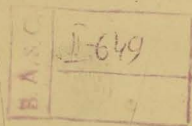

...într-o zi, în ziua de joi, 10.06.1961, în oraşul Iaşi, la ora 10.00, s-a deschis o sesiune de lucru a Comisiei de Cercetare a Arhivelor Statului, în scopul de a se discuta şi de a se hotărî asupra măsurilor de luare în considerare a arhivelor din Iaşi, în vederea păstrării şi valorificării acestora.

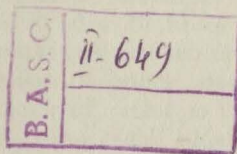
REVISTA ARHIVELOR

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN
REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

REVISTA ARHIVELOR

2

ANUL IV

BUCUREȘTI
1961

COMITETUL DE REDACȚIE:

**FL. BOERAȘ ; I. LEONTE ; P. MATEI ; M. REGLEANU ; M. SOVEJA ;
V. TRANDAF, *redactor șef adj.* ; GH. UNGUREANU.**

REVISTA ARHIVELOR

apare de 2 ori pe an

Redacția : București, B-dul 6 Martie nr. 29, raionul V. I. Lenin — Telefon 13.37.77

Abonamentele se fac prin oficiile poștale de la orașe și sate

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://arhivelenationale.ro>

**FOLOSIREA FONDULUI ARHIVISTIC AL MINISTERULUI
AGRICULTURII, ÎN LUMINA DOCUMENTELOR PLENAREI C.C.
AL P.M.R. DIN 30 Iunie — 1 Iulie 1961**

V. TATOMIR

Raportul prezentat de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, la plenara C.C. al P.M.R. din 30 iunie — 1 iulie a.c., și măsurile stabilite de plenară au o însemnătate deosebită pentru oamenii muncii din agricultură, pentru întregul nostru popor muncitor.

Raportul reliefează puternic avântul construcției socialiste în țara noastră, succesele importante obținute până acum în îndeplinirea Directivelor Congresului al III-lea al partidului privind construirea socialismului la sate și dezvoltarea agriculturii.

„Mărețul program de dezvoltare economică a țării și de ridicare continuă a nivelului de trai al poporului, perspectivele desăvârșirii construcției socialiste — spune în raport tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — au fost primite cu încredere de oamenii muncii, au dat un puternic avânt inițiativei creatoare a clasei muncitoare, a țăranimii și intelectualității, care au pornit cu elan și înalt spirit de răspundere la realizarea planului de șase ani¹⁾).

În 1960 planul de stat a fost realizat și depășit, creînd condiții favorabile pentru îndeplinirea planului de șase ani. „În primele 5 luni ale acestui an, planul producției globale pe ansamblul industriei a fost îndeplinit în proporție de 103,4 la sută, obținîndu-se peste plan o producție în valoare de mai mult de 1 miliard de lei²⁾).

În comparație cu aceeași perioadă a anului 1960, producția industrială a crescut cu 17 la sută. Munca desfășurată de partid pe frontul construcției socialiste la sate a reușit, de asemenea, rezultate îmbucurătoare. „Sectorul socialist s-a dezvoltat considerabil, extinzîndu-se și consolidîndu-se relațiile de producție socialiste. Nivelul tehnic al agriculturii s-a ridicat neîncetat, au crescut producția agricolă globală și producția marfă, au sporit can-

¹⁾ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport asupra mersului îndeplinirii Directivelor Congresului al III-lea al partidului privind construirea socialismului la sate și dezvoltarea agriculturii*, prezentat la Plenara C.C. al P.M.R. din 30 iunie — 1 iulie 1961, broșură, 1961, p. 5.

²⁾ Ibidem, p. 6.

tităfile de produse agricole intrate în fondul central al statului, a crescut continuu nivelul de trai material și cultural al țărănimii“³⁾.

La începutul lunii iunie, agricultura socialistă cuprindea 83,1 la sută din suprafața agricolă și 85,3 la sută din suprafața arabilă a țării, iar 84,2 la sută din totalul familiilor țărănești făceau parte din sectorul socialist. Trecerea țărănimii spre gospodării colective a căpătat din ce în ce mai mult un caracter de masă, ceea ce caracterizează stadiul actual al construcției socialiste la sate.

Succesele obținute în creșterea și dezvoltarea gospodăriilor colective, care au devenit dominante în sectorul cooperatist, demonstrează în mod convingător mărirea încrederii maselor țărănești în politica Partidului Muncitoresc Român și totodată întărirea continuă a alianței muncitorești-țărănești, baza de neclintit a regimului democrat popular. Partidul Muncitoresc Român, călăuzindu-se după învățătura marxist-leninistă, a aplicat în mod creator la condițiile țării noastre planul cooperatist leninist — crearea bazei tehnice-materiale a socialismului, a dezvoltării industriei grele cu pivotul ei construcția de mașini — a vegheat la respectarea strictă a principiului liberului consimțământ, desfășurând o uriașă muncă politică și organizatorică de atragere a țărănimii pe drumul socialismului. Exemplul gospodăriilor colective frunțase a avut, de asemenea, un rol deosebit în educarea întregii țărănime.

„Încheierea colectivizării agriculturii — se arată în raportul tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej — va schimba întreaga viață a satului, modul de organizare a agriculturii, va determina un puternic avânt al forțelor de producție la sate, creșterea producției agricole, continua îmbunătățire a nivelului de trai al oamenilor muncii, întărirea economiei socialiste, va ridica pe o treaptă superioară alianța dintre clasa muncitoare și țărănime. Acesta va fi un eveniment de însemnătate hotărâtoare pentru desăvârșirea construcției socialismului în țara noastră“⁴⁾.

Raportul constituie un document de bază pentru dezvoltarea pe mai departe a agriculturii noastre socialiste, pentru întărirea economiei naționale și continua îmbunătățire a nivelului de trai al poporului; el însuflețește întregul popor, mobilizează puternic inițiativa, talentul și hărnicia în lupta pentru realizarea obiectivelor stabilite de partid.

În prezent, cînd în țara noastră este construită baza economică a socialismului, cînd eforturile oamenilor muncii se îndreaptă spre desăvîrșirea construcției socialismului, sarcinile în toate domeniile de activitate social-economică și culturală devin tot mai complexe și multilaterale.

Vorbînd despre socialism, Lenin arată că acesta „...poate fi introdus de masele de zeci de milioane, atunci cînd vor învăța s-o facă ele însele. Considerăm că meritul nostru constă în faptul că căutăm să ajutăm masa să se apuce imediat ea însăși de acest lucru, și nu să-l învețe din cărți, din lecții“⁵⁾.

Partidul nostru învață masele să construiască socialismul și în aceasta rezidă explicația avîntului cu care milioane de muncitori, țărani

³⁾ *Ibidem*, p. 8.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 70—71.

⁵⁾ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 27, E.S.P.L.P., 1955, p. 119.

și intelectuali făuresc noua orînduire. În marea operă de construire a vieții noi, documentarea istorică și tehnică, economică, statistică sau științifică are un rol de mare importanță. În socialism totul se bazează pe adevăr, pe documentul scris și autentic, pe faptele cele mai convingătoare.

Înarmați cu teoria marxist-leninistă, constructorii socialismului își bazează toate cercetările numai pe documente autentice, pe fapte, pe adevăruri obiective.

Raportul prezentat de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej la Plenara C.C. al P.M.R. din 30 iunie — 1 iulie a.c., a pus și în fața arhiviștilor sarcini noi în ceea ce privește scoaterea la lumină a materialelor documentare referitoare la fondul funciar, la fertilitatea solului, la rasele de animale și păsări, la construcțiile agricole, de a pune la dispoziția muncii de cercetare științifică documentația necesară.

În trecut Ministerul Agriculturii n-a avut un personal de arhivă care să se ocupe cu organizarea materialului arhivistic atît în aparatul central, cît și la unitățile subordonate. Arhiva nu era ordonată, inventariată și expertizată, fapt care a dus la imposibilitatea folosirii acesteia în rezolvarea unor probleme de interes practic sau științific.

Data fiind importanța documentară deosebită a acestui fond, multă vreme nefolosit, conducerea Ministerului a luat măsuri practice pentru organizarea arhivei.

S-a creat un serviciu încadrat cu personal de specialitate care răspunde de toate problemele arhivei. Numai în perioada 1960—1961 s-a ordonat și inventariat cca 1500 m. liniari de arhivă, s-a predat la D.C.A. peste 30.000 kg. material nefolositor.

Ca urmare a acestor măsuri, fondul Ministerului Agriculturii a putut fi dat în folosința cercetării, atît în interesul practic al ministerului, cît și în interesul activității științifice. Cercetători de la Institutul de istorie și de la Institutul de cercetări economice ale Academiei au studiat diferite probleme privind agricultura din țara noastră, cercetare care se dezvoltă pe măsură ce materialele capătă instrumentele necesare de evidență.

În arhivele unităților agricole de pe întreg întinsul patriei noastre, în general, și în special în depozitele de arhivă ale Ministerului Agriculturii sînt concentrate nenumărate materiale importante din punct de vedere practic și documentar, care reflectă experiența din domeniul agriculturii atît în perioada dinainte, cît și după 23 August 1944. În etapa actuală, în urma sarcinilor trasate de raport, arhivisticii i se pun sarcini noi, în concordanță cu dezvoltarea și mersul înainte victorios al socialismului. Aceasta pentru că agricultura în etapa actuală are nevoie de tot mai multă documentație, de tot mai multe date precise și acestea într-un timp scurt.

În articolul său „Date noi despre legile dezvoltării capitaliste în agricultură“, V. I. Lenin subliniază marea importanță ce o are organizarea în mod științific a materialelor pentru precizia și justetea concluziilor obținute în munca științifică. „Remarcăm — scrie Lenin — că problema grupării materialului cules de recensămintele agricole conțîn-

porane nu este cîtuși de puțin o problemă strict tehnică, strict specială, cum s-ar putea părea la prima vedere. Acest material se deosebește prin imensa bogăție și caracterul complet al informațiilor despre fiecare gospodărie în parte. Dar din cauza totalizării și a grupării nepricepute, nechibzuite, rutinare, acest material atît de bogat se pierde cu desăvîrșire, se irosește, se decolorează și adeseori devine cu totul impropriu pentru studierea legilor evoluției agriculturii⁶⁾. Această observație a lui Lenin este valabilă și pentru unele aspecte din munca de organizare a materialelor documentare în unitățile noastre, ca și pentru prelucrarea lor tehnico-științifică de către cei interesați.

Pentru aducerea la îndeplinire a sarcinilor ce revin Serviciului Registraturii Generale și Organizării Arhivei, acesta și-a axat munca de viitor pe următoarele obiective mai importante:

— Întocmirea și difuzarea unui nou indicator special al Ministerului Agriculturii, pe ramuri (centre mecanice, S.M.T., școli, G.A.S., institute de învățămînt superior, institute de cercetări etc.), necesar pentru selecționarea materialelor cu valoare practică sau documentară, de maculatură.

— Întocmirea și difuzarea instrucțiunilor privind reglementarea confecționării, folosirii, evidenței și distrugerii sigiliilor, ștampilelor și parafelor, cu sau fără stema R.P.R., metalice sau din cauciuc.

— Controlul și îndrumarea muncii arhivistice la unitățile subordonate Ministerului Agriculturii în vederea justei aplicări a dispozițiilor arhivistice elaborate de Direcția Generală a Arhivelor Statului și a prevederilor Ordinului Ministerului Agriculturii nr. 580/1960.

— Întocmirea lucrărilor de evidență pentru cunoașterea părților structurale care au constituit arhive în vederea folosirii în primul rînd a acelorora urgent cerute de sarcinile transformării socialiste a agriculturii.

— La centrele mecanice, S.M.T., G.A.S., institute de cercetări, cît și la celelalte unități ale Ministerului Agriculturii, arhivele vor fi ordonate și inventariate în vederea folosirii lor în elaborarea unor lucrări noi, sau folosirii comparative cu documentele constituite anterior anului 1944 pentru a se evidenția superioritatea agriculturii socialiste. Cu această ocazie vor fi scoase pentru D.C.A. arhivele lipsite de importanță practică sau științifică.

— Preluarea materialelor de la părțile structurale, după îndeplinirea normelor în vigoare.

— Folosirea materialelor importante din punct de vedere practic sau științific în sprijinul imediat al sectoarelor de activitate care participă direct la transformarea socialistă a agriculturii.

Cunoscut fiind faptul că în depozitele Ministerului Agriculturii, cît și la unitățile sale de pe teritoriu, există numeroase documente care pot da un ajutor considerabil muncii de cercetare, se impune ca arhiviștii acestui minister să-și îndrepte atenția cu prioritate asupra acelor materiale care interesează cercetarea; aceste materiale, după cum reiese din raport, sînt fondurile agricole contemporane, legate direct de opera de construire a socialismului la sate și dezvoltarea agriculturii în R.P.R.

6) V. I. Lenin, *Opere*, vol. 22, Ed. P.M.R., Buc., 1952, p. 50, 51.

Aceasta nu înseamnă să fie neglijate fondurile mai vechi, de unde pot fi scoase unele date informative prețioase. Folosirea cit mai largă a arhivelor economice, tehnice și statistice din agricultură va însemna pentru arhivistica din țara noastră realizarea uneia din cele mai de seamă sarcini ale ei — folosirea materialelor documentare în scopurile practice ale economiei naționale.

*
* *

Raportul tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej subliniază sarcinile importante ce revin organelor și organizațiilor de partid, organelor de stat centrale și sfaturilor populare în aplicarea Directivelor Congresului privind construirea socialismului la sate și dezvoltarea agriculturii. În centrul atenției trebuie să stea munca politico-organizatorică, în vederea încheierii colectivizării agriculturii înainte de 1965, munca concretă, după un plan unic, pentru consolidarea economică a gospodăriilor colective, pe calea dezvoltării intensive și multilaterale a producției și creșterea continuă a avutului obștesc, sprijinirea unirii gospodăriilor colective mici în gospodării mari, în condiții mai bune de utilizare a pământului și a mijloacelor tehnice.

Succesele obținute de agricultura țării noastre se datorează folosirii în număr tot mai mare a mijloacelor mecanizate, substanțelor chimice și în special hărniciei țărănimii noastre, care asigură valorificarea rezervelor imense de care dispune marea agricultură socialistă, pentru îndeplinirea sarcinilor trasate de Congresul partidului cu privire la sporirea producției agricole.

Raportul subliniază că „*sporirea considerabilă a producției de cereale, îndeosebi de grâu și porumb*“, constituie sarcina principală în perioada planului de 6 ani în domeniul producției agricole. În acest scop este necesar să fie pregătite din timp condițiile pentru asigurarea întregului complex de măsuri agrotehnice avansate.

Folosirea deplină și cit mai economică a pământului, păstrarea și îmbunătățirea permanentă a însușirilor sale productive, constituie măsuri de bază pentru aducerea la îndeplinire a sarcinilor ce stau în fața lucrătorilor din agricultura țării noastre, de a obține recolte bogate în vederea îmbunătățirii continue a aprovizionării populației cu produse agroalimentare și a industriei cu materii prime agricole.

Dintre factorii ce contribuie la sporirea producției agricole un rol de seamă îl joacă și lucrările de îmbunătățiri funciare.

Plenara C.C. al P.M.R. din 30 iunie — 1 iulie a.c., care a analizat dezvoltarea agriculturii noastre în lumina Directivelor Congresului al III-lea al P.M.R., a trasat sectorului de îmbunătățiri funciare un grandios program de lucrări.

Cea mai importantă lucrare în această perioadă o constituie executarea în sud-estul țării, în regiunile Oltenia, București, Galați și Dobrogea a unor mari lucrări de irigații folosindu-se apă din Dunăre — 1 milion hectare teren față de 200.000 hectare irigate în prezent în întreaga țară. Într-o etapă următoare se va ajunge la două milioane hectare irigate. În

afara acestor lucrări de irigație se vor definitiva lucrări de îndiguire și desecări la Dunăre și în restul țării, se vor extinde irigațiile în limitele debitelor disponibile și a acumulărilor ce se vor crea pe cursurile de apă interioare.

Ritmul mereu crescând al lucrărilor de îmbunătățiri funciare cere a se studia din timp documentația tehnică necesară execuției lucrărilor. Unele faze ale proiectării, cum ar fi proiectul de ansamblu sau proiectul de execuție, necesită studii topografice, pedologice, hidrogeologice, hidrologice, geotehnice și economice, pe baza cărora se elaborează soluțiile tehnice, precum și eficiența economică a lucrărilor ce se execută.

Cunoscându-se că la baza sistemului economic socialist stă o bună planificare, aceasta va cere să se cunoască anticipat sumele de bani și materialele necesare realizării lucrărilor, de asemenea cunoașterea efectelor economice, adică plusurile de producție pe care le aduce fiecare lucrare, se poate stabili ordinea de urgență a diverselor amenajări, precum și durata de recuperare a investițiilor.

Multe din aceste date se pot extrage din documentațiile tehnice anterioare, care au devenit cu timpul un bogat material arhivistic. În anii trecuți s-au întocmit studii și sarcini de proiectare pe baza cărora se poate trece în prezent la întocmirea proiectelor de execuție pentru o parte din lucrările de irigații din zona Dunării, cât și pentru o serie de lucrări de îmbunătățiri funciare din restul țării. Sintem, deci, în posesia unei prețioase arhive tehnice care ne oferă un material bibliografic folositor pentru reconstituirea unor lucrări mai vechi, pentru perfecționarea și cunoașterea evoluției lor în timp.

În acest sens dăm câteva exemple de documentații tehnice mai importante păstrate în depozitele de arhivă, pe baza cărora se pot dezvolta în anii viitori proiecte de ansamblu și proiecte de execuție: studii privind ameliorațiile agricole din R.P.R.; memorii tehnico-economice privind ameliorațiile agricole în principalele bazine hidrografice ale R.P.R.; proiect de ansamblu privind îndiguiri, desecări și irigații în lunca riului Siret; proiect de ansamblu privind irigațiile în Bărăganul de Sud, pe terasa Brăilei și zona Caracal-Olt-Corabia etc.

De asemenea, folosirea studiilor topografice din arhive sînt de mare importanță atunci cînd se proiectează regularizarea cursurilor de apă. în care scop se poate cunoaște, comparînd studiile vechi cu studiile noi, evoluția malurilor, a depunerilor, a albiilor, pe baza acestor studii fiind posibile soluții tehnice provizorii sau definitive.

Un alt aspect important pe care-l prezintă arhiva tehnică de îmbunătățiri funciare, constă în folosirea ei de către alte instituții care extrag și prelucreează din documentațiile întocmite, diferite elemente pentru studii topografice, pedologice, hidrologice etc. Soluțiile tehnice extrase din lucrările aflate în arhivă ajută în numeroase cazuri să fie dezvoltate și aprofundate unele lucrări, realizîndu-se astfel importante economii bănești, micșorarea timpului de predare a proiectului și de aplicare a lui: în alte cazuri, pe baza acestor studii, se poate demonstra nerentabilitatea unor obiective, scutind astfel investițiile inutile.

Valorificarea planurilor și hărților topografice vechi au, de asemenea, o importanță deosebită pentru dezvoltarea economiei socialiste. Cu toate că în prezent, în urma aplicării metodelor perfecționate de lucru, la noi în țară se produce anual un volum mare de planuri și hărți la diferite scări, totuși ritmul accelerat de dezvoltare socialistă a agriculturii, sistematizarea localităților, dezvoltarea bazei energetice, studiile geologice, silvice etc., impun adesea folosirea unor lucrări mai vechi. Aceste lucrări pot fi utilizate fie în starea lor existentă, fie după completare (reambulare), iar atunci când precizia scării și conținutului planului vechi satisface exigențele studiului, pot fi economisite importante sume de bani și timp pentru executarea lor, în cazul când s-ar face din nou.

Ca urmare a păstrării în bune condițiuni a planurilor vechi executate, de pildă, în Transilvania și Banat, între anii 1880—1910, acestea au putut fi utilizate, după reambulare, realizându-se astfel în aceste părți ale țării evidența funciară într-un timp scurt și în mod economic.

Pe baza planurilor topografice vechi și a celor actuale pot fi executate lucrări de cartare care să constituie o bază tehnică certă pentru acțiunile de delimitare a fondului funciar, pentru îmbunătățirea calității lucrărilor de evidență funciară și studii preliminare necesare acțiunilor de organizare intergospodărească raională a teritoriului în general, cit și măririi suprafețelor agricole la unitățile agricole socialiste în special.

Folosirea rezultatelor fotogrammetrice pot sprijini, de asemenea, în mare măsură, lucrările de evidență funciară și de organizare a teritoriului, precum și lucrările de cartare pedologică.

Folosirea planurilor vechi executate în proiecția Bonne pot satisface, de asemenea, unele instituții interesate într-o serie de studii.

Utilizarea unor ridicări topografice executate anterior (obținute în urma avizării lucrărilor geotopografice existente în evidența centralizată, în cazul când se întocmesc noi lucrări geotopografice, precum și indicațiile tehnice de completare și folosire a acestor lucrări), vor aduce economisirea unor importante sume de bani în eventualitatea executării lor din nou, contribuind în mare măsură la o mai rațională organizare a suprafeței agricole, cit și a producției agricole.

Subliniem posibilitatea obținerii unor importante economii de timp și bani prin punerea la dispoziție a lucrărilor anterior executate și a îndrumărilor de folosire a lor în proiectarea lucrărilor de hidroameliorații și de sistematizarea localităților.

În centrul atenției arhiviștilor din unitățile agricole trebuie să stea preocuparea permanentă de a depista și pune în folosință imediată acele materiale care pot contribui la satisfacerea sarcinei dezvoltării rapide a efectivelor de animale și păsări, creșterii continue a productivității lor. Se pot folosi date din arhive în privința sănătății animalelor, se pot cunoaște cauzele mortalității din trecut, adaptarea unor rase la condițiile climaterice sau de alimentație noi, date statistice pentru cunoașterea creșterii efectivelor de animale în planul de perspectivă, măsurile luate an de an pentru obținerea unor rezultate cit mai bune, diferite materiale necesare institutelor de cercetări științifice de specialitate etc.

„Înfăptuirea sarcinilor privind dezvoltarea multilaterală a producției agricole — spune tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — necesită executarea unui important volum de construcții gospodărești“⁷⁾.

Pentru ca aceste construcții să fie realizate la timp și în bune condițiuni, trebuie proiectate și executate în așa fel, încît să permită introducerea unor procese avansate de producție, la un preț de cost scăzut.

În realizarea acestei sarcini, un aport substanțial îl dau și arhivele de specialitate. Folosirea proiectelor vechi cum ar fi: planuri de fundații, planuri cu adăposturi pentru diferite mașini agricole, adăposturi pentru animale, magazii și pătule, proiecte pentru alimentări cu apă, locuințe și localuri administrative, unele piese desenate, documentația scrisă care se reactualizează, studii geotehnice, studii geologice și tehnico-economice privind proiectarea etc., aduc mari economii de material și manoperă în ce privește executarea proiectelor, se economisește timp pentru executarea lor.

În sprijinul inițiativei creatoare a muncitorilor, tehnicienilor și inginerilor uzinelor noastre, în scopul obținerii unor mașini și utilaje agricole cît mai perfecționate, pot veni și materialele documentare. Acestea oferă posibilitatea să fie studiate unele elemente de mașini în vederea înzestrării lor cu noi dispozitive, obținerii unei rentabilități mai mari și a economisirii de energie.

La îndeplinirea sarcinilor trasate de Plenara C.C. al P.M.R. în privința calităților pe care trebuie să le aibă aceste utilaje, pot contribui în mare măsură și arhivele create de întreprinderile constructoare de mașini agricole, ca urmare a folosirii lor în documentația proiectanților, tehnologilor și a tuturor muncitorilor și inginerilor.

Agricultura nu poate progresa fără sprijinul științei; legarea și mai strînsă a activității oamenilor de știință de problemele practice ale producției agricole este tot mai pregnantă. Vorbind despre succesele mari dobîndite în ultimii ani de către oamenii de știință din agricultură, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arată că *„sarcinile mari și complexe care stau în fața noastră în domeniul sporirii producției vegetale și animale impun ridicarea la un nivel mai înalt a cercetării științifice“⁸⁾.*

Ținînd seama de sarcinile ce revin institutelor de cercetări, stațiilor experimentale, științei agricole în general, arhiviștii din unitățile agricole trebuie să depisteze acele materiale, care interesează direct munca de cercetare agricolă, contribuind astfel la obținerea unor metode cît mai variate și cît mai numeroase, necesare muncitorilor de pe ogoare, în munca lor constructivă și îndrăzneță de transformare a naturii.

Folosirea rezultatelor obținute în anii trecuți în domeniul studiilor agrotehnice sau agrobiologice vor putea face posibilă obținerea unor succese importante în ridicarea fertilității solului, a productivității plantelor și animalelor etc.

Un aport deosebit îl pot da arhivele problemelor de organizare și raționalizare a muncii în G.A.S., G.A.C., S.M.T. studiului factorilor na-

⁷⁾ Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 46.

⁸⁾ *Ibidem*, p. 58.

turali, sociali și culturali, întocmirii unor monografii cu caracter agricol, zootehnic etc.

„Una din condițiile de bază ale dezvoltării agriculturii socialiste — spune tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — este asigurarea ei cu cadre bine pregătite din punct de vedere teoretic și practic, capabile să aplice în producție cuceririle științei și experiența înaintată, să organizeze și să conducă cu pricepere marile gospodării socialiste⁹⁾).

Tineretul din R.P.R., crescut și educat de partid, nu precupețește nimic pentru ducerea la îndeplinire a hotărârilor partidului, pentru a fi la înălțimea sarcinilor sale, manifestându-și astfel atașamentul nelimitat față de politica justă a partidului.

Sînt nenumărați tineri tractoriști colectiviști, ingineri, conducători de unități agricole sau cercetători, care prin munca lor neobosită se situează în primele rînduri ale constructorilor socialismului, conduși de partid.

Arhivele școlilor și institutelor superioare de învățămînt, create anterior anului 1944, oferă posibilitatea cunoașterii cruntei exploatare capitaliste a tineretului, lipsa de drepturi și de posibilitatea de a învăța. Fiilor de muncitori și țărani săraci le era inaccesibilă învățătura, poporul era ținut în mizerie și neștiință de carte.

După înfăptuirea istoricului act de la 23 August 1944, familiile țăranilor muncitori eliberați de jugul exploatareii burghezo-moșierești au pășit tot mai hotărâți spre marea gospodărie colectivă, care le-a asigurat ridicarea necontenită a nivelului material și cultural, au căpătat încredere tot mai mare în politica partidului de construire a socialismului.

Arhivele unităților agricole conțin, de asemenea, un prețios material pentru folosirea celor mai variate forme ale activității politico-educative în rîndul maselor. Date necesare întocmirii unor referate sau comunicări, articole pentru presă și radio, agitație vizuală, material comparativ etc. se pot lua, de asemenea din arhivele agricole¹⁰⁾.

Crearea Institutului central pentru coordonarea cercetărilor agricole va asigura nu numai îmbunătățirea întregii munci de organizare a sistemului de cercetări în agricultură, dar și condiții mai bune de lucru oamenilor de știință. „Institutele de cercetare științifică, stațiunile experimentale, cercetătorii acestora — arată tov. Gh. Gheorghiu-Dej — au datorită să-și îndrepte eforturile spre soluționarea problemelor puse de practica agricolă, cum sînt: extinderea și aprofundarea cercetărilor în domeniul ameliorării plantelor și producerii de sămînță de soi, elaborarea sistemelor de măsuri agrotehnice pentru principalele zone pedoclimatice, stabilirea agrotehnicii culturilor de cîmp irigate, îmbunătățirea raselor de animale și crearea de noi rase de înaltă productivitate¹¹⁾).

În munca de cercetare științifică un rol important în obținerea unor informații științifice utile îl are și raportul ce există între sectorul de

⁹⁾ Ibidem, p. 59.

¹⁰⁾ Vezi, în acest sens, articolul: *Sarcinile actuale ale activității arhivistice în lumina documentelor Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Român, în „Revista Arhivelor”, nr. 1, 1961.*

¹¹⁾ Gh. Gheorghiu-Dej, op. cit., p. 58.

cercetare științifică și materialul arhivistic creat de însăși institutele de cercetare respective.

Folosirea lucrărilor legate direct de munca de cercetare științifică în agronomie, cum ar fi: planurile tematice anuale; planurile tematice de perspectivă; dările de seamă; referatele și comunicările științifice; carnetele de observații; lucrările legate de sectorul plan producție ca: planurile de producție anuale; planurile de producție de perspectivă; dări de seamă asupra realizării planurilor de producție, cit și materialele de evidență statistică care cuprind: formulare privind modul de folosire a terenurilor, situația suprafețelor însămânțate cu diferite plante de cultură și producțiile medii obținute, dări de seamă statistice etc., pot fi studiate de cercetători pentru a face comparație între rezultatele științifice obținute în prezent cu cele din trecut, totodată pot face comparație între rezultatele obținute în experiențe și cele din producție.

Arhivele unităților agricole pot fi cercetate pentru obținerea unor date statistice cu privire la efectivele de animale, care au servit la diferite experiențe în cercetările biologice, alimentația animalelor sau reproducție. Se mai pot scoate date privind: aprecierea și valoarea nutritivă a nutrețurilor; determinarea însușirilor ereditare a reproducătorilor bovini; biologia înmulțirii și însămânțării animalelor; metode de îngrășare etc.

În acțiunea de îmbunătățire a rasei animalelor, un rol important îl are organizarea muncii de selecție. În acest scop se pot folosi registrele genealogice care cuprind date deosebit de importante pentru alegerea animalelor de cea mai înaltă productivitate¹²⁾.

Materialele documentare mai pot fi folosite la întocmirea și controlul execuției planurilor tematice pe diferiți ani, precum și la întocmirea unor comunicări științifice de ansamblu.

În munca de cercetare, o contribuție substanțială aduc planșele și fotografiile existente în arhive, sau fototeca institutelor de cercetări, material deopotrivă de prețios și în propaganda vizuală agricolă.

Pe baza consultării arhivelor se pot face propuneri de dezvoltare în perspectivă în ceea ce privește lucrările de cercetare științifică, precum și propuneri de introducere în producție a rezultatelor științifice, contribuind astfel la definitivarea planului unic de perspectivă al cercetărilor științifice în agricultură, potrivit sarcinilor de creștere a producției agricole.

Îmbinând folosirea materialelor arhivistice în scopul educației patriotice a oamenilor muncii cu folosirea lui în sprijinul economiei naționale și pentru cercetări științifice, se realizează unul din principiile de bază ale arhivisticii socialiste — folosirea multilaterală a materialelor documentare în construirea vieții noi, contribuție la realizarea marilor obiective trasate de Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român în desăvârșirea construcției socialiste în țara noastră.

¹²⁾ Probleme Economice, nr. 6, anul XIV, iunie 1961, articolul: *Dezvoltarea creșterii animalelor, sarcina principală a agriculturii.*

CU PRIVIRE LA EVIDENȚA, PĂSTRAREA ȘI FOLOSIREA MATERIALELOR DOCUMENTARE AFLATE LA ORGANIZAȚIILE SOCIALISTE *) DIN REGIUNEA IAȘI

GH. UNGUREANU

În țara noastră, în anii care au trecut de la eliberare, poporul român, sub conducerea înțeleaptă a partidului, a obținut deosebit de importante realizări în toate domeniile de activitate.

Materialele documentare, care s-au creat pe întreg teritoriul patriei noastre în anii regimului democrat-popular, oglindesc cu prisosință aceste realizări. Aceste documente de mare valoare, care fac parte din Fondul Arhivistic de Stat al Republicii Populare Române, sînt păstrate cu multă grijă ca un tezaur valoros, în care cercetătorii de arhive de mîine vor găsi date prețioase asupra felului cum în țara noastră a fost desființată exploatarea omului de către om și s-au creat toate condițiile necesare făuririi unei noi vieți fericite, prin lupta eroică și plină de abnegație a muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, sub conducerea partidului.

Creșterea puterii economice a țării noastre, ca rezultat al muncii eroice a oamenilor muncii, sub conducerea înțeleaptă a partidului marxist-leninist, se vede și din faptul că în 1960 s-a realizat numai în 11 săptămîni întreaga producție industrială a anului 1938 ¹⁾.

Partidul și guvernul au luat măsuri, în nenumărate rînduri, pentru sporirea veniturilor oamenilor muncii și îmbunătățirea condițiilor lor de viață. Un avînt fără precedent cunoaște activitatea culturală și științifică. Socialismul a descătușat capacitățile creatoare ale oamenilor muncii care, eliberați din lanțurile exploatarei și deținînd întreaga putere de stat, își făuresc o viață mai bună. Tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, în raportul la Congresul al III-lea al partidului, a arătat: „Toate realizările în dezvoltarea economiei și culturii, în ridicarea nivelului de trai sînt rodul muncii eroice a muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, care prin activitatea lor creatoare înalță tot mai sus edificiul măreț al socialismului” ²⁾.

*) Întrebuințăm denumirea de organizații socialiste pentru instituții, întreprinderi economice de stat și cooperatiste, organizații obștești etc.

1) *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român*, Ed. Politică, Buc., 1960, p. 20.

2) *Ibidem*, p. 16.

„Acum avem condiții deosebit de prielnice pentru a merge mai departe. Planul de 6 ani, elaborat de Congresul al III-lea al partidului, reprezintă un mare program de luptă și de muncă al partidului, al întregului popor pentru creșterea continuă a forțelor de producție și încheierea procesului de făurire a relațiilor de producție socialiste în întreaga economie, pentru desăvârșirea construcției socialiste“³⁾.

*

* * *

Partidul și guvernul, instituțiile, organizațiile și întreprinderile acordă o deosebită atenție problemelor asigurării și păstrării materialelor documentare ce constituie Fondul Arhivistic de Stat al R.P.R. pentru folosirea lor multilaterală, atât din punct de vedere științific cât și pentru dezvoltarea economiei naționale și rezolvarea cererilor oamenilor muncii. Înfăptuirea revoluției culturale, sub conducerea partidului, a dus la transformări radicale și în activitatea arhivistică din țara noastră. Arhivistica nouă, socialistă, din țara noastră se deosebește profund de aceea din țările capitaliste. Legislația socialistă din țara noastră vorbește precis despre folosirea materialelor documentare în interesul statului democrat popular în sprijinul dezvoltării lui economice, în interesul întregului popor muncitor. Materialele documentare din țările capitaliste servesc capitaliștilor, în țara noastră, poporului.

Arhivele Statului de astăzi, în a căror sarcină cade administrarea tuturor materialelor documentare ce s-au creat sau se creează pe întreg teritoriul țării noastre și care alcătuiesc Fondul Arhivistic de Stat, se deosebesc fundamental de seculara instituție, înființată încă din vremea Reglementului Organic. Ea se aseamănă doar prin unele metode tehnice folosite și prin preluarea celor mai pozitive și mai înaintate idei teoretice din munca de arhivă a înaintașilor noștri. Cât privește principiile fundamentale ale teoriei și practicii arhivistice, scopul, orientarea și conținutul, acestea sînt cu totul noi, diametral opuse arhivisticii burgheze.

Principiul fundamental al arhivisticii socialiste, care rezultă din însuși caracterul economico-politic al societății lipsite de clase, este proprietatea socialistă, obștească, asupra arhivelor. Arhivele bun al întregului popor, fac ca arhivistica în socialism să fie o disciplină nouă, o instituție cu sarcini și metode noi.

Folosirea largă, multilaterală a materialelor documentare care fac astăzi parte din Fondul Arhivistic de Stat al R.P.R. constituie o trăsătură caracteristică a arhivisticii socialiste.

Arhivistica burgheză a subordonat arhivele scrierilor istorice falsificate și tendențioase, reacționare, pentru glorificarea clasei dominante ruptă de popor și de aspirațiile lui. Regimul burghezo-moșieresc a limitat Arhivele Statului la un simplu depozit al arhivelor ieșite din uzul practic al instituțiilor. În această situație arhivistul nu era decît un simplu executant al lucrărilor de primire și inventariere a arhivelor, muncă lipsită de orizont, care nici nu putea fi altfel, dată fiind folosirea redusă și în-
tîmplătoare a arhivelor depozitate.

³⁾ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, august 1959—mai 1961, Ed. Politică, Buc., 1961, p. 445.

Arhivistica socialistă este chemată să deservească sub aspect documentar domenii largi ca istoria, economia, tehnica, arta, literatura și orice alt sector în care este nevoie să se stabilească un adevăr sau să se întreprindă acțiuni în vederea dezvoltării ramurii respective. Ea nu mai e doar o sursă de informare pentru aflarea unor stări de lucruri din trecut, sub aspect documentar static, fără o influență precisă în realitatea concretă. S-a transformat într-o instituție de cercetare științifică, arhivistul fiind chemat să dea în muncă o contribuție superioară și să aducă un aport personal de apreciere și recomandare a documentelor în folosul obștesc, în sprijinul efortului uriaș al întregului popor muncitor pentru construirea socialismului.

O dată cu crearea arhivisticii socialiste, a luat naștere și se dezvoltă neîncetat un arhivist de tip nou, un arhivist al poporului, un arhivist crescut și educat de partid. El militează pentru introducerea noului în arhivistică. Arhivistica din țările socialiste, după exemplul înaintat al arhivisticii sovietice, a pus bazele unui învățământ arhivistic adecvat, învățământ care să ridice cadre de specialiști cu un înalt nivel ideologic și cu o largă perspectivă științifică. Aceste cadre vor înalța, fără îndoială, arhivistica socialistă pe o treaptă la care vechii arhiviști nici nu puteau visa.

*
* *

Materialele documentare⁴⁾ care astăzi alcătuiesc Fondul Arhivistic de Stat, administrat de către Direcția Generală a Arhivelor Statului, au o mare importanță științifică, politică și practică. Ele reprezintă principala bază documentară a științei istorice române. Acest bogat și neprețuit tezaur al patriei noastre reflectă istoria multiseculară a vieții economice, politice și culturale a poporului român: lupta pentru eliberare a celor asupriți și exploatați, lupta poporului împotriva jugului otoman, anul 1821, anul revoluționar 1848, răscoalele țărănești, lupta clasei muncitoare sub conducerea partidului și istoria construirii socialismului în patria noastră.

Socotim că este greu de găsit un sector al vieții sociale, al economiei, tehnicii, culturii și științei, care să nu-și găsească fundamentarea istorică în bogăția materialelor documentare care alcătuiesc astăzi Fondul Arhivistic de Stat.

În componența Fondului Arhivistic de Stat intră toate categoriile de documente formate în țara noastră în decursul istoriei. Pe primul plan stau materialele documentare care reflectă construirea socialismului în țara noastră, apoi fondurile de arhivă ale organelor conducerii de stat și ale altor instituții care au funcționat în trecut, vechile arhive și docu-

⁴⁾ Prin materiale documentare se înțelege: documente originale, copii sau fotografii, corespondență oficială și particulară, hărți și planuri, schițe, desene, stampe, manuscrise ale lucrărilor științifice, literare și artistice, memorii și jurnale, afișe, chemări, proclamații, sigilii de orice fel, negative și pozitive, fotografii și filme, materiale de înregistrări fonice etc... (*Decret pentru înființarea Fondului Arhivistic de Stat al Republicii Populare Române*, art. 2, în „Buletinul Oficial“, nr. 19 din 26 iulie 1957).

mente ale organizațiilor industriilor capitaliste și feudale, cu documente care ne duc pînă în secolul al XII-lea.

Materialele documentare ale Fondului Arhivistic de Stat se găsesc astăzi parte în păstrarea Arhivelor Statului, parte în aceea a arhivelor organizațiilor socialiste care le-au creat sau le-au primit spre păstrare de la diferite instituții și întreprinderi din trecut, a căror activitate a încetat.

Materialele documentare se păstrează la organizațiile socialiste un număr de ani prevăzuți în indicatorul de termene, stabilit în urma expertizei valorii documentelor, după care cele de valoare, cu termen de păstrare permanent, se depun spre păstrare la Arhivele Statului, iar celelalte intră în circuitul economiei naționale, predîndu-se cu aprobarea Arhivelor Statului ca materie primă, fabricilor de hirtie.

Toate lucrările de arhivă din cadrul organizațiilor socialiste se desfășoară avînd la bază directivele metodico-științifice elaborate de Direcția Generală a Arhivelor Statului și de organele sale teritoriale. Dependența administrativă a materialelor documentare de creatorul fondului este temporară și anume pînă la termenul de predare, întărîndu-se astfel unitatea Fondului Arhivistic de Stat.

*
* *

În anul 1951 s-a făcut o nouă organizare a Arhivelor Statului în cadrul Ministerului Afacerilor Interne.

Prin înființarea la fiecare regiune a unui serviciu regional al Arhivelor Statului și a unor filiale în orașele raionale foste capitale de județ, prin încadrarea acestor unități cu personal corespunzător, atît ca număr cît și ca pregătire, prin asigurarea bazei materiale necesare unei bune funcționări, s-a ajuns ca *Arhivele Statului* să devină o instituție care să-și poată îndeplini cu succes sarcinile sale — printre care și aceea, de mare importanță, a îndrumării și controlării muncii de arhivă în organizațiile socialiste și de preluare spre păstrare și folosire a materialelor documentare cu valoare științifică.

În noua schemă de organizare s-a prevăzut, pentru Serviciul Arhivelor Statului de la Iași, un număr de salariați de patru ori mai mare ca în 1938, iar ca spațiu de depozitare numai pentru regiunea Iași, pe lîngă depozitele existente la Iași, s-au adăugat acelea ale noilor filiale din Birlad și Vaslui.

Serviciului Regional al Arhivelor Statului de la Iași i-a revenit sarcina îndrumării și controlului muncii de arhivă la organizațiile socialiste din cuprinsul regiunii Iași și, totodată, de a primi spre păstrare în depozitele sale materiale documentare importante, care fac obiectul unei păstrări permanente.

În legătură cu evidența, păstrarea și folosirea materialelor documentare aflate asupra organizațiilor socialiste din regiunea Iași, astăzi, cînd prin grija partidului s-a ajuns în munca de arhivă la realizări pe care nici nu le puteau visa puținii arhiviști din trecut, ne dăm seama de sărăcia cumplită pe care am moștenit-o în puținele depozite ale Arhi-

velor Statului, de pierderea ireparabilă a atîtor arhive importante ținute prin podurile sau beciurile instituțiilor pînă la degradarea completă sau vinderea pe piață ca hîrtie de ambalaj.

Desconsiderarea condannabilă arătată de regimul burghezo-moșieresc pentru aceste valori culturale ale țării noastre se oglindește cu prisosință în documentele de arhivă prin care vechii arhiviști strigau zadarnic împotriva lipsei de înțelegere a forurilor conducătoare pentru tezaurele noastre de arhivă. Deși am mai arătat și în alte locuri nenorocita stare a arhivelor din trecut, socot nimerit prilejul să arăt și acum că această desconsiderare avea ca urmare concretă lăsarea instituției Arhivelor Statului din Iași la periferia tuturor preocupărilor autorităților de stat de atunci, iar arhivele ieșite din uzul practic al instituțiilor deveneau pentru acestea un balast de care se debarasau prin orice mijloc, înlesnită fiind această distrugere și de legi care autorizau instituțiile să predea arhivele vechi cu prețuri derizorii unor așa zise „societăți de binefacere”, care le revindeau, cu prețuri înzecite, ca hîrtie maculatură.

La răvășirea, dezordinea și distrugerile de arhive ale instituțiilor din trecut s-au adăugat și acelea cauzate de ultimul război. Arhivele instituțiilor din întreaga Moldovă, în cea mai mare parte nedepuse la Arhivele Statului — deși foarte multe împliniseră de zeci de ani termenul de predate — au rămas de izbeliște prin casele rămase pustii în urma evacuării instituțiilor. Atunci s-au pierdut materiale documentare de mare valoare. Instituțiile primiseră ordin să evacueze doar arhiva curentă și în general actele contabile. Unele instituții au primit ordin să ardă arhivele mai vechi. Nici registrele de stare civilă n-au fost puse la adăpost.

*
* *

În anii care au urmat imediat după 23 August 1911, problema principală care s-a pus pentru Arhivele Statului a fost aceea de a se aduna și feri de distrugere materialele documentare risipite și supuse zi de zi degradării pînă la totala lor pierdere. Prin grija și sprijinul partidului s-a adunat atunci și s-a salvat de la distrugere o mare cantitate de materiale documentare de mare valoare⁵⁾.

Pînă la o nouă organizare s-a pus la îndemina arhiviștilor din Arhivele Statului Iași mijloacele materiale necesare deplasării în diferite localități, la instituții, pentru a îndruma munca de ordonare și triere, scoțindu-se din arhive multe materiale nefolositoare care ocupau spațiul și făceau imposibilă ordonarea arhivelor importante.

Astfel au fost cercetate arhivele fostelor tribunale, prefecturi și primării din orașele Botoșani, Fălciu, Suceava, Dorohoi, Roman, Piatra Neamț, Bacău, Iluși, Birlad, Galați și Vaslui. Rapoartele depuse de către arhiviști, cînd se întorceau la Iași, oglindeau cu prisosință starea mizerabilă în care se găseau arhivele. Deși unele materiale documentare de mare importanță găsite de arhiviști în cercetările lor au fost aduse la Iași, rămîneau pe loc totuși cantitățile mari de arhive. Nu se puteau

⁵⁾ *Revista Arhivelor*, nr. 2/1960, p. 3—30.

aduce la Iași vagoane de arhivă de la Focșani, Dorohoi, Galați sau Piatra Neamț. Noua organizare a Arhivelor Statului care nu a întârziat să se înlătuiească, a creat în fiecare din aceste localități unități ale Arhivelor Statului care au pornit de îndată să adune în depozitele lor aceste arhive vechi, înlăturându-se pentru totdeauna una din cauzele care duseseră în trecut la distrugerea altor documente.

Astfel, pe lângă Arhiva Statului de la Iași, care singură trebuia să îndrume și să controleze munca de arhivă în toată provincia istorică Moldova și, totodată, să adune toate arhivele care nu mai erau necesare în practica curentă a instituțiilor — ceea ce era peste puterile sale — au luat ființă servicii regionale ale Arhivelor Statului la Galați, Suceava și Bacău, iar filiale în Radauți, Gura Humorului, Cîmpulung, Fălticeni, Dorohoi, Botoșani, Piatra Neamț, Vaslui, Huși, Birlad, Roman, Tecuci și Focșani. Fiecare unitate are numărul de salariați suficient pentru îndeplinirea sarcinilor respective, depozitele și materialele necesare desfășurării în bune condiții a noilor sarcini pe care le cere arhivistica socialistă din țara noastră.

*
* *

Prin noua organizare din 1951 când au trecut la Ministerul Afacerilor Interne⁶⁾, Arhivele Statului erau învestite cu autoritatea și prestigiul⁷⁾ necesar ca să poată da îndrumări și să efectueze un control riguros în ce privește munca de arhivă la toate instituțiile și întreprinderile din regiunea respectivă.

În executarea acestor sarcini s-a început încă din anul 1952, în mod organizat, cercetarea arhivelor tuturor instituțiilor din regiunea Iași, ajungându-se pînă în cele mai îndepărtate sate. S-a continuat cu aceeași intensitate și în anii următori 1952—1954, timp în care au fost cercetate arhivele a 2848 instituții din 654 localități din regiunea Iași, între care și orașul Iași. Citind astăzi rapoartele arhiviștilor care au cercetat arhivele la acea dată și avînd în față nivelul la care s-a ridicat munca arhivistă în prezent, ne putem da seama ce progres s-a făcut și putem afirma cu toată tăria că în zece ani numai, în regimul democrat-popular, s-au realizat lucrări privind evidența, păstrarea și folosirea materialelor documentare aflate în păstrarea organizațiilor socialiste incomparabil mai multe decît s-au făcut timp de peste 112 ani în regimul burghezo-moșieresc.

Era absolut necesară această muncă de cercetare pe teren deoarece, cunoscîndu-se bine situația arhivelor, mai ales după actul naționalizării întreprinderilor din 1948, cînd pentru prima dată se putea intra și în arhivele

⁶⁾ Decretul nr. 17/27 ianuarie 1951 pentru trecerea Arhivelor Statului de la Ministerul Învățămîntului Public la Ministerul Afacerilor Interne, publicat în *Buletinul Oficial* nr. 14/1 februarie 1951, p. 201.

⁷⁾ Despre aceasta nu se putea vorbi înainte de 1944. Lipsa totală de autoritate și prestigiu a acestei instituții în anii regimului burghezo-moșieresc se oglindește cu prisosință în corespondența din acea vreme dintre Arhivele Statului și instituții (Vezi și *Revista Arhivelor*, nr. 1/1959, p. 107—108).

particulare inaccesibile pînă atunci cercetătorilor, Arhivele Statului puteau să-și concentreze eforturile în cele două direcții principale indicate de situația arhivelor la acea dată; prima, depistarea și adunarea în depozitele sale a materialelor documentare risipite, între care și cele particulare; a doua, punerea în ordine a tuturor materialelor documentare aflate în afara depozitelor sale.

Prima se rezolva mai ușor; an de an, depozitele Arhivelor Statului se îmbogățeau. Numai în 1952 în depozitele Arhivelor Statului de la Iași au intrat 10.384 documente foi volante din care 24 din secolul XV, 68 din secolul XVI, 390 din secolul XVII, 1.106 din secolul XVIII și 8.796 din secolul XIX. Apoi 106 manuscrise diferite, 142.460 dosare și condici din diferite arhive, 44 stampe, 131 planuri și 1.197 cărți prețioase.

Evident că toate instituțiile și întreprinderile s-ar fi bucurat la acea dată dacă Arhivele Statului ar fi ridicat toate materialele documentare. Dar aceasta nu era posibilă. În primul rînd trebuiau ridicate arhivele instituțiilor desființate și diferite alte materiale documentare importante care nu făceau parte integrantă din arhivele respective.

Totuși, prin preluarea de la organizațiile socialiste a unor cantități destul de apreciable din arhivele pe care le dețineau s-au „aerisit” arhivele organizațiilor socialiste și li s-a dat posibilitate să înceapă ordonarea arhivelor proprii.

Dar aceasta nu era suficient. Munca de arhivă în afara depozitelor Arhivelor Statului, în instituții, întreprinderi de orice fel, organizații de stat etc., trebuia organizată, trebuia îndrumată în așa fel încît să fie înlăturat haosul, nepriceperea și în general dezinteresul pentru arhive lăsat ca moștenire de regimul vechi. Sarcina Arhivelor Statului în această direcție nu era ușoară. Trebuiau elaborate noi instrucțiuni, trebuia dusă o muncă susținută pentru aplicarea lor în munca de arhivă la organizațiile socialiste creatoare de arhive, arătîndu-se valoarea acestor materiale documentare, acum bun al întregului popor și grija ce trebuie să le purtăm.

Direcția Generală a Arhivelor Statului, folosind din plin experiența arhivisticii sovietice, care are la bază Decretul lui V. I. Lenin din 1918, a elaborat în 1954 *„Instrucțiuni generale pentru organizarea și funcționarea arhivelor ministerelor, instituțiilor centrale și locale, organizațiilor obștești și cooperatiste, întreprinderilor, gospodăriilor agricole de stat și a gospodăriilor colective”*.

Instrucțiunile au fost difuzate ministerelor și instituțiilor centrale pentru a fi trimise și unităților în subordine de pe teritoriu. Unitățile de pe teritoriu ale Arhivelor Statului au primit sarcina de a difuza instrucțiunile instituțiilor locale și de a urmări aplicarea acestor instrucțiuni la toate organizațiile socialiste.

În aplicarea noilor instrucțiuni, instituțiile și întreprinderile din regiunea Iași au întîmpinat multe greutăți din care se desprind următoarele cu care nu au fost confruntate alte regiuni din țară. Prima era starea deplorabilă în care se găseau arhivele în urma războiului. O parte din arhive, părăsite de instituții la evacuare, aproape că nu se mai

puteau chema arhive, ci mai degrabă grămezi de foi volante răvășite și murdare, din care multe erau depozitate în locuri cu totul necorespunzătoare.

Încă nu se aduseseră înapoi părțile din arhivele evacuate. Lipsa acută de locuințe din orașul Iași și din alte localități din regiune — consecință a distrugerilor cauzate de război — făcea ca instituțiile abia să-și poată organiza birourile necesare unei bune funcționări, despre încăpere specială pentru arhivă nici nu putea fi vorba. Unele instituții au fost nevoite să-și țină arhivele în lăzi stivuite un timp îndelungat pînă au putut înjgheba o încăpere în care să se păstreze arhiva.

Sarcina grea a Arhivelor Statului era acum de a urmări aplicarea noilor instrucțiuni, de a da îndrumări noii orientări în munca arhivistică. Nu mai era suficient ca un arhivist să se deplaseze la instituția respectivă și să constate starea de lucruri în munca de arhivă, ci trebuia să stăruie într-o îndrumare corectă, să ducă o muncă de lămurire perseverentă a noilor instrucțiuni, care la multe instituții și întreprinderi nu erau încă puse în aplicare.

Un sprijin în aplicarea instrucțiunilor în arhivele instanțelor judecătorești ar fi fost instrucțiunile speciale cu nr. 2817 bazate pe *Instrucțiunile generale*, elaborate de către Ministerul Justiției în 1955 pentru instanțele judecătorești, dacă ar fi fost aplicate cu strictețe și dacă între timp n-ar fi survenit mutarea instanțelor judecătorești din vechiul palat în alt imobil din Iași, cu care prilej s-a produs dezordine în arhivele respective, iar instrucțiunile nu au fost aplicate.

Pe de altă parte, sfaturile populare care moșteneau haosul în arhiva al vechilor prefecturi, preturi și primării, târăgăneau punerea în aplicare a instrucțiunilor pe care le primiseră, așteptînd ordine superioare.

Unele instituții și întreprinderi nu primiseră instrucțiunile nici de la forurile superioare, nici de la Arhivele Statului.

În consecință, munca de îndrumare a căpătat altă formă, în care partea metodico-științifică ocupa primul loc. Rapoartele de teren depuse de arhiviști la întoarcere din munca de teren oglindesc noul conținut al muncii de îndrumare; nu cuprind numai starea de lucruri din arhivele instituțiilor, ci și începerea unor acțiuni pe linie arhivistică cu realizări îmbucurătoare.

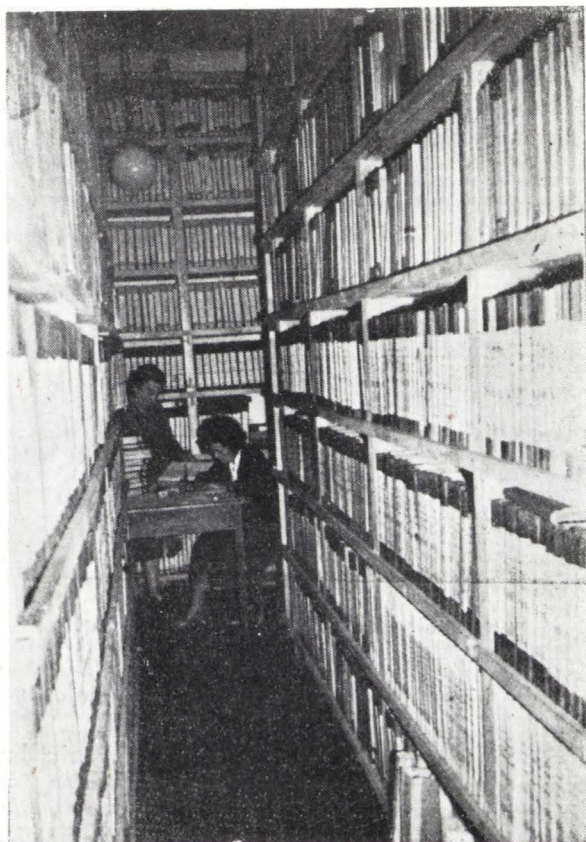
Partidul a dat oamenilor muncii în viața nouă pe care le-a făurit-o și bucuria cunoașterii istoriei adevărate a patriei noastre, sprijinită pe documente de toată încrederea aflate în arhivele țării, altădată ascunse și folosite numai de pe pozițiile acelor care îi asupreau și exploatau.

*
* *
*

Tipărirea în broșuri și difuzarea la toate organele în subordine a *Instrucțiunilor generale*, la scurt timp după punerea lor în aplicare de către două din marile instituții din regiunea Iași, Direcția regională C.F.R. Iași și Sfatul popular regional Iași, însemna un succes și un motiv serios pentru a afirma ca activitatea arhivistică să fie privită cu seriozitate cu toate greutățile arătate.

Instrucțiunile tipărite au depășit limitele regiunii, deoarece Direcția regională C.F.R. Iași le-a difuzat tuturor unităților din subordinea sa aflate și în alte regiuni ca Suceava, Bacău, Cluj, Galați și Birlad.

În întreprinderi ca Țesătura, Fabrica de Țigarete, Atelierele C.F.R. „Ilie Pintilie”, au început de îndată lucrările în arhivele respective. Nu tot așa putem spune că se lucrea în arhivele instanțelor judecătorești. Da-

Aspecte din depozitul de arhivă al Ateliereleor
C.F.R. „Ilie Pintilie” (Nicolina-Iași)

torită importanței acestor arhive, care conțin materiale documentare privind mișcarea muncitorească și lupta partidului în ilegalitate, și mai ales datorită faptului că ele se păstrau în condiții proaste din cauzele arătate, au fost determinate Arhivele Statului din Iași să preia, așa cum se găsea, o mare cantitate de dosare și registre, desconggestionând astfel arhivele instanțelor judecătorești și ușurându-le munca.

O mare greutate în munca de arhivă la instituții și întreprinderi și care frâna înaintarea lucrărilor, era depozitarea la un loc cu arhiva pro-

priu zisă a unor mari cantități de registre și hirtii vădit nefolositoare; lucrătorii de arhivă, neputînd determina cu ușurință importanța sau neimportanța lor pe de o parte, iar pe de alta avînd teama de a nu distruge acte importante, stagnau lucrările. Aerisirea arhivelor de aceste materiale, cu îndrumarea arhiviștilor și controlul comisiei de expertiză și control, a eliberat mult spațiul și totodată s-au eliberat circuitului economic im-

Arhivele Sfatului popular regional Iași

portante cantități de hirtie care stătea de zeci de ani stocată sub denumirea de arhivă.

Încă din 1956 Sfatul popular al regiunii Iași, prin buletinul său, a publicat, cu sprijinul arhiviștilor, un *Indrumător pentru înregistrarea, rezolvarea și arhivarea actelor la Sfaturile populare comunale* și un *Indrumător pentru alcătuirea opisului de dosare de către Comitetele executive ale Sfaturilor populare comunale*. Se fixase și un nomenclator cu 25 numere de dosare pe diferite probleme. Era un pas serios înainte, mai ales datorită faptului că îndrumările porneau chiar de la registratură, adică de acolo de unde începe crearea arhivei.

În același timp însă în care Sfatul popular regional Iași se străduia să îndrume munca de arhivă, Sfatul popular al raionului Hirlău transforma încăperea destinată arhivei în birou, arhiva cea mai veche o suia în podul clădirii, iar cea curentă într-o fostă magazie necorespunzătoare.

Cercetîndu-se arhivele sfaturilor populare comunale, arhiviștii puteau găsi în unele locuri slabe preocupări arhivistice iar în altele, deși la mare distanță de Iași și unde nu ajunsese cu cercetările nici un arhivist —

de exemplu Sfatul popular Valca Ursului din raionul Negrești —, arhiva era pusă în ordine și bine păstrată.

Punerea în aplicare a *Instrucțiunilor generale* se putea constata și după creșterea numărului de dosare și condici în inventarele respective. Astfel, în 1956, Tribunalul raional Huși arată că s-au inventariat 27.511 dosare din anii 1937—1949, iar Tribunalul Hirlău 10.720 dosare; chiar și mica instanță din Podul Iloaiei inventariase 4.989 dosare. Arhivele școlilor și parohiilor din regiune la acea dată inventariasera arhivele lor. Nu tot așa putem vorbi pentru acea dată de cooperativele de centru care nu dădeau atenția cuvenită muncii în arhivele proprii.

De îndată ce s-au pus în aplicare *Instrucțiunile generale*, toate instituțiile și întreprinderile care aveau în păstrarea lor mari cantități de arhive, fie ale lor proprii, fie primite în păstrare de la altele desființate, au ridicat problema că noua procedură de selecționare a arhivelor este peste măsură de greoaie prin îndeplinirea altor formalități. De aceea ei cereau simplificarea procedurii, adică să se lucreze ca și mai înainte când un singur om, arhivarul instituției, în foarte rare cazuri asistat și de un delegat al Arhivelor Statului, hotărau fără nici un act scris soarta arhivelor vechi care erau socotite nefolositoare o dată ce instituția nu mai avea nevoie de ele pentru folosirea practică. Forma de lucru de mai înainte ferea pe cel ce executa trierea unei arhive de orice răspundere morală sau materială deoarece, când nu exista o evidență clară a *tuturor materialelor documentare* aflate în *întreg imobilul* ocupat de instituție, nu se putea ști niciodată ce a fost și ce s-a eliminat și distrus.

Am subliniat mai sus cuvintele *tuturor materialelor documentare* și *întreg imobilul* și vom căuta să arătăm de ce, deoarece în mod logic s-ar putea pune întrebarea ce alte materiale documentare pot fi la instituții în afară de arhiva respectivă (dosare și condici) care se găsesc în încăperile destinate arhivei. Explicația socotim că este necesară deoarece asemenea situații se pot întâlni și astăzi.

La o instituție, întreprindere, în încăperile destinate arhivei sau în orice loc — pod, pivniță, subsol, magazii — se găseau, înainte de 1944 și îndată după 1944, pe lângă arhiva respectivă, și multe alte materiale documentare în înțelesul legislației noi, arhivistice. În imobilele vechilor tribunale județene se găseau, pe lângă dosarele și registrele arhivei curente, toate trecute în opise, multe alte materiale documentare: documente vechi scrise cu litere cirilice, între care și pergamente voevodale⁸⁾, unele depuse la grefele tribunalelor în diferite procese și apoi nerestituite, altele ridicate de organele judiciare de la persoane moarte fără succesori, altele ridicate de organele polițienești și judiciare la diferite percheziții și care erau prezentate în procese drept corpuri delictive (manifeste, broșuri, ziare, matrițe, clișee, fotografii din lupta partidului în ilegalitate), documente care, ocupînd după un timp dulapurile sau lada de fier a grefierului, au fost depozitate după obicei în pod, unde au stat, unele zeci de ani, uitate

⁸⁾ La Tribunalul Botoșani, în 1932, un arhivist găsea înregistrat între corpurile delictive (cuțite, pumnale, lucruri furate) și un pergament de la Vasile Lupu, al cărui șnur învechit, pecete și pergamentul scorjit determinaseră pe arhivarul care le inventaria să vadă în ele urmele unei crime oribile.

și fără nici o evidență. Peste acestea se aruncau an de an dosarele și registrele care nu mai erau de folos instituției, pentru a face loc materialelor de arhivă curente.

La selecționări, primele materiale eliminate ca maculatură constau tocmai din cele ce nu erau nici dosar nici registru, ci materiale străine de arhivă, netrecute în nici un inventar și prin urmare de care nu răspundea nimeni. Nu rare ori au apărut în piețe ca hirtie de împachetat la diverși negustori documente de mare valoare. La Tribunalul Falticeni, un arhivist de la Iași a găsit în pod, sub streășină, o lădiță cu documente, confiscate de la fostul egumen al mănăstirii Rîșca, din timpul cît fusese surghiunit M. Kogălniceanu acolo. În lădiță s-au găsit și cîteva scrisori ale vornicului Ilie Kogălniceanu în legătură cu fiul său Mihail.

La Tribunalul Iași, un arhivist a găsit în rafturile arhivei documentele comisului Ionică Tăutu, și tot aici documente și fotografii mai mari reprezentînd aspecte de la o manifestare muncitorească de 1 Mai în Iași înainte de 1929 (cu lupa se vede cum muncitorii purtau în mîini lozinci muncitorești) și care stăteau aruncate din colț în colț, deoarece nu li se dădea nici o importanță, arhivarul spunînd că sînt niste fotografii de la o nuntă.

Alegerea (selecționarea, trierea) materialelor documentare importante ce trebuie păstrate, de acele neimportante care urmează a fi eliminate, a constituit cea mai importantă și totodată dificilă problemă care se ridica în noua muncă de arhivă, la instituții o dată cu punerea în aplicare a noilor instrucțiuni.

Pînă atunci stabilirea valorii materialelor documentare care trebuiau păstrate și scoaterea acelor care trebuiau eliminate ca *hirtie maculatură* nu aveau la bază nici un criteriu științific. Întreaga operație era lăsată pe mîna unui singur om — arhivarul instituției — sau, cîte o dată, a unui delegat al Arhivelor Statului. Aceștia singuri hotărâau soarta materialelor documentare. Aceasta în ceea ce privește instituțiile de stat, căci la întreprinderile particulare — fabrici, bănci, gospodării moșieresti, diferite societăți etc. — patronii și moșierii dispuneau cum doreau de soarta arhivelor respective. Găsim și aici prilejul să subliniem faptul dureros că în trecut multe și valoroase materiale documentare au fost distruse drept urmare a unor astfel de selecționări.

În 1955, Direcția Generală a Arhivelor Statului a completat *Instrucțiunile generale* prin elaborarea unor instrucțiuni speciale privind expertiza valorii materialelor documentare.

În aceste instrucțiuni, care au fost puse în aplicare încă din 1955, se arată, hotărît că „dreptul de a rezolva problema privind importanța politică, științifică și practică a materialelor documentare și de a hotări împreună cu instituțiile, întreprinderile și organizațiile interesate asupra problemelor referitoare la termenele de păstrare a materialelor documentare, aparține Direcției Generale a Arhivelor Statului și organelor sale locale”.

Hotărîrea Consiliului de Miniștri nr. 472 din 29 mai 1951, pusese bazele centralizării activității arhivistice din țara noastră și prin urmare s-a dat posibilitatea creării unui sistem de organe speciale de expertiză

a valorii materialelor documentare și introducerii unei ordini științifice unitare în problema selecționării arhivelor.

Deși cu unele neclarități și lipsuri care s-au constatat după punerea lor în aplicare, instrucțiunile au stabilit de la bun început principiul de bază, și anume că de aici înainte selecționarea arhivelor și eliminarea materialelor nefolositoare urma să se facă numai după ce comisiile de experți alcătuite din oameni competenți vor determina valoarea materialelor documentare și vor fixa termenele de păstrare pentru fiecare categorie de materiale în parte.

Era cîștigată de pe acum etapa cea mai importantă în munca de arhivă, nu numai pentru impropriile încăperi destinate pentru depozitarea arhivelor instituțiilor și întreprinderilor, ci chiar pentru vechile depozite ale Arhivelor Statului, între care cele de la Iași, în care zăceau îngrămădite de zeci de ani arhive preluate de la unele instituții. Ele fuseseră preluate la insistența instituțiilor respective care doreau să scape de un balast supărător, preluate ce se făcea uneori cu forme, alteori fără nici o formă, însă în majoritatea cazurilor neselecționat.

Nu este un secret cînd afirmăm că unele instituții și întreprinderi din regiunea Iași au creat și greutăți Serviciului Arhivelor Statului Iași în problema punerii în aplicare a noilor Instrucțiuni generale și a Instrucțiunilor pentru expertiza valorii materialelor documentare.

Unele instituții, și putem exemplifica: Tribunalul Iași, Sfatul popular orășenesc, aproape toate școlile, nu începeau lucrul, insistînd ca Arhivele Statului să ridice toate arhivele ieșite din uz și să le ordoneze și inventarizeze, deoarece „aceasta-i sarcina ei”. De la vechea mentalitate că Arhivele Statului sînt un simplu arsenal al administrației, pînă la acelea de astăzi, de tezaur al istoriei, s-a putut trece numai datorită revoluției culturale care se înfăptuiește în țara noastră de către clasa muncitoare conducerea partidului ei marxist-leninist.

*

* *

Prin Decretul nr. 353 din 16 iulie 1957 al Prezidiului Marii Adunări Naționale al Republicii Populare Romîne⁹⁾ s-a înființat Fondul Arhivistic de Stat al R.P.R., în vederea asigurării evidenței centralizate, a păstrării și folosirii în scopuri științifice și practice a materialelor documentare. Acum se consfințește definitiv conținutul nou, socialist, al arhivisticii romînești.

În arhivistica din țările capitaliste este imposibil să se înfăptuiască o evidență centralizată asupra tuturor materialelor documentare existente, datorită proprietății particulare asupra arhivelor create de către întreprinderile capitaliste în care predomină înainte de toate interesele capitaliștilor și apărarea secretului operațiunilor lor.

Prin înființarea Fondului Arhivistic de Stat, toate materialele documentare care există pe teritoriul patriei noastre, devenind bun al întregului popor, fie că sînt în depozitele Arhivelor Statului, sau la organizațiile so-

⁹⁾ Publicat în *Buletinul Oficial* nr. 19 din 26 iulie 1957.

cialiste, s-a făcut posibilă folosirea multilaterală a întregului tezaur documentar atât de bogat al țării noastre, în cercetări științifice, în propaganda de partid, în munca culturală și de educație comunistă, în soluționarea cererilor oamenilor muncii etc.

Decretul arată în mod precis componența Fondului Arhivistic de Stat în care se cuprind nu numai arhivele care au fost create sau se creează în diferite registraturi, ci toate materialele documentare, fotocopii, hărți, planuri, schițe, desene, stampe, manuscrise ale lucrărilor științifice, literare și artistice, memorii și jurnale, afișe, chemări, proclamații, negative și pozitive de fotografii și filme, înregistrări fonice, — în general toate materialele scriptice de istorie, drept, literatură, artă, privind știința, cultura și arta.

Decretul curma situația neștiințifică din trecut a materialelor documentare colecționate de unele muzee și instituții, (unde se păstrau fără o evidență clară și neputând fi folosite), concentrându-le acum la Arhivele Statului. Sint exceptate unele instituții care îndeplinesc condițiile de păstrare și folosire, supuse însă sub aceleași reguli arhivistice ale Fondului Arhivistic de Stat din care fac parte. Dintre instituțiile de la Iași sint exceptate: colecția de documente a Institutului de istorie al Academiei R.P.R., filiala Iași și biblioteca „M. Eminescu” a Universității „Alex. I. Cuza” Iași, care păstrează o bogată colecție de manuscrise, documente, stampe, fotografii etc.

Pe baza Decretului, Direcția Generală a Arhivelor Statului și organele sale, organizează, îndrumază și controlează evidența, păstrarea, completarea, prelucrarea tehnico-științifică și folosirea materialelor documentare ce fac parte din Fondul Arhivistic de Stat; are dreptul exclusiv de a hotări asupra importanței științifice și practice a materialelor documentare, orice distrugere a oricărui fel de act fiind interzisă fără aprobarea Direcției Generale a Arhivelor Statului sau a organelor sale regionale.

Organizarea, normele de funcționare a Direcției Generale a Arhivelor Statului și administrarea Fondului Arhivistic de Stat s-au stabilit prin Hotărîrea Consiliului de Miniștri nr. 1119 din 17 iulie 1957¹⁰⁾.

În cadrul general al progresului activității arhivistice din țara noastră, serviciul Arhivelor Statului din Iași, în munca sa de îndrumare și control privind evidența și păstrarea materialelor documentare aflate la organizațiile socialiste, prin aplicarea Decretului și H.C.M.-ului amintit, a cunoscut un deosebit sprijin. Arhiviștii găseau din ce în ce o mai mare înțelegere din partea conducătorilor instituțiilor, zi de zi creștea volumul materialelor documentare ordonate și inventariate.

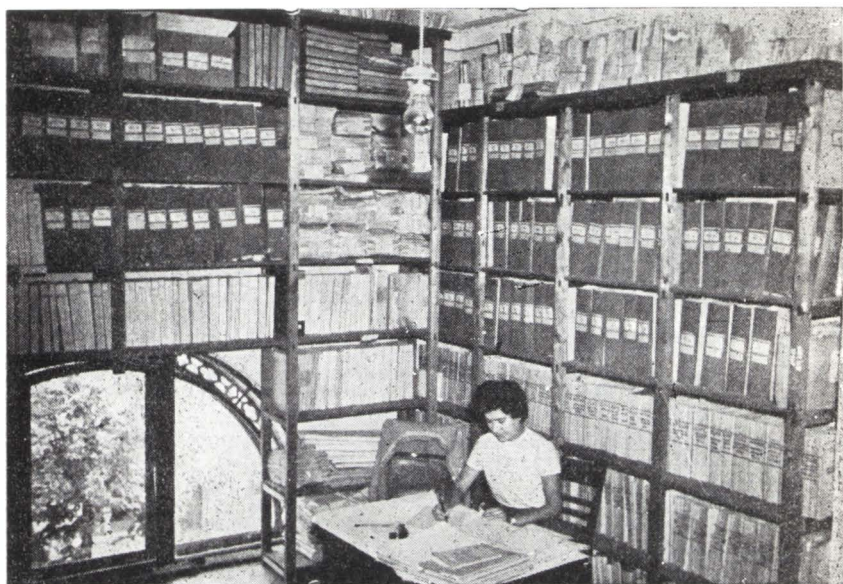
Direcția Generală a tipărit în broșură *Instrucțiunile generale*¹¹⁾ cărora li s-au făcut și unele îmbunătățiri ce se cereau în urma aplicărilor pe teren pînă atunci. Serviciul Iași a primit 1700 exemplare care de îndată au fost difuzate instituțiilor și întreprinderilor din regiune care nu le primiseră de la organele superioare centrale.

¹⁰⁾ Publicată în *Colecția de H.C.M.*, nr. 56 din 13 august 1957.

¹¹⁾ *Instrucțiuni generale* nr. 6720 din 27 noiembrie 1957.

O nouă ediție a acestora s-a tipărit în 1959, dovadă că, unitățile deținătoare de arhivă, pornind la muncă, au simțit în permanență nevoia de a avea un îndrumător la îndemână.

Pentru înlesnirea lucrărilor comisiilor de expertiză a valorii materialelor documentare din instituții și întreprinderi, Direcția Generală a Arhivelor Statului a elaborat *„Indicatorul tip, cuprinzător al termenelor de păstrare a dosarelor, registrelor și altor materiale documentare comune organelor și instituțiilor de stat, organizațiilor economice socialiste și orga-*

Depozitul de arhivă al Universității „Al. I. Cuza” din Iași

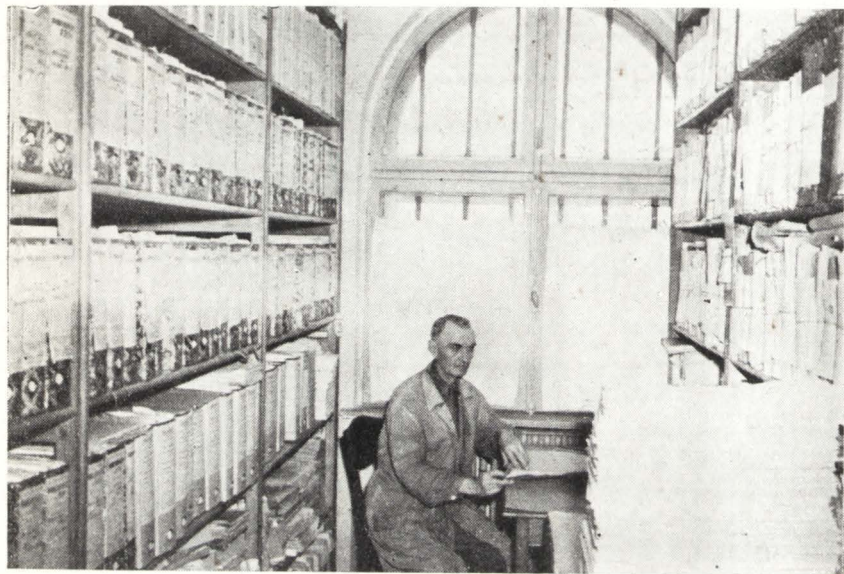
nizațiilor obștești”. Pe baza indicatorului tip, organizațiile socialiste și-au întocmit indicatele lor speciale, confirmate de către Arhivele Statului.

Ordonarea arhivelor organizațiilor socialiste prin punerea în aplicare a *Instrucțiunilor generale nr. 6720*, cu îndrumarea și controlul arhiviștilor sprijiniți de organele de partid, a făcut posibilă în primul rînd „acrisirea” arhivelor, scoțindu-se hîrtia maculatură propriu zisă (imprimare necompletate, ieșite din uz, boniere pentru vînzarea cu amănuntul, borderouri zilnice de casă, rețete farmaceutice, monitoare oficiale razlețe care nu pot constitui o colecție, registre de evidența cantitativă a mărfurilor la unitățile cu amănuntul, chitanțiere de impunere la impozitul agricol din cadrul inspecțiilor de impozite raionale, bilete pronosport și loterii etc.).

S-a realizat astfel spațiul necesar lucrărilor de ordonare a arhivelor și o mare cantitate de hîrtie fără valoare științifică sau practică a luat drumul ca materie primă spre fabricile de hîrtie. Astfel, în anii 1956—1961 Arhivele Statului de la Iași, prin comisia de expertiză și control, a verificat

și aprobat liste de selecționare dînd posibilitate Direcției de colectări și achiziții să ridice de la instituții cantitatea de 261.828 kg hirtie.

Multe instituții și întreprinderi din regiunea Iași, și în special din orașul Iași, s-au îngrijit de aproape de arhivele proprii, amenajînd camere speciale pentru păstrarea materialelor documentare, înzestrate cu rafturile necesare, au angajat personalul util pentru lucrările de ordonare și inventariere și au întocmit lucrări de selecționare pe care rînd pe rînd le-au înaintat Comisiei de expertiză și control a serviciului Arhivelor Statului regional. Instituții ca: Banca R.P.R. Iași, unde se poate găsi o arhivă

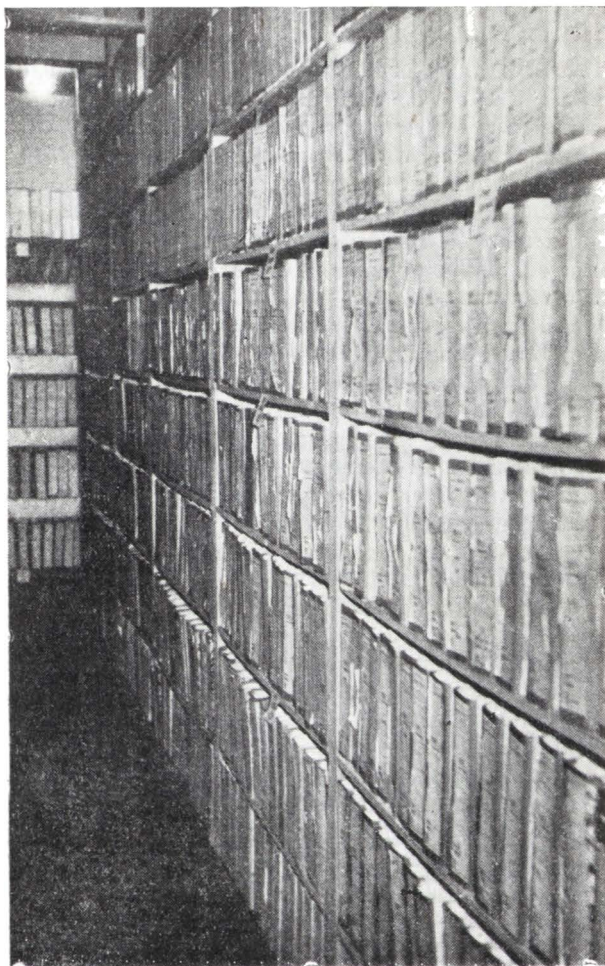

Arhiva Institutului agronomic „Ion Ionescu de la Brad” din Iași

model, păstrată în cele mai bune condițiuni. Atelierele C.F.R. „Ilie-Pintilie” care, dintr-o arhivă răvașită și aruncată în timpul războiului într-un bazin de baie părăsit, astăzi are o arhivă ce măsoară peste 600 m.l. în rafturi noi, fiecare dosar fiind cartonat și inventariat. Direcția regională P.T.T.R., unde din grămezi de dosare și registre aruncate claie peste grămadă într-un subsol, s-a ajuns să se poată chema arhivă. Institutul de Agronomie, „Ion Ionescu de la Brad”, care a ordonat arhivă în foarte bune condițiuni și în încăperile corespunzătoare. Fabrica „Textila Roșie”, care a amenajat o încăpere specială, cu uși de fier și rafturi metalice pentru păstrarea arhivei. Universitatea „Alex. I. Cuza” din Iași, care pe lîngă singurul post de arhivar a mai adăugat și un post de șef birou arhivă numit prin examen, la fel la Politehnica „Gh. Asachi” din Iași unde tot prin examen au fost numiți doi arhiviști. Întreprinderea Poligrafică Iași care are o arhivă ordonată și păstrată în condiții dintre cele mai bune. Notariatul de stat al regiunii Iași, Fabrica de Spirt, Fabrica de Tutun și

Țigări, Biblioteca „M. Eminescu” Iași, Oficiul regional de difuzarea filmelor, Statul popular regional Iași, Procuratura regională Iași, Fabrica de antibiotice Iași sînt numai cîteva din instituțiile care dau atenție lucrărilor de arhivă.

La unele instituții și întreprinderi lucrările privind ordonarea și inventarierea arhivelor respective cit și modul de păstrare lasau mult de dorit.

Un colt al arhivei Băncii de Stat din Iași

Lucrările se prelungeau de la an la an, materialele documentare stăteau neinventariate, în condiții de păstrare necorespunzătoare. Unele arhive stăteau blocate de mulțimea hirtiei maculatură care nu putea fi preluată de D.C.A., neavînd îndeplinite formele de selecționare. Nici cercetări științifice

nu se puteau întreprinde și nici nu se puteau soluționa cererile oamenilor muncii.

Hotărîrea Consiliului de Miniștri nr. 1234/1959 și Instrucțiunile pentru aplicarea ei în 1960 au venit să pună capăt acestor stări de lucruri, cerînd fixare de termene fiecărei organizații socialiste pentru terminarea tuturor lucrărilor de arhivă, în conformitate cu lege în vigoare. Nerespectarea îndeplinirii tuturor lucrărilor în termenul stabilit constituie contravenție, organele Arhivelor Statului fiind imputernicite cu constatarea acestora și dresarea actelor de dare în judecată a celor vinovați.

H.C.M.-ul amintit împuternicea instituțiile să-și prevadă în proiectele de plan anuale fondurile necesare efectuării operațiunilor de ordonare și inventariere a arhivelor respective.

Pentru cele mai multe din organizațiile socialiste din regiunea Iași, care încă din 1955 aplicaseră *Instrucțiunile generale* elaborate de Direcția Generală a Arhivelor Statului, nu a fost greu să stabilească data pînă la care arhivele lor urmau să fie ordonate, inventariate și selecționate. Altele, confruntate acum cu dispozițiile unei legi care nu mai permitea tărăgănarea lucrărilor de arhivă prin diferite promisiuni și angajamente nerespectate, s-au văzut obligate, pînă la urmă, să pornească la lucru. În asemenea situații s-au găsit unele sfaturi populare raionale și comunale, Întreprinderea nr. 1 și 3 Construcții, Trustul regional de Construcție Iași, Întreprinderea regională pentru industrializarea cărnii, Fabrica „Țesătura” Iași, Sfatul popular orășenesc Iași, Întreprinderea regională de Transporturi Auto, Uniunea Regională a Cooperativelor de Consum și altele.

S-au găsit și instituții care începuseră lucrările de arhivă aplicînd instrucțiunile, însă necunoscînd cu exactitate cantitatea arhivei care trebuia ordonată și inventariată, nu angajau forțele de muncă necesare, astfel ca lucrările să fie terminate pînă la termenul fixat. Astfel Direcția regională C.F.R. avea termenul fixat 31 decembrie 1963, pînă cînd lucrările de arhivă trebuiau terminate. Lucrau trei arhivari și se spera că lucrarea putea fi terminată. În urma controlului executat de către arhiviști s-a constatat că instituția avea peste 12.000 m.l. arhivă de ordonat, inventariat și selecționat, cantitate care nu putea fi gata în termenul fixat decît sporindu-se forțele de muncă. În prezent lucrează, pe lîngă șeful arhivei încă doi arhivari, o dactilografă și douăzeci de angajați temporar, conducerea instituției interesîndu-se îndeaproape de lucrările de arhivă.

Și la alte instituții s-au găsit situații similare: o mare cantitate de arhivă încă neordonată și neinventariată în care lucra un singur arhivar, ocupat și acesta de cele mai multe ori cu cercetări pentru soluționări de cereri ale oamenilor muncii. La Întreprinderea regională pentru industrializarea cărnii lucra un arhivar căruia, fața de cantitatea arhivei, îi mai trebuia încă doi sau trei ani peste termenul fixat. Arătîndu-se această situație în actele încheiate de către delegații Arhivelor Statului, conducerea instituției a hotărît angajarea a 6 lucrători de arhivă. Astăzi, instituția are încăpere specială pentru arhivă în care lucrează, pe lîngă arhivarul responsabil, 6 persoane corespunzătoare care au făcut un timp și practică în Arhivele Statului.

Rezultatele bune ale aplicării H.C.M.-ului 1234/1954 se văd și prin faptul că, de la începutul anului 1961 pînă în prezent, peste 28 persoane au

făcut practică în Arhivele Statului câte 5—10 zile, trimiși de instituții cereau să-i angajeze pentru lucrările de arhivă. În același timp s-au înmulțit și cererile unor instituții rămase în urmă, către Arhivele Statului, de a li se trimite în grabă arhiviști pentru îndrumare.

Creșterea volumului de muncă arhivistică în organizațiile socialiste din regiunea Iași se vedește și prin numărul de lucrări care se prezintă Comisiei de expertiză și control de pe lângă serviciul regional Iași.

Pe lângă organizațiile socialiste citate, unde munca de arhivă a intrat pe făgașul normal, sînt astăzi încă multe unde se duce o muncă susținută. Astfel avem lucrări de arhivă care se execută în bune condițiuni la Sfatul popular raional Hîrlău, Miliția raională Hîrlău, Tribunalul popular al raionului Huși, Antrepozitul frigorifer Iași, Fabrica de mobilă Iași, Procuratura raionului Negrești și Pașcani, Atelierele C.F.R. Pașcani, Tribunalul regional Iași și Tribunalul popular Negrești și Pașcani, Tribunalul Vaslui, Sfatul popular orășenesc Iași, Întreprinderea de electricitate și tramvai, Întreprinderea ape, canale, băi, Fabrica de antibiotice Iași, Sfatul popular Negrești, care au construit o încăpere specială pentru păstrarea arhivei.

Un prețios sprijin în munca de arhivă, a sfaturilor populare îl constituie recentele *Instrucțiuni cu privire la circulația și evidența actelor Sfaturilor populare* elaborate de Secretariatul General al Consiliului de Miniștri, în colaborare cu Direcția Generală a Arhivelor Statului. Instrucțiunile arată chiar de la început principalul scop și anume uniformizarea sistemelor de circulație și evidență a actelor la toate sfaturile populare, în locul diferitelor sisteme elaborate local unele dovedite nepractice și complicate.

Instrucțiunile pornesc prin a organiza registratura, circulația actelor pînă la rezolvarea lor și clasarea la dosar după nomenclatorul stabilit. Pînă la formarea dosarului actele intrate stau păstrate în bibliorafte în care actul cu data cea mai veche stă dedesupt, deasupra găsindu-se actul cu data mai recentă. La formarea dosarului, actele se așează invers, adică deasupra se așează actul cu data cea mai veche urmînd apoi celelalte în mod cronologic.

Predarea dosarelor la arhiva sfatului, și nu la Arhivele Statului cum s-a înțeles uneori, se face ținînd seama de *Instrucțiunile Generale nr. 6720/1957* despre care s-a vorbit. Sînt anexate diferite formulare pentru registrele de intrare-ieșire, corespondență diferită etc.

Pe lângă nomenclatorul actelor separat redactate atît pentru sfaturile populare regionale, raionale, orășenești și comunale se dă și indicatorul de păstrare a actelor sfaturilor populare, iarăși separat pe sfaturi populare regionale, raionale, orașe și sfaturi populare comunale.

Noile instrucțiuni vor ajuta la rezolvarea definitivă a problemei arhivelor sfaturilor populare, care încă lasă de dorit.

Termenul cel mai îndepărtat care s-a fixat la organizațiile socialiste din regiunea Iași pentru ordonarea, inventarierea și selecționarea arhivelor este de 31 decembrie 1963, dată pînă la care socotim că se vor executa

toate lucrările de arhivă, punându-se astfel sfârșit o dată pentru totdeauna haosului din arhive moștenit de la vechiul regim burghezo-moșieresc.

*
* *
*

Ordonarea, inventarierea și selecționarea arhivelor aflate în păstrarea organizațiilor socialiste sînt lucrări deosebit de importante și necesare și trebuie făcute cu toată grija, aplicîndu-se întocmai instrucțiunile arhivistice elaborate de Direcția Generală a Arhivelor Statului, singurul organ care are în administrarea sa Fondul Arhivistice de Stat al Republicii Populare Romîne.

Executarea la timp și în bune condiții a acestor lucrări constituie, pentru fiecare organizație socialistă, o realizare importantă și o contribuție deosebită în primul rînd, la asigurarea păstrării materialelor documentare respective, parte integrantă din Fondul Arhivistice de Stat, deoarece numai o evidență perfectă și un depozit adecvat feresc materialele documentare de înstrăinare sau deteriorare.

În al doilea rînd, lucrările de ordonare și inventariere fac posibilă folosirea acestor materiale documentare din punct de vedere politic, științific sau practic. O arhivă neinventariată este un depozit de arhivă moartă, nefolositoare.

În procesul de ordonare și inventariere a materialelor documentare intervine și problema atît de grea și totodată atît de importantă a selecționării materialelor documentare, care astăzi în arhivistica socialistă se efectuează pe baza unei expertize științifice ce determină importanța sau neimportanța lor.

Astăzi sînt din ce în ce mai puține arhive care să nu corespundă ceretărilor necesare pentru rezolvarea cererilor oamenilor muncii.

În afară de folosirea arhivelor organizațiilor socialiste pentru rezolvarea cererilor oamenilor muncii, importanța lor a atras atenția și pentru rezolvarea unor probleme de ordin economic, științific și cultural.

Astfel în bogata arhivă a Întreprinderii ape, canale, băi, tehnicienii au găsit planuri și documente privind indiguirea unor cursuri de apă în trecut între care și pe acele privind zona inundabilă a Bahluiului și Jijiei. Siretul și Moldova; de asemenea planurile privind consolidarea zonei alunecătoare din Cîrcehi, orașul Iași și împădurirea Cîrcului și planuri pentru alimentarea orașului Iași cu apă din surse locale etc. Tot pentru această arhivă, bine organizată — serviciul Arhivelor Statului Iași a felicitat în scris instituția pentru modul cum ține arhiva — s-au găsit planuri privind vechile conducte de apă ale Iașului și vechile canale, ușurînd astfel munca tehnicienilor. La fel și în arhiva Întreprinderii comunale de electricitate și tramvai s-au găsit documente importante care au slujit documentării necesare acum cînd orașul Iași este în plină sistematizare.

În arhiva secțiunii agricole a Sfatului popular regional Iași s-au făcut cercetări privind valorificarea pămînturilor bune pentru vii și livezi: Uricani, Aroneanu, Huși și Cotnari. De asemenea s-au făcut cercetări în aceeași arhivă în legătură cu vechile iazuri din valea inundabilă a Bahluiului, Ceplenița și Buhalnița, punînd-se în valoare cîteva iazuri părăsite care revalorificate sînt astăzi producătoare de sute de tone de pește. S-au făcut cerce-

tări privind vechile cariere de piatră de la Birnova, Scheia și Hirlău precum și depozitele naturale de nisip din dealul Șorogarilor.

Materialele documentare aflate în păstrarea unor organizații socialiste din regiunea Iași au fost folosite și pentru scrierea unor lucrări istorice. Dintre acestea cităm ca exemplu cele două volume masive tipărite de Universitatea „Alex. I. Cuza” din Iași în 1960 cu prilejul împlinirii a 100 ani de existență¹²⁾. Colectivul de cercetători care au redactat volumele au folosit din plin, pe lângă materialele documentare aflate în păstrarea Arhivelor Statului din București și Iași, și arhiva Universității „Alex. I. Cuza”, care se păstrează în întregime ordonată și inventariată.

Arhiva fabricii „Textila Roșie” din Iași a fost izvorul cel mai sigur de informare pentru scrierea unor articole publicate în Revista Arhivelor¹³⁾.

Arhiva Spitalului unificat din Iași a servit ca temei volumului jubiliar tipărit în 1957 și altor lucrări privind istoria medicinei, iar arhivele fabricii „Țesătura” au fost cercetate pentru alcătuirea unei lucrări de aspirantură. Arhivele unor sfaturi populare raionale și comunale au folosit la scrierea unor monografii locale și totodată și pentru diferite conferințe care au fost ținute la căminele culturale.

În afară de lucrările istorice, unele arhive au fost folosite la organizarea de expoziții permanente sau ocazionale. Astfel, în arhiva atelierelor C.F.R. Pașcani s-au găsit materiale documentare importante de pe care s-au scos copii pentru expoziția permanentă organizată în cadrul atelierelor privind mișcarea muncitorească și lupta partidului în ilegalitate. Unele din aceste materiale documentare au fost folosite și la Casa memorială Ilie Pintilie din Iași.

În 1958 Întreprinderea comunală de electricitate și tramvai a organizat o expoziție în care, pe lângă materiale documentare aflate în Arhivele Statului, au folosit și unele din arhiva proprie care reflectă lupta muncitorilor din această întreprindere împotriva exploataților capitaliști.

Deosebit de interesantă a fost expoziția organizată de Universitatea „Alex. I. Cuza” Iași în colaborare cu Arhivele Statului Iași și biblioteca „Mihail Eminescu”, în cadrul sărbătoririi centenarului, la care s-au folosit materiale documentare deosebit de valoroase din arhivele Universității din Iași și bibliotecii „M. Eminescu”.

Nu mai puțin interesantă a fost expoziția organizată de Sfatul popular Iași, în legătură cu Iașul de ieri și de azi, în perspectiva noilor lucrări de sistematizare.

*
* *
*

Grija deosebită pe care o dau astăzi organizațiile socialiste materialelor documentare ce se află în păstrarea lor, colaborarea strânsă cu Arhivele Statului în vederea ordonării și inventarierii arhivelor ca valori culturale, bun al întregului popor, sînt rezultatul fericit al noii concepții a oamenilor muncii despre arhive, bazată pe învățătura marxist-leninistă.

¹²⁾ „Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași”, vol. I și II, Buc., 1960.

¹³⁾ Revista Arhivelor, nr. 1/1960, p. 62–62; nr. 2/1960, p. 31–58.

UN INDRUMĂTOR ÎN SPRIJINUL LUCRĂTORILOR DIN ARHIVE

VALERIA PREDESCU

Sprijinul deosebit acordat Arhivelor în anii puterii populare, datorită înțelegerii rolului lor de a păstra și pune în folosință materialele documentare în interesul poporului, a determinat un avânt mereu sporit în dezvoltarea activității arhivistice românești.

În drumul străbătut pînă la realizările de astăzi, Arhivele Statului au avut însă de învins multe greutăți — moștenire apăsătoare lăsată de regimul burghezo-moșieresc în toate sectoarele muncii arhivistice.

Rețeaua arhivistică redusă din trecut, lipsa de sprijin material și spațiul de depozitare insuficient nu puteau constitui condiții prielnice de dezvoltare a activității arhivistice. Toate acestea au făcut ca materialele documentare în continuă creștere, în cea mai mare parte neorganizate și păstrate necorespunzător de instituții, să sufere însemnate pierderi. Greutățile întâmpinate datorită insuficienței spațiului de depozitare ar fi putut fi în parte înlăturate printr-o selecționare efectuată pe baze științifice. Aceasta însă, atunci cînd s-a făcut, a însemnat pentru documentația de astăzi noi pierderi și pe această cale, întrucît la eliminarea materialelor nu s-a avut în vedere criteriul valorii documentare, ci numai acela al descongestionării depozitelor.

Începînd cu modul de păstrare și sfîrșind cu condițiile de folosire, totul stă mărturie despre desconsiderarea arhivelor în timpul regimului burghezo-moșieresc, cînd singurul rol al acestora, susținut cu emfază și fals patriotism, era acela de a servi cunoașterii trecutului, studierii istoriei. Cercetarea fiind însă orientată spre denaturarea și falsificarea adevărului, este lesne de înțeles că, burghezia nu avea interes să se facă ordine în arhive, aceeași poziție avînd-o și față de problema informării arhivistice, pentru simplul motiv că s-ar fi scos la iveală numeroase documente care oglindesc tradițiile revoluționare ale poporului nostru și lupta împotriva exploatării.

Semnificativ este faptul că nu a existat preocuparea de a se întocmi instrucțiuni de lucru pentru nici unul din sectoarele activității arhivistice, așa cum nu a existat preocuparea de a se elabora un manual în care să se trateze principalele probleme ale arhivisticii. Ținîndu-se seamă de starea de lucruri, în această privință, din țara noastră, lipsa acestor lucrări a avut

ca urmare aplicarea unor sisteme diferite de muncă, atât în cadrul Arhivelor Statului, cât și la instituții.

Dat fiind faptul că arhivele la deținător au fost în trecut numai în mică măsură inventariate și că adesea, din cauza condițiilor arătate, au fost păstrate în completă dezorganizare, dat fiind faptul că asupra întreprinderilor particulare nu se putea efectua nici un control și că depozitele Arhivelor Statului au primit — spre salvare — în primii ani ai puterii populare mari cantități de arhivă, indiferent de starea în care se afla, era necesară o muncă uriașă pentru ordonarea și întocmirea evidenței tuturor acestor materiale documentare deținătoare de informații prețioase pentru frontul ideologic, economic și cultural.

Acest lucru a fost, în anii puterii populare, cu prisosință înțeles de partid, a cărui deosebită grijă pentru arhive se reflectă în Decretul pentru înființarea Fondului Arhivistic de Stat al R.P.R., dovadă a noii orientări și a largilor perspective deschise Arhivelor Statului, datorită condițiilor de muncă ce s-au creat pentru administrarea, prelucrarea tehnico-științifică și folosirea multilaterală a arhivelor, bunuri ale întregului popor.

Între condițiile create pentru dezvoltarea activității Arhivelor trebuie menționată, în primul rând, mărirea rețelei arhivistice, prin înființarea — în baza unui plan judicios — a noi unități de arhivă menite să cuprindă munca arhivistică din întreaga țară.

Proportional cu lărgirea rețelei arhivistice a crescut și numărul arhiviștilor. Localurile atribuite Arhivelor, cu depozite corespunzătoare, precum și condițiile materiale ce s-au asigurat au făcut posibilă preluarea de mari cantități de arhivă, avându-se în vedere condițiile de păstrare la deținător și importanța documentară a fondurilor.

Avînd la bază legislația arhivistică românească și principiile arhivistice înaintate sovietice, Direcția Generală a Arhivelor Statului a întocmit, ținînd seamă de condițiile concrete din țara noastră, instrucțiuni și norme de lucru pentru principalele sectoare ale activității arhivistice, în scopul uniformizării metodologiei și al ridicării activității arhivelor la nivelul pe care îl impune etapa actuală.

În noile condiții create de partid arhivelor, condiții care au constituit un adevărat imbold pentru schimbarea stării de lucruri moștenite de la arhivistica burgheză, s-a pornit — potrivit instrucțiunilor amintite — o muncă stăruitoare de ordonare, inventariere și expertizare a materialelor Fondului Arhivistic de Stat, accentul punîndu-se pe o cit mai largă folosire a acestora.

*

*

*

Pentru a răspunde importantelor sarcini ce revin Arhivelor Statului în etapa actuală, în lumina directivelor Congresului al III-lea al P.M.R., din care Arhivelor le derivă îndatorirea prelucrării tehnico-științifice a fondurilor, prin aplicarea de metode de muncă uniforme, în scopul folosirii multilaterale a materialelor documentare ale Fondului Arhivistic de Stat al R.P.R., Direcția Generală a Arhivelor Statului a inițiat elaborarea unui „Îndrumător arhivistic“, care să trateze despre teoria și practica muncii de arhivă în R.P.R., în scopul unificării metodelor de muncă și a termino-

logiei arhivistice pe întreaga țară. Îndrumătorul va folosi totodată ca material de bază în ridicarea nivelului profesional al arhiviștilor și al lucrătorilor de arhivă de la instituții și întreprinderi.

Întocmirea „Îndrumătorului arhivistic” nu răspunde numai unui vechi deziderat al arhiviștilor români, ci constituie în același timp un rezultat obiectiv al stadiului la care a ajuns arhivistica românească în zilele noastre, cînd nici o activitate nu se poate desfășura fără norme precise și uniforme de muncă.

În acest îndrumător se prelucrează și se folosește în mod critic tot ce este înaintat în arhivistica românească. Totodată s-a ținut seamă de realizările în acest domeniu obținute de alte țări, în special de Uniunea Sovietică și de țările socialiste. Un ajutor prețios în acest sens îl prezintă manualul arhivistic sovietic, tradus în întregime în cadrul Direcției Generale a Arhivelor Statului, manual care sintetizează experiența arhivisticii sovietice.

„Îndrumătorul arhivistic” va împleti teoria cu practica muncii arhivistice înaintate, tratînd pe baza metodologiei marxist-leniniste, problemele evidenței, păstrării, completării, expertizării, prelucrării tehnico-științifice și folosirii multilaterale, în scopuri științifice și practice, a materialelor documentare ale Fondului Arhivistic de Stat al R.P.R.

După o scurtă introducere, în care se va arăta scopul îndrumătorului și metoda adoptată în expunere, se va trata despre Fondul Arhivistic de Stat al R.P.R., creat în baza noii legislații socialiste, despre componența și despre modul de organizare a acestuia, cu alte cuvinte despre conducerea organizatorică și metodică a întregii rețele a arhivelor exercitată de Direcția Generală a Arhivelor Statului, care efectuează controlul asupra tuturor sectoarelor activității arhivistice din întreaga țară, direct, prin organele sale de control și prin unitățile sale regionale și raionale.

Se va arăta rolul partidului în realizarea progresului continuu în activitatea arhivistică din țara noastră, datorită sprijinului permanent acordat arhivelor prin controlul și îndrumările date de organele sale centrale și locale.

Se va trata, de asemenea, despre importanta problemă a muncii de secretariat, de a cărui corectă funcționare depinde în mare măsură asigurarea bunei desfășurări a activității arhivistice. Interesul Arhivelor Statului față de acest sector de muncă s-a oglindit de altfel și în elaborarea Instrucțiunilor privind înregistrarea, manipularea, lucrarea și expedierea actelor la organizațiile socialiste, instrucțiuni întocmite în scopul uniformizării sistemelor de înregistrare și al justei organizări a lucrărilor de secretariat, avîndu-se în vedere însemnătatea ce o prezintă pentru completarea Fondului Arhivistic de Stat. O serie de instituții au și trecut la aplicarea prevederilor acestor instrucțiuni, iar pentru sfaturile populare de toate categoriile, prin grija Secretariatului General al Consiliului de Miniștri, s-au adaptat instrucțiunile menționate la specificul acestora și s-au difuzat spre aplicare.

Problemele de bază ca preluarea fondurilor, întocmirea instrumentelor obligatorii de evidență, centralizarea evidenței, inventarierea, expertizarea, întocmirea instrumentelor de informare științifică și folosirea materialelor

documentare li se dă dezvoltarea cuvenită în diversele capitole ale îndrumătorului.

Preluările de materiale documentare de către Arhivele Statului trebuie să se facă astăzi în baza unei planificări judicioase, prin respectarea consecvență nu numai a principiului teritorialității, dar și a principiului integrității fondurilor. Datorită fixării criteriilor de preluare se vor înlătura o serie de dificultăți în această privință și se va pune capăt sistemului neștiințific, practicat în trecut, de preluări întâmplătoare și fragmentare de fonduri. În funcție de capacitatea de depozitare se prevede preluarea cu precădere a celor mai importante fonduri economice, în vederea asigurării documentației în scopul sprijinirii dezvoltării economiei naționale.

De mare interes va fi prezentarea metodelor de întocmire a evidenței centralizate a arhivelor, realizare de seamă a arhivisticii noi socialiste, deoarece prin aceasta se aduce un sprijin efectiv cercetării. Această realizare se datorește faptului că prin crearea Fondului Arhivistic de Stat arhivele au devenit proprietate obștească, în folosul construcției socialiste.

Cît privește inventarierea, se va insista asupra modului de întocmire a acestei lucrări de bază, importanța inventarierii constind nu numai în faptul că asigură evidența materialelor, dar și în aceea că înlesnește celelalte acțiuni — completarea, selecționarea, întocmirea instrumentelor de informare — și în deosebi folosirea.

Tratării despre expertizarea materialelor documentare i se va da o amplă dezvoltare, lucrările de expertizare efectuîndu-se în întreaga țară paralel cu ordonarea și inventarierea arhivelor, spre a se alege materialele de interes științific, înlăturîndu-se cu acest prilej materialele lipsite de valoare documentară sau practică. De aici dublul interes cel prezintă expertizarea și anume: înlesnirea folosirii, datorită posibilității grăbirii procesului de prelucrare tehnico-științifică a materialelor păstrate, în urma eliminării materialelor lipsite de valoare documentară sau practică și economisirea spațiului de depozitare și deci reducerea costului de păstrare a materialelor de valoare, datorită aceleiași eliminări.

Selecționarea — această spinoasă problemă a arhivisticii — este astăzi reglementată pe baze științifice prin instrucțiuni de expertiză, a căror aplicare este înlesnită de indicatoarele întocmite de organizațiile socialiste, cu sprijinul Direcției Generale a Arhivelor Statului, indicatoare cuprinzînd termenele de păstrare a materialelor documentare. Greutățile inerente nu pot fi învinse însă decît printr-o pregătire temeinică, prin muncă atentă și cu simț de răspundere.

Cît privește întocmirea instrumentelor de informare științifică, se prevede să se dea prioritate fondurilor moderne și contemporane — neglijate în trecut — spre a putea fi folosite, în măsura cuvenită, prețioasele informații ce le conțin numeroasele documente cu caracter economic sau științific în general, precum și cele care oglindesc tradițiile revoluționare ale poporului și mersul victorios al țării noastre spre socialism.

Pe linia documentării, se va trata și despre biblioteca documentară, despre organizarea și sarcinile acesteia, bibliotecii documentare trebuînd să funcționeze pe baze științifice pe lingă toate unitățile de arhivă, spre a se asigura documentația proprie și a se înlesni munca de cercetare.

Este cunoscut faptul că astăzi arhivistica, la fel ca toate celelalte științe sociale, nu-și poate îndeplini sarcinile decât în strinsă legătură cu practica muncii ideologice, în slujba construirii socialismului.

Păstrarea mărturiilor trecutului, ca și întreaga acțiune de prelucrare tehnico-științifică a materialelor arhivistice nu este un scop în sine; întreaga activitate arhivistică își găsește justificarea în folosirea arhivelor în interesele statului și ale poporului muncitor.

Folosirea arhivelor are în etapa actuală aspecte multiple, servind nu numai la scrierea istoriei adevărate, pe baza celor mai importante izvoare și cunoașterii faptelor în conexiunea lor, ci constituind totodată un prețios aport în opera de construire a socialismului, prin sprijinirea dezvoltării științei, culturii și a economiei noastre naționale.

Folosirea materialelor arhivistice în scop propagandistic — prin organizarea de expoziții și ținerea de conferințe cu prilejul comemorării marilor evenimente din trecutul glorios de luptă a poporului împotriva asupririi și exploatării sau pentru evocarea figurilor progresiste ale culturii patriei noastre — contribuie la educația patriotică a oamenilor muncii și la formarea unei conștiințe noi în rândurile maselor largi, în ceea ce privește înțelegerea rolului și importanței arhivelor.

Despre toate aceste aspecte ale folosirii se vorbește pe larg în îndrumător, în scopul dezvoltării continue a acestei importante acțiuni.

Microfilmării i s-a rezervat un capitol aparte, datorită amploarei pe care trebuie să o ia acest mijloc modern de păstrare a materialelor arhivistice și de înlesnire a cercetării.

În ultimii ani depozitele Arhivelor Statului și-au completat tezaurul cu microfilme de pe documente privind istoria țării noastre, documente aflate în arhivele de peste hotare, în special din U.R.S.S. și din țările de democrație populară.

În această privință se pune problema nu numai a intensificării schimbului de microfilme cu arhivele de peste hotare, dar și a extinderii acțiunii de microfotocopiere a documentelor de deosebită valoare, în scopul creării unui fond de asigurare și al măririi posibilităților de cercetare.

Intrucât, paralel cu materialele documentare scrise, în componența Fondului Arhivistic de Stat al R.P.R. intră și documentele fono-foto-cinematografice, o amplă dezvoltare i se va acorda capitolului rezervat acestor arhive speciale, care prezintă deosebită însemnătate din punct de vedere politic, științific și practic, datorită modului concret de reflectare a diversității aspectelor vieții.

Acest capitol va completa în mod explicativ textul instrucțiunilor fono-foto-cinematografice, întocmite de curînd de Direcția Generală a Arhivelor Statului, în scopul organizării acestor materiale documentare speciale după criterii științifice.

Un loc de seamă îl va ocupa în cuprinsul acestei lucrări îndrumarea și controlul muncii arhivistice, în sensul verificării lucrărilor de ordonare, inventariere și expertizare la unitățile Arhivelor Statului și la organizațiile socialiste în însuși procesul lor de desfășurare, urmărindu-se respectarea normelor arhivistice în vigoare, spre a se înlătura eventualele greșeli.

Îndrumînd și supraveghînd în permanență executarea lucrărilor de organizare a arhivelor la instituții, arhiviștii trebuie să ducă o perseverență muncă propagandistică, în vederea cunoașterii importanței și rolului arhivelor, fapt ce va determina un mai mare interes față de această muncă.

Avîndu-se în vedere sarcinile de deosebită importanță ce revin Arhivelor Statului în etapa actuală, cu privire la încheierea grabnică a lucrărilor de ordonare și prelucrare tehnico-științifică a fondurilor moderne și contemporane, în scopul folosirii lor neîntîrziate, în sprijinul construcției socialiste, controlul trebuie să se efectueze după principii noi, pe baza unei planificări judicioase, acoperind întreaga rețea a arhivelor. Constituirea justă a unităților de păstrare depinzînd în primul rînd de existența unor nomenclatoare corespunzătoare, care să asigure trecerea lucrărilor curente de secretariat, bine organizate, în arhiva propriu-zisă, accentul se pune pe un control orientat și în această privință. Se preconizează și organizarea de consfătuiri cu colaboratorii instituțiilor controlate, consfătuiri în cadrul cărora să se dezbată lipsurile constatate și să se ia hotărîri pentru lichidarea lor.

Un deosebit interes va prezenta desigur capitolul referitor la publicarea documentelor.

Este cunoscut faptul că publicațiile de documente din trecut conțin numeroase greșeli atît din punct de vedere al lecturii documentelor, cît și al modului de publicare, greșeli pe care arheograful de astăzi — cunoscător al principiilor stabilite în acest domeniu — trebuie să știe să le evite. Dacă în trecut selectarea documentelor în vederea publicării s-a făcut în mod arbitrar, în interesul burgheziei și moșierimii, arheograful de astăzi trebuie să aprecieze just valoarea documentelor, analizîndu-le în totalitatea lor, de pe pozițiile marxist-leniniste, avînd un plan bine determinat și cunoscînd istoriografia problemei respective. În îndrumător se va trata pe larg despre munca arheografică propriu-zisă, muncă ce constă în critica provenienței izvoarelor, transcrierea corectă și colajonarea textului, critica de autenticitate și veracitate, comentarea și, în sfîrșit, întocmirea aparatului de informare.

O altă problemă căreia i se va acorda atenția cuvenită este și aceea a localurilor de arhivă, a utilității lor și a măsurilor care să asigure securitatea materialelor documentare, păstrarea și folosirea lor în condiții corespunzătoare.

Ținîndu-se seamă de posibilitățile materiale reale, se va vorbi nu numai de noile construcții de localuri speciale, cu care vor fi dotate — treptat — Arhivele Statului, dar și despre amenajarea localurilor existente, spre a corespunde sarcinii de păstrare și de punere în folosință a materialelor documentare.

Problema necesității elaborării „Îndrumătorului arhivistic” și a posibilităților de realizare a fost dezbătută în cadrul unei ședințe generale a arhiviștilor din întreaga țară, ședință în care s-au făcut propuneri pentru stabilirea sumarului, s-au discutat chestiuni de principiu și s-au hotărît măsurile ce trebuie luate pentru realizarea acestei lucrări.

Tratarea diferitelor capitole ale „Îndrumătorului arhivistic” a fost încredințată unor colective de arhiviști din cadrul serviciilor centrale și ex-

terioare ale Arhivelor Statului, coordonarea lucrării făcându-se de un colectiv care va lucra la Direcția Generală.

Spre a avea o privire de ansamblu asupra conținutului „Indrumătorului arhivistic”, prezentăm textul proiectului de sumar, în forma fixată la repartizarea capitolelor diferitelor colective, pentru tratare. Capitolele, ordinea lor și formularea cuprinsului nu sînt definitive, pe parcursul elaborării lucrării putînd surveni unele modificări în interesul calității lucrării.

INTRODUCERE

Scopul îndrumătorului și metoda adoptată în expunere.

CAPITOLUL I.

— *Fondul Arhivistic de Stat și Arhivele din R.P.R.*

— Fondul Arhivistic de Stat al R.P.R. (definiție, componență, organizare).

— Arhivele Statului, administratorul Fondului Arhivistic de Stat (Direcția Generală a Arhivelor Statului, unitățile sale regionale și filialele). Atribuții.

— Arhivele organizațiilor socialiste (organizarea și modul de păstrare și folosire a materialelor documentare create în decursul activității organizației respective).

CAPITOLUL II.

Materialele documentare ale organizațiilor socialiste și completarea Fondului Arhivistic de Stat.

— Lucrările de secretariat (importanță, întocmire, înregistrare, repartizare).

CAPITOLUL III.

Constituirea și predarea materialelor documentare la arhiva organizațiilor socialiste (organizarea muncii, modul de constituire prealabilă a dosarelor, instrumente de evidență, forme de preluare și păstrare a materialelor documentare).

CAPITOLUL IV.

Folosirea materialelor documentare la organizațiile socialiste (modul de dare în folosire, evidența cercetătorilor și a materialelor cercetate).

CAPITOLUL V.

Expertizarea materialelor documentare la organizațiile socialiste și predarea lor la Arhivele Statului (legislație, principii, organizarea muncii).

CAPITOLUL VI.

Sistemizarea materialelor documentare în depozitele Arhivelor Statului și întocmirea evidenței lor (ordonarea materialelor în depozite și întocmirea instrumentelor obligatorii de evidență).

CAPITOLUL VII.

Prelucrarea tehnico-științifică a materialelor documentare (inventare, cataloage, indici, îndrumătoare de fonduri, cataloage tematice etc.).

CAPITOLUL VIII.

Arhivele speciale: Arhivele fonofoto-cinematografice (componența, organizarea, păstrarea, expertizarea și folosirea fonodocumentelor, fotedocumentelor și a documentelor cinematografice).

CAPITOLUL IX.

Folosirea materialelor documentare (forme de folosire în scopul sprijinirii dezvoltării economiei naționale, al cercetărilor științifice și practice și al propagandei de partid și de stat).

CAPITOLUL X.

Organizarea documentației științifice (punerea la dispoziția cercetătorilor a informării tematice pe baza materialelor din depozitele Arhivelor Statului și de la organizațiile socialiste).

CAPITOLUL XI.

Îndrumarea și controlul muncii la unitățile Arhivelor Statului și la organizațiile socialiste.

CAPITOLUL XII.

Biblioteca documentară a Arhivelor Statului (componență, organizare, mod de informare).

CAPITOLUL XIII.

Detectarea și selecționarea documentelor pentru publicare și transcrierea textelor.

CAPITOLUL XIV.

Forma arheografică și repartizarea documentelor în culegere (aparatură de informare științifică, întocmirea rezumatelor, datarea documentelor, repartizarea documentelor în culegere, prefață, observații etc.).

CAPITOLUL XV.

Microfilmarea materialelor documentare (tehnica microfilmării, aplicații în munca arhivistică).

CAPITOLUL XVI.

Localul de arhivă și utilajul lui (planul construcției, iluminatul și condiționarea aerului în depozite, măsuri privind securitatea, utilaj pentru depozite).

*

*

*

Apariția „Îndrumătorului arhivistic“, a acestei lucrări metodice, care cuprinde norme unice de lucru și elucidează o serie de probleme teoretice și practice ale muncii arhivistice, va împlini o lipsă de mult resimțită în rândurile arhiviștilor români.

În etapa actuală de desăvârșire a construirii socialismului în țara noastră, când documentația este atît de larg folosită în toate sectoarele de activitate, Arhivele Statului — cărora le revine îndatorirea de a crea toate condițiile pentru grăbirea încheierii procesului de ordonare și de prelucrare tehnico-științifică a materialelor documentare, în scopul valorificării lor — nu mai pot întîrzia întocmirea acestui îndrumător.

Utilitatea și importanța „Îndrumătorului arhivistic“ constă în aceea că pune la dispoziția arhiviștilor și lucrătorilor din arhivele organizațiilor socialiste indicații metodologice precise care le vor călăuzi întreaga lor muncă, punîndu-se capăt în felul acesta situației în care s-a aflat arhivistica din țara noastră, în ceea ce privește sistemele de muncă aplicate diferit, după cum considera util fiecare unitate de arhivă, sisteme care variau chiar de la arhivist la arhivist.

În același timp îndrumătorul va prezenta interes și pentru cercetători, cărora — fiindu-le cunoscute criteriile care au stat la baza organizării și prelucrării tehnico-științifice a fondurilor — li se va înlesni folosirea instrumentelor de lucru și totodată a materialelor documentare.

Analiza critică a îndrumătorului, venită din partea tuturor acestora, va însemna un sprijin prețios pentru viitoarele îndreptări și completări.

ECOUL COMUNEI DIN PARIS IN PUBLICAȚIILE MUNCITOREȘTI ȘI SOCIALISTE DIN ROMINIA, LA SFIRȘITUL SECOLULUI TRECUT (1871—1900)

A. PORTEANU

A. IORDACHE

P. CINCEA

La 16 ani după apariția Manifestului Partidului Comunist, care se deschide cu celebra frază — „O stafie umblă prin Europa — stafia comunismului“ își începea activitatea Internaționala I-a; nu mult apoi, în 1871, în urma războiului franco-prusac, a luat ființă Comuna din Paris — cel mai mare succes, cel mai prețios vlăstar al Internaționalei I-a, așa cum arată Engels¹⁾, prima formă a unui stat al dictaturii proletariatului, necunoscut până atunci de istorie. Proclamarea Comunei din Paris a constituit cel mai sigur indiciu al creșterii considerabile a rolului și însemnătății proletariatului în arena luptelor de clasă de la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului trecut, lupte care se purtau încă mai dinainte, cu o ascutime crescîndă, pe plan politic. Engels arată că, după 1840, „Parisul se afla... în situația că nici o revoluție nu putea izbucni fără a lua un caracter proletar“; dacă după revoluția de la 1848 „proletariatul nu era încă în stare a cîrmui Franța, burghezia nu mai era în stare s-o cîrmuiască“²⁾.

Comuna a însemnat întruchiparea vie, materială, a socialismului științific, întemeiat de Marx și Engels. Se poate afirma că după 1871, coșmarul care înspăimînta clasele exploatoare de pretutindeni, devenise Comuna din Paris.

Reacțiunea franceză și cea internațională s-au putut convinge repede că eroicul proletariat parizian, „luînd cu asalt cerul“ cum spunea Marx, a reușit nu să schimbe o formă de exploatare prin alta, a reușit să înlăture nu numai forma monarhică a dominației de clasă, ci dominația de clasă însăși. Prin aceasta, Comuna a fost antiteza directă a impe-

¹⁾ Scrisoarea către Sorge (Londra, 12—17 septembrie 1874); K. Marx — F. Engels, *Opere alese*, vol. II, Ed. P.M.R., 1952, p. 438.

²⁾ Introducere la ediția apărută la Berlin în 1891, a lucrării lui Marx, *Războiul civil din Franța*: K. Marx — F. Engels, *op. cit.*, vol. I, Ed. P.M.R., 1949, p. 487, 488.

riului³⁾. Combătînd linia oportunistă a conducătorilor partidului social-democrat german, care căutau să golească marxismul de esența sa — adică de necesitatea dictaturii proletariatului —, Engels le adresa următoarele cuvinte cu ocazia celei de a 20-a aniversări a Comunei din Paris: „Ei bine domnilor, vreți să știți cum arată această dictatură? Priviți Comuna din Paris. Aceasta a fost dictatura proletariatului“⁴⁾.

Engels a ridiculizat pe „antiautoritariștii“ care doreau desființarea statului înainte de înlăturarea relațiilor sociale care-i dau naștere. Vorbind despre revoluție — „lucrul cel mai autoritar posibil“ — Engels arăta, la mai puțin de doi ani după înăbușirea Comunei: „Dacă Comuna din Paris nu s-ar fi sprijinit pe autoritatea poporului înarmat împotriva burgheziei, s-ar fi menținut ea mai mult de o zi? Nu sintem oare în drept, dimpotrivă, să reproșăm Comunei faptul că s-a folosit prea puțin de această autoritate?“⁵⁾. Comuna din Paris a dăinuit doar 72 de zile, datorită condițiilor obiective și subiective cunoscute.

Comuna din Paris s-a bucurat de sprijinul și de solidaritatea tuturor forțelor progresiste internaționale. În primul rînd a proletariatului; cea mai impresionantă și clocventă mărturie în acest sens o constituie solidaritatea proletariatului german cu cel francez, manifestată încă în timpul războiului franco-prusac. În acest fel, Comuna din Paris a fost o școală a internaționalismului proletar în acțiune.

Înăbușirea Comunei din Paris a dovedit de cîtă sălbăticie și lașitate este capabilă burghesia în luptă cu proletariatul. Comparînd înăbușirea revoluției de la 1848 cu înăbușirea Comunei din Paris, Engels arată că „1848 era o simplă glumă față de dezlănțuirea burgheziei în 1871... Parisul fu bombardat fără întrerupere de aceiași oameni care înfieraseră bombardarea orașului de către Prusaci ca fiind o profanare“⁶⁾. Încă de atunci, Marx și Engels au văzut în aceste orori semnul sigur al slăbiciunii burgheziei. Dar mai ales, sfîrșitul Comunei din Paris a dovedit încă o dată ceea ce arăta Manifestul Partidului Comunist: toate puterile bătrînei Europe s-au unit într-o „sfîntă hăituială“ împotriva comunismului. „Faptul că în urma celui mai grozav război din epoca modernă armata învingătoare și cea învinsă se coalizează pentru a măcelări împreună proletariatul, — acest eveniment nemaipomenit nu dovedește, cum crede Bismarck, înăbușirea mult așteptată a noii societăți care se ridică, ci descompunerea completă a vechii societăți burgheze. Cel mai înalt avînt eroic de care societatea veche mai era capabilă era războiul național, și acum acesta se vădește a fi o simplă înșelăciune guvernamentală al cărei singur scop este de a amîna lupta de clasă și de îndată ce lupta de clasă se manifestă prin război civil, înșelăciunea este zadarnică. Dominația de clasă nu este în stare să se mai ascundă îndărătul uniformei naționale; guvernele naționale sînt *una* în fața proletariatului“⁷⁾.

³⁾ K. Marx, *Războiul civil din Franța*, K. Marx—F. Engels, *op. cit.*, vol. I, p. 535.

⁴⁾ K. Marx—Fr. Engels, *op. cit.*, vol. I, p. 498.

⁵⁾ *Despre autoritate* K. Marx—F. Engels, *op. cit.*, vol. I, p. 661

⁶⁾ K. Marx—F. Engels, *op. cit.*, vol. I, p. 488, 492.

⁷⁾ *Ibidem*, p. 559—560.

Primii care au analizat științific și au tras învățămintele necesare din desfășurarea și deznodământul Comunei din Paris au fost chiar Karl Marx și Friedrich Engels. În lucrările și referirile lor cu privire la Comună găsim modele impecabile, unice, de pătrundere profundă a evenimentelor contemporane în cel mai propriu înțeles al cuvîntului, de apreciere „mai presus de orice” cum spune Lenin, a inițiativei maselor populare. Lenin a observat în lucrarea sa clasică „Statul și revoluția” că „singura rectificare pe care Marx a socotit necesar s-o facă Manifestul Comunist a fost făcută de el pe baza experienței revoluționare a comunarzilor parizieni”⁸). În prefața amintită la „Războiul civil din Franța”, Engels considera necesar să aducă lucrării lui Marx, după 20 de ani de la Comuna din Paris cîteva adăugiri, referitoare mai ales la curentele ideologice din timpul Comunei; el arată că „în Germania avem de suferit și astăzi de pe urma consecințelor acelor evenimente, consecințe prezise de Marx”⁹).

Lenin a arătat că Marx a văzut în Comună „o experiență de uriașă însemnătate mondială, un anumit pas înainte al revoluției proletare mondiale, un pas practic, mai important decît sute de programe și de raționamente”, o experiență care înseamnă prețioase „învățăminte tactice” pentru lupta proletariatului, pentru educarea viitoare a acestuia, pentru pregătirea sa în vederea luptelor următoare”¹⁰).

Trăgînd învățămintele prețioase pentru proletariat, ale Comunei din Paris, V. I. Lenin arăta cu privire la necesitatea înfrîngerii propriului guvern în războiul imperialist: „Într-un război reacționar clasa revoluționară nu poate să nu dorească înfrîngerea propriului guvern... Luați exemplul Comunei. Germania a învins Franța, iar Bismarck și Thiers au învins pe muncitori”¹¹).

Lenin a apreciat elogios și fierbinte mărețele acte de sacrificiu și eroism ale comunarzilor; în lucrările sale găsim extrem de prețioase indicații cu privire la Comună. „Comuna din Paris, a dat o pildă măreață de îmbinare a inițiativei, a independenței, a libertății de mișcare, a desfășurării energiei de jos, cu un centralism acceptat de bună voie, străin de orice șablon... Sovietele noastre pășesc pe același drum...”¹²).

În 1905, Lenin scria: „În mișcarea actuală ne sprijinim cu toții pe Comună”¹³). În articolul său „Învățămintele Comunei” Lenin arăta: „Comuna a învățat proletariatul din Europa să pună în mod concret sarcinile revoluției socialiste”¹⁴); iar în lucrarea sa „Despre lupta împotriva social-șovinismului”, Lenin arăta că „Prevăzînd războiul, Internaționala se

⁸) V. I. Lenin, *Opere*, vol. 25, Ed. pt. lit. pol., Buc., 1954, p. 407. Vezi în acest sens prefețele la edițiile *Manifestului Partidului Comunist* de după 1871.

⁹) K. Marx-Fr. Engels, *Opere alese*, vol. I, p. 494, 495.

¹⁰) V. I. Lenin, *Opere*, vol. 25, Ed. pt. lit. pol., Buc., 1954, p. 407; vol. 12, Ed. pt. lit. pol., Buc., 1957, p. 98 (prefață la traducerea în limba rusă a scrișorilor lui K. Marx către Kugelmann).

¹¹) *Ibidem*, vol. 21, Ed. P.M.R., Buc., 1952, p. 266, 267.

¹²) *Ibidem*, vol. 26, Ed. pt. lit. pol., Buc., 1954, p. 398.

¹³) *Ibidem*, vol. 8, p. 196.

¹⁴) *Ibidem*, vol. 13, 1957, p. 473.

întrunește și hotărăște ca în cazul declanșării războiului... să lupte în spiritul Comunei¹⁵⁾.

În legătură cu sarcinile social-democrației, în fața primului război imperialist mondial, Lenin citează rezoluția Congresului socialist internațional de la Basel (1912), care arată „că războiul va duce la revoluția proletară, că un model de tactică pentru muncitori este Comuna din Paris¹⁶⁾”, „că guvernele trebuie să-și aducă aminte de Comuna din Paris (adică de războiul civil)¹⁷⁾”.

În elaborarea celebrelor sale „Teze din Aprilie”, Lenin a analizat experiența Comunei din Paris, pe care a raportat-o la condițiile concrete din Rusia, din primăvara anului de cotitură istorică mondială 1917. „Transformarea actualului război imperialist în război civil este singura lozincă proletară justă, indicată de experiența Comunei¹⁸⁾”.

Prin importanța învățămintelor sale, Comuna din Paris marchează o etapă în istoria poporului și a proletariatului francez, în istoria universală modernă și în istoria mișcării muncitorești internaționale. Încă din timpul memorabilelor evenimente, la 17 aprilie 1871, Marx îi scria lui Kugelmann: „Lupta clasei muncitoare cu clasa capitaliștilor și cu statul ei a intrat, prin lupta de la Paris, într-o fază nouă. Oricum se va termina această luptă, a fost câștigat în orice caz un nou punct de plecare, de importanță istorică mondială¹⁹⁾”. Referindu-se la acest nou punct de plecare al luptei proletariatului, Engels arăta în 1895 că „tocmai... de la Comună și de la războiul franco-german datează avântul său cel mai puternic²⁰⁾”. La primul Congres al Internaționalei Comuniste, vorbind despre necesitatea și importanța dictaturii proletariatului, Lenin arăta: „Comuna din Paris a făcut primul pas pe această cale, Puterea sovietică — al doilea pas...²¹⁾”. În acest sens, sărbătorirea Comunei din Paris de către proletariatul internațional, cunoaște o primă etapă pînă la victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a realizat pe deplin și definitiv idealurile comunei.

Comuna din Paris a îmbogățit tradițiile de luptă ale clasei muncitoare; ea a avut un puternic *răsunet internațional*, pe care i l-a prezis încă Marx, în încheierea lucrării sale „Războiul civil din Franța”; „Parisul muncitorilor, cu Comuna lui, va fi în veci sărbătorit ca vestitorul glorios al unei societăți noi. Martirii lui sînt închiși în marea inimă a clasei muncitoare. Exterminatorii lui au fost puși de pe acum de istorie la stîlpul infamiei, de unde toate rugăciunile popilor nu-i pot salva²²⁾”. Engels a arătat că „aniversarea Comunei din Paris deveni prima sărbă-

¹⁵⁾ *Ibidem*, vol. 21, p. 191.

¹⁶⁾ *Ibidem*, p. 363.

¹⁷⁾ *Ibidem*, p. 201.

¹⁸⁾ *Ibidem*, p. 146 (Conferința secțiunilor din străinătate ale P.S.D.M.R. *Lozincile social-democrației revoluționare*).

¹⁹⁾ K. Marx-F. Engels, *op. cit.*, vol. II, p. 426.

²⁰⁾ *Ibidem*, vol. I, p. 110 (Prefața la lucrarea lui Marx *Luptele de clasă în Franța 1848–1850*).

²¹⁾ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 28, Ed. pt. lit. pol. Buc., 1955, p. 470–471.

²²⁾ K. Marx-F. Engels, *op. cit.*, vol. I, p. 561.

toare generală a întregului proletariat²³⁾ pînă la 1890, de cînd începe să fie sărbătorită, ziua de 1 Mai ca sărbătoare a solidarității internaționale a tuturor celor ce muncesc. Vorbind despre ecoul Comunei din Paris, Lenin arată că „ea a răscolit mișcarea socialistă din întreaga Europă²⁴⁾”; „cauza Comunei nu a murit; ea continuă să trăiască în fiecare dintre noi. Cauza Comunei este cauza revoluției sociale, cauza eliberării politice și economice depline a oamenilor muncii, cauza proletariatului din lumea întreagă. Și în acest sens ea este nemuritoare²⁵⁾. Idealul Comunei „nu numai că a intrat în programul nostru, nu numai că și-a ocupat locul în istoria mișcării muncitorești din Apus, anume în experiența Comunei din Paris... dar a și fost pus în practică de muncitorii din Rusia în 1905 și 1917²⁶⁾. Cauza pentru care au luptat și s-au jertfit eroicii comunarzi a învins în urma victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care constituie începutul unei noi epoci în istoria omenirii; azi ea a triumfat pe o treime din suprafața globului pămîntesc, între care și în țara noastră, continuînd să exercite o atracție irezistibilă asupra tuturor popoarelor, către comunism — primăvara, visul de aur al omenirii.

*

* *

Comuna din Paris a avut un larg ecou în România. În legătură cu dezvoltarea mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră în ultimele decenii ale secolului trecut, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej arată în raportul prezentat la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 40 de ani de la crearea Partidului Comunist din România: „Încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, proletariatul din România începuse să se afirme ca o forță socială înaintată, ridicînd steagul luptei pentru drepturi și libertăți democratice, pentru interesele vitale ale celor ce muncesc. Ca rezultat al dezvoltării mișcării muncitorești și al răspîndirii ideilor marxiste, a fost creat în 1893 Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România. Datorită însă trădării elementelor burghezo-liberale strecurate în conducerea sa — grupul așa zisilor „generoși” — partidul s-a dezorganizat²⁷⁾.

Ecoul puternic pe care l-a avut Comuna din Paris în România, în primul rînd în sinul mișcării muncitorești — purtatoarea idealurilor Comunei, a contribuit, mai ales în etapa imediat următoare evenimentelor din Paris, la activizarea mișcării socialiste și muncitorești din țara noastră. Comuna și-a avut reflexe atît de ordin organizatoric cît și de ordin ideologic în mișcarea noastră muncitorească și socialistă din acea vreme. Cu prilejul aniversărilor Comunei din Paris, presa socialistă din

²³⁾ *Ibidem*, p. 111.

²⁴⁾ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 13, Ed. pt. lit. pol., Buc., 1957, p. 474.

²⁵⁾ *Ibidem*, vol. 17, Ed. pt. lit. pol., Buc. 1957, p. 124 (*În amintirea Comunei*).

²⁶⁾ *Ibidem*, *Despre miliția proletară*; *Opere*, vol. 24, Ed. pt. lit. pol., Buc., 1954, p. 163.

²⁷⁾ Gheorghe Gheorghiu-Dej: *40 de ani de luptă sub steagul atotbiruitor al marxism-leninismului*: în *Articole și Cuvîntări, august 1959-mai 1961*, Ed. Politică, Buc., 1961, p. 426.

România publică, în mod regulat, materiale care arătau în ce constă esența și învățămintele Comunei din Paris — în primul rând pe cele referitoare la necesitatea dictaturii proletariatului. În acest sens, *sărbătorirea Comunei din Paris a favorizat pătrunderea ideilor marxiste, contribuind astfel la unirea socialismului științific cu mișcarea muncitorească din țara noastră*. Clasicii marxism-leninismului au demonstrat din plin ceea ce revizioniștii de pretutindeni și de totdeauna au negat: însemnătatea și necesitatea vitală a dictaturii proletariatului, condiție indispensabilă a victoriei revoluției socialiste, esența ei. În epoca noastră, epoca avântului impetuos al popoarelor spre socialism — arată tovarășul N. S. Hrușciov — trecerea popoarelor spre socialism poate avea loc în diferite forme, determinate de condițiile istorice concrete, specifice, ale fiecărei țări în parte: conținutul universal comun al tuturor acestor forme îl constituie însă dictatura proletariatului²⁸⁾. Istoria a dovedit justetea acestei aprecieri: exemplul țării noastre o confirmă.

Cu privire la însemnătatea unirii socialismului științific cu mișcarea muncitorească, clasicii marxism-leninismului au subliniat-o în nenumărate rânduri, ca pe un proces istoric obiectiv. Documentele din istoria partidului nostru dau aprecieri exacte, științifice, cu privire la înfăptuirea acestui proces în țara noastră. Referitor la perioada pe care ne propunem să o tratăm, trebuie spus că procesul unirii socialismului științific cu mișcarea muncitorească din țara noastră nu a fost lipsit de limite obiective și subiective, de confuzii, greșeli și chiar denaturări ale esenței învățării marxiste, făcute cu bună știință de elementele burghezo-liberale, strecurate la conducerea mișcării; exemplul țării noastre confirmă teza marxistă după care unirea socialismului științific cu mișcarea muncitorească — factor esențial al clarificării ideologice a maselor, care duce la constituirea partidului de tip nou al clasei muncitoare, condiție a victoriei revoluției proletare — nu poate fi stăvilită, în ciuda eforturilor oricât de disperate ale burgheziei și agenților săi strecurați în mișcarea muncitorească; ea poate fi cel mult întârziată.

Entuziasmul pe care proletariatul din România l-a manifestat întotdeauna față de Comuna din Paris, atitudinea sa consecvent internaționalistă, a constituit în anii imediat următori Comunei din Paris un simptom sigur al transformării proletariatului din țara noastră într-o clasă conștientă, într-o clasă „pentru sine” — cum spune Marx. Atitudinea obiectivă, deseori favorabilă, a publicațiilor progresiste din țara noastră față de Comuna din Paris, este ea însăși o dovadă a creșterii influenței proletariatului în viața politică a țării. Această atitudine obiectivă se explică și prin simpatia opiniei publice din țara noastră față de tradițiile revoluționare ale Franței, care au avut înfrîngere asupra țării noastre. Comuna din Paris — deși a avut și ea multe limite burghezo-democratice, pe care le-au arătat Marx, Engels și Lenin — a însemnat de fapt ridicarea pe o treaptă superioară a tradițiilor revoluționare ale poporului francez. Înțelegerea acestui adevăr istoric de către proleta-

²⁸⁾ N. S. Hrușciov: *Raportul de activitate al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice la Congresul al XX-lea al Partidului, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 45—49.*

riatul din România, însușirea acelor metode de luptă de proveniență comunistă care corespundeau condițiilor luptei sale de clasă, constituie o dovadă a maturizării proletariatului din țara noastră, căruia „ii revenea.... încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, sarcina istorică de a duce societatea înainte, sarcina de a fi conducătorul și călăuzitorul transformărilor necesare în direcția burghezo-democratică pe cale revoluționară”²⁹⁾.

Amploarea cu care proletariatul din România a sărbătorit, timp de nouă decenii, aniversarea Comunei din Paris, constituie omagiul adus cauzei nemuritoare a Comunei. Sărbătoarea Comunei din Paris a intrat de la început, în mod trainic, în tradițiile revoluționare ale proletariatului și ale întregului popor român.

Numeroasele materiale expozitive sau teoretice despre Comuna din Paris, apărute în presa socialistă și muncitorească din țara noastră în perioada de până la anul 1900, analizează în primul rînd cauzele, istoricul, însemnătatea și învățămintele Comunei din Paris (evenimente, participanți), cu aplicare la țara noastră. În majoritatea covârșitoare a lor aceste materiale fac o apreciere justă a Comunei din Paris: unele vădesc încercarea de integrare a Comunei din Paris în istoria Franței și în istoria universală, fapt ce prezintă un interes istoriografic important pentru înțelegerea evenimentelor contemporane în lumina materialismului istoric marxist. În aceste materiale se reflectă nivelul la care ajunsesse mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră, curente din sinul ei. Năzuința de realizare în țara noastră a idealurilor Comunei, care se desprinde din materialele amintite, dovedește strădania de actualizare a Comunei din Paris. Autorii acestor materiale nu puteau însă înțelege în acea vreme faptul că înfrîngerea Comunei din Paris se datorește, așa cum arată Lenin, lipsei unor factori obiectivi și subiectivi³⁰⁾, care — în și mai mare măsură — lipseau în țara noastră.

Presa muncitorească și socialistă din România a publicat apoi numeroase evocări, amintiri, anchete, biografii, lucrări beletristice în proză sau versuri, ale scriitorilor Comunei, ale scriitorilor noștri și ale altor scriitori: ecoul Comunei răzbate în multe din știrile externe referitoare la Franța, publicate de presa muncitorească din țara noastră.

Cele mai prețioase aprecieri despre Comuna din Paris care au circulat în țara noastră la sfârșitul secolului trecut sînt fără îndoială lucrările lui Marx și Engels, care tratează despre Comuna din Paris. Aceste lucrări au rămas pînă azi cele mai valoroase monografii în materie.

Categoria de materiale cea mai interesantă, desigur pentru istorici izvoare de mină inițială, o constituie informațiile și darile de seamă despre felul în care a fost sărbătorită Comuna din Paris de către proletariatul din țara noastră; asemenea informații se întîlnesc și în bilanțurile politice de sfîrșit de an sau din precajna diferitelor congrese și conferințe

²⁹⁾ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.L.P., 1956, ed. a IV-a, p. 362.

³⁰⁾ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 17, Ed. pt. lit. pol., Buc., 1957, p. 122 (*În amintirea Comunei*).

socialiste, ce apăreau în presa muncitorească și socialistă din țara noastră, la sfârșitul secolului trecut, ca și în unele lucrări generale. Aceste materiale dovedesc amploarea pe care a avut-o sărbătorirea Comunei din Paris în țara noastră de-a lungul anilor. După anul 1890, când mișcarea muncitorească din România ia un avânt deosebit, campania pentru aniversarea Comunei din Paris avea loc de cele mai multe ori împreună sau la date apropiate cu alte aniversări, cum ar fi ziua de 1 Mai, sau cu evenimentele proprii, ca de exemplu aniversările ziarului „Munca”, ale Clubului Muncitorilor din București, congreselor P.S.D.M.R. și altele. De remarcat că aniversarea ziarului „Munca” a coincis cu sărbătorirea aniversării Comunei din Paris. O mare parte din aceste informații dovedește amploarea cu care a fost sărbătorită aniversarea Comunei din Paris în diferiți ani, de către proletariatul din *centrele de provincie* din țară.

Majoritatea aniversărilor Comunei din Paris erau organizate și aveau loc în cadrul cercurilor și cluburilor muncitorești, dintre care cel mai important era, desigur, Clubul Muncitorilor din București. După 1893, când s-a constituit Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, aceste cluburi jucau de fapt rolul de organizații locale ale partidului. Cu ocazia aniversărilor Comunei, în cadrul acestor cluburi era atras un mare număr de muncitori, studenți, intelectuali, țărani, care manifestau un entuziasm nestăvilit pentru cauza Comunei din Paris; din rîndurile lor apăreau în mod spontan oratorii, artiștii, poeții, agitatorii. Expunerile erau ascultate cu mare interes; ele erau însoțite de programe artistice mobilizatoare. La sfârșitul multor asemenea întruniri, participanții trimiteau telegrame de felicitare proletariatului francez.

Toate aceste manifestații erau pătrunse de căldura înaltelor simțăminte ale proletariatului revoluționar, care se apropia pas cu pas de împlinirea năzuințelor sale, văzînd pe drept cuvînt în Comuna din Paris un exemplu însuflețitor. În opoziție cu clasele exploatare din România care, la sesizarea guvernului Thiers, prin guvernele lor, au urmărit cu strășnicie pe românii participanți pe baricadele Comunei și apoi pe toți simpatizanții Comunei, singura clasă socială din țara noastră care a sărbătorit aniversarea Comunei din Paris cu tot entuziasmul de care era capabilă — a fost clasa muncitoare care, deși crunt persecutată economic și politic, lipsită de mijloace de propagandă și de afirmare publicistică de către aparatul represiv al statului burghezo-moșieresc, nu numai că nu a uitat nici o clipă Comuna din Paris, ci a luptat să-i urmeze pilda.

Intrate de mult în fondul de aur al tradițiilor revoluționare ale poporului nostru, aceste manifestări fac cinste deopotrivă proletariatului francez și celui român, constituind mărturii palpabile ale capacităților internaționalismului proletar.

*

* *

Izbucnirea războiului franco-prusac a determinat în țara noastră puternice manifestații de simpatie pentru Franța populară, nu pentru Napoleon al III-lea, și în același timp — de ostilitate puternică față de prusaci, despre care Marx seria că sînt „robii sfîntului imperiu roman de

nație germano-prusacă cu mascaradele sale postume, mirosind a cazarmă, biserică, iuncheri și înainte de toate a filistinism³¹⁾.

Aceste manifestații erau determinate de creșterea mișcării republicane, antimonarhice. Reflexul războiului franco-prusac în țara noastră a fost un reflex antimonarhic, agravat de afacerea Strousberg. La o lună după izbucnirea războiului franco-prusac are loc mișcarea republicană de la Ploiești, condusă de Candiano-Popescu care era o parte dintr-un complot antimonarhic mai mare. Carol I nu făcea un secret nici din sentimentele sale îndreptate constant spre Prusia, nici din disprețul său profund față de poporul pe spinarea căruia se căpătuia; acest lucru reiese limpede din memoriile sale, din corespondența sa cu Bismarck și cu Wilhelm I³²⁾, care-i dădeau indicații și urmăreau să risipească „mih-nirea” agentului lor, provocată de atitudinea opiniei publice în fața aservirii țării de către capitaliștii germani. În misiunea sa, Carol I era secondat permanent de ambasadorii germani și se sprijinea în măsură hotărâtoare pe reacțiunea internă. Cunoscuta scrisoare din ianuarie 1871 către personajul imaginar Auerbach, în care Carol I își dădea pe față ura sa față de poporul nostru — a provocat revolta profundă a opiniei publice; aceasta avea să se manifeste deschis, violent, în mișcarea republicană din martie 1871, declanșată de provocarea, pusă la cale de Carol și camarilă, prin organizarea unui banchet al coloniei germane în sala Slatineanu (Capșa), cu prilejul zilei de aniversare a lui Wilhelm I. Amploarea acestei mișcări s-a soldat cu demiterea de către Carol a guvernului Ion Ghica. Marx îl sfătuia pe W. Liebknecht să urmărească cu atenție evenimentele din țara noastră³³⁾.

Veștile ce au sosit curind în țară despre Comuna din Paris au înspăimântat și mai mult reacțiunea. Cât de mare era spaima acesteia în fața pericolului pe care îl reprezenta Internaționala I-a pentru reacțiunea de pretutindeni, o dovedește întimplarea din martie 1872 când, izbucnind un incendiu la o clădire din apropierea palatului, în loc de pompieri a fost adusă artileria, de groaza unui presupus amestec al Internaționalei în această chestiune³⁴⁾. Există indicii după care filozoful Vasile Conta și scriitorul Mircea Rosetti erau adepți ai Internaționalei I-a. Se mai știe

³¹⁾ Scrisoarea din 12 aprilie 1871 către Kugelmann: K. Marx-Fr. Engels, *Opere alese*, vol. II, Ed. P.M.R., 1952, p. 426.

³²⁾ Vezi D. Ionescu, Gh. Tuțui, Gh. Matei, *Dezvoltarea constituțională a statului român*, Buc., 1957, Ed. Științifică, p. 161, nota 26.

³³⁾ Marx-Engels, *Briefe an A. Bebel, W. Liebknecht, Kautzky und andere*. Moscova-Leningrad, 1933, p. 16. Pentru toate aceste probleme vezi: A. Deac, *Despre legăturile mișcării muncitorești din România cu Internaționala I-a și Internaționala a II-a în anii activității lui Marx și Engels*, (în *Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.*, 1958, IV, nr. 5—6, p. 74—93); C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, Buc. Ed. „Universul”, 1927, p. 23; Fr. Damé, *Histoire de la Roumanie contemporaine depuis l'avènement des princes indigènes jusqu'à nos jours, 1822—1900*, Paris, Alcan, 1900, p. 27; Joseph Maria von Radovitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen aus den Leben des Botschafters... Herausgegeben von Hajo Holbern*, Erster Band, 1839—1877 (*Schițe și amintiri din viața ambasadorilor*, publicate de H. Holbern, vol. I, 1839—1877), Berlin-Leipzig, 1925, p. 189, 218.

³⁴⁾ Vezi A. Deac, *op. cit.*, p. 80—81.

apoi că pe baricadele Comunei din Paris au luptat și fiii ai poporului nostru³⁵⁾.

Puternicul ecou al Comunei din Paris a purtat permanent amprenta sentimentelor adânc antimonarhice ale maselor largi populare.

În deceniul al optulea din secolul trecut mișcarea socialistă și muncitorească din țara noastră a luat dezvoltare. În 1872 ia ființă „Asociația generală a lucrătorilor din România”, cu organul propriu de presă — „Lucrătorul român”. Apariția mișcării socialiste din țara noastră, care se datorează maturizării condițiilor social-economice și politice interne, a fost influențată puternic de mișcarea revoluționară din Rusia. Tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arată: „cursul întregii dezvoltări a mișcării noastre muncitorești este influențat de cursul mișcării revoluționare din Rusia”³⁶⁾. Cercul socialiste din țara noastră au desfășurat o importantă activitate în timpul războiului pentru cucerirea independenței.

Ecoul pe care l-a avut Comuna din Paris în rîndurile cercurilor revoluționare și socialiste din țara noastră în acest deceniu, se desprinde cu limpezime din câteva documente ale vremii; unele din aceste documente aparțin membrilor cercurilor revoluționare din România, altele provin din străinătate, mai ales de la cercurile revoluționare ruse din Paris, Geneva, Londra avînd circulație și în țara noastră. În manifestul din 1874 „Aux Communeux”³⁷⁾, se arată că burghezia visează „la lucrarea imposibilă de a opri cursul vremii, ea vrea să imobilizeze în prezent sau să retrogradeze în trecut o nație pe care Revoluția o mină înainte”. Manifestul demască „statul-major al reacțiunii instalat la Versailles” și arată că republica burgheză este „forma perfecționată a înrobirii”, în fața căreia nu e suficientă doar apărarea „împotriva acțiunilor polițienești”; manifestul definește Comuna ca „perioada revoluționară din care va ieși societatea cea nouă”, vorbind în termeni direcți despre dictatura proletariatului.

Pentru reînvierea Comunei, de data aceasta pe întregul cuprins al Franței, grupul „Comuna revoluționară” cheamă la reînvierea „partidului Revoluției, partidul Comunei”, ale cărui principii sînt ateismul consecvent, distrugerea proprietății private și a claselor sociale, eliberarea muncii. Manifestul arată că partidele burgheze nu diferă în esență între ele, că „radicalii vor fi ultimii apărători ai lumii burgheze pe moarte... Sfîrșitul radicalilor va fi sfîrșitul burgheziei”. Autorii manifestului combat iluzia votului universal ca unic obiectiv, arătînd că acesta este de fapt un „mod de măsuire periodică a revoluției”, ducînd la intrarea „partidului revoluției... în ordinea legală”. În manifest se atrage, de ase-

³⁵⁾ Vezi în acest sens D. Rosenzweig, *Unele date în legătură cu Comuna din Paris* (în *Analele Institutului de istorie a partidului*, de pe lîngă C.C al P.M.R., 1956, II, nr. 2, p. 153—155.

³⁶⁾ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.L.P. ed. a IV-a, Buc., 1956, p. 362.

³⁷⁾ *Documente privind Istoria Romîniei. Războiul pentru Independență*. Vol. I, partea I-a. *Starea economică și social-politică în ajunul anului 1877. Mișcarea revoluționară (1871—1881)*. Ed. Acad. R.P.R., 1954. Doc. nr. 266, p. 448—452. Fotocopia după documentul original — în același volum, la p. 843—848. Tipărit în 1874, acest manifest circula în țara noastră între anii 1874—1878 (cf. acad. M. Roller, *Prefața* volumului, p. XI).

menea, atenția asupra dușmanilor din interior, lașii, trădătorii, „a căror prietenie este mai primejdioasă decât dușmănia“; aceștia vor să limiteze lupta revoluționară la revendicările economice, să substituie revoluția — evoluției.

La rubrica sa de politică externă, ziarul „Socialistul“³⁸⁾ își exprima încrederea „în nobilul popor francez, care a proclamat drepturile omului“. Alt document vorbește despre „proletariatul Europei (care) nu așteaptă decât o scintile care să facă explozie“³⁹⁾. O scrisoare a lui Petru Alexandrov vede în amnistia generală din Franța o dovadă „cum proletariatul își cucerește pas cu pas noi poziții“⁴⁰⁾. Într-o altă scrisoare⁴¹⁾, se amintește războiul franco-prusac din 1870—1871, ca unul din evenimentele care au cauzat nenumărate suferințe poporului muncitor. Într-un fragment de scrisoare de după anul 1877, în care se vorbește pe larg despre evenimentele de la Paris din 1871 și despre masacrele cu care s-au încheiat acestea⁴²⁾, se caută originile istorice ale Comunei în revoluția burgheză din Franța de la 1789, arătându-se că în faldurile steagului burgheziei franceze de la 1789 „s-a ascuns un instrument de exploatare cum este capitalul (și) totodată germenul viitoarei vrajbe între ea și popor și germenii decăderii ei morale... Acest germen s-a dezvoltat și a pus deoparte proletariatul european (sublinierea noastră) iar de altă parte pe Thiers și burghezia liberală“. Într-o listă de publicații cu conținut socialist sînt enumerate cîteva materiale originale, referitoare la istoria Internaționalei I-a și a Comunei din Paris⁴³⁾.

Acad. P. Constantinescu-Iași s-a ocupat într-un studiu special „Despre Comuna din Paris și ecoul ei în presa contemporană din România (1871—1880)“⁴⁴⁾. În acest studiu autorul expune pe larg informațiile referitoare la Comună apărute în următoarele organe de presă care, deși nu erau organe muncitorești sau socialiste, reflectau în majoritatea cazurilor opinia publică progresistă din țara noastră: Albina, Pressa, Gazeta Transilvaniei, Românul (București), Orientul, Familia (Oradea), Democrația (Ploiești, ziarul lui Candiano Popescu), Timpul, Alegătorul Liber (București) girant responsabil Ion Luca Caragiale, Trompeta Carpaților, Uniunea Liberală (Iași), România Liberă, Observatorul (Sibiu), Telegraful Român (Sibiu), Femeia Română (București) Olul (ziarul lui Macedonski), Binele Public (București) și ziarul socialist „Înainte“ (1880, București), precum și Duma (Brăila, organul grupului revoluționarilor bulgari condus de Hristo Botev); autorul citează celebra poezie a marelui nostru poet Mihail Eminescu — „Împărat și proletar“, scrisă în epoca studiilor la Viena, poezie în care, sub influența directă a proletariatului, Eminescu înfățișează Comuna din Paris⁴⁵⁾. Se amintește de ase-

³⁸⁾ „Socialistul“ 1877, nr. 1 (26 mai), p. 1.

³⁹⁾ Documente... Războiul pentru independență; doc. nr. 506, p. 697—698.

⁴⁰⁾ Ibidem, doc. nr. 643, p. 807—808.

⁴¹⁾ Ibidem, doc. nr. 665, p. 827—828.

⁴²⁾ Ibidem, doc. nr. 646, p. 809—811.

⁴³⁾ Ibidem, doc. nr. 490, p. 683—684.

⁴⁴⁾ „Studii“, revistă de istorie și filozofie, 1951, 4, nr. 1, p. 27—51.

⁴⁵⁾ Vezi și Barbu Lăzăreanu, *Cîntăreții romîni ai Comunei din Paris*, ed. a II-a, Buc., 1949; idem, *Un cîntăreț al Comunei din Paris — Mihail Emi-*

menea o schiță a lui Mircea Rosetti și romanul lui Pierre Zacone apărut în „Colecțiunea literară“.

Această bogăție de date ilustrează în chip grăitor ecoul imediat pe care l-a avut în țara noastră Comuna din Paris. În domeniul literaturii beletristice, Comuna din Paris a găsit ecou în creația poetică a lui Mihail Eminescu, A. Toma, C. Mille, I. Catina ș.a.

O încercare de prezentare a „Literaturei Comunei la noi“ a apărut în anul 1923 ⁴⁶⁾.

Comuna din Paris a avut un ecou deosebit și în Transilvania ⁴⁷⁾. Numeroasele materiale apărute în ziarele și revistele mai sus citate (Federațiunea, Gazeta Transilvaniei, Familia, Albina, Observatorul, Telegraful Romin), reflectau în general opinia publică progresistă românească.

Către sfîrșitul celui de al șaptelea deceniu al secolului, ideile socialismului științific găsesc teren favorabil în Transilvania și pătrund tot mai mult. „Promotorii lor au primit în acest scop sprijinul Internațiunei I-a. Un rol de seamă în organizarea asociațiilor muncitorești, în combaterea lassalleanismului și propagarea socialismului științific l-au avut Carol Farkas (Fárkas Károly), muncitor mecanic, originar din Reșița, lucrînd la atelierele căilor ferate din Timișoara și muncitorul croitor Gheorghe Ungureanu. Ca președinte al Asociației generale a muncitorilor din Timișoara (Ungureanu fiind secretar), Carol Farkas a intrat în corespondență cu secția din Geneva a Internațiunei I-a, cerînd să i se trimită ziarul acesteia, „Vorbote“ (Vestitorul), și un număr de lucrări ale lui K. Marx și F. Engels: Manifestul Partidului Comunist, Statutul Internațiunei I și Procesul Comuniștilor de la Colonia“ ⁴⁸⁾.

Sub influența Internațiunei I-a se întemeiază în Ungaria „Asociația generală a muncitorilor“ care avea filiale și în Transilvania, cea mai importantă la Timișoara, din care făceau parte muncitori romîni, germani, maghiari și sirbi; apelurile și manifestele acesteia se publicau în cele patru limbi ⁴⁹⁾.

nescu, în „Proletarul“, 1931, IV, nr. 36: I. Vitner, *Eminescu și Comuna* „Contemporanul“, 1956, XI, nr. 12, p. 14; idem, *Influența clasei muncitoare în opera lui Eminescu și Caragiale*, Colecția Contemporanul, „Contribuții la o istorie științifică a literaturii romîne“.

⁴⁶⁾ „Adevărul Literar și Artistic“, nr. 122 din 25 martie 1923.

⁴⁷⁾ Pentru ecoul Comunei din Paris în Ungaria în general vezi lucrarea lui Geréb László: *A párisi Kommun az egykorú magyar irodalomban 1870–1871–1872. Bibliografia és repertorium jegyzetekkel (Comuna din Paris în literatura maghiară contemporană, 1870–1871–1872. Bibliografie și repertoriu adnotat)*. Budapeșt, Fővárosi Szabó Ervin, 1951, 70 p. Bibliografia e recenzată în revista „Csillag“ (Steaua), 1951, V, p. 469–482. Sub îngrijirea Institutului pentru istoria mișcării muncitorești maghiare a apărut lucrarea despre *Influența Comunei din Paris asupra Ungariei* (cf. Cîmpianu—A. Egyed, recenzia vol. I din colecția „A magyar munkaszemélyek történetének válogatott dokumentumai (Documente alese din istoria mișcării muncitorești maghiare), 1848–1890, Budapeșta, Szikra, 1951, 165 p. — apărută în „Studii“ 1954, VII, nr. 3, p. 279.

⁴⁸⁾ *Din Istoria Transilvaniei*, vol. II, redactată de un colectiv de autori sub îngrijirea lui Miron Constantinescu, Ed. Acad. R.P.R., 1961, p. 217.

⁴⁹⁾ Pentru istoria acestei asociații vezi Nemes Dezső, *Az Általános Munkasegylet története 1868–1873 (Istoria Asociației Generale a Muncitorilor, 1868–1873)*, Budapeșta, 1952; între altele, la p. 128 — un apel către muncitorii din Timișoara. De același autor, câteva articole în această materie; *Az Általános Munkasegylet tevé-*

Activitatea Internaționalăi I-a era cunoscută și în Transilvania. La Timișoara a luat ființă o secție a Internaționalăi. Ziarul burghez „Alföld”⁵⁰) din Arad publica în timpul războiului franco-prusac manifestul muncitorilor din Viena și al secțiunii elvețiene a Internaționalăi I-a către muncitorii germani și către proletariatul internațional, în vederea încetării războiului franco-prusac — manifest asemănător cu celebrele Adrese ale Consiliului General al Asociației Internaționale a muncitorilor cu privire la războiul franco-prusac, redactate de însuși K. Marx. Același ziar a publicat apoi articolul „A nemzetközi munkásegylet” (Asociația internațională a lucrătorilor)⁵¹) în care se prezintă scopurile Internaționalăi și ale secțiunilor sale. Alt articol, „A nemzetközi munkásegylet határozatai” („Rezoluțiile Asociației internaționale a lucrătorilor”) descrie numeroase puncte din aceste rezoluții și anunță că muncitorul Leo Frankel, ministrul muncii din timpul Comunei din Paris, a fost ales ca secretar al Internaționalăi pentru Austro-Ungaria⁵²). O importanță

kenység a francia-porosz háboru idepen, Masodik kisérlet az Altalános Munkásegylet és a Munkásképző Egylet egyesülésére (Activitatea Asociației Generale a Muncitorilor în timpul războiului franco-prusac. A doua încercare de unire a Asociației Generale a Muncitorilor cu Asociația pentru educarea muncitorilor), Századok, 1951, LXXXV, nr. 3–4, p. 415–43; *Az Altalános Munkásegylet tevéenysége à Parizsi Kommun idején. A szocialista mozgalom szervezeti-egységének helyreállítása* (Activitatea Asociației Generale a Muncitorilor în timpul Comunei din Paris. Refacerea organizării unitare a mișcării socialiste) Századok, 1952, LXXXVI, nr. 1, p. 74–92; *De l'histoire de l'Association Générale des Ouvriers. L'activité de l'Association Générale des Ouvriers au temps de la guerre franco-prussienne*, în „Acta historica Academiae Scientiarum Hungaricae”, 1952, tom. I, fasc. 3, p. 281–323.

⁵⁰) 1870, X, nr. 210, p. 3. O parte din informațiile prezentate în lucrarea de față au fost culese de membrii colectivului care a alcătuit *Bibliografia mișcării muncitorești și socialiste din România, de la începuturile ei până la anul 1900*, în cadrul Institutului de istorie al Academiei R.P.R. În cadrul acestui colectiv au lucrat și autorii lucrării de față. Datele din „Alföld” și „Magyar Polgar” ne-au fost furnizate de tovarășii A. Egyed și L. Iordaky, cărora le aducem pe această cale mulțumirile noastre. Redactarea lucrării de față aparține lui A. Porțeanu.

⁵¹) 1871, XI, nr. 149, p. 2.

⁵²) 1871, XI, nr. 265, p. 2–3. În numărul din 14 august 1880, ziarul „L'Egalité” din Paris publica unul din articolele lui Leo Frankel, în care era demascată persecutarea mișcării muncitorești din Transilvania (cf. A. Egyed, *Despre mișcarea muncitorească din Transilvania între anii 1880–1890*, „Studii”, 1957, X, nr. 4, p. 39). Ziarul „L'Egalité”, era cunoscut și de membrii cercurilor socialiste din România din ajunul anului 1880 (vezi: *Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență*, vol. I, partea I, doc. nr. 667, p. 829–830). Despre Frankel Leo a apărut o literatură bogată și interesantă. În numărul festiv „Május Elseje” (1 Mai) din 1903 (p. 6–7), un asemenea articol era semnat: Dosa György. În legătură cu corespondența dintre Frankel și Marx a apărut articolul din „Társadalmi Szemle” („Revista Socială”), 1951, V, p. 301–313 (Marx Károly levelezése Fránkel Leoval). Cercetătoarea maghiară Aranyossi Magda s-a ocupat îndeaproape de figura lui Frankel. Dintre articolele sale, pe care le-a sintetizat apoi într-o monografie apărută la Budapesta în 1952, cităm articolul *Frankel Leo állásfoglalása a németországi Kivételes törvényekkel szemben* (Atitudinea lui Leo Frankel față de legile excepționale din Germania), în „A Magyar Munkásmozgalmi Intézet Ertesítője” (Comunicările Institutului pentru istoria mișcării muncitorești maghiare), 1955, I, nr. 4, p. 54–59. Despre Leo Frankel ca ziarist și redactor, mai ales cu privire la activitatea în cadrul ziarului „Arbeiter Wochen-Chronik” (cu ediția sa în limba maghiară „Munkás Héti Kro-

deosebită a avut publicarea de către același ziar, la începutul anului 1872⁵³⁾, a Statutului general al Asociației Internaționale a Lucrătorilor⁵⁴⁾, alcătuit de Marx pe baza statutului provizoriu din 1864, și publicat într-o broșură la Londra, în 1871: ziarul arădan a reproduș textul integral, după ziarul socialist „Volkstaat“, care apărea la Leipzig. Revista „Familia“ din Oradea (1865–1906), condusă de Iosif Vulcan, revistă despre care acad. P. Constantinescu-Iași arată că „a dat o deosebită atenție nu numai Comunei, dar și întregii mișcări socialiste din Europa de pe atunci“⁵⁵⁾, a publicat cunoscutul articol despre „Carolul Marx“⁵⁶⁾, în care se prezintă personalitatea marelui întemeietor al socialismului științific, subliniindu-se meritele sale ca președinte al Internaționalei I-a. Acesta a fost unul dintre primele articole despre Marx care au circulat atât în Transilvania cât și în vechea Românie⁵⁷⁾. Dealtfel, chiar ziarul muncitoresc care apărea la Budapesta — „Általános Munkás Újság“ (Gazeta Generală Muncitorească, cu ediția sa în limba germană, „Allgemeine Arbeiterzeitung“), vorbind despre răspindirea ziarului, arăta că acesta circula „până în Moldova și Muntenia... până în Delta Dunării“⁵⁸⁾. Numeroase articole despre Marx și despre Internaționala I-a au apărut în ziare ca Federațiunea⁵⁹⁾, Gazeta Transilvaniei⁶⁰⁾, Albina⁶¹⁾ ș.a. În majoritatea acestora se găsea ecoul nemijlocit al Comunei din Paris — vlăstarul cel mai de preț al Internaționalei I-a. Faptul că aceste materiale au circulat intens de ambele părți ale Carpaților, vehiculând ideile cele mai înaintate ale epocii, constituie una din numeroasele dovezi ale caracterului unitar și ale legăturilor trainice ce s-au statornicit încă de la început, între mișcarea muncitorească și socialistă din vechea Românie și cea din Transilvania.

În cursul anului 1872, în ziarul „Magyar Polgár“ din Cluj au apărut o serie de articole ale publicistului Ugron Gábor, scrise sub influența directă a Comunei din Paris. Primul este un discurs rostit în fața alegătorilor din Odorhei, care împrumută unele elemente ale socialismului

nika“ și „Kronika“ al căror fondator și conducător era), a apărut articolul aceleiași autoare: *Frankel a szerkesztő és újságíró*, în „Magyar Sajtó“ („Presa maghiară“) din 1956, II, nr. 3, p. 126–130.

⁵³⁾ 1872, XII, nr. 45, p. 2; nr. 46, p. 2.

⁵⁴⁾ Sub titlul Az „Internationale“ újabb hivatalos szabályai (Statutul nou al Internaționalei).

⁵⁵⁾ Acad. P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 37.

⁵⁶⁾ 1871, VII, nr. 51 din 19/31 decembrie, p. 1.

⁵⁷⁾ Vezi și N. Romanenko, *Începuturile răspândirii literaturii marxiste în Moldova* (la 140 de ani de la nașterea lui K. Marx). Вестник, revista Uniunii Scriitorilor din R.S.S. Moldovenească 1958, VII, nr. 5, p. 122–127. Pentru oglindirea Comunei din Paris în paginile „Familiei“ vezi articolul lui N. Deleanu, *Presa transilvană după 1848*, în „Presa Noastră“, organ al Uniunii Ziariștilor din R.P.R., 1958, nr. 3, p. 22–26.

⁵⁸⁾ Nr. din 12 iunie 1870 (vezi vol. I din „Documente alese din istoria mișcării muncitorești maghiare“, mai sus citat, p. 121).

⁵⁹⁾ Nr. din 16/28 ianuarie 1872.

⁶⁰⁾ Numerele din 29 ianuarie/10 februarie, 7/19 aprilie, 26 aprilie/8 mai 1872 ș.a.

⁶¹⁾ De exemplu în numerele din 18/30 iunie p. 1, 5/17 august p. 1, 3/15 septembrie p. 2–3 (conferința de la Haga a Internaționalei I-a), 7/19 octombrie p. 4, 17/29 octombrie 1871, p. 4 (prezentarea Internaționalei) etc.

utopic și ale programului Comunei din Paris⁶²). A urmat apoi o rubrică de „Scene din revoluția de la Paris din 1871“ („Képék Páris 1871-ken forradalmából“) ⁶³).

Clasele exploatoare din Austro-Ungaria au dezlănțuit o prigoană aprigă împotriva muncitorilor care simpatizau cu cauza Comunei. „Activitatea asociațiilor muncitorești înființate după anul 1868 a fost întreruptă oficial în 1872, în condițiile înăsprii generale a reacțiunii politice din partea guvernelor burgheze din întreaga Europă, după înăbușirea Comunei din Paris“ ⁶⁴).

Conducătorii mișcării muncitorești, între care și Farcaș, precum și numeroși simpatizanți ai Comunei, arestați în iunie 1871, au fost judecați apoi în cadrul cunoscutului „proces de infidelitate“. Unul din acuzați, zetarul Carol Firtinger, se număra printre fondatorii clubului politic secret și al unei asociații muncitorești din Arad, bazată pe ideile Internaționalei I-a ⁶⁵).

După înăbușirea Comunei din Paris a urmat pe scară internațională reacțiunea burgheză amintită. Muncitorii din țara noastră au continuat să sărbătorească aniversările Comunei din Paris, din care — în noile condiții politice — aveau de tras atâtea învățăminte. Muncitorii români din Transilvania pătrundeau sensul plin de învățăminte al articolelor referitoare la Comuna din Paris și al altor articole, care apăreau în presa centrală de la Budapesta și în ziarele sau revistele socialiste din București care ajungeau în Transilvania ⁶⁶). Aceste din urmă organe — între care „Emanciparea“, „Revista Socială“, „Munca“, „Lumea Nouă“ și altele — publicau articole despre felul cum era sărbătorită aniversarea Comunei din Paris la București, Iași, Craiova, Ploiești etc. — precum și despre succe-

⁶²) *Program-bezzéd Udvarhelyszék választó polgaraihoz* „Magyar Polgar“, 1872, VI, nr. 128–130.

⁶³) Ibidem, nr.: 232 (referitor la evenimentele de la Paris din 4 aprilie 1871), 233 (Paris, 6 aprilie 1871 și considerații asupra politicii militare a Comunei), 234 (Paris, 8 aprilie), 235 (11 aprilie, cu descrierea atmosferei generale din Paris) 236 (12 aprilie), 237, 238 (date despre organizarea Comunei), 239 (19 mai; articolul e intitulat „Kirándulás St. Denisbe“. „Plimbare la St. Denis“), 240 și 243 („A hét napos utczaharcz Párisban, 1871, május 21–28“, „Cele 7 zile ale luptelor de stradă din Paris, 21–28 mai 1871“ — „săptămîna singeroasă“).

⁶⁴) *Din Istoria Transilvaniei*, vol. II, p. 218. Vezi și *Lecții în ajutorul celor ce studiază Istoria P.M.R.*, Ed. Pol., Buc., 1961, Institutul de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., p. 26; Egyed, A., *Istoricul asociațiilor muncitorești din Transilvania între 1868–1872*; „Studii“, 1956, IX, nr. 6, p. 36–43; același autor, *Despre mișcarea muncitorească din Transilvania între anii 1880–1890* „Studii“, 1957, X, nr. 4, p. 33–56; V. A. Varga, *Contribuții la istoria mișcării muncitorești din Transilvania la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, „Studii“, 1959, XII, nr. 3, p. 26–27.

⁶⁵) C. Cîmpianu și A. Egyed, recenzia amintită, „Studii“, 1954, VII, nr. 3, p. 282.

⁶⁶) Ziarele și revistele progresiste românești care apăreau în Transilvania sau la Budapesta, anunțau regulat la rubrica de informații bibliografice — apariția noilor organe de presă din vechea Romînie. Între aceste organe, recomandate populației românești din Transilvania de ziarele și revistele amintite, erau și organele de presă ale mișcării muncitorești și socialiste din vechea Romînie. Vezi N. Hodaș — Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, Buc., 1913, 812 p.

sele luptei muncitorilor din Transilvania. Pînă în primii ani ai secolului nostru, în Transilvania au apărut mai puține organe de presă muncitorească (la Arad — „Közyólet“, „A Munka Óre“ și „Új Világ“, iar la Timișoara, cu o existență îndelungată — „Volkswille“). Către sfîrșitul secolului trecut, în cadrul intensificării propagandei socialiste, se pune la ordinea zilei problema apariției unui ziar socialist în limba romînă, destinat muncitorilor. Engels a arătat Partidului Socialist-Democrat din Ungaria încă de la întemeierea acestuia, în 1890, sarcinile care decurgeau din faptul că îngloba în sinul său muncitori maghiari, germani, romîni, sirbi, slovaci. Partidul a început să întreprindă o serie de acțiuni importante în acest sens; între acestea, încă înaintea înființării secției romîne a P.S.D. din Ungaria, una din cele mai importante a fost lupta în vederea creării unor ziare muncitorești pentru Transilvania propriu-zisă, în limbile romînă, maghiară și germană. Muncitorii socialiști maghiari și germani au sprijinit această luptă, ripostînd cu demnitate încercărilor diversioniste ale burgheziei, care urmăreau să rupă frontul luptei comune a proletariatului din Transilvania, indiferent de naționalitate.

*
* *

Tratînd ecoul Comunei din Paris în presa contemporană din România (1871—1880), acad. P. Constantinescu-Iași arăta că începînd încă cu deceniul al optulea, mișcarea socialistă și muncitorească din țara noastră și-a afirmat atitudinea sa de înaltă prețuire și de deplină solidarizare cu cauza Comunei din Paris. Primele ecouri ale Comunei din Paris s-au produs încă în unele din primele organe de presă ale mișcării socialiste și muncitorești din vechea Romînie, sau aflate sub influența socialiștilor; în acest sens, acad. P. Constantinescu-Iași citează revista „Femeia Romînă“ (1879), condusă de Maria Flechtenmacher — soția compozitorului, revistă ale cărei coloane au fost larg folosite de către socialiști (Paul Scorțeanu a publicat aici numeroase din articolele sale⁶⁷⁾), precum și „organul democrat-socialist al proletariatului romîn“ — „Înainte“ (1880). În aceste două perioade a apărut cîte un articol despre eroina Comunei Luiza Michel⁶⁸⁾.

Una dintre cele mai cunoscute și descrise acțiuni de sărbătorire a Comunei de către mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră este aniversarea unui deceniu de la Comuna din Paris. Cercul socialist din Iași în cadrul căruia un rol important juca Eugen Lupu, unul din primii socialiști romîni⁶⁹⁾, făcuse intense pregătiri pentru această serbare, la care se anunțase un mare număr de participanți. Cu organizarea ei se ocupa doctorul Russel. În cadrul unui banchet, care ca formă de manifestare amintește tradiția banchetelor politice din Franța anului revoluționar 1848,

⁶⁷⁾ Pentru opinia lui Gherea despre această revistă vezi *Documente privind Istoria Romîniei, Războiul pentru Independență*, vol. I, partea I-a, doc. nr. 453, p. 652.

⁶⁸⁾ Acad. P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 47—48.

⁶⁹⁾ Vezi articolul lui M. Roller (M. Șova) despre Eugen Lupu, din „Lumea Nouă“, 1939, XXXII, nr. 48, p. 3 (*O comemorare*), și evocarea lui I. Gîrlea din „Lumea Nouă“, 1895, I, nr. 153, p. 2 (*Nu-l uitați!*).

urma să se conferențieze despre istoricul și învățămintele Comunei din Paris, să se declame poezii revoluționare, iar un cor pregătit de către însuși dr. Russel — să interpreteze cîntece revoluționare în limbile română, franceză, rusă și germană. Desfășurarea evenimentelor de la Iași din primăvara anului 1881, legate de această manifestație, este amplu descrisă de M. Roller⁷⁰). „Activitatea desfășurată de socialiștii romîni și de asociațiile profesionale muncitorești alarmează clasele stăpînitoare din România burghezo-moșierească. În 1881, cînd cercul socialist din Iași a organizat comemorarea a 10 ani de la Comuna din Paris, guvernul burghezo-moșieresc a folosit aceasta ca pretext pentru a lua măsuri represive împotriva mișcării revoluționare. Invocînd faptul că printre membrii acestor cercuri se aflau și străini, guvernul face să se voteze legea expulzării, pe baza căreia au fost expulzați mulți socialiști. Alții au fost arestați și crunt persecutați⁷¹). Grabnica proclamare a regatului, plănuită ca o diversivne pentru a slăbi atenția opiniei publice față de chestiunea dunăreană care însemna o scandalosă concesiune făcută Austro-Ungariei, a avut loc sub pretextul „păstrării ordinei“ și al imprimării unei linii „mai compatibile cu consolidarea monarhiei“, cum se exprimă chiar Titu Maiorescu⁷²). Coaliția burghezo-moșierească, legată tot mai mult de interesele capitalului german, a pus la cale această rușinoasă apoteoză de servilism sub ipocrizia evidentă a „pericolului“ socialist și a „complicării“ relațiilor diplomatice cu guvernul țarist, care, în urma asasinării țarului Alexandru al II-lea, urmărea revoluționarii ruși refugiați în alte țări. Printre primele legi ale noului regat a fost legea expulzării, cu care burghezo-moșierimea a urmărit apoi unele elemente revoluționare, socialiste⁷³). Pe baza acestei legi a fost expulzat doctorul Russel. În legătură cu aceasta, socialistul C. Stăucanu, într-o scrisoare din București către doctorul Russel, îi arată acestuia, îmbărbătîndu-l, că „țara care simpatizează cu voi“, țara adevărată, e alături de cauza celor prigonți⁷⁴). Figura doctorului Russel, care a publicat

⁷⁰) În articolul *Proiectatul banchet din 1881*, apărut sub semnătura Mihail Șova în revista „Lumea Nouă“, 1940, XXXIII, nr. 9 (rubrica: Mai multă lumină! Evocări), republicat în „Scrieri istorice și social-politice (între primul și al doilea război mondial)“, E.S.P.L.P., 1957, p. 18–21, și în articolul *Aniversarea Comunei din Paris la Iași în anul 1881*, publicat în *Documente din mișcarea muncitorească*, vol. I, 1872–1900, Ed. C.G.M., 1946, p. 23–26 și în vol. II, 1872–1916, Ed. C.G.M., 1947, p. 32–35. Aceste articole se întemeiază pe descrierea și amintirile din romanul autobiografic al lui C. Mille — *Dinu Millian* și pe memoriile aceluiași, apărute cu titlul *Sub copaciul cel umbros. Amintiri din tinereță* în revista „Viitorul Social“, 1910, I, nr. 1, p. 53–56. Vezi articolele din „Socialismul“, 1924, XIX, nr. 37, p. 1–2 scris de Barbu Lăzăreanu, și din „Ocna și deportarea“, 1924, nr. 12, p. 116–117, scris de L. Goldenberg.

⁷¹) *Lecții în ajutorul celor care studiază istoria P.M.R.*, p. 28–29.

⁷²) Vezi memoriile acestuia (*Insemnări zilnice*), vol. II, 1881–1886, Buc., 1939, p. 10 și „Monitorul Oficial“ din 14 martie 1881.

⁷³) Socialiștii au dus o campanie puternică, permanentă, împotriva ei. Vezi articolul din „Lumea Nouă“, 1895 I, nr. 77 (*Legea infamă*), articolul din „Viitorul Social“, 1907, I, nr. 1, p. 100–102 și articolul lui I. N. Armașu din „România Muncitoare“, 1908, seria II-a, nr. 29, p. 1.

⁷⁴) *Documente privind Istoria Romîniei. Războiul pentru Independență*, vol. I, partea I-a, Doc. nr. 840, p. 681.

în 1880 unele principii programatice ale cercurilor socialiste din țara noastră, a fost evocată în numeroase articole⁷⁵⁾.

Evenimentele din 1881 de la Iași au avut și un însemnat ecou extern. Cu ocazia cercetărilor efectuate în Republica Populară Ungară pentru lărgirea „Bibliografiei mișcării muncitorești și socialiste din România, de la începuturile ei până în anul 1900“, în Arhiva Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Socialist din Ungaria, a fost găsit în microfilm ziarul socialist în limba germană „Der Osten“, („Răsăritul“) care apărea la Budapesta în 1881⁷⁶⁾. Acest ziar se păstrează numai în microfilm, la arhiva amintită din țara vecină și prietenă. Pe pagina a doua a numărului 9 (din 27 martie), în articolul „Aus Iassi“, cititorii ziarului sînt informați despre perchezițiile, arestările și persecuțiile la care au fost supuși socialiștii ieșeni din cauza atașamentului lor entuziast față de cauza și memoria Comunei din Paris⁷⁷⁾. În problema ecoului internațional al unor asemenea evenimente din istoria mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră, mai ales pentru perioada mai veche, cercetările amănunțite vor aduce date extrem de interesante și valoroase, care vor pune în lumină aspecte noi, încă necunoscute, din istoria relațiilor internaționale ale mișcării noastre muncitorești, din istoria tradițiilor sale internaționaliste și ar putea scoate la iveală date revelatoare cu privire la însăși istoria acestei mișcări.

Raportul la al doilea Congres al Internaționalei a II-a (Bruxelles (1891), expus de delegația socialiștilor romîni, arăta delegaților proletariatului internațional felul în care a fost sărbătorită în 1881, la Iași, aniversarea Comunei din Paris⁷⁸⁾.

C. Mille constata la doi ani după evenimentele din martie—iunie 1881 de la Iași, că în urma acestora, numărul celor care simpatizau cu mișca-

⁷⁵⁾ Vezi: Srisoarea lui Eugen Lupu despre d-rul Russel (*Documente privind Istoria Romîniei. Războiul pentru Independență*. Vol. I, partea I-a, doc. 667, p. 829—830); articolul lui C. Mille din „Lumina“ (Iași) 1896, I, nr. 8, p. 58; Kasa-pen, analiticii senatop (Senatorul havaian), *Iburo*, 1907, nr. 16, p. 164—188; articolele lui Barbu Lăzăreanu din „Adevărul literar și artistic“ (nr. 106 din 3 dec. 1922; 1923, IV, nr. 128 din 6 mai, p. 5. Frînturi. În același număr, la p. 7—articolul dr. I. Duxian), „Socialismul“ (1924, XIX, nr. 8, p. 1; Istoria Socialismului în România, 1930, XXIV, nr. 27, p. 3), Proletarul literar (1930, I, nr. 1, p. 2); „Proletarul“ 1930, III, nr. 24, p. 4; studiul lui A. G. Vaida, *Despre începuturile pîtrunderii marxismului în România*, „Studii“, 1949, II, nr. 4, p. 159—164; articolele lui N. Deleanu din „Mișcarea Socială“, 1931, I, nr. 9—10, p. 397—401 (*Din vremuri de demult... La moartea fenomenalului doctor Russel*) și „Analele Institutului de istorie a partidului“, 1957, III, nr. 4, p. 229—235.

⁷⁶⁾ Pentru datele referitoare la acest ziar, vezi „A magyar munkásmozgalmi sájtó bibliográfiája, 1848—1948 (Bibliografia presei mișcării muncitorești dintre 1848—1948), editată de Institutul pentru istoria mișcării muncitorești maghiare, vol. II (literele M—Sz, p. 166—333), Budapesta, 1951 (litografiat).

⁷⁷⁾ „Der Osten“ 1881, I, nr. 9 din 27 martie, p. 2; Arh. Inst. de Ist. a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.S.U., microfilm 0147. E remarcabilă atenția cu care ziarul socialist amintit urmărea evenimentele din țara noastră; pe aceeași pagină se află informația *Bukarest, 22 März*, despre procesul în chestiunea tentativei de asasinare a lui I. Brătianu de către învățătorul Pietraru.

⁷⁸⁾ M. Roller, *Documente din mișcarea muncitorească*, vol. II, p. 170.

rea socialistă a crescut considerabil⁷⁹⁾. O dovadă a acestei influențe pe care au exercitat-o ideile socialismului științific în țara noastră, o constituie polemicele în care se angajau socialiștii români cu scribii regimului burghezo-moșieresc care calomniau mișcarea noastră muncitorească și răstălmăceau ideile fundamentale ale marxismului, pentru a „teoretiza” iluzia caracterului veșnic al orînduirii burghezo-moșierești. Deceniul al nouălea marchează un important avînt al mișcării socialiste și muncitorești din țara noastră, al procesului de pătrundere a ideilor socialismului științific în conștiința maselor proletare: acum apar reviste și ziare importante cum sînt „Contemporanul”, „Emanciparea”, „Dacia Viitoare”, „Drepturile Omului”, „Desrobirea”, „Muncitorul” și altele.

Prin aceste publicații, ecoul Comunei din Paris în mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră a continuat să se facă simțit din ce în ce mai mult.

„Dacia Viitoare” (1883), în articolul omagial închinat Comunei din Paris („18 martie”) ⁸⁰⁾, rezuma astfel însemnătatea ei: „O operă masivă și tare ca și autorul ei: Poporul!” În acel an, 1883, murea marele întemeietor al socialismului științific, marele dascăl al proletariatului internațional, Karl Marx. Moartea lui Marx a găsit un puternic ecou de durere în țara noastră. Astăzi ne sînt cunoscute numeroasele articole care au apărut cu acest prilej în presa muncitorească și socialistă, cit și în presa burgheză. Autorii acestor articole nu uitau să amintească rolul marelui dispărut în întemeierea și în întreaga activitate a Internaționalei I-a, despre care cel mai apropiat discipol al lui Marx spunea că a dat naștere vlăstarului ei cel mai direct, Comuna. Aceste articole, expunînd succint imensa activitate teoretică a lui Marx, aminteau și de lucrarea clasică a acestuia, „Războiul civil în Franța”, care a rămas cea mai bună istorie a Comunei din Paris, „lucrarea în care semnificația istorică a Comunei din Paris era înfățișată în trăsături scurte, puternice și atît de pătrunzătoare, dar mai ales atît de adevărate, cum nu se mai află în toată uriașa literatură consacrată acestui subiect” ⁸¹⁾. În necrologul lui Marx publicat de revista „Dacia Viitoare” se spune despre această lucrare: „o broșură asupra Comunei, «Războiul civil în Franța», care a contribuit foarte mult la primirea simpatică ce a găsit comunardii refugiați în Anglia” ⁸²⁾.

⁷⁹⁾ *Starea de față a socialismului în România*, „Dacia Viitoare”. 1883, I. nr. 11, p. 167–169.

⁸⁰⁾ *Ibidem*, nr. 4, p. 49–54.

⁸¹⁾ Introducerea din 1881 a lui Engels (în: K. Marx — F. Engels, *Opere alese*, vol. II, p. 487).

⁸²⁾ „Dacia Viitoare” 1883, I, p. 67–68. Articolul e semnat cu pseudonim (A. Andrieș). Acest A. Andrieș, în realitate Alexandru A. Bădărău, a avut o metamorfoză politică de loc singulară în acele vremuri, care s-a terminat prin ocuparea postului de ministru al justiției în 1906, în guvernul conservator Gh. Gr. Cantacuzino (după cum, Morțun a ajuns ministru în guvernul format în urma răscăleii din 1907). *Revista Ideei*, condusă de Panait Mușoiu, republică în nr. 6 (LVI) din 1906 (VI), la p. 99–100, articolul semnat de D'Arry Nell în „Temps Nouveaux” din Paris, care-l demasca pe fostul „A. Andrieș” (sau, cum mai semna A. Bădărău la „Dacia Viitoare”: „Redacțiunea”, „A.A.B.”) pentru trădarea ideilor din tinerețe, prin darea la iveală a unor extrase din articolele acestuia, publicate în numerele 1–13 ale revistei „Dacia Viitoare” din anul 1883.

„Dacia Viitoare“ a mai publicat un articol despre „Louise Michel“⁸³⁾, în care protesta vehement contra măsurilor de exterminare la care era supusă această eroică luptătoare de pe baricadele Comunei din Paris de către continuatorii celor care au înăbușit cu sălbăticie Comuna. Despre acest fapt scrie și „Emanciparea“, în același timp⁸⁴⁾, sub pseudonimul „Bacon“, care nu este altul decât Anton Bacalbașa (articolul „Încă una“).

În anul următor, 1884, apare întinsul articol „Răscoala comunistă în Franța la 1871“, în primul număr din „Revista Socială“⁸⁵⁾. Articolul expune pe larg un aspect al Comunei din Paris mai puțin prezentat pînă atunci: solidarizarea maselor de muncitori și țărani din provinciile Franței, cu eroicii apărători ai Comunei. În articol se arată de la început că masele largi populare, în frunte cu muncitorii, întîmpinau mersul evenimentelor cu lozincile „Trăiască Parisul! Jos Versailles!“. Autorul consideră că dacă Toulouse ar mai fi rezistat încă o săptămînă — s-ar fi răscolat tot sudul Franței; același lucru despre Marsilia, Articolul dă cifra de 36.000 localități din Franța (rurale în marea lor majoritate) care au simpatizat cu Comuna și descrie panica guvernului trădător față de proiectatul congres de la Bordeaux al consiliilor comunale, în care vedea pericolul constituirii „parlamentului comunismului și al răscoalei“. Autorul reproduce declarațiile și impresiile unor persoane, din care reiese amploarea acțiunilor de fraternizare în masă cu cauza Comunei.

Ziarul „Drepturile Omului“ publică în 1885, în numerele 29—31 o serie de materiale semnificative în legătură cu Comuna din Paris. C. Mille arăta cu ocazia celei de-a XIV-a aniversări a Comunei că această „generoasă mișcare“ este expresia voinței poporului care „scuturîndu-și jugul, a găsit și el să fie stăpîn pe soarta sa“. În legătură cu evenimentele de la 18 martie 1871 din Paris, C. Mille arată că Thiers, pentru a doborî republica, „trebuia mai întîi de luat sînge poporului“. Mille conchide: „și azi după patrusprezece ani burghezia spăimîntată vede că o idee nu se ucide, nu se înecă în singele războiului civil... ideea socialistă, călîtă în singele oamenilor de la 1871, apare mai frumoasă, mai puternică decît oricînd“⁸⁶⁾. În același număr al ziarului „Drepturile Omului“, C. Mille a publicat poezia „Comuna din Paris“, în care face o impresionantă antiteză între eroismul maselor populare și barbaria nemărginită la care s-a dedat burghezia pentru a îneca în sînge Comuna din Paris. Iată cîteva versuri din această poezie, referitoare la insurecția pariziană: „Gigantica ei frunte, purtînd din loc în loc, / Retrasă în foburguri pe'nalte baricade / La facla uriașă a tîrgului ce arde / jurase ca să-și vîndă cam scump viața ie“. Iar în legătură cu ororile versaillezilor: „Strivind orașul lumii încins de baricade / Femeile cad snopuri și copilașii cad / Scâlțați ca într-o baie în singele lor cald / Murind și roși de sînge sub talpa ostășească... / „Scuipați și'npinși de

⁸³⁾ „Dacia Viitoare“, 1883, I, nr. 11, p. 171—172.

⁸⁴⁾ „Emanciparea“, 1883, I, nr. 5, p. 86—87.

⁸⁵⁾ „Revista Socială“, 1884, I, nr. 1, p. 36—40.

⁸⁶⁾ C. Mille, *Comuna din Paris*, în „Drepturile Omului“, 1885, I, nr. 29, p. 1.

săbii, de-al lașilor crud ris / Și mama și copilul, murind, răcnesc : „Trăiască Comuna din Paris!“⁸⁷).

Un articol redacțional publicat de „Drepturile Omului“ în același an, căuta rădăcinile Comunei din Paris în mizeria cruntă a maselor populare, în corupția și putreziciunea regimului instaurat de al doilea imperiu. Articolul arată că lupta proletariatului francez împotriva propriei burghezii a înregistrat succese istorice în cursul evenimentelor din 1830 și 1848, în urma cărora proletariatul a dobândit o remarcabilă experiență revoluționară, situându-se în primul plan al luptelor politice, cu revendicări proprii; revoluția căpătase deja în Franța un caracter proletar. Aceste constatări sînt, după părerea noastră, extrem de grăitoare pentru concepțiile social-politice și istorice ale autorului articolului redacțional amintit, și implicit pentru întreaga orientare a redacției „Drepturilor Omului“. Ele apăreau în același an cu prefața lui Engels la a treia ediție germană a lucrării lui Marx („Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte“ Hamburg, 1885), în care Engels constata că „Franța este țara în care, mai mult ca oriunde, luptele istorice dintre clase au fost duse de fiecare dată pînă la capăt... lupta proletariatului în ascensiune împotriva dominației burgheze îmbracă aci o formă acută, necunoscută altundeva“⁸⁸).

Articolul redacțional demască trădarea burgheziei franceze care lipsită de energie și inițiativă în războiul cu Germania, a dat dovadă de o cruzime fără margini în reprimarea proletariatului din propriul ei stat, punînd interesele sale de clasă, exploatatoare mai presus de interesele naționale.

Pentru a ilustra groaza burgheziei franceze față de revoluția proletară, articolul reproduce episodul sîngeros al împușcării unui grup de muncitori în vîrstă de peste 40 de ani, la ordinul generalului Gallifet, care a exclamat: „Aceștia au văzut revoluția de la 1848; alta nu vor mai vedea!“ Concluzia articolului este plină de clarviziune și optimism: „Socialismul nu poate să piară, fiind forma necesară a vieții viitoare a omenirii și pentru că proletariatul, poporul muncitor, este chemat să aducă la viață această idee. La 18 martie 1871, poporul muncitor al Parisului a arătat că el înțelege această uriașă misiune ce-i dă istoria și cari este colosala însemnătate a răscoalei comunaliste franceze“ Comuna a fost expresia unei noi societăți, „în care interesele tuturor vor fi armonice cu adevărat, unde om cu om și națiune cu națiune vor fi frați“⁸⁹).

În numărul următor, „Drepturile Omului“ publică articolul „Mișcarea comunalistă“, semnat cu pseudonim — Machiavel, în care este expus puternicul răsunset internațional contemporan al Comunei din Paris. Se arată în primul rînd că deputații social-democrați din Reichstag s-au proclamat, în fața lui Bismarck, solidari cu eroicii comunarzi parizieni. Se descrie apoi largul ecou și consecințele Comunei din Paris în Anglia, Belgia, Danemarca, Ungaria, Italia, Spania, Olanda : „pretutindeni unde poporul geme

⁸⁷) *Ibidem*, p. 2. Înfrurirea poeziei lui Eminescu, atît în ceea ce privește influența directă din *Împărat și proletar* cît și în aceea a versificației ni se pare certă.

⁸⁸) K. Marx — F. Engels, *Opere alese*, vol. I, p. 234.

⁸⁹) „Drepturile Omului“, 1885, I, nr. 29, p. 1-3 (Articolul redacțional 18 martie).

sub greutatea mizeriei, ideea revoluției a găsit adepți și susținători energici și devotați... ideea de egalitate și de frăție a reînviat în inimile tuturor popoarelor și face să se cutremure nu numai stăpînii Franței, dar și stăpînii tuturor popoarelor de pe întreaga față a pămîntului”⁹⁰).

În ziua de 18 martie 1885, cercul de studii sociale „Drepturile Omului” din București a organizat aniversarea Comunei din Paris la restaurantul hotelului Dacia, din fosta stradă Carol. Demn de remarcat este faptul că la acest banchet au participat socialiști din Craiova, Tulcea, Fălcieni, Botoșani, Piatra Neamț și din alte centre ale țării, ceea ce dovedește că ecoul Comunei din Paris străbătuse întreg cuprinsul țării. La acest banchet au participat și intelectuali democrați, dintre care unii au rostit discursuri. La banchet s-au ținut numeroase discursuri despre istoricul și învătămintele Comunei. Banchetul s-a încheiat seara târziu, prin intonarea „Marseillezei” și a „Carmagnolei”⁹¹).

Ecoul Comunei din Paris în centrele de provincie din țara noastră, la sfîrșitul secolului trecut, se oglindește și în ziarele socialiste care apăreau în aceste centre, ziare al căror număr crește.

La Brăila, în săptămînalul socialist „Lampa”, apare în 1887 un articol despre banchetele socialiștilor francezi cu ocazia aniversării Comunei din Paris. Ziarul redă fragmente din discursul Luizei Michel la banchetul blănquiștilor: „Salut Comuna viitorului, revoluția universală, sfîrșitul războaielor fratricide, finea exploatării omului prin om... Salut pe cei ce vor muri pentru această cauză”⁹²).

Despre aniversarea Comunei din Paris în anul 1888 de către Cercul Muncitorilor din București, aflăm amănunte din ziarul „Desrobirea”, care se subintitula: „organ al Partidei Muncitorilor”. La banchetul din sala cea mare a Cercului Muncitorilor au vorbit A. Bacalbașa, Paul Scorțeanu, Alexandru Ionescu și alții⁹³). Bacalbașa atrage atenția muncitorilor să se ferească de elementele nou venite în mișcare, înainte de a se lămuri cine sînt acestea. C. Mille arată că „mișcarea comunistă din 1870—71 este cea dintîi mișcare curat populară, cea dintîi mișcare curat a muncitorilor, și că aceasta îi dă cea mai mare însemnătate în ochii muncitorilor”. Acest banchet este unul din numeroasele fapte care dovedesc că în cadrul creșterii însemnate a mișcării muncitorești din țara noastră, în perioada amintită, în cadrul procesului de pătrundere a socialismului științific în conștiința muncitorilor, aniversarea Comunei din Paris a constituit un prilej de stringere a rîndurilor, de concretizare a obiectivelor.

În același an, ziarul „Muncitorul”, care apărea la Iași, publica articolul „Comuna din Paris”, în care arăta că aceasta „a cercat să întemeieze o societate în care să nu mai fie despoiați muncitorii, ci să se folosească de roadele muncii lor”. Arătînd situația Franței în timpul celui de-al doilea imperiu și făcînd istoricul Comunei și al reformelor acesteia, articolul în-

⁹⁰) „Drepturile Omului”, 1885, I, nr. 30, p. 1.

⁹¹) *Aniversarea Comunei*, de Reporter. „Drepturile Omului”. 1885, I, nr. 31, p. 1—2.

⁹²) „Lampa”, Brăila, 1887, I, nr. 11, p. 1.

⁹³) „Desrobirea”, — București, 1888, I, nr. 13, p. 2.

deamnă „poporul muncitoriu să nu se aștepte la dezrobire prin bună-voința stăpînilor“⁹⁴).

Cercul Muncitorilor din Iași a organizat la 6/18 martie 1888 o întrunire, urmată seara de un banchet. Întrunirea a adoptat o telegramă de felicitare către eroicul proletariat francez, expediată pe adresa lui Paul Lafargue. Conținutul telegramei era următorul:

„Paul Lafargue, 17 rue de Croissant, Paris: În numele partidei socialiste Ieșene felicităm proletariatul francez pentru mișcarea de la 1871 și ne bucurăm că astăzi partida socialistă e mai tare de cît oricînd“⁹⁵).

O dată cu creșterea simțitoare a amploarei și nivelului mișcării muncitorești, mai ales după înființarea Clubului Muncitorilor din București (în al cărui statut și activitate, principiul internaționalismului proletar era proclamat și aplicat consecvent) și apariția ziarului „Munca“, serbările în cinstea aniversării Comunei din Paris erau pregătite minuțios, din vreme. La întrunirea din 24 februarie 1890 care a avut loc la Clubul Muncitorilor din București, C. Mille amintește numeroșilor participanți că la 6/18 martie, în cadrul clubului, va fi serbată aniversarea Comunei din Paris⁹⁶).

Întrunirea a avut loc la data anunțată, la sediul clubului din strada Academiei. Au vorbit Al. Ionescu, Ion Catina ș.a. Vorbind despre reperiunea singeroasă a Comunei, Catina arăta că „în răzbunarea lor, bogătașii Franței au fost mai cruzi decît în lupta cu dușmanii lor, Germanii“. Pe adresa lui Lafargue a fost expediată apoi următoarea telegramă către proletariatul francez: „Socialiștii romîni, întruniți la clubul muncitorilor, trimit o frățească strîngere de mînă fraților parizieni. Trăiască proletariatul francez“⁹⁷). Semnificativă a fost atitudinea contradictorie a lui Nădejde, care friza demagogia. Vorbind despre învățămintele Comunei, Nădejde arăta — desigur obligat de înflăcărarea cu care participanții manifestau pentru cauza Comunei — că „între muncitori și între stăpîni ie o prăpastie și nu de la dinșii trebuie să vă așteptați mintuirea“; în același timp, Nădejde îndemna pe muncitorii participanți la întrunire să se abțină de la calea revoluționară. Această atitudine profund dușmănoasă anunța de pe acum viitoarea trădare a elementelor burghezo-liberale din 1899, strecurate la conducerea mișcării socialiste. Elementele burghezo-liberale erau purtătoare ale ideologiei mic-burheze. Ele aduceau în rîndurile clasei muncitoare spiritul lor de șovăială, de anarhie, de oportunism și urmăreau să abată muncitorimea de la lupta de clasă. Existența acestor elemente în sinul mișcării socialiste a reprezentat o serioasă piedică în procesul de rîspîndire a marxismului în România, în aplicarea învățăturii marxiste la analiza situației din țara noastră, în lămurirea sarcinilor și perspectivei luptei mișcării socialiste și muncitorești din țara noastră. Propovăduind renunțarea la lupta de clasă, aceste elemente, care se temeau de creșterea acțiunilor muncitorești și țărănești, căutau să le separe, pentru ca fiecare din

⁹⁴) „Muncitorul“, Iași. 1888, I, nr. 23, p. 1.

⁹⁵) Ibidem, 1888, I, nr. 24, p. 4 și „Desrobirea“, — Buc., 1888, I, nr. 14, p. 2.

⁹⁶) „Munca“, 1890, I, nr. 2, p. 2.

⁹⁷) Întrunirea de la 6 Martie (Aniversarea a 19-a a Comunei din Paris). „Munca“, 1890, I, nr. 3, p. 3—4.

ele să fie înfrînte mai ușor de burghezie și moșierime. Elementele burghezo-liberale din conducerea mișcării muncitorești nu fuseseră niciodată socialiști în adevăratul înțeles al cuvîntului. Sub paravanul unei frazeologii fals socialiste, ei au reușit să se mențină în fruntea partidului social-democrat în condițiile nivelului politic și ideologic scăzut al clasei muncitoare. O dată însă cu creșterea conștiinței de clasă a muncitorimii și cu intensificarea luptelor acesteia, așa zisa „pătură cultă“ s-a demascat ca dușmană a intereselor celor asupriți⁹⁸⁾. Impotriva acestora acționau tot mai hotărît masele de muncitori în frunte cu elementele înaintate ca I. C. Frimu, I. Catina, C. Buzdugan și alții.

În 1890 s-a sărbătorit pentru prima oară și în țara noastră, în lumina hotărîrilor Congresului de constituire a Internaționalei a II-a (Paris, 1889), ziua de 1 Mai. Începînd cu anul 1891, aniversarea Comunei din Paris a avut loc concomitent cu aniversarea ziarului „Munca“, al cărui prim număr a apărut la sfîrșitul lunii februarie 1890. și cu aniversarea Clubului Muncitorilor din București, întemeiat în 1890. Tripla aniversare a 20 de ani de la Comuna din Paris, a unui an de apariție a ziarului „Munca“ și a unui an de la înființarea Clubului Muncitorilor din București, se anunțase încă de la începutul lunii ianuarie 1891, prin ziarul „Munca“ și în cadrul unei întruniri a Clubului Muncitorilor din 19 ianuarie. Sala în care urma să aibă loc întrunirea era sala Orfeu⁹⁹⁾. Comunei din Paris i-a fost consacrat, cu această ocazie, un articol în ziarul „Munca“¹⁰⁰⁾. Autorul articolului arată că nici o revoluție nu a fost atît de calomniată de burghezie tocmai pentru că nici o revoluție nu a pus în primejdie însăși bazele orînduirii burgheze, cum a făcut-o Comuna din Paris. Articolul demască pe calomniiatori Comunei cu datele referitoare la îngrozitorul masacru, și încheie arătînd că proletariatul român rămîne recunoscător „celor ce pentru prima oară în secolul nostru au ridicat steagul luptelor de clasă... venerăm memoria victimelor din 24 mai, autorii lui 18 martie. În fața burgheziei, care nu îndrăznește să discute trecutul noi înălțăm aniversarea zilei de 18 martie... ca o zi măreață și sublimă... și o punem pe aceeași înălțime cu 14 Iulie 1789 și 2 Iunie 1848“.

La 18 martie 1891, serbarea Comunei din Paris a avut în țara noastră o strălucire ca niciodată pînă atunci. Sala Orfeu era plină pînă la refuz. Muncitorii din Iași au trimis o delegație care, salutînd întrunirea ce serba trei importante aniversări, își exprima convingerea că „atît de scumpă nouă“ cauza Comunei din Paris, va izbîndi deplin în curînd, și anume la „începutul veacului viitoriu“, așa cum s-a întîmplat într-adevăr prin victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Muncitorii din Brăila au adresat întrunirii o telegramă calduroasă.

În cuvîntările rostite se sublinia că de la Comuna din Paris „noi trebuie să luăm exemplu, să ne organizăm puternic și să aducem la îndeplinire în viitoriu ceea ce au dorit martirii și prietenii popoarelor din 1789, 1848 și 1871“. Ion Catina a citit fragmente din proclamația Comunei din Paris și din „Cri du Peuple“ al lui Jules Vallès. Întrunirea s-a încheiat

⁹⁸⁾ *Lecții în ajutorul celor care studiază Istoria P.M.R.*, p. 31, 40, 58

⁹⁹⁾ „Munca“, 1891, I, nr. 48, p. 4; nr. 49, p. 4; nr. 50, p. 4.

¹⁰⁰⁾ Ibidem, II, nr. 2, p. 2-4 (semnat: It).

cu lozincile „Trăiască Partidul Muncitorilor!“, „Trăiască Comuna din Paris!“¹⁰¹).

În numărul următor, „Munca“ a publicat articolul lui Jules Vallès „Asasinii de la Versailles“, bazat pe date din presa contemporană și pe statistica oficială, apărută în gazeta lyoneză „L'Action“, statistică desigur necompletă¹⁰²).

Serbări comemorative au mai fost organizate în acel an la Galați, Birlad, Piatra Neamț ș.a. Socialiștii romășcani au trimis o telegramă organizatorilor întrunirii din București¹⁰³).

Ziarul „Munca“ a publicat o serie de materiale beletristice inspirate din evenimentele Comunei, aparținând scriitorului francez L. Cladel și poetului Ion Catina¹⁰⁴). Poezia lui Catina — „Pentru a XX-a aniversare a Comunei din Paris“ — se încheie cu viziunea înfăptuirii idealurilor Comunei („Frumoasă ca și aurora / Împărăția tuturor / Și pe pământ atunci învie / Din nou Comuna din Paris“/).

Începutul ultimului deceniu al secolului trecut marchează intensificarea luptei elementelor înaintate din mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră în vederea creării unui partid de clasă, muncitoresc, luptă din care va rezulta Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România (P.S.D.M.R.), creat în 1893. Fiecare întrunire muncitorească din această perioadă dezbătea problemele concrete legate de acest obiectiv. Cu atât mai mult, serbările din acești ani în cinstea aniversării Comunei din Paris aveau să fie dominate de ideea folosirii experienței și învățămintelor Comunei în condițiile luptei proletariatului din țara noastră. În realizarea partidului social-democrat muncitoresc, masele proletare în frunte cu cele mai înaintate elemente din rândurile lor, vedeau începutul înfăptuirii idealurilor comuniste în țara noastră. Aceasta constituia cel mai calduros omagiu adus luptătorilor din 1871.

În anul 1892, lupta pentru crearea P.S.D.M.R. intra în etapa hotărâtoare. Și în acest an, serbarea Comunei din Paris a avut loc împreună cu aniversarea ziarului „Munca“, la 6/18 martie. În anunțul din ziarul „Munca“ se sublinia că „aniversarea Comunei este o dată sfântă pentru noi, este o zi de sărbătoare și de datorie în același timp și din cercetarea mișcării de la 1871 din Paris, putem trage încheeri care să ne fie de folos“¹⁰⁵). Aniversarea a fost precedată de apariția unui articol în ziarul „Munca“ în care se arăta că amintirea Comunei din Paris „va sta neclintită în calendarul Partidului Muncitorilor“! „Zi care ai umplut de nădejde sufletele noastre, zi care ai văzut deșteptarea poporului, te salutăm!“ După ce arată însemnătatea Comunei, autorul trimite un salut „fraților parizieni și tuturor proletarilor... peste hotarele țării o frățască strângere de mână“, și încheie exprimând „o singură dorință: Trăiască Comuna din Paris!“¹⁰⁶).

¹⁰¹) Ibidem, 1891, II, nr. 3, p. 3—4.

¹⁰²) Ibidem, 1891, II, nr. 4, p. 4.

¹⁰³) Ibidem, 1891, II, nr. 5, p. 4.

¹⁰⁴) Ibidem, 1891, II, nr. 4, p. 4; nr. 5, p. 2, 4

¹⁰⁵) Ibidem, 1892, II, nr. 47, p. 1—2.

¹⁰⁶) Ibidem, 1892, III, nr. 3, p. 1.

La banchetul din 1892 a participat un mare număr de munciori, deși poliția confiscase convocările și stătea la pîndă. Discursurile au făcut istoricul Comunei și au arătat învățămintele acesteia: lupta muncitorilor pentru dezrobire poate fi victorioasă numai dacă e condusă de ei înșiși. Corul Clubului Muncitorilor a intonat cîntece socialiste. Intrunirea s-a terminat la ora 12 noaptea¹⁰⁷⁾.

Din partea unui grup de socialiști brăileni, ziarul „Munca” a primit o caldă scrisoare de azeziune față de Comuna din Paris¹⁰⁸⁾.

La începutul anului 1892 apare la Ploiești ziarul săptămînal socialist „Democrația Socială”, care s-a ocupat în coloanele sale de istoricul și învățămintele Comunei din Paris. În articolul „18 Martie”¹⁰⁹⁾ scris cu ocazia celei de a 21-a aniversări a Comunei, se constată că „singele vărsat atunci dă azi roade nepieritoare”. „Comuna din Paris a fost o mișcare fără pereche în analele Istoriei socialismului în Europa”. Cu aceeași ocazie, Clubul Muncitorilor din Ploiești trimite lui Jules Guesde următoarea telegramă: „Clubul partidului muncitorilor din Ploiești te roagă a fi pe lîngă partidul muncitor francez interpretul sentimentelor sale de admirație și de solidaritate pentru măreața mișcare a proletariatului parizian de la 18 martie 1871. Dacă Comuna a fost învinsă, Internaționala însă este azi mai vie de cit oricînd. Trăiască Revoluția socială!”. Această telegramă a fost oprită de biroul central al poștei¹¹⁰⁾.

Anunțată cu cîtăva vreme înainte prin ziarul socialist local, intrunirea socialistă de la Ploiești, în cinstea aniversării a 21 ani de la Comuna din Paris a avut loc duminică 8 martie, ora 3 după amiază, la sediul Clubului Muncitorilor. În darea de seamă întocmită de reporterul „Democrației Sociale” despre această intrunire¹¹¹⁾, se arată că la intrunire, Anton Bacalbașa a rostit un discurs de două ore, în care a spus că „pentru noi victoriile socialismului din alte țări sînt și victoriile noastre și înfrîngerile de aiurea ne privesc și pe noi”. Oratorul își fundamenta expunerea pe sublinierea rădăcinilor istorice ale Comunei, pe care le găsea pornind de la 1789, cînd burghezia s-a folosit de sprijinul poporului, iar acesta „din serv a devenit salariat”. A. Bacalbașa trece apoi în revistă evenimentele sociale și politice care au urmat între 1789—1871 vîndînd o concepție de ansamblu asupra acestor evenimente; el arată că, după 21 ani de la înfrîngerea Comunei, socialiștii din lumea întreagă „vîd cu bucurie că Internaționala a prins rădăcini pe care nici o putere omenească nu le mai poate scoate”; expresie elocventă a acestui lucru îl constituie entuziasmul cu care a început să fie sărbătorită în majoritatea țărilor — ziua de 1 Mai. Bacalbașa, încheia cu un calduros apel la unire și la educarea tineretului în spiritul socialist, deoarece tineretul va fi martorul marilor transformări din viitorul apropiat.

Ziarul socialist ploieștean, bine informat despre felul cum a fost sărbătorită aniversarea Comunei din Paris în străinătate, arată că acest lucru

¹⁰⁷⁾ Ibidem, 1892, III, nr. 4, p. 2

¹⁰⁸⁾ Ibidem.

¹⁰⁹⁾ „Democrația Socială”, Ploiești, 1892. I, nr. 10 (8 martie), p. 3.

¹¹⁰⁾ Ibidem.

¹¹¹⁾ Ibidem, nr. 11 (15 martie), p. 2 (*De la „Clubul Muncitorilor”*).

a avut loc pretutindeni, că „toată Europa socialistă“ a cinstit memoria Comunei ¹¹²⁾.

În articolul „1 Mai” ¹¹³⁾, se privește de asemenea problema tratată — din punct de vedere istoric, începînd de la întemeierea primei Internaționale. Relativ la Comună, se conchide: „ideile nu se pot ucide, atunci cînd ele sînt rezultatul firesc al unor condițiuni care durează încă“.

Anul 1893, în primăvara căruia lua ființă Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, este străbătut de ecoul Comunei din Paris. Ziarele și cluburile socialiste devin organe și organizații ale P.S.D.M.R.-ului. În activitatea acestui partid se pot găsi numeroase principii preluate din moștenirea politică a Comunei din Paris. Vom urmări însă, în cele ce urmează referințele directe despre Comuna din Paris în presa și publicațiile muncitorești.

Anton Bacalbașa republică în „Munca“, într-o formă mai largă, articolul său „18 Martie“, apărut cu un an înainte în „Democrația Socială“. Cu această ocazie, el insistă în articolul său asupra caracterului pașnic pe care l-a avut activitatea Comunei, în opoziție cu teroarea dezlănțuită de guvernul trădării naționale, teroare ce a culminat cu „săptămîna singeroasă“. Autorul arată că o gravă greșeală politică a Comunei a fost nepreluarea Băncii Franței, și încheie: „...nu vor trece încă mulți ani și vom serba o altă Comună: triumful clasei muncitoare, începutul erei socialiste“ ¹¹⁴⁾.

Intr-un bilanț „1871—1895“ (semnat: Anghel) publicat de asemenea în ziarul „Munca“ ¹¹⁵⁾, se arată că progresele socialismului pe plan internațional își au rădăcinile în existența Comunei, în experiența dobîndită prin aceasta, în învățămintele sale.

La banchetul socialist din București cu ocazia celei de a 22-a aniversări a Comunei, C. Mille a evocat momente din timpul Comunei, iar Al. Constantinescu a citit versuri închinete Comunei ¹¹⁶⁾. În discursul său, Gherea a subliniat faptul că în tot timpul Comunei a domnit ordinea cea mai perfectă. Alți vorbitori au arătat că ideile Comunei nu pot fi înfrînte, dovadă că toate partidele socialiste o serbează: de asemenea că muncitorii trebuie educați în spiritul internaționalismului.

În necrologul lui Francis Jourde, fostu ministru de finanțe al Comunei din Paris, ziarul „Munca“ sublinia meritele acestuia și purtarea sa exemplară în funcția ce a îndeplinit-o ¹¹⁷⁾. Peste cîteva luni, în „Munca“ apare necrologul lui Benoit Malon ¹¹⁸⁾, iar la începutul anului următor — informații în legătură cu Vaillant ¹¹⁹⁾.

La 27 februarie ¹²⁰⁾ și 6 martie 1894 ¹²¹⁾, „Munca“ anunța că aniversarea Comunei din Paris va avea loc și în acel an, împreună cu a cincea

¹¹²⁾ Ibidem, p. 3.

¹¹³⁾ Ibidem, nr. 13 (29 martie), p. 1.

¹¹⁴⁾ „Munca“, 1893, IV, nr. 3, p. 1.

¹¹⁵⁾ Ibidem, nr. 4, p. 2.

¹¹⁶⁾ Ibidem, p. 3—4.

¹¹⁷⁾ Ibidem, nr. 28, p. 1.

¹¹⁸⁾ Ibidem, nr. 5, p. 1.

¹¹⁹⁾ „Munca“, 1894, IV, nr. 46 și 49.

¹²⁰⁾ Ibidem, 1894, V, nr. 1, p. 1.

¹²¹⁾ Ibidem, nr. 2, p. 1.

aniversare a ziarului. În istoria presei socialiste din țara noastră, anul 1894 înseamnă realizarea unui mai vechi deziderat al mișcării muncitorești și socialiste: crearea unui ziar socialist zilnic, care avea să fie „Lumea Nouă”. Aniversarea „Muncii” însemna momentul premergător al apariției „Lumii Noi”.

La ședința din 20 februarie 1894 a Consiliului general al P.S.D.M.R. care a avut loc la Ploiești, Alexandru Ionescu a fost însărcinat cu organizarea banchetului¹²²). Ca de obicei, întrunirea a fost precedată de apariția unui articol „Comuna din Paris”, semnat de C. Mille în ziarul „Munca”¹²³). Articolul înfiera pe Thiers și întreaga reacțiune franceză, pentru împușcarea comunarzilor și a familiilor lor. Mille relatează un caz semnificativ de barbarie: împușcarea fără judecată a trei cetățeni, confundați cu Jules Vallès.

La întrunirea de la 6/18 martie, sala Orfeu era plină. Serbarea era organizată de către Clubul Muncitorilor din București. Reporterul ziarului „Munca” aprecia că acest banchet a fost „cel mai reușit banchet dat pînă acum de partidul muncitorilor”¹²⁴). Vorbitorii au subliniat importanța dovezilor de internaționalism ale comunarzilor, care trebuie urmate de toți muncitorii. Proletariatul parizian a strîns în jurul său toate forțele populare, care au luptat pentru țelul revoluționar comun, fără deosebire de sex, vîrstă, religie. Evocînd rolul femeilor pe baricadele Comunei, unul din discursuri se încheia cu lozinca: „Trăiască femeia romînă socialistă!”.

În numărul festiv de 1 Mai 1894 (12 aprilie stil vechi), ziarul „Munca” publica nota lui Engels „Noua Internațională”¹²⁵), în care marele dascăl al proletariatului arăta: „Unirea proletariatului internațional, pe care vechea Internațională a putut să o prevadă și să o propună, este azi un fapt îndeplinit. Și ceea ce este mai mult, fiii soldaților parisieni cari în 1871 ocupau forturile din jurul Parisului în timpul Comunei, azi luptă în întîile rînduri, braț la braț, mină în mină, cu fiii Comunarzilor, pentru emanciparea totală și finală a clasei muncitoare”.

În același număr al ziarului „Munca”, profesorul universitar D. Voinov semna articolul „Internaționala și Comuna”¹²⁶) în care, cu privire la Internaționala I-a arată că „rolul său a fost îndeplinit. Din principalele sale congrese a ieșit programul colectivist al tuturor partidelor muncitoare. O a doua internațională îi urmează... În numele acestei Internaționale strigăm: trăiască Comuna”. Autorul articolului sublinia faptul că socialişti explică evenimentele istorice ca fiind „determinate de condițiuni materiale care hotărîsc evoluția lor”. Pornind de la această teză, D. Voinov constată că succesiunea în timp a evenimentelor istorice este călăuzită de legea progresului social. „Dacă marea revoluție burgheză, care a înlocuit clasa feudală prin acea burgheză, și iobagul prin proletar, schimbînd astfel puterea de calsă, a avut insurecțiunile sale pregătitoare, — apropiata

¹²²) Ibidem, nr. 1 (27 februarie), p. 1.

¹²³) Ibidem, nr. 2, (6 martie), p. 1-2.

¹²⁴) Ibidem, nr. 3 (13 martie), p. 2.

¹²⁵) „Munca”, 1894, V, nr. 8 (19 aprilie/1 Mai) p. 3

¹²⁶) Ibidem, p. 2.

noastră revoluție socială internațională¹²⁷⁾ mai radicală decât cealaltă, care va nimici puterea de clasă prin desființarea proprietății individuale și socializarea ei, va avea desigur și dinsa prevestirile sale“.

În vara anului 1894, ziarul „Munca“ publica articolul lui Fr. Engels dedicat memoriei lui Karl Marx¹²⁸⁾. Articolul era tradus după „Handwörterbuch der Staatswissenschaften, IV Band“ (Dicționarul uzual al științelor politice și administrative, vol. IV), Iena, 1892.

Engels arată că Marx a îmbinat cu măiestrie prodigioasă sa activitate teoretică, în primul rând cea pentru elaborarea „Capitalului“, cu o intensă activitate practică, organizatorică și agitatorică; în perioada internațională I-a, „Marx a scris toate comunicatele Consiliului general, și mai ales războiul civil în Franța îndată după căderea Comunei“.

În numerele următoare ale ziarului „Munca“ apare articolul semnat de Ștefan Crăciun, intitulat „Franța muncitoare“¹²⁹⁾, în care se face bilanțul activității celor 50 deputați socialiști din parlamentul francez în cursul anului 1893. Autorul arată că transformările capitaliste din Franța de după 1789 au adus clasei muncitoare un nesfârșit cortegiu de sărăcie, mizerie și suferință. Cu ocazia „tuturor revoluțiilor care s-au succedat de la 1789 încoace... privirile lumii civilizate s-au ațintit din nou asupra Franței“. Manifestind rezerve asupra necesității minunatelor acte de sacrificiu și eroism ale comunarilor, autorul acestui articol este de părere că „o clasă numai atunci trebuie să deschidă lupta contra alteia, cînd ie pe trei sferturi sigură dinainte de izbîndă“. Această apreciere asupra Comunei apare izolată și fără ecou în rîndurile maselor muncitoare din țara noastră. În comparație cu numeroasele manifestări ale acestora — pentru cauza Comunei, pentru reeditarea acesteia. Aprecierea din articolul amintit dovedește însă că elementele burghezo-liberale din conducerea P.S.D.M.R. căutau prin orice mijloace ca, încă îndată după înființarea partidului, să stăvilească lupta maselor, sub pretextul că în „țările înapoiate“ socialismul este o „plantă exotică“. După trădarea elementelor burghezo-liberale din 1899, aceste teorii oportuniste au fost propagate prin lucrările lui Dobrogeanu-Gherea, „purător al unor concepții de esență menșevică“¹³⁰⁾.

Pentru stăvilirea elanului de luptă al maselor, elementele burghezo-liberale strecurau ideile lor nu numai în program sau în alte materiale despre situația și perspectivele mișcării muncitorești din țara noastră, ci și în materialele referitoare la mișcarea socialistă din alte țări.

¹²⁷⁾ Este vorba de teza lui Marx, potrivit căreia socialismul va învinge în majoritatea sau chiar în totalitatea țărilor capitaliste, simultan. Această teză, justă pentru vremea lui Marx, cînd capitalismul se afla în stadiul său premonopolist, a fost modificată de Lenin, care descoperind legea dezvoltării inegale și în salturi a țărilor în imperialism, a arătat că în noile condiții este posibilă victoria revoluției socialiste la început numai într-o singură țară sau într-un număr mai restrîns de țări. Istoria a confirmat strălucit justețea acestei teze leniniste.

¹²⁸⁾ Fr. Engels: *Marx, Heinrich Karl*. „Munca“. 1891, V, nr. 17 (26 iunie), p. 3—4.

¹²⁹⁾ „Munca“, 1894, V, nr. 18 (3 iulie), p. 2; nr. 19 (10 iulie), p. 3—4.

¹³⁰⁾ Gh. Gheorghiu-Dej, *40 de ani de luptă sub steagul atotbiruitor al marxism-leninismului*, Loc. cit., p. 427.

În ședința sa din 26 iunie 1894, Consiliul general al P.S.D.M.R. hotărăște la primul punct al ordinii de zi „a se trimite cincizeci de lei comitetului pentru ridicarea monumentului proiectat pentru Benoit Malon, fostul membru al Comunei din Paris și a se publica apelul în „Munca“. Monumentul „va deștepta amintirea asociației internaționale a muncitorilor și marea bătaie care a deschis în 1871 era socialismului integral“¹³¹).

La sfârșitul anului 1894 apare primul ziar socialist zilnic — din țara noastră, „Lumea Nouă“. Cu ocazia celei de a 24-a aniversări a Comunei din Paris, în „Lumea Nouă“ au apărut numeroase materiale privitoare la sărbătorirea evenimentului, mai ales în orașele din provincie.

În numărul din 19 februarie 1895, „Lumea Nouă“ anunța că socialiștii din Galați au hotărât sărbătorirea Comunei pentru ziua de luni 6 martie¹³²). În articolul lui M. Văleanu, consacrat aniversării revoluției din Germania din 1848, se arată că ziua de 18 martie are o dublă însemnătate: începutul Comunei și revoluția germană din 1848¹³³).

La București, aniversarea Comunei din Paris, organizată de Clubul Muncitorilor, s-a serbat în sala Orfeu, printr-un banchet, care a avut succes¹³⁴). La Craiova, Clubul Muncitorilor din localitate a organizat o întrunire populară în cinstea aniversării Comunei, în ziua de 6 martie. Discursurile s-au ținut „în fața unui numeros auditor“¹³⁵). La Iași, banchetul Comunei a fost prezidat de muncitorul Gh. Petrovici¹³⁶).

Sub titlul „Tactica socialismului“, I. Nădejde a publicat în mai multe numere din „Lumea Nouă“, introducerea lui Engels la a noua ediție a lucrării lui Marx, „Luptele de clasă din Franța, 1848—1850“, (Berlin 1895). În această traducere Nădejde a denaturat originalul, omițind pasajul referitor la preluarea puterii politice de către proletariat. Engels arăta în prefața amintită că în Franța nu mai era posibilă decât revoluția proletară, și că, în urma înfringerii Comunei, centrul de greutate al mișcării muncitorești europene s-a mutat din Franța în Germania¹³⁷). Această lucrare a lui Engels a apărut și separat, în broșură, în cadrul „Bibliotecii ziarului Lumea Nouă“, (numărul 2)¹³⁸).

Figura Luizei Michel este evocată din nou, sub semnătura „Neagoc“. în „Lumea Nouă“¹³⁹). Suplimentele literar-științifice ale „Lunii Noi“ din 1896 publică de asemenea unele materiale în legătură cu Comuna. Într-un asemenea articol, intitulat „Comuna din Paris“, Nădejde publică traducere

¹³¹) *Monumentul lui Malon*, „Munca“, 1894, V, nr. 19 (10 iulie), p. 4.

¹³²) „Lumea Nouă“, 1895, I, nr. 100, p. 3 (*Socialiștii din Galați*).

¹³³) Ibidem, 1895, I, nr. 116 (7 martie), p. 1.

¹³⁴) Ibidem, 1895, I, nr. 117 (8 martie), p. 2 (*Aniversarea Comunei*).

¹³⁵) Ibidem, 1895, I, nr. 119 (10 martie), p. 2 (*Din Craiova. Aniversarea Comunei din Paris*).

¹³⁶) Ibidem, 1895, I, nr. 120 (11 martie), p. 2 (*Din Iași. Banchetul Comunei, de Păcurariu*).

¹³⁷) Fr. Engels, *Introducerea la ediția nouă a scrierii lui Marx Lupta de clasă în Franța de la 1848 până la 1850*, „Lumea Nouă“ 1895, I, nr. 157, p. 2.

¹³⁸) *Tactica social-democrației (Introducerea la ediția nouă a scrierii lui Marx „Lupta de clasă în Franța de la 1848 până la 1850“)*. Cu o prefață de Ioan Nădejde. București, Tip. Nouă, Grigore Panaitescu, 1895, 44 p. Broșura se află în fondul „Cartea rară“ al Bibliotecii Academiei R.P.R., sub cota I, 107.746.

¹³⁹) *O eroină a Comunei*, „Lumea Nouă“. 1896, II, nr. 553 (16 iunie), p. 1.

rea citorva fragmente din lucrarea lui Marx „Războiul civil din Franța”¹⁴⁰). Această lucrare a lui Marx a început să fie cunoscută acum textual în țara noastră.

Cu ocazia celei de a 25-a aniversări a Comunei din Paris, poetul Alexandru Toma publica sub pseudonimul „Șt. Tomșa” traducerea liberă (de fapt o prelucrare) a unei poezii a lui Ernst Claar, pe care a intitulat-o „Trăiască Comuna!”¹⁴¹). Iată câteva versuri, care oglindeau prețuirea acordată Comunei din Paris de către proletariatul din țara noastră: „Slăvire vouă, Comunarzi și slavă zilei cele / Cînd praf voi ați făcut verigi și lanțurile grele, / Cînd voi, cu pumnii ridicați, stătut-ați morții față / Desfășurînd stîndardul roș al dreptului la viață”. Poetul adresa un avertisment burgheziei: „Oricît de crunt în contra ei v-a veți porni furtuna / De-acum n-o veți mai zdrobi cum ați zdrobit Comuna”.

Ziarul „Lumina”, editat de un grup socialist din Iași, arăta în articolul „Trăiască Comuna”: „clasa muncitoare a dovedit totuși că ea are aptitudinile necesare spre a se conduce prin sine însuși; clasa proletară a știut să ralieze în jurul steagului roș întreaga populațiune”¹⁴²). În același număr al ziarului întîlnim un articol de 1½ coloană („Proclamarea Comunei din Paris”), în care se face isotricul Comunei¹⁴³). Cîteva săptămîni mai tîrziu, Lumina publică o corespondență specială „Din Paris, Aniversarea săptămînii singeroase” (de: S. J.), în care se relatează despre mitingul care a avut loc în ziua de duminică 12/20 mai 1896, cu ocazia celei de a 25-a aniversări a Comunei, la cimitirul Père Lachaise¹⁴⁴).

În legătură tot cu aniversarea unui sfert de veac de la Comuna din Paris, într-un articol la „cronica săptămînală” a „Adevărului ilustrat”, se arăta ecoul internațional al Comunei în decursul anilor. Cu această ocazie, se reamintește despre evenimentele care au avut loc la Iași cu 15 ani în urmă, în primăvara anului 1881, cu prilejul sărbătoririi de către cercul socialist din localitate — a unui deceniu de la Comuna din Paris. Principala concluzie ce se desprinde din desfășurarea Comunei, precizează articolul, este aceea că socialismul va învinge inevitabil și tot ce s-ar putea face împotriva lui este a-i amîna triumful¹⁴⁵).

În anul următor, 1897, cîteva materiale despre Comuna din Paris apar în „Lumea Nouă” și în revista „Mișcarea Socială”, condusă de P. Mușoiu și P. Zosin. Într-un comentariu general despre Comuna din Paris, despre desfășurarea și însemnătatea acesteia, se arăta: „să luăm pilde de la dinșii și să lucrăm pentru o viitoare Comună, să lucrăm pentru desrobirea proletariatului din toată lumea...”¹⁴⁶). Două zile mai tîrziu, „Lumea Nouă”

¹⁴⁰) „Lumea Nouă literară și științifică”. 1896, II, nr. 18, p. 2.

¹⁴¹) „Lumea Nouă literară” din 10 martie 1896. Vezi A. Toma, *Cîntul vieții. Versuri alese* (1894–1954). Ediția a III-a, E.S.P.L.A., 1954, p. 33–34 și I. Vitner A. Toma, *poetul proletariatului revoluționar*. „Contemporanul”, 1949, IV, nr. 123, p. 5, 7 (Despre activitatea poetului, începînd cu anul 1892).

¹⁴²) „Lumina” Iași, 1896, I, nr. 11, p. 69.

¹⁴³) Ibidem, p. 72.

¹⁴⁴) Ibidem, nr. 17, p. 93–94.

¹⁴⁵) „Adevărul ilustrat”, 1896, II, nr. 2, p. 2.

¹⁴⁶) *Comuna din Paris* (de B.A.N.), „Lumea Nouă”. 1897, III, nr. 798 (6 martie), p. 1.

deschide o serie de articole despre Comuna din Paris; în primul,¹⁴⁷⁾ se expune situația social-politică din preajma și din timpul războiului franco-prusac, până la data capitulării de la Sedan. Partea a doua (și eventual a treia) a acestui articol, care urma să cuprindă însăși Comuna din Paris, nu a mai apărut.

În primul număr al noii reviste „Mișcarea Socială“, este evocată figura lui Jules Vallès, cu ocazia împlinirii unui an de la moartea acestuia¹⁴⁸⁾. Într-un articol despre „6 Martie 97: Aniversarea Comunei“, mărețul eveniment este definit ca o „uriașă încercare de zdrobire a orînduirii capitaliste... Amintirea ei ni este și ni va fi pururea vie, înălțîndu-ni, în decepții, sufletul și oțelindu-ni, în dureri, inimile“¹⁴⁹⁾. În articol se declară solidaritatea cu revoluționarii rămași în viață, care urmăresc cu neclintire „ținta ochită odată“. În același timp însă, lipsa unui discernămint critic istoric, ca și influența ideilor anarhiste, pătrunde în concepția autorului articolului în pasajul unde se exprimă recunoștința „una și aceeași pentru toate individualitățile, toate grupările“ din timpul Comunei.

Revista „Mișcarea Socială“ publică în numerele 7—13 răspunsurile unor militanți ai Comunei și ale altor persoane, la întrebările adresate de redacția unei reviste franceze¹⁵⁰⁾. În aceste răspunsuri se găsesc aprecieri cu privire la cauzele, caracterul și desfășurarea Comunei din Paris, organizarea ei politică și militară, rolul maselor populare, greșelile și înăbușirea sălbatică, ecoul și învățămintele Comunei. „Revoluția noastră fu proletară, și înseamnă faptul pivotal al timpurilor moderne, în ridicarea de-a dreptul a muncitorilor la taina puterii“. Cu privire la greșeala enormă comisă de Comună prin nepreluarea Băncii Franței, Luiza Michel se exprima despre Comună că „nu înfipsea țepa în inima de piatră a vampirului, Bancă“. ceea ce a obligat Comuna să-și ispășească generozitatea.

Despre aceeași problemă vorbea și un alt participant la evenimentele Comunei: „singurii ostateci, de primejduirea cărora l-ar fi durut pe guvernul lui Thiers, erau aceste milioane“. Răspunsurile participanților la discuția inițiată de revista amintită — erau unanime în a recunoaște că deși Comuna era lipsită de experiență militară, masele populare au dat dovada unui înalt spirit de sacrificiu. Alt martor aprecia că „miile de surghiuniți, pe care căderea ei (a Comunei — n.n.) i-a împrăștiat peste toată suprafața globului civilizat, au fost atîtea inelo munito să lege Franța cu mișcarea socialistă internațională“. Interesantul material publicat de revista „Mișcarea Socială“ se încheie cu următoarea declarație a unui participant la luptele Comunei: „Parisul să proclame mine Comuna, ar găsi părtaş în fiecare sat al Franței“, ceea ce dovedește că ideile Comunei din Paris au pătruns adinc în conștiința maselor populare franceze.

Revista „Mișcarea Socială“ relatează apoi printr-un martor ocular, expulzarea din Belgia a Luizei Michel, încheind: „marea idee liberatoare

¹⁴⁷⁾ Ibidem, 1897, III, nr. 800 (8 martie), p. 2.

¹⁴⁸⁾ Amintire. *Intîia aniversare a lui Vallès* (de Severina). „Mișcarea Socială“ 1897, I, nr. 1, p. 4.

¹⁴⁹⁾ Ibidem, 1897, I, nr. 4, p. 1.

¹⁵⁰⁾ Ibidem, 1897, I, nr. 7, p. 2; nr. 8, p. 2; nr. 10, p. 2; nr. 11, p. 2; nr. 12, p. 2; nr. 13, p. 2.

nu se poate trimite peste graniță. Ea-i pretutindeni, de la un capăt la celălalt al pământului. Nici stăpînii, nici regii, nici Dumnezeuii, nici baionetele, nici o putere omenească n-o poate stăvilii¹⁵¹). Revista mai publică apoi biografia lui Benoit Malon, scrisă de Léon Cladet în octombrie 1886¹⁵²).

În anul 1898, „Lumea Nouă” reia seria materialelor referitoare la Comuna din Paris. În trei numere consecutive se publică discursul despre Comuna din Paris rostit de Emil Vandervelde la casa comună din Marcinelle, în ziua de 21 aprilie 1896¹⁵³). În articolul consacrat Comunei din Paris cu ocazia celei de a 27-a aniversări a acesteia, Ion Nădejde se străduia să demonstreze că „orice ar fi făcut, tot trebuia să cadă Comuna... Acestea sînt lecțiile istoriei din care muncitorimea luminată va ști să profite”¹⁵⁴). Elementele de teapa lui Nădejde se străduiau tot mai mult să folosească orice prilej, inclusiv aniversările Comunei din Paris, pentru a nega necesitatea luptei revoluționare a proletariatului. Reiese limpede din întreaga activitate a lui Nădejde și a celorlalți „generoși” că prin „Muncitorimea luminată” care trebuie să știe a înțelege lecțiile istoriei, ei se autodefineau cu asemenea titluri și se autoconfundau cu adevărata mișcare revoluționară, numai în scopuri diversioniste, pentru a abate proletariatul de la calea luptei sale revoluționare. Aceste manifestări fățișe ale elementelor burghezo-liberale prevesteau trădarea lor din 1899. Astfel, la banchetul de la Galați pentru comemorarea Comunei, condus de I. C. Atanasiu, muncitorilor li se arăta că „numai pe calea legală vom putea cuceri și expropria societatea capitalistă” (!)¹⁵⁵).

În același timp însă, la balul și banchetul de la Birlad, organizate de Clubul Muncitorilor din localitate în memoria Comunei din Paris, a luat cuvîntul I. C. Frimu, care făcînd istoricul Comunei a arătat învățămintele reale ale acesteia¹⁵⁶).

În anul 1898, ziarul „Lumea Nouă” își încetează apariția zilnică, devenind ziar săptămînal (seria a II-a). În primăvara anului următor are loc ruptura definitivă dintre elementele burghezo-liberale și mișcarea muncitorească.

În cursul acestui an a apărut articolul despre Comuna din Paris semnat „Caloianu”, în „Trompeta Socialistă”¹⁵⁷).

În numărul din 12 martie 1900, „Lumea Nouă” publică două materiale consacrate aniversării Comunei din Paris. Primul, apărut sub semnătura „Arm”, este reproducerea unor pasagii scrise despre Comună în 1881 de către Kropotkin, în care se găsesc idei confuze și contradictorii, de esență anarhistă, după care, sub steagul Comunei din Paris pot încapa „toate

¹⁵¹) Ibidem, 1897, I, nr. 26, p. 3.

¹⁵²) Ibidem, 1897, I, nr. 28, p. 3-4.

¹⁵³) „Lumea Nouă”, 1898, IV, nr. 1090, p. 1-2; nr. 1091, p. 1-2; nr. 1092, p. 1-2.

¹⁵⁴) Ibidem, 1898, IV, nr. 1092, (7 martie), p. 1.

¹⁵⁵) *În amintirea Comunei. Serbarea din Galați* (de Corespondent) Ibidem, 1898, IV (11 martie), nr. 1095, p. 1-2.

¹⁵⁶) *Scrisori din țară. Birlad. Comuna din Paris la Birlad*. Ibidem, 1898, IV, nr. 1097 (13 martie), p. 2.

¹⁵⁷) „Trompeta Socialistă”, 1899, I, nr. 25, p. 2.

tendențele revoluționare“, deși pentru înfăptuirea ideilor Comunei din Paris este necesar „un oarecare timp“¹⁵⁸).

În același număr se relatează despre „Serbarea Comunei din Paris. Intrunire și banchet“ care a avut loc în sala Clubului Muncitorilor din Galați¹⁵⁹).

*
* *
*

Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea marchează în istoria patriei noastre și în istoria mișcării muncitorești din țara noastră — trecerea în ultimul stadiu al capitalismului, stadiul imperialist.

„Etapa nouă în care a intrat capitalismul pe plan mondial... a fost un factor de seamă care de asemenea a determinat trădarea elementelor burghezo-liberale“¹⁶⁰). Trădarea mișcării muncitorești de către aceste elemente, constituie și o dovadă a faptului că prin creșterea conștiinței de clasă a proletariatului din țara noastră în cursul — mai ales al ultimului deceniu al secolului trecut —, existența unor asemenea elemente în sinul mișcării devenise imposibilă. Trecerea elementelor burgheze în rindurile partidelor claselor exploataatoare nu este un fenomen specific mișcării muncitorești din România, ci un fenomen care s-a petrecut și în alte țări, mai ales după moartea lui Engels, cînd Internaționala a II-a a alunecat tot mai mult pe panta oportunismului și reformismului. În jurul muncitorilor înaintați din țara noastră s-au strîns rindurile mașelor proletare, a căror luptă revoluționară din perioada următoare, a dovedit că „mișcarea muncitorilor nu moare“. Această mișcare a dus mai departe, ridicînd tot mai sus, tradiția aniversărilor Comunei din Paris în țara noastră, folosirea experienței și învățămintelor acesteia.

Bogăția materialelor referitoare la ecoul Comunei din Paris în sinul mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră din perioada 1871—1900, atestă formarea acestei tradiții trainice, care a îmbogățit patrimoniul tradițiilor revoluționare ale poporului român, pe deplin valorificate și ridicate pe o treaptă superioară în condițiile luptei conduse de partidul clasei muncitoare, pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice, pentru construirea bazei economice a socialismului și pentru desăvîrșirea construcției socialiste care se desfășoară în prezent în țara noastră.

¹⁵⁸) „Lumea Nouă“, 1900, VI, nr. 35, p. 1.

¹⁵⁹) Ibidem, p. 4.

¹⁶⁰) *Lecții în ajutorul celor care studiază Istoria P.M.R.*, p. 59.

ASPECTE DIN RELAȚIILE RUSO-ROMINE ÎN TIMPUL CAMPANIEI DUNĂRENE DIN RĂZBOIUL CRIMEII (1853—1854)

N. CIACHIR

Problema relațiilor ruso-române în timpul războiului Crimeii, cînd trupele rusești s-au găsit pe teritoriul Țărilor Romîne, a fost ori neglijată complet de unii istorici burghezi, ori tratată numai în cîteva rînduri, dar și atunci tendențios.

În studiul de față folosim unele materiale de arhivă din fondul Ministerului de Război, Moldova (1853—1854), din fondul Ministerului de Interne, Administrative (1853—1854), existente la Direcția Generală a Arhivelor Statului din București, din fondul Prefecturii Dolj, din fondul Prefecturii Brăila și cîteva materiale din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe. De asemenea, folosim unele lucrări ale istoricilor ruși, puțin cunoscute istoriografiei noastre.

*
* *

Țarul Nicolae I, după revoluția din 1848—1849, socotea că sosise momentul cel mai potrivit să rezolve favorabil pentru Rusia problema orientală. Diplomația rusă miza pe o conjunctură diplomatică favorabilă ca să lichideze Imperiul Otoman.

La 15 mai 1853 ambasadorul extraordinar al Rusiei la Constantinopol, Menșikov, declară rupte relațiile cu Imperiul Otoman și părăsește Constantinopolul plecînd la Odessa¹⁾. Țarul publică un manifest în care arată că trebuie să asigure executarea de către turci a tratatelor vechi cu Rusia, încălcate de sultan. Ca măsură preventivă este nevoit să ocupe Țările Romîne, silind prin aceasta pe turci să dea satisfacție pretențiilor ruse. „Vocea țarului Rusiei era ascultată în cele mai îndepărtate colțuri ale Europei. Toți se supuneau hotărîrilor lui. Excepțiile erau rare și niciodată nu rămîneau nepedepsite“²⁾.

¹⁾ *Istoria Diplomației* sub red. lui M. P. Potemkin, vol. II p. 178.

²⁾ *Russkaia Starina*, sept. 1888 „Ruși în România și pe Dunăre în 1853—1854“, p. 561.

Manifestul țarului datat 14/26 iunie 1853 arată că ocuparea Țărilor Române este provizorie, fiind folosită cu scopul de a restabili drepturile rusești încălcate de Poartă, iar Rusia nu are nevoie de noi cuceriri³⁾.

La 21 iunie 1853 trupele ruse au trecut Prutul. Războiul nu fusese declarat Turciei și nici Turcia nu declarase război⁴⁾. Încă în martie 1853 comandanții diferitelor puncte de frontieră de pe Prut anunțau pe hatmanul Mavrocordat, comandantul Miliției Moldovei, despre concentrări de trupe ruse în Basarabia și despre stringerea de către armata rusă de numeroase provizii în vederea unei campanii apropiate⁵⁾.

Pentru operațiunile din Țările Române au fost destinate: corpul IV de infanterie (57.794 oameni), o parte din corpul V de infanterie (21.803 oameni) și trei regimente de cazaci (1944 oameni)⁶⁾. Prin decretul din 26 mai 1853, comandant suprem al acestor trupe a fost numit generalul-aghiotant prințul Mihail Gorceakov⁷⁾. El avea sub comanda sa 81.541 combatanți și 5741 oameni pentru serviciile auxiliare, cu 201 ofițeri de stat major și 1.445 ofițeri superiori⁸⁾.

La 1 iulie 1853, Gorceakov dă o proclamație din Sculeni, adresată locuitorilor Moldovei și Valahiei, în care spune printre altele: „...Noi nu venim în mijlocul vostru nici cu planuri de cucerire, nici cu intenția de a modifica instituțiile care vă conduc⁹⁾. Se arată în continuare că prezența provizorie a trupelor ruse nu va aduce nici impozite și nici contribuții noi, iar cele necesare pentru furnizarea armatei vor fi plătite în mod echitabil¹⁰⁾.

Să vedem care au fost relațiile între trupele ruse și populația Țărilor Române în perioada iulie 1853 — august 1854. Intrucit țările române „erau unicul cap de pod între Rusia și Turcia¹¹⁾, în secolele 18—19 trupele ruse au intrat în repetate rânduri pe teritoriul Țărilor Române, luptând împotriva Imperiului Otoman. Ca urmare a războaielor victorioase pe care le-a dus Rusia, situația Țărilor Române s-a îmbunătățit, pe baza tratatului de pace de la Kuciuk-Kainargi (1774) și în special a tratatului de pace de la Adrianopol (1829), care a adus autonomie administrativă Țărilor Române. În războaiele anterioare ruso-turce, populația a primit bine trupele ruse și foarte mulți voluntari români au luptat alături de ruși, dând dovadă de mult curaj.

După tratatul de la Adrianopol, generalul Kiselev a contribuit la consolidarea Țărilor Române care au fost organizate pe baze moderne.

Majoritatea lucrărilor care tratează perioada războiului Crimeii se limitează la generalități când se referă la relațiile între trupele ruse și populația Țărilor Române. Astfel, A. D. Xenopol arată că intrarea rușilor

³⁾ *Acte și Documente din renașterea României*, vol. II, p. 145.

⁴⁾ *Istoria Diplomatiei*, p. 178.

⁶⁾ Arh. St. Buc., Ministerul de Război, Moldova, 1853, dos. 637, f. 2, 4, 12.

⁶⁾ Tarlé E. V., *Războiul Crimeii*, vol. I, Buc., 1952, p. 214.

⁷⁾ *Ibidem*, p. 214.

⁸⁾ *Ibidem*.

⁹⁾ *Acte și documente din renașterea României*, vol. II, p. 149. Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, Administrative, 1853, dos. 55, f. 1 (manifestul tipărit în limbile română și franceză).

¹⁰⁾ *Ibidem*, p. 149, 150.

¹¹⁾ Marx-Engels, *Opere*, vol. X, p. 97, Ed. rusă.

în Moldova, în iunie 1853, silește pe Ghica și Barbu Știrbey să se retragă la Viena¹²). La 5 iulie 1853, Știrbey primește comunicarea lui Nesselrode „...prin care îi spune că nu se va atinge de organizarea Munteniei și va învoi gospodărilor cîrmuirea mai departe a țărilor, cu condiția ca domnii să întrerupă la momentul oricărei relații cu turcii și să înceteze a le răspunde tributul“¹³). Reschid-pașa dă dispoziții celor doi domnitori să refuze a se supune cererilor ruse, iar ulterior le ordonă părăsirea scaunelor, „...întrucît nu s-ar cuveni ca funcționarii Porții să steie în niște țări ocupate“¹⁴).

Xenopol arată că „rușii ca să-și atragă simpatii au înălțat în rang mai mulți boieri, purtarea lor ... e însă mult mai blîndă decît în ocupațiile anterioare“¹⁵), iar în iulie 1854 părăsesc Țările Romîne, fiind înlocuiți curînd de austrieci¹⁶).

N. Iorga în *Histoire des relations russo-roumaines* arată că în iulie 1853 rușii pătrund în Țările Romîne sub conducerea lui Dannenberg, că generalul Budberg guvernează din martie 1854 cele două principate, iar la 4/16 septembrie 1854 nici un rus nu se mai găsea în Țările Romîne, rușii în retragere invitînd miliția moldovenească să-i urmeze dincolo de Prut¹⁷).

Tot N. Iorga consemnează că rușii pătrund în Moldova, apoi în Muntenia, ca într-o țară cucerită, iar „domnii romîni aveau sarcina de a pune la îndemînă rușilor toate cele trebuitoare“¹⁸).

În aceeași pagină, cu cîteva rînduri mai jos, arată că „...la București rușii intrau în ziua de 15 iulie s.v. binecuvîntați de mitropolitul Nifon“¹⁹). În februarie 1854, cînd au loc lupte mai mari pe Dunăre între ruși și turci „apărea „noul Chiseley“, generalul Budberg, înviind instituția „președintelui plenipotențiar al Divanului“²⁰).

După retragerea rușilor se instaurează ocupația austriacă ce „...se făcea însă greu și prin mari încercături, fără să poată da orînduială solidă țărilor“²¹).

În lucrarea istoricului rus Borețchi — Bergfeld, intitulată „Istoria Romîniei“²²), de războiul Crimeii nu se vorbește nimic, limitîndu-se la ocupația rusă în perioada 1848—1851.

Un alt istoric rus, S. N. Palauzov, publică în 1859, la Petersburg, lucrarea „Principatele romîne Valahia și Moldova“ (296 pag.), unde arată că în iunie 1853 unitățile ruse au intrat în țările Romîne. „Nu putem spune că toți din principate erau de partea Rusiei, dar nici să ne luăm

¹²) A. D. Xenopol, *Istoria romînilor din Dacia Traiana*, vol. XII, f. 141.

¹³) *Ibidem*, p. 132, vezi și *Acte și documente din renașterea Romîniei*, vol. II, p. 130.

¹⁴) A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 132—133.

¹⁵) *Ibidem*, p. 133; vezi și *Acte și documente din renașterea Romîniei*, vol. II, p. 318, unde se arată că ziua țărului a fost sărbătorită cu mult fast la Iași, constituind o sărbătoare unanimă a populației față de binefăcătorul lor (reprodus după *Gazeta de Moldova* din 7 (19) dec. 1853).

¹⁶) *Ibidem*, p. 133, 134.

¹⁷) N. Iorga, *Histoire des relations russo-roumaines*, p. 293—317.

¹⁸) N. Iorga, *Istoria Romînilor*, vol. IX, p. 239.

¹⁹) *Ibidem*, p. 239.

²⁰) *Ibidem*, p. 242, 243.

²¹) *Ibidem*, p. 245.

²²) Apărută la Petersburg în anul 1909, în 214 p.

după publicitatea apuseană, care dorea să îndrepte spiritele împotriva noastră²³⁾. Palauzov insistă în special asupra atitudinii Austriei, arătând că un maior austriac a sosit la Iași și apoi la București ca să pregătească terenul pentru austrieci, referindu-se apoi la comportarea sălbatică a trupelor austriece față de populația principatelor.

Istoricul S. O. Platonov, în lucrarea „Lecții privind istoria Rusiei”, arată doar atât că în timpul războiului Crimeii s-au dus operațiuni militare și pe frontul din Balcani²⁴⁾.

De asemenea, în „Istoria U.R.S.S., secolul 19” (sub redacția prof. M. V. Necikina), se arată doar că 80.000 de soldați ruși sub comanda lui Gorceakov, la 21 iunie (3 iulie) 1853 încep să treacă riul Prut și se vor da lupte cu caracter local în Țările Române până la evacuarea trupelor²⁵⁾.

Istoricul Tarlé E. V., în monumentală sa lucrare „Războiul Crimeii”, apărută în 2 volume, dă foarte multe date cu privire la campania dunăreană, situația armatei ruse, operațiunile militare, dar insistă totuși destul de puțin asupra relațiilor dintre trupele ruse, care erau cantonate în diferite sate și orașe, și populația băștinașă. Descrie păturile sociale din România, populația celor două principate în 1853 (Moldova — 1,5 milioane; Valahia — 2,5 milioane)²⁶⁾, situația agriculturii, industriei și argumentează de ce comandamentul rus a sechestrat sumele ce trebuiau vărsate de Țările Române tezaurului otoman, având în vedere relațiile ruso-turce care „...semănau mai mult a război decât a pace”²⁷⁾. În istoriografia rusă au apărut numeroase articole care se referă la campania dunăreană a trupelor ruse (1853—1854). O bibliografie sumară a perioadei 1853—1854 a fost publicată în lucrarea lui Gh. Bezviconi „Calători ruși în Moldova și Muntenia” (București, 1947). Gh. Bezviconi se referă la tinărul ofițer Lev Tolstoi, care în timpul războiului Crimeii, vizitând numeroase orașe din Țările Române, îi scria mătuișii sale Egolskaia, la 26 mai 1854: „...stă foarte liniștit la București, unde se plimbă, face muzică și mănincă înghețată”²⁸⁾.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, în revista „Russkaia Starina”, în mai multe numere, au apărut memoriile unui ofițer anonim, în iulie 1894. Aceste memorii se refereau la perioada războiului Crimeii. Fusese în Țările Române în calitate de ofițer, făcând parte din corpul 5 Infan-

²³⁾ Palauzov, *Principatele române Valahia și Moldova*, Petersburg, 1859, p. 254. Palauzov cunoștea bine situația din Țările Române, deoarece a participat personal în cadrul armatei ruse la campania din 1853—1854. Se cunosc cazuri, în special de supuși străini, aflați în slujba statelor ostile Rusiei, care nu vedeau cu ochi buni intrarea trupelor ruse în Țările Române, căutând să provoace neîncredere față de acestea. Astfel, Poliția capitalei, prin raportul nr. 1897, arată că individul Johan Maak, supus prusac, a pronunțat injurii la adresa armatei imperiale ruse (Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, 1853, vol. 3 dos. 91 f. 44—45); același lucru se întâmplă la Romanai cu supusul grec Dim. Ignatiadis, care este dus sub escortă la Craiova (ibidem, f. 68, 69).

²⁴⁾ S. O. Platonov, *Lecții privind istoria Rusiei*, vol. II, Petersburg, 1909, p. 648.

²⁵⁾ *Istoria U.R.S.S.*, vol. II, Moscova, 1954, p. 219—221.

²⁶⁾ Tarlé E. V., *op. cit.*, p. 216.

²⁷⁾ *Ibidem*, p. 217.

²⁸⁾ Gh. Bezviconi, *op. cit.*, p. 419; *Viața Românească*, 1/1928, p. 105—114.

terie²⁹⁾. Aceste amintiri sînt foarte prețioase prin datele referitoare la relațiile care au existat între militarii ruși și populația locală.

Articolul de față se bazează pe aceste memorii, dar în special pe materiale de arhivă³⁰⁾ și pe lucrarea generalului maior A. Petrov „Războiul Rusiei cu Turcia, Campania dunăreană” (2 volume, Petersburg, 1890). Lucrarea lui Petrov este cunoscută în istoriografia noastră, dar bogatul material existent în lucrare a fost foarte puțin utilizat.

„Regimentul nostru — arată ofițerul în amintirile sale — în vara anului 1853 a trecut Prutul și a ocupat principatele dunărene”. Timp de trei luni de zile cît diplomații se certau și pregăteau măcelul „...noi am trăit trei luni pline de pace și liniște în principate, pînă cînd zgomotul tunurilor de lingă Isaccea au anunțat începutul operațiunilor militare”. Tot timpul în principate „am trăit bine și nestingheriți”. Prețurile la toate produsele erau mai ieftine decît în Rusia „...iar românii, sau cum erau de obicei numiți „moldovenii” ne întîmpinau și se purtau cu noi prietenește. Și trebuie să remarc aici, că la această situație a contribuit mult și metalul sunător. Pentru tot noi plăteam destul de bine și nu cu altceva, decît cu monedă sunătoare de aur și argint. Nu tot așa s-au comportat mai pe urmă „bunii” austriecei care, înlăturîndu-ne din principate, le-au ocupat cu trupele lor. Ei se socoteau cu populația cu bani de hîrtie austriecei, inundînd principatele, neținînd cont de nemulțumirea și protestul romînilor”³¹⁾.

În lucrarea sa, generalul maior A. N. Petrov, participant la luptele din 1853—1854, arată că „...noi am intrat în țările romine ca într-un teritoriu prieten și deci nu puteam aplica legile de război”³²⁾. „Noi ne declaram prietenii locuitorilor Moldovei și Valahiei, care erau de aceeași credință cu noi”. „Totul — arată Petrov — trebuia făcut legal și cu plată. De aceea, în Basarabia s-au luat toate măsurile pentru aprovizionarea armatei pe circa 3 luni”³³⁾. De comun acord cu autoritățile locale, în Moldova au fost fixate prețurile la cărușie, 66 de copeici pentru o căruță cu boi pe timp de 24 ore, iar în Valahia 42 de copeici pentru o stație de poștă (20—30 verste)³⁴⁾. „De asemenea, s-au fixat prețuri și pentru cantonamentele ostașilor noștri la casele oamenilor”³⁵⁾. Astfel,

²⁹⁾ Reiese din memorii că era ofițer inferior, om cult și cu idei liberale. Critică în unele locuri atitudinea nejustă a guvernului țarist.

³⁰⁾ Arh. St. Oltenia, Prefectura, 1853, dos. 54, 55, 90, 96, 97, 100; 1854 dos. 3, 9, 12, 30; Arh. St. Brăila, Prefectura, 1854, dos. 476, 516, 547; Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, vol. 3, 4 și 11; Arh. St. Buc., Ministerul de Război, Moldova, 1853, dos. 593, 594, 598, 634, 637, 638, 680; 1854 dos. 498, 560, 561, 579, 606, 609; Ministerul de Interne, Administrative, 1853, dos. 44, 60, 68, 73; 1854 dos. 18, 25, 35.

³¹⁾ Tarlé arată că bancnotele austriece, chiar la Viena, erau cotate 30% sub valoarea nominală (*op.cit.*, p. 424).

³²⁾ A. N. Petrov, *Războiul Rusiei cu Turcia. Campania dunăreană*, vol. I, Petersburg, 1890, p. 90.

³³⁾ *Ibidem*, p. 90, 91.

³⁴⁾ *Ibidem*, p. 91. Prețul produselor și furajelor necesare armatei ruse s-au fixat de comun acord cu Sfatul administrativ extraordinar (Arh. St. Oltenia, Prefectura, 1853, dos. 90, f. 37).

³⁵⁾ A. N. Petrov, *op. cit.*, p. 91.

în județul Dolj s-au fixat, de comun acord, chirile pentru odaile necesare cartuirii trupelor ruse:

Casele de la 7 odăi în sus, afară de odaile din curte, se plăteau cu 1.000 lei pe an;

Casele de la 5 odăi în sus — 600 lei;

Casele de la 3 odăi în sus — 250 lei;

Casele cu două odăi — 100 lei;

Cele cu 2 odăi prin mahalale și fără dependențe deosebite — 50 lei³⁶⁾.

S-au vândut la licitație, de către populația din județul Dolj, mobile și materiale necesare oștilor ruse în valoare de 23.000 lei³⁷⁾.

Boierul Constantin Glogoveanu a fost numit ca împuternicit între autoritățile române și trupele ruse din Valahia Mică³⁸⁾.

Încă de la început, armata română a dat concursul trupelor ruse. La 30 iunie 1853, generalul Gorceakov, cere ca o parte din Miliția Moldovei să dea sprijin la cantonarea armatei ruse, și în special pentru cartuirea militarilor ruși în orașele Iași, Vaslui, Bîrlad, Tecuci și Focșani. De asemenea, românii trebuia să asigure paza depozitelor ruse de alimente și furaje³⁹⁾.

Au fost cazuri cînd militari din armata română au cerut permisiunea să fie încadrați în armata rusă pentru a lupta împotriva turcilor. Astfel, la 17 octombrie 1853 căpitanul Stafaki, din Moldova, înaintează un raport hatmanului Mavrocordat, generalul inspector al oastei Moldovei, cerîndu-i să-l treacă în serviciul armatei ruse⁴⁰⁾. La 18 octombrie 1853 Departamentul Ostășesc al Moldovei îi eliberează o „svidetelstvo“ (dovadă) dîndu-i aprobarea să intre în serviciul armatei ruse⁴¹⁾.

În baza unui ordin al generalului Budberg, din 9 decembrie 1853, căpitanul Stafaki, de data aceasta în serviciul armatei ruse, este chemat la București, comunicîndu-i-se că a fost primit la statul major al corpului 4 de armată rusă⁴²⁾.

În vederea unei colaborări mai strînse între armata rusă și cea a Moldovei, Departamentul Ostășesc face un raport la 26 octombrie 1853, cerînd să fie angajat la Departamentul Ostășesc, profesorul Radco de limba rusă, de la Academie, care cunoștea foarte bine ambele limbi⁴³⁾.

Generalul Petrov arată că unele măsuri erau încălcate de autoritățile române, deoarece ispravnicii, în loc de 100 căruțe necesare pentru cărau-

³⁶⁾ Arh. St. Oltenia, Prefectura, 1853, dos. 96, f. 5.

³⁷⁾ Ibidem, dos. 55.

³⁸⁾ Ibidem, dos. 90, f. 225.

³⁹⁾ Arh. St. Buc., Ministerul de Război, Moldova, 1853, dos. 619, f. 252 (originalul în limba rusă).

⁴⁰⁾ Ibidem, dos. 594, f. 1.

⁴¹⁾ Ibidem, f. 2.

⁴²⁾ Ibidem, f. 6.

⁴³⁾ Ibidem, f. 4; Departamentul Ostășesc îl anunță pe profesorul Radco, la 3 noiembrie 1853 că a fost numit cu leafă de 630 lei, începînd cu data de 25 octombrie; Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, Administrative, 1853, dos. 79, „despre cererile ce fac unele din cîrmuiri de a se mai adăuga cîte un al treilea ajutor la cîteva subcîrmuiri spre unirea lucrărilor la trebuințele oștrei ruse“ (29 file).

șie, adunau 200—300 căruțe și apoi luînd bani de la oameni, le dădeau drumul; altelei căraușii nu primeau nimic pentru alimente și furaje, ispravnicii declarînd că nu primiseră bani de la autoritățile militare ruse⁴⁴).

Păturile de sus, boierii, nu priveau cu simpatie prezența trupelor ruse „...văzînd în venirea rușilor pe unii care le tulbură deprinderile de a nu face nimic”⁴⁵). Petrov arată că în România era mult griu, dar soldații ruși erau obișnuși cu pîinea de secară. În Țările Romîne exista și mult porumb, mîlaiul cald era gustos, dar nu era consistent. De aceea, din Rusia se aducea secară, ovăz pentru cai de cavalerie, varză și mazăre⁴⁶).

În memoriile sale ofițerul rus anonim povestește că în timpul ocupației au fost multe cazuri „...cînd ofițerii noștri se căsătoreau cu romînce și ele s-au dovedit a fi soții și mame bune”⁴⁷). Astfel, dă exemplul colonelului rus Gard (comandantul unui batalion) care a fost urmat pe cîmpul de luptă de o romîncă ce a împărțit cu dînsul viața de campanie. Nu s-a speriat nici de frig, nici de focul turcesc. După luptele de la Silistra, colonelul Gard a plecat în Crimeea, unde a comandat un regiment apoi, ca general, s-a distins în luptele de la Inkerman și Cernie Vodî. Romîncea a fost tot timpul cu dînsul, împărțind pericolul împreună. După terminarea războiului s-au căsătorit și s-au stabilit la țară, deoarece generalul ceruse să fie trecut în rezervă⁴⁸). Ofițerul mai arată și cum priveau intelectualii romîni ocupația Țărilor Romîne de către trupele ruse. „Vizitînd diferite cazinouri pentru a citi ziare și a juca șah, am făcut cunoștință cu cîțiva tineri romîni. Aceștia erau intelectuali în toată puterea cuvîntului, avînd studii temeinice însușite fie la ei acasă, fie în străinătate. Unii din ei au învățat în universitățile noastre. Deseori discutam împreună diferite probleme, dar în special relațiile noastre cu principatele dunărene⁴⁹). Părerea lor generală, privind această problemă, poate fi formulată astfel: „Infiltrați în noi, prin acțiunile voastre, fermă convingere că ocupînd principatele cu trupele voastre, nu aveți de gînd să le transformați în provincii de-a voastre, într-un moment favorabil; garanțați-ne neatințarea politică și independența totală și noi, romîni vom fi prietenii voștri cei mai devotați, iar cînd vom avea interese comune, și aliați credincioși”⁵⁰).

*

* * *

⁴⁴) Ibidem, f. 91, 92; Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, Administrative, 1853, dos. 87. (Îndepărtarea din slujbă a serdarului Costache Berlescu, secretarul cîrmuirii districtului Brăila de către generalul Budberg. Vicepreședintele Halcinschi cere Departamentului din Lăuntru al Țării Romînești înlocuirea lui cu un funcționar mai capabil).

⁴⁵) Ibidem, f. 92, 93.

⁴⁶) Ibidem, f. 89; (Tarlé arată că numai în anul 1852 s-au exportat din Valahia 1.918.000 cetverți de griu, orz și porumb, iar din Moldova circa 500 000 cetverți, mai ales griu, (*Războiul Crimeii*, vol. I, p. 217).

⁴⁷) *Russkaia Starina*, iulie 1894, p. 115.

⁴⁸) Ibidem, p. 115, 116.

⁴⁹) Ibidem, p. 116.

⁵⁰) Ibidem.

Complicându-se evenimentele, Anglia și Franța susțin tot mai deschis Turcia, iar sultanul, sub presiunea ambasadurilor celor două puteri, declară, la 4 (16) octombrie 1853, război Rusiei⁵¹). Printr-o adresă înaintată Consiliului Administrativ al Valahiei, la 9 (21) noiembrie 1853, Consulatul general al Rusiei anunță „...că din ordinul Împăratului, navigația pe Dunăre este interzisă numai vaselor sub pavilion turcesc, deoarece Rusia se află în război cu Turcia”⁵²). Se arată că „navigația pe Dunăre pentru toate celelalte pavilioane rămâne liberă”, dar acestea să nu se aprovizioneze de la turci. Sunt luate măsuri pentru securitatea vaselor care navigau sub pavilion rus și sub pavilionul Țărilor Române; este întreruptă orice fel de comunicație între cele două maluri. De asemenea, nu se mai permite transportul de greu sau de alte produse din Țările Române spre Turcia⁵³). Imediat fu publicat manifestul corespunzător al Împăratului Rusiei. Domnitorii români, în urma declarării oficiale a războiului, vor părăsi principatele⁵⁴).

La 27 octombrie (8 noiembrie) 1853, țarul va adresa un rescript către generalul Gorceakov, cu privire la conducerea celor două țări române: „...În urma declarației de război — se spune în rescript — ce a făcut Rusiei Poarta Otomană și începerii ostilităților de către turci pe Dunăre, gospodarii, prinții Știrbey și Ghica, manifestară dorința de a se lepăda de administrația principatelor Valahiei și Moldovei. Noi n-am voit să ne împotrivim acestei hotărâri”⁵⁵). „Pe de altă parte, mișcați de pârinteasca îngrijire ce avem pentru paza bunei orînduiri și fericirea unui pămînt pus sub protecția Rusiei, am numit ... un guvernator special cu numire de comisar extraordinar și plenipotent pentru amîndouă principatele care va fi subț a voastră comandă, generalul adjutant Budberg”⁵⁶). Se arată în rescriptul imperial că s-a luat această măsură deoarece „...întîta principală este de a păzi liniștea, buna orînduială și fericirea țării”⁵⁷). La 16 noiembrie, autoritățile moldovene întocmesc programul privitor la desfășurarea primirii generalului Budberg. Logofătul Dreptății și comandantul Oastei urmau să plece la Sculeni, pe Prut, pentru a-l aștepta pe comisarul extraordinar, generalul Budberg.

⁵¹) Tarlé, *op. cit.*, p. 222; *Istoria Diplomatiei*, p. 181.

⁵²) Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, vol. 3, dos. 107 (Ministère Imperial des Affaires Étrangères; Consulat Général de Russie dans les principautés de Valachie et de Moldavie) Buc., 9/21 noiembrie, 1853, adresa nr. 214, f. 100; Arh. St. Buc., Ministerul de Război, Moldova, 1853, dos. 680, f. 4 (orig.), f. 12 (copie); Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, Administrative, 1853, dos. 55.

⁵³) Arh. St. Buc., Ministerul de Război, Moldova, 1853, dos. 680, f. 12.

⁵⁴) Astfel, Grigore Ghica, la 18/30 octombrie 1853, va preda puterea Sfatului Administrativ Extraordinar arătînd că „poziția noastră ajungînd a fi nepotrivită cu starea lucrurilor produse de evenimentele vajnice” (*Acte și documente din renașterea Romîniei*, vol. II, p. 271). Hatmanul Nicolae Mavrocordat, comandantul oastei Moldovei, este anunțat de către comandantul punctului Mihăileni că domnitorul Grigore Ghica, la 23 octombrie 1853, a trecut hotarul graniței în Austria. (Arh. St. Buc., Ministerul de Război, Moldova, 1853, dos. 598, f. 5); Pentru amănunte referitoare la retragerea domnului Țării Românești vezi Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, Administrative, 1853, dos. 70.

⁵⁵) *Acte și documente din renașterea Romîniei*, vol. II, p. 284.

⁵⁶) *Ibidem*, p. 284.

⁵⁷) *Ibidem*, p. 284, 285.

Pe 21 noiembrie 1853, generalul Budberg, anunța Sfatul Administrativ al Moldovei, despre numirea și atribuțiile pe care urma să le exercite⁵⁸⁾.

La 23 decembrie 1853 generalul Budberg, care-și luase mai de mult funcția în primire, hotărâ „...ziua de miercuri pentru dare în audiență și înfățișarea jalbelor“⁵⁹⁾.

A. D. Xenopol arată că baronul Budberg era ajutat în administrația celor două principate de doi vicepreședinți, Kalcinski la București și principele Urusov la Iași⁶⁰⁾.

„Trupele moldovene, arată Tarlé, se ridicau la 2159 grade inferioare, iar cele valahe la 3790 grade inferioare. Poliția și grănicerii numărau în total 11.702 oameni. Gorceakov le-a încredințat serviciul de poliție“⁶¹⁾.

La 18 decembrie 1853 Miliția valahă este încorporată în cadrul armatei ruse. De fapt constituirea armatei române moderne este legată de ajutorul pe care l-a acordat Rusia. Rusia a contribuit la organizarea, dotarea și instruirea tinerei armate române. Până la 1834 acest lucru s-a făcut cu concursul direct al instructorilor ruși, sub supravegherea generalului Pavel Kiselev, dotat cu mari capacități organizatorice, cu spirit de inițiativă și o puternică capacitate de muncă. Echipamentul noii oștiri a fost furnizat din depozitele ruse din Țările Române, de asemenea armamentul și munițiile necesare. Rusia a furnizat regulamentele, lucrările de specialitate și instructorii. La Petersburg, Țarskoe-Selo, Odessa etc. au studiat tineri români la școlile militare în vederea specializării, iar unii instructori ruși au rămas în cadrul armatei române, astfel că între cele două armate existau multe puncte comune.

Trupele române au luptat în cadrul trupelor ruse pe Dunăre, pe teritoriul Olteniei și Munteniei, la Calafat, Maglavit. Hunia, Cetate, Băilești, lângă Oltenița, lângă Giurgiu și în dreapta Dunării, în jurul Silistrei.

Istoricii militari burhezi, ca generalul Radu Rosetti, lt. colonelul V. Nădejde, maiorul V. Popovici, nu pomenesc nimic în lucrările lor de aceste lupte, iar generalul Anastasiu arată doar că „...Colonelul Solomon, adjutant domnesc al lui Știrbey, și fiul său Alexandru iau parte la luptele de la Maglavit, Golești, Ciuperceni“⁶²⁾.

Afară de trupele române, care au participat alături de trupele ruse, s-au format și detașamente de voluntari care urmau să lupte alături de

⁵⁸⁾ Arh. St. Buc., Ministerul de Război, Moldova, 1853, dos. 598, f. 15.

⁵⁹⁾ Ibidem, p. 322.

⁶⁰⁾ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 133; *Acte și documente din renașterea României*, vol. II, p. 301.

⁶¹⁾ Tarlé, *op. cit.*, p. 216; Ion I. Nistor, în lucrarea „Oștile pămîntene sub Regulamentul organic“, citîndu-l pe Kowalevski „Der Krieg Russlands mit der Türkei in den Jahren 1853–54“, apărută la Leipzig în 1860, arată că oștirea moldoveană se compunea dintr-un regiment de infanterie, 1 escadron de cavalerie, 1 baterie de artilerie călărească, 1 regiment de jandarmi, 1 batalion de grăniceri călări și 3 canoniere pe Dunăre, cu un efectiv total de 4005 oameni și 928 cai. Trupele muntene erau formate din 3 regimente de infanterie a cîte 2 batalioane, 1 divizion de cavalerie, 1 baterie de artilerie, 1 regiment de dorobanți, 1 batalion de grăniceri și 4 canoniere pe Dunăre, cu un efectiv total de 15.492 oameni și 480 cai (Analele Academiei Române (istorie) seria III, Buc., tom. XXV, 22 noiembrie 1943); Arh. St. Buc., Ministerul de Război, Moldova 1854, dos. 606 f. 44–50.

⁶²⁾ Generalul Anastasiu, *Oastea României de-a lungul veacurilor*, p. 635.

ruși, împotriva turcilor. În ianuarie 1854 prefectura județului Brăila anunță Departamentul din Lăuntru că „...în Principatele Dunărene s-a hotărât a se forma un batalion de voluntari, alcătuit din patru roate de moldoveni, români și de orice alte noroade de religie pravoslavnică, ce se află în principate”⁶³). Autoritățile locale urmau să dea concurs generalului locotenent Sallos, în vederea formării batalionului de voluntari. Prefectura județului Brăila promise toate aceste instrucțiuni din partea Comisarului plenipotent⁶⁴).

La Brăila încep înscrieri de voluntari punându-se în acest scop la dispoziție „...pentru cvartir cafeneaua lui Marin Grădinaru din ulița Kisseleff”⁶⁵).

La Brăila funcționau mai multe spitale ale armatei ruse. Astfel, în iulie 1853 funcționa spitalul ostășesc nr. 23⁶⁶), în februarie 1854 funcționa spitalul „vremelnic nr. 9 pentru 450 oameni”⁶⁷), comandantul trupelor ruse, tot în februarie 1854 „...găsind acum de trebuință a să întocmi în acest oraș încă un spital pentru 300 oameni”⁶⁸).

Pentru nevoile armatei ruse, se arată într-un document al Prefecturii Brăila, se aduceau lucrători „...din județele Brăila, Slam Rîmnic, Buzău și Ialomița”⁶⁹) și care pentru transport, dar, după cum arată generalul maior Petrov, totul se făcea „legal și cu plată”⁷⁰).

Pentru întărirea detașamentelor de voluntari cu cadre de specialitate, cancelaria Vicepreședintelui Sfatului Administrativ din Moldova comunică la 8 martie 1854 hătămăniei Moldovei că, pe baza ordinului generalului Budberg, din 3 martie 1854, 8 subofițeri din Miliția Moldovei să treacă în cadrul batalioanelor de voluntari⁷¹). Subofițerii urmau să plece la București și să fie puși la dispoziția generalului locotenent Sallos⁷²). Pe ziua de 10 martie 1854, „ștabul general al Oastei al Principatului Moldovei” le dă bilete de plecare spre București⁷³). Acești 8 subofițeri erau: Costache Manarciu, Costache Hurjui, Vasile Baciui, Neculai Fota, Vasile Andronic, Ilie Porumb, Ivan Bujor și Iordache Brîncoveanu⁷⁴). La 3 aprilie 1854 cancelaria brigăzii a 3-a de gardă a generalului Sallos, comunica din București, Comandantului trupelor moldovene, că cei 8 subofițeri au sosit la București cu echipamentul și armamentul respectiv⁷⁵). Ei au luptat împotriva turcilor în cadrul batalioanelor de voluntari. Vasile Andronic cade ca un erou la asediul Siliștrii, Iordache Brîncoveanu este grav rănit, iar ceilalți șase, pe 25 iulie 1854, se întorc în Moldova la unitățile lor⁷⁶).

⁶³) Arh. St. Brăila, Prefectura, dos. 516/1854, f. 2.

⁶⁴) Ibidem, f. 2.

⁶⁵) Ibidem, f. 15.

⁶⁶) Ibidem, dos. 547/1854, f. 12.

⁶⁷) Ibidem, dos. 476/1854, f. 65.

⁶⁸) Ibidem, f. 65.

⁶⁹) Ibidem, f. 42.

⁷⁰) N. S. Petrov, *op. cit.*, p. 90, 91.

⁷¹) Arh. St. Buc., Ministerul de Război, Moldova, 1854, dos. 560, f. 4. (originalul în limba rusă).

⁷²) Ibidem, f. 5.

⁷³) Ibidem, f. 7.

⁷⁴) Ibidem, f. 17, 22.

⁷⁵) Ibidem, f. 29 (original în limba rusă).

⁷⁶) Ibidem, f. 42.

Un alt număr de voluntari, înrolați în Moldova, urmau să se strângă la mănăstirea Galata. În acest sens, vicepreședintele Consiliului Administrativ al Moldovei, generalul maior Osten-Saken, comunica la 18 martie 1854 hătmăniei Moldovei, că duminică 21 martie 1854 voluntarii urmau să se strângă la mănăstirea Galata, iar de acolo, prin Vaslui, Birlad, Focșani să ajungă la Buzău, sub comanda căpitanului grec Antonio ⁷⁷⁾.

Generalul Osten-Saken propune hătmăniei Moldovei ca, pentru asigurarea liniștei, 10 jandarmi moldoveni să asiste la Galata când se vor strânge voluntari, iar apoi pe ruta Iași-Focșani, căpitanul Nicolau, cu 4—6 soldați, să-i întovărășească pentru a preîntîmpina unele abuzuri ⁷⁸⁾.

Totodată autoritățile ruse se informau despre pagubele pe care turcii le provocau locuitorilor. Cu ocazia incursiunii în orașul Turnu și jefuirea locuitorilor în ziua de 6 ianuarie 1854, din ordinul generalului Budberg se formează o comisie care să cerceteze pagubele suferite de orașeni, iar cei lipsiți de mijloace să fie ajutați ⁷⁹⁾.

La Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, în volumul IV/1854, dosarul 31—3684 este intitulat „Guvernul provizoriu rusesc privitor la înființarea corpului voluntarilor pentru armata neregulată rusă”. Materia- lele se referă mai mult la unele abuzuri ale acestor voluntari, dar din- tr-un raport al prefecturilor de districte se poate vedea unde au fost dislocați acești voluntari. Astfel, 200 de voluntari se găseau în ianuarie 1854 în satul Florești (Ilfov) și au forțat pe locuitori „...să le furni- zeze alimente fără bani” ⁸⁰⁾, în satul Grindu (Ialomița) se găseau 60 de voluntari la 18 februarie 1854. în districtul R. Sărat, Ialomița etc. ⁸¹⁾.

300 de dorobanți romini au luat parte la acțiunile din Oltenia în cadrul detașamentului rus din Valahia Mică, comandat de generalul Fischbach. Această dispoziție a fost dată de Consiliul Administrativ al Țării Românești la propunerea comandantului șef al trupelor ruse. Doro- banții urmau să fie recrutați din districtele Dolj, Gorj și Mehedinți, din fiecare cite 100, și neîntîrziat să se strângă la Craiova ⁸²⁾.

Prin plecarea dorobanților romini, rămînind multe puncte fără pază, „au fost aduși vremelnicește și din cei fără rînd” ⁸³⁾.

Cei 300 dorobanți urmau să fie comandați de maiorul Burileanu, inspectorul corpului de dorobanți, iar aprovizionarea rămînea în grija autorităților romine ⁸⁴⁾.

La 27 octombrie 1853, cîrmuirea districtului Mehedinți primește dis- poziția „...cel mult în soroc 24 ceasuri să trîmîță aici negreșit la d-lui maior Burileanu numărul de una sută dorobanți sub comanda d-lui co- mandirului acelui județ; va mai îngriji cînstîta cîrmuire ca suma acelor dorobanți să fie aleși din cei de frunte dorobanți ca de aici apoi împreu- nîndu-se cu ceilalți două sute să se îndrepteze în dispoziția excelenței

⁷⁷⁾ Ibidem, dos. 609, f. 7 (original în limba rusă).

⁷⁸⁾ Ibidem, f. 7 (în originalul rus este trecut cpt. Nicolau).

⁷⁹⁾ Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, Administrative, 1854, dos. 110, f. 1.

⁸⁰⁾ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, vol. IV, dos. 31—3684, 1854, f. 10.

⁸¹⁾ Ibidem, f. 10—15.

⁸²⁾ Arh. St. Oltenia, Prefectura, dos. 5/1853, f. 5.

⁸³⁾ Ibidem, f. 4.

⁸⁴⁾ Ibidem, f. 5 (text ruso-francez).

sale generalului Fișbah⁸⁵⁾. O dispoziție cu același cuprins primește și cîrmuirea Gorjului. În aceeași zi cîrmuirea Dolj comunică maiorului Burileanu că prin adresa nr. 134 a generalului-locotenent Fischbach „...au cerut ca să mergeți dv. acolo însoțit de numărul de trei sute dorobanți“, și îl invită ca și el să ia unele dispoziții „...ce veți socoti că mai sînt de trebuință pentru completarea arătăturii număr de dorobanți și plecarea dv. cu dinșii la Excelenția sa“⁸⁶⁾. ✎

Maiorul Burileanu se prezintă la generalul Fischbach și apoi comunică cîrmuirii județului Dolj ca dorobanții să rămînă pe locurile lor pînă la a doua poruncă a generalului, urmînd ca pînă atunci să fie gata cu toate, iar imediat ce vor primi ordinul să plece la drum⁸⁷⁾.

La 29 octombrie 1853 maiorul Burileanu, din partea inspectoratului Corpului de dorobanți din Mica Romînie, prin adresa înaintată cîrmuirii Dolj, îi anunță că în acea zi sosește generalul Fischbach la Craiova și cere informații despre stadiul de pregătire a dorobanților „...ca să știu și eu ce să răspunz Excelenții Sale la întrebarea ce mi se va face“⁸⁸⁾.

Dorobanții încep să se strîngă. Astfel, cei din Mehedinți se string la Strehaia, ca de acolo să plece spre Craiova⁸⁹⁾. Dar din cauza unor elemente reacționare au loc în unele cazuri întîrzieri sau neprezentări⁹⁰⁾. Făcîndu-se cercetări, au fost găsiți vinovați și trimiși sub pază la București, comandantul dorobanților din județul Dolj, praporcicul (locotenentul) Gheorghe Dirzeanu, comandantul dorobanților din județul Gorj, praporcicul Gheorghe Murgescu, de asemenea și căprarul Iordache Ticleanu care s-a făcut vinovat de ațîțarea dorobanților⁹¹⁾. Dintr-o adresă a cîrmuirii județului Dolj, din 2 decembrie 1853, aflăm informații prețioase despre numărul dorobanților din acel județ și sarcinile pe care le îndeplinesc.

„Din 426 dorobanți ce completează acest județ, 66 sînt destinați pentru paza temniței și slujba poliției și a arestului ei. Rămîn 360 (trei sute șazeci).

360 — 248 sînt cei ce țin slujba administrației la Reședința cîrmuirii și 248

la reședința a opt plăși ale județului, socotit pentru două schimburi, adică 124 un rînd și 124 altu.

112

Din aceștia, una sută sînt cei dați în slujbă sub poruncile Excelenței Sale generalului leitenant Fișbah⁹²⁾.

Comandantul rus avea grijă ca familiile celor plecați în campanie să nu sufere lipsuri. Astfel, printr-o notă adresată cîrmuitorului județului Dolj, generalul Fischbach îl anunță că „Au ajuns la știrea mea

⁸⁵⁾ Ibidem, f. 6.

⁸⁶⁾ Ibidem, f. 8.

⁸⁷⁾ Ibidem, f. 22.

⁸⁸⁾ Ibidem, f. 38.

⁸⁹⁾ Ibidem, f. 70.

⁹⁰⁾ Ibidem, f. 52; Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, Administrative, 1854, dos. 120, f. 1—5 și următoarele.

⁹¹⁾ Arh. St. Oltenia, Prefectura, 1853, dos. 5 A, f. 180.

⁹²⁾ Ibidem, f. 173.

că suptei muiitorii plășilor Cimpului și Balta din încredințatul dv. județ ar fi împărțit îndestularea și vite ale dorobanților ce sînt atașați astăzi în slujbă, pe semne pe temeiul că ei nu se vor întoarce curînd la locurile lor.

Dacă toate acestea sînt adevărate, atunci sînteți rugat ca să luați cele mai strașnice măsuri ca toate cele ce s-au luat din lăcuințele dorobanților, îndată să li se întoarcă înapoi⁹³).

Dorobanții care s-au achitat conștiincios de toate sarcinile și chiar s-au evidențiat au fost recompensați de comandamentul rus și pe baza adresei prin care comandatul șef al trupelor din Valahia Mică cere cîrmuirii Dolj „...să li se dea gratificații⁹⁴).

Cu multă simpatie populația celor două țări romîne a primit pe feldmareșalul Pașchevici care la începutul lunii aprilie 1854 a inspectat trupele ruse din Țările Romîne⁹⁵).

La 24 martie 1854, vicepreședintele Sfatului Administrativ al Moldovei, generalul maior Osten-Saken, anunță Hătmânia Moldovei despre sosirea în Moldova a feldmareșalului Pașchevici⁹⁶). La 19 martie generalul maior Frolov cerea să fie pregătiți cai de poștă pentru traseul Sculeni-Focșani⁹⁷).

La 3 aprilie, Pașchevici sosea în districtul Slam Rîmnic⁹⁸), iar pe 8 aprilie, generalul Budberg aproba 300 de ducați la dispoziția delegației care organiza primirea feldmareșalului Pașchevici la București⁹⁹). La 12 aprilie Pașchevici inspecta trupele ruse în fața Silistrei¹⁰⁰), iar peste cîteva zile, comandantul garnizoanei din Galați raporta hatmanului Mavrocordat că feldmareșalul Pașchevici, însoțit de generalul Gorceakov, a trecut prin Galați pe un vapor rusesc, îndreptîndu-se spre Reni și Ismail¹⁰¹).

Datorită amestecului marilor puteri, Rusia este nevoită să-și retragă trupele din Țările Romîne, teatrul de operațiuni mutîndu-se în Crimeea.

La 19 iulie 1854 Gorceakov aduce mulțumiri felului cum s-au comportat locuitorii și funcționarii din Țările Romîne față de armata rusă: „...depărtîndu-se de capitala acestui principat, cu plăcere exprim membrilor administrației, precum și am ploaiaților și locuitorilor în deobște toată recunoștința mea, pentru silința ce au arătat fără deosebire pentru întîmpinarea trebuințelor armiei împărătești¹⁰²).

Iar generalul Budberg anunță Sfatul Administrativ al Romîniei că „D. Comandant de căpetenie a binevoit a ni da poruncă de a merge după armia împărătească în mișcarea sa de concentrație, încredințînd admi-

⁹³) Ibidem, f. 250, (text ruso-romîn).

⁹⁴) Ibidem, f. 211.

⁹⁵) Arh. St. Buc., Ministerul de Război, Moldova, 1854, dos 606 ; Ministerul de Interne, Administrative, 1854, dos. 130.

⁹⁶) Arh. St. Buc., Ministerul de Război, Moldova, 1854, dos. 606 ; f. 6 (original în limba rusă).

⁹⁷) Ibidem, f. 6.

⁹⁸) Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, Administrative, 1854, dos. 130, f. 10.

⁹⁹) Ibidem, f. 24 (originalul în limba franceză).

¹⁰⁰) *Tarile op. cit.*, vol. I, p. 391.

¹⁰¹) Arh. St. Buc., Ministerul de Război, Moldova, 1854, dos. 606, f. 50.

¹⁰²) *Acte și documente din renașterea Romîniei*, vol. II, p. 479, 480.

nistrația țării Sfatului Administrativ Extraordinar subț presidenția D-lui Marelui Vornic din Lăuntru¹⁰³).

Deoarece trupele rusești se retrăgeau, populația era foarte alarmată că vin turcii și austriecii.

La 22 august 1854 (st. n.), „...noi deja eram în Rusia, după ce am mai stat în principate încă două luni după ridicarea asediului Silistrei¹⁰⁴).

La 27 iulie (8 august) trupele turcești erau în București, iar Halim-pașa dădea o proclamație, pe un ton categoric populației, ca Țările Române să fie cu totul la dispoziția Porții „iar pînă cînd îi va plăcea să preschimbe soarta voastră, nimeni să nu îndrăznească a lua inițiativa și a cere cu zgomot vreo prefacere, căci niște asemenea turburători vor fi pedepsiți de către noi cu asprime¹⁰⁵).

În proclamația dată de Omer-pașa către locuitorii Țării Românești la 1 (13) august 1854, el amenință cu tribunalul de război pe locuitorii care vor întreține relații cu rușii: „...nici un locuitor de ai Țării Românești să nu intre în nici o relație de-a dreptul sau mijlocită cu trupele sau autoritățile rusești în general. O asemenea faptă va fi privită ca un spionaj și vinovații, precum și complicitii lor vor fi trași înaintea tribunalurilor de război și judecați după toată asprimea legii marțiale¹⁰⁶).

Totodată trebuie să semnalăm că la intrarea trupelor turcești, unui grăniceri din Dolj și Mehedinți s-au răscolat împotriva lor, cu ocazia ocupării satelor respective. S-au făcut arestări, iar 5 grăniceri au reușit să fugă ulterior de sub paza poliției orașului Severin¹⁰⁷).

Conform tratatului special austro-turc, trupele austriece au ocupat Țările Române¹⁰⁸).

Austriecii s-au purtat sălbatic cu populația Țărilor Române, dedîndu-se la diferite acte banditești. Astfel, la București, un locotenent austriac care mergea pe stradă cu compania sa a tăiat mina unui țaran, fiindcă acesta nu se ferise destul de repede din drum. Un alt ofițer, încartiruit la un negustor, a pretins să i se pună în cameră un șifonier dar neștiind ce fel de mobilă este aceea, negustorului i s-a străpuns burta cu spada¹⁰⁹).

Un negustor din București, Gheorghe Cerlenti, decorat de turci, punînd la dispoziția austriecilor numai două camere din cele patru pe care le deținea (avea familie mare), a fost scos în piață și biciuit în public.

Datorită comportării arogante a trupelor austriece, are loc la 19 mai 1856 o ciocnire la Buzău între soldații austrieci și romîni¹¹⁰). Detasamente de ulani austrieci, care sosiseră la Buzău „...s-au purtat cu asprime, dînd ocazie la mai multe plîngerî din partea autorităților romîne¹¹¹).

¹⁰³) Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, 1854, dos. 95–3647, f. 294.

¹⁰⁴) *Russkaia Starina*, iulie 1894, p. 134.

¹⁰⁵) *Acte și documente din renașterea Romîniei*, vol. II, p. 480; turcii vor confiscă imediat toate bunurile rămase de la ruși.

¹⁰⁶) *Ibidem*, p. 488.

¹⁰⁷) Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, Administrative, 1854, dos. 120, f. 106.

¹⁰⁸) Tarlé, *op. cit.*, p. 424.

¹⁰⁹) Palauzov, *op. cit.*, p. 259.

¹¹⁰) Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, vol. II, 1856, dos. 65–3990, f. 244.

¹¹¹) *Ibidem*, p. 244–246.

La 19 mai austriecii au confiscat carele destinate regimentului 2 românesc, insultând pe ostașii români. Calmi la început, soldații români au fost nevoiți să riposteze, fiind în pericol steagul românesc. Ciocnirea a avut loc pe ulița numită „Nouă” și s-a soldat cu răniți din ambele părți, aroganții austrieci fiind puși la punct.

Chiar ofițerii austrieci erau nevoiți să constate că rușii și-au făcut destule simpatii și erau apreciați pentru dărnicia lor „...pe cînd măsurile autorităților militare austriece erau privite ca nelegiuiri opresive. Moldovenii regretă pe ruși, față de aroganța și brutalitatea austriecilor. Pentru cel mai mic temei scoteau sabia și prea adesea loveau cu tăișul”¹¹²).

Deși trupele ruse se retrăseseră, iar în Țările Române existau trupe turcești care erau în război cu Rusia și trupe austriece al căror stat ducea o politică ostilă Rusiei, cu toate restricțiile, relațiile comerciale cu Rusia continuau. Astfel, la 16 octombrie 1855 hatmanul Oastei raporta domnului Moldovei, pe baza raportului Comandantului graniței cu Rusia, că negustorul lipovean Loghin Bogomolov a adus din Rusia în Moldova polboace, table de fier, frînghii, fontă, tacîmuri de sobă etc.¹¹³).

De asemenea, pîrcălăbia de Galați este înștiințată la 2/14 ianuarie 1856, să dea voie negustorului austriac Glogovitz să vină cu marfă de la Reni¹¹⁴). Totodată să fie ridicată poprirea negustorului supus austriac Panaite Hagi Gheorghiu, care aducea sare marină și îi era oprită marfa la pichetul nr. 23 de la Gura Prutului¹¹⁵). Tot la începutul anului 1856 pîrcălăbia de Galați anunța Departamentul din Lăuntru, că la frontieră a fost reținut un negustor grec care venea cu 2.000 oca de luminări de ceară de la Reni¹¹⁶).

*
* *
*

Relațiile de prietenie și ajutorare între popoarele romîn și rus datează de secole. Perioada Războiului Crimeii, mai puțin cercetată din acest punct de vedere, furnizează după cum s-a văzut, foarte multe date și dovezi care ilustrează prietenia și buna înțelegere ce au caracterizat relațiile romîno-ruse în multe din momentele grele pentru cele două popoare.

¹¹²) Gh. Bezviconi, *op. cit.*, p. 420 ; N. Iorga, *Istoria Romînilor prin călători*, vol. III, p. 321.

¹¹³) Arh. St. Buc., Ministerul de Război, Moldova, 1854, dos. 498, f. 392, 393.

¹¹⁴) Ibidem, f. 422 ; Intr-o depeșă telegrafiată din 15/27 ianuarie 1856, maiorul Mihail din Galați întreabă pe hatmanul Iordaki Costache, dacă același negustor Glogovitz poate veni de la Ismail cu marfă, (Ibidem, f. 426).

¹¹⁵) Ibidem, f. 422.

¹¹⁶) Ibidem, f. 435.

FORME DE LUPȚĂ A ȚĂRĂNIMII MUNTENE SUB REGULAMENTUL ORGANIC, PINĂ LA REVOLUȚIA DIN 1848

A. STAN

În istoria social-economică a Țărilor Române, perioada Regulamentului Organic se caracterizează printr-o înăsprire considerabilă a obligațiilor țărănimii față de proprietate. În condițiile dezvoltării producției de cereale pentru schimb, avînd nevoie de o cantitate de muncă sporită pentru exploatarea rezervei moșiei, stăpînii de moșii și arendașii constrîngeau pe săteni la executarea unor prestații incomparabil mai mari decît cele din etapa anterioară. Prevederile regulamentare privind îndatoririle clăcașilor față de proprietate reprezentau doar cuantumul minim al sarcinilor pe care aceștia erau constrînși să le efectueze, întrucît legea nu constituia pentru exploatatori decît o armă pentru smulgerea a cît mai multor obligații. Peste sarcinile legalizate de Regulamentul Organic, țărănimea era obligată să efectueze alte munci tot în socoteala așa-ziselor „datorii reciproce“.

Aplicarea noilor norme de lucru a provocat de la început o vie nemulțumire în rîndul sătenilor. Deși proprietatea era ajutată de unitățile de dorobanți, de care dispuneau autoritățile locale, constrîngerea clăcașilor la executarea obligațiilor impuse întîmpina mari dificultăți. Chiar dacă majoritatea țărănimii, aparent, era supusă la îndeplinirea muncilor impuse, totuși se constată ca spiritul ei de rezistență n-a putut fi înfrînt niciodată. Mai mult, în toată perioada cercetată, apar numeroase cazuri care atestă o opoziție fățișă împotriva exploatatrilor, exprimată în refuzul unei părți însemnate a sătenilor de a îndeplini prestațiile impuse.

Perioada regulamentară este martora consolidării elementelor capitaliste și intensificării luptei tuturor claselor exploatate în vederea răsturnării vechii orînduirii. Ocupînd un loc important printre factorii care au contribuit activ la prăbușirea orînduirii feudale, lupta țărănimii reprezintă o problemă care se impune a fi cercetată în mod stăruitor.

În formațiunile social-economice scindate în clase antagoniste lupta de clasă este motorul dezvoltării societății. Marx și Engels subliniau că în aceste orînduiri „asupritorii și asupriții se aflau într-un permanent antagonism, duceau o luptă neîntreruptă, cînd ascunsă, cînd fățișă, o

luptă care de fiecare dată, se sfârșea printr-o prefacere revoluționară a întregii societăți sau prin pierirea claselor aflate în luptă¹⁾.

Perioada regulamentară se distinge prin adîncirea contradicțiilor dintre toate clasele și straturile societății. Lupta dintre țărănime pe de o parte și stăpînii de moșii și arendași, pe de alta, manifestîndu-se cu o deosebită intensitate, marca accentuarea crizei orînduirii feudale. Ea capătă aspecte din cele mai variate și îmbrățișează forme de la cele mai simple pînă la cele mai violente. Acestea depind nu numai de gradul de apăsare la care erau supuși clăcașii, ci în mare măsură, de felul în care ei puteau să înțeleagă necesitatea desfășurării unor acțiuni, care — chiar dacă aveau un caracter local — erau menite să schimbe întrucîtva vechea stare de lucruri.

*
* *
*

Dintre căile de luptă împotriva proprietarilor și arendașilor, cu toate că era o manifestare pasivă, fuga ocupa un loc însemnat, fiind îmbrățișată de un mare număr de clăcași. Împletită cu strămutarea, care, în fond, era un fenomen aproape identic, fuga reprezenta încercarea sătenilor de a-și rezolva într-un anume fel situația, devenită și mai insuportabilă în urma numeroaselor ilegalități practicate de proprietari.

Cauzele acestui proces sînt extrem de numeroase și variate. În jurnalul comisiei administrative, din 26 aprilie 1842, înseși autoritățile erau nevoite să constate că un motiv principal care punea în mișcare un număr important de țărani erau abuzurile săvîrșite de exploatatori²⁾. În toate cazurile, însă, prin fugă sau strămutare țărani încercau să obțină condiții de muncă și viață mai bune. Această speranță era, de altfel, repede spulberată de contactul sătenilor cu noua realitate, care se dovedea a fi tot așa de vitregă ca și cea părăsită.

În perioada cercetată, fuga și strămutarea ating proporții deosebite. Strămutarea, efectuată uneori fără știrea autorităților superioare³⁾, era un fenomen remarcabil mai ales spre sfîrșitul deceniului al patrulea al secolului al XIX-lea de vreme ce Vornicia din Lăuntru s-a văzut obligată să ordone administrațiilor Țării Românești luarea unor măsuri mai severe, ca să stăvilească migrarea de pe o moșie pe alta⁴⁾. Totodată, departamentul ținea să avertizeze cîrmuirile că, deși dreptul de sine există, totuși strămutarea este „cu totul mărginită de către legiurile întocmire hotărîte și obștite prin proiectul datoriilor reciproce”⁵⁾, încît e necesar ca ele să vegheze la respectarea acestor prevederi cu și mai multă strictețe. Pentru a vedea cît de larg se extindea acest fenomen, e interesant de amintit — așa cum rezultă din înseși constatările autorităților — că între 1831—1841 locuitorii domeniului Giurgiu s-au stră-

¹⁾ K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. IV, Ed. Politică, 1958, p. 466.

²⁾ D. C. Sturdza-Scheeanu, *Acte și legiuri privitoare la chestia țărănească*, vol. I, Buc., 1907, p. 374.

³⁾ Arh. St. Buc., Vornicia 'din Lăuntru (se va cita prescurtat V.L.), nr. 2980/p.I/1836, f. 6: raport privind ancheta la Salcia (Mehedinți), 5 febr. 1836 și D. C. Sturdza-Scheeanu, *op. cit.*, p. 381.

⁴⁾ Ibidem, f. 153.

⁵⁾ Ibidem,

mutat, în cele mai multe cazuri fără îndeplinirea completă a formalităților, în proporție de o treime⁶⁾.

Fuga și strămutarea se desfășurau, în primul rînd, în interiorul țării, moșiile slab populate, deși reduse ca număr, constituind puncte de atracție în jurul cărora gravitau numeroși nemulțumiți. Stăpînii de moșii și arendașii care dispuneau de un număr restrîns de brațe de muncă pe proprietățile lor, în scopul menținerii clăcașilor proprii și atragerii altora, momentan puneau la dispoziția acestora terenurile legiuite, motiv puternic care punea în mișcare un număr însemnat de clăcași. Dar, după fixarea noilor veniți, noii stăpîni nu se dădeau în lături de la abuzuri din cele mai mari. Se demonstra practic că schimbarea care se impunea nu consta în înlocuirea unui exploatator cu altul, ci în transformarea radicală a însăși structurii relațiilor agrare.

Fuga este atestată de numeroase documente. De pildă, clăcașii din Cervenă de Jos (Teleorman) arătau domnitorului în plîngerea lor că pînă la venirea arendașului erau pe acea moșie peste o sută de familii. Din cauza numeroaselor abuzuri, în trei ani, de cînd acesta exploata moșia, au mai rămas în acel sat doar 28 familii, cea mai mare parte a țăranilor fugind „care pe unde a văzut cu ochii”⁷⁾. De asemenea, mulți săteni din Tatina (Ilfov), nemaiputînd suporta nedreptățile arendașului, au părăsit acea moșie⁸⁾. Cazuri de fugă a unor țărani din Gurbănești menționa și cîrmuirea de Ilfov în raportul său din 29 aprilie 1836⁹⁾.

Conscripțiile periodice întocmite de autorități permiteau o evidență destul de precisă a clăcașilor, fapt care îngreua fuga acestora pe alte moșii și-i obliga, deseori, să recurgă la strămutare. Obstacolele în calea fugărilor sînt și mai puternic conturate dacă adăugăm că în urmărirea lor erau trimise cete de gonaci care, prinzîndu-i, îi aduceau la urmă într-o stare vecină cu moartea.

Obținerea formelor pentru mutarea pe o altă moșie presupunea îndeplinirea prealabilă a unor sarcini extrem de grele, uneori imposibil de realizat¹⁰⁾. În ciuda acestei situații, nemaiputînd suporta vechea stare de lucruri, în speranța că pe alte proprietăți vor găsi condiții mai bune de muncă, ca să capete încuviințarea autorităților, țăranii erau capabili de sacrificii mari. Astfel, la Brostenii Noi (Ialomița) — după cum arăta Vorniciei din Lăuntru la 15 mai 1836 însuși proprietarul — un grup de clăcași „cu cuget răzvrătit” a strîns pe toți locuitorii în mijlocul satului, asigurîndu-i că ei vor suporta toate cheltuielile strămutării „numai să se scoale toți și urmîndu-se cu dinșii să facă această pornire”¹¹⁾.

⁶⁾ D. C. Sturdza-Scheeanu, *op. cit.*, p. 389.

⁷⁾ Arh. St. Buc., V. L. nr. 1608/1840, f. 4: jalba clăcașilor către domn, aprilie 1840.

⁸⁾ Ibidem, Min. Int., Div. Com., nr. 225/1848, f. 207: adresa episcopiei mănăstirii Mărcuța către V.L., 31 martie 1848.

⁹⁾ Ibidem, V.L., nr. 2980/p.I/1836, f. 451; vezi și D. C. Sturdza-Scheeanu, *op. cit.*, p. 382, 383 și urm.

¹⁰⁾ Cf. D. C. Sturdza-Scheeanu, *op. cit.*, p. 246.

¹¹⁾ Arh. St. Buc., V. L., nr. 2980/p.II/1836, f. 759: jalba proprietarilor către V.L., 15 mai 1836.

De asemenea, unii țărani din Giștești (Vlașca), înfățișând domnitorului numeroasele poveri pe care le suportau, cereau încuviințarea acestuia de a se muta pe o altă moșie¹²⁾.

În alte cazuri, în ciuda faptului că se simțeau puternic legați de locurile natale, țăranii — în culmea disperării — recurgeau la fuga în afara hotarelor țării, unde condițiile de muncă erau ceva mai ușoare și unde erau puși la adăpost de o eventuală intervenție a exploatatorilor spre a-i aduce la urmă. Astfel, datorită îndatoririlor silnice puse de arendașul Triandafil Paciurea, clăcașii din Ciocănești (Ilfov) au ajuns în „dez-nădăjduire desăvârșită de a trece toți peste Dunăre în Turcia“¹³⁾. Fuga peste graniță devenind frecventă, chiar Dejurstva oștirii — îngrijorată de proporția fenomenului — raporta Vorniciei din Lăuntru, la 28 octombrie 1844, despre trecerea peste Dunăre, cu complicitatea pichetelor de pază, a unor locuitori „cu familiile și vitele lor“¹⁴⁾.

Migrarea țăranilor lua și direcția orașelor. Deși în perioada cercetată așezarea țăranilor în centrele urbane este destul de frecventă, totuși ea nu era consecința desfășurării unui larg proces de atragere a forței de muncă din agricultură către industrie, întrucât la acea dată industria era slab dezvoltată. Aceasta atrăgea doar o parte din numărul sătenilor care se fixau în orașe. Faptul că, de multe ori, țăranii care luau drumul orașelor nu se dedicau unui asemenea gen de activitate rezultă și din porunca Vistieriei către cîrmuirea de Vlașca din 1842. Reproșîndu-i că a dovedit o prea mare îngăduință în strămutarea unor săteni, dintre care mulți s-au așezat în orașe. Vistoria sublinia necesitatea opririi fluxului acestora spre centrele urbane, deoarece — arăta ea — ele „au trebuință de oameni cu meșteșuguri, iar nu de plugari“¹⁵⁾.

În perioada regulamentară, pe lângă practicarea anumitor meșteșuguri, o formă mai simplă, care putea conferi sătenilor dreptul de a se stabili în orașe, era — așa cum rezultă din documentele pe care le cunoaștem în prezent — calitatea de proprietari, prin cumpărarea de terenuri și clădirea de case. La 23 august 1836 cîrmuirea de Ilfov cerea încuviințarea Vorniciei din Lăuntru pentru strămutarea unor țăărani din Ciorogîrla și Domnești la București, arătînd că aceștia au „locurile cumpărate și case clădite“¹⁶⁾. Magistratul orașului Pitești aducea la cunoștința aceleiași vorniciei cererea unor locuitori care voiau să cumpere în acel oraș cîte „un pomost de loc pentru casele lor“¹⁷⁾. Deseori migrarea sătenilor spre orașe se realiza fără știrea autorităților. Un grup de locuitori din Valea Dragului (Ilfov) s-a așezat la București „fără a da de știre cuivași cumpărînd case în mahalaua Iancului“¹⁸⁾. De asemenea,

¹²⁾ Ibidem, nr. 2980/p.I/1836, f. 144.

¹³⁾ Min. Int., Div. Adm., nr. 29/1845, f. 97: raportul arhimandritului Mihailotul către mitropolit 1844, vezi și adresa cîrmuirii de Ialomița către C. Rimniceanu, 9 mai 1848, nr. 135/1847, f. 84.

¹⁴⁾ Ibidem, nr. 5/1844, f. 2.

¹⁵⁾ D. C. Sturdza-Scheeanu, *op. cit.*, p. 389.

¹⁶⁾ Arh. St. Buc., V. L., nr. 2980/p.II/1836, f. 1083; adresa cîrmuirii către V.L.

¹⁷⁾ Ibidem, nr. 2980/p.I/1836, f. 106: raport către V.L., 13 febr. 1836; vezi și oțnoșenia V.L. către Vistierie privind strămutarea unor locuitori „la proprietățile lor ce le-au cumpărat în orașul Giurgiu (D. C. Sturdza-Scheeanu, *op. cit.*, p. 379).

¹⁸⁾ Ibidem, f. 453; adresa cîrmuirii către V.L., 28 februarie 1836.

alți săteni din județul Vlașca s-au mutat la Giurgiu și București fără a fi îndeplinit formalitățile de plecare¹⁹⁾.

Materialul expus întărește ideea că fuga și strămutarea provocau perturbări cu consecințe grave pentru exploataori. În împrejurările când munca clăcașilor constituia pentru stăpînii de moșii și arendași un capital prețios, părăsirea moșilor aducea proprietății pagube din cele mai mari.

*
* *
*

În perioada regulamentară erau caracteristice forme active ale luptei de clasă, care se manifestau în primul rînd prin atacarea drepturilor regulamentare de proprietate. Obligațiile clăcașilor față de proprietari și arendași, precum și muncile suplimentare legalizate prin învoieli silnice generau nenumărate forme de rezistență și luptă împotriva exploataților.

Dintre formele de rezistență față de exploatare, cea mai simplă se reducea la eforturile țăranimii de a menține obligațiile ei la nivelul prevăzut de legiuiri. În cazurile în care proprietatea nu le punea la dispoziție în întregime terenurile legiuite sau încerca înmulțirea sarcinilor prin eschivarea de a le socoti muncile efectuate, clăcașii luau măsuri corespunzătoare. Ei nu-și îndeplineau îndatoririle decît în măsura în care proprietarii și arendașii își achitau obligațiile lor legale față de săteni. Astfel, la Rîncăcirov (Mușcel), locuitorii au refuzat să mai facă munci pe acea proprietate, întrucît nu li se pusese la dispoziție pe deplin pogoanele hotărîte de lege²⁰⁾. Clăcașii mai multor sate din Slam Rîmnic, proprietatea marelui logofăt Costache Suțu, din cauză că li se tot amîna evaluarea prestațiilor efectuate și erau siliți să lucreze în continuare, n-au mai voit — arată proprietarul — „nici într-un chip să facă munca”²¹⁾.

Rezistența țăranilor era și mai dirză atunci cînd exploatații căutau să-i forțeze să efectueze munci neprevăzute de legiuiri sau contrare învoielilor încheiate. Cîrmuirea de Ialomița raporta Vorniciei din Lăuntru la 3 septembrie 1843 că mai mulți locuitori din acel județ se opun să presteze cu caii clacă, la arie, întrucît — arătau ei — aceste animale erau exceptate de legiuiri de la orice muncă în folosul proprietății²²⁾. Un grup de clăcași din Urziceni (Ialomița) nu voiau să lucreze pentru arendaș, deoarece aveau o învoială mai veche cu proprietarul care prevedea plata unui embatic anual²³⁾.

Spiritul de rezistență față de proprietari și arendași era puternic înrădăcinat în rîndul unui mare număr de țărani, încît împotrivirea acestora mergea pînă la refuzul de a executa munci de clacă pe rezerva moșiei. Această atitudine reprezenta, în fond, încălcarea dreptului asupra clăcii, conferit proprietății de Regulamentul Organic.

¹⁹⁾ D. C. Sturdza-Scheeanu, *op. cit.*, p. 382–383.

²⁰⁾ Arh. St. Buc., V.L., nr. 847/1841, f. 11: jalba arendașului către V.L., 15 ianuarie 1841.

²¹⁾ Ibidem, Min. Int., Div. Adm., nr. 13/1847, f. 621: jalba proprietarului către V.L., 7 oct. 1847.

²²⁾ Ibidem, V.L., nr. 1375/p.II/1843, f. 379: raportul cîrmuirii către V.L., 3 sept. 1843.

²³⁾ Ibidem, nr. 627/1840, f. 1: adresa Obșteștii epitropiei către V.L., mai 1840.

Arăturile pe rezerva moșiei constituiau prestații frecvente pe care sătenii refuzau să le efectueze prin muncă de clacă. Astfel, la Bolovani și Banești (Dimbovița) — arată arendașul — „sătenii nu s-au supus să-mi facă fieștecare cîte patru zile de clacă arătură de primăvară“²⁴). Țăranii din Bălăceanu (Slam Rimnic) instigați împotriva proprietății de maiorul Costache Filipescu — așa cum se plîngea arendașul — „s-au împotrivit a ieși la datoriile lor, rămîind arătura nefăcută“²⁵). Totodată, în jalba adresată Vorniciei din Lăuntru arendașul semnala că sătenii au manifestat aceeași atitudine „și în anii trecuți“²⁶). De asemenea, paharnicul Dimitrie Sorescu, la 22 aprilie 1848 reclama aceleiași vornicii că locuitorii satelor Jilava și Patru Frați (Ialomița) „nu vor să-mi facă arături de porumb“²⁷).

Neexecutarea muncilor legate de recoltarea cerealelor proprietății reprezenta o altă manifestare împotriva clăcii. De pildă, țăranii din Lacul Rezi, Vizireni și Dudești (Brăila) — așa cum constată ancheta — n-au voit să secere griul arendașului, lăsîndu-l „de a se prăpădi pe cîmp“²⁸). Tot la ancheta efectuată la proprietățile de mai sus, în raportul său redactat cu această ocazie, cîrmuitorul consemna că deși sătenii au recunoscut că mai datorează zile de clacă, totuși „ei cugetă la nesupunere“²⁹). Proprietarul moșiei Putineiu (Vlașca) dezvăluia un caz similar, arătînd că sătenii săi întotdeauna i-au cauzat pagube cu neefectuarea clăcii, iar în anul 1844 „din a lor împotrivire și proastă urmare — se plîngea el — am pierdut griul meu cel-ăl aveam semănat“³⁰). O asemenea împotrivire manifestă și clăcașii din Buceșani (Dimbovița) care n-au voit să prăsească porumbul arendașului³¹).

Țăranii erau obligați să muncească în socoteala clăcii și la repararea și întreținerea morilor. Deseori însă la chemările proprietății nu se răspundea, deoarece o parte a sătenilor refuza să efectueze prestații de acest fel. Pe proprietatea Epurești (Vlașca), dezvăluind o asemenea împotrivire, arendașul se plîngea cîrmuirii că trimițînd pe ispravnicul său, în mai multe rînduri, să recruteze un număr de săteni ca să muncească în socoteala zilelor de clacă la repararea unui zăgaz, aceștia „n-au voit să iasă la lucru“³²). De asemenea, clăcașii de pe moșia Buceșani (Dimbovița) s-au opus să iasă, „la lucrarea iazului morii“³³).

Rezistența față de tendința proprietarilor și arendașilor de a spori obligațiile clăcașilor, prin constrîngerea lor la efectuarea unui șir de munci suplimentare în contul *prisoaselor* este deosebit de puternică. Deși încheierea contractelor presupunea legalizarea noilor îndatoriri, sătenii se opuneau

²⁴) Ibidem, Min. Int., Div. Adm., nr. 3/1845, f. 286; jalba arendașului către cîrmuire, 14 iunie 1845.

²⁵) Ibidem, nr. 13/1847, f. 229; jalba arendașului către V.L., 21 apr. 1847.

²⁶) Ibidem.

²⁷) Ibidem, Div. Com., nr. 225/1848, f. 349.

²⁸) Ibidem, V.L., nr. 3367/1838, f. 1; raportul cîrmuirii către V.L., 14 octombrie 1838.

²⁹) Ibidem.

³⁰) Ibidem, Min. Int., Div. Adm., nr. 29/1845, f. 332; jalba proprietarului către V.L., 10 mai 1845.

³¹) Ibidem, nr. 13/1847, f. 724; jalba arendașului către V.L., 26 nov. 1847.

³²) Ibidem, f. 159; raportul cîrmuirii către V.L., 6 aprilie 1847.

³³) Ibidem, f. 724; jalba arendașului către V.L., 26 nov. 1847.

indeplinirii acestora, deoarece erau siliți s-o facă. După mențiunile documentare de care dispunem, împotrivirea la executarea acestor munci este mai accentuată în preajma revoluției din 1848. Astfel, mitropolitul Neofit semnală Vorniciei din Lăuntru că pe unele moșii mănăstirești — Bălțați, Merișani (Teleorman) și Birsești (Olt) — sătenii nu se supun să facă câte „două zile cu mîinile de fiecare pogoan de prisos“³⁴). Anchetatorul cîrmuirii de Buzău constata că, deși clăcașii din Cotorca araseră în 1845 ca *prisoase* încă 387 pogoane și se angajaseră să execute în plus tot atîtea zile de muncă, ei n-au efectuat nici claca în întregime³⁵). În raportul său din 5 octombrie 1847, cîrmuirea de Vlașca arăta Vorniciei din Lăuntru că locuitorii din Putineiu cu toate că consimțiseră să muncească „oricînd vor fi chemați“, totuși ei nu voiau să facă proprietății arături de toamnă „după chiar contractul de învoire“³⁶).

Alteori și transporturile care apăsau atît de greu pe umerii clăcașilor rămîneau neexecutate. Astfel, sătenii din Brebini (Olt) s-au opus să efectueze transporturi pentru arendaș³⁷). De asemenea, țăranii din Luica (Ilfov) au refuzat să presteze asemenea munci, încît — semnalează subcîrmuitorul — proprietatea a fost silită să deplaseze cerealele la București și Oltenița cu chirie³⁸).

Comparativ cu perioada anterioară, dijma crește într-o măsură însemnată, proprietatea percepend totodată din produsele clăcașilor cantități mai mari decît cele autorizate de Regulamentul Organic. Totuși, accentuării exploatații pe calea sporirii arbitrare a acestei obligații i se opunea tendința întregii țăranime de a menține dijma cel puțin la nivelul prevăzut de lege. În multe cazuri însă, sătenii atacau chiar dreptul proprietății asupra dijmii, apărât de Regulament.

Împotrivirea la predarea dijmii îmbracă uneori o formă mai mult sau mai puțin mascată, pentru ca clăcașii — conștienți că atitudinea lor este contrară dreptului de proprietate — să poată scăpa mai ușor de urmările pe care, în mod firesc, le provoca nesupunerea lor. De pildă, un grup de arendași din Muscel, arăta Vorniciei din Lăuntru la 25 aprilie 1847 că sătenii de pe proprietățile lor, profitînd de faptul că sînt scutiți să dea zeciuiala de pe grădinile din jurul casei „își culeg bucatele din celelalte pogoane ce mai 'au și pe supt ascuns le aduc de le împreună cu cele din șapte prăjini“³⁹) și apoi pun pricinuiți că sînt tot de acolo“⁴⁰) refuzînd astfel achitarea dijmii.

Alteori, nesupunerea clăcașilor se manifestă fățiș. De pildă cîrmuirea de Muscel, la 20 octombrie 1845, relatează cazul unui arendaș care poruncise obștilor să oprească culesul pînă la primirea dispozițiilor sale; locuitorii nu s-au supus, ci „au cules porumburile și le-au pus prin podurile caselor și

³⁴) Ibidem, nr. 29/1845, f. 10; jalba mitropolitului către V.L., 17 ian. 1845.

³⁵) Ibidem, nr. 19/1846, f. 437; raportul cîrmuirii către V.L., 8 august 1846.

³⁶) Ibidem, nr. 13/1847, f. 632; raportul cîrmuirii către V.L., 5 oct. 1847.

³⁷) Ibidem, V.L., nr. 2260/1839, f. 1; jalba arendașului către domn, mai 1839.

³⁸) Ibidem, Min. Int., Div. Adm., nr. 13/1847, f. 258; raportul subcîrmuirii către cîrmuire, 1 mai 1847.

³⁹) Grădina din jurul casei.

⁴⁰) Arh. St. Buc., Min. Int., Div. Adm., nr. 13/1847, f. 228; jalba arendașilor către V.L., 25 aprilie 1847.

pătule⁴¹⁾ fără să dea dijmă. Fenomenul de împotrivire la predarea dijmei se întâlnește și în satul Istrița (Buzău)⁴²⁾.

Sarcinile deosebit de grele pe care Regulamentul Organic le pune pe umerii clăcașilor provocau o vie nemulțumire în rîndul acestora. În practica raporturilor agrare, atitudinea acestor săteni se manifesta prin atacarea dreptului de proprietate, apărute de Regulament, precum și prin respingerea oricăror învoieli impuse de exploatare. De pildă, Costache Grecescu, arendașul moșiei Salcia (Teleorman) se plîngea împotriva sătenilor săi, arătînd Vorniciei din Lăuntru că ei refuzau să recunoască dispozițiile Regulamentului Organic drept bază a raporturilor de proprietate⁴³⁾. Neputînd să-i determine să accepte condițiile de muncă regulamentare, deoarece sătenii se arătau dirji în împotrivirea lor, arendașul a încercat să le impună o învoială, dar ei — menționează jeluitorul — „nu vor nici una, nici alta“⁴⁴⁾. De asemenea, clăcașii din Cîrtojani (Vlașca) au refuzat să primească terenurile pentru arătură și islav conform Regulamentului, deoarece, arată năstavnicul, erau obișnuți „a stăpîni moșia după plăcerile lor“⁴⁵⁾.

Atitudinea de recunoaștere a dreptului de proprietate apărut de Regulamentul Organic se manifestă și mai puternic în alte cazuri. De data aceasta, sătenii nu se mulțumeau doar cu refuzul de a mai munci pe acea proprietate, căutînd condiții mai avantajoase pe moșii străine, împotrivirea lor mergînd și mai departe. Trecînd peste drepturile proprietății consfințite de legi și netemîndu-se de urmări, acești țărani pătrundeau pe moșie, arînd și cosind fără consimțămîntul exploatarelor.

Pe moșia Cocargeaua (Ialomița) vîind să măsoare pogoanele de arătură legiuite, arendașul s-a izbit de rezistența clăcașilor care, considerîndu-le insuficiente, au refuzat să le primească. Demonstrînd o atitudine fermă, clăcașii obțin terenurile de care au nevoie pe calea încălcării dreptului de proprietate. Astfel, respingînd și sistemul învoielilor silnice, arată arendașul, „au tăbărit de mi-au spart toată moșia cu arăturile pe unde au voit ei și chiar prin locurile ce le aveau poprite pentru livezi de finețe“⁴⁶⁾.

Limitarea întinderilor destinate pășunilor și finețelor pentru vite, în împrejurările cînd creșterea vitelor ocupa încă un loc important, accentua starea de dependență a sătenilor. În schimbul acestor *prisoare*, țăranii suportau îndatoriri din cele mai grele. De multe ori însă, ridicîndu-se împotriva exploatarelor, clăcașii obțin aceste terenuri pătrunzînd pe moșiile respective fără a avea consimțămîntul proprietății, cosind și pășunînd întinderile de care aveau nevoie în mod gratuit.

Un raport, din 28 septembrie 1836, privind ancheta efectuată pe domeniul Turnu semnala că locuitorii acestor moșii au cosit „toate livezile de fin“⁴⁷⁾ care aparțineau „contracciului“. Arendașul moșiei Produlești (Dim-

⁴¹⁾ Ibidem, nr. 3/1845, f. 154; raportul cîrmuirii către V.L., 20 oct. 1845.

⁴²⁾ Ibidem, nr. 13/1847, f. 640; raportul cîrmuirii către V.L., 11 oct. 1847.

⁴³⁾ Ibidem, V.L., nr. 2162/1839, f. 718; jalba arendașului către V.L., iulie 1839.

⁴⁴⁾ Ibidem,

⁴⁵⁾ Ibidem, nr. 598/1840, f. 110; jalba năstavnicului mănăstirii Stavropoleos către domn, 16 dec. 1840.

⁴⁶⁾ Ibidem, nr. 1375/p.II/1843, f. 906; jalba arendașului către domn, 28 sept. 1843.

⁴⁷⁾ Ibidem, nr. 4262/p.III/1836, f. 1426: raport privind ancheta 28 sept. 1836.

bovița) a voit, așa cum arată cîrmuirea, să măsoare clăcașilor pogoanele legiuite de islaz și fineață, iar pentru *prisoase* să-i oblige să se învoiască. Sătenii însă nu s-au supus, ci „au cosit fiecare pe unde și cît au vrut”, slobozind apoi vitele în țarină⁴⁸⁾. „Țăranii din Costieni (Slam Rîmnic) peste islazul legiuit, fără nici o învoială și fără despăgubirea cuvenită proprietății, au pășunat opt sute pogoane islaz și alte cîteva sute pogoane fineață“⁴⁹⁾. O atitudine asemănătoare cu clăcașii din ultimul sat au și cei de pe moșia Vărăști (Ilfov)⁵⁰⁾.

Mijloacele puternice de întărire a exploatării clăcașilor constituiau monopolurile feudale, care și ele generau alte forme de rezistență. Impotrivirea țăranilor față de tendința ce o manifestau proprietarii și arendașii de a obține cele mai mari beneficii din monopoluri, este un fenomen caracteristic acestei perioade. În perioada cercetată, sînt atestate pe bază de documente numeroase manifestări ale luptei clăcașilor, care — latent sau fățiș — subminau în mod permanent un asemenea drept. Pe alocuri, el era chiar anulat prin practica repetată a acțiunii de subminare. La 13 aprilie 1840, cîrmuirea de Vilcea raporta Vorniciei din Lăuntru că majoritatea sătenilor aceluia județ „pe supt ascuns... îndrăznesc de vînd cu ocaua vin și rachiu“⁵¹⁾. Clăcașii n-au putut fi opriți de la o asemenea practică nici chiar de autorități, ci, în ciuda intervenției acestora — menționează cîrmuiitorul — „rău năvăliți fiind și căutînd a-și însuși drepturi și foloase ce nu le au, nu încetează dintr-o asemenea netrebnică urmare“⁵²⁾.

Cazuri cu totul semnificative care demonstrează lupta sătenilor împotriva monopolurilor sînt cele de la Calafat, Maglavit și Măceșu (Dolj). Aci, clăcașii care aveau vii pe alte moșii au adus vinurile în sat fără consimțămîntul proprietății⁵³⁾ pricinuindu-i acesteia pagube însemnate. Îngrijitorul moșiei arată că de cînd au cules viile, au adus băutura în sate, în mod ilegal, iar în localitățile amintite, care numără peste o mie de familii, nu s-a putut vinde „nici o litră de vin“⁵⁴⁾. De asemenea, cîrmuirea de Ilfov informa Vornicia din Lăuntru că sătenii din Goștinari violau monopolul asupra băuturilor în mod fățiș⁵⁵⁾. Acțiunea de subminare a monopolurilor este și mai puternic conturată de documente, de exemplu, la Zimnicea, unde locuitorii aduceau vin „după la crămile lor“⁵⁶⁾ și *conăceau* „pe pasagerii ce vin într-acei tîrg, atît din Prințipat cît și din Turcia, pe la casele lor“⁵⁷⁾,

⁴⁸⁾ Ibidem nr. 1375 p II/1843, f. 857 ; raportul cîrmuirii către V.L. 3 decembrie 1843.

⁴⁹⁾ Ibidem, nr. 1375 p.II/1843, f. 61 ; raportul cîrmuirii către V.L., 12 iulie 1843.

⁵⁰⁾ Ibidem, nr. 941/1842, f. 60 ; jalba arendașului către V.L., 30 iulie 1844.

⁵¹⁾ Ibidem, nr. 557/1840, f. 361.

⁵²⁾ Ibidem.

⁵³⁾ Ibidem, Min. Int., Div. Adm., nr. 13/1847, f. 738 ; raportul cîrmuirii către V.L., 29 nov. 1847.

⁵⁴⁾ Ibidem, nr. 1023 1841, f. 6 : jalba îngrijitorului moșiilor către domn, 30 oct. 1841.

⁵⁵⁾ Ibidem.

⁵⁶⁾ Ibidem, nr. 83 1844, f. 1 ; raportul cîrmuirii de Teleorman către V.L., 19 ian. 1844.

⁵⁷⁾ Ibidem.

păgubind astfel proprietatea de foloasele ce le-ar fi avut de pe urma cazării acestora la hanurile ei.

Țăranii luptau și împotriva dreptului de proprietate absolută asupra pădurilor, dat fiind că acesta crea terenul a numeroase abuzuri și silnicii din partea proprietarilor și arendașilor. Iorgu Văcărescu, proprietarul moșiei Gura Șuții (Dimbovița) se plîngea Vorniciei din Lăuntru că sătenii „fără să aibă cituși de puțin drept”, i-au tăiat, „o pădure cu tufani”⁵⁸⁾. Acțiunea de luptă a clăcașilor împotriva unui asemenea drept apare și mai evidentă în cazul moșiei Nucșoara (Muscel). Marele ban Gh. Filipescu arăta aceleiași vornicii la 1 decembrie 1847 că locuitorii din satul menționat — deși s-a încercat oprirea unor asemenea manifestări — „încă nu s-au putut stăvili din neconținutele păgubi ce aduce proprietății... cu tăierea de păduri”⁵⁹⁾.

Refuzul de a executa munci de clacă pe rezerva moșiei, neachitarea dijmei, violarea monopolurilor feudale și atacarea drepturilor stăpînitorilor chiar asupra moșiei aparate de Regulamentul Organic reprezentau deci tot atâtea aspecte active ale luptei de clasă.

În perioada cercetată lupta împotriva proprietarilor și arendașilor capătă forme din cele mai violente. Solidarizarea autorităților cu proprietatea făcea ca abuzurile săvîrșite de ea să fie și mai mari, dat fiind că ilegalitățile ce le comitea rămîneau nepedepsite. În fața unor asemenea împrejurări, nemaiputînd suporta asprimea regimului în care trăia, țărănimea adoptă o serie de manifestări violente ca o cale de luptă împotriva asupritorilor.

Clăcașii, puși în situația de a se apăra, recurgeau deseori la bătaie. Cîrmuirea din Brăila raporta Vorniciei din Lăuntru, la 27 august 1834, că arendașul moșiei Putinteu voind să constrîngă un om la clacă, a încercat să-l bată deoarece se împotriva. O asemenea manifestare a fost însă curmată de cîțiva săteni, care, intervin în conflict și înfuriați de ieșirea brutală a arendașului au încercat să-l prindă. Însăpămîntat de atitudinea clăcașilor, arendașul a fugit și a voit să se ascundă în casă, însă țăranii s-au luat după el și prinzindu-l „l-au lovit cu pumnii”⁶⁰⁾. La Baloteasa (Muscel) desfăcîndu-și contractul de închiriere a moșiei înainte de termen, arendașul a intenționat să-i forțeze pe săteni să achite imediat și restul obligațiilor. Încercarea lui s-a dovedit zadarnică, deoarece — se plîngea el — „m-am pomenit cu toți locuitorii... ridicați cu zurbalie asupra-mi și năvălind cu cea mai mare îndîrjire și cu cele mai aspre și scîrnave cuvinte, să mă prăpădească pe mine și pe soția mea”⁶¹⁾. Îndîrjiți, sătenii l-au băgat împreună cu membrii familiei în casă, unde — sub pază — l-au ținut închis 49 de zile, în timp ce averea lui — se plîngea mai departe arendașul — „au făcut-o jertfă”⁶²⁾. Printre pagubele pe care le arată că i le-ar fi pricinuit sătenii pe timpul cît a fost ținut la închisoare, arendașul enumeră și arderea a peste patruzeci și opt clăi de fîn, cărora clăcașii le-au pus foc

⁵⁸⁾ Ibidem, nr. 5384/1835, f. 1; jalba proprietarului către V.L., 30 ian. 1835.

⁵⁹⁾ Ibidem, Min. Int., Div. Adm., nr. 56/1847, f. 3.

⁶⁰⁾ Ibidem, V.L., nr. 7174/1834, f. 5.

⁶¹⁾ Ibidem, nr. 1635/1840, f. 1; jalba arendașului către domn, 5 nov. 1840.

⁶²⁾ Ibidem.

din „șase părți“⁶³). Arendașul n-a fost pus în libertate decât în schimbul acordării unui angajament scris care prevedea — menționa jeluitorul — „să mă socotesc cu ei“⁶⁴).

Manifestări asemănătoare cu cele amintite mai sus sînt indicate de documente destul de frecvent. Unul din exemplele cele mai concludente este cel de la Ocnița (Dimbovița).

Petre Daniel, arendașul moșiei, se plîngea subcîrmuirii la 18 martie 1835 că după ce a sosit de la București la 15 ale lunii amintite, în prima duminică mergînd la biserică „am auzit vorbind locuitorii că cum voi ieși de la biserică, să puie mîna pe mine și să mă bată“⁶⁵). Ca să evite o asemenea manifestare din partea clăcașilor, înainte de terminarea slujbei, arendașul a fugit acasă. Luîndu-se după el un grup de săteni și năvălind „asupra-mi — se plîngea arendașul — cu ciomege... m-a silit de m-am închis în casă“⁶⁶), scăpînd în acest fel de urmărirea lor. La altă zi, mergînd la mănăstire, arendașul a găsit acolo cîțiva clăcași „care făr de veste au început a răcni cu turbare asupra-mi“⁶⁷). De teamă, pentru un moment, el s-a ascuns în pivnița mănăstirii, iar cînd încerca să intre într-o chilie — mai semnala arendașul — țaranii „s-au luat după mine toți... a mă mîntui“⁶⁸). El a reușit să scape cu bine din această situație numai la intervenția „iconomului“ care a implorat pe clăcași „să nu facă bătaie în sfînta mănăstire“⁶⁹). Profitînd de ezitarea țaranilor, arendașul — ascunzîndu-se într-un loc mai sigur — reușește să anunțe subcîrmuirea plășii Dealului prin intermediul unui călugăr. Deplasîndu-se îndată la fața locului, însuși subcîrmuitorul a constatat că sătenii păzeau intrările „împărțiți în patru cete: unii la poarta de afară a mănăstirii, alții la porțiță, alții alătura chiliei unde era închis arendașul și alții la poarta zidului“⁷⁰). Țaranii nu s-au temut nici de subcîrmuitor, sărînd asupra lui și — sublinia el — „făcîndu-mă hoț“⁷¹). În ultimă instanță numai intervenția dorobanților a putut îndepărta pe clăcași și salva pe arendaș.

Prezența unei asemenea forme de luptă este atestată de izvoare și pentru sfîrșitul perioadei cercetate. Astfel, la 14 octombrie 1847 cîrmuirea de Vlașca raporta Vorniciei din Lăuntru că mai mulți săteni din Putineiu au mers la curtea moșiei, unde se afla însuși marele logofăt Constantin Suflu, proprietarul acestei moșii, și „lipsiți de respect“ — semnala cîrmuitorul — au rostit „mai multe înjurături și vorbe de ocară, atît către oamenii curții cît și chiar către însuși d-lui proprietarul“⁷²). Alarmat de această manifestare a clăcașilor, proprietarul a anunțat de îndată pe ocîrmuitor, care

⁶³) Ibidem.

⁶⁴) Ibidem.

⁶⁵) Ibidem, nr. 6153/1835, f. 3.

⁶⁶) Ibidem.

⁶⁷) Ibidem.

⁶⁸) Ibidem.

⁶⁹) Ibidem.

⁷⁰) Ibidem, f. 2, raportul subcîrmuitorului către cîrmuirea de Dimbovița, 19 martie 1835.

⁷¹) Ibidem.

⁷²) Ibidem, Min. Int., Div. Adm., nr. 13/1847, f. 669.

venind în acel sat a „ridicat la arestul său pe șase dintre acei vinovați, cari adică s-au găsit atunci în sat, căci ceilalți fugise”⁷³).

Acțiunile violente vizau nu numai proprietarii și arendașii, principalii exploataitori ai clăcașilor, ci și slugile lor, care se purtau cu aceștia tot atât de crud. Proprietarul moșiei Bicești (Slam Rîmnice) informa Vornicia din Lăuntru că sătenii „au mers la casa moșii mele în câteva rinduri cu zurbalicii, cu injurături și altele, abia scăpînd și epistatul moșiei mele cu fuga”⁷⁴). Cîrmuirea de Dîmbovița semnala tot Vorniciei din Lăuntru că îngrijitorul moșiei Secueni, Nae Rădulescu, a fost ținta unei asemenea manifestări a țăranilor de pe proprietatea amintită. Cîrmuitorul subliniază că venind la curtea moșiei, clăcașii au năvălit „asupra-i cu sălbăcie și prinzîndu-l, au început a-l da din mină în mină bătîndu-l foarte rău, rupîndu-i și hainele după dînsul, rămînînd gol și ca un mort”⁷⁵). Viața îngrijitorului a fost salvată numai datorită cîrmuirii, care a trimis în grabă un doctor⁷⁶). Ancheta făcută după aceea la satul menționat constată că îngrijitorul este „spăimîntat cu totul de sălbatica năvălire asupra-i a două sate întregi cu totul înverșunate și fără cea mai mică sfială”⁷⁷). Însuși cîrmuitorul mergînd la fața locului a pedepsit pe aleși cu cîte „25 lovituri la spate”, iar capii răzvrătirii — șase țărani — au fost puși „îndată în hiare” și „s-au adus supt pază în Capitală și s-au pus supt arestul poliției”⁷⁸). Fapta acestor clăcași era socotită „ca o vină mai mare decît polițienească”⁷⁹).

Atitudinea dirză față de exploatare nu putea fi stăvilită nici chiar de intervenția autorităților, care la invitația proprietății, veneau în sate ca să supună pe clăcași și să-i constrîngă să execute muncile impuse. Dimpotrivă, dînd dovadă de mult curaj în apărarea intereselor lor cu ocazia unor descinderi de acest fel, sătenii desfășurau o serie de acțiuni violente chiar împotriva reprezentanților forței publice, dat fiind că aceștia nu numai că erau reazemul regimului bazat pe muncă de clacă, dar intensificau exploatarea țăranilor, făcînd uz de forță, îi obligau să facă o serie de munci în mod gratuit.

Acest aspect al luptei de clasă era o manifestare firească a clăcașilor împotriva intervenției brutale a ocîrmuirii, în condițiile în care ei erau lăsați pradă bunului plac al stăpînilor de moșii. Deși conștienți că asemenea atitudini îi expuneau unor pedepse din cele mai aspre⁸⁰), sătenii erau constrînși să adopte această cale de luptă, deoarece în acele condiții — față de ilegalitățile ce se comiteau — ea constituia mijlocul de apărare extrem.

Lupta țăranilor împotriva dreptului de proprietate apărât de Regulamentul Organic și neputința proprietății de a înăbuși asemenea manifestări atrăgea după sine intervenția autorităților pentru restabilirea

⁷³) Ibidem.

⁷⁴) Ibidem, V.L., nr. 2162/1839, f. 604: jalba proprietarului către V.L., 19 mai 1839.

⁷⁵) Ibidem, nr. 1031/1842, f. 1; raportul cîrmuirii către V.L., 21 iulie 1842.

⁷⁶) Ibidem.

⁷⁷) Ibidem.

⁷⁸) Ibidem, f. 4.

⁷⁹) Ibidem.

⁸⁰) Ibidem, nr. 1233/p.II/1843, f. 1123.

vechii situații. Astfel, cîrmuitorul de Ilfov trimițînd la Dirvari pe cinovnicul său și pe subcîrmuitorul local să determine pe săteni să muncească conform legiurilor existente, nu au ajuns la rezultatul dorit, deoarece — se arată în raportul adresat Vorniciei din Lăuntru — sătenii se conduc după „niște păreri cu totul neasemănate cu poruncile stăpînirii cu nădejde în alte preschimbări și pretenții împotriva proiectului proprietății“⁸¹). Țăranii din Drăgaie (Dolj) aduși de scurt timp în stare de clăcășie nu numai că nu s-au supus poruncilor stăpînirii privind recunoașterea noii lor situații, ci — arată dușmănos cîrmuitorul — „au îndrăznit de au cosit și niște livezi ale sfintei episcopii unde niciodată n-au mai cosit“⁸²).

Nesupunerea clăcășilor. la intervenția ocîrmuirii de a-i determina să recunoască dispozițiile regulamentare privind drepturile proprietății, este și mai puternică la Teleaga (Prahova). Mergînd la această proprietate însuși subcîrmuitorul n-a putut să-i constrîngă să îndeplinească îndatoririle impuse de legiuri din cauza manifestării lor „zgomotoase“⁸³). În fața acestei situații, subcîrmuitorul a încercat să convingă mai întîi pe cîțiva săteni să se supună, ca apoi — prin intermediul lor — să determine întreg satul să asculte poruncile stăpînirii. Totodată — se mai menționează în raport — subcîrmuitorul a luat și măsuri pentru îndepărtarea din mijlocul țăranilor a umnia Nilă care se arăta mai limbut din toți ceilalți⁸⁴). Cînd însă dorobanțul a voit să-l aresteze, clăcășii „au năvălit... asupra lui și luîndu-i pe satean din mină... au ieșit cu toții pe poartă“⁸⁵). Un caz similar era semnalat la Strîmba (Buzău), unde subcîrmuitorul împreună cu noul arendaș au venit în sat să măsoare întinderile cuvenite prin lege. Considerîndule insuficiente, clăcășii n-au primit acele terenuri. „venind asupra subadministratorului atît ei, cît și muierile și copiii lor cu cobilițele în mină, începînd cu feluri de vorbe și împotriviri, necîstîndul și înjurîndu-l“⁸⁶).

Unii clăcăși, nemaiputînd suporta numeroasele abuzuri, luau măsuri chiar pentru înlăturarea arendașilor de pe acele moșii, în ciuda eforturilor autorităților de a-i aduce la ascultare. Astfel, la ancheta efectuată la satele Vărăști și Boșneagu, de însuși cîrmuitorul de Ilfov, clăcășii, *menționează el, au arătat că nu vor înceta lupta pînă ce arendașul nu va fi înlăturat de pe acea moșie*⁸⁷). Voind să-i constrîngă, cîrmuitorul a încercat „a dojeni polițienește pe unul dintr-înșii, cel mai turburător“. Dar n-a reușit, pentru că toți sătenii s-au împotrivit „îmbrîncînd cu lovituri pe chiar dorobanții ocîrmuirii“⁸⁸). Totodată, clăcășii „au năvălit

⁸¹) Ibidem, f. 1163; adresa cîrmuirii către V.L., 24 iunie 1843.

⁸²) Ibidem, nr. 629/1840, f. 7: raportul cîrmuirii către V.L., 24 febr. 1841.

⁸³) Ibidem, Min. Int., Dir. Adm., nr. 5/1840, f. 74: raport privind ancheta. 22 ianuarie 1845.

⁸⁴) Ibidem.

⁸⁵) Ibidem.

⁸⁶) Ibidem, V.L., nr. 1233/p.I/1843, f. 618; adresa cîrmuirii către V.L., 26 aprilie 1843.

⁸⁷) Ibidem, nr. 941/1842, f. 2: raportul cîrmuirii către V.L., 11 aprilie 1842.

⁸⁸) Ibidem.

cu toții asupra aleșilor cu cuvînt că dece nu strigă și ei împreună cu dinșii“ bătîndu-i „foarte cumplit“⁸⁹⁾.

Strădanile autorităților se concentrau și în direcția constringerii țăranilor la achitarea integrală a obligațiilor față de proprietate. În această privință, ocîrmuirile se izbeau de o puternică rezistență din partea țăranimii. Un caz cît se poate de semnificativ care atestă atît neputința autorităților de a-i supune la plata unor asemenea datorii, cît și dirzenia cu care luptau clăcașii împotriva exploatarei proprietarilor și arendașilor este cel de la Lunguleț (Dimbovița). Ca să-i constrîngă pe clăcași să plătească în întregime datoriile către proprietate, subcîrmuitorul a trimis în acel sat un reprezentant al său împreună cu un număr de dorobanți să-i determine — raporta subcîrmuirea — „să înțeleagă ale lor datorii“⁹⁰⁾. Dar intențiile autorităților au fost zădărnice, deoarece clăcașii „nu numai că au început a înjura atît pe dorobanți cît și pe orînduitul, dar tot într-o vreme i-au impresurat a-i și bate, care d-abia au scăpat cu fuga“⁹¹⁾. Raportul mai conținea sublinierea că sătenii erau extrem de îndrîjiți „lăudîndu-se într-o glăsuire fieșcare că au pungile pline cu bani, dar nu voesc a-i plăti“⁹²⁾.

Autoritățile interveneau în favoarea exploatarelor și atunci cînd proprietatea revendica plata unor așa-zise datorii vechi. Cererile de acest gen ale proprietarilor și arendașilor erau cît se poate de abuzive, deoarece, în realitate, de multe ori era vorba de pretenții cu totul neînteînse. Se înțelege că, neștiindu-se datori, împotrivirea țăranilor la rîspunderea unor asemenea pretenții era cît se poate de dirză. Astfel, la 23 iunie 1834 subcîrmuitorul de Cobia semnala că mergînd la moșia Nucet ca să constrîngă pe clăcașii din Gura Șuții (Dimbovița) să-și achite rămășițele clăcii pe 1832, aceștia nu au dat curs somației lui, înapoiindu-se pe la casele lor „zicînd și strigînd că nici într-un chip nu se supun“⁹³⁾. Trimițînd dorobanțul ca să-i întoarcă, menționează subcîrmuitorul, sătenii „au început a-l înunde și a-l îmbrînci“, luîndul „și de pâr“. Insuși subcîrmuitorul încercînd să-i readucă de pe la casele lor a fost ținta acelorași manifestări“⁹⁴⁾.

Un alt caz care atestă dirzenia cu care clăcașii luptau împotriva pretențiilor proprietății la așa-zise datorii vechi este cel de la moșia Teșila (Prahova). Împotrivirea țăranilor față de pretențiile arbitrare ale fostului arendaș cum că ei i-ar datora ierbărit — deși îl plătiseră —⁹⁵⁾ a avut drept urmare aducerea autorităților în sat. Încercînd să le impună prin forță, o despăgubire, sătenii — raportează subcîrmuitorul — „s-au sculat cu un înfuriat zurbalie de la mic pînă la mare“, întrebunțînd

⁸⁹⁾ Ibidem.

⁹⁰⁾ Ibidem, Min. Int. Div. Adm., nr. 19.1846, f. 54: raportul subcîrmuitorului de Bolintinul către cîrmuire, 30 ian. 1846.

⁹¹⁾ Ibidem.

⁹²⁾ Ibidem.

⁹³⁾ Ibidem, V.L., nr. 1926/p. II/1833, f. 724: raportul subcîrmuitorului către cîrmuirea de Dimbovița, 23 iunie 1834.

⁹⁴⁾ Ibidem.

⁹⁵⁾ Ibidem, nr. 1591/1840, f. 41: jalba clăcașilor către domn, 26 iulie 1840.

cuvinte „netrebnice“ adresate chiar reprezentanților autorităților⁹⁶⁾. Rezistența țăranilor a mers pînă acolo încît, „au întins în destul și pe căprarul Dobre și doi dorobași“⁹⁷⁾, care încercau să-i supună. În ciuda intervențiilor repetate ale cîrmuirii de Prahova în favoarea fostului arendaș, țăranii nu au putut fi supuși la împlinirea acestor cereri nici pînă în 1842⁹⁸⁾.

Alt motiv de intervenție a forței publice era furnizat de pagubele cauzate proprietății prin atingerea rezervei moșiei de către țărani. O asemenea atitudine manifestată de sătenii din Teiu (Argeș) are ca urmare sosirea la Cacova — acolo unde s-a efectuat stricăciunea — a subcîrmuitorului de Cobia, care trebuia să evalueze paguba. Subcîrmuitorul însă, fiind înconjurat de „o mulțime de locuitori din Teiu, în număr ca la 60 și cei mai mulți cu ciomege și furci în mîini pregătiți în precugetare neiertată“⁹⁹⁾ n-a putut face ancheta. Încercînd să-i liniștească, n-a reușit, clăcașii „nevoind nîcicum a da ascultare, ci încă au îndrăznit a sări și asupra-i“¹⁰⁰⁾. La 17 august 1845, Vornicia din Lăuntru a dat ordin cîrmuirii de Argeș să trimită la Teiu pe subcîrmuitorul și tistul dorobașilor „cu indestui dorobași ca să aresteze pe toți cîți au îndrăznit să se arate cu asemenea nesupunere și răzvrătire“¹⁰¹⁾.

Acțiunile violente împotriva proprietarilor și arendașilor, precum și împotriva slugilor acestora constituiau așadar o formă deosebit de ascuțită a luptei de clasă. Țărănimea desfășura manifestări asemănătoare și împotriva unor reprezentanți ai forței publice, care solidarizîndu-se cu exploataatorii, veneau în sate ca s-o constrîngă la muncă.

Regimul agrar instituit prin Regulamentul Organic era atît de apăsător încît în unele momente țăărănimea lupta și pentru înlăptuirea unor țeluri mai înalte. Rezistența ei nu se limita doar la acțiuni de împotrivire față de executarea obligațiilor impuse de legiuiri, ci în conștiința sătenilor apare ideea necesității luptei pentru schimbarea condițiilor de muncă regulamentare, avînd în vedere că vechea stare de lucruri nu mai putea dăinui. În deceniul al cincilea al secolului al XIX-lea, lupta țăărănimii pentru atingerea acestui obiectiv a fost puternic impulsionată de frămîntările politico-sociale care se desfășurau în Țara Romînească, mai ales de evenimentele din 1840.

Afirmația că țăărănimea își orienta lupta în direcția transformării regimului regulamentar și pe care o intensifica în contact cu orice idee de natură să provoace o ușurare, cît de cît, a situației ei, are ca temei descoperirea unei copii de pe un așa-zis nou așezămînt agrar, care circula printre săteni¹⁰²⁾.

⁹⁶⁾ Ibidem, f. 37: raportul subcîrmuitorului plaiului Prahova către cîrmuire, 16 iulie 1840.

⁹⁷⁾ Ibidem.

⁹⁸⁾ Ibidem, f. 66: jalba năstavnicului mănăstirii Mărgineni către V.L., 20 nov. 1842.

⁹⁹⁾ Ibidem, Min. Int. Div. Adm. nr. 124/1845, f. 1: raportul cîrmuirii de Dîmbovița către V.L., 13 august 1845.

¹⁰⁰⁾ Ibidem.

¹⁰¹⁾ Ibidem, f. 2.

¹⁰²⁾ Ibidem, V.L., nr. 647/1840, f. 24.

Stabilirea paternității acestui așezământ este o sarcină dificilă, în prezent fiind imposibil de precizat dacă acesta era sau nu opera țărănilor înșiși. În stadiul actual al cercetărilor este sigur doar faptul că, agitațiile la sate legate de înlăturarea regimului regulamentar, erau făcute chiar de clăcași. Totuși, având în vedere coincidența de date, este neîndoios că țărănimea nu era străină de frământările politico-sociale din anii 1839—1840. Dacă autorii acestui așezământ au participat sau nu la evenimentele amintite, nu avem nici o dovadă documentară, directă. În ciuda acestei situații, se pare că între evenimentele din 1840 și așa-zisa nouă legiuire agrară, propagată printre țărani există o strinsă legătură, întocmirea acesteia fiind influențată într-o măsură considerabilă de mișcarea din 1840.

Argumentul hotărîtor care atestă interdependența dintre această mișcare și așa-zisul nou așezământ este că, din documentele pe care le cunoaștem pînă acum, deși țărănimea a luptat neconținut împotriva exploataților ei, în perioada cercetată ea n-a ajuns la închegarea unei baze de drept care să înlocuiască regimul regulamentar decît în 1840. În lumina acestor considerații, așa-zisul așezământ dovedește că lupta patrioților de la 1840, chiar dacă aceștia n-au ajuns la formularea unui program agrar bine definit, a avut în vedere și unele revendicări ale țărănimii. Acest fapt demonstrează că baza socială a mișcării de la 1840 a fost mult mai largă decît se credea¹⁰³). Ecoul ei în sînul maselor de țărani și influența pe care a exercitat-o asupra intensificării luptei lor explică în bună parte și măsurile severe luate de autorități împotriva principalilor inițiatori ai acțiunii din 1840.

Copia actului ce cuprinde punctele așa-zisului nou așezământ este scrisă de logofătul Dumitru din Corbii Mari (Teleorman). A fost dată unui grup de țărani din Orbeasca de Sus și de Jos, din același județ, în scopul de a face cunoscut locuitorilor viitoarea bază a raporturilor lor cu proprietatea¹⁰⁴). Totodată acest document conține precizarea că el a fost înmînat grupului de clăcași din Orbească pentru ca să fie crezuți de consătenii lor că, schimbările de care se vorbea aveau un temei real „ca să nu carecumvași să îndrăznească aleșii sau din locuitori a vinde pre cei săraci, căci îndrăznind la unele ca acestea vă veți pedepsi cu ocna și cu pușcăria“¹⁰⁵). De asemenea, se atrăgea atenția că pînă la aplicarea celor preconizate era necesar să se păstreze secretul cel mai desăvîrșit, întrucît nici chiar poprietara moșiei, Eofrosina Ghica „nu are știre de aceste urmări ce le faceți“¹⁰⁶).

Pentru a avea o mai mare putere de convingere, autorii așa-zisei noi legiuiri agrare, au investit-o cu autoritatea domnească, fapt caracteristic mentalității țărănești din acea vreme, care considera domnia drept protector al intereselor ei. Concludent în această privință este faptul că

¹⁰³) I. C. Filitti, *Turburări revoluționare în Țara Românească între anii 1840—1843*.

¹⁰⁴) Arh. St. Buc., V.L., nr. 647/1840, f. 24.

¹⁰⁵) Ibidem.

¹⁰⁶) Ibidem.

în copia menționată se arată că modificările legiurii regulamentare „sunt date de către măriă sa vodă”¹⁰⁷⁾.

Lupta pentru introducerea unor așezăminte mai favorabile este atestată și de ofisul domnitorului Gh. Bibescu către țărani, din 27 aprilie 1843¹⁰⁸⁾. Aceasta demonstrează că agitațiile clăcașilor pentru înlocuirea vechilor legiuri cu altele mai favorabile se intensificaseră așa de mult încât chiar domnul, speriat de amploarea mișcării se văzu constrins să dea o dezmințire oficială svonorilor care circulau pe la sate. După ce arăta că sătenii căzînd pradă acestor idei au părăsit munca cîmpului umblînd din loc în loc, fapt care aducea o mare pagubă proprietății, ofisul încerca să spulbere orice speranță a clăcașilor subliniind că „pentru datoriile între proprietari și clăcași alte pravile nu s-au făcut”¹⁰⁹⁾, Regulamentul rămînînd unica bază de reglementare a raporturilor agrare.

Punctele prevăzute în copia de pe așa-zisul nou așezămint nu schimbau radical baza acelei orînduiri. Totuși, aplicarea lui ar fi însemnat o oarecare înlesnire pentru țărani, îndatoririle către proprietate înscrise în el fiind mult mai ușoare decît cele stabilite de Regulament. Cu toate că așezămintul care circula printre săteni prevedea ușurarea sarcinilor acestora, proprietatea era obligată să le asigure întinderile de teren regulamentare destinate arăturii, islazului și finețului.

Cea mai apăsătoare obligație a țărănimii, claca, era redusă aproape la minimum și, după cum rezultă din copia adresată sătenilor din Orbeasca, nu putea fi percepută decît în bani; claca variînd între unu și trei lei, proporțional cu categoria din care făcea parte fiecare țaran¹¹⁰⁾. De asemenea, tot din copia după așa-numitul proiect de lege agrară adresată clăcașilor din satul amintit reiese că proprietatea își conserva doar dreptul asupra dijmei din toate produsele, ea neputînd să mai pretindă alte obligații suplimentare din partea țăranilor. Ierbăritul, care constituia în mîna proprietății un mijloc de mari abuzuri, era reglementat într-un sens favorabil clăcașilor. În copia menționată un punct special era consacrat celei mai umiltoare îndatoriri, anume slujbașii volnici. Explicîndu-se acest punct, se preciza obligația proprietarilor și arendașilor de a pune la dispoziția slugilor, în mod gratuit, pe timpul cît erau la curte, cîte „trei pogoane de porumb de cele mari: arate, săpate, culese, puse în patul” precum și „trei pogoane finețe tot asemenea”¹¹¹⁾.

În raportul plășii Tîrgului către cîrmuirea de Teleorman, din 7 iunie 1840, sînt descrise împrejurările în care grupul de săteni din Orbeasca a fost pus la curent cu știrile privind anularea unor drepturi ale proprietății, o dată cu aplicarea așa-zisului nou așezămint agrar. Mergînd la moara din satul Brailoin, clăcașii Nedelcu Stoichina, Stan Uțuban și Hie Sandu s-au întîlnit acolo „cu un Dumitru logofețelul, locuitor în satul Corbii Mari, tot din acel coprins, unde apucîndu-se în vorbă despre datorii proprietărești, iar mai vîrtos pentru cele acum adăogite prețuri

¹⁰⁷⁾ Ibidem.

¹⁰⁸⁾ Ibidem, nr. 1233/p. I/1843, f. 690.

¹⁰⁹⁾ Ibidem.

¹¹⁰⁾ Ibidem, nr. 647/1840, f. 24.

¹¹¹⁾ Ibidem.

de muncă, numitul logofețel a insuflat celor mai sus însemnați felurite nelegiuiri despre niște asemenea datorii, zicându-le că deși prețurile s-au adăogit, dar articolul obăcii și ierbăritul vitelor s-au desființat din leat 1840 înainte¹¹²⁾. Apoi țărani din Orbeasca au primit o copie de pe așezămînt — a cărui prezentare am făcut-o mai sus — și întorcîndu-se în sat au ridicat pe toți locuitorii împotriva epistaților¹¹³⁾, în ciuda avertismentului din copie, care prevedea, deocamdată, păstrarea secretului și abținerea de la lupta deschisă. În scurt timp, însă, clăcașii care au ridicat satul împotriva proprietății au fost ținta măsurilor represive luate de cirmuire. După ce „s-au cercetat cu bătaia în fața locului” — cum menționează subcirmuitorul — au fost eliberați apoi pe chezășia întregului sat, iar copia cu punctele noului proiect agrar a fost confiscată și trimisă autorităților superioare¹¹⁴⁾.

Nu avem nici o dovadă documentară directă dacă Dumitru logofețelul, așa cum îl numesc documentele, a mai făcut o asemenea propagandă și în alte sate în afara celor menționate. E de presupus, însă, că acțiunea lui de a ridica pe clăcași împotriva proprietarilor și arendașilor nu s-a redus doar la contactul cu sătenii din localitățile amintite în documentele analizate, ci a avut o extindere mult mai mare; se pare că nu era singurul care făcea o asemenea propagandă. Alte informații, tot din acel an, întăresc presupunerea că ecoul în rîndurile țăranilor al așa-zisului așezămînt agrar a fost mult mai puternic. Astfel, un raport privind ancheta efectuată la Cîrtojani sublinia că unii clăcași din cătunul Sadina nu numai că au fost nesupuși față de proprietate, dar au început să propage și ideea că va „cădea claca”¹¹⁵⁾.

Propagarea spiritului de rezistență față de proprietari și arendași, precum și circulația printre săteni a ideilor de înnoire a vechilor legiuiri erau mult ușurate de existența, în numeroase sate, a unor grupuri de țărani care în permanență agitau pe locuitori împotriva exploataților. De pildă, ancheta făcută la Ariceștii de Jos (Prahova) constată că un oarecare Ceașu Dinu „păgubește pe arendaș din întăritările ce se fac celorlalți locuitori de către dînsul, ca să nu dea supunere la cererile arendașului atingătoare de proprietate”¹¹⁶⁾. La Cîrtojani se evidențiază un grup de săteni în frunte cu Dinu Parpală, care îndemna pe clăcași să nu se „supună la îndatoririle proprietaricești”¹¹⁷⁾. În 1846, la Orbeasca, în urma cercetării efectuate, însuși anchetatorul constata că sătenii nu numai că erau nesupuși, dar unul s-a arătat „cu destulă obraznicie cu prilejul cercetării, invitînd pe ceilalți și amenințînd cu degetul și chiar asupra-mi”¹¹⁸⁾.

¹¹²⁾ Ibidem, f. 11.

¹¹³⁾ Ibidem.

¹¹⁴⁾ Ibidem.

¹¹⁵⁾ Ibidem, nr. 598/1840, f. 86; raport privind ancheta, 3 martie 1841.

¹¹⁶⁾ Ibidem, nr. 3143/p. III/1838, f. 766.

¹¹⁷⁾ Ibidem, nr. 598/1840, f. 110: jalba năstăvnicului mănăstirii Stavropoleos către domn, 16 dec. 1840.

¹¹⁸⁾ Ibidem, Min. Int. Div. Adm., nr. 99/1846, f. 2: raport privind ancheta, 7 nov. 1846, vezi raportul subcirmuirii, 1 mai 1847, nr. 13/1847.

Țărănimea, deși a trebuit să acționeze fără burghezie, în perioada regulamentară, a luptat cu dirzenie pentru înlăturarea muncii de clacă. În unele momente manifestările ei împotriva regimului regulamentar, iau aspectul luptei pentru introducerea unor legiuiri mai favorabile.

*
* *
*

În perioada cercetată, deși, în general, țărănimea era constrinsă la îndeplinirea unor obligații din cele mai apăsătoare, totuși latent sau fățiș ea s-a opus neconținut exploatarelor ei, uneori această luptă luând o formă deosebit de ascuțită.

Epoca regulamentară se caracterizează prin existența a numeroase forme ale luptei de clasă. Fuga și strămutarea deși erau manifestări pasive, reprezentau totuși forme de rezistență cu repercusiuni, din cele mai grave, asupra proprietății. Pe lângă acestea, țărănimea se împotriva la efectuarea unor obligații legiferate, refuzând prestarea unor munci de clacă, etc. Alteori ea pătrundea pe moșii arînd, cosind și pășunînd cu vitele întinderi de teren în mod gratuit.

Exploatarea țărănimii era așa de puternică, încît provoca nemulțumiri și mai mari. Acestea generau o luptă extrem de ascuțită sub forma acțiunilor violente îndreptate contra proprietarilor și arendașilor, precum și asupra slujbașilor acestora. Asemenea manifestări ale luptei de clasă erau îndreptate chiar și împotriva unor reprezentanți ai forței publice care, venind în ajutorul exploatarelor, încercau să supună pe clăcași prin intermediul forței.

Dar, țărănimea neconstituind o clasă cu o misiune istorică precisă, lupta ei se rezuma la acțiuni izolate, pe plan local, ea singură nefiind capabilă să realizeze schimbarea acelei orînduiri. Acțiunile ei, însă, au contribuit la subminarea regimului bazat pe munca de clacă și au ușurat, în mare măsură, lupta burgheziei pentru înlăturarea orînduirii feudale

CITEVA PROPUNERI PRIVITOARE LA DEZVOLTAREA ECONOMICĂ A ORAȘULUI IAȘI (1885)¹

E. ȘI I. SAIZU

Actul Unirii Țărilor Române a luat Iașului calitatea de capitală a Moldovei. Decadența morală și materială care i-a urmat²⁾ — consecință directă a politicii economice a monstruoasei coaliții — a servit ca principal pretext unor politicieni pentru a discredita actul Unirii³⁾. Ei s-au folosit în special de nemulțumirile a diverse categorii de negustori și meseriași, lovite în interesele lor mărunte⁴⁾..

Mica burghezie ieșeană reclama ca efectele binefăcătoare ale Unirii să se concretizeze în fapte imediat realizate. Nerezolvarea cererilor ei a lărgit terenul pe care s-a grefat o îndelungată campanie, pentru ca, în schimbul pierderii calității de reședință a Moldovei, Iașul să fie compensat cu o dezvoltare economică și culturală. Această idee apare ca un fir conducător în numeroasele propuneri făcute după 1859.

Istoricul propunerilor de acest fel începe odată cu înfăptuirea Unirii, propunerile înregistrând pe parcurs o evoluție⁵⁾, după opinia partidelor

¹⁾ Unele materiale ne-au fost puse la îndemână de tov. Viorica Botez, cercetător științific la Filiala Iași a Academiei R.P.R.

²⁾ *Liberalul*, Iași, din 15 iulie 1886, p. 2, referindu-se la această stare a orașului scria că Iașul „retrogradează cu pași uriași”.

³⁾ După Unirea această politică a fost susținută de elementele încorporate în revendicările moldovene și mai ales ieșene, „vlăstar înfrățit” cu partidul separatist. (A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, vol. I, partea a II-a, Buc., 1911, p. 499, 569).

⁴⁾ *Romînul*, Buc., din 28 septembrie 1862, p. 2.

⁵⁾ Între primele propuneri pentru despăgubirea Iașului se numără strămutarea Curții de Casație la Iași. (*Monitorul Oficial*, 5 iulie 1866, p. 654). Pe de altă parte, la 19 martie 1862, M. Kogălniceanu a propus îmbunătățiri de alt sens pentru înflorirea Iașului. Dar, așa cum remarcă A. D. Xenopol, „mijlocul de căpitanie, pentru menținerea Iașului, era în mintea lui Kogălniceanu, întărirea școalelor lui” (A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I, Iași, 1903, p. 233). Propunerile, care cuprindeau însă și revendicări economice, n-au fost votate. Ideea învățămîntului ca mijloc de căpetenie de înflorirea orașului, o întâlnim și la T. Maiorescu, care reclama ca Iașul să devină „centrul de știință al României”, iar cel politic să fie la București. (prin A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, vol. I, partea a II-a, Buc., 1911, p. 498). Altă idee cu largă circulație conchidea că dacă orașul nu mai putea avea însemnătatea politică de pînă la 1859, el putea deveni „un înșămnat centru de in-

politice care s-au angajat să le „susțină”. Subliniem cu acest prilej că decadența economică a orașului și nevoile sale reale de dezvoltare au servit, în majoritatea cazurilor, ca puncte de program politicienilor demagogi în perioada campaniilor electorale⁶).

Chiar de la început, nemulțumirile burgheziei ieșene au avut un puternic ecou în presa locală și centrală, mai ales în corpul ziarelor *Romînul*⁷) și *Adevărul*, prin care starea Iașului și doleanțele lui erau aduse la cunoștință pe un plan mai larg, național.

Aproape toți reprezentanții autorităților locale și centrale au susținut unanim ideea că Iașul fusese jertfit pentru cauza națională⁸). Toate măsurile luate după Unire, n-au reușit însă să compenseze sacrificiul făcut de oraș, „n-a(u) fost de natură a-i da dezvoltarea productivă care să deschidă un cîmp de activitate continuă muncii și cu dinsele mijloace de existență locuitorilor ieșeni”, ci au reliefat tot mai mult „adevăratul gol și strașnica mizerie către care mergem neîncet”⁹).

*
* * *

Problema decăderii Iașului după 1859 a fost neglijată de istoricii burghezi. Singurul care a dat importanță mai mare acestei chestiuni a

„dustrie și de cultură” (*Noua revistă politică, critică și economică*, Iași, an. IV, nr. 3, din 18 (30) ianuarie 1887, p. 19). Pentru propunerile făcute în ianuarie 1863, vezi Th. Codrescu, *Uricarul*, vol. XII, Iași, 1889, p. 340–345, iar pentru cele făcute de Comisia consultativă numită la 3 noiembrie 1863, vezi *Ibidem*, p. 376 și *Monitorul Oficial, Supliment* nr. 67, ședința XXVII, din 15 ianuarie 1864, p. 525. Unele puncte revendicative reapar în memoriul municipalității din 1866, în memoriul ieșenilor intitulat „Dorințele din 1866”, în petiția ieșenilor de la 1 mai 1866 ș.a. În memoriul municipalității nu este înserată nici o revendicare cu caracter economic; toate au colorit administrativ (vezi A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice...*, vol. I, partea a II-a, Buc., 1911, p. 492).

⁶) În această politică demagogică s-au avîntat nu numai politicienii din oraș, ci și cei din București. Așa, de pildă, în preajma alegerilor pentru consiliul comunal din toamna anului 1886, ei au agitat chestiunea apei și a iluminatului, a liniei ferate Dorohoi-Botoșani-Iași în legătură cu a Vasluiului, a înființării depozitelor de produse, a canalizării Bahluiului etc. (*Liberalul*, Iași, din 14 august 1886, p. 1). Aceste probleme izvorau cu adevărat dintr-o necesitate, pentru satisfacerea căreia o parte a burgheziei locale preconiza să se facă din oraș un centru comercial de mare însemnătate pentru întreaga Moldovă. Ideea înțietății comerțului în viața economică a orașului o exprimă și A. D. Xenopol mai târziu în *Memoriu asupra unor îmbunătățiri economice de realizat în nordul Romîniei și în special în Iași*, Iași, 1891, p. 5–6.

Un alt program a fost expus în *Noua revistă politică, critică și economică*, Iași, an. IV, nr. 5 din 1 (13) februarie 1887, p. 35, cu ocazia aceluiași alegeri din 1886. După campania electorală însă, membrii consiliului comunal n-au luat nici măcar în discuție obiectivele programului lor anunțat în alegeri și în care arătau că vor căuta să-l facă „a intra în calea faptelor” (*Ibidem*, nr. 3 din 18 (30) ian. 1887, p. 18). Formele de demagogie au continuat a fi susținute în presă și după trecerea alegerilor. (vezi *Liberalul*, Iași, din 9 iulie 1887, p. 1).

⁷) *Romînul*, Buc., din 28 sept. 1862, p. 1, scria că nevoia de a se compensa Iașul „merită a atrage atențiunea guvernului nostru”.

⁸) A. D. Xenopol scria cu privire la această chestiune că Iașul a trebuit „să plătească scump această descapitalizare” *Istoria partidelor politice...*, vol. I, partea a II-a, Buc., 1911, p. 488, 569).

⁹) Arh. St. Iași, Primăria Iași, dos. 117/1886, f. 1.

fost A. D. Xenopol, care i-a consacrat un subcapitol în lucrarea „*Domnia lui Cuza Vodă*”¹⁰⁾. Tot A. D. Xenopol a înțeles că îmbunătățirile cerute de burghezia locală drept recompensă erau necesare în toată țara „și nu numai Iașul, avea nevoie”¹¹⁾.

În șirul propunerilor ieșene făcute de la Unire până la 1875, când statul român încheie înrobitoria convenție cu Austro-Ungaria, domină cele cu caracter administrativ, ca o primă expresie a nemulțumirilor burgheziei locale împotriva centralizării puterii în București. Este drept că ecoul propunerilor de acest fel se păstrează până târziu, din interesul politicienilor de a ascunde maselor populare urmările dezastruoase ale politiciilor lor economice cu alte state, cum și slaba preocupare a cercurilor conducătoare în domeniul dezvoltării economiei naționale. După 1875 însă, ideea dezvoltării Iașului pe bază de compensație cedează locul accelei de dezvoltare economică și de propășire a lui ca necesitate obiectivă, născută din nevoia de a se vedea în oraș întemeiată o industrie care să șteargă nefastele urmări lăsate de convenția înrobitoare cu Austro-Ungaria. În primul rând, burghezia lupta pentru crearea surselor care să-i asigure mari profituri. Convenția a limitat la extrem orice posibilitate de profit pentru burghezia română. Convenția, încheiată pe timp de 10 ani, acapara economia națională și împiedica dezvoltarea industriei și extinderea procesului de mecanizare a ei, început deja în România. Convenția a fost atacată vehement de reprezentanții burgheziei industriale, nu numai cu prilejul întocmirii ei, dar pe întreg parcursul existenței sale¹²⁾.

Efectele dăunătoare ale convenției au determinat după războiul pentru independență „un puternic curent nu numai împotriva convenției și a «liberului schimb» dar și pentru o politică de protecție sistematică a in-

¹⁰⁾ Vol. I, Iași, 1903, p. 226–235.

¹¹⁾ *Ibidem*, p. 234. Credincios acestei idei, A. D. Xenopol a prezentat propunerile sale în acest sens în lucrarea *Studii economice*, Iași, 1879, p. 111–118. Aceeași idee de dezvoltare a întregii țări o întâlnim și în raportul comitetului numit să consulte dorințele ieșenilor, la cererea făcută de M. Kogălniceanu către domnitor. Comitetul a găsit că „multe din cererile ieșenilor sînt de acelea pe care le reclamă țara întreagă”. Se sublinia tot atunci că sînt și unele chestiuni cu totul speciale orașului Iași. (*Monitorul Oficial, Supliment nr. 67, ședința din 15 ianuarie 1864*, p. 525).

¹²⁾ Un aspru rechizitoriu împotriva convențiilor înrobitoare încheiate cu alte state, convenții care ruinau începuturile industriei din România, a fost făcut de A. D. Xenopol, în câteva lucrări (vezi *Starea noastră economică*, ed. 1877 și 1878, și *Studii economice* ed. 1879 (Iași) și 1882 (Craiova), precum și de economiștii burghezi ai epocii. Convenția a făcut ravagii chiar de la începutul aplicării ei. În 1879 — nota A. D. Xenopol — toate industriile mici „s-au strîns și poporul întreg cumpără din țări străine toate obiectele necesare traiului său” (*Studii economice*, Iași, 1879, p. 55). Ea „ne conducea la o adevărată aservire economică” (P. S. Aurelian, *Politica noastră vamală*, Buc., 1890, p. 9), la „un fel de înceată anexiune economică” (N. Iorga, *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*, Buc., 1925, p. 179 și urm.). În același sens scria și o revistă a vremii: „se vînd străinului interesele noastre economice... se răsipește averea națională; se asuprește agricultura și comerțul prin tot soiul de măsuri vătătoare” (*Noua revistă politică, critică și economică*, Iași, an. II, nr. 33 din 28 iulie 1885, p. 257).

dustriei, curent în fruntea căruia stătea burghezia industrială¹³⁾. Acest curent s-a transformat într-o „mare mișcare economică“¹⁴⁾ a burgheziei.

În presă s-a dus o întreagă campanie în favoarea acestei „mișcări“. Pentru a ascunde politica sa exploatare, pe care voia să o dezvolte, burghezia a început să întrețină permanent iluzia „prosperității generale“ care ar rezulta de pe urma acestei „mișcări“, cerind în acest scop „colaborarea“ tuturor claselor sociale. „Industria nu va putea propăși în țară la noi — scria în acest sens un ziar local — pe cât timp nu va fi încurajată și susținută de toate clasele societății, care trebuiesc să-i deie preferință înaintea celei străine“¹⁵⁾. Mai mult, burghezia industrială, în goană după profituri, a mascat politica sa de exploatare a maselor, înscrind și pe stindard că revizuirea regimului politico-comercial inaugurat la 1875 era „o cerere națională“¹⁶⁾. Rezolvarea acestei cereri aducea însă avantaje numai burgheziei romine.

În cadrul „mișcării economice“, burghezia a cerut înființarea de fabrici naționale, considerind că fără o industrie națională „nu vom parveni nici o dată a stabili în favoarea noastră echilibrul dintre export și import.“¹⁷⁾.

Așa dar, efectele distrugătoare provocate de convenția cu Austro-Ungaria au schimbat profilul propunerilor făcute de burghezia ieșană pentru dezvoltarea economică a orașului. Dacă pînă la aplicarea acestei convenții, în șirul propunerilor sînt inserate în special revendicări cu caracter administrativ, mai ales împotriva centralizării puterii la București,¹⁸⁾ etc., după intrarea în vigoare a convenției își fac loc tot mai mult revendicările de ordin economic.

Prezența unor revendicări economice înainte de 1875 se datorește noilor condiții și cerințe create de actul Unirii.

Efectele dăunătoare ale convenției au antrenat tot mai mult burghezia ieșană în „marea mișcare economică“ pentru dezvoltarea unei industrii naționale. Nemulțumirea ei era prezentă în presă, periodică și

¹³⁾ Olga Constantinescu și N. N. Constantinescu, *Cu privire la problema revoluției industriale în România*, Buc., 1957, p. 69.

¹⁴⁾ *Liberalul*, Iași, 1 martie 1886, p. 2.

¹⁵⁾ *Curierul*, Iași, 14/26 mai 1880, p. 1.

¹⁶⁾ C. I. Băicoianu, *Cîteva cuvinte asupra politicii noastre vamale și comerciale de la 1875 pînă în prezent*, Buc., 1902, p. 20.

¹⁷⁾ *Romînul*, Buc., 14 noiembrie 1873, p. 1.

¹⁸⁾ Mai tîrziu s-a vorbit chiar de încercarea cercurilor conducătoare de a înlătura din administrațiile centrale elementul moldovenesc (Th. Codrescu, *Uri-carul*, vol. XVII, Iași, 1891, p. 476-488). Nemulțumirile de ordin administrativ au fost trimbițate îndeosebi de politicienii interesați să ocupe posturi rentabile. S-a vorbit chiar de „egoismul“ romînilor de dincolo de Milcov, în centralizarea tuturor autorităților la București, (*Noua revistă politică, critică și economică*, vezi și *Arhiva*, Iași, an. XII, nr. 9-10 (sept.-oct.) 1901, p. 463). Și A. D. Xenopol consemna faptul că din cauza centralizării întregii vieți a statului numai la București „fierbea în Iași, în toate straturile sociale, o adîncă jignire“ (*Istoria partidelor politice în România*, vol. I, partea a II-a, Buc., 1911, p. 499).

publicații, în parlament, fiind tot mai mult simțită spre sfârșitul celor zece ani cât a durat convenția — fapt care a contribuit la denunțarea ei.

Burghezia locală s-a arătat nemulțumită, între altele, de faptul că guvernul a sporit taxele de transport pe căi ferate „numai spre a favoriza pe cutare sau cutare putere”¹⁹⁾. Sporirea taxei s-a făcut sub pretextul de a se favoriza activitatea porturilor Galați și Brăila²⁰⁾. În fapt a fost politica de a ajuta ca produsele noastre agricole să ajungă la locurile de unde mai ușor se puteau aproviziona vasele cu pavilion apusean. Evident că această situație lovea direct în interesele comerciale ale orașului, căruia i se luase cu acest prilej una din principalele sale surse de venit. Din acest motiv — așa cum vom vedea mai târziu — unele propuneri privind crearea de depozite și antrepozite, construirea căilor ferate Iași-Dorohoi și Iași-Vaslui etc. vor fi consemnate în programul unei părți a burgheziei ieșene, care pleda că, numai comerțul putea asigura prosperarea orașului. Burghezia locală și-a orientat atacurile și împotriva produselor austriace care invadaseră țara. Iată ce scria un ziar al timpului despre sacii de pinză aduși din Galiția. Sacii de pinză sînt scumpi și răi. Scumpi din cauza tarifului, iar răi din cauză că pinza se „lucrează din urzică”²¹⁾. Se sublinia necesitatea de a se cultiva cînepa pe o scară mai întinsă, înființându-se și fabrici care să „deie pinza trebuitoare mai ieftină și mai bună decît cea străină”²²⁾. Pentru acest scop trebuiau fapte „pentru a aprinde entuziasmul, pentru a ridica moralul căzut al aceloră ce de aproape zece ani îndură... tot soiul de crime, de jafuri și de nelegiuiri mărturisite de la tribuna parlamentară”²³⁾.

Crearea unei industrii încurajate și sprijinite de stat era o necesitate a timpului pentru burghezia română. Burghezia se săturase de convenția cu Austro-Ungaria. Această necesitate o găsim exprimată și la A. D. Xenopol²⁴⁾. În același sens presa burgheză sublinia că „nu puterile slabe ale privaților vor putea să învingă concurența industriei stabilite (avansate, vechi), ci statul... va trebui să lupte pentru a putea repurta această mare victorie care este adesea mult mai greu de dobîndit decît acele de pe cîmpul de război”²⁵⁾. Burghezia a făcut uz de idei cu larg ecou ca aceea a începerii unei „cruciate economice” a romînilor, pentru a învinge presiunea capitalului străin, sau aceea a înființării imediate a unei asociații numită „Solidaritatea economică”²⁶⁾.

Răspîndirea ideilor privitoare la dezvoltarea industrială a Romîniei a fost mult ușurată de „Congresul economic” ținut la Iași în 1884. S-a cerut atunci denunțarea convenției vamale cu Austro-Ungaria, aplicarea protecționismului la toate industriile, acordarea de prime tuturor între-

¹⁹⁾ *Noua revistă politică...*, an. II, nr. 35 din 11 (23) august 1885, p. 276.

²⁰⁾ *Ibidem*, nr. 32, din 20 iulie 1885, p. 250.

²¹⁾ *Liberalul*, Iași, din 6 august 1886, p. 2.

²²⁾ *Ibidem*.

²³⁾ *Noua revistă politică...* an. II, nr. 33 din 28 iulie 1885, p. 258.

²⁴⁾ A. D. Xenopol, *Studii economice*, Iași, 1879, p. 59.

²⁵⁾ *Curierul*, Iași, din 22 februarie 1880, p. 2.

²⁶⁾ *Ibidem*, din 29 februarie 1880, p. 2.

prinderilor industriale etc.²⁷⁾. Sub presiunea burgheziei industriale, guvernul a trecut la elaborarea unor legi pentru încurajarea unor industrii chiar în condițiile existenței convenției.

În aceste împrejurări problema dezvoltării economice a Iașului a căpătat un nou impuls. S-au fluturat atunci tot felul de soluții. Burghezia locală, în căutarea de surse de venit, cerea ca rolul principal în opera de dezvoltare industrială a Iașului să-i revină exclusiv ei, deoarece în ridicarea economică a orașului „este locul de izbândă strălucită a inițiativei private”²⁸⁾. Această inițiativă a fost timid concretizată în câteva măsuri economice luate înainte de expirarea convenției cu Austro-Ungaria.

În șirul acțiunilor întreprinse de burghezia locală notăm, între altele, încercarea de cultură sistematică a gîndacilor de mătase. În 1882, la stăruința lui A. D. Xenopol s-a format o „societate” în Iași, sub președinția lui Al. Stamatopol. Rezultatul culturii „a fost foarte bun”²⁹⁾. Curînd însă această întreprindere a încetat. Alte acțiuni cu caracter industrial au fost sporadice, multe întreprinderi încetînd să existe, la puțin timp după apariție. Un factor foarte activ care a contribuit la distrugerea inițiativelor economice l-a constituit concurența mărfurilor străine.

Legislația industrială elaborată pînă la denunțarea convenției cu Austro-Ungaria, n-a fost aplicată pe cuprinsul orașului Iași, iar distrugerea de către convenție a tot ce avusese un început în industrie dădea situației economice locale un caracter și mai grav. Din aceste motive cadastrul prefectoral din 1883 și cel din aprilie 1885 au înregistrat puternica scădere numerică a populației orașului, care își căuta existența în altă parte³⁰⁾. Recensămîntul a arătat grava stare de mizerie a locuitorilor.

În 1885 unitățile economice din oraș se reduceau la un număr restrîns de „fabrici”, care nu foloseau decît o mică parte din brațele de muncă existente. Statistica industrială din acest an este concludentă în acest sens. Cu toate acestea, cifrele trebuie folosite cu multă atenție, deoarece ele au fost înregistrate după declarațiile „fabricanților”, în lipsă de registre.

Rezultă din acest tablou că numai un număr mediu de 532 lucrători aveau zilnic o ocupație, imensa majoritate a populației sărace neavînd unde să-și închirieze forța de muncă. De această situație a căutat să se folosească burghezia locală pentru a-și realiza imperativul ei: dezvoltarea industriei de pe urma căreia să obțină mari profituri. Totodată,

²⁷⁾ Olga Constantinescu și N. N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 73.

²⁸⁾ *Liberalul*, Iași, din 15 iulie 1886, p. 2.

²⁹⁾ A. D. Xenopol și A. Mironeanu, *Industria mătasei*, Buc., 1896, p. 25.

³⁰⁾ În 1859 populația Iașului număra 65.745 de locuitori, pentru ca la „primul recensămînt sistematic” din 1883 populația să scadă la 59.427 de locuitori. (N. A. Bogdan, *Note statistice relative la comuna Iași*, în *Arhiva*, Iași, an. IV, nr. 4 (aprilie) 1904, p. 161). Fenomenul de depopulare a Iașului din cauză că nu se găseau în el mijloace de existență îl relevă și A. D. Xenopol (*Memoriu...*, p. 4).

Statistica industrială pe anul 1885 ³¹⁾

Felul fabricii	Nr. fabr.	Nr. mediu al lucrătorilor ocupați pe zi	Costul total al produselor pe an (lei noi)	Cantitatea de produse fabricate pe an		
				kg.	Hl.	Buc.
Oțet	1	2	1 950	—	1 000	—
Cărmizi	2	350	900 000	—	—	3 000 000
Lumânări de său	2	4	56 000	40 000	—	—
Lumânări de stearină	2	20	210 000	30 000	—	—
Mezeluri	4	16	11 200	8 000	—	—
Paste alimentare	1	3	1 300	1 000	—	—
Pline	21	123	1 357 752	5 431 000	—	—
Săpun	2	6	7 000	8 000	—	—
Velnițe sau poverni	1	8	19 240	—	185	—
Total	36	532				

ca a creat iluzia că se preocupă de soarta populației sărace din oraș, care nu avea unde să-și câștige existența. Pe această linie, unul din membrii consiliului comunal s-a străduit să arate în 1885, că pentru acel moment ar fi fost „inutil” de a se gândi „absolut la îmbunătățiri ca cele de iluminare mai bună, dar desigur mai costisitoare, precum nici la concedarea aducerii apelor sau clădiri de edificii” ³²⁾, aceste îmbunătățiri fiind considerate „improprie pentru un oraș fără comerț și fără industrie și redus... a fi locuit în minoritate de funcționari publici, cițiva comercianți pentru consumația locală, un număr foarte restrâns de proprietari rentieri și pensionari, iar majoritatea... aproape trei pătrimi de oameni mizeri lipsiți de lucru și reduși mai ales în timpul iernii a nu ști cu ce va trăi ziua de mâine” ³³⁾.

Dezvoltînd iluzia înființării unei industrii locale prin antrenarea tuturor claselor sociale, consiliul comunal recomanda că nu era bine să se aștepte totul de la centru, care „de mult s-a deprins a ne refuza” ³⁴⁾. Industria locală trebuia creată cu mijloace proprii, uzînd de legislația timpului.

În aceste împrejurări au apărut propunerile de la sfîrșitul anului 1885 de care ne ocupăm în nota de față. Subliniem cu acest prilej că ele n-au fost făcute în preajma sau în timpul unei campanii electorale ca valoarea lor să poată fi diminuată de caracterul demagogic al folosirii

³¹⁾ Arh. St. Iași, Primăria Iași, dos. 94/1886, f. 8, 11.

³²⁾ Ibidem, dos. 117/1886, f. 2. O largă circulație avea însă și ideea că „chesteunea alimentării orașului cu apă suficientă și aceea a unei mai bune iluminării” erau lucruri de căpetenie în dezvoltarea orașului. (*Liberalul*, Iași, din 13 martie 1886, p. 1).

³³⁾ Ibidem.

³⁴⁾ Ibidem.

lor, ci sînt expresia nemulțumirilor unei părți a burgheziei industriale din oraș, care, după trista experiență a convenției cu Austro-Ungaria, se manifesta în cadrul „marei mișcări economice” a burgheziei, de care am vorbit mai sus.

Propunerile din 1885 sînt promovate de comună, care trebuia să-și asume orice obligație privitoare la eficacitatea mijloacelor de încurajare a inițiativei particulare. Pentru aceasta consiliul comunal trebuia să aplice legea din 13 aprilie 1880 referitoare la concedarea domeniilor³⁵⁾, combinată cu legea vînzării bunurilor statului. Concedind terenuri în virtutea acestor legi și acordînd întreprinzătorilor oarecare avantaje, comuna „ar putea vedea într-un viitor cît mai apropiat creîndu-se industria locală, singura în stare de a ține un oraș”³⁶⁾. Concedarea gratuită de terenuri, scutirea de taxe și premiile bănești acordate persoanelor care ar crea și dezvolta industria locală ar fi îndemnat pe capitalist „a-și deplasa capitalul ascuns în rentă și obligații de stat și a-l întrebuița într-o întreprindere ce ar putea fi mai productivă”³⁷⁾, ar scoate pe capitalist „pe cîmpul activității”³⁸⁾. E vorba deci de poziția refractară a unei părți a burgheziei locale față de politica economică a statului, ea preferînd să-și destineze capitalul ei altui scop decît celui industrial, în anii convenției vamale cu Austro-Ungaria. Totodată se reamintea consiliului comunal că terenul din șesul Bahluiului aparținea comunei de la Regulamentul Organic, fiind destinat acesteia pentru înființarea de fabrici. De asemenea, puteau fi folosite și domeniile comunei date pentru imaș, întrucît acestea prisoseau, cum și domeniile primite cu legea celor zece milioane³⁹⁾.

Bazat pe aceste temeuri, un membru al consiliului comunal a prezentat propunerile sale cu privire la dezvoltarea economică a orașului Iași. El propunea, mai întîi, concedarea de terenuri persoanei sau companiei care ar înființa o fabrică de frînghii, sfori, odgoane și saci de cîneapă, în sau iută. Concedarea terenurilor trebuia făcută gratuit în șesul Bahluiului, aproape de gară, dîndu-i-se mai întîi un loc pentru antrepozite și docuri. Întreprinzătorului trebuia să i se dea gratuit cel

³⁵⁾ *Monitorul Oficial* din 13 aprilie 1880.

³⁶⁾ Arh. St. Iași, Primăria Iași, dos. 117/1886, f. 2.

³⁷⁾ *Ibidem*.

³⁸⁾ *Ibidem*.

³⁹⁾ Legea pentru lichidarea și întrebuițarea celor zece milioane lei vechi a fost votată în ședința din 29 iunie 1866 a constituantei. Pentru lichidarea acestei sume se cedau pe veci orașului Iași moșiile, acareturile, locurile virane și vilele din împrejurimi (vezi *Monitorul Oficial* nr. 87 din 13 (25) aprilie 1880, p. 2694). În virtutea aceleiași legi comuna mai avea dreptul atît asupra tuturor embaticurilor din oraș cît și asupra acelor de pe moșiile trecute în patrimoniul său cîte nu erau încă răscumpărate. Comuna era obligată să vîndă loturi de pe moșiile sale la cultivatori și industriași romîni. Această tranzacție legală n-a convenit consiliului comunal, care a socotit că guvernul a folosit un pretext înșelător pentru a obține de la comună 10.000.000 lei vechi. Drept recompensă, comuna a primit „pe lîngă cîteva moșii greu de administrat și de puțin folos, o mulțime de ruine din oraș, cu care guvernul nu știe ce să facă și pentru care comuna în loc de folos trebui să mai cheltuiască pentru a curăți locurile de sub ele, de movilele de moluz” (Arh. St. Iași, Primăria Iași, dos. 117/1886, f. 15).

puțin 100 ha pe un domeniu propriu pentru cultura plantelor, care să-i servească ca materie primă. În afară de aceasta, urma să se acorde o scutire de taxe comunale pe timp de 10 sau 20 de ani.

În același fel trebuia să se înființeze o „fabrică de oloiuri” de rapiță, cîneșă sau altă plantă. Terenul pentru instalarea fabricii trebuia dat tot în șesul Bahluiului într-un loc convenabil. Persoana sau compania care s-ar fi angajat într-o asemenea ramură a industriei trebuia să primească 100 ha teren pentru cultura plantelor oleaginoase, ale căror tul-pine puteau servi în același timp ca materie primă fabricii de frînghii. Dreptul de scutire de taxe comunale asupra produselor urma să se exercite pe o perioadă de 20 de ani.

Se propunea, de asemenea, să se acorde un teren suficient și convenabil pentru instalare și cel puțin 40 ha răspîndite în vreo 10 locuri proprii pentru pricăsi mobile, cum și o scutire de taxe asupra produselor sale pe timp de cel puțin 10 ani, persoanei sau companiei care s-ar fi angajat să înființeze o fabrică de distilat ceara și de făcut luminări din ceară curată. Asemenea industrie ar fi renăscut și impulsiona-t creșterea albinelor. Pentru fabricarea luminărilor din spermanțet sau produse indigene trebuia să se conceadă gratuit, în același loc, un teren suficient pentru instalarea unei asemenea fabrici, acordîndu-se în același timp patronului sau companiei o scutire de taxe asupra produselor pe timp de 25 de ani.

Pe baza aceluiași condiții s-a propus înființarea unei fabrici de săpun și a alteia pentru dubit piei și produs saftianuri, fiecare din acestea beneficiind de o scutire de taxe comunale pe timp de 20 de ani. Membrul consiliului comunal se arăta convins că prin crearea fabricilor de luminări de seu, săpun și dubit piei, pentru care erau necesare produsele animale ca principala materie primă, „bogăția locală ar crește”⁴⁰⁾.

În vederea dezvoltării producției de vinuri s-a propus să se conceadă gratuit un teren suficient și productiv pe moșia Tomești, Bucium sau Socola acelei persoane sau companii care și-ar fi asumat răspunderea de a înființa o fabrică pentru produse din vinuri și pometuri. Produsele urmau să fie scutite de taxe comunale pe o perioadă de 25 de ani. Datorită acestor avantajii producătorii de vinuri ar fi putut să găsească un de-bușeu mai sigur, iar derivatele vinului și pometurile și-ar fi găsit o mai largă întrebuințare. Pentru a face ca vinurile indigene să devină bune pentru export, consiliul comunal trebuia să acorde avantajii persoanei sau companiei care s-ar fi decis să construiască un mare depozit de conservare a lui. În acest fel s-ar fi putut dezvolta o industrie a vinului, nemaifiind „tributari vinurilor străine de multe ori falsificate”⁴¹⁾.

Tendența de a da orașului Iași o dezvoltare economică, astfel ca produsele sale să poată fi exportate, este puternic oglindită și în propunerile cu privire la înființarea unei mari fabrici pentru diferite prepa-rate și conserve de cărnuri, cum și în propunerile referitoare la crearea unui stabiliment de pregătirea conservelor de fructe și produse vegetale. Crearea unor asemenea unități industriale „ne-ar scuti de umilița (de)

⁴⁰⁾ Arh. St. Iași, Primăria Iași, dos. 117 1886, f. 4.

⁴¹⁾ Ibidem, f. 5.

a le vedea importându-se de aiurea⁴²⁾). Traducerea în fapt a acestor propuneri trebuia să se facă de o persoană sau companie pe un teren suficient și prielnic acestei activități, acordat de comună. Totodată, întreprinzătorul urma să beneficieze de o scutire generală de taxe comunale pe o durată de cel puțin 10 ani, iar la expirarea acestei perioade, dreptul de scutire urma să se exercite numai „pentru produsele ce ar exporta⁴³⁾).

Pentru a sublinia cât de slab era dezvoltată industria în oraș s-a expus cu acel prilej faptul că se importa pînă și crahmala*), „noi care alimentăm străinătatea cu cereale⁴⁴⁾”. Lichidarea acestui „ridicul” trebuia făcută prin crearea unor condiții optime, teren gratuit și scutire generală de taxe comunale de cel puțin 20 de ani, persoanei sau companiei care s-ar fi angajat să deschidă o fabrică de crahmală și cleiuri cit mai fine.

Unele din propunerile făcute în 1885 se referă la dezvoltarea fabricilor producătoare de materiale de construcție, solicitate la edificiile comunale și pavarea străzilor. În acest sens, din domeniul Copou, Galata sau Păcurari trebuia acordat gratuit un teren propriu pentru o fabrică de bazalt artificial, ceramică și cărămidă. Patronul urma să aibă numai el dreptul de a furniza la anumite prețuri materiale de construcții ce i-ar fi trebuit comunei. Tot în acel loc s-a mai propus să se atribuie un alt teren pentru o fabrică de țigle „ca să nu scape de tributul cel dăm străinătății și pentru acest obiect⁴⁵⁾”. De asemenea s-a propus ca din domeniile Socola, Bucium și Tomești să se conceedă gratuit terenuri pentru înființarea unei fabrici de ciment și var hidraulic, rezervându-se patronului dreptul de a ridica de pe acele domenii piatra necesară producției sale.

Același membru al consiliului comunal propunea să se înlesnească exploatarea bogățiilor forestiere care înconjurau Iașul, creînd premise pentru introducerea industriei care să prelucraze lemnul de esență tare, atît pentru necesitățile locale, cit și pentru trebuințele exportului.

În dezvoltarea economică a orașului urmau să fie antrenate și autoritățile, cărora li s-au dat privilegii speciale, cu altă ocazie, dar pe care nu le-au executat. Pe această linie, administrația comunală trebuia să impuna episcopiei Sf. Spiridon ca aceasta să înființeze fabrica de zahăr pentru care în 1843 a primit de la domnitorul Moldovei moșia Chipe-rești. Se propunea ca în cazul cînd se va face dovada că moșia Chipe-rești are un teren impropriu sau insuficient pentru această fabrică, comuna să-i vină în ajutor cu o porțiune de teren din comuna Tomești, acordîndu-i și scutiri de taxe. Terenul dat episcopiei în 1843 i-a adus acesteia însemnate venituri, așa încît numai din cîștigurile adunate de-a lungul a patru decenii, s-ar fi putut ușor construi acea fabrică. Punerea ei în funcțiune ar fi impulsionat cultura sfeclei de zahăr și ar fi antrenat

⁴²⁾ Ibidem.

⁴³⁾ Ibidem.

^{*}) Scrobeală albă (N.R.).

⁴⁴⁾ Ibidem.

⁴⁵⁾ Ibidem.

și alte fabrici de la care ar fi primit oase, var etc., necesare procesului de producție.

Dintre celelalte propuneri, reținem deschiderea unei fabrici de chibrituri și înființarea de mori cu aburi în șesul Bahluiului. Pentru fabrica de chibrituri care trebuia să fie „mai sistematică și mai completă”⁴⁶⁾ urma să se concedă un teren necesar și o scutire de taxe comunale pe timp de cel puțin 20 de ani. În ce privește modernizarea morilor, aceasta ar fi dus la dispariția celor puse în mișcare de forța animală și la primenirea unei atmosfere infectate de aglomerarea cailor în locuri joase și mlăștinoase. Introducerea morilor moderne ar fi ridicat calitatea făinei, Iașul putînd nu numai să renunțe la import, dar să și întreprindă exportul activ al acestui produs.

Autorul propunerilor a avut grijă, ca în șirul lor să cuprindă și cele referitoare la aprovizionarea Iașului cu apă, aceasta putînd fi procurată de pe moșiile Aroneanu, Șapte Oameni, Copou, Socola și Ezăreni. Din veniturile domeniilor se putea întreprinde captarea și aducerea apei cel puțin de la Aroneanu și de la Șapte Oameni, de unde se putea urca pînă la bariera Copou. Lucrarea trebuia să se execute în regie, făcîndu-se mai întîi cîteva rezervoare în care să se poată aduna în cursul nopții spre „a nu mai curge pe strade ca astăzi”⁴⁷⁾. Comuna urma să patroneze această întreprindere, ea distribuind apa după necesități și numai ea putînd „trage foloasele din abonamentele ce s-ar face”⁴⁸⁾.

O altă problemă discutată de o parte a burgheziei locale în vederea dezvoltării economice a Iașului, și care se reflectă în proiectul de propuneri din 1885, era aceea a Bahluiului. Burghezia comercială și politicienii locali au făcut multă vreme uz de ideea canalizării riului Bahlui, socotit ca principal mijloc pentru ridicarea economică a orașului Iași⁴⁹⁾. Ca și celelalte nevoi ale Iașului, și această problemă a făcut parte din programul politicienilor care voiau să-și creeze o bază electorală în mijlocul alegătorilor⁵⁰⁾. Totuși, reluarea problemei canalizării Bahluiului în momentul în care întreaga țară era cuprinsă de o „mare mișcare economică”, dădea acestei chestiuni o importanță deosebită și reală. Reaparitia ei în anii 1885—1886 a izvorit din necesitatea burgheziei de a înfîrîpa în oraș o viață comercială și industrială care să-i asigure creșterea profiturilor. Readucerea acestei chestiuni în discuție, coincide cu anii în care decadența orașului — determinată, în primul rînd de efectele dezastruoase ale convenției cu Austro-Ungaria și de lipsa de interes a statului de a ocroti și încuraja industria indigenă — crește vertiginos. Canalizarea Bahluiului — în concepția vremii — ar fi adus avantaje nu numai acționarilor, ci întregului oraș, „asigurîndu-i salubritatea și oferîndu-i mijlocul de a deveni un centru industrial”⁵¹⁾. Totodată, faptul împlinit ar fi determinat populația să

⁴⁶⁾ Ibidem, f. 7.

⁴⁷⁾ Ibidem.

⁴⁸⁾ Ibidem.

⁴⁹⁾ *Liberalul*, Iași, din 1 martie 1886, p. 1, *Noua revistă politică...* an. IV, nr. 3 din 18 (30) ian. 1887, p. 19.

⁵⁰⁾ Vezi *Liberalul*, Iași, din 24, 27 febr., 1, 4, 6, 9, 12, 13, 15, 18, 22, 29 martie și 3 aprilie 1886.

⁵¹⁾ *Noua revistă politică...* an. IV, nr. 3 din 18 (30) ian. 1887, p. 19.

„pogoare pe malurile Bahluiului, unde grădinile prospere și stabilimentele sale industriale vor mărturisi într-un viitor apropiat bogăția locuitorilor săi“⁵²). După cum se vede, iluzia înșelătoare a îmbogățirii tuturor locuitorilor orașului, de pe urma acestei întreprinderi, este prezentă și de această dată. Repunerea în discuție în 1885 a acestei probleme poate fi considerată însă și ca o replică a burgheziei locale la nerezolvarea chestiunii căilor ferate Iași—Dorohoi și Iași—Vaslui. Cu toate acestea, în proiectul de propuneri de la sfârșitul anului 1885, nu numai că problema canalizării Bahluiului nu e susținută și dezvoltată, dar e combătută cu vehemență, întrucât este „enorm de costisitor și nerealizabil, căci Siretul și Prutul ca riuri navigabile nu li se poate distra apa în detrimentul proprietarilor riverani inferiori și poate și din punct de vedere strategic“⁵³). Autorul propunerilor conchidea că pentru ca Bahluiul să aibă un curs continuu și abundent era necesar a se „repara și prinde la loc vechile ezeturi“ din apropierea Iașului, menite a servi ca imense rezervoare de apă în vreme de secetă și totodată „apele ar putea servi și de motori unor fabrici sau mori ce s-ar plasa lângă ezeturi“⁵⁴). Așa dar, problema Bahluiului în cadrul propunerilor din 1885 avea o importanță minoră, întietatea avînd-o cele cu caracter industrial.

De același ordin este și propunerea referitoare la școala de meserii a comunei, care trebuia să creeze posibilități absolvenților neînzestrați cu mijloace pentru a-și deschide ateliere proprii, să lucreze în cadrul școlii și cu materialul ei. Pentru aplicarea acestei măsuri se argumenta ideea că aceasta „ar înlesni publicului confecțiunile necesare“, dar în afară de aceasta „ar închide calea funcțiunilor publice elevilor meseriași ai acestei școli care-și justifică astăzi abandonarea meseriei lor pe lipsa de lucru, de material și de credit“⁵⁵). Rezultă de aici cu prisosință intenția burgheziei locale de a canaliza elementele calificate spre o muncă productivă, care să-i aducă profituri importante.

Înapoierea economică a orașului este reliefată și de modul cum au fost aplicate măsurile cu privire la construirea de docuri și cai ferate. Docurile și antrepozitele au fost acordate prin legea din 18 iunie 1881⁵⁶), dar construirea lor a rămas în stare de proiect⁵⁷), deși acestea aveau o foarte mare importanță în viața comercială a orașului. În ce privește construirea căilor ferate, lucrările privitoare la acestea au rămas un timp numai pe hirtie, cu toate că au fost votate creditele necesare construirii lor. Linia Iași-Vaslui⁵⁸), de pildă, care avea ca scop să lege Iașul cu alte regiuni din

⁵²) *Liberalul*, Iași, din 27 febr. 1886, p. 1.

⁵³) Arh. St. Iași, Primăria Iași, dos. 117/1886 f. 6.

⁵⁴) Ibidem.

⁵⁵) Ibidem.

⁵⁶) *Monitorul Oficial* din 18 (30) iunie 1881, p. 2020.

⁵⁷) O revistă a vremii aprecia că antrepozitele, ca și liniile ferate Dorohoi-Iași și Iași-Vaslui dacă ar îmbrăca „haina realității cît mai curînd“ ar „da poate puțină viață acestui nenorocit oraș ce cade-n ruină văzînd cu ochii“ (*Noua revistă politică*... an. IV, nr. 9 din 1 (13) martie 1887, p. 63).

⁵⁸) Un deputat din Vaslui arăta în Senat la 26 noiembrie 1886 că linia Iași-Vaslui era necesară pentru că „ne deschide debușeul cel mare la Galați“ (*Senat*, din 29 noiembrie 1886, p. 16; vezi și *Noua revistă politică*... an. IV, nr. 5 din 1 (13) febr. 1887, p. 36). Un alt deputat a arătat tot atunci că ne-

punct de vedere comercial și care trebuia să fie terminată încă din 1885 era numai în proiect, iar „întotdeauna înainte de alegeri i se reînnoiesc țăruii traseului”⁵⁹).

Pentru a pune „cît mai curînd balsamul vindecător”⁶⁰) asupra rănilor Iașului, consiliul comunal a expus într-un raport adresat Consiliului de Miniștri „starea de părăsire în care s-a lăsat Iașii nefăcîndu-se pentru dinșii nici chiar acele îmbunătățiri ce au fost votate de mai mulți ani, precum calea ferată Dorohoi-Iași⁶¹), calea ferată Vaslui-Iași, docurile pentru antrepozite, edificii publice de școli și altele”⁶²). În același timp era subliniat faptul că din aceste cauze Iașul era izolat de traficul general⁶³). De asemenea legea creditului fiuciar, care prevedea înființarea la București, Iași și Craiova a unor case de credit, n-a dat nici un rezultat din cauză, între altele, că s-ar fi „slăbit unul din mijloacele puternice cu care de la centru se guverna țara”⁶⁴).

Iluzia colaborării armonioase între clase pentru traducerea în realitate a acestor propuneri este relevată din nou și este subliniată de ideea că acestea ar ridica „starea locuitorilor ieșeni, deschizîndu-le cale(a) muncii atît claselor de muncitori manuali, cît și tinerilor de ambe sexe instruiți în școlile profesionale, comerciale”, iar comerțul „ar fi de natură a scoate din ascunzătoarele actuale capitalurile ce stau închise”⁶⁵). În acest fel orașul s-ar fi putut dezvolta din punct de vedere economic și „n-ar mai oferi după vechea capitală, fiindcă pierderea ei s-ar suplini prin întreprinderi în adevăr productive”⁶⁶).

construirea liniei Iași-Vaslui „este o nedreptate care se face și care lovește o mare parte din țară” (*Senat*, din 29 noiembrie 1886, p. 16). Ministerul Lucrărilor Publice pretexta că avea sarcina de a lega toate centrele țării de capitală (*Ibidem*, p. 17). După cum se vede, revendicările burgheziei locale privind construirea liniilor ferate Iași-Vaslui și Iași-Dorohoi erau nu numai necesare ei, dar stabileau legături cu celelalte capitale de județe în vederea unei colaborări economice în această parte a Moldovei. Această situație ar fi convenit acelei părți a burgheziei ieșene care urmărea să facă din oraș un însemnat centru comercial al Moldovei, investițiile de capital făcute în acest domeniu asigurîndu-i ei mari posibilități de profit.

⁵⁹) Arh. St. Iași, Primăria Iași, dos. 117/1886, f. 15.

⁶⁰) *Ibidem*.

⁶¹) În ce privește această linie era necesară nu numai pentru orașul Iași care „ar mișca poate din amorteala în care a căzut, dar pentru întreaga parte de nord a Moldovei, a cărei agricultură n-ar putea decît să prospere”. În afară de aceasta, liniile Iași-Dorohoi și Iași-Vaslui „ne-ar emancipa de sub stăpînirea Austriei, care ne înăbușă cu convențiunile ei de transport” (*Noua revistă politică...* an. IV, nr. 5 din 1 (13) febr. 1887, p. 36). Și această chestiune — linia Iași-Dorohoi — a fost înserată demagogic în programul politicienilor în campaniile lor electorale. În 1886, de pildă, în preajma alegerilor pentru consiliul comunal, presa liberală arăta că „pentru a putea fi mai curînd terminată, a fost împărțită de comisiunea inginerilor însărcinați în trei secțiuni” (*Liberalul*, Iași, din 13 iulie 1886, p. 2).

⁶²) Arh. St. Iași, Primăria Iași, dos. 117/1886, f. 18.

⁶³) vezi și A. D. Xenopol, *Memoriu...*, p. 11.

⁶⁴) Arh. St. Iași, Primăria Iași, dos. 117/1886, f. 15.

⁶⁵) *Ibidem*, f. 7.

⁶⁶) *Ibidem*.

Măsurile luate de guvernele burghezo-moșierești — unele din ele rămânând decenii întregi în stare de proiect — n-au fost însă de natură a da orașului dezvoltarea economică de care avea nevoie.

Pentru studierea propunerilor din 1885, consiliul comunal în ședința din 18 ianuarie 1886, a ales o comisie care însă nu s-a întrunit în nici o ședință pentru a le studia.

Tergiversarea studierii propunerilor subliniază cu prisosință că atît cercurile locale cît și organele centrale ale statului burghezo-moșieresc nu erau interesate în satisfacerea imediată a nevoilor Iașului și a locuitorilor lui, cu toate că *trei pătrimi* din populația orașului nu avea de lucru și trăia în mizerie.

Subliniem însă că spre sfîrșitul celor 10 ani cît a durat convenția cu Austro-Ungaria și imediat după denunțarea ei, inițiativa particulară pentru crearea și dezvoltarea unei industrii a căpătat un impuls. „De cîtăva vreme — scria un ziar local în mai 1886 — în orașul nostru a început a se fabrica deosebite obiecte industriale”⁶⁷⁾. „Fabrica” de chibrituri a început a produce pentru stat⁶⁸⁾. În același an, localul Longa-Vita, fost spital rusesc pe vremea războiului pentru independența de stat a Romîniei⁶⁹⁾, a fost oferit pentru instalarea unui atelier de frîngerie, sub „povățuirea și munca” lui Dininschi, maistru-profesor la școala Trei Erarhi⁷⁰⁾. Pînă în luna mai „fabrica” a realizat „oarecare progrese”⁷¹⁾, iar în octombrie același an funcționa „cu multă regularitate”⁷²⁾. Anul 1886 a fost punctul de plecare și pentru alte „industrii”⁷³⁾.

Subliniem de asemenea că unitățile industriale apărute în oraș după 1885 nu sînt nici decum rezultatul propunerilor de care am vorbit mai sus. Deși acestea exprimau în fapt interesele unei părți a burgheziei industriale, totuși aplicarea lor n-a luat nici o dată o formă concretă, ele rămînînd literă moartă de-a lungul anilor. Șirul propunerilor nu s-a oprit în 1885. Propunerile au continuat și după acest an, fie exprimate în scopuri electorale⁷⁴⁾, fie izvorîte din necesitatea obiectivă a burgheziei de a dezvolta economic orașul⁷⁵⁾, putînd astfel să-și realizeze profiturile pe care le căuta.

⁶⁷⁾ *Liberalul*, Iași, din 14 mai 1886, p. 1.

⁶⁸⁾ *Ibidem*, din 26 iunie 1886, p. 1.

⁶⁹⁾ Prof. dr. N. Leon, *Amintiri*, partea a III-a, Iași, 1927, p. 141.

⁷⁰⁾ *Liberalul*, Iași, din 27 februarie 1886, p. 1.

⁷¹⁾ *Ibidem*, din 14 mai 1886, p. 1.

⁷²⁾ *Ibidem*, din 29 octombrie 1886, p. 1.

⁷³⁾ *Ibidem*, din 14 mai 1886, p. 1, din 23. 24 iulie și 13 august 1887.

⁷⁴⁾ *Adevărul*, Buc., din 23 sept. 1888 și Theodor Codrescu, *Uricarul* vol. XX, Iași, 1892, p. 25.

⁷⁵⁾ Autorul propunerilor din 1885 a arătat în ianuarie 1887 că „este bine să se încurajeze orice fabrică; aceasta ca principiu pentru a face ca să se înființeze cît se poate mai multe fabrici (*Monitorul Comunal al primăriei Iași*, din 22 martie 1887, p. 330). Pentru noile propuneri făcute în 1887, în care cele cu caracter industrial sînt în minoritate, vezi *Ibidem*, din 30 aprilie 1887, p. 386 și din 8 mai 1887, p. 391. Acestea din urmă sînt o încercare de sistematizare a mijloacelor de îndreptare a Iașului. În 1887 s-a vorbit chiar de nevoia de a se forma o „zonă industrială” a orașului, la periferia lui, prin constituirea unor țîrșoare (*Ibidem*, din 30 aprilie 1887, p. 386).

Superioritatea propunerilor din 1885 ⁷⁶⁾ constă în faptul că ele au format un ansamblu de măsuri concrete, în care cele cu caracter economic predomină. Ele reprezintă o sinteză a revendicărilor burgheziei ieșene, în cadrul marilor nemulțumiri provocate burgheziei române de convenția cu Austro-Ungaria. Propunerile n-au fost puse în practică, iar unitățile industriale mici, care i-au urmat, n-au reprezentat decît foarte puțin în viața economică a orașului. În 1888, A. Beldiman, vizitînd Iașul, a declarat că decadența lui l-a „îtrîstă” și l-a „îspăimîntat” ⁷⁷⁾, iar în 1891, D. A. Xenopol nota că „Iașul decade pe fie ce zi și că merge spre o sigură pieire” ⁷⁸⁾. Tot în 1891 s-a constituit un comitet pentru apărarea Iașului, care a prezentat 47 de revendicări privitoare la industrie, la dezvoltarea comercială și culturală, la repartizarea proporțională, în funcțiile publice, la aducerea Curții de Casație și a Curții de Conturi la Iași ⁷⁹⁾. Șirul revendicărilor burgheziei ieșene nu s-a întrerupt aici.

*
* *
*

După cum s-a putut observa, toate propunerile privesc numai industria ușoară. În afară de faptul că burghezia în acest fel ar fi putut obține însemnate profituri cu investiții puține, recuperîndu-și rapid capitalul investit, trebuie subliniat că materia primă din oraș și din preajma lui, cum și puțința de a folosi fără dificultăți munca necalificată existentă în oraș, puteau da o dezvoltare numai întreprinderilor din industria ușoară. Din propuneri nu rezultă nici o îngrădire cu privire la angajarea capitalului străin de a le realiza. La baza alcătuirii lor a stat spiritul de exploatare a forței umane, inclusiv a copiilor, mascat de iluzia înșelătoare a colaborării tuturor claselor sociale la opera de prosperare economică a orașului.

În anii regimului burghezo-moșieresc orașul Iași a cunoscut o adîncă înapoiere economică și social-culturală. Cîteva fabrici de mică importanță în economia țării și mai multe ateliere mici meșteșugărești, cu o tehnică rudimentară, formau industria lui. Muncitorilor le erau impuse condiții deosebit de grele, exploatarea și jefuirea lor aducînd patronilor mari profituri.

Iașul, cu toate că era socotit un centru științific și cultural al țării, avea un însemnat procent de analfabeți.

*
* *
*

Adevărata dezvoltare economică și social-culturală a orașului a îmbrăcat haina realității în condițiile istorice în care la putere a venit clasa muncitoare.

⁷⁶⁾ Unele propuneri au fost preluate și folosite demagogic de politicieni în campania electorală din 1886 pentru alegerea consiliului comunal (*Noua revistă politică*... an. IV, nr. 5 din 1 (13) febr. 1887, p. 35).

⁷⁷⁾ Th. Codrescu, *op. cit.*, vol. XX, Iași, 1892, p. 25.

⁷⁸⁾ A. D. Xenopol, *Memoriu*..., p. 4. Decadența orașului s-a păstrat multă vreme, burghezia locală uzînd deseori de ea pentru satisfacerea revendicărilor sale. Ziarul *Lumea*, Iași, din 2 mai 1932, p. 2, scria în acest sens că „problema Iașului este interesantă. Toți îl iubesc, toți îl depling, toți îl preamăresc. Nimeni nu-l ajută...”

⁷⁹⁾ Th. Codrescu, *op. cit.*, vol. XVII, 1891, Iași, p. V—XIII; A. D. Xenopol, *Memoriu*..., Iași, 1891; vezi de asemenea *Opinia*, Iași, din 3 mai 1935, p. 2.

În anii regimului democrat-popular, prin grija și sub conducerea înțeleaptă a încercatului nostru partid, orașul, ca și întreaga țară, a cunoscut numeroase și radicale transformări. Creșterea volumului de investiții a asigurat dezvoltarea economică și social-culturală a lui. Datorită politicii științifice a partidului, au fost puse bazele dezvoltării industriei, concretizate în construirea de importante obiective industriale în oraș: fabrica de antibiotice, fabrica de mobilă, întreprinderi ale industriei locale, întreprinderi ale industriei alimentare, textile. Vechile fabrici au fost modernizate, reutilate, li s-a lărgit spațiul și capacitatea de producție.

Iașul, cel mai vechi centru universitar din țară, a devenit cu adevărat un focar al științei și culturii. În oraș funcționează astăzi șase institute de învățământ superior, numărul studenților fiind de 2,5 ori mai mare decât în anul 1938. Au fost date în funcțiune numeroase așezăminte științifice și cultural artistice.

O dată cu dezvoltarea economică și social-culturală a sporit neîncetat nivelul material și cultural al populației.

Rezultatele obținute până în prezent constituie doar începutul minunatelor perspective care se deschid orașului Iași. În Expunerea tov. Gh. Gheorghiu-Dej la adunarea activului de partid din regiunea Iași se arată că „partidul și guvernul apreciază că în prezent a devenit posibil și necesar să se imprime un ritm și mai accentuat al construcției economice și social-culturale în regiunea Iași”⁶¹⁾.

Datorită politicii înțelepte a partidului, perspectivele Iașului devin din ce în ce mai luminoase.

În domeniul industriei, conform sarcinilor planului economic de șase ani, este prevăzută amplasarea a 17 uzine și fabrici, în afara unui număr de alte 9 unități noi, de interes republican, stabilite anterior a fi construite în regiunea Iași. Se vor crea noi ramuri industriale: siderurgia, construcția de utilaj chimic, industria de mase plastice și altele.

Cel mai important obiectiv industrial prevăzut va fi o uzină metalurgică ce va intra în funcțiune în anul 1963, cu trei secții: țevi sudate, profile îndoită din tablă, laminator de benzi la rece. Uzina va aproviziona cu produsele sale întreaga economie a țării. Atelierele de reparat material rulant „Ilie Pîntilie” vor fi reprofilate și lărgite. În afara de acestea se vor mai construi: o centrală electrică de termoficare cu o putere instalată de 36—50 M.W.; o fabrică de prelucrare a maselor plastice cu o capacitate de circa 30.000 tone pe an; o fabrică de tricotaie de bumbac cu o capacitate de producție de 13 milioane bucăți pe an; o secție de mobilă curbată în cadrul fabricii de mobilă și altele.

În ceea ce privește problemele social-culturale, între anii 1960—1965 va avea loc lărgirea și îmbunătățirea în continuare a învățământului de toate gradele și întărirea bazei sale materiale.

Întreg ansamblul de măsuri luate de partid și guvern pentru dezvoltarea multilaterală a regiunii și a orașului, vor întineri tot mai mult

⁶¹⁾ Scînteia, Buc., 24 septembrie 1961, p. 1.

bătrînul Iași. „Eu văd Iașul — a spus tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în fața cadrelor didactice de la Universitatea ieșeană — ca un oraș modern, un oraș nou, unul din cele mai frumoase orașe ale țării. Desigur, aceasta se va face treptat — dar cu siguranță”⁸²).

Entuziasmul oamenilor muncii față de minunatele perspective create de partid pentru dezvoltarea economică și social-culturală a orașului și a regiunii Iași, este legitim: oamenii muncii consideră politica științifică a partidului, ca propria lor politică.

⁸²) Scînteia, Buc., 27 septembrie 1961, p. 3.

DE LA IORGU CARAGIALE LA TEATRUL DE STAT DIN PLOIEȘTI

M. APOSTOL

Calea pe care s-a ajuns, acum zece ani, la întemeierea unui teatru de stat în orașul Ploiești, a fost grea și îndelungată. Cercetînd documentele, deslușim începutul acestei căi sinuoase în străduința unor locuitori ai vechii așezări urbanistice de a întemeia, acum o sută de ani, un „teatru național” local, permanent. Strădania a fost zadarnică pentru acele vremuri, dar ea consfințește dragostea și interesul pe care le purtau ploieștenii, și nu numai ei, artei dramatice. „Artele ajung să fie trebuințe neapărate într-un popor ce se civilizează, și la noi putem zice că teatrul, care este templul artelor, a ajuns să fie o trebuință, o hrană spirituală”¹⁾. Dorinței locuitorilor de a avea un teatru al lor s-a adăugat și interesul pe care-l stîrneau diferitele trupe în trecere prin orașul Ploiești. Formate din actori de talent, dar fără posibilități materiale, aceste trupe peregrinau din oraș în oraș, în vederea asigurării existenței celor ce le compuneau. Printre aceștia se numărau și „...angajații Teatrului Național — ce — nu erau plătiți decît pe cele șase-șapte luni ale stagiunii, apoi, timp de aproape jumătate de an erau lăsați la voia întîmplării, ca niște pribegi fără sprijin și fără adăpost. Singurul lor mijloc de trai erau turneele. Rătăceau prin țară, din oraș în oraș...”²⁾.

Printre trupele care, în rătăcirile lor, au poposit în Ploiești se număra și trupa lui Iorgu Caragiale³⁾. Unchi al lui I. L. Caragiale, Iorgu se abate în vara anului 1858 prin orașul Ploiești pentru a da o serie de reprezentații cu trupa sa. În fondul Prefecturii Prahova se află înregistrată la nr. 5899 din 16 iunie 1858, o cerere a sa în care arată că :

1) Cezar Boliac, *Teatru din București*, în „Curieru Român” an. XVII nr. 10 din 2 februarie 1845.

2) Victor Bumbesti, *Aristide Demetriade*, București, 1957, p. 23.

3) Iorgu Caragiale (1828—1894). Debutază în teatru în iunie 1845 ca actor. Mai tîrziu scrie și teatru: *Fiul pădurii sau Moartea haiducului Tunsu*, melo-dramă originală în patru acte și zece tablouri și *Samsarii de voturi sau cum se speculă inocența poporului* (1888), satiră politică.

Retras din teatru, obține funcția de inspector comunal la hala din piața Amzei, ocupație pe care o ironizează în versurile: „Dup-atiția ani de fală, / De artă, poezie, / Mă văz vătăf la hală / Peste măcelărie...”. Pasiunea teatrului îl chinuie și, pentru a fi aproape de artă, care i-a fost țelul vieții, solicită modestul post de garderobier. Fiind respins, înjghebează o trupă cu care dă citeva spectacole prin Podul Mogoșoaii. La bătrînețe, în mizerie, trăiește din umilul ajutor ce i-l acordă Teatrul Național în așteptarea unei pensii.

„Fiind trecător prin acest județ și voind pentru înlesnirea și a da o reprezentație, două, în specialitatea mea de actor, avind totodată și cenzurate piesele ce voi da, de Onorabilul Comitet teatral sub iscălitura d-lui Simeon

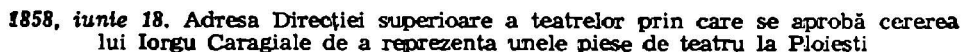
5899
M. 10
Cap. B. Caragiale
Onorabilul Administrazie a județului Prahova
Către
„Fiind un reprezentor deosebit, având talent
deosebit în interpretarea adev. spectaculoasă de
intelectualitate mea de actor, alind cu tot
mai mult, fiind în stare să dau
bună seamă. Amintesc că în ziua de
Cimpoiaș, am dat la cunoștință
Administraziei, am dat la cunoștință
mea. Amintesc că în ziua de
reprezentare, am dat la cunoștință
la. Amintesc.

1858 iunie 16.
Onor. Administrazie
Legea / L. Caragiale

1858, iunie 16. Cererea lui Iorgu Caragiale pentru reprezentarea unor piese de teatru în jud. Prahova

Marcovici, rog plecat pe Onor. Administrația, a-mi da liberă exersarea ca unui artist român ce intră în categoria trecătorilor, nu ca stabil de un curs regulat de teatru⁴⁾.

⁴⁾ Arh. St. Ploiești, Prefectura județului Prahova, inv. 22/1858.

Pe semne însă că Iorgu nu prezenta destulă încredere oficialităților locale, deoarece, în urma refuzului acestora, este nevoit să facă o nouă petiție către Direcția superioară a teatrelor care, cu nr. 113 din 18 iunie

Lista

De născuți și de copii peșceșanta în
apropiată de Teatrul de născuți
de la Magazari.

„Iosco Magarba; născuți de la Teatrul
de născuți”
„Iudiana Magarba”
„Odelele” Teatrul
„Kaur” Teatrul
„Sala”
„Iosco”
„Iudiana Magarba”
„Iosco” Teatrul
„Kaur” Teatrul
„Sala”

Teatrul de născuți de la Teatrul de născuți
de la Teatrul de născuți

de la Teatrul de născuți

Lista pieselor de teatru care urmau să fie reprezentate de trupa lui Iorgu Caragiale la Ploiești

1858, face cunoscut Administrației locale repertoriul aprobat și „o invită cu onoare a lăsa liber pe d. Caragiali împreună și cu asociații săi, a reprezenta piesele”⁵⁾ ce alcătuiau repertoriul. Faptul că trupa lui Iorgu Caragiale

⁵⁾ Ibidem.

a poposit mai mult de două săptămîni în oraşul Ploieşti, ne face să presupunem că reprezentaţiile date au epuizat întreg repertoriul, format din piese sale: *Romeo Mariela*, *Norocu e la proşti*, *De jos sus*, *Indiana Şarlemain*, *Oşelul Patriei*, *Capul tăiat*, *Rolu*, *Grăniceru*, *Păcatele coristului*, *Fata sub epitropie şi Două bilete*⁶⁾.

Trupa lui Iorgu Caragiale porneşte din nou la drum abia la începutul lunii iulie, după ce trezise printre locuitorii dorinţa de a avea o trupă a lor, locală. Pentru a preîntîmpina însă greutăţile avute la Ploieşti în privinţa reprezentării pieselor, în celelalte localităţi ce formau itinerariul turneului, Iorgu Caragiale face o altă suplică, înregistrată la nr. 6367 din 1 iulie 1858, prin care solicită administratorului judeţului, Lapati, „...să, bine voiască a-mi da în copie adresa Onor. Comitet teatral atingătoare de libera exersare a Artei mele şi a companionilor mei; totodată o rog plecat, ca să nu mai încercăm şi prin alt district, greutăţile trecute, a-mi adevăra această copie după formele cerute”⁷⁾.

Artist prin vocaţie, Iorgu Caragiale a ştiut să însufleţească în așa măsură pe artiştii trupei sale, încît au dat reprezentaţii care au reuşit să atragă publicul şi să-l încinte. Astfel s-a născut în rîndul ploieştenilor ideea tot mai accentuată a necesităţii unui teatru local. Nu va trece mult timp şi această idee se va concretiza în cîteva încercări, care, chiar dacă nu au adus rezultatul dorit — înfiinţarea unui teatru, demonstrează cu prisosinţă interesul ploieştenilor pentru arta actoricească.

Ca urmare a dezvoltării capitalismului în ţara noastră şi influenţei pozitive a pătrunderii revoluţiei franceze şi a culturii înaintate ruse, se conturează mai stringent noţiunea de cultură în rîndurile populaţiei oraşeneşti din Ţara Românească. Cultura devine „o trebuinţă, o hrană spirituală” necesară, pe măsura pătrunderii semnelor de civilizaţie. Evoluţia sa e strîns legată de dezvoltarea relaţiilor social-politice, de înflorirea comerţului şi apariţia industriei. Apar astfel o serie de gazete, societăţi literare şi trupe teatrale pentru că se resimţea imperios necesitatea satisfacerii setei de cultură a oraşenilor.

Activitatea societăţilor literare, a trupelor teatrale, serveşte în general idealurile politice ale timpului, militînd pentru ideile înaintate. Toate acestea determină cîrmuirea ca prin Ministerul din Launtru să urmărească în deaproape acţiunile lor. Astfel prin circulara nr. 1198 din 18 februarie 1858, Grigore Ghica, ministrul din Launtru, serie administraţiilor de district că este „informat ...că în unele oraşe se deschid teatruri pentru reprezentaţii de piese naţionale fără îndeplinirea formalităţilor cerute întru aceasta” şi cere „ca în viitor să îngrijească a se păzi” cele prevăzute în statutul Comitetului teatral, care, între altele, atrăgea atenţia că „nimic nu va putea să se facă întreprinzător de teatru în toată întinderea principatului” mai înainte de a avea o aprobare în acest sens şi o „chezăşie pentru exacta îndeplinire a datoriilor şi a legăturii contractate în privinţa îndeplinirii sale”⁸⁾.

⁶⁾ Ibidem.

⁷⁾ Ibidem.

⁸⁾ Ibidem.

Conținutul național, și deci patriotic, înaintat, al reprezentațiilor teatrale era astfel explicat de Nicolae Filimon, într-o cronică dramatică: „Pasiunile umane, deși sînt tot acelea la fiecare națiune, deși hotentotul și groenlandezul simt amorul, durerea și disperarea ca și francezul, italianul, germanul și spaniolul, modul însă al exprimării acestor pasiuni difere foarte mult din chestiuni de climat și civilizațiune: să mai adăogăm pe lîngă acestea și deosebitele moravuri, manierele locale și necesitățile fizice și morale ale fiecărei națiuni și vom vedea cum se naște ideea de a-și crea fiecare popor teatrul său în parte, a cărui bază, deși este una și aceeași, adică flagelarea viciului și încurajarea virtuții, se deosebește, cu toate acestea în nuanțele caracterelor puse în scenă și în maniera de a interpreta variatele pasiunii umane”⁹). Tocmai această ultimă latură a conținutului „reprezentațiilor de piese naționale fără îndeplinirea formalităților cerute” alarmase stăpînirea și o determinase să dea circulara menționată.

Un exemplar al circularii ajunge și în Ploiești, reședința districtului Prahova, într-o perioadă în care orașul simte „o trebuință” în înființarea unui teatru local. Dacă am arunca o privire retrospectivă asupra orașului de atunci, am vedea că el era un centru comercial important în economia țării și începuse să devină și un centru industrial (în 1858 existau în Ploiești patru fabrici, dintre care două erau „de gaze”, adică rafinării). Latura economică a orașului luase o dezvoltare vădită, determinînd astfel necesitatea formării unor instituții culturale corespunzătoare. Acestei necesități organice i se alătură interesul față de teatru iscat printre ploieșteni de trupa lui Iorgu Caragiale, în așa fel încît încercarea de a înființa un teatru devine, după cum spunea Costache Caragiale, o „faptă populară”¹⁰).

Și iată că dorința se concretizează, în fapt. Inițiativa orașenilor este acceptată de către Municipalityatea orașului, care, prin jurnalul încheiat, este de acord să dea o subvenție anuală de două sute de galbeni teatrului ce ar lua ființă în oraș. Administrația, înaintînd jurnalul încheiat de Municipalityate, cu raportul nr. 1261/1858, solicită Ministerului din Lăuntru permisiunea de a se înființa un „Teatru Național în acel oraș”.

Abia în 28 septembrie 1859, Comisariatul General al Teatrelor din Țara Romîneasca, cu nr. 223, răspunde Administrației districtului Prahova „aprobînd înființarea unui asemenea teatru, cu paza însă a formelor”¹¹), menționate mai sus. Mai interesantă pare cererea artistei Fanny Tardini¹²),

⁹) Nicolae Filimon: Tunsul Haiducului..., în „Țeranul român”, an. I, nr. 9 din 7 ianuarie 1862.

¹⁰) Costache Caragiale, *Teatrul național în Țara Romîneasca*, Buc., 1857, p. 22.

¹¹) Arh. St. Ploiești, Prefectura Județului Prahova, inv. 13/1859.

¹²) Fanny Tardini (1823–1908, aprilie 23). S-a năcut în Italia la Trieste. Stabilită în Galați cu familia, unde tatăl deschisese sucursala unei agenții de vapoare, Fanny joacă teatru la șezătorile coloniei compatrioților. În 1850 o aflăm în trupa lui Costache Caragiale. Artistă a Teatrului Național, rămasă neangajată în 1859, după ce încearcă, fără să reușească, alcătuirea unui teatru la Ploiești, întocmește o trupă cu care face turneele din Bucovina și Transilvania de care se leagă numele lui Mihail Eminescu. Datorită împrejurărilor, în 1868, pentru scurt timp, preia direcția Teatrului Național – fapt trecut cu vederea în bogata monografie a lui Simion Alterescu și Florin Tornea – „pe scena căruia apărură Ștefan Iulian pentru întâia oară în București” (conf. D. C. Olănescu, *Pagini din istoria teatrului român*, în „Literatură și artă romînă”, an. I.

anexată la aceasta. Ea solicită conducerea teatrului ce urma să ia ființă, arătând că „neavind alte mijloace pentru susținerea existenței decît trista Artă Dramatică ce de atîta timp profesez, voesc a deschide un teatru în provincie sub direcția mea; aflu că Municipalityatea orașului Ploiești dorește a avea un asemenea teatru în acel oraș...“¹³). În aprobarea pe care o dă, comisarul general al teatrelor, Grigore Bengescu, recomandă călduros Administrației districtului pe Fanny Tardini și cere „ca avînd în vedere dorința exprimată de Municipalityatea orașului Ploiești pentru înființarea unui teatru, precum și ocazia ce se înfățișează acum cu cererea d-nei Fani ce este o artistă de merit, și demnă de a i se încredința o asemenea Administrare...“¹⁴) să comunice ce hotărîre ia.

Anul ce se scursese între inițiativă și sosirea aprobării fusese plin de surprize. Autoritățile se schimbaseră, modificaseră bugetul municipalității și nu se arătau chiar atît de încîntate de inițiativa înaintașilor lor. După mai multe tergiversări, proiectul înființării unui teatru local cade, iar Fanny Tardini, care între timp își formase trupa de actori, pornește în vestitele sale turnee prin Bucovina și Transilvania de care se leagă numele tînarului, pe atunci, Mihail Eminescu. Și astfel prima inițiativă a ploieștenilor în acest sens este înăbușită de dezinteresul autorităților locale.

Demn de semnalat este și faptul că în 1864 trupa lui Costache Caragiale dădea spectacole la Ploiești, în grădina Lipănescu, unde „a făcut să răsune, ...îmnuri dedicate evenimentului Unirii“ Țărilor Romîne¹⁵).

Nu trece însă mult timp și ploieștenii fac o nouă propunere. Din dorința de a avea o scenă locală, o seamă de cetățeni ai orașului, printre care se numără Luca Caragiale, tatăl dramaturgului, Iorgu Caragiale, unchiul, profesorul Zaharia Antinescu și mulți alții, „vin cu toată încrederea a face o propunere și cred că nu vor fi respinși de o trebuință ce astăzi este de mare necesitate pentru lumina și progresul obștii, ca din bugetul comunal al anului 1866, să hotărască pentru înființarea unui Teatru Român în acest oraș, o subvențiune cel puțin de două sute cincizeci galbeni pe an, spre a putea fi și noi mindri în fața celorlalte orașe mult mai inferioare decît orașul Ploiești și care se bucură de o așa măreață școală care conduce pe popor la adevăratul progres“¹⁶).

Majoritatea cetățenilor, ea și cei 151 de „notabili orașeni, ploieșteni“¹⁷) semnatori ai petițiunii, erau conștienți de faptul că teatrul are un rol educativ „de mare necesitate pentru lumina și progresul obștii“. Intelectualitatea progresistă a vremii și-a dat seama că „teatrul este oglinda mora-

nr. 9 din 25 iulie 1897, p. 534). Apoi își reia peregrinările prin țară cu trupa din care făceau parte în afară de cei doi frați Vlădicești (era căsătorită cu Alexandru), comicul Comino, actorii Evolschi, Lacea, Romanescu, Constantinescu, Sachelari, Chirimescu și actrițele Dimitrescu și Albescu. Spre sfîrșit se retrage la Galați unde trăiește din venitul modest al unei case.

¹³) Arh. St. Ploiești, Prefectura județului Prahova, inv. 13/1859.

¹⁴) Ibidem.

¹⁵) Viorel Cosma, *Cum au colaborat scriitorii și muzicienii în „Gazeta literară“*, an. VI, nr. 4 (254) din 22 ianuarie 1959.

¹⁶) Primăria orașului Ploiești, dos. 55/1865 — document comunicat de prof. Stoica Teodorescu.

¹⁷) Ibidem.

vrurilor¹⁸⁾. Mergînd pe linia înaintașilor, ei doreau să folosească și această armă pentru critica societății contemporane corupte. Semnatarii petiției care voiau „a putea fi... mîndri în fața celorlalte orașe” erau „decîși a face oarecare sacrificii”¹⁹⁾ pentru a sprijini înființarea teatrului local.

Cererea a fost depusă Consiliului Municipal „spre a se lua în deliberațiune la stabilirea bugetului... pentru exercițiul anului 1866”²⁰⁾ dar fără nici un rezultat. Consiliul a hotărît că înființarea unui teatru, care ar „conduce pe popor la adevăratul progres”, nu este atît de necesar pentru oraș, mai ales că teatrul urma să fie o „oglină a moravurilor”. Acesta este principalul motiv pentru care a fost respinsă cererea de înființare a unui teatru în oraș, deși s-a motivat prin considerente economice: „La dosar, fiindcă s-a pus în vederea domnilor consilieri și n-au consimțit la acest pentru că încă bugetul anului viitor, dînd o țifra enormă la partea cheltuielilor, abia se poate întîmpina necesitățile de mare importanță, neajungînd banii a se prevede subvenția pretinsă”²¹⁾.

Inițiativa ploieștenilor de a avea un local și o trupă proprie nu s-a putut realiza nici de această dată. Opușterea de a se acorda o subvenție în acest sens este semnificativă, mai ales că în arhivele ce ne-au rămas găsim atîtea acordări de subvenții pentru fel de fel de afaceri personale ale suspușilor.

La 2 martie 1869 este numit la Școala primară de băieți nr. 2 din Ploiești, în calitate de institutor la clasa I, C. Halepliu²²⁾, care face o întîmpinare în anul următor către comitetul școlar în dorința „de a da și publicului lecții de morală biciuind vîjiurile ce se înmulțesc din zi în zi. Subscrisul dar ca vechi artist care la anul 1850 adusei prima oară Vodevilul Național în capitala Romîniei Muntene, voind ca pe de o parte, prin mijloc onest și salutar să mai diminuez suferințele bietei familii, iar pe de alta a fi eu contribuitor după putere-mi la salutul Național, vă rog să bine-voiți a-mi acorda permisiunea de a putea juca... cîteva reprezentații în sala Gimnaziului precum s-a acordat și altor institutori de au jucat pe scena Teatrului Capitalei, fapt prin care nu se face nici crimă, nici dezonoare, ci un bine public”²³⁾. Încercarea lui C. Halepliu din 7/19 decembrie 1870, „în unire și cu alți colegi, care asemenea sînt gata a contribui la această faptă nobilă, folositoare și salutară”, după cum era de așteptat, n-a reușit.

Abia peste cîțiva ani, în 1871, cînd Iorgu Caragiale face o nouă propunere, primăria o acceptă. Printre cele propuse de Iorgu sînt și „condițiunile relative la subvențiunea dată de Onorab. Primărie în privința Teatrului Român pentru sezoana de iarnă a anului 1871 și 1872” și care pri-

¹⁸⁾ Costache Caragiale, *op. cit.*

¹⁹⁾ Primăria orașului Ploiești, *doc. cit.*

²⁰⁾ *Ibidem.*

²¹⁾ *Ibidem.*

²²⁾ Costache Halepliu, participant la revoluția de la 1848, era și autor dramatic. A scris piese de inspirație cronicărească din care cunoaștem un *Fragment de operetă a lui Ștefan Vodă*, tipărit la Iași în Tip. franco-romînă, C. Gane, 1850 și *Moartea lui Mihai Viteazul la Turda*, dramă în 3 acte și 6 tablouri, tipărită la București în Tip. Colegiului Național Sf. Sava, 1854.

²³⁾ Primăria orașului Ploiești, dos. 17/1870 — *doc. cit.* de Stoica Teodorescu în *Istoricul învățămîntului ploieștean* (în ms.).

vesc o stagiune de 25 reprezentații la care se obliga să aibă o trupă formată din șase artiste, șase actori, trei coriste, trei coriști, un sufler, un mașinist și opt orchestranți. În urma propunerii sale, Primăria, cu nr. 3572 din 11 noiembrie 1871, comunică lui Iorgu Caragiale că „Consiliul comunal prin jurnalul încheiat sub nr. 130, admitînd cererea făcută de dvs. prin hîrtia ce ați prezentat Registr. la nr. 4793 din 31 octombrie expirat, v-a acordat o subvențiune anuală de cîte două mii lei noi pe an, pe timp de trei ani de zile, începînd de la 1 ianuarie 1872 și înainte și care au și prevăzut-o în bugetul elaborat pentru anul viitor, cu onoare subsemnatul dară vă comunică de aceasta spre știință și regularisire... Iar cît pentru condițiunile respective rămîne a se dezbate cu dvs. după aprobarea zisului buget“²⁴).

Iorgu Caragiale, în urma acestei aprobări, face o nouă cerere în care solicită să i se cedeze „casele ce sînt în dispoziția Onorab. Primăriei“, „fiindcă timpul de-nchirierea localurilor a trecut și fiindu-mi foarte necesar pentru interesul repetiției Teatrului Român ce am avut onoare a-l instala în orașul dvs.“ care este aprobată de Primărie cu jurnalul nr. 140, încheiat la 14 noiembrie 1871, și în urma căreia este invitat a se muta „în casele comunei zise ale lui Alecu Tulea“²⁵).

Și deoarece, în același timp, orașul era vizitat și de un circ, Iorgu Caragiale, devenit „directorul Teatrului Național din Ploiești“, solicită Primăriei să intervină ca spectacolele circului să nu coincidă cu ale teatrului spre a se evita pagube, „la amîndouă părțile“, dar primarul Philiu nu este de acord și pune pe cerere următoarea rezoluție: „Se va pune la dosar fiind în contra legii“.

Între timp, primăria îi acordă jumătate din subvenția aprobată, adică „cincizeci napoleoni din acci prevăzuți“, deoarece se dăduseră „deja mai multe reprezentațiuni teatrale“. Astfel la 16 februarie 1872 are loc reprezentarea dramei „Mila lui Dumnezeu“ (cinci acte și zece tablouri), spectacol dat de Iorgu Caragiale în folosul săracilor. Din numărul biletelor difuzate aflăm că sala avea 384 locuri iar prețul biletelor era de la un franc pentru galerie pînă la patru franci locuș în stalul I²⁶). Dar stărostiile de negustori, existente pe atunci în oraș, refuză să cumpere mare parte din biletele difuzate, demonstrînd astfel ostilitatea lor față de acțiunile innoitoare și refuzul categoric de a da un sprijin celor săraci.

Dar nici acest început nu rezistă. Autoritățile taie subvenția acordată și silesc astfel pe actori să se retragă, nemaiputînd face față cheltuielilor. Cu toate acestea, necesitatea înființării unui teatru local a continuat să se resimtă, deseori răbufnind la suprafață propuneri în acest scop. Așa, bunăoară, este propunerea lui I. L. Caragiale, el însuși fiu al Prahovei, făcută în 1879, de a se înființa mai multe conservatoare în țară dintre care unul să fie la Ploiești²⁷), sau a ziarului local „Dreptatea“, care în 1923 găsește

²⁴) Stoica Teodorescu, *Istoricul meșteșugurilor și comerțului ploieștean* (în ms.).

²⁵) *Ibidem*

²⁶) *Ibidem*

²⁷) I. L. Caragiale, *Notițe și fragmente literare*, București, 1897, p. 119 și urm.

necesară înființarea unui Teatru Național: „Trebuie încheagată o operă mare, de o reală și mare utilitate, o operă a tuturor...”²⁸).

Strădania ploieștenilor, dornici de luminarea și progresul obștii, s-a izbit în continuu de dezinteresul (am putea spune de „interesul”) celor avuți și de împotrivirea autorităților locale care-i reprezentau, în privința creării unui teatru local care să constituie „o hrană spirituală” și să „conducă pe popor la adevăratul progres”.

Împotrivindu-se cerinței celor dornici de progres, cei avuți nu numai că nu îngăduiau înființarea unui teatru local, dar nu sprijineau nici măcar manifestările artistice date în ajutorul celor sărmani, ca cea a lui Iorgu, sau turneele trupelor fruntașe care se abăteau prin urbe, de teamă că acestea ar putea lumina poporul, cu un repertoriu îngrijit, mai ales național, pentru că ei ar fi preferat pentru popor piese ușoare, fără conținut social.

În acest sens merită să fie reținută întâmplarea petrecută trupei lui Matei Millo. Sosit într-o vară la Ploiești și văzînd că la repertoriul anunțat „publicul” nu vine, Millo „puse într-o bună dimineață să se lipească pe ziduri un afiș, care glăsuia astfel:

Astă seară, în Grădina Pavilion, — unica reprezentație specială —

Tranca-Fleanca, Mere Acre

piesă de actualitate în trei acturi și mai multe tablouri scrisă de domnul Millo la Ploiești!”

Concomitent, Millo își trimise actorii, „care răbdaseră de foame și se glodaseră în datorii”, să „destăinuie” unele secrete legate de conținutul piesei din care să reiasă că „în spectacol va fi vorba despre tot soiul de întâmplări — picante — și oameni din distinsa protipendadă a orașului”.

Biletele se vindură, cum era și de așteptat, la repezeală, dînd posibilitatea actorilor să-și achite datoriile. Bătrînul actor îi trimise pe toți la gară și rămase singur la spectacol. Grădina era arhiplină cu cele mai simandicoase fețe ale orașului. Millo îi salută și începu să le vorbească despre soarta teatrului românesc din acea vreme și despre modul în care sint tratați slujitorii artei.

„Ce fel de teatru se poate face la noi — întreabă Millo cînd la piese frumoase nu veniți și preferați calambururile și obscenitățile, satirele insultătoare și birfirea cutăruia ori cutăruia dintre cei pe care cu multă politețe îi salutați pe stradă și le zîmbiți, chiar aici, în staluri? Cum să nu îndurăm noi, actorii, foamea și mizeria, dacă doar intriga vă îndeamnă să luați bilete pentru teatru?”.

Și după ce vorbi astfel vreun ceas, Millo încheie:

„Acum fiindcă piesa de astăzi se joacă doar cu mine și cu dumnea-voastră, cum eu am terminat cu „tranca-fleanca” aștept să aruncați pe scenă cu mere acre și putrede!”²⁹).

²⁸) D. Munteanu-Rimnic, *Palatul Cultural al Ploieștenilor*, în „Dreptatea”, an. I, nr. 5, din 25 aprilie 1923.

²⁹) N. Radomir, *Din istoria anecdotică a teatrului românesc*, în „Magazin”, an. IV, nr. 164 din 26 nov. 1960.

Lecția servită protipendadei, n-a avut însă nici un efect favorabil înființării unui teatru local.

Ploieștenii n-au putut să vadă împlinit unul din vechile lor visuri, de a avea un teatru local, decât abia astăzi, sub regimul de democrație populară. În cadrul revoluției culturale ce se desfășoară în țara noastră, cu sprijinul partidului și guvernului a luat ființă în anii noștri Teatrul de Stat din Ploiești, care se bucură de întreaga prețuire a noului public, oamenii muncii din orașul și regiunea Ploiești *).

Burghezia, cunoscând imensa posibilitate de culturalizare prin teatru, a ținut masele populare departe de el. Viața noastră teatrală, așa cum se desfășura în trecut, era în mare parte un mijloc de desfătare a burgheziei. Artă și cultura erau oprite prin lege să pătrundă în mijlocul muncitorimii.

Prefacerile radicale ce au avut loc în toate sectoarele în țara noastră, o dată cu instaurarea regimului de democrație populară, s-au manifestat și în domeniul artei și culturii. Revoluția culturală a cuprins în sfera sa, bineînțeles, și viața teatrală. Eliminând tot ce nu era sănătos în teatru, s-a dat o nouă direcție scenei românești, aceea de a reflecta viața nouă și noile relații statornicite, prin revoluție în patria noastră, precum și aceea de a contribui la aducerea și mobilizarea oamenilor muncii pentru marea operă de construire a socialismului.

S-a săurit un repertoriu nou, care să corespundă noilor spectatori proveniți din masele largi populare. Iar pentru ca arta scenică să poată fi răspândită în largile mase muncitorești, s-au creat, prin grija partidului, secții ale Teatrului Poporului în centrele muncitorești cele mai importante.

Astfel se naște în Ploiești, în toamna anului 1947, *primul teatru local permanent*, ca o întruchipare a dorinței de aproape o sută de ani a ploieștenilor. Teatrul Sindicatelor Unite din Ploiești a devenit de îndată un lăcaș de cultură, care s-a dovedit a fi un mijloc de orientare sănătoasă a muncitorimii către artă. În afara de acțiunea de culturalizare dusă în mijlocul muncitorilor, Teatrul Sindicatelor Unite din Ploiești a dat prilejul elementelor înzestrate din rindurile muncitorimii să se afirme, fapt pe care regimul burghez nu l-ar fi îngăduit nicidecum. Astfel, din cei 114 interpreți ai spectacolelor montate în decurs de aproape două stagii pe această scenă, 82 au fost amatori³⁰⁾, în mare parte recrutați din rafinăriile și fabricile Ploieștiului și care „au reușit să susțină în chip onorabil piesele programate“.

Din inițiativă locală și cu sprijinul organelor de partid și al autorităților locale s-a construit o sală proprie teatrului care să răspundă nevoilor urgente și să satisfacă cerințele spectatorilor, iar Ministerul Artelor cu

*) Dacă în prima parte a lucrării de față am prezentat încercările de înființare a unui teatru local pe baza unor documente inedite, în cea de-a doua parte, cea care încearcă să ilustreze „istoria“ Teatrului de stat din Ploiești, am punctat doar, cu unele evenimente mai importante, cronologic, viața teatrului de la înființare până acum, trecere în revistă care e departe de a fi o analiză completă (și pe care nici nu ne-am propus-o).

³⁰⁾ „*Flacăra*“, nr. 9 (61) din 5 martie 1949.

ordinul nr. 6403 din 15 aprilie 1948 a acordat pentru aceleași nevoi ale stagiunii 1948—1949, o subvenție de 1.000.000 lei³¹⁾.

Teatrul Sindicatelor Unite și-a început activitatea cu premiera piesei *Minzul nebun* de Cezar Petrescu și V. Rusu Sirianu. În regia lui N. Kiriteșcu, satira aceasta la adresa regimului trecut a reușit să capete tonul potrivit și astfel să mulțumească publicul. Cele 48 de reprezentații cu circa 20.000 spectatori, numai cu această piesă, sînt o mărturie că întregul colectiv a luptat și a reușit să obțină succese frumoase³²⁾. Au urmat apoi, în aceeași stagiune, premierele pieselor: *Rădăcini adînci* de James Gow și A.d.-Usseau, *Insula Păcii* de E. Petrov, *Serafim* de Ionel Țăranu și *Inspectorul de poliție* de Priestley, a căror reprezentare a demonstrat cu prisosință că artiștii teatrului local merg în pas cu viața și se orientează cu justete în alcătuirea repertoriului, iar în 1948 *Leul din piață* de Ilya Ehrenburg, *M-am născut ieri* de Garson Kanin și *O zi de odihnă* de V. Kataev.

Remarcîndu-se aportul colectivului teatral la opera de revoluție culturală inițiată de partid și constatîndu-se că actorii „și-au dovedit pînă acum maturitatea artistică,... reușind să cîștige încrederea publicului”³³⁾, Ministerul Artelor hotărăște, în februarie 1949, transformarea Teatrului Sindicatelor Unite din Ploiești în Teatru de stat, cu o existență autonomă, buget și conducere proprie.

Și iată că, după 90 de ani de străduință, prin grija partidului și guvernului, și cu sprijinul autorităților locale, Ploieștiul reușește să-și creeze un teatru permanent de stat.

Teatrul de stat din Ploiești a luat ființă în februarie 1949, adică acum doisprezece ani, în localul și cu unele elemente ale fostului Teatru al Sindicatelor Unite din Ploiești. Localul a fost renovat iar colectivul actorilor mult îmbogățit cu profesioniști, cărora li s-au adăugat cîteva talente reale de artiști amatori locali. Schema de organizare a teatrului prevedea la înființare un colectiv format din 58 persoane, dintre care 1 director, 25 actori, 16 pictori, regizori, sufleri, decoratori, mașiniști, croitori, peruchieri etc. și 16 persoane pentru muncile administrative și de gospodărie³⁴⁾.

Munca a început de îndată. Ca piesă de deschidere a teatrului și de inaugurare a primei sale stagiuni, comitetul de lectură a hotărît reprezentarea piesei lui I. L. Caragiale *O scrisoare pierdută*, ca un omagiu adus dramaturgului prahovean.

Desigur, s-a muncit mult la această piesă. Regizorul N. Kiriteșcu a căutat să imprime piesei adevăratul ei înțeles de satiră a demagogiei electorale burghezo-moșierești, să scoată în evidență problemele pe care piesa le dezbată, să pătrundă adînc în viața eroilor caragialești, dezvăluind întreaga venalitate a regimului trecut.

Realizarea spectacolului a constituit un succes important pentru tînărul colectiv artistic al teatrului ploieștean. Un corespondent al revistei „Fla-

³¹⁾ Teatrul Sindicatelor Unite din Ploiești, dos. 1/1948.

³²⁾ Vlad Vrînceanu, *Despre activitatea teatrelor muncitorești în stagiunea 1947—48*, în „Flacăra”, an. I, nr. 28 din 11 iulie 1948.

³³⁾ *Flacăra*, nr. 7 (59) din 20 februarie 1949.

³⁴⁾ Teatrul de stat Ploiești, dos. 1/1949.

căra“ nota pe atunci că actorii au arătat „...eforturi realizate de interpretare. Piesa a fost primită foarte bine de publicul ploieștean“³⁵⁾.

Reprezentarea „Scrisorii pierdute“ pe scena Teatrului de stat din Ploiești a suscitât mult interesul spectatorilor ploieșteni. Petru Comarnescu consemna într-un articol al său că „piesa s-a jucat de 40 ori cu un total de aproape 13.000 spectatori“. „Ploieștiul a fost un centru care, totdeauna a iubit teatrul — scria P. Comarnescu — dar niciodată nu ar fi putut da 13.000 spectatori și realiza 40 reprezentații cu o piesă. Burghezia susținea mai ales turneele cu operete și reviste triviale, iar piesele serioase rar obțineau un relativ succes. Iată că experiența Teatrului Sindicatelor Unite și a noului teatru arată că muncitorimea din acest important centru economic al țării susține cu un entuziasm și o stăruitoare convingere teatrul, iar Statul a asigurat — prin noul teatru — baze mai solide și spectacole de calitate mai bună acestei nevoi reale“³⁶⁾.

Și merita să fie urmărită presa care menționa peste alte cîteva săptămîni că „Teatrul din Ploiești a atins cifra impresionantă de 50 spectacole cu *O scrisoare pierdută*, număr de reprezentații nemaiîntîlnit într-un teatru de provincie“³⁷⁾. În acest sens e necesară și următoarea precizare: comunicînd rezultatul de mai sus Ministerului Artelor, cu nr. 424 din 21 mai 1949, direcția teatrului specifică: „afluența de public continuă“³⁸⁾.

Primul turneu al Teatrului de stat se face în această perioadă tot cu *O scrisoare pierdută* prin localitățile Curtea de Argeș, Valeni, Slănic, Uzinele Mărgineanca, Schela Boldești și Mineciu³⁹⁾.

Pînă la 31 ianuarie 1950 se ajunge la un număr de 60 spectacole cu această piesă în Ploiești și 25 în turneu⁴⁰⁾, iar o statistică întocmită pe la jumătatea anului următor însumează un total de 105 spectacole cu această piesă⁴¹⁾.

Că înființarea Teatrului de stat a fost o necesitate reală și imperioasă o dovedește cu prisosință afluența de public. Direcția teatrului comunică astfel cu nr. 496 din 2 iunie 1949 Ministerului Artelor că în intervalul 17 aprilie—31 mai 1949 totalul spectatorilor a fost de 19.672 și că pînă la 15 noiembrie totalul se ridicase la 40.831 spectatori⁴²⁾. Ținînd seama de interesul dovedit de spectatori Ministerul Artelor cu nr. 15150 din 10 iunie 1949 face cunoscut direcției Teatrului de stat că a ordonat pentru luna iunie 1949 subvenția de 353.600 lei⁴³⁾.

Cea de a doua stagiune a Teatrului de stat din Ploiești, s-a deschis cu premiera piesei lui Mihail Davidoglu, *Minerii*. Alegerea *Minerii*-lor pentru deschiderea noii stagiuni a fost pe cit de potrivită, pe atît de utilă, datorită actualității și rolului ei educativ pentru petroliștii ploieșteni. Spectacolul a

³⁵⁾ *Flacăra*, nr. 18 (70) din 7 mai 1949.

³⁶⁾ Petru Comarnescu, *Alte relații între mase, stat și cultură*, în „*Flacăra*“, nr. 20 (72) din 21 mai 1949.

³⁷⁾ *Flacăra*, nr. 28 (80) din 16 iulie 1949.

³⁸⁾ Teatrul de stat Ploiești, dos. 1/1949.

³⁹⁾ Ibidem.

⁴⁰⁾ Ibidem dos. 1/1950.

⁴¹⁾ Ibidem, dos. 1/1951.

⁴²⁾ Ibidem, dos. 1/1949.

⁴³⁾ Ibidem, dos. 1/1960.

însemnat „o contribuție pozitivă a Colectivului, respectiv în munca de culturalizare a maselor și de îndrumare a lor cu învățăturile extrase din străduințele poporului muncitor de a făuri prin muncă și luptă socialismul“⁴⁴⁾. Reușita spectacolului e dovedită și de următoarele cifre: 10.000 spectatori în 37 spectacole⁴⁵⁾.

În aceeași stagiune Teatrul de stat din Ploiești, reușește să mai prezinte premierele pieselor: *Confruntarea* de frații Tur și Seinin (35 spectacole), *Dușmanii* de Maxim Gorki (27 spectacole), *Moștenirea fatală* de L. Seinin (30 spectacole), *A cui e vina?* de Gheorghe Mdivani (29 spectacole), iar dintre piesele originale: *Cetatea de foc* de Mihail Davidoglu (15 spectacole), și *Iarbă rea* de Aurel Baranga (39 spectacole)⁴⁶⁾. Reprezentând *Iarbă rea*, colectivul teatrului a dovedit că a înțeles valoarea acestei lucrări care ridică problema atitudinii intelectualului față de noile realități create în țara noastră prin lupta clasei muncitoare îndrumată de partid și că a depus eforturi vizibile pentru a crea un spectacol de un nivel ideologic și artistic corespunzător.

Stagiunea 1950—1951 a adus pe scena teatrului noi premiere printre care se numără *O noapte furtunoasă* a lui I. L. Caragiale (21 spectacole), piesa pentru copii *Scufița roșie* de E. Ciornii (15 spectacole), *Ziua cea mare* de Maria Banuș (29 spectacole), *Lupii și oile* de Ostrovski și altele.

Dintre acestea piesa Mariei Banuș *Ziua cea mare* a adus pe scena Teatrului de stat un aspect al luptei pentru transformarea socialistă a agriculturii, pentru înființarea primelor gospodării colective. Eroii piesei au pus în fața actorilor ploieșteni problema unei reprezentări juste a chipului de țăran muncitor și a luptei sale, îndrumate de partid, împotriva elementelor șovăielnice sau dușmănoase existente în lumea satului.

Sărbătorirea a 33 ani de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a prilejuit reprezentarea în premieră a piesei lui N. 'Virta Undeva într-o țară, în ziua de 7 noiembrie 1950⁴⁷⁾.

Cu *Vocea Americii*, *Crima Dir. Riggs* de Ciodorov și altele, colectivul a făcut o deplasare — turneu la Brașov, în zilele de 11—17 iunie 1951. Și în aceeași toamnă, Teatrul de stat a făcut un nou turneu între 10 octombrie și 4 noiembrie, de astă dată în regiune⁴⁸⁾.

În dorința de a-și îmbunătăți necontenit calitatea spectacolelor, în afara turneelor întreprinse, colectivul teatral hotărăște un schimb de experiență cu Teatrul de stat din Bacău. Sedința de lucru a celor două colective a avut loc după vizionarea spectacolelor *O noapte furtunoasă* prezentată de actorii ploieșteni și *Confruntarea* de cei din Bacău⁴⁹⁾.

Pe aceeași linie a necesității îmbunătățirii spectacolelor, Teatrul de stat din Ploiești lansează o chemare la întrecere colectivului Teatrului de stat din Brașov, cu următoarele obiective:

1. Planificarea cit mai amănunțită a întregii munci a teatrului.

⁴⁴⁾ Ben. Corlaci, *Minerii de Mihail Davidoglu, la Teatrul de Stat din Ploiești*, în „Flacăra“, nr. 41 (93) din 15 octombrie 1949.

⁴⁵⁾ Teatrul de stat Ploiești, dos. 1/1950.

⁴⁶⁾ Ibidem, dos. 1/1951.

⁴⁷⁾ Ibidem, dos. 1/1950.

⁴⁸⁾ Ibidem, dos. 1/1951.

⁴⁹⁾ *Flacăra*, nr. 3 (159) din 20 ianuarie 1951.

2. Realizarea planului de muncă fixat.
3. Ținerea regulată a ședințelor pentru ridicarea nivelului ideologic-profesional.
4. Ajutorul dat artei amatoare prin numărul instructorilor artistici delegați să contribuie efectiv cu sprijinul lor la munca echipelor sindicale.
5. Mobilizarea spectatorilor la teatru, în așa fel încît să fie depășite normele fixate în plan.
6. Numărul de spectacole în întreprinderi și în gospodării agricole colective.
7. Depășirea planului la încasări.
8. Disciplina de plan în legătură cu ținerea strictă a evidenței și a statisticii⁵⁰⁾.

Stagiunea 1952—1953 îmbogățește repertoriul teatrului cu piesele *Familia lui Allan* de Gusein Muhtarov, *Lumina de la Ulmi* de Horia Lovinescu.

Din repertoriul clasic se pune în joc comedia *Slugă la doi stăpîni* de Carlo Goldoni. Spectacolul a reușit să scoată la iveală optimismul și caracterul popular al piesei lui Goldoni precum și satira usturătoare adresată societății aristocratice.

Punînd în scenă piesa sovietică *Sondaj adînc* de A. Kron, Teatrul de stat din Ploiești a căutat să dea petroliștilor ploieșteni o reprezentație legată de munca lor. Scoțînd în evidență rolul educativ al muncii în opera de transformare a omului, spectacolul piesei *Sondaj adînc* pune accentul pe lupta pentru o atitudine socialistă față de muncă și față de oameni în opera de construire a economiei socialiste.

În stagiunea 1953—1954 are loc și primul spectacol de estradă dat de Teatrul de stat Ploiești, *În lumină... sub reflector*, care reliefează cîteva momente din viața cotidiană: *Ploieștii în reconstrucție*, *Gospodăria colectivă*, *Să ne trăiești tovarășe sonder* etc.

Printre celelalte piese jucate, repertoriul se îmbogățește acum cu *Fete frumoase* de A. Simcov, *Nunta lui Krecinski* de Suhova Kobilin. *Insofitor periculos* de A. Salinski, *Vinovați fără vină* de A. N. Ostrovski, *Arcul de triumf* de Aurel Baranga și altele⁵¹⁾.

Pe linia promovării dramaturgiei originale. Teatrul de stat din Ploiești pune în scenă piesa lui Mihail Sebastian *Steaua fără nume* reușind să scoată în evidență amestecul de comedie și lirism, caracteristic personajelor lui Mihail Sebastian. *Arcul de triumf*, în schimb, a adus pe scena Teatrului de stat din Ploiești aspecte din lupta revoluționară a clasei muncitoare. Colectivul a urmărit să contureze ideea că forța conducătoare a frontului antihitlerist a constituit-o Partidul Comunist, idee pe care artiștii ploieșteni au urmărit-o în evoluția lor scenică și pe care au imprimat-o spectacolului.

Stagiunea 1954—1955 s-a deschis cu premiera piesei lui Virgil Stoenescu *Drumul soarelui*. În caietul program întocmit de secretariatul literar al teatrului cu acel prilej, Toma Caragiu, directorul teatrului, sublinia „dorința fierbinte de a realiza spectacole la o cît mai înaltă valoare arti-

⁵⁰⁾ *Flacăra*, nr. 10 (166) din 10 martie 1951.

⁵¹⁾ *Teatrul*, nr. 3 din august 1956, p. 89.

stică... Sîntem hotărîți să dezvoltăm posibilitățile noastre de creație, să atacăm cu îndrăzneală formele superioare de manifestare artistică și să oferim spectatorilor realizări de înaltă ținută. Rolul pe care îl ocupă teatrul în desăvîrșirea revoluției culturale, responsabilitatea ce o avem față de spectatorii noștri, constituie pentru noi o grijă permanentă⁵²⁾.

Stagiunea 1954—1955 reia *O noapte furtunoasă* și totodată pune în scenă schița dramatizată *Articolul 214* de I. L. Caragiale, într-un spectacol ce a constituit un succes. Cu piesa lui Tiberiu Vornice și Ioana Postelnicu, *Impărătița lui Machidon*, stagiunea 1954—1955, colectivul actorilor ploieșteni s-a străduit să dea viață unor personaje ce întruchiează oamenii noi ai satelor noastre, să surprindă în genere transformările ce se produc în rîndul țărănimii muncitoare. Dramaturgia originală își face din nou loc pe scena teatrului ploieștean, cu piesa lui Victor Ion Popa, *Tache, Ianke și Cadir*. Spectacolul a plăcut publicului în special pentru latura lui umoristică. Prezentată în fața publicului bucureștean cu prilejul „Decadei dramaturgiei originale” și cu acel al turneului întreprins în iulie 1956, comedia lui Victor Ion Popa a înregistrat un mare succes de public. Cronică dramatică a ziarelor noastre a rezervat pagini elogioase interpretilor și în special actorului Toma Caragiu care s-a evidențiat în rolul lui Ianke: „Pentru publicul bucureștean, el (Toma Caragiu — n.a.) este într-un fel o revelație ...Compoziția lui Toma Caragiu are farmec și pitoresc. Personajul este nervos, sub o aparență flegmatică; este sentimental, sub aparența răcelii; frămîntat sub aparența necurmății voioșii. Actorul (ca și partenerul său Mihai Mereuța) are simțul măsurii...”⁵³⁾.

O altă piesă originală care a încîntat publicul ploieștean a fost comedia pentru și despre tineret *Nota zero la purtare* de Virgil Stoiculescu și Octavian Sava. Ea a plăcut spectatorilor pentru că a avut un ritm vioi, o voioșie molipsitoare de la scenă la sală și a reușit să sublinieze în ultimă instanță apariția embrionară a școlii de tip nou. Un deosebit succes a avut comedia lui Victor Eftimiu, *Omul care a văzut mormînta*. Elasticitatea jocului în evoluția rolurilor, înțelegerea justă a rolului, umorul redat natural, toate acestea au avut sensul lor în complexul piesei reușind să stîrnească risul sănătos al publicului spectator.

Între timp, Teatrul de stat din Ploiești se mută din localul fostului teatru al Sindicatelor Unite în altul mai corespunzător dezvoltării pe care a luat-o. Și în timp ce noul local este reamenajat complet, spectacolele au loc într-o sală de pe bulevard. Aspectul noii săli, după reamenajările efectuate, s-a schimbat total. Investițiile acordate, cum și rezultatele dobîndite, sînt o nouă dovadă a interesului pe care regimul nostru democrat popular îl acordă artei dramatice și rolului ei educativ în fața maselor. Autoritățile locale au astăzi o deosebită grijă și preuire pentru teatru, spre deosebire de cele din trecut. Sfatul popular, ca organ ales de oamenii muncii, apreciază teatrul local la justa lui valoare și îl folosește cu eficacitate în viața culturală a orașului petroliștilor.

⁵²⁾ Teatrul de stat Ploiești, Caiet program, stagiunea 1954—1955.

⁵³⁾ Teatrul, nr. 4 septembrie 1956.

Măiestria artistică a teatrului crește continuu. Varietatea pieselor puse în scenă și îndeosebi nivelul lor calitativ în continuă creștere vădese mersul ascendent al acestei instituții, mers tipic pentru teatrele actuale din țara noastră.

În cinstea celei de-a XL-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, colectivul Teatrului de Stat din Ploiești pregătește piesa lui L. Rahmanov, *Bătrânețe zbuciumată* care surprinde în scenele sale momentul hotărâtor al revoluției și îmbină într-un tot unitar cele două planuri ale acțiunii.

Prezentînd piesa Luciei Demetrius, *Trei generații*, Teatrul de stat din Ploiești se situează pe aceeași linie de promovare a dramaturgiei originale. Drama specifică a creației Luciei Demetrius, aceea a emancipării femeii, revine de altfel pe scenă, aceeași, însă în trei faze diferite, atît ca situație cit și ca timp. Spectacolul colectivului artistic al Teatrului de stat din Ploiești a reușit să emoționeze publicul prin felul în care a înțeles să dea viață acțiunii și trăirii efective a personajelor. *Titanic Vals* de Tudor Mușatescu aduce o nouă contribuție pe scena teatrului, pe linia satirii politice, așa cum feeria lui Victor Eftimiu, *Înșir-te mărgărite*, în montarea fastuoasă în care a fost prezentat spectacolul, a fost o reușită a basmului românesc dramatizat. Făt-Frumos, Ileana Cosânzeana, Zmeul și celelalte personaje specifice folclorului românesc s-au prezentat în fața auditoriului nu din filele unei cărți de basme ci, de astă dată, în întruchiparea vie dată de actorii talentați ai teatrului.

Spectacolul cu *Arborele genealogic* de Lucia Demetrius, chiar dacă a seos la iveală deficiențele regiei a demonstrat că Teatrul de stat din Ploiești are o serie de actori buni. Cronica teatră la remarcat astfel pe „Mihail Balaban, interpretul ploieștean al lui Alecu Băleanu..., care — aduce o pondere personală pe care i-o imprimă eroului și justifică mai mult existența relațiilor cu Suzana. În spectacolul de la Teatrul de stat din Ploiești, interpreții masculini sînt în avantaj de data aceasta. Dragoș (Zephy Alșec) are căldură, e sincer îndrăgostit de Laura, preocupat mai puțin de calitatea lui de savant, e mai degajat în scenă, mai alert și de aceea mai comunicativ cu partenera și cu sala. La fel, Sabin Marin (René Vardari) reușește să prezinte un personaj care nu mai exasperează prin uniformitatea mijloacelor de expresie ale eroului negativ, care nu mai are ambiția de a-l face cit mai antipatic, ci păstrează și o ușoară tentă comică, cei permite în scenă o prezență personală”⁵⁴.

Confruntările dramatice devenind, prin roadele care le dau, o necesitate, regimul nostru democrat popular a căutat să le dea tot sprijinul pentru ca întîlnirile profesional-artistice să devină o — bună — tradiție. Astfel, după organizarea „Decadei dramaturgiei originale” (1956) și a „Concursului tinerilor actori” (1957), s-a inițiat în octombrie 1958 „Festivalul teatrelor dramatice”. Cum era și firesc, la festival au participat toate teatrele din țară cu spectacolele pe care le-au găsit mai semnificative și mai ilustrative pentru creșterea actorilor. La acest festival, Teatrul de stat din Ploiești s-a prezentat cu piesa lui Vasile Iosif, *Zburați pescărușilor*.

⁵⁴) *Ibidem*, an. III. nr. 1, ianuarie 1958, p. 57.

Activitatea Teatrului de stat din Ploiești este într-o continuă dezvoltare. Realizările colectivului teatral, în deceniul ce a trecut de la înființarea teatrului, constituie un imbold spre noi și noi cuceriri atât pe linia profunzimii ideologice cât și pe linie artistică. Căutând să promoveze o cultură nouă, socialistă, corespunzătoare cerințelor mereu sporite ale clasei muncitoare, Teatrul de stat din Ploiești își înțelege menirea de a fi o școală cetățenească, un lăcaș de cultură și se străduiește să fie în fruntea acelor care luptă pentru ridicarea nivelului cultural al maselor.

Și dacă burghezia a împiedicat înființarea unui teatru în orașul Ploiești pentru că acesta conducea „pe popor la adevăratul progres“, regimul nostru democrat popular a dat posibilitatea deschiderii unui teatru dramatic în 1947, a unui teatru de păpuși în 1955 și a unui teatru de estradă în 1957. Din mijlocul actorilor ploieșteni s-au ridicat actori de frunte ca Dina Cocea, Mihai Mereuță, Toma Caragiu și alții, apreciați astăzi nu numai de către publicul local. O statistică a realizărilor⁵⁵⁾ ne va ilustra marele interes de care se bucură cele trei teatre din partea ploieștenilor:

Teatre	Spectacole				
	1950	1955	1956	1957	1958
Dramatic	292	325	356	350	348
De păpuși	—	190	109	215	237
De estradă	—	—	—	89	180
Spectatori					
Dramatic	81894	125281	108493	113193	135875
De păpuși	—	36516	28617	53999	50354
De estradă	—	—	—	49801	67847

Sînt cifre reci care ne oglindesc însă căldura de care se bucură manifestările teatrale în rîndul maselor populare din orașul „aurului negru“. Față de interesul mereu sporit al maselor populare, actorilor ploieșteni le revine sarcina de a-și îmbunătăți în mod continuu arta lor.

Integrarea în lupta pentru izbînda revoluției culturale în țara noastră constituie pentru actorii Teatrului de stat din Ploiești o datorie de cinste și onoare. După un secol de încercări neizbutite și la numai treisprezece ani de la constituirea colectivului lor artistic, actorii ploieșteni se străduiesc

⁵⁵⁾ *Anuarul statistic al regiunii Ploiești 1960*, p. 160.

să fie la înălțimea încrederii ce li se acordă : de a educa masele, pentru a reuși să facă din activitatea lor „creatoare, opere demne de a sta alături de realizările mărețe ale constructorilor socialismului în țara noastră“⁵⁶⁾.

A N E X E

1

Înreg. la nr. 1652 din 19 febr. 1858.

MINISTRUL DIN LĂUNTRU
ONOR. ADMINIST. DISTR. PRAHOVA

Ministerul informat fiind că în unele orașe se deschid teatru pentru reprezentanții de piese naționale fără îndeplinirea formalităților cerute întru aceasta scrie acei onor. Administrații ca în viitor să îngrijească a se păzi cele stipulate prin mai jos citatul art. 5 din statutele Comitetului teatral întocmit în anul 1855 de onor. Consiliul Administrativ extraordinar și aprobat de înaltul guvern adică :

Art. 5. Nimeni nu va putea să se facă întreprinzător de teatru în toată întinderea principatului mai înainte de a înfățișa :

a). Cereri în scris la Comitetul teatral din Capitala București împreună cu programa generală subscălită de dînsul și cuprinzătoare pe de o parte anume la personalul ce va avea, iar pe de alta a repertoriului său.

b). Chezășie pentru exacta îndeplinire a datoriilor și a legăturii contractate în privința întreprinderii sale.

Comitetul luînd în disconsiderație nu aprobă acea cerere caracterul, întreprinzătorul, capacitatea actorilor și ca să știe dacă, va da sau va refuza voia după cum va cunoaște că s-a îndeplinit sau nu condițiile de mai sus.

Aceste dispoziții vor povățui pe onor. Administ. la cazuri de averi a vreunei cereri pentru deschideri de teatru în acel oraș.

Ministru din Lăuntru (ss) Grig. Ghica.

Nr. 1198

Anul 1858

Luna februarie 18

Masa I-a, secția I-a⁵⁷⁾.

2

Înreg. la nr. 5899, masa I-a

Onorabilei Administrații a județului Prahova
Plecat

Fiind trecător prin acest județ și voind pentru înlesnirea-și a da o reprezentare, două, în specialitatea mea de actor, avînd totodată și cenzurate pie-sele ce voi da de Onorabilul Comitet teatral sub iscălitura d-lui Simeon Mar-covici, rog plecat pe onor. Administrația, a-i da liberă exersarea ca unui artist român ce intră în categoria trecătorilor, nu ca stabil de un curs regulat de teatru.

1858 iunie 16

Al.

onor Administrații
Plecat I. Carageali⁵⁸⁾

⁵⁶⁾ Toma Caragiu, *La începutul stagiunii...*, în „Caiet program“, stagiunea 1954-1955, p. 3.

⁵⁷⁾ Arh. St. Ploiești, Prefectura județului Prahova, inv. 22/1858.

⁵⁸⁾ Ibidem.

3

Direcția superioară
a
teatrelor
din
Prințipatul României
nr. 113
Anul 1858 luna iunie 18
București

Onor. Administrații de Prahova

În urma petiției d-lui Iorgu Carageali de la 18 ale lunii curente, pe lângă care a alăturat repertoriu de piesele ce sînt a se reprezenta acolo în oraș, conform regulilor întocmite în asemenea cazuri; Direcția pe de o parte exprimă mulțumirile sale Onor. Administrații pentru buna îngrijire și priveghere, iar pe de alta, o invită cu onoare a lăsa liber pe d. Carageali împreună și cu asociații săi a reprezenta piesele, numai cele ce se însemnează în alăturata listă.

Director superior
(ss) Grig. Bengescu

Secretar
(ss) Grig. Bilciurescu

Rezoluție: Se va scrie la poliție că numitului îi este acordată de Cîrmuire voia de a reprezenta piesele însemnate în alăturata listă, rămîind în îngrijirea poliției paza cerutelor orindueli în asemenea caz pentru reprezentații publice⁵⁹).

4

Înreg. la nr. 6018 din 19 iunie 1856

TELEGRAMA
nr. 3077
DIRECȚIA TEATRELOR

D-lui Administrator Lapati Ploiești.

Mulțumesc de cele făcute relativ la Carageali. Piese nevizate și fără voia direcției nu se pot reprezenta nici în treacăt în principat.

(ss) Grig. Bengescu⁶⁰)

5

Înreg. la nr. 6367 din 1 iulie 1858.

ONOR. ADMINISTRAȚIEI DISTRICTULUI PRAHOVA

Rog. pe Onor. Administrația să binevoiască a-mi da în copie adresa Onor. Comitet teatral atîngătoare de libera exersare a Artei mele și a companionilor mei; totodată o rog plecat, ca să nu mai încercăm și prin alt district, greutățile trecute, a-mi adevăra această copie după formele cerute.

Al onor
Administrației
Plecat
(ss) Iorgu Carageali

Rezoluția: Copie întocmai adevărită după zisa adresă se va slobozi de Carageali răspunzîndu-i-se la [cererea] de la 1 iulie⁶¹).

⁵⁹) Ibidem.

⁶⁰) Ibidem.

⁶¹) Ibidem.

6

Principatele Unite
Comisariatul General al Teatrelor
din
Țara Românească
Nr. 223

1859 septembrie 28.
București.

DOMNULE ADMINISTRATOR,

Onor. Ministeru al Interiorului pe lângă adresa nr. 1039 din anul expirat 1858 a alăturat în copie Comisariatului jurnalul încheiat de Municipalitatea orașului Ploiești și trimis de acea Onor. Administrație cu raportul nr. 1261 din acelaș an, relativ la înființarea unui Teatru Național în acel oraș cu o subvenție anuală de 200 galbeni, la care subsemnatul prin adresa nr. 73 a și răspuns Onor. Ministeru, aprobând înființarea unui asemenea teatru cu paza însă a formelor cuprinse la cap. 5 din Statutul Organic al Comitetului Teatral pentru antreprize. La 15 ale curente s-a primit la Comisariat o petiție a d-nei Fani, actriță în Teatrul Național din București, prin care solicită direcția teatrului de acolo.

Acestea comunicându-se domniei voastre dinpreună și cu în copie zisa petiție, sînteți cu onoare invitat Domnule Administrator, ca avînd în vedere dorința exprimată de Municipalitatea orașului Ploiești pentru înființarea unui teatru, precum și ocazia ce se înfățișează acum cu cererea d-nei Fani ce este o artistă de merit, și demnă de a i se încredința o asemenea administrare, să binevoiți a da informații subsemnatului de lucrările ce s-au mai făcut de Municipalitate în această chestie și în ce local s-ar putea da reprezentațiile, precum și de avantajile ce s-ar acorda din partea Municipalității pentru înființarea teatrului, spre a se lua apoi cuvenitele dispoziții asupra cererii făcute de d-na Fani.

Comisar,
(ss) Grig. Bengescu

Secretar,
(ss) Gr. Bilciurescu ⁶²⁾.

7

Domnului Comisar General al Teatrelor
DOMNULE COMISAR,

Subînsemnata rămînd acum neangajată la Teatrul Național de aici din Capitală și neavînd, alte mijloace pentru susținerea existenței decît trista Artă Dramatică ce de atîta timp profesez, voesc a deschide un teatru în provincie sub direcția mea; aflu că Municipalitatea orașului Ploiești dorește a avea un asemenea teatru în acel oraș pentru care a și destinat o subvenție anuală de două sute galbeni.

De aceea vîn a vă ruga domnule Comisar să binevoiți a mijloci unde se cuvine ca în considerație meritelor și a sacrificiilor ce am depus și eu ca artistă pe scena teatrului român să mi se acorde direcția celui teatru.

Dacă propunerea subînsemnatei va fi susținută și aprobată de d-voastră vă rog să binevoiți a mi-o comunica fără întîrziere ca să pociu și eu din vreme forma o companie de actori și a mă prepara de tot ce trebuie pentru darea reprezentațiilor.

Sigur că nu-mi veți refuza cererea, am onoare domnule comisar a fi a d-voastră.

Doamna Fani ⁶³⁾.

⁶²⁾ Ibidem, inv. 13/1859.

⁶³⁾ Ibidem.

8

DOMNULE PRIMAR,

Una sută cincizeci și unu de notabili orașeni ploieșteni confiindu-ne alăturata petițiune către onorabilul Consiliu Municipal prin care îl roagă a vota o subvențiune pentru Teatrul Național.

Viu cu tot respectul d-le primar a o depune în mîinile domniei tale rugîndu-te a face cele cuvenite.

I. Caragialii, A. P. Savopolu

Rezoluția: Se va pune în vedere Consiliului spre a se lua în deliberațiune la stabilirea bugetului casii pentru exercițiul anului 1866.

Primar,
(ss) Indescifrabil

Referat: Azi martie 15

La dosar, fiindcă s-a pus în vederea domnilor consilieri și n-au consimțit la acest [lucru] pentru că încă bugetul anului viitor dînd o țifără enormă la partea cheltuelilor, abia se poate întîmpina necesitățile de mare importanță neajungînd banii a se prevede subvenția pretinsă ⁶⁴⁾.

9

DOMNILOR MEMBRI

ai Consiliului comunal din orașul Ploiești.

Cetățenii din orașul Ploiești conțînd pe adevăratele sentimente patriotice ale domni-voastre, vin cu toată încrederea a face o propunere și cred că nu vor fi respinși de o trebuință ce astăzi este de mare necesitate pentru lumina și progresul obștii ca din bugetul comunal al anului 1866, să hotărască pentru înființarea unui Teatru Român în acest oraș, o subvențiune cel puțin de două sute cincizeci galbeni pe an, spre a putea fi și noi mindri în fața celorlalte orașe mult mai inferioare decît orașul Ploiești și care se bucură de o așa măreață școală care conduce pe popor la adevăratul progres.

Sperăm dar că d-nia voastră precum a-ți consimțit totdeauna la toate cererile ce au fost pentru folosul comunii, asemenea vă veți decide și pentru acest mare act ce de mult timp este dorit și așteptat de toți orașanii.

Poporul Ploieștilor vă va rămînea prea mult recunoscător dacă veți consimți a lua parte la o așa frumoasă faptă, mai cu seamă că mulți chiar dintre orașani sînt decîși a face oarecare sacrificii dar care fără o participare a d-niilor voastre, n-ar ajunge la un rezultat satisfăcător. Vă rugăm încă ca să binevoiți ca după ce veți hotări suma de care veți dispune pentru aceasta, să interveniți și la Onor. Consiliu Județean a subveni spre acest sfîrșit cu o sumă de care vor dispune cu care și-ar atrage multe mulțumiri ale poporului ploieștean.

Primiți vă rugăm domnilor membri asigurarea distinsei noastre considerațiuni.

Urmează semnăturile a 151 ploieșteni din care semnalăm pe cele ale lui Iorgu Cragiale, Luca Caragiale și Zaharia Antonescu.

⁶⁴⁾ Primăria orașului Ploiești, dos. 55/1865.

Principatele Unite
Consiliul Municipal
din
București
nr. 9136
Partea tehnică
Masa I

1859 noiembrie 28

DOMNULE ADMINISTRATOR,

D. Nicolae Mihăescu, cel ce a vândut, către stat casele ce le-a avut în Capitală, la desfacerea costului acelor case prin Municipalitate, a rămas dator către d. Doctor Gruna dobînda la 55 galbeni ce-i datora prin act legalizat pe doi ani și $3\frac{1}{2}$ luni care fac $12\frac{1}{2}$ galbeni.

Căutîndu-se numitul pentru expusa chestie s-a luat știință că se află cu trupa teatrală în rezidența aceluia district.

Subsemnații, comunicîndu-vă, spre acest sfîrșit, cele expuse, vă rog domnule administrator să binevoiți a face să se îndatoreze numitul la răspunderea arătată datoriei și a se trimite la Consiliu spre desfacerea creditorului, cit mai neîntîrziat.

Primiți domnule Administrator, încredințare despre considerația ce vă păstrăm.

Membrii Consiliului Municipal,
(ss) Indescifrabil ⁶⁵⁾

⁶⁵⁾ Arh. St. Ploiești, Prefectura județului Prahova, inv. 4/1859, f. 174.

„ARHIVA“ LUI HOREA¹⁾

ILEANA BOZAC

Bogata documentație privitoare la marea răscoală a țăranilor din 1784, cuprinde două feluri de materiale: pe de o parte actele oficiale, provenind de la autoritățile civile și militare, și relatările tendențioase ale unora dintre acei, împotriva cărora s-au răscolat țăranii, pe de altă parte scrisori ale țăranilor răsculați. Cele dintii alcătuiesc aproape întreaga informație despre răscoală, scrisorile celor răsculați fiind extrem de puține. Trebuie avut în considerare că numărul știutorilor de carte era redus în acel timp începând să crească abia în anii următori, prin înființarea unor școli în Munții Apuseni. În majoritate, petițiile țăranilor adresate oficialităților, erau scrise de dieci, învățători, sau de alte persoane cunoscătoare a limbilor de circulație în imperiu. În focul răscoalei ei aveau alte mijloace, proprii, pentru a se înțelege între ei, ca porunci laconice, transmise adeseori verbal, înștiințări date cu tulpicele²⁾, sau focuri aprinse pe culmi.

Țărănimea asuprită păstra, însă, cu deosebită grijă, orice „scrisoare“ obținută în favoarea ei, atribuind cuvântului scris, ca de atâtea ori în decursul istoriei, o importanță ce depășea valoarea actului în sine. De aceea și în 1784, ea acordă o atenție deosebită unor suluri de pergament sau hirtii purtând semnături cu parafe și peceti.

„Scrisorile“ au avut un rol deosebit de important pentru răsculații din 1784; speranța obținerii unor rezoluții scrise pentru jalbele și cere-

¹⁾ Folosim termenul de „arhivă“, pentru cele 12 documente ale lui Horea găsite la Cîrstea Nicula, fiind denumirea contemporană pe care le-a dat-o, repetat, vicecolonelul Schultz. Documentele se păstrează în copie contemporană la Arhivele Statului din Cluj, în fondul arhivei miniere a Tezaurariatului (notat în continuare M. T.), în fasc. nr. 319/1785.

²⁾ Din raportul subprefectului Efraim Enyedi către comitatul Albei (Zlatna, 17 noiembrie 1784) reiese că pentru serviciul răsculaților Horea avea mai mulți bucinatori cu tulpice și cornuri, care dădeau semnalul de adunare sau de alarmă din munte în munte.

Vicecolonelul Schultz spune că în timpul întrevederii cu răsculații la Cîmpeni, între 20—21 noiembrie, „toată noaptea am auzit suflînd cu cornurile de vînătoare prin munții împrăstiați, probabil că se da signalul de adunare“. N. Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria, 1784—1785*, Buc., 1884, p. 233 și 282.

rile lor, i-au făcut să bată de atâtea ori drumul lung, istovitor și costisitor, la Viena; cu o scrisoare de la împăratul a înflăcărat și a ridicat Horea țăranimea; ca să obțină „în scris” rezolvarea poruncilor împărătești, s-au dus la Sibiu delegații satelor în vara anului 1784.

„Serisorile” de la împăratul și scriptele (die Schriften) răsculaților sînt amintite în toate momentele hotărîtoare ale răscoalei: la adunarea de la Mesteacăn; la întîlnirea din 10 noiembrie de la Pîrîul Turcului dintre locotenentul Probst și Cloșca; în 8 și 10 noiembrie în comuna Musca, sau la Lupșa. În discuțiile armistițiului de la Tibru, din 12 noiembrie și de după expirarea armistițiului, și chiar în momentul prinderii lui Horea, „scrisorile” sînt mereu amintite. La Musca, Horea arată „poruncile” zicînd că i le-a dat împăratul și că peste puține zile așteaptă alte noi porunci prin care el este autorizat să înștiințeze pe romîni că ori și unde va fi, țăranii chemați să vie imediat și să asculte ordinele lui³⁾. Tot la Musca le arătase și Cloșca poruncile imperiale, iar la Lupșa le-a spus țăranilor adunați: „aici în traista aceasta se află înalta poruncă...”⁴⁾. Horea însuși în timpul interogatoriilor ce i s-au luat, negînd cu perseverență participarea sa la răscoală, invocă mereu „documentele” cu care vrea să-și dovedească nevinovăția⁵⁾. De „arhiva” lui Horea s-au interesat autoritățile luni de zile după executarea lui.

În general, autoritățile făceau deosebire între actele originale și copii, fapt căruia țăranimea îi acordă importanța cuvenită. Răsculații au ajuns să cunoască și ei valoarea actelor *originale*, prețuindu-le uneori în mod exagerat, chiar și atunci cînd nu cuprindeau lămurirea definitivă a unei cereri. Era recent cazul (1783), cînd cererea de confirmare a unui privilegiu le-a fost respinsă de guvern pe motiv că petiționarii nu aveau actul oficial sau o copie autentică⁶⁾. Cînd la proces i s-au arătat lui Horea cele șapte scripte găsite în traista lui, și el le-a recunoscut ca fiind ale sale, a mai adăugat că „la aceste copii au fost și originalele”⁷⁾ și a pretins să-i fie restituite. Originalele documentelor erau scoase la iveală numai în anumite împrejurări. Vicecolonelul Schultz relatează că atunci cînd a încercat să „pacifice” pe răsculați și să-l prindă pe Horea, după expirarea armistițiului de la Tibru, țăranii s-au oferit să-i arate rezoluțiile pe care le-au adus în original. Horea și Cloșca i-au și predat atunci „mai multe rezoluțiuni ale cancelariei aulice, scrise în limba latină și investite cu numeri autentici”⁸⁾, pe care le aveau în traistă.

Din spirit de prevedere justificat prin antecedentele amintite, țăranii și-au făcut *copii* de pe rezoluțiile mai importante, uneori în mai multe exemplare, în limba originală a documentului, sau tîlmăcite în romînește

³⁾ *Ibidem*, p. 231, nota.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 211.

⁵⁾ I. Fruma, *Horia, procesul și martiriul*, 1947, p. 99—100.

⁶⁾ Toth Zoltán, *Mișcările țărănești în Munții Apuseni pînă la 1848*, (trad. rom.), 1955, p. 147.

⁷⁾ „Nota” la întrebarea a treia, reproducă în traducere de I. Fruma, *op. cit.*, p. 284.

⁸⁾ Raportul vicecolonelului Schultz din 21 noiembrie 1784, N. Densușianu, *op. cit.*, p. 284.

La întâlnirea de la Piriul Turcului, când locotenentul Probst i-a cerut lui Cloșca „într-un mod de tot fin“, arată el, să vadă o poruncă de-a împăratului, Cloșca „îi arată un cuart de hirtie, pe care se afla scris în limba română o copie de pe o rezoluțiune...“⁹⁾. O astfel de copie a rezoluției aulice din 13 aprilie a fost anexată și la raportul discuțiilor armistițiului de la Tîbru¹⁰⁾. Era cunoscut faptul că răsculații făceau copii de pe acte. La proces Horea spune că au venit la dinsul trei oameni din regiunea Crișurilor și i-au cerut „copii după rezoluțiile împărătești“¹¹⁾.

Țăranii aveau tot interesul să facă cunoscute rezoluțiile primite, pentru ca prin cunoașterea lor cît mai largă să formeze o opinie și să forțeze punerea lor în aplicare. Horea arată că niște documente „au fost duse în diferite localități și în Sibiu...“¹²⁾. Rezoluția adusă de la Viena, cea din 13 aprilie, prin care s-a ordonat guvernului să ia apărarea delegaților trimiși de sate pentru a putea merge acasă liberi, atît ei, cît și cei închiși sau împrăstiați, a fost tradusă și multiplicată și apoi dusă la Sibiu¹³⁾. Convinși că nobilimea și autoritățile locale („domnii“) au reținut toate ordinele pe care, credeau ei, le dăduse împăratul pentru ușurarea sărăcimii¹⁴⁾, țăranii se îndirjesc în a continua răscoala „pînă cînd comitele și funcționarii comitatului nu vor scoate la iveală rezoluțiile împărătești“¹⁵⁾. Faptul este confirmat de Ursu Uibaru, iar mai tîrziu de Crișan, la proces. Horea stăruie și el la începutul lui decembrie 1784: ca „și domnii... dacă vor pace... să ne dea, după cum e porunca împăratului milostiva rezoluțiune ciștigată prin multe cereri de la curtea maiestății sale...“¹⁶⁾.

Se cunoaște existența a trei „pachete“ de scripte ale răsculaților, care apar în anumite momente de la sfîrșitul răscoalei și anume: 1) cînd a fost prins, Horea a aruncat în foc un pumn de scrisori scoase din sîn, hîrtii mistuite imediat de flăcări; 2) tot cînd a fost prins, i-au luat gornicii cîteva „rezoluții împărătești“, pe care le avea asupra lui într-o traistă de piele. Aceste documente apar în timpul procesului; 3) alte scripte le avea Horea ascunse.

După prinderea lui, armata și funcționarii domeniului au încercat, în mai multe rînduri, să găsească și „să pună mina pe hîrțiile sale secrete“. Despre acestea din urmă vicecolonelul Schultz scrie generalului Pfefferkorn în 16 decembrie: „...*arhiva scrisorilor* se zice că se află la Crista Nicula, și voi cerca în cursul acestei expedițiuni¹⁷⁾ să pun mina pe

⁹⁾ *Ibidem*, p. 256.

¹⁰⁾ *Ibidem*, p. 261–262.

¹¹⁾ Aduș la întrebarea a 73-a, I. Fruma, *op. cit.*, p. 128.

¹²⁾ Interogatoriul lui Horea, întrebarea 112, *Ibidem*, p. 138.

¹³⁾ Interogatoriul lui Cloșca, N. Densușianu, *op. cit.*, p. 113.

¹⁴⁾ Din răspunsul dat de Gîorge Marcu din Crișcior doctorului Ioan Piuariu Molnar, *Ibidem*, p. 272.

¹⁵⁾ „...usque ad extraditionem aulicae resolutiones insurgant...“ — din interogatoriul lui Ursu Uibaru, 22 noiembrie — citat de N. Densușianu, *op. cit.*, p. 438, nota 1 și de I. Fruma, *op. cit.*, p. 189, 190, nota.

¹⁶⁾ Scrisoarea publicată în traducere românească de I. Fruma, *op. cit.*, p. 52. Vezi și N. Densușianu, *op. cit.*, p. 413.

¹⁷⁾ Asupra Albului, după căderea Cîmpenilor.

arhiva aceasta, dacă nu vor fi dus cumva, tot ce au avut, prin păduri...¹⁸⁾. Arhiva n-a fost găsită, dar nu s-a renunțat la noi încercări. Vicecolonelul Kray trimite la 6 ianuarie doi țărani să-l prindă pe Cirstea Nicula, la care se presupunea că se află hirtii de ale lui Horea, iar șpanul Incze din Cîmpeni eliberează tot atunci din închisoare pe un tânăr (Ion Nicula) care să pună mina pe acele scrisori¹⁹⁾. Încercarea reușește de data aceasta, prin intermediul unei fete a lui Cirstea Nicula, cu care tânărul se împrietenise, și hirtiiile ascunse sub streășina casei sînt luate și predate șpanului Incze, ajungînd în cele din urmă la comisarul anchetelor Iancovici²⁰⁾.

Despre hirtiiile aruncate în foc de Horea s-au emis diferite păreri, unele fanteziste. Adevărul, mai simplu și logic, trebuie să fie acela că erau scrisori primite de la oamenii lui și le-a aruncat în foc ca să nu-i implice în proces²¹⁾. Părerea lui N. Densușianu, care afirmă că Horea a ars rezoluțiile împărătești, pentru a se salva pe sine, nu poate fi acceptată. După ce arată importanța deosebită a celor două „porunci împărătești“ ale lui Horea²²⁾, el susține că erau „singurele acte grave pentru inculparea dînsului“ și de aceea le-a aruncat în foc cînd a fost prins²³⁾.

„Hirtiiile“ din traista lui Horea se spune că erau copii de pe rezoluții date din partea cancelariei aulice²⁴⁾. Horea, la interogatoriu, spune că a avut în traistă cîteva rezoluții împărătești, pe care le recunoștea ca scriptele sale, menționînd între acestea și deciziunea dată în Viena la 13 aprilie 1784²⁵⁾. Se pare, însă, că nu toate șapte erau rezoluții imperiale. Horea declară în fața comandantului pieții din Alba Iulia (în 4 ianuarie 1785) că: „cinci erau de la maiestatea sa împăratul și două de la guberniu“²⁶⁾. Publicarea acestora în viitor va fi bine venită și va lămuri echivocul.

Al treilea pachet de scrisori, obiectul prezentării de față, așa numita „arhivă“ a lui Horea, găsită la Cirstea Nicula, consta din 12 documente: un privilegiu tipărit în trei limbi, dat de împăratul Iosif al II-lea comerțanților ortodocși din Viena pentru a putea celebra serviciul divin în biserica sf. Gheorghe din Steierhof, precum și 11 jalbe și petiții adreseate diferitelor autorități. Nu știu în ce măsură au fost cunoscute de N. Densușianu, care le menționează în treacăt, spunînd însă că erau „re-

¹⁸⁾ „Das Archiv von Schriften (subl. n.) sollte sichbeiden Nikola Krista in Arada befinden ich werde bei dieser Expedition trachten solches zu überfallen“, citat de I. Fruma, *op. cit.*, p. 74–75. Cf. și N. Densușianu, *op. cit.*, p. 393 și 422.

¹⁹⁾ N. Densușianu, *op. cit.*, p. 422, nota. — Mich. Auner, în *Zur Geschichte des rumänischen Bauernaufstandes in Siebenbürgen, 1784*, (Hermannstadt), spune că scrisorile le-a luat Iuon a lui Popa Nistor.

²⁰⁾ *Ibidem*, și I. Fruma, *op. cit.*, p. 74–75.

²¹⁾ David Prodan, *Răscoala lui Horea în comitatele Cluj și Turda*, Buc., 1938, p. 65, nota 2.

²²⁾ a) Ca țărani să capete arme la Alba Iulia și să nu mai facă servicii nobililor și b) „Patenta“ prin care împăratul l-a autorizat să răscoale poporul.

²³⁾ N. Densușianu, *op. cit.*, p. 21.

²⁴⁾ *Ibidem*, p. 422, nota.

²⁵⁾ I. Fruma, *op. cit.*, p. 118 și nota.

²⁶⁾ *Ibidem*, p. 100.

zoluțiuni ale cancelariei“ și le consideră „fără deosebită importanță“²⁷⁾. De atunci și pînă, acum ele nu au format obiectul altor cercetări, cu excepția privilegiului tipărit, de care s-a ocupat Mich. Auner.

Apreciate astăzi în lumina noilor cercetări, importanța lor apare neîndoielnică. Din corespondența oficială purtată în jurul acestor scrisori, reiese cu prisosință că atît autoritățile cît și țaranii răsculați le-au considerat esențiale. Pentru țaranii răsculați documentele cu rezoluții și semnat-uri oficiale ajunse în mîna lor, le dădeau convingerea recunoașterii dreptății cauzei pentru care lupta, aceste „scrisori“ reprezentînd pentru ei baza legală a întregii lor acțiuni și justificarea faptelor în fața legii²⁸⁾. Autoritățile se temeau de asemenea argumente care puteau îndreptăți noi tulburări ale țăranilor, după ce ultimele abia fuseseră potolite. De aceea, în lunile ce au urmat după înfringerea răscoalei, au fost căutate cu stăruință, recurgîndu-se la diferite mijloace pentru a le obține. Cuprinsul lor privește antecedentele răscoalei și subliniază cîteva din motivele care au provocat-o. Ele proiectează o lumină mai vie asupra abuzurilor și a nedreptății sistematice cu care erau tratați și asupriți țaranii. Importante prin cuprinsul lor, prin rezoluțiile notate pe ele de către autoritățile cărora le-au fost adresate, dar mai ales prin ceea ce simbolizau ele pentru țărani, credem că nu poate fi lipsită de interes publicarea acestor documente, pentru a putea fi apreciate la justa lor valoare.

Deținătorul acestor scrisori a fost Cîrstea Nicula, asupra căruia ne oprim o clipă atenția, înainte de a trece la prezentarea lor. Cîrstea Nicula²⁹⁾, rudă apropiată a lui Horea, a fost unul dintre ajutoarele sale apropiate. Figura lui nu este bine conturată în scrierile despre marea răscoală a țăranilor din 1784. Știrile documentare din arhiva minieră și din arhiva Oficiului inspectorat superior minier (de la Arhivele Statului din Cluj), precum și din studiile publicate, dovedesc rolul important pe care l-a avut în pregătirea răscoalei și colaborarea sa cu Horea.

Înrudirea lui Cîrstea Nicula cu Horea este subliniată în special de corespondența oficială care însoțește „Arhiva“ lui Horea găsită

²⁷⁾ N. Densușianu, *op. cit.*, p. 422 și *Cercetări istorice în arhivele și bibliotecile Ungariei și ale Transilvaniei*, Buc., 1880, p. 41.

²⁸⁾ Horea îi spune lui Alexandru Botta, din regimentul Orosz, care-l păzea în seara de 3 ianuarie 1785, „să nu se grăbească condamnarea sa la moarte fiindcă are documente în traista care i-a fost luată; cu acestea va dovedi că nu e vinovat cu nimic („Man sollte nur nicht ihm zum Tot zu condemnieren Eylen, er habe Briefschaften in seinem abgenommenen Tornister, mit diesen werde bezeigen, dass er an nichts schuld seye...“, I. Fruma, *op. cit.*, p. 99—100). Chiar în testamentul laconic, de cîteva fraze, ultima se referă la unul din aceste documente.

²⁹⁾ În documente e numit *Nikula Kirsta*, sau *Nikula Krista*. Unii autori (N. Densușianu, I. Fruma) îl numesc uneori, greșit, *Nicolaie Cristea* (sau Cîrstea). Nicula îi era însă numele de familie, ca al lui Horea, fiind ambii din familia Nicula, „neamul Niculesc“ în poezia contemporană.

asupra lui. Aproape în fiecare act se precizează că ele au fost găsite „în casa unei rude a lui Horea, Cîrstea Nicula“³⁰⁾.

Cîrstea Nicula era unul din oamenii de încredere ai țăranilor din Arieșul Mare, purtătorul lor de cuvînt pe lingă autorități. O plîngere împotriva abuzurilor noului jude, Bota Macavei, din octombrie 1783, este semnată și de Cîrstea Nicula, alături de Horea și de alți cîțiva săteni³¹⁾. Din declarațiile lui Horea la proces se vede că Cîrstea Nicula a fost de cinci sau de șase ori la Sibiu cu rezoluțiile primite de la Viena³²⁾. El făcuse parte și din delegația trimisă la Viena, însoțind pe Horea și pe Cloșca în a doua călătorie din octombrie-noiembrie 1780³³⁾. Nu ar fi exclus să fi participat și la ultima călătorie la Viena, din toamna anului 1783, de unde s-au reîntors delegațiile țăranilor în primăvara următoare încurajați de atîtea nădejdi. Aceasta ar explica înflăcărarea cu care a condus el însuși acțiunea din iulie 1784.

Colaborarea sa cu Horea era bine cunoscută și autorităților, care-i urmăreau pe amîndoi între anii 1782—1784 pentru activitatea lor în favoarea țăranilor nemulțumiți. Între cei trei urmăriti prin circularele trimise în diferite comitate, de către instanța judecătorească (forul dominal), după „tumultul“ de la Cîmpeni (24 mai 1782), figura și Cîrstea Nicula alături de Horea³⁴⁾. Consiliul oficiului superior al minelor din Zlatna îl numește: „Nicula Cîrstea tovarășul (de luptă) al faimosului Horea“ (Nikula Kirsztá Kamerat des berufenen Hora...) ³⁵⁾. Alexius Incze, șpanul domeniului de sus, raportează în 10 iulie 1784 că asociatul (consocius) faimosului amăgitor (seductor) Horea, Cîrstea Nicula e și el ascuns încă de la începutul anului 1783³⁶⁾ și îl numește în alte două adrese: „famosus ille populi hujus seductor Horae socius Nikula Kirsztá...“³⁷⁾. Autoritățile miniere din Zlatna îl consideră „aderent (Anhängen) al faimosului Nicolae Ursu alias Horea...“³⁸⁾. O adresă din Sibiu (28 iulie 1784) îi califică pe Horea, Cîrstea Nicula și alți

³⁰⁾ „...in dessen /Horas/ Anverwandten Nikula Kirsztá Behausung gefunden worden“. Raport al administrației minelor din Zlatna din 23 februarie 1785 (fasc. nr. 319/1785) — „...in der Wohnung des Nikula Kirsztá eines Anverwandten des berichtigten Hora... vorgefunden worden ist“. Rapoarte ale Tezaurariatului din Sibiu către Comisia Aulică, către guvern și către Oficiul superior al minelor (O.B.A.) din 26 februarie 1785, Sibiu și din 2 martie către Curtea din Viena. fasc. nr. 319/1785); „in dem Hause des Horasischen Verwandten Nikula Kirsztá...“, două adrese trimise de Tezaurariat la guvern și la Curtea din Viena în 2 și în 14 martie, Sibiu (doc. 356/1785). — „Bei dem Nicola Kirsztá einem Anverwandten des Rebellen Hora vorgefundene... Schriften“. Răspunsul Camerei Aulice din Viena către Tezaurariat, din 14 martie 1785 (doc. 519/1785).

³¹⁾ Arh. St. Cluj, Arhiva Oficiului superior al minelor (Oberbergamt notat în continuare O.A.B.), nr. 1099, în fasc. nr. 912/1784.

³²⁾ I. Fruma, *op. cit.*, p. 130.

³³⁾ N. Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea...* p. 105.

³⁴⁾ *Ibidem*, p. 94—95.

³⁵⁾ Arh. St. Cluj, M.T., doc. 797 din 19 iulie 1784.

³⁶⁾ „...Nikula Kirsztá... famosus illius seductor Hora consocius qui a tempore itae commissionis in a. 1783 diebus mensis februarii isthic Topanfalvae celebratae in continuo quidem profugio exitunt...“, *ibidem*, doc. f.n. din 1784.

³⁷⁾ 10 iulie 1784 și 16 iulie 1784, Cîmpeni, *ibidem*.

³⁸⁾ „Anhängen des berufenen Nicolaj Ursz alias Horea...“, *ibidem*, doc. nr. 798 din 19 iulie 1784.

cițiva: „...îndrăzneții iobagi răsculați Nicula Ursu (alias Horea), Nicula Cirstea...“³⁹⁾. În aceeași vreme o adresă din Zlatna îl numește „...to-varășul sfaturilor și al fărădelegilor, și prietenul intim al lui Horca (...Horja intimus amicus, sceleratorumque consiliorum socius“⁴⁰⁾, și considerându-l „principala căpetenie“ a mișcării din iulie 1784, autoritățile ordonă să fie prins⁴¹⁾, luând măsuri pentru arestarea (gefänglicher Einbringung) acestei „căpetenii de mult căutate“⁴²⁾.

Cirstea Nicula i-a fost cu adevărat cel mai apropiat lui Horea, care avea în el o încredere desăvârșită. Lui i-a dat să păstreze scriptele mai valoroase „sau mai bine zis rezoluțiile din Viena“, cum recunoaște Horea la proces⁴³⁾ și în testament⁴⁴⁾ și cum s-a verificat mai târziu, atunci când Horea nu le mai avea la sine⁴⁵⁾. După cum se știe, Cirstea Nicula a fost singurul încredințat cu paza lui Horea și Cloșca, pe cînd se aflau ascunși în pădurea Scorăcetului, singurul dintre cei mulți care i-a însoțit pînă în ultima clipă a libertății lor. De la această dată documentele nu-l mai amintesc. Nu este exclus să fi trecut în Țara Românească după ajutoare. Ar putea să fie identic cu acel Popa Nicolae (Popp Nicolai)⁴⁶⁾ despre care generalul Fabris anunță pe contele Jancovici că a fost prins la București, și care a încercat să adune pentru Horea 600 de oameni. Extradat la cererea agenției austriece, domnul român Mihail Șutu intervine să nu fie pedepsit cu moartea. În interogatoriu Pop Nicolae declară că este din Orăștie și că în timpul răscoalei a trecut în Țara Românească să-și găsească de lucru. Spune că adevăratul lui nume e Nicolae Cirste, dar nu recunoaște că l-ar fi cunoscut și ar fi fost „poșta“ (emisarul) lui Horea⁴⁷⁾.

* .
* *

Despre felul cum a fost găsită „Arhiva“ lui Horea știm doar cele spuse mai sus, relatate de N. Densușianu și reluate parțial și de alți autori. Provizoratul și administrația superioară a minelor din Zlatna înștiințează cazul destul de laconic, în 23 februarie. Tezaurariatul din Sibiu cere în mai multe adrese să se cerceteze și să se anunțe „cum și

³⁹⁾ „...Seditiosi et temerarii subditi Nikula Ursz (alias Horia) Nikula Kirsztia...“, doc. nr. 797 și 798 din 28 iulie 1784, Sibiu.

⁴⁰⁾ Ibidem, doc. nr. 924 din 17 iulie 1784.

⁴¹⁾ „...Principalem hunc manductorem Nikula Kirsztia interciperent...“, ibidem, doc. f.n. din 16 iulie 1784.

⁴²⁾ „...Schon längst gesucht werdenden notierten Rädelführers Nikola Kirsztia...“. Adresa administrației superioare a minelor din Zlatna către Tezaurariat, din 19 iulie, ibidem, doc. nr. 797 din 1784.

⁴³⁾ Răspuns la întrebarea 80-a, unul din puținele răspunsuri afirmative ale lui Horea, I. Fruma, *op. cit.*, p. 130.

⁴⁴⁾ N. Densușianu, *op. cit.*, p. 456.

⁴⁵⁾ Interogatoriul lui Cloșca, întrebarea 109, I. Fruma, *op. cit.*, p. 160–161.

⁴⁶⁾ Pop și nu popa (preotul) Nicolae din Orăștie, cum a fost interpretat numele în unele cazuri.

⁴⁷⁾ N. Densușianu, *op. cit.*, p. 492–493.

prin cine“ a fost obținută „Arhiva“⁴⁸⁾. Totodată Tezaurariatul insistă ca relatarea amănunțită să fie trimisă imediat la înalta Comisie Aulică, unde trimite și documentele (arhiva) „și anume, deoarece, după cum se aude, Horea urmează să fie executat deja luna viitoare“⁴⁹⁾. De reținut că la Sibiu se știa despre executarea lui Horea în 26 februarie, zi în care la Alba Iulia abia se pronunțase sentința⁵⁰⁾.

Documentele lui Horea găsite la Cirstea Nicula au fost copiate⁵¹⁾, un exemplar s-a predat guvernului și s-au trimis apoi la Comisia Aulică prin curier special, așa cum au fost trimise și de la Zlatna la Tezaurariatul din Sibiu⁵²⁾. Relatarea amănunțită a împrejurărilor în care s-au găsit, a fost trimisă ulterior, în 2 martie⁵³⁾, în original, Comisiei Aulice la Alba Iulia, „cu poșta“, iar o copie s-a trimis Tezaurariatului. Copia rămasă la oficiul minier din Zlatna lipsește din dosar, dar se menționează existența ei. Copiile documentelor s-au trimis la Camera Aulică din Viena, care confirmă în 14 martie primirea lor⁵⁴⁾. Deși au fost trimise la autoritățile menționate, documentele sînt cerute din nou, în special unul, printr-o adresă din Viena, din 14 aprilie, și printr-o adresă a guvernului din 24 mai⁵⁵⁾, precum și în 16 iunie printr-un „decret aulic“, la care se referă guvernul în adresa din 21 iulie⁵⁶⁾. Tezaurariatul își exprimă nedumerirea pentru repetatele cereri deoarece încă de la 26 februarie⁵⁷⁾ a înaintat originalele și copii atît Comisiei Aulice, cît și guvernului.

Din cele 12 piese⁵⁸⁾ ce alcătuiesc „Arhiva“ lui Horea, 11 sînt copii de jalbe și petiții scrise cîte una în limbile latină și germană și 9 în limba maghiară, adresate autorităților (judelui curții, tezaurarului,

⁴⁸⁾ „...wie und durch wen diese Schriften erhalten worden seyen... hierüber weiters die nähere Auskunft unmittelbar einer Hlöbl. Hof Kommission (resp. „hieher“, adică la Tezaurariat) einzusenden, welche man sodann einem Hlöbl. K. Gubernio gleich nachtragen wird“, mai multe adrese din 26 februarie și 2 martie 1785, Arh. St. Cluj, M.T., fasc. nr. 319/1785.

⁴⁹⁾ „...so kommunikieret man, und zwar weil Hora dem Vernehmen nach schon den nächstkünftigen Montag exequiert werden solle /subl. n./ allsogleich mittels Estaffeta einer Hlöbl. Hof Commission obige zween Berichte nebst dem vorbemehten... Freyheits Brief sammt den 12. St. Litteralien zur Einsicht“, Tezaurariatul din Sibiu către Comisia Aulică, la 26 februarie 1785, ibidem, doc. nr. 319/1785.

⁵⁰⁾ În 24 februarie era interoget pentru a șasea și ultima oară. Cel mai rapid mijloc de transmis știrile era pe atunci prin ștafa călare.

⁵¹⁾ „...von den letztbemehten 12. St. Litteralien die Abschriften dahier hat nehmen lassen, um solche auch dem K. Landes Gubernio mitteilen zu können“, Tezaurariatul din Sibiu către Comisia Aulică, Sibiu, 26 februarie 1785, ibidem, doc. nr. 319/1785.

⁵²⁾ „...Mittels Estaffeta“, mittels eines Expressens..., ibidem.

⁵³⁾ Raportul Oficiului superior minier din Zlatna, trimis la Tezaurariat (2 martie), la guvern și la Camera Aulică (14 martie), ibidem, doc. nr. 356/1785.

⁵⁴⁾ Ibidem, doc. nr. 519/1785.

⁵⁵⁾ Ibidem, doc. orig. nr. 828/1785.

⁵⁶⁾ Ibidem, doc. orig. nr. 1078/1785.

⁵⁷⁾ Ibidem.

⁵⁸⁾ Unii autori susțin că erau 12 scrisori și un privilegiu tipărit, alții menționează 12 scrisori, între care un privilegiu tipărit. Adresele care însoțesc dosarul documentelor găsite la Cirstea Nicula vorbesc de 12 scrisori „pe lingă“ privilegiul tipărit. În dosar există însă numai 11 scrisori și privilegiul tipărit.

Comisiei mixte, Tablei continue, guvernatorului și guvernului, și chiar împăratului). Aproape toate au fost înaintate în numele satelor din domeniul de sus al Zlatnei și regiunea limitrofă (Arieșul Mare)⁵⁹, Arieșul Mic sau Vidra, Cîmpeni, Bistra, Cărpiniș, Bucium, Baia de Arieș și Musca. Două sînt semnate de țărani închiși după „tumultul” de la Cîmpeni (Simion Bostan, Indrieș Pasc, Dumitru Todea, Petru Manciu, Ursu Gomboș și Popa Marcu), iar una provine de la o singură persoană. Ele sînt o imagine vie a solidarității unei clase sociale întregi, a țărănimii nedreptățite, în lupta împotriva clasei exploatoare. Raportate la procesul general de desfășurare a răscoalei, scrisorile reprezintă etapa premergătoare, în care țărănimea mai credea încă în eficacitatea jalelor. În ele țărani se plîng împotriva impunerilor excesive, ca și a abuzurilor funcționarilor locali, care depășeau de zeci de ori îndatoririle fixate prin lege, revendică de la autoritățile locale rezoluția imperioasă și cer eliberarea celor ce zăceau în închisori pe nedrept. Aceleași puncte se regăsesc în multe alte jale și petiții ale țăranilor nedreptățiți și le amintește și Horea în timpul răscoalei⁶⁰).

Ordinea succesivă a documentelor nu s-a putut face din cauza lipsei datării. Ea a fost stabilită mai mult după conținutul lor și în parte după data unor rezoluții.

Primul document în ordine cronologică este de la sfîrșitul anului 1773 sau începutul anului următor. În această vreme Comisia mixtă⁶¹) continua cercetările în legătură cu evaziunea fiscală din domeniul Zlatnei și stabilirea noi impuneri⁶²). În cîteva jale și petiții țărani se plîng, și arată cu date concrete, că dările fixate de comisie au sporit exagerat de mult față de cele de pînă atunci și că li se impun prin abuz noi obligații (anexele I, II, V), iar execuțiile ilegale înfăptuite de cei ce le aplicau (juzi, colectori) erau o „povară ce le întrecea puterile”. Pentru sumele plătite nu se ținea nici o socoteală și deseori li se cereau din nou (anexele I, III, V). Între întiul și al doilea document există

⁵⁹) Alcătuit din Scărișoara, Albac, Secătura și Ponor, Arh. St. Cluj, M.T., doc. nr. 1188/1785 și altele.

⁶⁰) Lui Alexandru Chendi i-ar fi spus: „voi liniști oamenii dacă vor fi eliberați cei arestați din Galda de Jos și Zlatna, dacă se va aduce o ușurare a contribuțiilor, taxelor și alor dări...” (I. Fruma, *op. cit.*, p. 120). Iar în răspunsul trimis în decembrie 1784 sublocotenentului Hofmann (alias Petru Lup), scrie: „...noi nu cerem astfel de lucruri ce nu s-ar putea da decît numai două lucruri: în primul rînd arestații noștri să fie eliberați” și să li se dea rezoluția obținută de la împăratul, „...mai departe primarii cei vechi sînt acolo cu domni și armata, să-i trimiță aici în domeniu pentru a da socoteală, fiindcă mult au tras și despuiat...” (N. Densușianu, *op. cit.*, p. 413 și I. Fruma, *op. cit.*, p. 52).

⁶¹) Numită de Maria Terezia la 3 octombrie 1772. Era compusă din reprezentanții guvernului, al vistieriei, al comitatului Alba și al tribunalului minier, Tóth 'Z., *op. cit.*, p. 106–107. În documente figurează și sub denumirea de *Cela-tions Commission*.

⁶²) Pentru anul 1774 impozitele au sporit cu 11.224 fl. și 6 cr., iar suma totală a dărilor s-a ridicat la 23.247 fl. și 5 cr. *Ibidem*, p. 107; În Protocolul de ședință al Administrației superioare a minelor din Zlatna (Sessions Protokoll, de la Arhivele Statului din Cluj), suma totală este de 23.244. În acel an, în luna noiembrie, se iau măsuri pentru încasarea restanțelor datorate de domeniul Zlatna pînă la sfîrșitul anului 1774, în sumă de 18.144 fl., 58½ cr. contribuții și 3199 fl., 22 cr. taxe urbariale, Arh. St. Cluj, doc. din 9 nov. 1774.

un interval de aproape 6 ani în care timp țăranii au așteptat îndreptarea situației promisă prin rezoluția din 16 mai. Distanța nu trebuie explicată printr-o așteptare resemnată. În acest interval lupta lor se întindește; țăranii înaintează alte jalbe (menționate și în anexa II), trimit delegații, (chiar la Viena — Horea), sau încearcă să soluționeze ei singuri situația disperată, prin fugă. Jalbele au fost cercetate, însă, superficial, considerate că „nu sînt deplin întemeiate”⁶³), iar delegații satelor se întorc cu promisiuni vagi, sau nici măcar cu atîta; în mîna lor nu mai ajunge nici o rezoluție din acest timp. Fuga iobagilor din domeniul Zlatnei începe atunci să ia proporții tot mai mari. Mulți iobagi erau deposezați și de pămînturile luate zalog, prin abuz, de colectori, atunci cînd nu puteau plăti⁶⁴).

Documente inedite din anii următori (1775—1776) dovedesc că fugeau în special iobagii din domeniul de sus, „din cauza contribuției mari, care le-a fost impusă prin fosta Comisie mixtă (Celation Commission). Dovada pentru numărul mare de iobagi fugiți este și faptul că un singur șpan, Bistrai (care fusese acuzat pentru jafuri făcute în dauna sătenilor⁶⁵), a prins și a readus 250 de iobagi fugiți din domeniul Zlatnei (între 1761—1774), iar ceilalți șpani locali au „descoperit” 926 de fugari⁶⁶).

Din luna septembrie 1777 s-au păstrat liste nominale cu 2546 de țărani fugiți⁶⁷), stabiliți în altă parte (în special în comitatele Cluj și Hunedoara). Ei nu au plecat definitiv, pe mulți îi regăsim în răscoală cu roluri importante. Fuga lor, legătura cu iobagii din alte sate, ajută la înțelegerea rezezițiunii fulgerătoare cu care s-a întins pîrjolul răscoalei. Iobagii fugiți sînt urmăriți pentru a fi readuși cu forța⁶⁸), sau pentru a fi impuși la o taxă (taxa profugorum) de 3 florini. „Îndreptarea situației” promisă se concretizează prin măsuri drastice luate împotriva celor ce fugeau în alte comitate. Se poruncește, „cu strășnicie”, administrației minelor din Zlatna ca „pe propria-i grea răspundere” să cerceteze prin spioni cine urzește „astfel de comploturi dăunătoare”, să nu lase nici un iobag să plece în alte comitate (Bihor) fără o adeverință specială, să se facă cunoscut în satele întregului domeniu al Zlatnei că de taxe și de impozite răspunde solidar întreaga obște sătească, „toți pentru unul fiecare”, indicîndu-se felul în care să fie pedepsite vînzările bunurilor (Habseligkeiten) neanunțate slujbașilor. Se mai cere ca la protocoalele administrației minelor să se deschidă o rubrică specială „în materia profugii subditorum”, iar pentru denunțatori se fixează o răsplată⁶⁹).

În astfel de condiții situația țăranimii se înrăutățește continuu. Dovadă sînt și documentele care urmează (anexele II, III și V). Incor-

⁶³) „...nicht gänzlich gegründet...”, ibidem, O.B.A., doc. nr. 536 din 1774.

⁶⁴) Ibidem, M.T., doc. din 31 mai, 9 august, 25 oct. și 8 nov. 1775.

⁶⁵) Tóth Z., *op. cit.*, p. 108.

⁶⁶) Arh. St. Cluj, O.B.A., Sessions Protocoll, 1775 (la nr. 156).

⁶⁷) Ibidem, M.T., doc. nr. 709 și 714/1377.

⁶⁸) „...zur Rückkehr mit Gewalt angehalten werden sollen...”, O.B.A. Sessions Protocoll 1775 (nr. 280).

⁶⁹) Ibidem, O.B.A., dos. nr. 237/1775.

darea crescîndă se remarcă atît din cuprinsul, cit şi din tonul mai hotărît al jalbelor şi din creşterea solidarităţii ţăranilor asupraşi. Treptat se asociază tot mai multe sate să protesteze „cu toţii dimpreună” împotriva nedreptăţilor şi abuzurilor (anexele II, V, VI, VII).

Incurajaţi de călătoria lui Horea la Viena şi amăgiţi de convingerea că „preabunul împărat” a hotărît uşurarea lor de sub „poverile îngrozitoare”, ţăranii revendică rezoluţia imperială în care şi-au pus mari speranţe şi multă încredere. O cer repetat, de la guvern şi de la Tabla Continuă (anexele II, IV şi VI), unde ştiau că a fost trimisă. Pentru a constrînge autorităţile să elibereze şi să pună în aplicare hotărîrea, ţăranii ameninţă cu trimiterea de alte delegaţii la guvern, la Tabla Continuă şi insinuiază posibilitatea unui nou drum la Viena (anexele II, III, IV, VI şi VII). Anunţă că vor pleca delegaţii numeroase „în concreto”, nu numai cîte doi, trei, ca să dovedească „că umblă cu dreptate”, „în numele întregii comunităţi” şi nu „ca nişte tilhari”, cum au fost acuzaţi pe nedrept (anexa VI).

Motiv de nemulţumire pentru ţărani era şi sistemul abuziv de recrutare (prindere la oaste). Unul din documente (anexa VII) arată că erau prinşi în tîrg şi oameni căsătoriţi, cu copii, iar familiile lor erau înşelate cu promisiuni de eliberare ani de zile, de către diferiţi slujbaşi, cărora le plăteau sume mari de bani şi plocoane, încît ţăranii ajungeau „în cea mai mare mizerie”. Suma de 50—60 fl. ce se luau anticipat, după cum aminteşte tatăl lui Bumb Andreş, echivala cu salariul unui învăţător pe timp de o jumătate de an.

Alte trei documente din „Arhiva” lui Horea (anexele IX, X şi XI) sînt cereri de eliberare a celor închişi după „tumultul” de la Cîmpeni. Cei condamnaţi la moarte roagă să se cerceteze şi să se dovedească nevinovăţia lor ca să scape din „nemeritata închisoare” deoarece li se pustiesc gospodăriile şi familiile, ceea ce ar avea urmări păgubitoare şi pentru fisc, spun ei, ca să înduplece mai uşor autorităţile. Amînaţi sub diferite pretexte, suplicanţii sînt îndrumaţi în cele din urmă să insiste la mandatarul lor pentru rezolvarea cererii, deoarece provizoratul îşi declină acest rol. Între timp se întoarce Horea din ultima călătorie de la Viena şi aduce rezoluţia Camerei Aulice (din 13 aprilie 1784) prin care se ordona guvernului să elibereze pe cei închişi şi să nu mai urmărească pe suplicanţi, pînă se va da o decizie în cauza lor⁷⁰). Atunci intervin pentru cei închişi de la Galda ţăranii din nouă sate (Bucium, Cărpiniş,

⁷⁰) Textul rezoluţiei din 13 aprilie 1784, în traducerea romînească: „În privinţa plînsorilor ce le-au înaintat suplicanţii, se ordonă astfel guvernului, ca de aci înainte să-i apere pe toţi pînă se va termina afacerea aceasta, şi să poată merge acasă atît aceia care sînt arestaţi, cit şi aceia care sînt împrăştiaţi pînă se va decide întreagă afacerea lor. Dată în cancelaria ungaro-transilvăneană, Viena în 13 aprilie”.

Francisc Horvath

„Suplicanţii din domeniul Zlatna se roagă la prea înalta Curte imperială”. Este traducerea rezoluţiei la petiţia dusă de Horea la Viena, după exemplarul în limba germană din arhiva Jancovici, N. Densuşianu, *op. cit.*, p. 261, (nota vezi şi p. 107). Citată şi de I. Fruma, *op. cit.*, p. 194, de pe exemplarul scris în romîneşte cu litere latine (ortografie maghiară), de la Arh. St. Sibiu, unde menţionează şi existenţa altor copii romîneşti cu litere cirilice şi latine şi o traducere germană şi latină.

Baia de Arieș, Musca, Bistra, Cîmpeni, Vidra, Arieșul Mare și Arieșul Mic. Era o impresionantă manifestare de luptă solidară a țăranilor. Îndrîjiți, ei renunță la tonul de supunere umilită, de solicitare a bunăvoinței sau îndurării. Nu mai roagă, ci pretind să li se facă dreptate, pretind ca guvernul să îndeplinească ordinul împăratului și să elibereze pe cei închiși. Arată, și o spun repetat, că știu că porunca împăratească a ajuns la guvern. Ca dovadă că o cunosc, atașează la cerere și o copie a rezoluției imperiale dată în acest sens în 13 aprilie 1784 și, ca să se asigure, ei cer la guvern o „decizie în scris” (anexa XI). Delegația, care a prezentat guvernului petiția, trebuie să fi fost aceea condusă de Cloșca, plecat, după cum se știe, la Sibiu cu mai mulți oameni și cu rezoluția adusă de Horea din Viena. Guvernul i-a trimis acasă cu promisiunea înșelătoare că plingerile lor vor fi cercetate și se va decide „după dreptate”, iar arestații vor fi puși în libertate⁷¹). Urmează la scurt interval încă două drumuri zadarnice la Sibiu, la termenele fixate de guvern. Petiția a fost prezentată în al treilea drum la Sibiu, cînd au fost îndrumați de acolo la Tabla Continuu (la Galda, spune Cloșca), unde au fost de trei ori, apoi s-au dus la comisarul de război căruia „i-au arătat rezoluțiunile” dar din nou au fost trimiși acasă, să aștepte venirea împăratului⁷²). A fost ultima lor încercare să obțină dreptatea pe cale legală.

Rezoluția sau ordinul Camerei Aulice, din 13 aprilie 1784, lipsește din „Arhiva” lui Horea, dar se cunosc mai multe exemplare, în limba germană și în traducere românească⁷³). Ea n-a fost un „salvus conductus”, dat lui Horea numai pentru el, pentru propria-i siguranță, ci un ordin dat „tuturor comandanților din Ardeal”, ca să-l apere „cu braț și asistență militară...”, așa cum afirmă Al. St. Suluțiu în cronică sa⁷⁴), iar mai târziu și alții⁷⁵), „salvus conductus” fiind considerată scrisoarea de la împăratul cu care Horea a răscolat poporul.

S-a scris mult despre scrisoarea arătată poporului adunat la Mesteacăn, pe care Horea ar fi primit-o de la împăratul. O menționează românii din Zarand în declarația din 17 noiembrie 1784, dată doctorului Ioan Piuariu-Molnar⁷⁶). O amintește și vicecomitele Zarandului, St. Hollaki, în

⁷¹) Interogatoriul lui Cloșca, întrebările 8–11, N. Densușianu, *op. cit.*, p. 113–114, și I. Fruma, *op. cit.*, p. 143.

⁷²) *Ibidem*.

⁷³) Un exemplar — probabil originalul, se găsea între cele șapte scripte găsite în traista lui Horea, iar o copie în limba română o anexează Schultz la raportul asupra armistițiului de la Tibru, despre care țăranii au spus că „prin rezoluțiunea aceasta li s-a promis că plingerile lor vor fi satisfăcute și dinșii stau și acum pe rezoluțiunea aceasta”, N. Densușianu, *op. cit.*, p. 261. Vezi și nota 95.

⁷⁴) „Salvus conductus” în care are poruncit tuturor comandanților militari din Transilvania ca pe Horea „să-l ieie sub protecția lor și cu braț și asistență militară încă să-l apere în contra ori și ce fel de persecuțiuni”. Și acest „salvus conductus” e scrisoarea aceia, care o arăta apoi Horea la popor ca „o împuternicire ce o are de la împărat...”, Alexandru Sterca Suluțiu, *Istoria Horii și a poporului românesc din Munții Apuseni ai Ardealului*, ms. la Biblioteca Academiei R.P.R., Filiala Cluj; citat și de C. Suciu, *Ce „poruncă” a adus Horia de la împăratul?*, Blaj, 1937.

⁷⁵) Rubin Pațiția, *Tara țărilor*, Orăștie, 1912, p. 83 și C. Suciu, *op. cit.*

⁷⁶) *Der Hore unser Kapitain... hat eine Schrift vom Kayser, vermög derer man nicht den Grundherrschaften mehr, sondern dem Monarchen allein in dienen*

28 ianuarie 1785, precizînd că era o „scrisoare cu litere mari“⁷⁷⁾, iar în două rapoarte ale comitatului Hunedoarei se afirmă că scrisoarea arătată poporului ar fi fost o diplomă cu litere aurite“⁷⁸⁾.   mp  ratul Iosif al II-lea scrie fratelui său, Leopold de Toscana, că Horea: „...a une patente comme s'il était envoy   de ma part“⁷⁹⁾. Chiar   i preotul din Mesteacăn a asigurat pe   rani că „diploma“ a primit-o Horea de la   mp  ratul⁸⁰⁾.

Părerile referitoare la aceasta „scrisoare“, cu care Horea a îndemnat poporul la răscoală, diferă. A. Szirmay⁸¹⁾, citat   i de N. Densu  ianu, afirmă că era un pergament din sec. al XV-lea, scris în limba latină   i nu cu ini  iale de aur, cumpărat în t  rgul de vechituri din Viena. Textul ar fi fost evanghelia Sf. Ioan⁸²⁾. O broșură contemporan  ⁸³⁾, citată de Papiu Ilarian precum   i „Istoria universală“ a abatelui Millot⁸⁴⁾ identifică „p  tenta... scrisă cu litere aurite   i av  nd pe ea imprimate sigilii mari“, cu diploma pentru aprobarea   inerii unui t  rg, ob  tinut   de Horea   n Viena. Papiu Ilarian adaugă la introducere explica  ia: „aceasta era diploma pentru t  rgul Bradului care i se dedese la Viena...“. Iar un ziar italian⁸⁵⁾ publică   tirea primită din Viena, că „o h  rtie tipărită cu litere mari, ro  ii, cu o a  uil   dublă luată de pe un calendar vechi   i lipită pe acea h  rtie“, era arătată poporului ca fiind „un decret regal, prin care (se) porunce  a întregului popor să ia armele   i să distrugă pe nobili   i pe st  p  nii lor“. Ziarul „Siebenbürger zeitung“ din 1784 precizează chiar că r  scula  ii au arătat un calendar din 1782 „pe care ei il   neau drept porunca   mp  ratului“⁸⁶⁾.

Nu poate fi acceptată ideea că Horea a pornit la luptă pentru drepturi bazat pe acte cumpărate în t  rgul de vechituri, sau pe foi rupte din calendare vechi, atunci c  nd existau destule rezoluțiile oficiale, unele ajunse chiar în m  na lui, pe care le putea arăta țăranilor. Fără a redeschide discu  ia dacă Horea   tia scrie sau nu, știm că el cuno  tea con  inutul docu-

solle. Indem Er der Hore-selbst bey Ihre Mayest  t gewesen, und der Kayser hatte auch denen Landestellen den Befehl zugeschickt, dass wir den Grundherrn nicht wie bishero Frohndienste tun sollten, weil  n aber die Herrschaften sich dernach nicht achten wollten, so habe der Kaiser befohlen, dass wir so, wie das ganze Land zu Soldaten konscribiert werden sollten“, N. Densu  ianu, *op. cit.*, p. 108 nota 1   i p. 117 nota 1.

⁷⁷⁾ *Ibidem*, p. 155, nota.

⁷⁸⁾ „Litterasque cum quibusdam caracteribus aureis comonstravit“, *Ibidem*, p. 155.

⁷⁹⁾ *Ibidem*, p. 421.

⁸⁰⁾ N. Densu  ianu, *Cercet  ri istorice...*, p. 54.

⁸¹⁾ Szirmay A., *Horai  n   sedit  onis Historia*,    55, ms.   n Biblioteca Muzeului din Pesta citat de N. Densu  ianu).

⁸²⁾ N. Densu  ianu, *op. cit.*, p. 109–110. C. Suci   considera în 1936 nelămurită „chestiunea pergamentului lui Horea – cu evanghelia   nvierii“; C. Suci  , *Din revoluția lui Horea*, Blaj, 1936.

⁸³⁾ Horja und Kloska, *Oberhaupt und Ratgeber der Aufr  hrer in Siebenb  rgern*, etc., Karlsburg und Hermannstadt, 1785, p. 71. Reprodu   de Al. Papiu Ilarianu,    *Tezaur de monumente istorice pentru România*, tom. III, 1862, p. 308.

⁸⁴⁾ Des Herrn Abt. Millot, *Universalhistorie* (trad. din l. franceză) Wien, 1794, tom. 15, p. 393.

⁸⁵⁾ *Notizie del Mondo*, nr. 1–2, p. 6, 12, Cf.   t. Pascu, *  tiri noi privitoare la revolu  iunea lui Horea*, Sibiu, 1943, p. 5   i anexa 11 în limba italiană, p. 31.

⁸⁶⁾ *Siebenbürger zeitung*, I, 1784, nr. 98, p. 778.

mentelor pe care le avea. A fost doar atîtea ani reprezentantul țărănimii în fața autorităților.

„Scrisoarea“ care a jucat rol important în dezlănțuirea răscoalei, considerată de către autorități, și de către Horea însuși ca fiind cel mai important document din „arhiva“ păstrată de Cîrstea Nicula, a fost privilegiul dat de împăratul Iosif al II-lea comercianților ortodocși supuși ai Porții Otomane care negustoreau în Viena, pentru a le acorda libertatea de a celebra serviciul divin în capela Sf. Gheorghe din Steyerhof⁸⁷). Privilegiul (anexa XII) este scris în trei limbi: germană, greacă și slavonă bisericească, pe șapte foi, cu o frumoasă gravură reprezentînd pe sf. Gheorghe omorînd balaurul⁸⁸). Rolul acestei „scrisori“ împărătești a fost amintit doar ca o mențiune în cite un text citat (I. Lupaș și I. Fruma), fără să se insiste mai mult asupra ei⁸⁹). O atenție mai mare îi acordă Mich. Auner, precum și I. Nistor care, însă, nu face legătură între privilegiu și Horea. Privilegiul i-a fost dat lui Horea la Viena și cuprindea anumite libertăți acordate de suveran. Fiind tipărit în trei limbi, pe șapte file format mare (în quarto), cu o gravură frumos executată și împodobită cu un chenar bogat, trebuia să impresioneze pe țărani.

Acest privilegiu era „scrisoarea de la împăratul“ cu care a fost îndemnat poporul la răscoală. Faptul îl confirmă atît corespondența oficială ce însoțește „arhiva“ scrisorilor găsite la Cîrstea Nicula, cit și Horea însuși. Autoritățile, transmitînd forurilor superioare documentele găsite la Cîrstea Nicula, subliniază în fiecare adresă importanța privilegiului, spunînd precis și repetat: «privilegiul» „prin care faimosul rebel Horea a amăgit și a instigat poporul, zicînd că el cuprinde privilegiile acordate...”⁹⁰). Horea ne lămurește prin ultima frază a testamentului: „cartea care este de la înălțatu împăratu se află la Nicula Petru și la Nicula Cîrstea tipărită pe cele 7 coale pentru biserici — nemțește, grecește și

⁸⁷) Privilegiul dat la 3 august 1782 este confirmarea unui privilegiu anterior dat de Maria Terezia în 10 februarie 1776 (vezi textul reprodus la I. Nistor) și a fost tipărit la Viena în tipografia lui Joseph Kurzbeck în 1783. Originalul se află în Arhiva Ministerului Cultelor din Viena, nr. 766, dos. nr. 13. Un exemplar a fost descoperit de N. Iorga în arhiva comunității grecești din Brașov, Cf. Ion I. Nistor, *Bisericile și școala greco-romină din Viena*, în „An. Acad. Rom.“, Mem. Sec. Ist. III, t. 13, Buc., 1932–1933, p. 74, nota 2.

⁸⁸) Descrierea mai completă ne-o dă Mich. Auner, *op. cit.*, p. 28–30, nota 71: „Ein Exemplar des 1783 in Quadrat Format bei Kurzbeck, deutsch, griechisch und alt-slavisch gedruckten Freibriefs (vom 3. August 1782) befindet sich in der National Bibliothek Wien, nr. 43443-B. Es besteht aus 7 Blättern sammt einem Titelkupfer, den heiligen Georg darstellend. Der Titel der bei Nikula Cîrstea gefundenen Druckschrift stimmt vollständig mit dem des Exemplars in der Wiener National Bibliothek überein.

⁸⁹) I. Lupaș, *op. cit.*, p. 172; I. Fruma, *op. cit.*, p. 75 și 193.

⁹⁰) „wodurch der Berichtigte Rebell Hora das Wallachische Volk vorgebend das darinnen die von allerhöchsten Orten denselben verliehenen Privilegien enthalten waren, zur Aufruhur bekehret hat“ (Provizoratul din Zlatna către Tezaurariatul din Sibiu, 23 februarie 1785, „...freyheits Brief durch dessen Vorzeugung Hora unter verschiedenen falschen Vorwänden das Volk zur Aufruhr verleitet und betöret haben solle“... (Ibidem, și către Camera aulică din Viena, 2 martie 1785, Sibiu). „...zur Betörung des Volkes gebrauchtes Freyheitsbrief...“ (adrese ale Tezaurariatului către guvern și către Comisia aulică, 26 februarie 1785, toate în fasc. 319/1785).

sirbește". Iar la proces, întrebare fiind despre documentul tipărit la începutul căruia era imprimat vulturul împărătesc cu două capete răspunde: „A fost privilegiul maiestății sale pentru zidirea unei biserici grecești, care i-a fost dat în biserica din Viena, când a fost ultima dată acolo și pe care l-a adus după aceea aici”⁹¹).

În dosarul cu copiile documentelor din „Arhiva” lui Horea există transcrisă doar foaia de titlu a privilegiului. Exemplarul tipărit (signanter praenotatum privilegium) a fost cerut de repetate ori în mod special și insistent de Camera Aulică. Tezaurariatul anunță însă guvernul că l-a trimis comisarului anchetator Jancovici, încă în 26 februarie, dar probabil că acesta l-a predat la Viena când a fost acolo⁹²). Așa a trebuit să fie, deoarece nici în arhiva Jancovici nu există, decât un singur document tipărit, prevăzut cu pajura imperială, dar mult mai scurt, scris într-o singură limbă (maghiară) și datat din Sibiu.

Dăm în continuare textul documentelor ce alcătuiau „Arhiva” lui Horea. Aflate în mina țăranilor răsculați și păstrate de ei ca armă de luptă sau de apărare, aceste documente primesc cu totul altă semnificație și importanță, decât altele similare care zăceau în arhivele din Sibiu sau din Viena.

A N E X E

1

(Circa sfîrșitul anului 1773 — aprilie 1774).

Plîngerea locuitorilor din Arieșul Mare către Comisia mixtă împotriva impunerilor sporite și a altor obligații.

Excelsa Commissio Mixta

Domini Rei Patroni Gratosissimi

Cum Excelsa Commissio in celerationibus exquirendis in Pago N. Aranyos se detinuisset, nos vero Instantiam unam flebilem, et de miseris et expensis magnis nostris Sonantes, nempe inter caetera puncta quod Judex quando pro dividendo cujusdam terreno exit, priustantum dous Marianos, modo vero lo, 20 et plus etiam florenos exigit, ita Dn. Spanus quando pro divisione vel aliam am rem exite debet 20, 30 florenos quoque a nobis trahit, modo quoque in Consuetudo est, ut nos propter dessectionem aliquot Lignorum in Sylvis, quae nec Urbario inserta sunt, globam magnam supra excessivam extorquent. Judex quando ponitur in Pago nostro prius, tantummodo vulpinam unam pellem dono Spano, et Provisori dedimus, ast modo supra 60, 70, 100 flor. nos pauperes despoliando Officialibus offerunt, et caetera quoque addidimus. Cujus Instantia porrecta resolutionem denuo gratiosam ab Excelsa Commissione Supplicamus, quatenus nos desolati, et offlicti Resolutione benigna consolemur. Qui nos perpetua veneratione et fidelitate emorimur.

Excelsae Commissionis Mixtae

humillimi Subditi
Pauperes Pagi Naranyos
fiscal. Subditi.

⁹¹) I. Fruma, *op. cit.*, p. 128.

⁹²) Arh. St. Cluj, M.T., doc. nr. 1078 din 28 iulie 1785.

[pe verso]

Nr. 27°

ad

Excelsam Mixtam Commissionem, Dominos Dominos Du. Patronus Gratosissimos, Benignissimos.

Suplex Libellus

Introscriptorum

Togya Vaszilie.

Resolutio

Exquisivit Commissio Supplicantium querelas, et eos Altariibus Instantiis repraesentabit, a quibus Supplices ulteriorem medelam prestolentur. Zalathnae E Sessione Commissionis Mixtae Die 16a May 1774.

Extrad. per Franciscum Kibling
de Lövenfeld m.p.

Exhibit per Thodie Vaszilie ex Nagy Aranyos⁹³).

2

[Circa dec. 1780–ian. 1781].

Locuitorii din Arieșul Mare, Arieșul Mic, Cîmpești și Bistra se plîng împotriva impunerilor și cer rescriptul împărătesc dat în cauza lor.

Méltóságos L. Bárá Erdélyi Gubernator Úr!

Felséges Királyi Gubernium!

Nekünk jó kegyelmes Uraink Pátronusaink.

Szintén öt Esztendeje mulék, hogy az Zalathnai Msgos Supremum Montanisticum Officiumnak alázasos könyörgő levelünköt abban accludált 6. punctumokból álló Gravaminainkkal submitáltak vala, a végre, hogy azon Punctumokban ki tétetett nehaj Térheink alól a Felséges Királyi rendelések sszerént valami Sublevament, és meg könyvebitést nyerhetnénk, de ezen jó reménségünkben elő nem mehetvén hosszas várakazásaink utániss, és a' Terhe ottan(?) rajtunk nevedvén köntelenitöttünk arra rendelt követünk által ó Felsége Tronussa eleiben alázasos tördeink meg hajtásával borulni, és ezököf felyül muló Terhünköt alázasosn meg panaszozni. Melly, alázasos könyörgésinknek Copiáját arra nyert indorsatióval itten alázasosan acceudaltuk.

Köngyörgünk azért alázasosan Magos Guvernátor Urnak Excellenciádnak és a Felséges Királyi Guverniumnak méltosztassék Excellentiátok és Nagyságotok ó Felségének azon irántunk tett Felséges Királyi Rescriptumot fel kerestetni, és a menyire Excellenciádtok 's Nagyságütök Felséges királyainktól adatott reje ér. minket illy Szörnyü terheink alól meg könnyibbetteni, vagy pedig dolgunkat ó Felségének kegyelmesen recomendálni, hogy miis mint ó Felségének több Sze-gény Contribuensi élhessünk napról napra. Az Ur Isten mind örökké meg áldja Excellenciádat és a Felséges K. Guberniumot, mi pedig életünk folytaíg alázasosan maradunk.

Excellenciádnak és a Felséges K. Guberniumnak

méltatlan alázasos szolgái

Töpánfalvi Nagy és Kis Aranyas

és Bisztrai Lakosok közönségesen

⁹³) Arh. St. Cluj, M.T., fasc. 319/1785.

[Pe verso]:

pr. 9 Januar 1781

és m. ad R [11-a Jan. 1781

E R mad J D Revid

rel. 18-a Jan. 1781

A

Méltóságos L. Baro Erdélyi
Gübernátor Urhoz és a Felséges
király Guberniumhoz kegyelmes
Uraihoz ő Nagyságokhoz.

alázatos könyörgő Levelek.

a Benn meg irt Instánsoknak.

Resolutio

Complementum benignae Resolutionis Regiae ex mutua cum H. Teratu [Thesaurariatu] Regio Cointelligentia, seu per quo eadem Inclta jam interpellata quag. extitit, R. Gubernii procurare non defecturum est, a cujus eventu Supplimentum praestolandum habent. E.K.M. Ppatus (Principatus) Tranniae Gubernio Cibinii d.18-a Janua 1781.

Extrad. per Adamus Veres m.p.

Secret. Gublens 94).

3

[Circa 1781, incinte de mai 1782].

Locuitorii din Arieşul Mare se plîng guvernului împotriva judelei şi a impunerilor excesive.

P. P.

Nagy alázatossággal Jelentyük ezen serelmünkötis: mint hogyis lévén Zahucz Jakab 4. Esztendőig Vármegye Bironk, már pedig egynehány izben, mint lett légyen az ő számadásainak fel vétele, vagy Titt: Zalathnai Tiszt Urak előtt, avagy az Nemes Continua Tablabei Tiszt urak előtt; de aszt mint láttyuk, és és értettük meg ő akarja az mü szegény helységünköt meg adosittani mint egy 540. forintokkal, s. az mint igyekszik még tám többelis, s: vesztegetvén pedig ő az sok summa pénz, holott mi semmivel adossá nem maradtunk. Mellyért mü mind addig semmi képpen azon néki restálando pénzből mind addig, valamig vagy az Nemes Vármegye külön valo Tiszteket a nedonominal nekünk, a ki minden Perceptioval, és Erogátumival Ször Szálíg más által mi előttünk nem fogja maga hamis Számadásait demonstrálni, és így ha mi fog-nánk néki restantiarussi maradni azon időben tartozunk osztán deponálni mind; mivel mivel azt az Tks Urak magokis jól láthatják, hogy minemü igaz Biro volt eo, mivel 4. Esztendők alatt, és folyásában soha még tsak etzers sem vetetett számat az maga Collectoraival hogy látná, kitől mit szedtek s. kit hogy szorongattak szabad akarattyokból: Ugyan esztis alázatos szivel jelentyük, hogy az miolta ezen nekünk ki adott s. nekünk rendeltetett Szolga Bironk valahany-szor ki jött hozzánk, az conscription soha egyszersem vette számba, hogy minemü bajaink vadnak, de sőt meg vért, és Öszsze szitta Lelkünköt, s: Nevezetesen a midőn ki jött conscriptionra az Eskütteket meg eskette elsőbben, azután meg küeltetvén őket az Páltzáját az Asztalra tette azt mondván nekik, már most semmit se szoljatok többet, Öszve szidván Lelkeket, mert most mingyárt az fej-teket veszem, és így a mint a sok szegénység felől solottak volna, de nem

94) Ibidem

mérték : Mellyért mi nagy alázatossággal instáljuk s. kérjük az Tts Urakat, hogy méltóztassanak más conscriptorokat rendelni az kik sem Ő Felségének kárára ne legyenek, sem pedig a mű szegénységünknek mi voltat el ne takarnak mind azon által, hogy ha ezen Szolga Biromi rajtunk fogna maradni, a mellyet mű nem kívánunk, bizonyosok lehetnek abban az Tts Urak, hogy sem az Ns Táblának, sem az Mgs K. Guberniumnak nem leszen nyugadalmak az sok reája nyujtando panaszink, mivel mint egyenként meg ű Felségétis fogjuk meg keresni miána lévő szatztaltatásink iránt: mind azon által nem kívánnuk mi azt, hogy ne portiozzunk soha, de tak éppen tsak azt kíványuk hogy az mivel többet vesznek rajtunk azoktól absolváltatnánk. Mellyért az Tts Uraknak, bölcs és Kegyes itiletekre bizván illy fel tett panaszinknak számba vételit alázatos és Ketyes válaszlásokot a midőn hálá ado szível el várnok, maradunk.

az Tts Commissarius Uraknak
alázatos Szolgái

Maranyosi Subditusok⁹⁵⁾.

4

[Januarie 1782].

Locuitorii celor 4 sate intervin la Tabla Continuă să li se elibereze răspunsul promis la cererea înaintată împăratului.

Méltóságos L.B. Fő Ispány Ur!

és Tekéntetes Nemes Continua Tábla!

mű nekünk Kegyes és Erdemes Pátronus Uraink!

Nagy alázatossággal folyamodunk az Msgod Urak, és az Tks : C. Táblának környörülü kegyes Szárnyai alá illy akaink végett: ugy véljük bölcs emlékezetekben lehet hogy most az Ünnepek előttis fel kerestük vala elsőbben a Msgos K. Guberniumot az honnanis (az eőfelségéhez be adott Justántiánknak kegyes resolutioja vegett) Numerus adatott ki, hogy a Nemes Continua Táblától az általa most ki adattatnék a mint hogy meg is ígértetett vala. Milyekért Istályuk alázatosan a Msgos L. Baro Comes Urat és a Ttetes Nemes C. Táblt.igiretek szerént, ne terheltessenek azon fennebis meg irt eő Felségéhez bé adott Instántiánkra le küldött kegyes válaszlásunkat ki adni, vagy jó, vagy rossz legyen az. Mivel különben kébtelenitünk ujra többen magunkal az Msgos K. Guberniumot fel keresni és bánttani. Mellyekre mii az midőn alázatos hálá-
adó Szível kegyes választással vigasztaltatnánk az Msgos L. B. Comes Urtól és a Ttetes Nemes C. Táblától maradunk
az Msgos L.B.Fő Ispány Urnak

és

az Ttetes Nemes C. Táblának
alázatos Szolgái Nagy és Kis
Aranyasi Topánfalvi és Bisztrai
etc.: Fis : Jobbagyok.

[Pe verso]:

Praes. 11-a Januarij 1782

D. Pallos.

Az

Msgos L.B.Fő Ispány Urhoz és az Tekintetes Nemes C. Táblához mint kegyes jó Pátronus Urainkhoz az Ttetes Urakhoz Nyujtando alázatos Intsátiajok.
az ben meg irt helység bélieknek

[Rezoluția pe verso]

Ad Sensum Normalis Instructionis ae 1780. Tabulis Continuis praescriptae remittuntur Supplicantis ad Incl. Notariatum, qua primam Instantiaam N. Engedini die 14-a Jan. 1782.

per Franciscum Benedek
jurat. protocolistam

⁹⁵⁾ Ibidem.

In vago ad Notariatum Unus Exhibitar Protocolista non video Rsnem cur Supplicantes, dirigat, Notarius enim aliunde obrutus, inqueis, his hominibus petite in gvid deferat minime est inuiatus, sed nec inuiari potest tanto magis, gvod notae Instantium quaerelae pro Investigatione. Duo Georgio Vass concreditae sub preto sint actu, et nec dum Tabulae C. submissae, hinc Normalis quae citat. Instructio huc referi negvit, adeoque ne ultronec molesti sint ita veniunt inviandi prout res secum habet. N. Enyed Die cod.

Georgius Hajkull m.p.
ord. Notarius⁹⁶⁾.

5

[1780–1782]

Aceiași se plîng împotriva impunerilor excesive și cer reglementarea acestora.

P. P.

Nagy alázatosággal folyamodunk Nagyságodhoz, és az Tts Vs C. Táblához ily nagy megterheltetéssünk iránt: úgy mint ily sok Investigációk után nem tudhattuk, hogy mennyzen legyen az sok Liquidációknak, és Restantiárus Biráknak állapotak, mivel semi módon nekünk ki nem adatatt hogy helységeink mit, s. mennyit tartozzanak adni in Bonificationem restantiarum et liquidorum, úgy hogy egyebet nem tapasztaltunk, hanem tsak azt, hogy terhes Executorokott*) helységeinken, és az sok restantiáknak complánatioját többre exurgálni, hogy sem az ujjab contrib. Quantumokat (s. semmi számadasakatt helységeink előtt nem láttuk, s nemis hallottuk, edgyik Emeritus Birákétis: és most tsak mi rajtunk Ujj Birákon kéri az azon Restantiakatt, s. nem tgyuk, hogy mit, mennyit számolyuk, s. holott már nemü nemü helységeinkből 400 s. 500 R forintokotis attunk már eddig az Restantiákban, úgy annyban, hogy már az Helységbeliek többre nemis ajálják magakat azon Restantiáknak potlására) szintén úgy azis terhel bennünköt, hogy az Partionalis Libellusaink töllünk el vétettvén mü jól még azt sem tudjuk, hogy Annuatim mit contribuál az Egész helység, úgy azt annális inkább, azt sem tudhattuk, hogy imputáltatik az Magazinumhoz, administráládo Naturalé-kért, mivel az ennek előtte lévő 4 s. 5. Esztendőkre sem refundáltatott semmi helységeinknek s nem tudjuk vagy Biráink, vagy elől járo Tiszteink, úgy talám Szolga Biró Urunk által, vagy kik által mulnak vesszendőben Mellyért mi Instálunk alázatosan Nagyságodnak; és az Tts Nemes Continua Táblának, méltotassanak az feljebb megirt terhelésünkről kegyelmesen bennünköt vigyasztalni böls itéletek szerint, hogy így örezvén miis más lévő Könyvebségitt helységeinknek, úgy az mi rendtartásunkotis, ne alkalmatlanokodnánk olly gyakran, melyre a midön Nagyságodtol, és az Tts Ns Continua Táblától, a midön kegyes választ váránk, maradunk.

alázatos Szolgái
Nagy, és Kis-Arannyossiak
Topánfalvi, és Disáti
Fisk. Jobbágyak, és Ujj Birák

[Pe verso]:

Az Méltóságos L.B.Fő Ispány Urhoz, és az Tts Nemes C. Táblához, mint Kegyes Pátronus Urainkhoz, eo Nagyságához, és az TTs Nemes C. Táblához. Nyuitando alázatos Instantiájok.

Az ben irt Személyeknek.

[Rezoluția]:

Ad senum Normalis Instructionis A.1780. Tabulis Continuis praescriptae, remittuntur Supplicantes, ad circuli illius Dnum Inspectorem- Cossarium, qua primam Instantiam N. Enyedini 23-a Februarii 1782.

per Franciscum Benedek m.p.

Juratum Protocolistam⁹⁷⁾.

⁹⁶⁾ Ibidem

* executioakat ?

⁹⁷⁾ Ibidem

[Circa ianuarie 1782]

Reprezentanții a opt sate cer de la comitele suprem și de la Tabla Continuuă rezoluția imperială.

Méltóságos L.B. Camerarius, és Fő Ispány Ur Gratosus Mlgos Urunk
és

Tekéntetes Nemes Continua Tábla Kegyes jó Fautor uraink,

Minémü sok rendben kénztlenítettünk Natságodat, és a Ttes Ns Continua Táblát busitanunk a mi keserves, és nyavalyás voltunk aránt, úgy tudgyuk hogy tudva vagyon Natságod, és a Ttes Ns Continua Tábla előtt, mint hogy Felséges Tsaszárunk méltóztatott kegyelmesen panaszunkat meg halgatni, és esedezésünkre méltóztatott Imperatorium Mandatumot küldeni az Erdélyi Felséges K. Guberniumnak, az mely Imperatoriumat au Ttes Ns Continua Táblával méltóztatott a F.K. Gubernium Communicálni, de mind az mai napigis Resolutiót nem obtineálhattunk a Tttes Nemes Táblától, a mint észre vettük ide, és Szebenbe való jártunkban, hogy tsak ketten hárman jártunk azt állították némellyek felőlünk hogy mi nem az egész Communitas kepiben járunk, hanem mint Tolvajok ezen gyalázatos hirt el akarván vállunkrol háritani, im azért illy feles számmal kívántunk a Ttes Cont. Tábla eleiben Compareálni, hogy meg bizonyítsuk azt hogy iggassággal jártunk, és járunk. Mely szerint mely alázatisággal esedezésünk Natságodnak, és az Ttes Continua Tablának, essék meg könyörülő szivek rajtunk, ne hirtzoltassunk továbbra, hanem igasságunkban légyen consoláltatassunk, mert egyébként ezen feles számbol állo személyekül in concreto kéntelenítettünk a F. K. Guberniumhoz ujra folyamodnunk tejendő kegyes és izgalmas resolutioját midőn el várnok vagyunk és maradunk

Mlgos L. Baro Fő Ispány Ur Natságodnak
és a Ttes Cont. Tablának
edgyen edgyen alázatos szolgai

Ex Possessione Roumare

Falusi Biro Togyá Dumitru az eskütyeivel edgyütt

Ex Possessione Vidra

Falusi Biro Gombos Ursz az Eskütyvel edgyütt

Ex Possessione Topánfalva

Falus Biro Bosztán Szimjuon Eskütyeivel edgyütt

Ex Possessione Bisztra

Falus Biro Butse Josziv Eskütt. edgyütt.

Ex Possessione Kerpenyész

Falus Biro Mera Vonyul Eskütyeivel

Butsumányi Falus Biro Baisan Makavé eskütyvel

Offenbányai Falus Biro Fornadi Gavrilla Eskütyével.

Muszk a Falus Biro Petrutza Petrul Eskütyével

Ezen 8. Falubéliek in concreto

[Pe verso:]

Mlgos L. Baro Camerarius M. Gyerő Monostori Kemény Simon Ur eő Natságához, mint Ns Also Fejér Vármegye nagy érdemü Fő Ispányához, Nghoz és a Ttes Ns Cont. Tabularista Urakhoz igen alázatos
Urgens Instantiajok a ben meg irt 8. Falubeiieknek.

Resolutio

Cum petito Instantium ante demandatae Investigationis per catenus delegatos Investigatores Cossarios iteratis vicibus momitos sub missionem, in quantum Tabulae Cont. Commissum esset sine praemissa Investigatione deferre non posset. Hinc penes neglectus hujus exprobrationem Serio Committitur, Dnis Georgio Vass, et Samueli Jenei, gvaternurationes tantae praetractionis immediate reddant, injunctamque ipsis a Infantium querelas, Investigationem omnibus numeris absolutam, absque omni prossus mora Tab. Cont. Cont. exhibeant, sciant Secus semet gva hujus operationis in tantum tempus pertractores. Exc. Regio Gubernio repraesentandos fore. Ex sessione Tab. Cont. In. Cottus Albae Inferior. Oppid. N. Enyed 30-a Januar 782 celebrat.

Extradat. per Georgium Hajkull de Lugos m.p. Incl. Cottus Albae Infer. Subst. Jurd. Ord. Notar⁹⁸⁾.

7

[Circa 1782. februarie].

Locuitorii aceloraşi opt comune reclamă de la Tabla Continuă copia rezoluţiei cerute.

Méltóságos L.B.Fő Ispány Ur
és Tekéntetes Nemes Continua Tábla
nékünk Kegyes Patronus Uraink

Ujra kényszerítettünk Ngadat, s a Ns Continua Táblát busitani, nagy megterheltetésünknek voltai mion, 's mellyekis már jo rendin tudva vannak, és más sok izben bé adott alkalmatlan Instántioánkra mint Nagyságodtol, ugy a ts Ns Contiuua Táblától-is érdemünk felett lévő Resolutiokot, és Indorsatiokot vettünk, az mellyekkel-is fel keresvén ujra, az Milgos K. Guberniumot, mellyre is illetén Resolutiok adatott ki.

P. P. Resolutio

In Instantiam acto Pagarum utpote: Ruumare, Vidra, Topánfalva, Bisztra, Körpenyes, Bucsumany, Offenbánya, Muskaj sub No. 767.

Factio quoad reliqua petiti Supplicantium puncta sub hodierno congruis dispositionibus nihil obstat, quominus supplicantibus, petiti Decreti Copia per Duos Refestratore extradetur. E.R., Magni Principatus Transylvaniae Gubernia. Cibiñi d.5—I-a Februarii 1782.

Extradat.per Iosephum Donáth
m.p.

Mellyért mi alázatosan instállyuk Nagyságadat s az Ts Ns Continua Táblát, méltóztassanak mi nékünk olly utat nyitani, és mutatni hogy tudhassuk reménységünknek le hagyot ügyét; és hogy ujra a Flges Király Udvart busitsuk é? vagy nem? terheink iránt (az mellyeken rajtunk senki sem könyörült) mint hogy Vass György Ur is, nem Investigátor, hanem tsak Mársupii Instellator lehetet: Mellyre alázatosan borulunk Ngsodnak, s a Ns. Continua Táblának könyörülő szárnnyaik alá méltóztassanak bennünket Atyai Kegyességek Szerént oktatni, hogy mi tévősek lennenk, s így az midőn alázatos halaado szivel, váránk igaz Resolutiot, Maradunk.

Ngodnak, s a Ns. C. Táblának

alázatos szolgai

Fenneb-is megirt nyoltz helység-béliek.

⁹⁸⁾ Ibidem

[*pe verso:*]

Ref.22-die Februa. 1782.

Az Mlgos L.B.Fő-Ispány Urhoz és az Ts Ns C. Táblához, mint igen Jo Patronus Urakhoz eő Ngodhoz, és az Ns C. Táblához, nyujtando

alázatos memorialissok
a benn meg irtaknak.

Resolutio

Cum Investigatio intuitu aggraviorum Supplicantium pagorum per exmissos cum in finem Commissarios peracta, Tabulae Continuae praesentate, brevi Excelso Regio Gubernio Submittatur, ab ejusdem eventu Supplices praestolandum habebunt, memorialibus vero Supplicantium Originalibus ex Rationibus Tabulae Continuae Notis, in Arhivo Tabulari retentis. E sessione Tabulae I. Cottus Albae Inferioris Die 23-ia Mensis Februarii A-o 1782, oppido Nagy Enyed celebr.

Extrad. per Paulum Boér m.p.
de Kövesd, Jur. Notarius⁹⁹).

8

[*După mai 1782*].

Un iobag din Arieșul Mare se plînge împăratului împotriva abuzurilor ce se făceau cu familiile celor prinși la oaste.

Felséges Császáruk
mi nekünk Kegyelmes Corregensünk

Ezeken bustityuk Felségedet olly gyakor Instántiánkál: mivel is mi lehet az oka, hogy az Felséged számára mar 4-dik esztendeje lészen, az miolta Katonák fogatnak légyen (és az itten Erdély hazánkba lévő Al-tisztek, és Szolga Birák Felséged hire nélkült azoknak szabadságok veget, előre 50 és 60 kforintokatis anticipato el vesznek az el fogott Katona Iffiaknak öreg atyaiktól, ugy mint Nevezetesen az én fiamatis, Bumb Andres Nevezetüt az kiis házas Léven és két kis fiatskája maradván, a kitis Topánfalvi Sokadalom alkalmatosságával fogtaák el, és hogy a megneevzett szolga Biro, ugymint Komaromi Joseff hogy magának ingyen szerezhessen, azzal bizzat bízata engem, hogy az fiam házas személynek találtatik, tehát szabadulást nyer, és így ab anticipato 18 Rfl. költöttem, az kit-is az irt Szolga Biro ingyen meg vett.

2-do. A Dlis Ispánynak 6 (alto) ferintot,

3-io Ujra a szolga Bironak 5 Kupa Vajat, 2 Rftot két nyestet egy aranyan,

Item az Kezesekre, hogy hazam szabadulást nyerhessek a Gyermkeink nevezett Szolga Bironak 40 Rforintot adtam Utallyára ugy sem nyerhetvén szabadulást a Szolga Bironak 40 Rforintot adtam, az kit-is Leválván, az meg nevezett Szolga Biro, az házánál más két Nemse emberekis Léven quitalanak mind az hárman azon 40 Xtorokrol, hogy ha szabadulása ne lenneis, irt fiamnak (a kiis most ujra bé tétetett az Ngos Gyulai Regimentyiehez) tehát azon irt szolga Biro restaulni fogja azon summa pénzt, üs Conditionibus a mint az attestationalissa tartya, már pedig annak a mint ki tetük, az Documentumból 2 esztendeje Lészen s még sem forditya vissza, s az fiamatis bé vették, melyért én alázatosan instálok Felségednek, méltoztassék könyörülő orczával megtekinteni illy sérelmimet, és ha szintén fiam haza nem botsátatnékis az mint hogy eő-is halalg kiványa Felségedet szolgálai, így leg alább és ne Maradgyak Fiam nélkült-is. Szegény állapotban, s azon sok költségem után pedig nagyobb nyomoruságba. Mellyre alázatosan választ várván kegyességedtől, maradok

Felségednek

alázatos szolgálja s subditussa
Nagy Aranyasi Jobbaga Felsegednek.

⁹⁹) Ibidem

«Pe verso :»

Ad

Augustissimum Imperatorem Regem et corregentem Dominum Dominum Clementissimum humillima Instantia

Intro sertorum Supplicantim¹⁰⁰).

9

«Circa 1783, inceputul lui octombrie».

Cinci închiși după „tumultul” de la Cîmpeni cer de la Tezaurariat eliberarea lor.

Méltóságos Imperialis Groff Thesaurarius Ur

nékünk Kegyelmes Urunk !

Alázatos Instántiánkal bátorkodunk Excellenctziádott meg keresnünk, és meg találunk illy nagy nyomoruságunkban miként hogy bennünket az Incl. Provisoratus, a közelebb mult Télen el fogattatván némely árultatásra, prosegváltatott az Incl. Fisco Dominale Forumon, az holott ellenünk Capitalis Sententia pronounciáltatott, de tudván magunkat ártatlanoknak lenni, novizáltunk, és az novum után magunk ártatlanságunk Comprobatiojára inquizilátatunkis, már az mi igasságainknak mind eddig semmi Consideratioja nintsen, itt veszendőzünk a Rabságban, a mi Kevés jóságunk volt, s. vagyon jó Gazda Jobbágy Embereknek, mind meg ettük, s. eszük, egész koldulásra jutunk, úgy hogy az Mlgos Fiskusnakis mi bennünk nagy kára éresztessék, mind pedig magunk, s. házi tselédink életek taplalására elégtelenek leszünk.

Mellységes alázatossággal könyörgünk Kegyelmes Uram Excellentiádnak, méltotassék született kegyelmessége szerint kegyelmesen parantsolni igasságunknak ki keresése iránt, ha talám ártatlanságunk világosságra jöven, ezen méltatlan fogságból Excellentiád könyörülő kegyelmessége által meg szabadulhatunk, — és ellébbi állapotunk helyére állatásával Consolálttatunk, várván Excellentiád kegyelmes Resolutioját vagyunk.

Mlgos Imper. Groff és Thesaurarius Ur Excellentiádnak alázatos szegény érdemtelen rabszolgái Topánfalvi Busztan Simion, és Indrés Pásk, nagy Aranyosi Togya Dumitru ese Mants Petru, és kis Aranyosi Gombos Ursz.

«Pe verso :»

az

Mlgos K.Sz.B. Grof Széki Teleki Károly Urhoz Ns Nagy Erdély Országa nagy kegyelmességű Tesaurariusához, és annak Felséges K. Guberniuma nagy Méltóságú Consiliariusához mint igen kegyelmes Urhoz eő Excellentiájokhoz alázatos Instantiasok

a ben megirt Rabokknak, így mint Topánfalvi Busztán Simionnak és Indrés Pasknak NAranyosi Togya Dumitrunak és Mants Petrunak és Kiss Aranyosi Gombos Ursznak.

Resolutio

Authenticacione Testium juxta relationem Provisoratus medio tempore peracta, finalem Decisionem Causarum via novi proxime in Dominali foro prestandam esse, Supplicantibus intimatur, proutietiam respectu ejusdem accelerationis jam abhinc congrue dispositum extitit.

Per C.R., Tesaurariatum

in Monet, et Mont. Cibiniy 24—ta 9br. 1783.

Nic. Winckhler m.p.¹⁰¹).

10

«Circa decembrie 1783»

Aceiași cer eliberarea de la judele curții.

Tekéntetes Udvarbíró Ur Nékünk érdemünkefelett Kegyes

Urunk és Paisunk !

Le borult siralmas szemekkel térden álva nagy alázatossággal kérjük, és instáljuk a Tktes Udvarbiro Urat, mint fő Tisztünket, hogy oly hosszas rabságunk-

¹⁰⁰) Ibidem

¹⁰¹) Ibidem.

nak, és oda haza nagy pusztulásunknak mivoltát a vivum Aerariumnak nem kevés kárával Atyai Consideratióban méltóztassék venni, mert már egészen ell kelletik mint magunknak, mint pediglen gyermekeinknek, és Jóságunknak pusztulni; ha a Tekintetes Urnak Kegyes hozzánk mutatandó Kegyelme nem fog accedálni; amint eddigis Kegyeségét tapasztaltuk az urnak, de mibe legyen az hiba, és ki legyen azoka, hogy olly hosszason folyó állapotunknak dolga nem tudjuk mellyben Utasuttását az Tekintetes Udvarbiro Urnak várjuk. Mivel már az (Felső Dicasteriumokot is molestálni szinte meg untuk. Mellyre nézve kegyes válaszzát midőn várnok az Tekintetes Udvarbiro Urnak, vagyunk, és maradunk szegény Rabságban Lévo érdemtelen szolgálai.

a Tekéntetes Udvar Biro Urnak

Bostan Simion
Togya Dumitru
Gombos Ursz
Popa Márk
Indrés Pásk
Manos Petru

Conceptus Antonii Miholtsa Nobilis Personae de Dees.

«Pe verso» :

- az Tekéntetes Udvarbiro Urhoz alázatos Instantija
- a benn írt Szemellyeknek.

Resolutio

Quandoquidem Supplicantium Plenipotentiatu Mandatarius Alexander Vásárhelyi a 12 ma 10 bs. a.p. ad D. fiscalis Procuratoris port receptum authenticationis Opus depromtam allegationem ne in hodiernum quvidem (:Licet iterate superinde tam amice regvisitus quam etiam legaliter admonitus fuisset;) plenario replicuerit, remoram omnem, adeoque Longioris Captivitatis Suae perpersionem eidem unice inscribendam habent: gvuod eo fine Una Supplicantibus hisce intimatur, gvo ipsi gvogve suum Mantarium exstimulare, et negotium penes cum hoc magis adurgere noverint, gvam gvod ut primum utraque ex parte Procuratores Suas Allegationes 'conclusevint, illico, et absque vel minima Mora forum Dominale celebrari; causamque supplicatium assumi procurare Regius Provisoratus haud ederit. Zalathnae die 29-na January 1784.

Josephum 'Podovintzki m.p.
Provisorem¹⁰²⁾.

11

1784, 21 mai Sibiu

Reprezentanții celor nouă sate intervin la guvern pentru eliberarea celor închiși după „tumulțul“ de la Cîmpeni conform ordinului imperial din 13 aprilie 1784, anexat.

4831

1784, 21 mai Sibiu

Copia

Ihro Excellence

Hochgebohrener Freyherr, und Königl. Landes Gubernator

Hochlöbl. k.k. Landes Gubernium

Gnädigst Hochgebeithendeste Herrn Herrn.

Aus beygelegter copia dd^o 13° April a.c. ersehen wir Dorfe Insassen, dass der allerhöchste Befehl ein Hochlöbl. Landes Gubernium wegen unserer Bedrangungen deren anderhalb jähr in denen Tömnitz gefangenen Personen erfolget ist, woraus Euer Excellenz gnädigst ersehen, in was 'unser Ansuchen besteht.

Da nun nachstehende als Ignatu alui Trodya Dumitru Vater in dem Galdáer Tömnitzer Gefängniß seit anderthalb Jahren unverschuldet und der Todor Petru de la Ruomare Gomba Ursz de la Hidra, Stopa Avram de la Ruomare, Bustan Simion de la Kimpene, Andras Pask de la Kimpene, Popa Dumitru ex eodem pago sitzen, und dieser wegen vermög gedachter Resolution Ein Hochlöbliches Guber-

¹⁰²⁾ Ibidem.

niumschon von erwehnten Honen Hof comitiret worden, und wir zuversichtlich hoffen, dass die Erfüllung desselben bey Euer Excellenzen keinen Anstand haben wird.

Als bitten wir nachstehende Dorfe Insassen unterthänigst ein Hochlöbl. Gubernium geruhe gnädigst solches Begehren ehestens zu vollziehen, damit die Gefangene nicht länger unter diser Last schmachten dürfen, zumalet, da der allerhöchste Befehl dahin gehet, unsere Sache baldigst zu beendigen, und eine hinlängliche Assistenz geleistet werden solle.

Wir verhoffen in Gemässheit unserer unterthänigsten Bitte ehestens eine schriftliche Entscheidung zu erhalten, empfehlen uns fernerer Hulden, und Gnaden.

Euer Excellenz

und

Eines Hochlöbl. k.k. Gubernii

im Nahmen nachstehenden Gemeinden
als

Butzumi, Kerpenyschu, Offenbae, Muska,
Bistra, Kimpene, Gidrae, Ruomare, Abrud.

Hermannstadt den 21-ten May

Anno 1784.

«Pe verso»: An seine Excellenz Tit. Herrn Gouverneur wie auch Ein Hochlöbl. Landes Gubernium in Herrmanstadt.

unterthänigstas gesteltes Bitten
ut intus¹⁰³⁾.

1783.

Privilegiul dat de împăratul Iosif al II-lea comercianților ortodocși, supuși ai Porții otomane, care negustoreau în Viena, acordându-le libertatea de a celebra serviciul divin în capela sf. Gheorghe din Steyerhof.

Die von Seiner Majestät
dem

Römischen Kaiser

Josepf II

denen 'in der kaiserl. Residenzstadt Wien handelnden, der ottomanischen Pforte unterthänigen nicht unriten Griechen in betref innes Gottesdienstes in der Kapelle des Heil. Georgius im Steyerhof allergnädigst ertheilte freiheit.

Wien

Bey Joseph Edlen v.Kurzbeck 1783¹⁰⁴⁾.

¹⁰³⁾ Ibidem.

¹⁰⁴⁾ Ibidem.

O SCRISOARE NECUNOSCUTĂ A LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU

S. PORCESCU

Numele lui Mihail Kogălniceanu este strâns legat de însemnate înfăptuiri social-politice și culturale ale poporului nostru. Îndeosebi realizările progresiste din vremea domnitorului Alexandru I. Cuza vor aminti mereu de figura acestui mare om politic din istoria patriei.

Este drept, în gândirea și în unele atitudini ale sale, se constată, adeseori, contradicții și orientări individualiste, determinate de condițiile destrămării orânduirii feudale și pătrunderii relațiilor capitaliste ce caracterizează epoca în care a fost educat și în care a trăit. Ideile progresiste ale timpului au influențat însă concepția social-politică a lui Mihail Kogălniceanu încă din tinerețe și l-au ajutat cu mult mai mult decât pe alți contemporani ai săi, să devină un exponent tipic al burgheziei române în ascensiune.

Activitatea sa politică, desfășurată în perioada 1857—1860 și ulterior, precum și ideile sale progresiste, au adus o contribuție însemnată la rezolvarea principalelor probleme politice și sociale ce frământau în acei ani poporul nostru. El a militat pentru înfăptuirea unirii, pentru eliberarea țăganilor și secularizarea averilor mănăstirești, pentru legiferarea reformei agrare din 1864 și pentru alte reforme de ordin politic, social și cultural, care au contribuit la dezvoltarea capitalismului la noi. „M. Kogălniceanu a fost un democrat burghez. El reprezenta acea parte a burgheziei interesată în producția de mărfuri capitalistă... și a cărei dezvoltare era frînată de relațiile de producție feudale, de lipsa unei piețe largi... Lichidarea acestor piedici — total sau parțial — ușura dezvoltarea capitalismului, și în acest sens a acționat M. Kogălniceanu“¹⁾.

Cele mai multe dintre discursurile și operele științifice sau literare ale lui Mihail Kogălniceanu reflectă idei și concepții înaintate. El a satirizat în operele sale nedreptățile sociale, abuzurile și fărâdelegile clasei stăpânitoare boierești și a stăruit pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale țăranimii. Aceasta nu numai din considerente umanitare, ci mai ales pentru că înlăturarea relațiilor feudale de muncă și eliberarea forței de muncă

¹⁾ M. Kogălniceanu, *Discursuri parlamentare din epoca unirii*, Ed. științifică, Buc., 1959, p. XV (Studiu introductiv de conf. univ. V. Rață).

țărănești din cadrul îngust al economiei feudale corespundea intereselor burgheziei în ascensiune.

Ca și discursurile parlamentare, ca și celelalte lucrări gândite și alcătuite de Mihail Kogălniceanu, bogata sa corespondență vădește, pe de o parte, personalitatea acestuia om politic care a acționat în sensul progresului social-economic al societății în momentul istoric dat, iar pe de alta, constituie un prețios izvor de informare asupra evenimentelor, moravurilor și oamenilor din vremea sa. De aceea, această corespondență a fost studiată și în mare parte editată.

Cele mai multe dintre scrisorile trimise tatălui său ori unor personalități ale Moldovei, pe vremea când își făcea studiile în Franța și în Germania, cum și alte scrisori datate pînă la 1849, au fost editate de Petre Haneș (București 1913). Aceste scrisori sînt adevărate documente. Unele dintre ele dezvăluie aspecte și întimități de familie, concludente pentru demascarea claselor asupritoare din vremea orînduirilor trecute. Se desprind, îndeosebi, ideile progresiste ale studentului Kogălniceanu. Altele redau observațiile și aprecierile asupra localităților prin care a trecut tînărul student în drumul său spre Franța, precum și asupra oamenilor pe care i-a întîlnit.

În colecția *Documente privind istoria Romîniei, Războiul pentru independență* (București, 1952—1954) au apărut numeroase rapoarte și adrese ale lui Kogălniceanu din vremea în care a fost ministru al Afacerilor Externe. Deși sînt, în cea mai mare parte, acte oficiale, ele pot dezvălui și trăsăturile sale de om politic. În unele publicații au mai apărut și alte scrisori ale lui Mihail Kogălniceanu descoperite în diferite arhive. Multe dintre ele sînt izvoare prețioase în acțiunea de caracterizare a vieții și operei sale.

Spre sfîrșitul anului 1959, Augustin Z. N. Pop a publicat *Catalogul corespondenței lui Mihail Kogălniceanu*. corespondență păstrată la Academia R.P.R. Toate scrisorile sînt „semnalate sub formă rezumativă”; asupra unora dintre ele se fac diferite identificări privind datarea, adresanții și limba (dacă este vorba de o limbă străină).

La bogata și variata corespondență cunoscută pînă acum a lui Mihail Kogălniceanu se adaugă și scrisoarea trimisă la 3 aprilie 1866 de la Rîpile (Huși) episcopului Melchisedec al Dunării de Jos (Galați)²⁾.

Mihail Kogălniceanu avea cu episcopul Melchisedec legături prietenești de mai multă vreme. Cleric progresist, spre deosebire de contemporanii săi, Melchisedec a fost alături de cei care au sprijinit înfăptuirea unirii Țărilor Romîne și acțiunile de înhegare a statului român modern. El a fost deputat în Divanul Ad-hoc și, pentru cîva timp, în anul 1860, a fost ministru al cultelor în guvernul prezidat de Mihail Kogălniceanu.

Ideile și sentimentele care legau pe cei doi au determinat scrisoarea de care ne ocupăm. Din cuprinsul ei se constată că asupra lui Mihail Kogălniceanu au fost îndreptate aspre și răsunătoare critici, atît pe vremea cînd el era sfetnic al domnului Alexandru I. Cuza, cît și după abdicarea forțată a acestuia în 11 februarie 1866, pusă la cale și înfăptuită de

²⁾ Arh. St. Iași, Documente, pach. 334/16. Scrisoarea a fost donată de autorul acestui articol Arhivelor Statului.

Kipil / Am /
3 april 1866

Pier Sfant Părinte

Exatamine și se scriu pe bustele
proști, dăru la morie, și se
lipescuie la bustele mai bune.

Vă grabim la cerșire.

Oameni dela ai dat și tot
cuvântul de ordine, ca ca și
petrii. Tăle și războiului și
măre și victorie de mare.

Că birim și să se unesc
ordini, altele este de mare
și este natural.

Birim, și și să se război
și prindem, și ideile, și
lucru din tinerețe noastră. Birim
cu am pierit cașta mea, și
cu am și am intrat de la
măre din Berlin, și
sănt birim multă un
parat. La 2 mai am
lucru birim.

„monstruoasa coaliție“. „Oamenii zilei“, conservatori fideli mentalității feudale, cum și anumiți liberali intriganți, improșcau de pe poziții de clasă tot ceea ce făcuse bun pentru masele populare sub domnia lui Cuza. Furia adversarilor se accentuase mai ales după 2 mai 1864, zi în care a fost dizolvată Adunarea (Corpurile legiuitoare). Adunarea fusese dizolvată deoarece se împotriva sistemului, prin fel de fel de procedee, unora dintre inițiativele guvernului Kogălniceanu și, îndeosebi, proiectului legii rurale ce prevedea desființarea clăcilor, dijmelor, podvezilor, zilelor de meremet, carelor de lemne și a celorlalte îndatoriri pe care clăcașii le aveau față de moșieri. Proiectul mai prevedea împroprietărirea țăranilor pe vetrele satelor și pe pământurile de hrană.

Văzînd că după 11 februarie 1866 erau atacate înfăptuirile democratice din vremea lui Cuza — „unirea, guvernămîntul constituțional, libertățile populare și chiar legea rurală“ — Mihail Kogălniceanu, deși se retrăsese la Rîpile (Huși), s-a hotărît să reîntre în viața politică spre a apăra „din toate puterile“ înfăptuirile progresiste împotriva celor ce doreau un principat străin, separatismul și oligarhia. Cu gîndurile acestea, candidează la alegerile din primăvara anului 1866 și cere sprijinul episcopului Melchisedec al Dunării de Jos (Galați).

Kogălniceanu face, în scrisoarea pe care o trimite episcopului Melchisedec, un aspru rechizitoriu boierilor care doreau restabilirea și menținerea vechilor relații. El amintește că, împreună cu C. Tell, a lovit pe boieri „în privilegiile lor“, „în interesele și drepturile lor de naștere și de proprietate abuzivă“. Kogălniceanu a înțeles marea importanță pe care o au pentru dezvoltarea statului burghez desființarea iobăgiei și împroprietărirea clăcașilor și, implicit, limitarea privilegiilor boierești. Această politică a burgheziei române, la momentul istoric respectiv, a coincis cu majoritatea deciziilor țărănimii. Astfel se explică figura de apărător al țărănimii pe care o deține M. Kogălniceanu. Bineînțeles că acțiunile sale i-au atras ura marilor latifundiari. Aceștia, stăpîniți de interesele lor de clasă, vor „să-l rupă în bucăți“. El este încredințat însă că viitorimea va recunoaște și va mărturisi că el a împlinit o misiune din cele mai importante luptînd pentru progresul țării.

Intr-adevăr, meritele sale sînt astăzi apreciate. Posteritatea, deși a cunoscut contradicțiile și orientările burgheze ale lui Mihail Kogălniceanu, l-a așezat la loc de cinste, deoarece înfăptuirile pentru care a luptat au covîrsit limitele de clasă ale personalității sale.

Această scrisoare, al cărei cuprins are forma și sensul unei mărturisiri, se alătură la toate celelalte scrisori cunoscute ale lui Mihail Kogălniceanu, cu aprecierea că este un prețios document din care cunoaștem unele aspecte ale gîndirii și luptei pe care a dus-o acest om politic și în care găsim importante caracterizări asupra reprezentanților politici și asupra moravurilor din epoca de mari frămîntări de la începutul istoriei moderne a României.

NOI DOCUMENTE INTRATE IN DEPOZITELE ARHIVEI ISTORICE CENTRALE A STATULUI (1955—1960)

V. VASILESCU

Eliberarea țării de sub jugul burghezo-moșieresc și instaurarea regimului democrat-popular au adus în patria noastră transformări radicale, în urma cărora întreaga activitate științifică și culturală a primit un nou conținut, marxist-leninist, și a pornit pe calea unei dezvoltări necunoscute în trecut.

O serie de activități din domeniul științei și culturii, limitate altădată la o sferă îngustă de probleme, au căpătat un caracter multilateral și activ în construcția noii orinduirii. Servind interesele poporului, sub înțeleapta conducere a partidului, ele capătă zi de zi un rol din ce în ce mai important în desăvârșirea revoluției culturale, în sprijinirea activității practice de construire a socialismului.

Dacă înainte de 23 August 1944 activitatea arhivistică se caracteriza prin dezorganizare și lipsă de conținut științific, o dată cu instaurarea regimului democrat-popular, sub conducerea partidului, arhivistica a devenit o adevărată știință, fundamentată pe principiile marxism-leninismului și a căpătat o nouă formă de organizare, corespunzătoare rolului pe care-l are ca instituție de cultură.

Prin grija partidului, în opoziție cu situația din trecut, au fost create condițiile materiale necesare ordonării și păstrării materialelor documentare, a evidenței centralizate a fondului arhivistic de stat, a folosirii multilaterale a documentelor.

O deosebită importanță se acordă completării fondului arhivistic de stat prin diferite căi: depuneri oficiale, conform legislației în vigoare, donații, depistarea de documente fără stăpîn, achiziționarea prin cumpărare de la particulari.

Ca urmare a înțelegerii față de necesitatea de achiziționare cu numerar a unor documente aflate în proprietate particulară au fost planificate sume importante pentru a se putea achiziționa acele documente ce vor intra în acest mod, în patrimoniul Arhivelor Statului și care vor servi cercetărilor științifice.

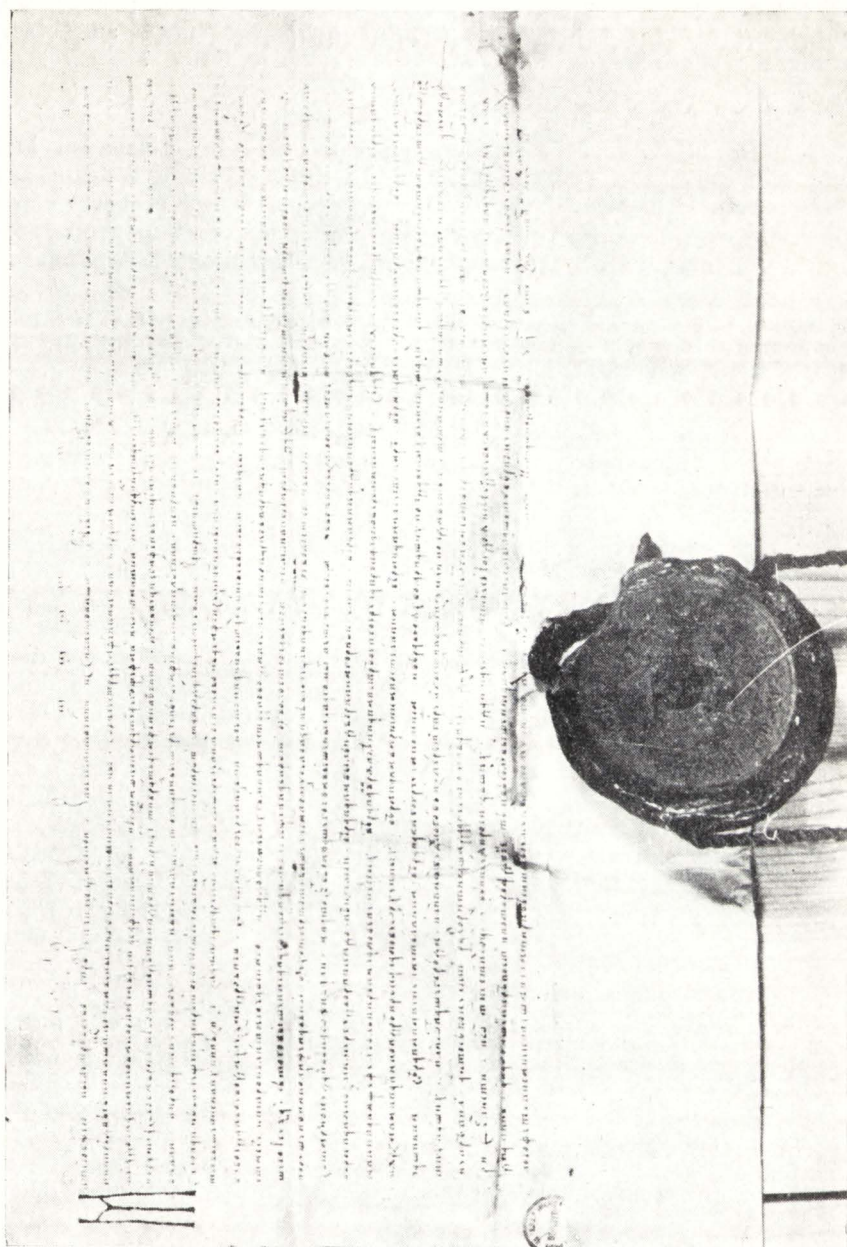
Datorită propagandei largi dusă de către organele Arhivelor Statului, s-au primit importante oferte de material documentar.

În articolul de față ne vom referi la materialul documentar intrat în patrimoniul Arhivei Istorice Centrale a Statului în anii 1955—1960.

În această perioadă au fost achiziționate cu numerar 11.803 documente foi volante, din care, după proveniența teritorială: 5239 documente din Moldova, 6555 din Țara Românească; 129 din Transilvania. Aceste documente sînt scrise cu caractere chirilice, latine sau cu alfabetul limbii în care sînt scrise, în limbile clasice: slavonă, greacă, latină, turcă și în limbile moderne: rusă, franceză, germană, maghiară, bulgară, engleză, italiană, albaneză etc. În afară de cele arătate mai sus, s-au mai achiziționat: 10 pergamente cu peceti atîrnate, dintre care, cel mai vechi datează din 1495 (7003) martie 13, dat în Suceava de Ștefan cel Mare; următorul, din 1507 (7015) februarie 28, dat în Huși, prin care Bogdan vv. Moldovei dăruiește uric lui Ioan și altora, pentru slujbă dreaptă, locul pustiu numit Petroasa; celelalte documente, la fel de importante prin vechimea lor pentru istorie, toponimie, drept, datează de la începutul sec. XVI și de la începutul sec. XVII. Mai menționăm 7 suluri din al căror cuprins remarcăm: originalul grec datînd din 1805 prin care Alexandru Constantin Moruzi, vv. Moldovei dăruiește o sumă de bani școalei din Țarigrad; dreptul de a se ține tîrguri în cîteva sate din Țara Românească la 1828, bineînțeles acest drept era dat tot unui boier; înființarea unui spital de ciumați la 1761 în Moldova etc. Două diplome moldovenesti din sec. XIX, 45 manuscrise, din care vom cita cîteva titluri mai interesante: „Cronica vechiului neam slavonesc și denumirea lui”; „Manual de drept” alcătuit de jurisconsultul Damaschin Bojinca; „Ducatus Opaviensis” — copie fotografică a ms. latin din biblioteca Bathyanum; „Manuscris cuprinzînd corespondența diplomatică în legătură cu răscoala din 1907”; „Catalog de obiecte trimise la Comisiunea numită pentru strîngerea obiectelor destinate pentru expozițiunea universală de industrie la Londra (în 1862)”; Manuscris referitor la „mișcări de trupe și operații militare în anul 1866 cu prilejul încercării de eliberare a bulgarilor”; Două manuscrise cu privire la construirea liniilor ferate Galați—Adjud—Bacău—Mihăileni, și altele.

Referindu-ne la documentele foi-volante, din varietatea lor le vom aminti pe cele care oglindesc activitatea generalului Pavel Dimitrievici Kiselev în timpul cît a fost guvernator în Principate și în momentul plecării sale; ajutorul acordat de ruși pentru trimiterea de lucruri ofițerești de la Petersburg la Iași în momentul înființării miliției Moldovei încadrarea batalionului al II-lea al armatei ruse și a două roți de grenadieri ruși, după revoluția de la 1848, în satul Lipova și în Bacău; aprovizionarea lor cu hrană, luminări și lemne, corespondența cu autoritățile românești.

În legătură cu Unirea Țărilor Romine amintim că s-au achiziționat cu ocazia sărbătoririi Centenarului mai multe piese care au fost expuse la Muzeul Arhivelor Statului, făcînd și mai interesantă expoziția deschisă pentru aniversarea aceluia eveniment. Ele constituie încă un izvor de informații pentru cercetătorii în domeniul istoriei, cuprinzînd corespondența diferitelor personalități ale vremii, telegrame, proclamații, manifeste etc. prin care se dezvăluie rolul și participarea maselor populare la înfăptuirea marelui act al Unirii. De asemenea, se constată felul cum reacționau antiunioniștii.

1577, noiembrie 18. Hrisov de la Petru vv. Moldovei, pentru satul Vilcești pe Siret.

De exemplu în 1856, Teodor Balș, caimacamul Moldovei, telegrafia la Birlad că în această chestiune „opinia fieștecăruia este slobodă, numai manifestările sînt oprite“. O valoare documentară de necontestat o au și scrisorile autografe ale lui Alexandru Ioan Cuza, trimise, după abdicare, din străinătate.

Un grup de documente de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în legătură cu activitatea lui Alexandru Marghiloman, ca ministru la Interne, apoi la Justiție, cuprinde diferite acte și scrisori pe care le primea acesta de la mai multe persoane și probează starea de corupție în care se afla burghezia în acel timp. Iată cum la 1891 G. Emandi, prefectul jud. Covurlui, felicită pe Marghiloman că a scăpat sănătos „la trecerea printre mitraliere de pietre pregătite, de rei voi-tori“, urindu-i în același timp „domnul să vă ajute a-i nimici și a-i pune la locul cuvenit lor“¹⁾. Corupția în alegeri este bine arătată în scrisoarea lui Ștefan N. Enescu, din 1904, ianuarie 11, din Turnu Severin, care nu vrea decît să știe dacă Dr. Meculescu „este sau nu candidatul nostru“, dar care totodată arată că „...în Argeș dispun de 3 voturi la colegiul I, adică al cumnatului meu Iancu Panaitescu și doi frați ai lui proprietari în comuna Dănicei, jud. Argeș... să le scriu, mai din vreme, căci personal, deși ași fi dorit să merg la Pitești, pentru a oferi modestul meu concurs candidatului nostru, totuși nu o pot face situațiunea mea bănească fiind fadă și nepermițîndu-mi de a debursa acum 7—8 napoleoni, deși din suflet ași fi dorit să fac acest serviciu“²⁾. De asemenea, fără a avea nevoie de comentarii, se poate cita scrisoarea lui A. Fokide, din 3 ianuarie 1904, scrisă în Bărcănești „...La alegerea dîntii am avut majoritate mare și eram sigur de reușită, dar se înțelege, administrația provocată de Bordea, care se revoltă că 30 alegători colegiul II-lea să-i fie contrarii, a găsit motiv că nu sînt formate listele comunale și a clasat alegerea; la a doua alegere domnu Bordea văzînd că e amenințat a perde influența, a trimis agenții săi cu ordine și ramforturi de la centru și a luat măsuri drastice, astfel că dacă reușeam noi, alegerea era din nou clasată pentru motivul listelor, iar a lor admisă deși contestată“... „aș veni bucuroș (la București) pentru o zi deși foarte ocupat cu afacerile dezastrului agricol ce avem în localitate“³⁾. Dezordinea domnea în Departamentul Războiului. Aceasta reiese din „multe ordine și contra-ordine“ din „comunicatele de diferite feluri“ ce ni se dezvăluie prin scrisoarea colonelului C. Toplicescu, care voia, în 1910 „a vă pune și mai mult la curent cu nemulțumirile ce zilnic iau proporțiuni mai mari în armată“ și care arată „spiritul care domnește în rîndul armatei unde nimeni nu mai poate știe ceea ce-l așteaptă ziua de mîine“⁴⁾.

În altă ordine de idei, vom arăta că sînt valoroase și documentele achiziționate în legătură cu încălcarea de către locuitorii din Bucovina a hotărului dintre Moldova, Bucovina și Transilvania, stabilit la 1791 august 4, prin pacea de la Șîstov, de către reprezentanții Turciei și Austriei.

¹⁾ Arh. St. Buc., Achiziții Noi, MMDCCCLVIII/21.

²⁾ Ibidem. MMDCCCLVIII/85.

³⁾ Ibidem, MMDCCCLVIII/88.

⁴⁾ Ibidem, MMDCCCLVIII/108.

În cele ce urmează vom scoate în evidență numai câteva din chestiunile de ordin economic ale sec. al XIX-lea ce se desprind din documente ca: trecerea vitelor peste graniță și plățile la casa poslinii vitelor din Iași; semănatul tutunului în Hușani; Casa de export a sării peste Prut; plutăritul în Moldova "vânzarea plutelor cu grinzi în Tîrgul Pietrei, patentele acordate în 1846, de Mihail Sturza vv. Moldovei, unor meșteri lucrători în „corporația plutășilor“. Pentru exportul de cherestea, cerevis, miere, unt, grîu, făină, vite și altele, pe Dunăre, din schela romînească de la Galați la Constantinopol, documentele dovedesc că prin anul 1830 se închiriau vase străine; în același timp arată starea de înapoiere și de subjugare economică a țărilor noastre de către imperiul otoman.

Într-o stare cruntă de înapoiere se afla în sec. al XIX-lea populația. Țărănimea — care forma majoritatea — își vindea pămîntul puțin cel mai avea. Adesea fuga sau vânzarea drept clăcaș erau singurele mijloace de a scăpa cu viață din fața spectrului foamei. Cămătăria și greutatea birurilor apăsau pe umerii lor slăbiți de puteri, în timp ce o mică pătură asupritoare, se îmbogățea neconținut.

Documentele mai vechi, achiziționate de Arhivele Statului, aduc o contribuție însemnată în clarificarea unor chestiuni mult dezbătute asupra vechilor instituții din Țara Romînească și Moldova, ca aceea a „veciniei“ și „rumîniei“.

De un real folos cercetătorilor poate fi și originalul de la 1879, ianuarie 8/10, scris în limba franceză, al sentinței de arbitraj pentru lichidarea litigiului dintre guvernul imperial otoman și societatea de cale ferată engleză, care a construit portul Constanța, precum și cele două planuri din 1898 martie 6, ale unor părți din lucrările pentru portul și orașul Constanța, care se făceau în 1858—1859 (traducere din limba turcă).

În legătură cu evoluția orașelor, au intrat în depozitele Arhivei Istorice Centrale a Statului, mărturii din secolul al XIX-lea, privitoare la construcții și vânzări de case, la reparații de poduri, cișmele, pavarea străzilor din anumite mahalale ale orașelor: București, Iași, Constanța, Brăila, Craiova, Ploiești, Sinaia etc.

Colecția de acte vechi a mai primit documente în legătură cu viața și activitatea unor personalități culturale și științifice din țara noastră. Dintre acestea subliniem arhiva de familie a lui B. P. Hașdeu, (care se compune din 1.235 de acte) în cea mai mare parte scrisori ale Iuliei Hașdeu către tatăl ei și ale lui B. P. Hașdeu, către fiica și soția sa și o bună parte din corespondența ce purta învățatul român cu savanții din Europa.

Mai amintim de scrisorile lui Aurel Vlaicu adresate bunului său prieten dr. Romulus Boca între anii 1909—1912 și scrisoarea de condoleanțe a lui O. Goga către Dumitru Vlaicu, tatăl strălucitului aviator român. Aceste scrisori au fost oferite chiar de dr. R. Boca.

Despre artistul Grigore Manolescu se pot culege informații prețioase din documentele datînd din anii 1877—1889.

La capitolul donații vom aminti că Arhiva Istorică Centrală a Statului a primit o serie de fotografii de documente privind relațiile romîno-

ruse de la delegația sovietică, cu prilejul vizitei făcute la D.G.A.S. în vara anului 1958 și un interesant și frumos album dăruit de delegația arhiviștilor cehoslovaci care a fost la noi în schimb de experiență, în septembrie 1959, cu fotocopii de documente privitoare la relațiile romino-cehoslovace de-a lungul vremii.

1436 Lasi 25 Aprilie 1900

Mult Venerabila
Madame Haşdou

De aproape trei ani sunt
reîntors în țară unde
m-am făcut și serviciu
militar și m'am eliberat
în România a.c. Acum
nu am nici o sursă
de micăare așa că m-am
ca să mă continui lucră-
rile ce le-am început în
pictură, catedra de desen
de la gimnaziul Ștefan
cel mare de aici din Lasi
e vacantă, am petiționat
la Ministerul Instrucției să
mă numească pe mine

și fiindcă Domnia Voastră
e curioasă și eu foarte
bunătatea Domnie Voastre
me-am lăsat curioasă a
vă scrie și a vă ruga
să mă numiți pe lângă
Domnul Instrucție ca să fiu
de numit acolo. Domnia
arată Domnului Mini-
stru tot considerentul
pentru care pot fi numit.
Interesul meu este încă
ca să fiu numit în
Lasi într-un cât am pe
mâna mea cu mine
și apoi am și am
câteva unde pot ca să
lucrez în brașua
mea
Mă gândesc cel mai rău
sător Octav Băncilă

1900, aprilie 25. O scrisoare a lui Octav Băncilă adresată soției lui B. P. Haşdou.

Menționăm, de asemenea, că Institutul de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. ne-a cedat documente originale scrise în limbile rusă, germană și maghiară. Documentele în limba rusă se referă la pedepsirea funcționarilor care nu respectau hotărârile luate de împăratul Rusiei, Petru cel Mare. Unele acte scrise în limba germană și maghiară cuprind relatări de fapte petrecute între anii 1880—1889 la Sighișoara. Alte patru documente, de după 1926, se referă la activitatea fostului Consiliu Municipal din Oradea, la situația proastă a imobilelor orașului, la pagubele sau abuzurile săvârșite de acel consiliu.

Actele personale, însemnările contemporanilor, scrisorile și amintirile completează documentele și ajută la realizarea unui tablou mai întregit al

evenimentelor, reflectînd participarea oamenilor la viața socială. Numai culegînd date din cele mai diferite izvoare faptele ne apar în toată multitudinea lor. Înainte de a trece la fondurile care au intrat în depozitele D.G.A.S. prin depuneri de către instituții, vom arăta rolul important pe care îl au în asigurarea păstrării și ordonării documentelor, comisiile de expertiză și control și îndrumările date de corpul de inspectori ai Arhivelor Statului. Datorită muncii minuțioase duse de aceste organe ale instituției noastre în ultimii ani au intrat în depozitele de documente fonduri arhivistice expertizate și ordonate, ușurînd munca arhiviștilor, grăbind astfel darea în folosință a materialelor documentare într-un timp mult mai scurt de la preluare. Deosebit de bine ordonate, cu inventare astfel întocmite încît să se poată da imediat spre folosință, ne-au fost preluate o serie de fonduri de către Ministerul Învățămîntului și Culturii. Astfel s-au preluat fondul Casei Școalelor compus din arhiva diverșilor donatori între anii 1580—1896 și arhiva Casei Școalelor între anii 1896—1945; fondul Direcției Generale a Artelor 1920—1929 și fondul Muzeului Saint-Georges cu arhivă din anii 1865—1947. Înainte de înființarea Casei Școalelor, prin legea din 9 martie 1896, școlile românești au fost construite și întreținute de diverși donatori particulari. Arhiva fiecăruia dintre aceștia cu actele personale s-a păstrat și a fost depusă, potrivit legii, împreună cu arhiva Casei Școalelor, la Arhiva Istorică Centrală. Astfel s-au păstrat fondul „Anastase Bașotă” cu arhivă din două perioade: 1644—1861 și 1871—1906 cu actele de proprietate asupra moșiei Pomîrla, ținutul Drobeta și a celorlalte moșii din Botoșani, Cocorani, Popeni, Lișna. Acest fond mai cuprinde: corespondența de afaceri și clienți vechi în legătură cu banii împrumutați, situația vânzărilor diferitelor produse de pe moșii; scrisori ale familiei, printre care propunerea lui Cuza pentru ridicarea poștei nemțești și funcționarea celei moldovenești; cheltuielile făcute în timpul călătoriei lui Bașotă în Europa de la 26 iulie pînă la 21 octombrie 1861; organizarea Institutului „A. Bașotă” din Pomîrla, înzestrarea, întreținerea și funcționarea lui; conspecte de materiile propuse pentru învățămînt (1882—1883). Fondul mai cuprinde și 55 de condiții din sec. al XIX-lea.

Arhiva provenită de la Spiridon Girneacă din 1855—1898, conține acte în legătură cu trecerea averii lui din Odobești în administrația Casei Școalelor și lucrările pentru construcția școlii de băieți și fete din ținutul Odobești.

Arhiva lui Ion Crăciunescu din 1858—1929 cuprinde date referitoare la administrarea proprietăților Șoimari și Preseaca donate primăriei Mizil de Iancu Crăciunescu; școala I. Crăciunescu din Mizil; băile Boboci (la 1886); procesul intentat de Casa Școalelor antreprenorilor Băilor Boboci.

Arhiva lui „Ștefan Romaneanu” din 1737—1901 se referă la satul Mălăești jud. Dolj. Mai avem fonduri ca: „Sergiu Candiano” 1890—1910; „Constans Dimonisie” 1876—1901; „Procopie Florescu” 1877—1901; „Anica Filipescu” 1876—1901; „Eufrosin Poteca” 1862—1901; „Mihail și Eliza Stroescu” 1883—1904, în care este vorba și de înființarea „Casei pentru ajutorul școlarilor” — și altele cu material documentar mai puțin decît cele enumerate mai sus.

În fondul „Casa Școalelor“ — 1896—1945 (arhiva din anii 1946—1948 nu a fost încă preluată) în general găsim material documentar în legătură cu întrețineri și construcții de grădinițe, școli primare, institute de orfani, licee, dotarea cu cărți a bibliotecilor de la școlile rurale și urbane, mișcarea personalului Casei Școalelor. Printre funcționarii Casei Școalelor îi vom aminti pe George Coșbuc, Al. Vlahuță, Cîrlova și pe maestrul Mihail Sadoveanu.

Fondul Arhivistic al muzeului Saint-Georges se compune din 95 dosare. Muzeul „Alexandru Saint-Georges“ a fost înființat la Birlad în 1908, iar în 1915 a fost mutat la Tirgoviște, unde a fost distrus în timpul războiului, și apoi, în 1932, refăcut. Muzeul avînd drept scop documentarea în domeniul artelor, și a altor probleme, adună piese în legătură cu oamenii de artă, istoricul localităților, evenimentele și manifestările de toate felurile de pe teritoriul Romîniei: numismatice, artistice, politice, economice, poștă, educația tineretului, sporturi etc. Cuprinde: cataloage, colecții referitoare la asociații și expoziții între anii 1865—1927 și 1931—1943; diplome originale ale pictorului N. Vermont, obținute între anii 1885—1886; corespondență referitoare la viața și operele sculptorului C. Bălăcescu; note referitoare la Salonul oficial din 1899 din 1902, 1909 și din alți ani; expoziții de artă ale artiștilor romîni și străini și mișcarea artistică și culturală; afișe, note de presă, programe ale Teatrelor Naționale și Operei Romîne din stagiunile 1931—1943; Cataloage și decupări din presă referitoare la pictorița Ligia Macovei, în anii 1945—1947 și la alți pictori și fotografii.

Fondul Direcției Generale a Artelor este alcătuit din arhiva „Subdirecției muzicii și artei dramatice“, datînd din anii 1920—1929. Pentru istoria teatrului și muzicii romînești, acesta reprezintă un bogat material documentar. El privește activitatea și viața artiștilor de la Teatrul Național din București, din Iași, Cluj și din alte orașe; a Operei Romîne, turnee prin țară ale diferitelor trupe și companii de artă dramatică. Dă referințe despre studiile făcute de unii artiști valoroși, despre greutățile întîmpinate în montarea pieselor, despre condițiile în care funcționau cinematografele. De asemenea, se găsesc informații asupra funcționării școlilor de arte frumoase din București și Iași, conservatorului de muzică și artă dramatică, muzeelor din mai multe orașe, problemelor referitoare la Salonul oficial, reținerilor de tablouri de la expoziții sau luate direct de la pictori, sau asupra lipsei de întreținere a operelor Pinacotecii din București, operelor celebre ale pictorului Grigorescu și ale altor pictori, lăsate în deplină neîngrijire, asupra listelor de subscripție pentru ridicări de monumente, conservatoarelor de muzică și artă dramatică din București, Iași, Cluj etc. Nu putem încheia prezentarea conținutului acestui material documentar fără a scoate în evidență faptul că avem documente referitoare la figuri reprezentative ale teatrului, ca cele ale eminenților actori: Ion Manolescu, soții Bulandra, Maria Ventura, Marioara Voiculescu, Agepsina Macri, Victor Eftimiu, sau ale interpretului de operă — Traian Grozăvescu ș.a.

Totodată, cu arhivele de mai sus, Ministerul Învățămîntului și Culturii a depus și arhiva „Departamentului Culturii“ formată din 42 albume

și atlase din anii 1891—1952, conținând reproduceri sau fotografii de la diferite expoziții de artă sau reprezentând anumite momente din viața economică, socială și culturală din țara noastră.

Ministerul Agriculturii ne-a predat material arhivistic care completează fondul respectiv din depozitele Arhivelor Statului. De remarcat că și această arhivă a fost predată în stare de a fi pusă la dispoziția cercetătorilor. După „împroprietărirea țăranilor“ făcută în urma aplicării dispozițiilor legii rurale de la 1864, au rămas mari loturi de pământ neîmpărțite pe moșile statului. În fiecare județ s-a format câte o comisiune ad-hoc ce hotăra dacă unele comune trebuiau lărgite, dacă se înființau altele noi, dacă unele loturi și care anume — erau date „însurășilor“, ce parte din țarină se rezerva pentru biserică și pentru școală. Comisiunea ad-hoc executa împroprietăririle după practicile burgheze de aplicare a legilor de împroprietărire.

Materialul cuprinde perioada 1878—1929. În urma executării lucrărilor cadastrale din Dobrogea, între 1882—1909, a luat ființă o arhivă din care s-au mai păstrat 181 registre cu loturile de pământ vândute și predate de stat, în anii 1882—1909, locuitorilor din județele Tulcea și Constanța precum și 15 registre cadastrale de bunurile imobiliare dobândite între anii 1884—1892.

Fostul Serviciu de Arhitectură a luat ființă în anul 1892, o dată cu construcția Ministerului Agriculturii și Domeniilor. Materialul arhivistic ce ne-a rămas, datează din perioada 1889—1905 și arată că Serviciul respectiv se ocupa cu: studii de arhitectură, lucrări de transformări, reparații de clădiri, evaluări, expertize, măsurători, devize, recepții; executa lucrări speciale de administrație și contabilitate; mai executa lucrări mari ca Palatul de la Cotroceni, Palatul din Calca Victoriei, construcția abatorului din Turnu Severin, pepiniere, ferme etc.

Ca urmare a aplicării legii din 2 aprilie 1903 pentru acordarea de pământuri, în Dobrogea, luptătorilor din războiul 1877—1878 și a executării nefaste a acestei legi s-a format un material arhivistic, care acum se află la Arhivele Statului și datează din perioada 1903—1913.

Arhivele provenite după aplicarea legii reformei agrare din iulie 1921 cuprind, din perioada 1921—1931, o parte din titlurile de împroprietărire eliberate de organele Casei Centrale a Împroprietăririi. În materiale sînt lipsuri, deoarece multe din ele nu s-au mai păstrat la creator. Acest material documentar, cu valoare permanentă pentru istorie, dovedește neștiința de carte a populației, prin faptul că majoritatea cererilor sînt întărite prin punere de deget. Certificatele eliberate pentru starea materială, de primărie și percepții, atestă sărăcia și mizeria țăranimii, sau faptul că plecau cu familiile în speranța unui trai mai bun pe pămîntul „cîștigat cu arma“, cum spunea Petrea Boghin din com. Pomirla, jud. Dorohoi, care dorește să trăiască și el cîțiva ani „înainte de sirșitul vieții“⁵⁾.

⁵⁾ Arh. St. Buc., Ministerul Agriculturii, dos. 17/1903/1916, f. 204.

[illegible]

1825, septembrie 30. Tabel de mărfurile trecute prin vama Galați

Văduvele veteranilor trimiteau Ministerului cereri scrise „cu lacrimi în ochi” neavînd „nici o altă sursă” decît aceea de a munci cu brațele pentru ele și copiii lor. Oamenii erau înșelați în așteptările lor din cauza delăsării și corupției aparatului de stat burghez. Ei trimiteau Ministerului Agriculturii astfel de plîngeri: „...stăm în mijlocul cîmpului, bătuți de ploii, frig și foame”... „ne-au strămutat de pe locurile noastre, am venit în Dobrogea și acum stăm ca niște butuci în codru, fără a avea vreun sprijin de la vreo autoritate”⁶⁾. Dar adevărații butuci ai societății erau birocratismul și reaua credință a autorităților. Se întîmpla deseori ca pămîntul să fie schimbat și veteranii să primească „pămînt de proastă calitate” pe care „cu toate că-l muncim din răspuțeri cu vitele noastre și copiii, sîntem nevoiți să murim de foame”⁷⁾, declară împrumietării din comuna Caraoman, jud. Constanța. Din cauza nefertilității, multe locuri erau părăsite. Multe date prețioase pot fi scoase la lumină din acest material documentar, privind trecutul de mizerie și întunec al poporului nostru.

Toate legile erau aplicate în condiții care să subjuge și mai mult țărănimea față de burghezo-moșierime. Crunta mizerie în care se zbăteau țărani în fostul regim contrastează izbitor cu bunăstarea colectivităților care trăiesc în regimul democrat-popular.

În depozitele noastre a mai intrat, de asemenea, o parte din fondul Ministerului Justiției și anume Direcția Judiciară, cu materiale documentare din anii 1831—1945, care se referă la: porunci, rapoarte, „pricini criminalicești” și corecționale, de moșteniri, zestre, impresurări de hotare, numiri de consuli la noi și altele. Direcția secretariat din același fond a fost preluată tot după ce a fost expertizată și inventariată. Ea cuprinde: procesele Ministerului Justiției din anul 1917 pînă în 1929, cînd a luat ființă și Contenciosul general al statului; dosarele cu procesele înființate la acest minister în cursul anilor 1917—1929 cuprinzînd corespondența Ministerului Agriculturii și Domeniilor, serviciul Contencios și cu diferite alte autorități în vederea soluționării acestor procese, corespondența privitoare la procesele introduse la Tribunalul Arbitral mixt Romîn-Ungar din Paris împotriva statului romîn; lucrările și corespondența purtată cu privire la alegerile parlamentare din anii 1919—1939; *dosbatorile parlamentare din anii 1897—1939*; lucrările Direcției Judiciare înființate la Iași, din cauza refugiului din timpul primului război mondial; acte medico-legale; împămînteniri și recunoașteri; schimbări de nume, reclamații, naturalizări și alte chestiuni. O parte deosebită a acestui fond o formează lucrările și corespondența purtată între minister și Comisia centrală electorală cu privire la alegerile parlamentare care au avut loc în anul 1946 și la rezultatele voturilor pe comune. Prin legea nr. 32/948 s-a dizolvat Adunarea Deputaților și pe data de 28 martie 1948 s-au făcut noi alegeri pentru Marea Adunare Națională, ale căror rezultate se păstrează în arhiva respectivă.

S-a mai primit Direcția presei din fondul Ministerului Propagandei, cu serviciile: 1) „Serviciul presei interne” (1924—1949), care conține

⁶⁾ Ibidem, dos. 29/1903/1921, f. 3 și urm.

⁷⁾ Ibidem, dos. 32/1903/1911, f. 40.

publicații de ziare și reviste din țară; dispoziții date prefecturilor în legătură cu presa; materiale pentru publicare; tăieturi din diferite ziare etc.; 2) „Serviciul presei externe”: chestiuni de propagandă, vizitele ziariștilor străini la noi în țară; 3) „Serviciul studii și documentare” care se ocupa cu diverse studii, recenzii, legi, congrese și 4) „Serviciul contabilității”.

Arhiva Băncii Românești oferă acte caracteristice ca: împrumuturi la instituții și persoane particulare din țară și din străinătate; corespondență cu centrala și clienții agenției; acordare de credite clienților, acte de casă; state de salarii, bilanțuri, acte justificative.

Dacă fondurile enumerate mai sus au fost preluate în urma expertizării și a ordonării conform instrucțiunilor date de Arhivele Statului, nu același lucru se poate spune despre alte fonduri, pe care le vom enumera mai jos. Acestea au fost aduse sau luate de către Arhivele Statului din cauza proastei lor conservări, ori din pricină că nu aveau spațiu de depozitare. Ele se află în lucru, fiind desorganizate în momentul când au intrat în depozit.

Arhiva Prefecturii Ilfov a fost depusă la Arhiva Istorică Centrală a Statului în trei etape, sub diverse forme. O parte, cuprinzând material dintre anii 1830—1870, s-a primit înainte de anul 1904. Altă parte, cuprinzând arhivă din 1870—1949, care a fost păstrată în condiții foarte rele într-un garaj, apoi într-o remiză din str. Ilfov, a fost ridicată și transportată, în anul 1950, în depozitul Arhivelor Statului. Ultima depunere, cuprinzând material din 1864—1953, reîntregește fondul Prefecturii Ilfov. După cum se vede ni s-a predat arhivă și din anii 1951—1953, ani din care există foarte puțin material, care întregește fondul cu arhivalii de importanță economică, politică, și socială.

Materialul arhivistic preluat sub denumirea de „Conace”, fără nici o evidență, este foarte variat atît din punct de vedere al creatorilor cît mai ales al conținutului documentelor. Fiind vorba de o serie de fonduri particulare, ele se reconstituie sub denumirea creatorului de arhivă respectiv, păstrîndu-se integritatea lor.

Avînd în vedere elementele comune ale activității celor ce au produs aceste arhive, materialul conține mai multe categorii de documente ca: documente privitoare la unitățile economice care au aparținut creatorului de arhivă; acte cu caracter personal; fotografii și ilustrații; documente produse în cadrul unei profesii exercitate de creatorul de arhivă (avocatură, sau membru în diverse societăți, salariat în funcții de stat); documente privind activitatea politică a creatorului de arhivă; documente aflate în posesia creatorului de arhivă cu caracter de colecție (acte vechi) etc.

Din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească ni s-a predat, de către Arhivele Statului din Chișinău și din Cernăuți, material arhivistic totalizînd circa 16.700 dosare și registre din perioada 1811—1944. Aceste arhivalii au luat naștere la unele instituții centrale și locale ca: Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul de Război, Ministerul Justiției, Direcția Generală a Poliției și Siguranței Romîniei etc.; la instituții locale administrative, judecătorești, grupuri

de poliție ale armatei române, formațiuni și posturi de jandarmi, instituții sanitare, organe de cultură și instituții școlare; dotarea cu armament a oștii române.

Adăugăm că în depozitele Arhivelor Statului din București se mai află și alte câteva fonduri cu bogate materiale documentare, la a căror ordonare se lucrează acum și care vor fi prezentate la timpul cuvenit. În acest material se găsesc documente prețioase, inedite, cu privire la dezvoltarea mișcării muncitorești în țara noastră, a legăturilor cu mișcarea muncitorească internațională.

Colecțiile de documente de proveniență particulară ca și arhivele instituțiilor, întreprinderilor și organizațiilor obștești, care s-au adăugat în ultimii ani la fondurile existente, formează uriașa bogăție de surse documentare, izvoarele de bază ale istoriei poporului român.

NOI ACHIZIȚII LA FILIALA ARHIVELOR STATULUI SIBIU

GH. DUZINCHEVICI

Data de 23 August 1944 — ziua eliberării României de sub jugul fascist, a însemnat și pentru Arhivele Statului începutul unei noi orientări în activitatea de prelucrare și folosire a materialului documentar deținut în depozitele de arhivă. Saltul calitativ care s-a făcut în cadrul Arhivelor Statului, datorită victoriei clasei muncitoare condusă de partid, s-a răsfrânt multilateral în toate aspectele sub care acestea își desfășoară activitatea. Din tot ce s-a realizat pînă acum de Arhivele Statului vom semnală numai ceea ce are legătură directă cu tema propusă de articolul de față. Este vorba de readucerea în depozitele Arhivelor Statului a fondurilor dispersate din cauza războiului pentru a le feri de distrugere și de crearea legăturilor adecvate — care lipseau înainte — pentru a se împiedica distrugerea vechilor arhive de către deținători. Dar cîte oare din aceste arhive n-au fost arse sau reopite de oameni interesați ca să dispară urmele unei activități dăunătoare statului și poporului muncitor? Această situație a pus problema preluării cît mai grabnice, măcar a celor mai însemnate arhive, concomitent cu ordonarea și inventarierea tuturor arhivelor deținute de altcineva decît de unitățile Arhivelor Statului.

Nu numai dorința de a salva de distrugere, din cauza unor condiții proaste de adăpostire, a obligat Arhivele Statului să se grăbească cu preluarea unor fonduri, ci și nevoia imperioasă de a le face cunoscute specialiștilor și astfel de a le pune în valoare. Căci au fost deținători de arhivalii — de data aceasta ne vom referi numai la muzee și biblioteci — care, chiar și după apariția decretului 353/1957, nu au înțeles suficient necesitatea păstrării și prelucrării materialelor documentare de organul cel mai îndreptățit pentru aceasta — Arhivele Statului. Acești deținători nu se gîndeau la necesitatea valorificării imediate și integrale a comorilor documentare pe care le aveau. Dar foarte adesea — excepții există — chiar dacă înțelegeau rostul întocmirii unei evidențe a arhivaliilor pentru a le pune la îndemîna cercetătorilor, nu puteau face această anevoioasă lucrare din lipsă de personal pregătit în citirea și fișarea documentelor.

La Sibiu, ajutorul arhiviștilor de la Arhivele Statului a fost necesar pentru a se inventaria unele arhivalii deținute de Biblioteca centrală (fostă „Astra”), iar Muzeul Brukenthal, instituție frumos și bine organizată, care face cînte țării noastre, nu a putut răspunde obligațiilor care-i reveneau

prin aplicarea decretului 353/1957, decît angajînd temporar doi lucrători cu practică în munca de arhive.

Aceasta era situația la două unități mari, cu personal bine pregătît pentru munca de bibliotecă și cea de muzeu, într-un oraș ca Sibiu unde există o veche tradiție culturală. Evident că situația în alte localități mai mici, cu biblioteci și muzee, era și mai proastă pentru problema inventarierii arhivaliilor pe care le dețineau. Iată motivul pentru care decretul 353/1957, luînd de bază, pe lângă interesul general izvorît din stadiul actual de dezvoltare a statului nostru democrat-popular, și situația arhivaliilor la cele mai multe din biblioteci și muzee, este o lege care delimitează precis sarcinile arhivisticii din țara noastră. O aplicare corectă și integrală a acestui decret, atît de deținătorii arhivaliilor cît și de Arhivele Statului ca primitori, nu va fi decît spre folosul tuturor celor ce-și întemeiază lucrările științifice sau practice, pe documente din Arhivele Statului.

Prin aplicarea decretului 353/1957, Arhivele Statului Sibiu au preluat aproape toate arhivaliile de la muzeele și bibliotecile din raioanele Sibiu, Agnita și Mediaș. Unele dintre arhivaliile preluate întregesc fondurile existente, altele sînt cu totul noi. O prezentare a noilor achiziții o socotim necesară pentru a aduce la cunoștință cercetătorilor cuprinsul lor. Evident că se va insista asupra problemelor mai însemnate, de interes general.

Începem prezentarea arhivaliilor cu cele preluate de la Muzeul Brukenthal din Sibiu, rămînînd ca ulterior să facem prezentarea celorlalte arhivalii, preluate de la alte muzee și biblioteci.

Arhivaliile preluate de la Muzeul Brukenthal nu alcătuiesc un fond în înțelesul arhivistic al cuvîntului: lângă arhivaliile adunate de cel al cărui nume îl poartă și azi muzeul, s-au adăugat, în decursul anilor, noi achiziții, fie prin donații, fie prin cumpărare. Toate aceste arhivalii sînt foarte variate din punct de vedere al cuprinsului și destul de inegale în ceea ce privește valoarea documentară. Cu toate acestea arhivaliile, cu unele excepții, nu prea numeroase însă, au și un punct comun: strînse de oameni legați de Transilvania prin naștere și activitate obștească, se referă mai ales, la istoria acestei provincii sub multiplele ei aspecte.

Arhivaliile sînt scrise în limbile latină, germană, maghiară, cea mai mare parte, apoi în romînă, greacă, turcă, franceză, italiană, slavă etc. Vom face prezentarea arhivaliilor pe grupe mari de probleme, intrînd în amănunte numai acolo unde este cazul.

Începem cu documentele. Acestea sînt mai ales copii din secolele XI—XIX. Copiile, făcute de diferite persoane care, probabil, se gîndeau să scrie o istorie a Transilvaniei au valoare foarte mare deoarece în ele se găsesc informații despre problemele cele mai variate: romînii autohtoni, coloniștii sași, maghiarii; apoi date despre multe localități, mai ales probleme de hotare, probleme sociale, economice, religioase etc. Alcătuitorii acestor colecții de copii au mai lăsat bogate notițe scoase din documente, cronici, publicații, care sînt folositoare și azi.

Lucrările asupra istoriei Transilvaniei abundă. Cu toate că sînt scrise de pe poziții neștiințifice, acestea își păstrează valoarea deoarece ne arată evoluția unei concepții schimbate sub influența evenimentelor care au constituit cotituri în istoria Transilvaniei.

Necesități școlare, mai ales, au impus alcătuirea de lucrări asupra geografiei și topografiei Transilvaniei. În arhivaliile preluate sînt cîteva din aceste lucrări, care au doar valoare documentară, fiind cu totul depășite.

O dată cu trecerea Transilvaniei sub stăpînirea Habsburgilor, în această provincie se fac o serie întreagă de lucrări statistice. În secolele al XVIII-lea, al XIX-lea și al XX-lea, pentru a ajuta în special la stabilirea și perceperea impozitelor. Unele dintre acestea sînt statistici asupra întregii Transilvanii, altele privesc numai comitatele. Sînt și statistici care privesc doar o parte din locuitorii Transilvaniei, de exemplu cum e cea din anul 1733 care se referă exclusiv la romîni; altele se referă numai la sași. Mai sînt statistici care se referă la școli, averi, impozite, industrie și comerț. Interesant este că lucrările de statistică au impus și pe teritoriul Transilvaniei formarea de cadre bine pregătite. Pentru aceasta s-a redactat un manual de statistică în anul 1853 și s-a ținut un curs de statistică în anul 1847. Ambele lucrări, în manuscris, fac parte dintre arhivaliile preluate.

Materialul pentru istoria localităților din Transilvania este foarte bogat și, desigur, foarte puțin folosit la alcătuirea monografiilor scrise pînă acum. Doritorii de a scrie monografii găsesc o bună documentare pentru cca 200 localități, mari și mici, în special pentru localitățile Bistrița, Brașov, Cincu, Codlea, Făgăraș, Mediaș, Nocrich, Reghin, Rupea, Sebeș, Sibiu, Sighișoara. Pentru aceste localități arhivaliile sînt în cantitate mare și au un cuprins extrem de variat.

Pentru problemele legate de administrația Transilvaniei materialul este destul de bogat și variat, referindu-se, în special, la secolele XVIII și XIX. Astfel, pe lîngă unele instrucțiuni relative la salariații comitatelor, justiției, percepțiilor etc., în ceea ce privește munca în sine, avem altele referitoare la alegerea funcționarilor, fapt căruia i se acorda o mare atenție în imperiul habsburgic doritor de a avea în instituții oameni cît mai supuși și devotați. Materialele relative la salarii, diurne, pensii, uniforme funcționarilor sînt în cantitate suficientă pentru ca cercetătorul să-și facă o idee despre unele categorii de salariați din Transilvania atît în ceea ce privește munca, cît și situația salariaților.

Intocmirea actelor oficiale nu era lăsată la bunul plac al salariaților aceștia trebuind să respecte un anumit șablon. Ni s-a păstrat în manuscris, pentru anul 1734, un manual relativ la întocmirea actelor, care nu este lipsit de interes.

Arhivaliile în legătură cu activitatea Guberniului Transilvaniei, precum și acelea relative la Cancelaria aulică transilvăneană, cu sediul la Viena, nu sînt în mare cantitate reducîndu-se în ceea ce privește Guberniul la protocoalele dezbaterilor din anii 1775—1787, la puține acte, decizii și normative etc., apoi în ceea ce privește Cancelaria aulică, în afară de cîteva acte, mai sînt unele registre, indici și repertorii etc.

Activitatea Dietei Transilvaniei este mai bogat reprezentată prin arhivalii care îmbrățișează, cu întreruperi, o lungă perioadă, din secolul al XVI-lea pînă în al XIX-lea.

Dacă pentru Vistieria Transilvaniei avem doar câteva registre și acte, în afară de o listă a vistierilor, a conducătorilor Vistieriei și a locuitorilor lor pînă în 1850, în schimb pentru problema veniturilor Transilvaniei materialele sînt în cantitate mare. Un prim loc îl ocupă arhivaliile relative la diferitele sisteme de impunere (sistemul Brukenthal, sistemul Buccow și sistemul iosefin) a locuitorilor Transilvaniei, precum și problema impozitelor, a contribuțiilor și a modului de încasare a acestora. Fiscalitatea apăsătoare împotriva căreia sașii, ca privilegiați, protestau mereu și care ducea la multe procese cu contribuabilii, reiese cu prisosință din aceste arhivalii.

Se mai găsesc între aceste arhivalii date interesante asupra vămilor, între anii 1762—1840, asupra moșiilor fiscale din Transilvania între anii 1739—1772, apoi asupra Directoratelor economice și fiscal, a Administrației financiare, a Serviciului contabilității și a Comisariatului transilvănean, care stringea contribuțiile militare și plătea armata.

Între aceste arhivalii se găsește o istorie în manuscris, redactată în anul 1793, asupra contribuțiilor în Transilvania, precum și liste ale locuitorilor din Transilvania scutiți de impozitul personal.

Credem că aici este locul potrivit să amintim și despre arhivaliile care se referă la problema dijmei. Este o lungă ceartă între preoții sași și fiscul din Transilvania, care neținînd seama de argumentele sașilor că teritoriul lor de colonizare — pămîntul craiesc, cum i se spune — nu este un bun al fiscului, continua să perceapă o parte din venit pentru stat. În apărarea lor, sașii au redactat nenumărate memorii, unele chiar mari, adevărate lucrări asupra dijmei în Transilvania, care sînt și azi un material valoros pentru istorici.

Arhivaliile care se referă la supușii austrieci, plecați din diferite provincii ale imperiului spre a se stabili în Transilvania și Banat, în secolul al XVIII-lea, mai ales, sînt destul de însemnate.

Dintre arhivaliile relative la emigrarea romînilor sau a sașilor din Transilvania, care sînt puține la număr, sennalăm o voluminoasă evidență a tuturor sașilor plecați din Transilvania și stabiliți în Europa și America.

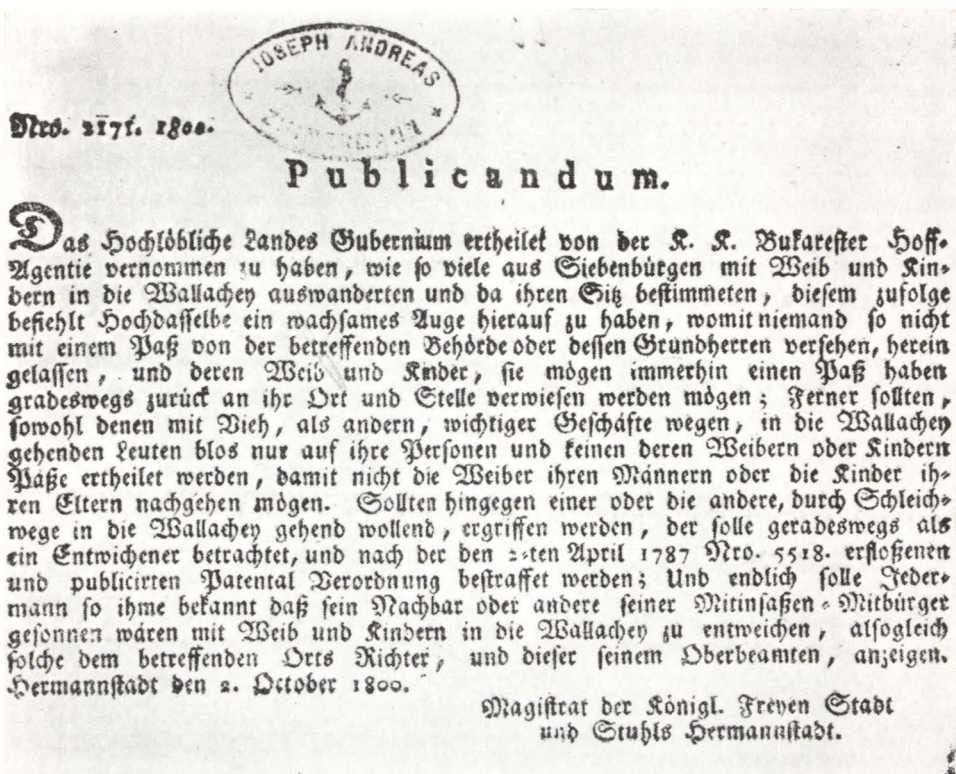
Arhivalii extrem de interesante se găsesc asupra răscoalei din 1784—1785, provenind mai ales de la comisarul imperial Mihail Brukenthal.

Pentru răscoala din anul 1821 informația este puțină și se referă la boierii din Oltenia refugiați la Sibiu.

În legătură cu revoluția de la 1848, în Transilvania, sînt foarte multe documente, care îmbrățișează perioada premergătoare revoluției și merg pînă după revoluție, arătînd urmările acesteia. Remarcăm din acest bogat material pe cel relativ la aprovizionarea trupelor rusești, precum și bogata colecție de copii după sentințele tribunalului militar care a judecat pe unii participanți la revoluție.

Arhivaliile care privesc problemele militare în legătură cu Transilvania sînt în număr mai mic. Unele se referă mai ales la recrutarea și înrolarea recruților, altele sînt studii strategice asupra Transilvaniei și a fortificațiilor: mai sînt arhivalii relative la participarea sașilor la diferite războaie din secolele XVIII și XIX etc. S-a mai păstrat și o listă a generalilor comandanți din Transilvania între anii 1551—1869.

Asupra graniței militare a Transilvaniei, pe toată lungimea Carpaților avem o bogată documentare. Unele arhivalii se referă la lucrările comisiilor mixte de fixare a graniței, altele la litigiile de graniță etc. Interesante sînt statisticile populației de la graniță, apoi rapoartele de

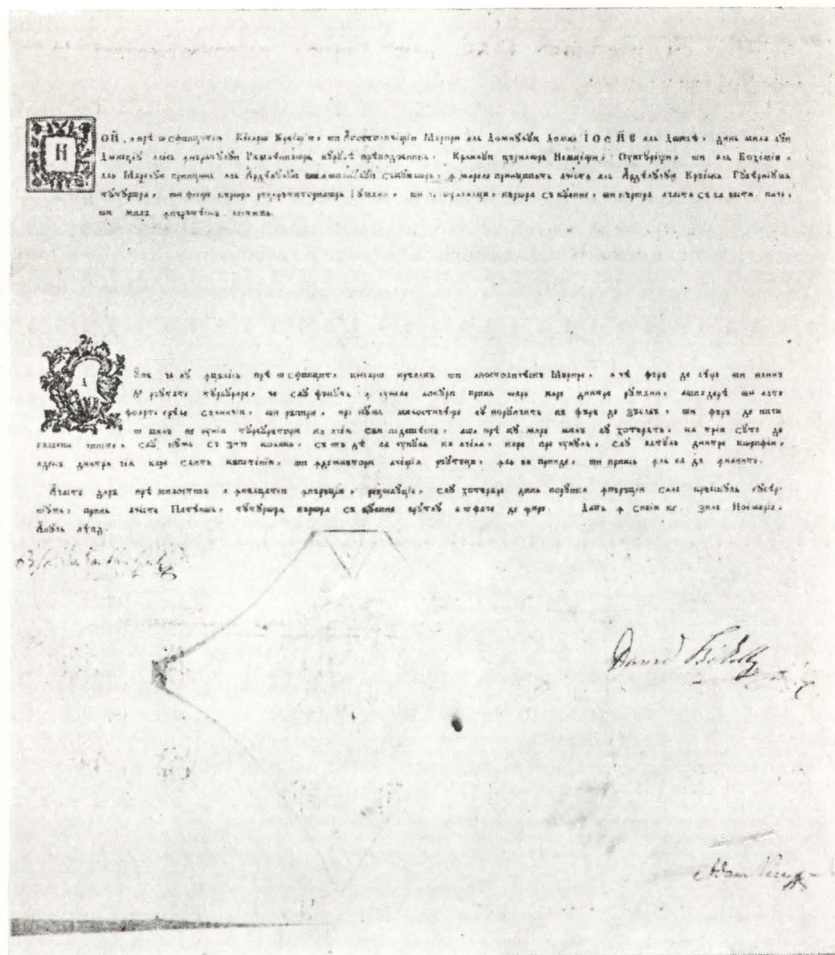

26. — 1800, octombrie 2. Ordinul Magistratului și Scaunului Sibiu care interzice emigrarea locuitorilor în Țara Românească.

inspecție a ținutului de la graniță și mai ales tot ceea ce se referă la regimentele grănicerești alcătuite din romini sau secui. În ceea ce privește istoria regimentelor de grăniceri secui am semnalat bogatul material asupra răscoalei din 1763, care a făcut obiectul unor ample și repetate cercetări din partea autorităților competente.

Arhivaliile care se referă la dreptul și justiția în Transilvania nu alcătuiesc un tot organic, ci sînt de proveniență diferită. Vom semnală pe cele mai interesante: cursuri și tratate de drept public, criminal, privat, bisericesc, un lexicon de drept, în manuscris, din anul 1825, apoi cite ceva despre istoria dreptului în Transilvania, despre instituțiile juridice, despre organizarea și administrarea justiției în această provincie, date asupra organizării avocaților ș.a.

Despre nobilii din Transilvania se vor găsi informații și în unele arhivalii menționate pînă aici. În afară, de acestea, însă, avem bogate materiale care se referă numai la nobili și anume: o evidență din anul

25. — 1784, noiembrie 23. Ordinul guvernatorului Transilvaniei, Baronul Samuil Brukenthal, prin care se oferă o răsplată de 300 galbeni pentru predarea fiecărui cap al răscoalei.

1766 a nobililor și magnaților stabiliți în Transilvania; informații asupra dăruirii de moșii, anii 1753—1780; o statistică a nobililor și a efectivului lor militar în anul 1742; date asupra moșilor nobililor între anii 1799—1839; înscrierea nobililor în Cartea funduară etc. Și pentru că nobilii erau mari latifundiași e locul să fie semnalate arhivaliile relative la raporturile dintre proprietarii de pământ și iobagi, în anii 1742—1845.

Despre căile de comunicații din Transilvania există un material destul de însemnat și în mare cantitate. Unele arhivalii se referă la construirea de cai ferate: Sibiu-Cisnădie; Vințul de Jos-Sibiu-Turnu Roșu; Sibiu-Agnita. Alte arhivalii privesc navigația pe Olt, proiectul construirii unui canal de navigație între Gura-Riului și Sibiu, apoi construirea de drumuri, poduri, șosele, cu prețioase informații asupra celor angajați la aceste lucrări: muncitori, mineri, potcovari, zidari, conductori.

Tot aici e locul să fie menționate și arhivaliile relative la problema poștei în Transilvania, în anii 1742—1847; stațiile de poștă, caii de tracțiune, taxele de transport etc.

O valoare deosebită au arhivaliile relative la minele și minerii din Transilvania. Tot materialul se referă la secolul al XVIII-lea și al XIX-lea. Iată ce cuprinde: generalități asupra exploatării și asupra legii minelor și câteva documente despre minerii de la minele de aramă din Sindomic. Cele mai multe arhivalii însă se referă la saline, tratind despre administrarea veniturilor și despre angajații salinelor, apoi ceva despre prestațiile clăcașilor de la Ocna Dejului, precum și despre monopolul sării în Transilvania în anii 1702—1788. Tot în legătură cu exploatarea bogățiilor subpământene trebuie puse arhivaliile care se referă la apele minerale din Transilvania.

În arhivaliile care se referă la industrie și comerț, deși sint dispartate, se găsește totuși date destul de însemnate asupra următoarelor probleme: Comisia comercială transilvăneană — anii 1755—1795, Comisia aulică pentru comerț și industrie — anul 1754, Uzina de fier din Hunedoara (tarife din anul 1846). Date mai bogate găsim asupra următoarelor fabrici: de hirtie din Făgăraș; de sticlă din Porumbacu de Sus; de luminări, de stearină, de zahăr, de sodă și sulf, de jucării și de hirtie din Sibiu. Se mai găsește date referitoare la problema țesutului inului în Transilvania, apoi diferite informații mai generale asupra comerțului cu Levantul și Țara Românească. Fiind vorba de comerțul care depășea granițele Transilvaniei, e locul să amintim de bogata documentare pe care o avem asupra Companiei grecești și a Societății de comerț din Sibiu, precum și a Companiei grecești din Brașov.

O problemă despre care s-a scris în decursul timpului, dar asupra căreia s-ar mai putea găsi lucrări noi în aceste ultime achiziții facute de Arhivele Statului Sibiu, este aceea a breslelor din Transilvania. Arhivaliile relative la această problemă sint din secolele XVI—XX. Aceste arhivalii cuprind considerații juridice și istorice asupra breslelor, statute, dispoziții date de autoritățile competente unor bresle, divizări de bresle, asocieri de bresle în vederea ajutorării reciproce etc.

În rîndurile de mai sus s-a vorbit de meșteșuguri, în legătură cu care arătăm că, începînd cu secolul al XVIII-lea, a funcționat la Sibiu pe bază de statute (lipsindu-ne documentarea nu știm dacă și în alte localități din Transilvania) o Asociație cetățenească și meșteșugărească ce se ocupa cu următoarele: plasarea meseriașilor fără lucru, ridicarea calificării meseriașilor, întreținerea de școli (în afară de școala de duminică, mai existau școala de țesătorie, de cismărie și una din industria lemnului). Se pare că această asociație dădea și burse pentru ucenicii.

10. 1831

I n s t r u c t i o n
für die
Herrn Aerzte;

welche

von Seiner L. L. Apostolischen Majestät Allerhöchst bestimmt
worden sind, nach Rußland zu reisen,

um dort über

die epidemische Brechnuhr (Cholera Morbus)

die nöthigen Kenntniße persönlich einzuziehen,

und

nach Möglichkeit über die wichtigsten, bis ißt noch im Dunkel gehaltenen
nosologisch-therapeutischen Punkte Aufschluß zu ertheilen.

Kauſenburg

Mit K. Lyceal Schriften 1831.

În afară de organizațiile meșteșugărești, pe bresle, mai erau și alte organizații în care se grupau sașii: fraternitățile și vecinătățile. Fraternitățile erau organizații bisericești în care intra tineretul sas, fete și băieți, îndată după confirmare, cam la vîrsta de 15 ani. După căsătorie, femeile și bărbații intrau în organizația vecinătăților, care era controlată de magistrat (primărie) și patronată de biserică. Pentru aceste organizații avem un bogat material.

Materialele care se referă la școlile din Transilvania sînt foarte fragmentare, totuși interesante prin cuprinsul lor. În afară de materiale documentare dintre anii 1794—1924, mai avem unele date asupra Academiei de Drept din Sibiu, din care s-a născut, după mutarea la Cluj, Facultatea de Drept din acel oraș, apoi niște liste ale studenților din Transilvania care au studiat la Universitatea din Wittenberg în anii 1502—1560 și 1566—1599 și la Universitatea din Tübingen în anii 1557—1937 etc.

Arhivaliile în legătură cu arhitectura în Transilvania dovedesc atenția deosebită care se acorda arhitecturii, fie celei autohtone, fie celei străine, care servea, probabil, ca model de inspirație. Ni s-au mai păstrat unele reguli fundamentale pentru arhitectură, apoi proiecte de case particulare, biserici etc., precum și date asupra Serviciului de construcții din Transilvania.

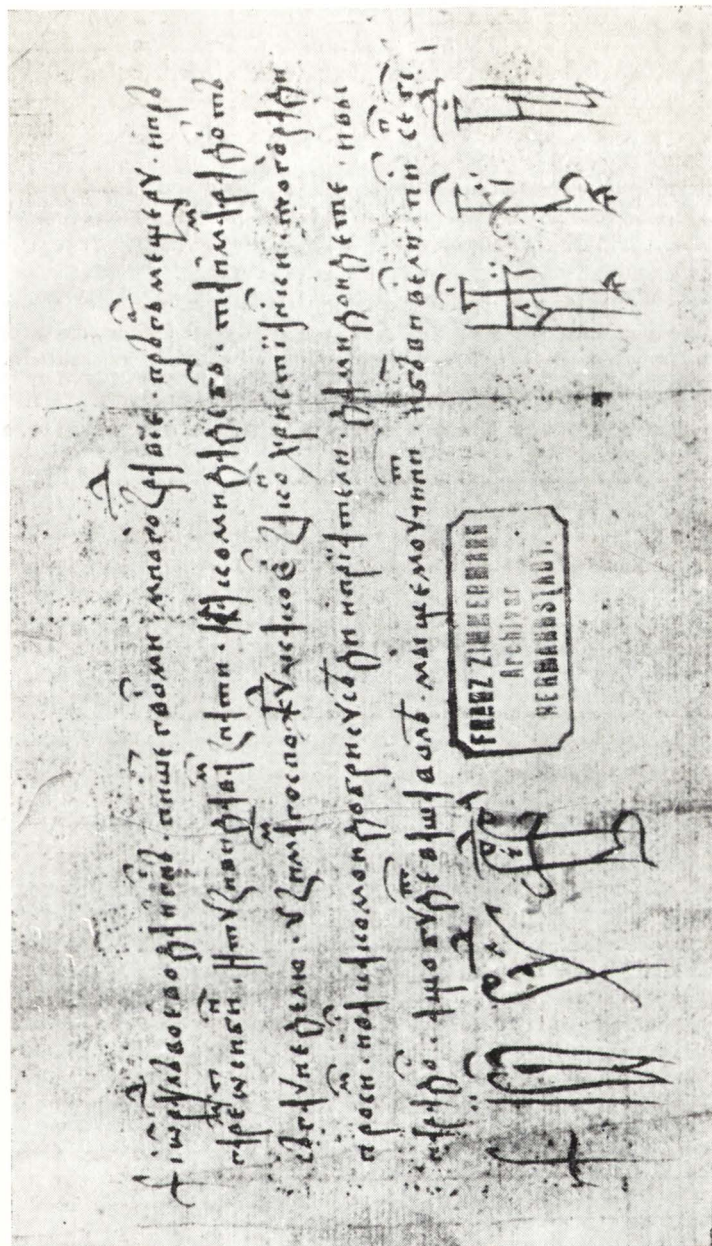
S-au mai păstrat materiale în legătură cu bisericile din Transilvania: ortodoxă, greco-catolică (unită), romano-catolică, unitariană, reformată și evanghelică.

Medicii și farmaciștii, care doresc să afle ceva din istoria medicinei și farmaciei în Transilvania, găsesc în aceste documente bogate materiale: cursuri universitare de medicină din secolul al XVII-lea, tratate de medicină umană (Paracelsus, Guidoni) și veterinară, un „*vadomecum*“ practic de medicină, date asupra serviciului sanitar în secolele XVIII—XIX, rețete medicale, instrucțiuni în legătură cu împiedicarea răspîndirii ciumei și holerei etc., ordine și decrete în legătură cu farmaciile, începînd din anul 1879, date asupra asociației farmaciștilor etc.

Bogăția de informații asupra muzicii în Transilvania este apreciazabilă. În afară de o bogată colecție de scrisori răsăd de la muzicieni din Transilvania, mai sînt foarte multe note și partituri, în manuscris și tipărite, de la zeci de compozitori, dintre care nu lipsesc nume cunoscute ca Bach (mai mulți membri ai acestei familii), Bellini, Caudella, Haydn, Mendelssohn-Bartholdy, Palestrina, Rossini, Weber, Beethoven etc.

S-au preluat acte referitoare la Dobrogea între anii 1920—1930, registre și acte de stare civilă din județul Romanai — 1832—1860 (cu lipsuri), arhivalii asupra stăpînirii austriece în Oltenia, zeci de documente originale mai ales de la voievozii din Țara Romîncască din secolele XV—XVIII, începînd cu Radu cel Frumos.

Mai merită semnalate arhivaliile relative la viticultură, silvicultură, pescuit, creșterea vitelor și agricultură, la raporturile dintre servitori și stăpîni în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, cele relative la săraci și cerșetori, la concivilitate (lupta pentru a obține cetățenia și dreptul de proprietate în orașele de pe pămîntul crăiesc), la pompierii voluntari și

23. -- [1462–1473], septembrie 13. Scrisoarea lui Radu cel Frumos, vv. Târlă Românești către pîrgarii Sibiului.

la combaterea incendiilor, la închisori, la organizarea poliției în secolele XVIII și XIX, la problema încartuirii care a nemulțumit mereu populația în decursul secolelor din cauza abuzurilor persoanelor oficiale sau ale militarilor, care se deplasau prin țară.

Se mai găsească date interesante referitoare la negustorii armeni, bulgarii din Vințul de Jos și Deva, țigani din Transilvania etc.

Pentru perioada primului război mondial, arhivaliile sînt variate și foarte interesante, mai ales, pentru istoria locală. Se găsească date prețioase în legătură cu situația Romîniei în 1917 și cu mareșalul Mackensen care a stat și la Brașov între 1916—1918.

Cele mai valoroase arhivalii, însă, le socotim pe acelea care se referă la problemele multiple, izvorite din unirea Transilvaniei la Romînia.

La fel de interesante socotim și arhivaliile care se referă la organizarea gărzii naționale sîsești, în anii 1918—1919.

În afară de arhivaliile prezentate mai sus, care toate se referă la țara noastră, s-au mai preluat și bogate materiale documentare asupra unor țări străine ca Rusia, Polonia, Germania. Cele mai multe arhivalii se referă la Austria și Ungaria.

Relativ la Rusia sînt arhivalii puține dar interesante: un raport asupra unei călătorii prin Rusia în anul 1835 pentru a vedea instituțiile militare din această țară; hărți ale drumurilor strategice din Rusia în anii 1829—1837; plîngerea consulului rus Severin de la Iași, împotriva unui articol apărut la data de 3 ianuarie 1785 în numărul 9 al ziarului „Siebenbürgischen Zeitungs Blatt“ din Sibiu; măsurile oficiale luate de autorități în legătură cu trecerea cazacilor prin Bucovina și Transilvania spre Banat, în anul 1785; instrucțiuni pentru medicii care merg în Rusia să studieze cazurile de holeră, 1805—1831; aprovizionarea trupelor rusești în 1849.

Asupra Poloniei avem cîteva arhivalii interesante: solia lui Ieronim Laski în Turcia în anul 1527; cîteva date asupra bisericii evanghelice din Polonia; apelul polonilor către unguri, cu ocazia revoluției din 1830 din Polonia; în sfîrșit, unele amănunte asupra eroului revoluției din 1848, generalul Bem.

În ceea ce privește Austria vom prezenta arhivaliile care se referă la imperiul austriac, pînă la destrămarea lui, după primul război mondial. Arhivaliile sînt extrem de disparate, fără legatură între ele. Iată cele mai însemnate dintre acestea: documente relative la istoria Boemiei, Carintiei, Galiciiei, Moraviei, Sileziei, Dalmației, Austriei de Sus, Austriei de Jos; hărți ale Galiciiei, Lodomeriei, Bucovinei, Austriei de Est, Ungariei de Est, Ungariei de Vest; chestiuni militare relative la Boemia, Comandamentul general din Praga, Războiul de 7 ani (1756—1762) campania din 1788—1789, ocuparea Bosniei și Herțegovinei în 1877—1878; materiale documentare asupra anului 1867 (dualismul); căile de comunicații; stațiunile de poștă și distanțele între ele, construirea de cai ferate, anii 1866—1869; diferite tratate încheiate de Austria între anii 1773—1816; funcționarii consulatelor monarhiei în anul 1877; poziția Austriei față de maghiarizarea din Transilvania, Institutul de surdo-muți din Viena; diferite probleme asupra învățămîntului, inclusiv al celui universitar, între anii 1819—1872; chestiuni bisericești în legătură cu protestanții și Facultatea evanghelică de teologie din Viena; date asupra vămilor și a breslelor; fondurile bisericești din Bucovina; acte ale Agenției consulare din București, 1782—1805; materiale în legătură cu lichidarea monarhiei

austriece, 1919—1924. O parte din ultimele materiale se referă și la Transilvania.

Arhivaliile relative la Germania sînt puține. Semnalăm doar documentele care se referă la colonizarea orașelor Hamburg și Bremen cu olandezi, cele relative la poșta germană între anii 1825—1850; intervenția femeilor din Germania în 1898, ca protest împotriva maghiarizării sașilor din Transilvania.

Pentru ușurarea cercetărilor într-un material atît de bogat și variat ca cel menționat mai sus, s-a întocmit, după preluarea arhivaliilor în vara anului 1960, un ghid pe probleme, încît servirea arhivaliilor se face cu cea mai mare rezezițiune acestea fiind puse în perfectă ordine. Mai stau la dispoziția cercetătorilor numeroase fișe de documente precum și inventare sumare.

IMBOGAȚIREA DEPOZITELOR ARHIVELOR STATULUI DIN IAȘI CU MATERIALE DOCUMENTARE, ÎN ANII 1960 ȘI 1961 *)

C. TURCU

Datorită atenției și prețuirii deosebite de care se bucură astăzi Arhivele Statului, colecțiile ei de documente, manuscrise, stampe, fotografii, planuri etc., sporesc neîncetat. În fiecare an însemnate sume de bani se pun la dispoziția acestei instituții spre a achiziționa documentele — vechi și mai noi — atât de necesare studiilor care se fac de către cercetători și istorici, pentru cunoașterea adevăratelor stări de lucruri din trecutul îndepărtat, și mai apropiat, al poporului nostru.

În cele ce urmează vom arăta în ce a constat creșterea colecțiilor din Arhivele Statului de la Iași, în anul 1960 și 1961 și, în general, importanța documentelor nou achiziționate.

Cele opt colecții a căror sumară prezentare o facem în paginile următoare, cuprind documente dintre anii 1448 și pînă la începutul secolului nostru. Sînt „cărți“ și porunci domnești, urice, ispisoace, hrisoave, cărți și hotărîri de judecată, mărturii, anaforale, hotarnice, zapise, scrisori, jalbe, planuri de moșii și de case etc. Unele sînt originale, scrise pe pergament sau pe hîrtie, altele sînt traduceri, copii și regeste.

În afară de conținutul, în general cunoscut, al unor astfel de acte — oglindind variatele probleme cu privire la proprietatea funciară și la obligațiile țăranilor față de stăpîinii moșiilor și de fiscalitatea de stat — ele mai oferă cercetătorilor numeroase cazuri particulare, unele noi ca formă, atât cu privire la aceste probleme, cît și la altele: politice, istorice, judiciare, culturale, arhivistice, proprietatea în orașe etc... Iar în ce privește proveniența materialului ce prezentăm, precizăm că el a aparținut odinioară unor importante colecții, din care amintim pe acelea ale profesorilor Ghibănescu, Costăchescu, Holban și alții.

1. *Depunerea a 60 documente, dintre anii 1810—1906, de către Sfatul Popular al orașului Iași (Colecția de documente, pachetul nr. 756).*

În general, documentele acestea sînt pentru locuri de case din Iași, în majoritatea date cu bezmăn de către minăstirile închinat, dar ele cuprind

*) Pentru timpul pînă la anul 1960, vezi articolul lui Gh. Ungureanu, *Îmbogățirea depozitelor Arhivelor Statului de la Iași, cu materiale documentare, în anii regimului de democrație populară*, „Revista Arhivelor“, anul III, nr. 2 din 1960, p. 3.

și diverse informații privitoare la istoria orașului și la viața social-economică a locuitorilor lui. Astfel, aflăm despre existența unor mici dregători, negustori, meșteri ș.a. care vind, cumpără sau închiriază case din Iași. Între altele găsim date asupra „hanului Coroi“ din Tîrgul de Sus — o mahală din Iași — mai târziu cu precizarea că e situat pe strada Sf. Spiridon, han ce avea „bucătărie“, adică restaurant, și băcănie. Acest imobil a fost cumpărat (în anul 1867) de către Primăria orașului Iași.

Alte mahalale ale orașului Iași, menționate în aceste documente, sînt: Misai, Ciurchi, Broșteni, Tatarăși, Armenească, Lipovenească, Muntenimea (de Sus, de Mijloc și de Jos) și mahalaua Arapului. În sfîrșit, cîteva poduri din Iași care erau și bariere ale orașului propriu-zis: Podul de Piatră. Podul Ipsilante, Podul Roș. Notăm, de asemenea, planul cazarmii pojarănicilor (pompiierilor) din 1850. Pentru problemele edilitare, la jumătatea secolului al XIX-lea, se crease o instituție nouă, Departamentul Lucrărilor Publice, care apare tot mai des în actele epocii.

2. Colecția de 6 documente și memorii dintre anii 1649—1865 (Documente, pachetul nr. 787).

Actele provin din arhiva scriitorului și omului politic C. Negri, colaborator al domnitorului Al. I. Cuza.

În afară de un pergament original de la Matei Basarab, din 4 mai 1649 (7157), pentru vadul Rădulești—Brăila, și copia hotarniciei moșiei Puicani (sau Dudeni)—Brăila, mai fac parte din această colecție următoarele materiale:

a) Procesul verbal nr. 26 din 13 decembrie 1857, relativ la hotarul Țărilor Romîne, redactat după date din documente și scrieri vechi. Se dezbată problema unor teritorii, folosindu-se argumente și din toponimie etc... (9 pagini, text francez).

b) Răspuns la o scrisoare cu privire la transformările social-politice din Țările Romîne. Se discută Regulamentul organic și se arată abuzurile lui M. Sturza. Opinia publică a țării, de la 1846—1847, dorea o participare activă la treburile publice; speranțele de la 1848 și dezamăgirile care au urmat. Rolul lui Grigore Sturza în reprimarea mișcării din Moldova. Falsii patrioți. Acțiunea emigranților din Bucovina. Influența revoluției franceze. Balta Liman. Rolul Convenției. Perioada Unirii. Frământările din timpul Divanului Ad-hoc. Caimacamii. Acțiunea lui Hurmuzachi și popularitatea lui Bosie în Divan etc... (Ciornă, fragmente, 6 pagini. Datarea c. 1860).

c) Alex. I. Cuza răspunde patriarhului din Constantinopol la o scrisoare, în legătură cu situația creată Bisericii romîne după legea din 1864 (40 pagini. Datarea c. 1865).

d) Chestiuni politice dintre anii 1821—1848. Este un memoriu în care se discută situația popoarelor din Imperiul turc: grecii, românii, cultura slavă. Se arată că românii s-au bucurat de autonomie. Cultura greacă. Biserica și muntele Athos. Eteria din 1821. Anul 1828. Regulamentul organic și Tratatul de la Adrianopol. Bazele dreptului public pentru romîni și stabilirea libertății comerțului. Ideile apuse au pătruns mai ales la 1848, fiind îndreptate contra turcilor. Rolul Rusiei (12 pagini. Datare c. 1865).

3. *Condică de documentele moșiilor rosetești, secolele XV—XIX, alcătuită la începutul secolului al XIX-lea (Documente, pachetul nr. 791).*

A făcut parte din colecția profesorului Gh. Ghibănescu. Are 978 pagini în care s-au transcris c. 550 documente.

Dintr-o sumară verificare a cuprinsului condicii, reiese că documentele sînt pentru moșiile: Petricani, Adîncăuți, Brițcani, Iubănești, Crăcăoani, Cristinești, Onițani, Brătinești, Faraoani-Cleja, Știubeeni, Ferodeeni, Bălteni, Vorniceni, Balinț, Dașeu, Glodeni, Rătești, Armășeni, Posadnici, Negrițești, Troița, Itrinești, Mastacăn, Liubenîța, Stăuceni, Costești, Trăisteni, Zlătunoaia, Prelipca etc...

Categoriile și cuprinsul acestor acte, în general, este cel cunoscut. Arată cumpărături, danii, vânzări, transmisiunea proprietății, încălcări de hotăr, nesupunerea locuitorilor la muncă, obligațiile lor față de stat și proprietar, răzvrătiri etc. În general actele arată starea trecută a satelor moldovenești, fărîmîțarea marilor latifundii feudale și formarea unor domenii boierești și minăstirești.

Un inventar al tuturor documentelor din această condică nu s-a făcut încă, dar, pentru a ilustra importanța actelor, am descifrat doar grupa documentelor pentru satul Iubănești din Dorohoi (pag. 55—70) și am aflat că în cursul anilor satul fusese domnesc, boieresc și apoi minăstiresc; întîi al minăstirii Solca și apoi al Suceviței. Pînă la domnia lui Antioh Cantemir nu avem știri despre frămîntările sociale din acest sat. Un document din 1699 ne arată că domnul învoiește soborul minăstirii Sucevița să aducă în sat „oameni străini“, de peste hotăr, căroră li se acordă scutiri fiscale pe timp de 5 ani, după care vor fi așezați la bir cu „rupta“ (învoială), după „prilejul“ lor (stare) și nu-i va „amesteca“ cu țara.

După 30 de ani, Grigore Ghica Vodă (la 1729, noiembrie 19), scrie vătămăului și sătenilor din Iubănești cum i s-a jăluit starețul Suceviței că nu are nici un folos de la oamenii care stau pe moșia minăstirii. „De care iată că domnia mea am socotit și vi s-au pus nart ca să știți citu-ți lucra într-un an mănăstirii: într-o zi să ieșiți cu toții să faceți o clacă la coasă. Și acel fin să-l adunați și să-l cărați voi, în stoguri. Așijderea să aveți a ieși într-o zi cu toate plugurile să arați — ori de malai, ori de griu — la ce ar fi porunca egumenului. Așijderea cit pămînt ați lucra pe hotărul mănăstirii, să aveți a da dijmă din fin pe obicei, și din pine și din cîncpă și din grădini și din toate, pe obicei. Și ace pine cită se va strînge, voi să o trierați toată și să o încărcăți în carele voastre și să o duceți la mănăstire...“.

Tabloul obligațiilor feudale la care erau constrînși locuitorii de pe moșii era încheiat. Oamenii liberi, veniți de peste hotăr, au fost transformați aproape în vecini, după cum aflăm dintr-un document ulterior (1733), prin care egumenul se jeluște de acești oameni că s-au amestecat cu vecinii minăstirii și nu se supun la nici o obligație și nu ascultă de nici o poruncă, chiar domnească și au început să bată pe călugări.

Porunca domnului a fost desigur aprigă, dar lucrările s-au tot agravat și a fost nevoie de actul din 1749, pentru eliberarea vecinilor, și pentru o nouă reglementare a obligațiilor locuitorilor deveniți clăcași.

Iată un simplu episod din multele pe care, desigur, că le cuprind cele aproape 1 000 de pagini ale condiții de care ne-am ocupat aici.

Documente din 10 octombrie 1448 pentru satul Cîrniceni (se observă zăpădul dedatărie cusut sub textul actului domnesc)

4. Două pergamente din secolele al XV-lea și al XVI-lea (Documente, pachetul nr. 792).

Au făcut parte din colecția fostului profesor și editor de documente M. Costăchescu din Iași.

Cel mai vechi este din 10 octombrie 1448 (6956). Prin el, Petru voievod confirmă stăpînirea minăstirii Neamț asupra satului Cîrnîceni pe care-l avea danie de la boierul Cîrstea. Subliniem faptul important că în partea de jos a acestui act este cusut zapisul inițial de donație, făcut de Cîrstea, tot pe pergament. Ni se dezvăluie astfel procedura de cancelarie din secolul al XV-lea, cînd actele domnești, privind transmisiunea proprietății, aveau la bază o înțelegere prealabilă, scrisă între părți. Documentul este deosebit de interesant și pentru toponimie, el concretizînd momentul slavizării unor nume românești de locuri. Numele Cîrnîceni (corect Crîniceni) vine de la cuvîntul slavon „crînița“ care înseamnă fîntînă. Diacul de la 1448 a tradus numele românesc Fîntînele, Fîntînele în slavonește. Acest fapt se observă și din însemnările de pe verso unde un contemporan — poate chiar noul stăpin, starețul minăstirii Neamț —, a scris Fântăreale (rotacism). Ulterior, poate peste vreo sută de ani, s-a scris Fântăneale. Numele „satului cu fîntîni“ — cum i-am zice noi — se deduce și din cuprinsul actului, unde sînt menționate Fîntîna dulce și Fîntîna lui Berea.

Al doilea act este din 23 ianuarie 1589 (7097), de la Petru Șchiopul, pentru satul Șeptiliceni. Șeptilici armașul cumpărase de la domn locul pustiu numit Fîntîna Caplei, cu 15.000 aspri și 4 cai buni „dați în treaba țării“ și își întemeiasă acolo satul cu numele său, cu mori și iazuri; apoi l-a vîndut lui Andrei hatmanul și pîrcălabul Sucevei, cu 1500 zloți tătărăști.

5. Colecția de 37 documente dintre anii 1760—1893 (*Documente, pachetul nr. 793*).

a) Din acestea, 17 documente sînt pentru niște case și locuri date cu bezmăn de biserica Sf. Neculai din Muntenime. Se știe că bisericile și minăstirile aveau numeroase proprietăți în oraș, pe care le comercializau în acest fel, dar nu erau totuși scutite de conflicte cu bezmănarii — chiriașii evasi-prorietari — ajungînd adesea la judecată; dar, pînă la urmă, aceste locuri și case au ajuns totuși în proprietate privată.

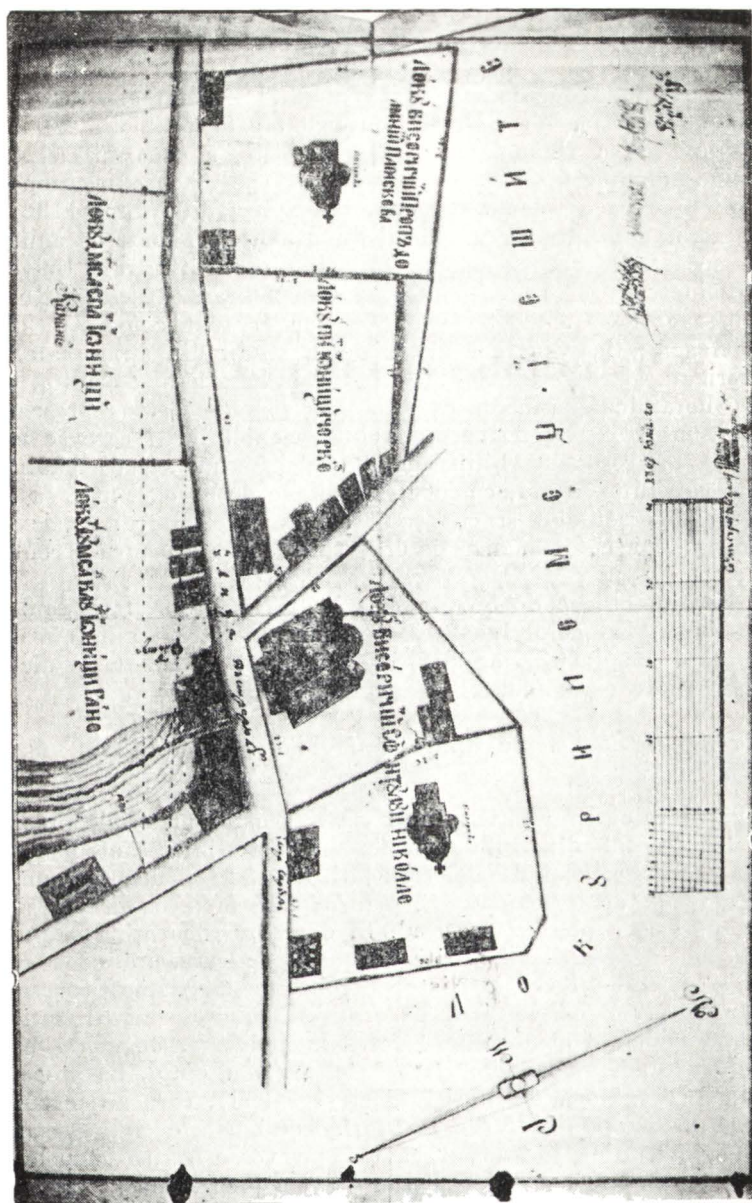
Semnalăm cîteva probleme deosebite din cuprinsul acestor acte: un vîtaf de ciocli din 1760, este primul care intră în proprietatea bisericii; la 1766 cîțiva boieri primesc poruncă să facă o cercetare, în cel mult trei zile; la 1773 un Leiba sticlărarul își făcuse „fără voie“ o dugheană pe locul bisericii și era obligat — de către Departamentul Judecății din Divan¹⁾ — s-o dărîme; iar la 1778, aceeași hotărîre se ia pentru crîșma unui supus străin. Deducem din aceste fapte că preoților de la biserică nu le mai convenea să lase locurile închiriate cu neînsemnatul bezmăn de la început unor negustori care realizau mari cîștiguri din comerț.

Interesant este și faptul că găsim proprietari, în această parte nouă a orașului, pe unii din boierii unei generații noi: Iordache Cantacuzino, beizadea Matei Ghica etc., alături de negustori și meseriași ca Grigoraș teslaru și alții. Pe o hotarnică din 1786 s-a imprimat clar pecetea „Porții Gospod“ din 1782.

În sfîrșit, mai menționăm un plan nedatat, dar fiind de prin anul 1790, al unor case din Iași, de pe „Ulița Mare ce merge spre Poarta Curții Gos-

¹⁾ Mențiune interesantă pentru evoluția Divanului Domnesc — scindarea lui în secții.

pod” și care uliță se întretaie cu ulița ce merge spre biserica Sf. Neculai. Pe acest plan e însemnat și locul cișmelei, 9 stinjeni și 3 palme, iar pe verso

1807, iunie 20. Planul orașului Iași (clădirea mare din centrul planului — astăzi Li-brăria Cartea Rusă — se păstrează în stilul original, fiind monument istoric. În stînga, peste vechea uliță a Copoului, se înalță palatul Bibliotecii Centrale „M. Eminescu”. În față, peste ulița Păcurarilor, pe locul hașurat, sînt scările de la Rîpa Galbenă)

se arată că acest loc este al haznelii celei vechi (depozitul de apă). Din lipsă de date precise și din cauza menționării „Uliței Mari” notată pe plan — ceea ce ne determină să localizăm casele lîngă vechea Curte Domnească —

nu vedem clar legătura dintre acest plan și celelalte documente. Să fie totuși un loc lângă Curtea Domnească nouă, din secolul al XVIII-lea, unde acum o sută de ani s-a deschis Universitatea din Iași și apoi Facultatea de medicină? În orice caz planul este interesant pentru studiul unor probleme de arhitectură și edilitate ale orașului Iași.

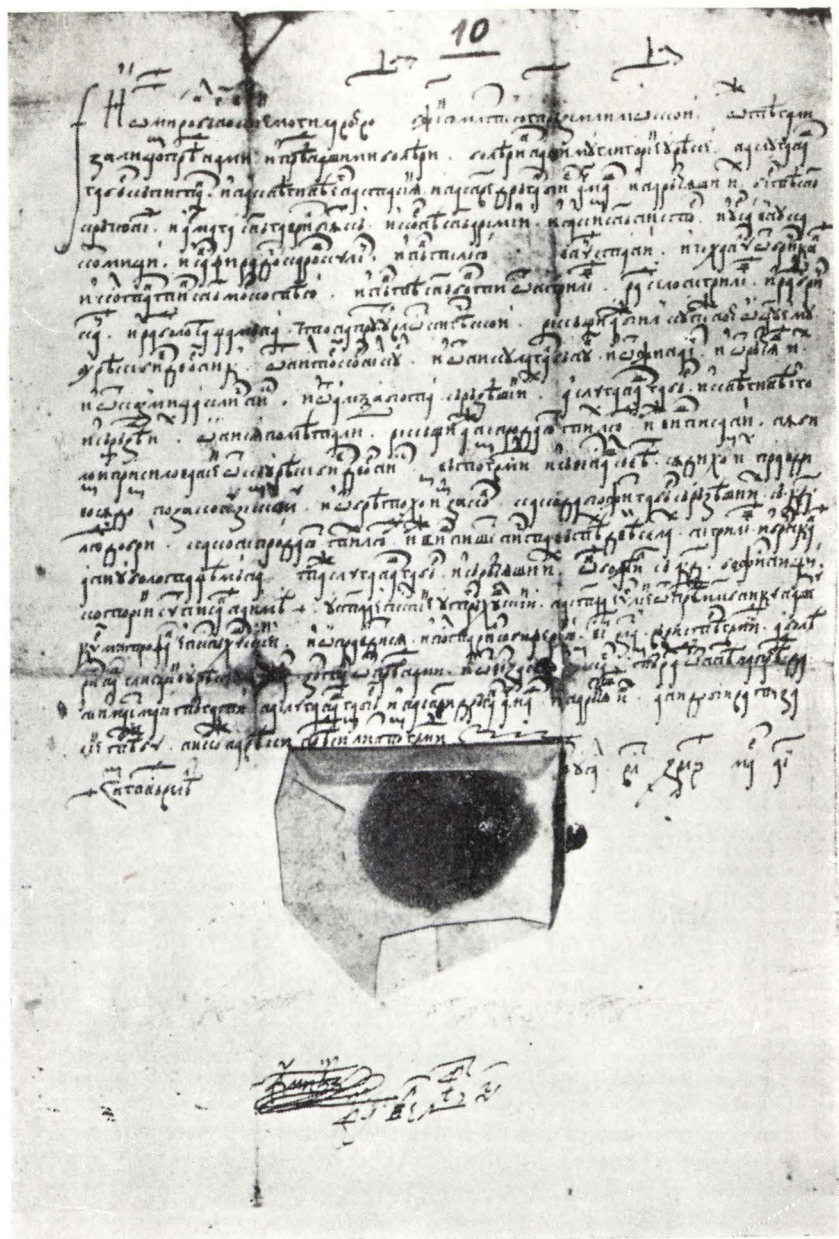
b) Al doilea grup de documente — 15 în total — sînt ale altor case și locuri aparținînd aceleași biserici. Mai însemnat este actul din 20 iunie 1804, din care se vede că Manolache Balș polcovnic, a construit o „casă temeinică” plătind numitei biserici bezmăn 350 lei pe an; se menționează că el a restaurat biserica din lemn și clopotnița, a reclădit-o după 1786 din piatră și iarăși a refăcut-o după cutremurul din 1803. Deci toate cu anumite socoteli! Casa aceasta există și azi, în fața Bibliotecii Centrale Universitare „Mihail Eminescu”, și în ea sînt instalate Librăria „Cartea Rusă”, „A.R.L.U.S.”-ul și „S.R.S.C.”-ul. Se spune că ar fi fost construită după planul lui Gh. Asachi, tinăr inginer întors de la studii din străinătate. Ea n-a fost transformată și reprezintă stilul original în care a fost clădită, cum ne-o dovedește hotarnica ingineriască din 1807, unde este reprezentată și casa. Ulterior, în 1812, Ecaterina, fiica lui Emanoil Balș, care se căsătorise cu munteanul Iordache Filipescu, vinde banului Alecu Beldiman, această casă împrejmuită cu zid, cu locul și zidurile de pe el, „cu casa apei ce vine la cișmelile orașului”, și cu toată mobila casei. Documentele sînt interesante pentru istoricul canalizării orașului Iași și pentru probleme de arhitectură.

c) În sfîrșit, un număr de 5 acte sînt pentru o proprietate de lângă biserica Toma Cozma. Colonelul Iacob Ciliac semnează un act din 1850 și îl întărește cu sigiliul său inelar, iar alt act, din 1862, ne amintește aici de „compania” fabricii de cărămidă.

6. Colecția de 95 documente dintre anii 1628—1851 (Documente, pachetul nr 794).

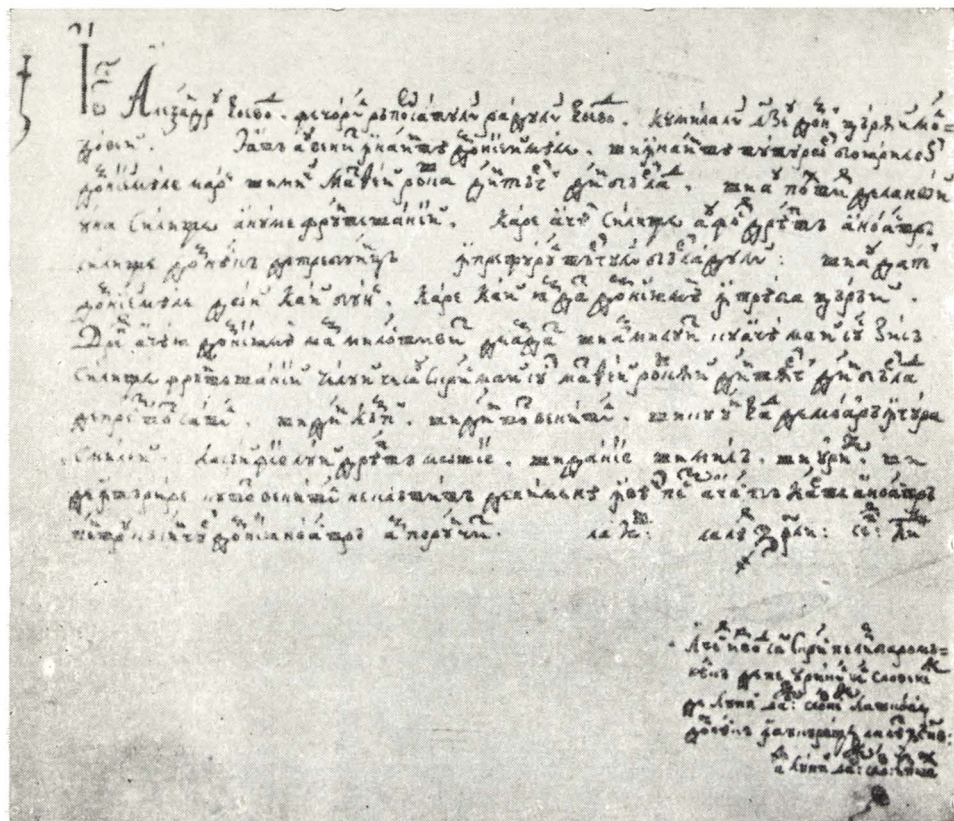
În ce privește valoarea istorico-științifică a acestui material, precizăm următoarele: documentul din 1628, martie 11, este interesant pentru a ilustra tendința mării boierimi de a-și crea latifundii. În el apare cronicarul Gr. Ureche cu dorința de a acapara o moșie la care nu avea dreptul, ceea ce reiese din faptul că a pierdut procesul. El dorea să-și mențină stăpînirea asupra citorva moșii (Negrileşti, Brișcani etc.), pe care pretindea că le cumpărase tatăl său, fostul vornic Nistor Ureche, de la Nistor Cornescu și răzeșii acestuia. Desigur că vornicul nesocotise anumite condiții juridice, deoarece la 1628 rudele vînzătorului ieșiseră la judecată, dovedind impresurarea ce se făcuse asupra moșiilor la care ei aveau dreptul. La proces au adus 24 jurători (dregători, slujitori, ostași și săteni), care au mărturisit contra cronicarului. S-a pus și ferie 12 zloți. Actul este deci interesant și pentru istoricul instituției jurătorilor, avînd pe verso scrise numele lor. Este singurul document în acest fel pe care-l avem pînă acum la Iași.

Alte cîteva documente prezintă interes cultural: la 1632, Petre Cheptănarul a dăruit o moșie (Știubeiul), „dinaintea bisericii, în fața tuturor poporănilor, în ziua de voznenie, ce se cheamă romînește ispas”. La 1637 găsim această inversiune stilistică: a venit vornicul cu „fata-și” Anghelina.

1628, martie 11. Document privind pe cronicarul Grigore Ureche.

Traducătorul din anii 1743—1744 a unor acte slavonești din 1629, septembrie 28 și 1630, martie 24, este dascălul „Luppu“ de la școala domnească din București, care denumește „hrisov“ actul ce conține Divanul, și „uric“ pe cel fără această mențiune. O frumoasă formă de limbă — alături de vechi

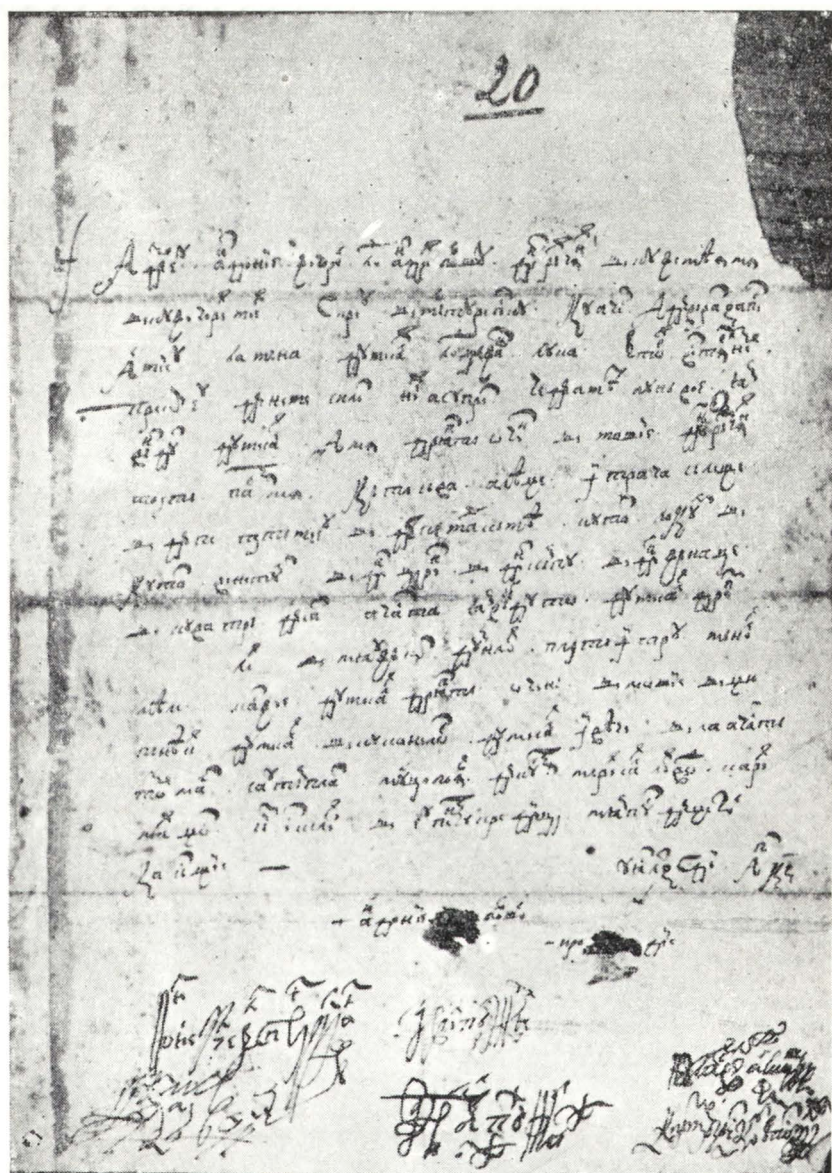

1629, septembrie 28. Traducerea unui document de la Alexandru vv. Moldovei, făcută la 1743—1744 de Luppu, dascăl la școala domnească din București.

practici călugărești — se află în scrisoarea din c. 1683. Prin aceasta, doi frați din Nicorești dăruiesc 50 vedre de vin unui călugăr din minăstirea Neamț — care „umbla cu poslușenia după vinișor“ — ca să-i treacă la pomelnic și să-i pomenească la slujbe, și ci se vor „smeri cu inima și fața pînă la verdele pămînt“. Noul cronicar, Ion Neculce, ajuns mare spătar, iscalește ca martor un act din anul 1706, aprilie 28. Matei Ghica vodă scu-tește, la 28 august 1753, patru slujitori ai bisericii domnești din Tg. Neamț, de „banii școlilor“ și de „poclonul vlădicesc“. O scrisoare de împărțea de ȧigani, din 17 aprilie 1772, este datată cu anul erei vechi — scris cu cifre chirilice — alături de anul erei noastre, în cifre arabe. În sfîrșit, la 2 iulie

1845, avem știri despre tipărirea unei psaltiri, pentru care se difuzaseră în țară liste de „prenumeraji, cu bilete“.

Din alte documente se deduc anumite practici de procedură și de cancelarie: la 1808 se face o copie de pe un suret al unui act din 1637 și se

1706, aprilie 27. Zapis în care semnează ca martor și cronicarul Ion Neculce, mare spătar.

[illegible]

1710, martie 11. Document privitor la dezvoltarea pieței interne, a comerțului extern,
a vămilor și a dăjdiilor.

arată, că „s-au șters două iscălituri ce nu au fost puse în suret“; diacul de la 1808 a legat desigur faptul observat de condițiile autenticității actului. În 1708, iulie 20, se face un act domnesc de stăpînirea unor moșii „după zăpislul din aceeași zi“. Prin urmare nu se putea veni la Domnie cu acte de înțelegere prealabilă între părți, alcătuite cu prea mult timp înainte. La 1763 se judeca o pricină pentru un mic împrumut și nerestituit. Se știa din vechime că pierderea — sub orice formă — a unui act de proprietate, atrăgea într-un viitor apropiat și pierderea moșiei. La c. 1780, februarie 12, doi megieși ai unor moșii ale minăstirii Aron Vodă, anunță că nu pot veni la Iași pentru definitivarea unei hotărnicii și că nu au nimic împotrivă ca egumenul să-și stăpînească moșiile. La 1780, iulie 6, Moruzi vodă poruncește ispravnicului din Fălcui să se ducă să cerceteze o pricină de împresurare a unor moșii. „Însă dv. ispravnici — scrie domnul — de nu veți putea merge la hotărît, avînd alte porunci ale domniei mele la trebile ispravniciei, să rînduiți doi mazili, pe cine veți socoti oameni de treabă și cu înțelegere, să meargă împreună, cu vornicul de Poartă“. La 1813 se arată modul de alegere a unui stareț la minăstirea Neamț. La 1840 Divanul de judecată corecta procedura Judecătoreiei Tutova „care nu putea anula hotărîrea dată de Divanul de Apel“, și preciza că paragrafia nu se aplică la părțile de moșie, nealese, ale răzeșilor. În acest proces s-a cerut și „pravila Adunării Obștești“ și hotărîrea definitivă s-a dat „în temeiul legiurilor statornice prin noul Așezămînt“.

Deosebit de interesant, pentru istoria dezvoltării pieții interne și a comerțului extern, este actul din 1710, martie 11, prin care Domnia scutește de „dajdie împărătească și de dajdie vlădicească“ și de alte dăjdii, dijme și podvezi pe slujitorii de la biserica domnească, Sf. Dimitrie din Tg. Neamț. și li se dă ca venit deosebit „vama mică la ziua tirgului, de la negustori și meserii și de la oamenii ce or veni la ziua tirgului cu orice fel de bucate. Așijderea și de la neguțitorii ce vor îmbla cu neguțătoria în Țara Ungurească, și de la care ar vinde acolo“. (Actul e scris de Acsinte Uricarul).

Tot atît de interesante — și prin raritatea lor — sînt trei documente emise de către soțiile sau fiicele unor voievozi: la 1740, Ana doamna arată că a dăruit lui Dediu Codreanu — pentru slujbele făcute încă din copilărie și chiar cînd era domnul în mazilie la Țarigrad — doi țigani tineri, din cei moșteniți de la mama sa, Ruxandra Spătăroaie; iar la 1743, Ruxandra domnița dăruiește aceluiași, un sălaș de țigani „din țigănia noastră de la Călienii. ținutul Tecuci“, ca să-i fie „ohabnici în veci“, pentru slujbele pe care le-a făcut „luminărilor domni“ în țară și în „străinătate“. La 1754, domnița Ruxandra Racoviță dăruiește lui Dediu Codreanu, fost mare armaș, patru țigani din cei de la Călienii, pentru că a slujit pe părinții ei și în casa ei cu credință.

Din alte documente, mai reținem înșfîrșit următoarele:

a) Mărturiile din 1745, octombrie 11 și 12, în care se arată că Ionașcu Vrabie, pîrcălab, fusese copil de suflet al lui Dumitru Toporoaie, care l-a luat „din mijlocul poporului“; acest Ionașcu cumpăra moșii prin anul 1623.

b) La anul 1805, iulie 1, se afirma că schitul Orgoești fusese zidit de spătăreasa Safta, fiica lui I. Bogdan, mare logofăt.

c) La 1805, decembrie 17, se afirmă că iazul de la Poiana Lungă, fusese săpat de lipoveni.

d) La 1826, iunie 27 și august 7, se afirmă că „schitul mănăstirii Vorona“ a fost zidit din temelie de strămoașa Jorăștilor, Tofana-Mitrofana, fiica vistiernicului Bașotă. Apoi alte documente interesante pentru toponimie, onomastică, probleme juridice, boieri, dregători, răzeși, săteni, birnici, monedă, genealogie, transmiterea proprietății, dieci, meseriași (vieri, bărbieri, ciubotari), unelte de pescuit, mențiuni de acte vechi etc.

7. Colecția de documente ce cuprinde 27 acte dintre anii 1802—1859 și 15 acte donate dintre anii 1866—1915 (Documente, pachetul nr. 795).

a) Actele privesc activitatea și cariera de magistrat a lui Gr. Butucea, fost și candidat în Divanul Ad-hoc. Acesta este o rudă a neamului Holban de la care mai avem câteva sute de documente din secolele XVII-XIX. De asemenea sînt un număr de acte de școlaritate, privitoare la altă rudă a Holbăneștilor, Ion Urechea, fost elev al Gimnaziului superior din Nasăud, condus un timp de profesorul Moisiu.

b) A doua grupă de acte — cele donate — au aparținut pictorului Gh. Mirea: invitații, programe ale unor festivități organizate de Al. Odobescu, Spiru Haret, inaugurarea noului local al Universității din București, manifestări ale grupului „Tinerimea artistică“ etc...

8. În afară de documente s-au achiziționat și câteva manuscrise:

a) La nr. 1713 s-a inventariat un manuscris provenit din colecția Ghibănescu. Are 38 file și datează din c. 1765. Cuprinde diverse însemnări grecești și românești, un mic vocabular romîn-grec, cu unele expresii, sume de bani „dați și luați“ de la țărani, cumpărături de obiecte diverse: îmbrăcăminte, alimente, băuturi — vin, mied, holercă — vânzări de băuturi, socoteala vitelor (oi, capre, cai, boi, vaci). Însemnări asupra muncilor agricole. Moșii: Ipotești, Coșula, Știubeeni, Prisăci, stupi etc.

b) La nr. 1743 s-a inventariat manuscrisul de 124 pagini, datînd din c. 1870, care provine din colecția Costache Negri. Lucrarea este intitulată „Serile de toamnă la țară“. E o compunere istorico-socială în care se vorbește de un boier din timpul lui Ipsilante, despre gospodăria moșierească, despre comerț, despre moda în îmbrăcăminte, despre învățămîntul în familie, despre cărți care au adus idei noi, despre Iași vechi etc. Stilul e simplu și vocabularul potrivit gradului de cultură a satelor.

DIN EXPERIENȚA ARHIVISTICII SOVIETICE

FOLOSIREA MATERIALELOR DOCUMENTARE ÎN MUNCĂ DE PROPAGANDĂ*)

E. S. ELIZAROVA

Organizarea muncii de folosire a documentelor, în interesul educației comuniste a oamenilor muncii, este o îndatorire principală a arhivelor de partid și de stat care dețin cele mai valoroase materiale documentare privitoare la istoria patriei noastre

O oarecare experiență în organizarea folosirii materialelor documentare în scopuri de propagandă și agitație deține colectivul arhivei de partid a Comitetului raional al P.C.U.S. din Habarovsk. Ceea ce caracterizează pe arhiviștii din Habarovsk este dorința de a folosi cât mai bine documentele arhivistice în scopuri propagandistice și agitatorice. Lucrătorii arhivei acordă o importanță deosebită popularizării documentelor care educă tînăra generație în spiritul tradițiilor glorioase de muncă și luptă ale poporului sovietic.

Calea justă și verificată de popularizare a documentelor în mase este tiparul. Articolele publicate în paginile ziarelor și revistelor, fundamentate pe documente originale trezesc totdeauna un interes viu din partea cititorului.

În 1960 arhiviștii din Habarovsk au publicat în presa locală multe materiale care se refereau la date jubiliare și evenimente ale zilelor noastre.

Cu ocazia aniversării a 50 de ani de la stabilirea zilei internaționale a femeii, au fost publicate în ziarul „Steaua Oceanului Pacific” documente privitoare la activitatea secțiilor de femei din deceniul al doilea al secolului nostru, au fost relatate faptele glorioase ale celor mai înaintate femei din ținut. Cu ocazia aniversării a 25 de ani de la înființarea mișcării inovatorilor, în august 1960, au fost publicate în ziarul „Ținărul din Extremul Orient”, la rubrica „jurnalul nostru”, materiale privitoare la primele brigăzi de udarnici comsomoliști din ținut.

Nimerită a fost și publicarea documentelor „Cei din Extremul Orient către Ilici”, în ziarul „Steaua Oceanului Pacific” din 29 martie 1960. Publicația conținea telegrame expediate lui V. I. Lenin de către prima

*) Articol tradus din revista „Voprosi arhivovedenia” („Probleme de arhivistică”). Moscova, nr. 1/1961, p. 39.

conferință a ostașilor roșii din Divizia a 2-a Priamur, de cea de a patra conferință de partid din ținut și de cel de al patrulea Congres al Sovietelor din ținut. Cititorii au primit cu interes și publicarea textelor telegramelor trimise lui V. I. Lenin de către participanții la ședința solemnă a reprezentanților regiunilor Primorie și Priamur și de delegații la congresul oamenilor muncii coreeni din județul Habarovsk. Ziarul tineretului a publicat două articole în care erau citate documente ale organizațiilor locale de comsomol din anii 1924—1925, printre care hotărîrea adunării generale a organizațiilor de comsomol din orașul Habarovsk, care a avut loc în martie 1925, în jurul raportului „Lenin și tineretul”. În articole se arată creșterea numerică a organizației de comsomol din ianuarie 1924 până în octombrie 1925.

În scopul popularizării materialelor pe care le dețin arhivele de partid, arhiviștii folosesc revista de literatură și pictură „Extremul Orient”. În 1957 a fost publicat articolul „O bază documentară importantă” care relatează pe scurt despre fondurile arhivei de partid. Cu ocazia aniversării a 40 de ani de la înființarea comsomolului au fost publicate 16 documente privitoare la constructorii orașului Comsomolsk de pe malul Amurului.

În chipul cel mai direct putem face cunoștință cu bogățiile arhivistice prin intermediul expozițiilor de documente. Arhiva de partid practică această formă de folosire a materialelor documentare începînd din anul 1957. Prima expoziție a fost organizată cu ocazia aniversării a 40 de ani de la Marca Revoluție Socialistă din Octombrie și a fost pregătită în colaborare cu serviciul de arhive și Arhivele Statului din ținutul Habarovsk. Expoziția a fost prezentată la ședința festivă de aniversare la care luau parte reprezentanții oamenilor muncii din oraș și la conferința teoretică de la institutul pedagogic. În prezent ea este expusă în cabinetul de științe sociale de la școala de partid din Habarovsk și folosită ca material didactic demonstrativ.

Cu ocazia împlinirii a 40 de ani de existență a organizației de partid a ținutului, arhiva a organizat o expoziție de documente cu titlul „Din istoricul construcției de partid din Extremul Orient”, expusă în ianuarie 1958 la Conferința a VIII-a de partid a ținutului, apoi a fost predată școlii de partid din Habarovsk. Materialele expoziției reflectă etapele principale ale construcției de partid din Orientul îndepărtat. Printre expozate se află fotocopiile rezoluțiilor conferințelor pe ținut privitoare la construcția de partid, fotografii ale delegaților la conferințele pe ținut și ale delegaților organizației de ținut la Congresele partidului, modele de carnete de partid, mandate, diagrama creșterii rindurilor partidului în Extremul Orient, schema structurii organizației de partid a ținutului.

În 1958 arhiva de partid a ținutului a organizat în colaborare cu comitetul de ținut al comsomolului o expoziție intitulată „Organizația de comsomol a ținutului timp de 40 de ani”, care a fost prezentată într-o sală a comitetului de ținut a comsomolului.

O expoziție interesantă a fost pregătită cu prilejul aniversării a 40 de ani de la apariția Decretului lui Lenin „Despre reorganizarea și centrali-

zarea arhivisticii din R.S.F.S.R.". În prezent ea se găsește în sala de studii a arhivei de partid.

Lipsa esențială a acestor expoziții constă în faptul că nu au stat la dispoziția maselor. Pentru înlăturarea acestui neajuns s-a hotărât să se pregătească expoziții în mai multe exemplare, iar tematica să fie mai variată.

Astfel, expoziția de documente „Lenin și Extremul Orient“ a fost pregătită în patru exemplare. Trei dintre ele au fost prezentate la școala de partid, la institutul de transporturi și la institutul pedagogic, iar a patra a fost expusă în unele întreprinderi și instituții din Habarovsk. Trebuie să menționăm că atunci când au adunat materialele pentru această expoziție, lucrătorii arhivei au completat fondurile cu documente noi. Astfel, au fost luate în păstrare multe documente ale brigăzilor de muncă comunistă, angajamente socialiste, listele de plată ale udarnicilor muncii comuniste și alte materiale.

Arhiva a pregătit împreună cu cabinetul de științe sociale de la școala de partid din Habarovsk o expoziție cu tema „Organizația de ținut a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice în luptă pentru realizarea industrializării socialiste a ținutului în anii 1925—1932“. În diferitele standuri au fost expuse fotocopii ale documentelor de partid: hotărâri ale conferințelor de partid pe ținut, procese verbale ale ședințelor celulelor de partid din întreprinderile industriale, rapoarte ale celulelor de partid din uzine. A fost arătată creșterea organizației de partid a ținutului în acești ani. Cele două variante ale acestei expoziții au fost predate comitetelor de partid ale celor mai vechi întreprinderi din oraș — uzinele „Dallidzel“ și „Energomaș“.

La sfârșitul anului 1960 au fost organizate încă două expoziții documentare care au stîrnit interesul opiniei publice. Prima prezintă material în legătură cu vizitarea Extremului Orient în august 1923 de către M. I. Ka-linin, iar cea de a doua expoziție, pregătită în colaborare cu arhiva raională de stat și casa tehnicii a ținutului, dezvăluie istoricul mișcării de invenții și raționalizări din ținut. Arhiva de partid a depistat pentru expoziție documente cu privire la rolul conducător pe care l-au avut organizațiile de partid în această mișcare.

Arhiva de partid popularizează materialele documentare prin radio. O transmisiune interesantă a fost pregătită cu ocazia împlinirii a 90 de ani de la nașterea lui V. I. Lenin. Cu această ocazie s-au prezentat indicațiile și materialele lui V. I. Lenin despre Extremul Orient, extrase din documentele ce i-au fost trimise de către oamenii muncii din ținut, informații din documentele privitoare la îndeplinirea indicațiilor lui V. I. Lenin în Extremul Orient.

Lucrătorii de la arhiva de partid au pregătit pentru radio „Jurnalul tineretului“, materiale care vorbesc despre faptele mărețe de muncă a generațiilor în vîrstă, despre faptele comsomolului din ținut, în deceniul al IV-lea al secolului nostru. Începînd din octombrie 1960 ei asigură pagina „Zorile pionierilor“ sub titlul „Letopisețul pionierilor din ținut“.

Materialele arhivistice sînt folosite și la elaborarea diferitelor prelegeri. În 1960 lucrătorii arhivei de partid au pregătit, în urma unei

profunde cercetări a fondurilor, prelegeri cu titlurile: „Lenin și Extremul Orient“, „Mișcarea social-democrată din Extremul Orient în anii primei revoluții ruse“, „Bolșevicii în luptă pentru instaurarea Puterii Sovietice în Extremul Orient“, „Din istoricul construcției de partid din ținut“ etc.

Hotărîrea Comitetului Central al partidului „Cu privire la sarcinile propagandei de partid în condițiile actuale“ a arătat necesitatea studierii în cadrul rețelei învățămîntului politic a istoricului organizațiilor de partid locale. În legătură cu aceasta arhiva de partid a luat o serie de măsuri în vederea folosirii pe scară largă a materialelor documentare în scopul sprijinirii învățămîntului de partid.

Un reprezentant al arhivei a luat cuvîntul la consfătuirea pe ținut a profesorilor de științe sociale din institutele de învățămînt și școli tehnice, care a avut loc în februarie 1960, vorbind despre conținutul materialelor documentare, despre aparatul de informare științifică, i-a chemat să folosească documentele arhivistice în vederea elaborării istoriei organizației de partid din ținut. În urma acestui fapt a sporit numărul celor care frecventează sala de studii. Profesorii, cei care lucrează la cabinetele de istorie a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, au început să se adreseze tot mai des arhivei cerind sprijin și sfaturi.

În noul an școlar arhiva de partid, împreună cu cabinetele de Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice din institutele de învățămînt superior din orașul Habarovsk, au trecut la pregătirea unor materiale didactice privitoare la istoria organizației de partid locale. Arhiva pregătește, în colaborare cu cabinetele de istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice de la Institutul de căi ferate și Institutul pedagogic o expoziție documentară intitulată „Din istoria construcției de partid în Extremul Orient“.

Arhiva de partid își propune să organizeze expoziții documentare care să oglindească etapele principale ale istoriei organizației de partid a ținutului. Pentru propagandiști se vor pregăti extrase din materiale privitoare la diferite perioade ale istoriei Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (o parte din ele vor fi tipărite). Se preconizează, de asemenea, publicarea unui album intitulat „Din istoria organizației de partid a ținutului“.

Unele lucruri cu privire la organizarea folosirii materialelor documentare care să sprijine învățămîntul s-au și făcut. Au fost trimise la comitetele raionale de partid, pentru rețeaua învățămîntului de partid, extrase din documente privitoare la anumite teme. Astfel, în raioanele Lazo, Nijne-Amur, Habarovsk au fost trimise documente care vorbesc despre activitatea oamenilor muncii din aceste raioane în anii Marului Război pentru Apărarea Patriei. La comitetele raionale de partid, au fost trimise scrisori în care se cere să se comunice, dacă asemenea documente prezintă interes pentru ele și pentru care teme (din istoria organizației de partid raionale), ar dori să primească materiale. În munca viitoare arhiviștii vor ține seamă de aceste cereri.

Arhiviștii intenționează să sprijine bibliotecile raionale de partid în culegerea materialelor necesare pentru cercurile de studierea istoriei Parti-

dului Comunist al Uniunii Sovietice. Activiștii secțiilor de propagandă aprobă această inițiativă a arhivei de partid.

Folosirea pe scară largă a materialelor documentare în scopuri propagandistice depinde în mare măsură de situația aparatului de informare. Aparatul de informare științifică este singurul care dă posibilitatea orientării în fondurile arhivei, folosirii materialelor documentare într-un chip cit se poate de operativ. De aceea arhiva de partid își completează și își perfecționează din an în an aparatul de informare științifică.

La arhiva de partid a ținutului s-au alcătuit îndrumătoare istorice pentru toate fondurile principale cum sînt: „Organizația de ținut a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice în cifre (1921—1960)“, „Extremul Orient în rezoluțiile congreselor, conferințelor, plenarelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice“, „Structura organizației de partid de ținut din 1917 pînă în 1958“, „Informații cu privire la conferințele și plenarele de partid pe ținut“, „Delegații organizației de partid de ținut la Congresele și conferințele de partid unionale“. De asemenea, s-au întocmit și cartoteci tematice.

Îndrumătoarele istorice ale fondurilor, informațiile cu privire la conferințele și plenarele de partid raionale și orășenești sînt trimise comiteelor raionale și orășenești de partid.

Posibilitățile folosirii documentelor arhivistice în munca ideologică nu sînt nici pe departe epuizate. Datoria noastră este să nu ne oprim la ceea ce am realizat, ci să găsim forme noi, eficace de a aduce la cunoștința maselor largi ale oamenilor muncii monumentele documentare ale trecutului nostru eroic.

PARTICIPAREA CETĂȚENILOR LA MUNCA ARHIVELOR *)

P. V. ILIN

Instituțiile de arhivă din R.S.F.S.R. și din celelalte republici unioidale au apelat pînă în prezent foarte rar la ajutorul cetățenesc. Participarea cetățenească la munca arhivelor s-a redus, de fapt, la editarea în colaborare a unor culegeri de documente. Dar asupra unor sectoare de muncă atît de importante ca asigurarea păstrării materialelor documentare, găsirea unor anumite documente, completarea arhivelor, atenția cetățenească nu a fost atrasă.

Nevoia atragerii cetățenilor în munca instituțiilor de arhivă a fost dictată de însăși viața. Numărul mic de lucrători din Arhivele Statului și mai ales din cele departamentale a făcut ca aceștia să nu poată face față întotdeauna volumului crescînd al lucrărilor. Este destul să arătăm că după aprobarea noii legi a pensiilor, volumul muncii de cercetare și eliberare a diferitelor copii de pe acte a sporit de cinci și, în unele cazuri, de zece ori. Numărul cererilor cetățenilor este încă foarte mare, iar munca legată de satisfacerea lor ocupă lucrătorilor din Arhivele Statului cam jumătate din timpul lor de muncă.

Instituțiile de arhivă din R.S.F.S.R. au încercat să găsească o ieșire din situația creată prin angajarea unor lucrători temporari, plătiți dintr-un fond pus la dispoziție de instituțiile sovietice locale.

Lucrătorii angajați erau de regulă, necalificați, ceea ce s-a resimțit atît în productivitatea, cît și în calitatea muncii lor. Afară de aceasta, remunerarea acestor lucrători extrabugetari presupune și cheltuirea unor importante sume din bugetul statului.

Toate acestea i-au făcut pe arhiviștii Federației Ruse să caute noi căi și posibilități în vederea rezolvării cu succes a sarcinilor ce le stau în față. Unele instituții de arhivă au început să atragă în munca lor, cu tot mai mult curaj, sprijinul cetățenesc.

Pionierii acestei inițiative au fost arhiviștii din regiunile Moscova, Sverdlovsk, Riazan, Kalinin, Kostroma, care au folosit cu destulă pricepere ajutorul organizațiilor sindicale și de comsomol, precum și al pensionarilor, în vederea găsirii actelor solicitate de oamenii muncii.

*) Articol tradus din revista „Voprosi arhivovedenia” („Probleme de arhivistică”), Moscova, nr. 1/1961, p. 27.

Fiind de acord cu această inițiativă, Direcția Arhivelor din R.S.F.S.R. a propus, în luna februarie a anului trecut, tuturor arhiviștilor din republică să dezbată experiența acestor arhive în cadrul unor consfătuiri largi.

Roadele nu au întârziat să apară. În 1960 majoritatea instituțiilor de arhivă din republicile autonome, din ținuturi și regiuni au și apelat la ajutorul cetățenesc, în munca lor. Cu ajutorul comitetelor regionale, orașenești și raionale ale P.C.U.S., arhivele au stabilit legătura cu consiliile sindicale regionale cu comitetele regionale și comitetele locale sindicale, cu comitetele regionale, orașenești și raionale de comsomol, cu consiliile pensionarilor, cu diferitele institute, școli medii tehnice și școli medii de cultură generală. Arhiviștii au organizat împreună cu aceste instituții consfătuiri speciale în cadrul cărora au fost discutate problemele îmbunătățirii activității arhivelor și participării cetățenilor la munca arhivelor.

Au început să fie atrași în munca arhivelor participanți la revoluții, la războiul civil, etnografi, istorici, profesori, lucrători din bibliotecă, muzee, precum și elevi din clasele superioare, studenți, muncitori, funcționari și pensionari — într-un cuvânt toți cei care-și iubesc ținutul și înțeleg importanța materialelor arhivistice. Ei sînt de folos arhiviștilor în cele mai diferite sectoare ale activității: în asigurarea păstrării materialelor documentare, în pregătirea culegerilor, în folosirea documentelor în scopuri științifice și economice, și mai ales în munca de satisfacere a cererilor oamenilor muncii.

Un mare rol în atragerea cetățenilor la munca de sprijinire a instituțiilor de arhivă l-a jucat hotărîrea Secretariatului Consiliului Central Unional al Sindicatelor, din 17 ianuarie 1959, cu privire la participarea organizațiilor sindicale la munca arhivelor.

Multe consilii sindicale regionale (Ceceno-Inguşsk, Başkiria, Haba-rovsk, Amur, Kostroma, Magadan, Riazan, Iaroslave etc.), ca și comitetele regionale, raionale, comitetele sindicale de instituții și locale au adoptat hotărîri speciale cu privire la participarea organizațiilor sindicale la controlul Arhivelor Statului și departamentale, la acordarea unui ajutor instituțiilor în ceea ce privește ordonarea arhivelor proprii, folosirea corectă și asigurarea păstrării materialelor documentare. Astfel în aprilie 1960, comitetul sindical regional al lucrătorilor din instituțiile de stat din Citinsk a elaborat o hotărîre specială prin care obliga comitetele sindicale raionale și locale să realizeze un control zilnic asupra ordonării materialelor documentare și a lucrărilor curente de secretariat din întreprinderi, instituții și organizații. În hotărîre se propunea ca la ședințele comitetelor locale responsabili cu această muncă să dea rapoarte periodice.

Prezidiul comitetului sindical regional din Smolensk al lucrătorilor din instituțiile de stat a obligat, prin hotărîrea din 16 iulie 1959, comitetele raionale să verifice situația lucrărilor de secretariat din instituțiile de stat să ia măsuri pentru îmbunătățirea lor, în care scop să atragă mai larg în munca arhivelor activul sindical, să introducă în practica muncii comitetelor locale controale periodice asupra situației lucrărilor curente de secretariat. Tot prin această hotărîre comitetele sindicale re-

gionale și raionale au fost obligate să asculte la ședințele lor rapoartele șefilor Arhivelor Statului regionale și raionale cu privire la activitatea lor și în special cu privire la studierea cererilor și plingerilor oamenilor muncii, la eliberarea de certificate, ca și la asigurarea păstrării materialelor documentare din Arhivele Statului și departamentale.

La cererea secției de arhive, consiliul sindical regional din Vologda a propus comitetelor regionale, locale și comitetelor de fabrică și uzină din întreprinderile mari să acorde ajutorul necesar în privința ordonării nu numai a arhivelor întreprinderilor lor, dar și a arhivelor instituțiilor și organizațiilor subordonate lor.

În unele republici, ținuturi și regiuni consiliile sindicale regionale și unele comitete sindicale regionale au organizat consfătuiri speciale cu activul lor, consacrate studierii situației arhivelor, stabilind un control asupra îndeplinirii hotărârii secretariatului Consiliului Central Unional al Sindicatelor (R.S.S. Autonomă Başkiria, R.S.S. Autonomă Ciuvașă, Regiunea Iaroslave și alte regiuni).

În general, ajutorul acordat de activiștii sindicali instituțiilor de arhivă se materializează în controlul asupra situației arhivelor departamentale și în participarea la prelucrarea materialelor lor documentare. Astfel, cu ajutorul organizațiilor sindicale și-au ordonat materialele șantierul naval de reparații, combinatul industrial, spitalul regional și alte instituții din orașul Magadan. S-au organizat „simbete” (muncă voluntară) în vederea prelucrării materialelor documentare de la uzina de frigidere din orașul Iaroslave. Cu ajutorul organizațiilor sindicale s-a terminat anul acesta munca de ordonare a materialelor documentare ale direcției agriculturii și ale direcției statisticii din regiunea Smolensk.

Sindicatele au participat activ și la verificarea simultană a Arhivelor Statului și departamentale în majoritatea republicilor autonome, ținuturi și regiuni. Conform unor date preliminare, la această acțiune au luat parte nu mai puțin de 100.000 de oameni.

Una din formele participării cetățenilor la ordonarea materialelor documentare este organizarea „simbetelor” (muncii voluntare) cu forțele tineretului și pensionarilor. Astfel, au fost prelucrate materialele documentare din 28 de instituții din orașul Krasnodar, din 9 organizații din orașul Kostroma, din institutul pedagogic și alte instituții din orașul Uglici. Arhivele Statului din orașul Soci au apelat pentru controlul și ordonarea arhivelor instituțiilor, la sprijinul inspectorilor extrabugetari ai comitetului executiv orașenesc.

Multe servicii de arhive au înviorat activitatea consiliilor științifice, au mărit numărul membrilor acestuia prin cooptarea din instituțiile sovietice, din organizațiile de partid și sindicale, din consiliile economiei naționale, din comisiile de planificare regionale și din instituțiile de învățământ superior. Pe lângă aceasta, la ședințele consiliilor științifice sînt invitați și veterani ai mișcării revoluționare, participanți la războiul civil, pensionari — foști conducători ai unor organizații de partid, sovietice și economice.

Pentru a fixa atenția maselor largi asupra bogățiilor de materiale arhivistice, lucrătorii din instituțiile de arhivă din ținutul Habarovsk, din

regiunile Tula, Tomsk etc. discută cu profesorii din institutele de învățământ superior și din școli, cu studenții și elevii, le vorbesc despre componența și conținutul materialelor documentare din arhive, le explică importanța lor, le dezvăluie căile și metodele folosirii lor științifice. Se organizează vizitarea Arhivelor Statului, se stabilesc legături cu cercurile de etnografi și istorici. Arhivele ajută la organizarea unor asemenea cercuri în școli și institute de învățământ superior.

Unele instituții de arhive atrag profesorii și elevii din clasele superioare la munca de depozitare a documentelor în vederea alcătuirii unor hristomații (un fel de manuale) privitoare la istoria ținutului local. Arhiviștii din regiunile Iaroslave, Citinsk, Kameiatka, Rostov, împreună cu institutul pedagogic și alte institute de învățământ superior, au stabilit tematica lucrărilor științifice și de diplomă ale studenților, pe baza unei folosiri pe scară largă a documentelor din arhive. Asemene măsuri contribuie la crearea unui activ permanent de arhiviști-amatori recrutați din rândurile cetățenilor.

Merită atenție experiența arhiviștilor din R.S.S. Autonomă Mordvină, din regiunile Kostroma, Citinsk și altele, care au atras la prelucrarea tematică a materialelor documentare profesori și studenți din institutele de învățământ superior și pensionari. Cercetătorii care lucrează în sălile de studii ale Arhivelor Statului din R.S.S. Autonomă Mariisk și din regiunea Iaroslave alcătuiesc concomitent cu studierea materialelor privitoare la temă lor, fișe tematice. Unele instituții de arhivă au stabilit înțelegeri cu institutele de învățământ superior, cu studenții care lucrează în sălile de studii ale Arhivelor Statului cu documentele, să alcătuiască paralele și fișele tematice.

Un sprijin însemnat îl acordă cetățenii și în munca de publicare științifică. La pregătirea culegerilor de materiale documentare de către Arhivele Statului din ținutul Habarovsk, din regiunea Riazan și din alte regiuni au ajutat mult participanții la evenimentele ilustrate în culegere. La pregătirea culegerii de documente privitoare la istoricul instaurării Puterii Sovietice pe teritoriul R.S.S.A. Komi, doi pensionari — participanți la evenimentele revoluționare din ținut — au depistat documente, pentru culegere, aflate nu numai în Arhiva Centrală de Stat a R.S.S.A. Komi, ci și în Arhivele Statului din Moscova, Vologda și Arhanghelsk.

Pornind la pregătirea culegerii de documente cu privire la participarea oamenilor muncii din regiunea Irkutsk la Marele Război pentru Apărarea Patriei, instituțiile de arhivă s-au adresat prin ziarul tineretului, comsomoliștilor și tineretului cu rugămintea de a lua parte la culegerea documentelor necesare. Depistarea documentelor și fotografiilor referitoare la istoricul războiului civil și al Marelui Război pentru Apărarea Patriei, la istoricul satelor, orașelor, raioanelor și stanițelor se face de către arhiviștii din ținutul Krasnodar cu ajutorul activului de comsomoliști, pensionari, a reprezentanților comitetelor executive. Asemenea muncă desfășoară și Arhivele Statului din regiunile Iaroslave, Riazan etc.

Cetățenii participă și la prelucrarea materialelor documentare din arhivele departamentale, privitoare la personal (regiunea Riazan). În regiunile Kemerovsk, Kurgan, Citinsk etc. pensionarii ajută foarte mult

la alcătuirea fișelor alfabetice privitoare la personal, legate de fondurile cele mai complicate. La prelucrarea fișelor alfabetice pentru evidența personalului, alcătuite pentru ușurarea muncii de evidență, sînt atrași elevii din clasele 8—10 ale școlilor medii și elevii școlilor tehnice din regiunile Tomsk, Irkutsk, Stalingrad și R.S.S.A. Komi. În regiunea Kostroma, la propunerea serviciului de arhive, comitetul orășenesc al comsomolului a trimis zilnic, timp de o lună, cîte cinci comsomoliști la Arhivele Statului regionale pentru efectuarea muncii de evidență.

Cetățenii pot fi de mare folos și în sprijinirea asigurării păstrării materialelor documentare aflate în Arhivele Statului și departamentale. În regiunea Stalingrad, de pildă, elevii școlilor medii ajută în mod sistematic pe lucrătorii arhivelor raionale în munca de îndepărtare a prafului de pe materiale, la schimbarea etichetelor, la ordonarea documentelor neprelucrate și la colectarea documentelor de proveniență particulară. Din inițiativa cetățenilor-arhiviști, la Conferința a VI-a a sindicatului lucrătorilor din instituțiile de stat din regiunea Vologda, s-a hotărît să se creeze condiții normale pentru păstrarea documentelor și pentru sprijinirea muncii a șapte arhive raionale din regiune. Controlul îndeplinirii hotărîrii a fost încredințat inspecției tehnice a consiliului sindical regional. În majoritatea raioanelor s-a preconizat construirea unor clădiri speciale.

Totuși, trebuie să arătăm că nu toate instituțiile de arhivă din republica noastră au înțeles importanța muncii de atragere a cetățenilor în problema rezolvării unor probleme urgente legate de activitatea arhivelor. Șefii serviciilor de arhivă și ai arhivelor din regiunile Leningrad, Arhanghelsk, Saratov, din ținuturile Altai, Primorie și altele încă nu au făcut nimic în această direcție. Asemenea pasivitate față de îndeplinirea hotărîrilor Congresului XXI al partidului nostru este inadmisibilă. Șefii și lucrătorii instituțiilor de arhive trebuie să țină seama că atragerea cetățenilor în munca arhivelor înseamnă rezolvarea unei probleme de stat.

La Congresul XXI al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, N. S. Hrușciov a spus: „Principala direcție de dezvoltare a statului socialist este desfășurarea prin toate mijloacele a democrației, antrenarea celor mai largi pături ale populației la conducerea tuturor treburilor țării, atragerea tuturor cetățenilor la conducerea construcției economice și culturale“¹⁾.

Vorbind în general despre prima etapă a acțiunii instituțiilor de arhivă în vederea atragerii populației la munca arhivistică, trebuie arătat că sîntem aici departe de îndeplinirea sarcinilor puse în fața noastră de Congresul XXI, al partidului, dar începutul a fost făcut. În etapa dată, este foarte important ca toți lucrătorii din arhive să-și însușească sarcina din acest domeniu și să manifeste maximum de inițiativă în organizarea în jurul instituțiilor de arhivă a unor active permanente formate din reprezentanți ai populației. În acest scop trebuie să ne adresăm, în primul rînd organizațiilor de partid și sovietice care, fără îndoială, vor acorda arhivelor ajutorul necesar în privința stabilirii contactelor cu organizații obștești ca: comsomolul, syndicatele, consiliile de pensionari, societățile

¹⁾ N. S. Hrușciov, *Cu privire la cifrele de control ale dezvoltării economiei naționale a U.R.S.S. pe anii 1959—1965*, Ed. Politică, Buc., 1959. p. 133.

pentru răspîndirea științei și cunoștințelor politice, cu organizațiile de scriitori, pictori, compozitori etc. Este foarte important să se stabilească contacte cu organizațiile de planificare și economice, cu consiliile economiei naționale, cu întreprinderile și instituțiile care sînt interesate. În primul rînd, în asigurarea ordinii în arhivele lor departamentale și în păstrarea materialelor documentare, iar în al doilea rînd, în folosirea documentelor arhivistice aflate în Arhivele Statului. În aceste organizații se vor găsi totdeauna oameni, din cei care lucrează sau au lucrat mai înainte — în prezent pensionari — care să poată aduce un ajutor, după puterile lor, în munca arhivelor și cu atît mai mult în munca arhivelor din departamentele lor.

Lucrătorii din instituțiile de arhivă trebuie și pot să realizeze o legătură nemijlocită cu institutele de învățămînt superior și școlile medii speciale, precum și cu profesorii și elevii claselor superioare din școlile medii de cultură generală. După cum ne-a arătat experiența, în aceste școli există mulți arhiviști entuziaști, și altfel nici nu s-ar putea, deoarece materialele documentare din arhive îi ajută pe profesori și elevi în munca lor practică și la învățatură.

Dar șefii instituțiilor de arhivă nu trebuie să uite că succesul în muncă nu vine de la sine. Este nevoie de o muncă intensă și minuțioasă de propagandă a documentelor arhivistice. Cetățenii trebuie să știe ce valoare reprezintă documentele arhivistice pentru știință, economie, istorie, informare. Trebuie să vorbim într-un chip lesne de înțeles despre munca arhiviștilor și despre acel ajutor cetățenesc de care aceștia au nevoie. În acest scop este necesar să folosim drept tribună toate măsurile obștești: consfătuiri, active, ședințe ale consiliilor științifice și pedagogice, presa locală periodică, radioul, televiziunea etc.

După cum ne arată experiența, ajutorul cetățenesc poate fi folosit în toate domeniile muncii noastre — în domeniul expertizării valorii materialelor documentare, completării arhivelor cu fonduri valoroase, la controlul activității arhivelor departamentale, la asigurarea păstrării materialelor documentare și folosirii lor multilaterale.

Deosebit de prețios poate fi ajutorul cetățenesc în asemenea probleme, cum ar fi căutarea materialelor pierdute în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, colectarea fondurilor particulare și, în primul rînd, depistarea persoanelor care dețin documente de valoare.

O măsură deosebit de importantă în sensul antrenării cetățenilor la munca instituțiilor de arhivă o constituie organizarea vizitării de către ei a Arhivelor Statului și departamentale. Importanța acestor vizite constă în faptul că masele largi ale oamenilor muncii încep să cunoască sarcinile arhivelor. Cetățenii încep să urmărească în chip activ păstrarea și starea materialelor documentare. În scopul întăririi acestui activ este nevoie ca reprezentanții populației, care au vizitat arhivele, să realizeze în viitor controlul asupra desfășurării procesului de înlăturare a lipsurilor din munca unor arhive, lipsuri dezvăluite cu ocazia unei vizite sau a unui control. În acest sens este plină de învățăminte experiența arhiviștilor din regiunea Vologda, unde după un control simultan al arhivelor departamentale, membrii comisiei — deputați în sovietele raionale și satești, acti-

viști ai comitetelor raionale executive, pensionari — urmăresc în mod sistematic înlăturarea lipsurilor din munca arhivelor, lipsuri care au fost constatate cu prilejul controlului.

Sporirea numărului membrilor consiliilor științifice, comisiilor de expertiză, de expertiză și control, comisiilor metodice prin antrenarea unor reprezentanți ai organizațiilor obștești, de planificare, economice (consilii ale economiei naționale etc.), ai instituțiilor de științe și pensionarilor va contribui, de asemenea, la încheierea activului.

În acele republici, ținuturi și regiuni, unde instituțiile de arhivă au antrenat activiști din rindurile populației, este nevoie ca la început aceștia să fie chemați la consfătuiri, unde se dezbate cele mai importante probleme ale muncii Arhivelor Statului și departamentale. Ar fi de dorit ca munca cu activul să se facă în așa fel, încât fiecărui activist să-i fie clare sarcinile fundamentale ale instituțiilor de arhivă în etapa dată și să participe după puterile sale la rezolvarea lor.

Mai târziu, cînd instituțiile de arhivă își vor crea un activ permanent și de nădejde, se pare că va fi posibilă organizarea unei societăți a istoricilor și arhiviștilor. Aceasta va fi o formă de organizare foarte importantă pentru mobilizarea arhiviștilor și cetățenilor în vederea rezolvării sarcinilor de asigurare a păstrării și folosirii multilaterale a bogățiilor documentare care oglindesc lupta eroică a partidului comunist, a statului sovietic și a întregului nostru popor pentru viitorul luminos al omenirii.

SĂ PREGĂTIM CADRE DE ARHIVIȘTI CORESPUNZĂTOR CERINTELOR VIEȚII *)

L. G. SADCICOVA

În ultimii ani, o dată cu introducerea tehnicii și tehnologiei noi, o dată cu apariția unor noi categorii de documente, practica arhivistică a cunoscut schimbări esențiale, fapt care nu poate fi desconsiderat în pregătirea cadrelor de tineri specialiști de către Institutul de istorie și arhivistică din Moscova.

Schimbările amintite constituie o mărturie a faptului că arhivistica a pășit într-o etapă nouă de dezvoltare, cerind arhiviștilor în primul rând o calificare mai înaltă. Să luăm, de pildă, componenta Fondului Arhivistic de Stat din zilele noastre. El se deosebește foarte mult de componența fondului din ultimii 5—10 ani. Dacă înainte marea masă a documentelor era formată din manuscrise pe hârtie, iar toate celelalte categorii constituiau o excepție, în zilele noastre crește rapid numărul unor asemenea documente ca fișele perforate, documentele fono-foto-cinematografice, înregistrări executate cu diferite aparate. O largă răspindire încep să cunoască înregistrările pe bandă de magnetofon.

Dezvoltarea rapidă și perfecționarea tehnicii micro-reproducerii va asigura realizarea pe scară largă a microfilmelor nu numai în arhive, ci și în instituții — în lucrările de secretariat, de evidență etc.

Înregistrările executate cu ajutorul aparatelor speciale sînt folosite pe scară largă în munca de cercetare științifică, în evidență și înregistrarea proceselor de producție; ele nu numai că există în număr foarte mare, dar constituie documente cu termen de păstrare lung sau permanent, deoarece oferă o informație de mare valoare.

Documentele noi create, ca și cele existente de mai mult timp trebuie folosite imediat și multilateral în interesul dezvoltării științei și producției. Tinerii arhiviști care intră în arhive direct de pe băncile institutului, trebuie să aibă o pregătire corespunzătoare, pentru a desfășura această activitate cu competență.

Sistemul muncii arhivistice de la noi trebuie să asigure nu numai răspîndirea imediată a tuturor cuceririlor științei și practicii în toate sectoarele economiei, dar trebuie să excludă posibilitatea efectuării unor munci paralele.

Schimbări și mai profunde în arhivistică sînt determinate de introducerea tehnicii noi. Tehnica arhivistică tradițională existentă (folosirea

*) Articol tradus din „Voprosi Arhivovedenia” („Probleme de arhivistică”), nr. 8/1960, p. 10.

timp de decenii a acelorași mijloace, metode de păstrare, evidență și folosire a documentelor) nu mai poate asigura obținerea rapidă a unor informații complete, necesare muncii organizatorice, de conducere, științifice, de proiectare și construcții.

Pe vechea bază organizatorică și tehnică a arhivisticii nu mai pot fi rezolvate eficient problemele răspindirii rapide a experienței înaintate, a muncii de informare și a informațiilor

Necesitatea reorganizării arhivisticii, a metodelor de muncă pe baza noii tehnici este impusă nu numai de sporirea numărului de documente și de ridicarea operativității în ceea ce privește folosirea lor, ci și de faptul, că dezvoltarea tehnicii, introducerea pe scară largă a mecanizării și automatizării în producție, schimbă rapid însăși lumea documentelor, de a căror păstrare și folosire este chemată să se ocupe arhivistica.

Introducerea pe scară largă a mecanizării și automatizării în toate domeniile economiei naționale și ale conducerii are o legătură directă și nemijlocită cu arhivistica.

La ordinea zilei se află problema dezvoltării viitoare a mecanizării evidenței, a lucrărilor de proiectare-construcție și tehnico-ingineresti. Într-un viitor apropiat se va construi un mare număr de noi rafturi, transportoare, mașini pentru mecanizarea muncii și lucrărilor de secretariat, mașini pentru restaurarea mecanică a materialelor documentare etc.; se va construi un mare număr de aparate pentru citit microfilme, pentru imprimarea microcopiilor pozitiv, utilaje pentru păstrarea microfilmelor. Va fi pusă la punct și construirea unor aparate pentru obținerea automată a informațiilor.

În iunie 1960 a fost convocată la Moscova o conferință consacrată problemelor mecanizării muncii tehnicienilor și inginerilor și a muncii lucrătorilor din aparatul administrativ de conducere.

Una din comisiile conferinței s-a ocupat cu problemele mecanizării muncii administrative de conducere, a lucrărilor de secretariat și ale arhivisticii.

În referatele și discuțiile purtate în cadrul acestei comisii s-a subliniat necesitatea mecanizării pe scară largă a lucrărilor de secretariat, care nu constituie un scop în sine, ci un mijloc important de ridicare a productivității și de îmbunătățire a desfășurării muncii de conducere, de introducere a tehnicii în arhivistică, de reutilare a arhivelor; s-a vorbit despre schimbarea calitativă inevitabilă a componentei Fondului Arhivistic de Stat și despre necesitatea de a folosi documentarea plastică (fotografii, cinematograf) însoțită de texte explicative scrise la mașină sau înregistrate oral; s-a discutat și despre metodele noi, de perspectivă, în conservarea și restaurarea documentelor, metode bazate pe materiale și mașini noi.

O seamă de referenți și vorbitori au dezvoltat problema pregătirii unor cadre corespunzătoare de specialiști necesare în vederea rezolvării juste a sarcinilor ce stau în fața organelor arhivistice.

Astăzi, în toate laboratoarele de cercetare științifică a problemelor privitoare la regimul de păstrare, restaurare și conservare a documentelor de hirtie, a fotorestaurării și microfilmării, în laboratoarele din producție

și în laboratoarele atelierelor, problemele tehnologice sînt studiate de arhiviști și de ingineri-tehnologi specialiști în hirtie, de poligrafi sau ingineri cinfoto. Ici, colo, în acest domeniu, încep să lucreze și arhiviștii, dar, de regulă, aceștia ocupă funcții de șefi de laboratoare sau ateliere.

Actualmente Institutul de istorie și arhivistică din Moscova pregătește mai ales arhiviști istorici. Este adevărat că de cîtiva ani catedra de teorie și practică arhivistică pregătește cu succes, în anii superiori, specialiști pentru arhivele fonofotocinematografice și tehnice. Cursului de „Documentele tehnice și fonofotocinematografice din arhive” îi sînt afectate 140 de ore (60 ore de curs și 80 ore de lucrări în laborator). Specializarea studenților, care manifestă interes față de acest obiect, se realizează cu ajutorul cursurilor și seminariilor speciale din anii IV și V de studii (aproximativ 100 de ore). Acești studenți pregătesc apoi un proiect de an cu o temă corespunzătoare, care după o cercetare aprofundată se transformă ulterior în lucrare de diplomă.

Doritorii de a se specializa și de a lucra apoi în arhivele fonofotocinematografice și tehnice sînt întotdeauna foarte mulți; totodată acești specialiști primesc numeroase propuneri din partea diferitelor unități de arhive din întreprinderi și institute de cercetare științifică.

În 1957 a fost înființat, pe lângă catedra de teorie și practică arhivistică, un laborator de tehnologia păstrării materialelor documentare, în care se desfășoară lucrări practice cu studenții anului III, lucrări legate de regimul de păstrare, restaurare și conservare a documentelor de hirtie și microfiliate.

Pînă în 1957 tehnologia păstrării se predă numai la curs (38 ore); acesta era însoțit de unele experiențe, executate pe grupe. Din 1957, pentru lucrările de laborator au fost afectate 20 ore, iar pentru curs 10 ore. După trei lucrări de laborator (12 ore) studenții trebuie să-și însușească întregul regim de păstrare, restaurare și conservare a documentelor pe hirtie, iar după o singură lucrare — microfilmarea.

În cadrul lucrărilor de laborator studenții execută singuri lucrări nu prea mari. Ultima lucrare de laborator se face în laboratorul de microfilmare și în atelierul central de restaurare al Direcției Generale a Arhivelor Statului.

În timpul afectat studierii celor două cursuri (tehnologia păstrării și microfilmarea) studenții pot realiza doar o însușire superficială a disciplinelor respective. Este adevărat că studenții cursurilor serale și fără frecvență ale Institutului de istorie și arhivistică din Moscova se află într-o situație și mai grea: la cursurile serale, pentru studierea temelor amintite, sînt afectate 16 ore, iar la cursurile fără frecvență — 12 ore.

Forma de verificare a cunoștințelor studenților a fost mereu schimbată. În anul școlar 1957—1958 studenții au dat examenul la tehnologia păstrării documentelor o dată cu examenul de teorie și practică arhivistică (se făcea media generală a notelor).

În 1959 s-a introdus un colocvii cu calificative, iar în 1960 examen general, ca și în anul 1957.

Experiența lucrărilor de laborator la tehnologia păstrării și microfilmării a demonstrat că studenții le frecventează cu multă plăcere.

În cursul anilor 1958—1960 cîțiva studenți s-au specializat în acest domeniu și au fost numiți în munci corespunzătoare.

În felul acesta se prezintă situația în Institut, în ceea ce privește pregătirea specialiștilor pentru arhivele fonofotocinematografice și tehnice, la tehnologia păstrării și microfilmării documentelor. Este limpede că această situație nu este nici pe departe satisfăcătoare. Studenții trebuie să înceapă a se specializa în problemele tehnicii arhivisticii încă din primii ani de studii și la catedrele speciale.

Pînă în prezent catedra de teoria și practica arhivisticii folosește profesori de teoria și practica arhivisticii, de documente și arhive fonofotocinematografice și tehnice, de tehnologia păstrării și microfilmării. Este adevărat că în planul de învățămînt pe anul 1959—1960 aceste discipline nu mai figurează; ele intră, oricît s-ar părea de ciudat, în cursul de teoria și practica arhivisticii, dar figurează ca discipline în orarul institutului.

Experiența ne-a arătat că ședințele cu toți membrii catedrei dau puține rezultate, fapt pentru care în cadrul catedrei au fost organizate două comisii metodice — una conduce munca profesorilor de teoria și practica arhivisticii, cealaltă — munca profesorilor de la disciplinele tehnice.

Specializarea studenților în problemele tehnicii și tehnologiei trebuie să se realizeze cu ajutorul catedrelor speciale și a unor programe speciale, în care disciplinele speciale să ocupe 70—75%.

O atenție deosebită trebuie acordată pregătirii de specialiști pentru arhivele tehnice departamentale, ale căror materiale sînt folosite deosebit de intens.

Institutul trebuie să găsească în fruntea pregătirii marii armate de specialiști, care să fie în stare nu numai să ajute arhivelor și instituțiilor să-și însușească tehnica nouă, dar să și conducă munca științifică de cercetare a laboratoarelor respective, să prelucreze metode noi de păstrarea documentelor, o tehnologie nouă, avansată, de conservarea și restaurarea documentelor, noi tipuri de arhivă, să introducă pe scară largă mecanizarea și automatizarea tuturor proceselor.

Institutul nu trebuie să se mulțumească doar cu pregătirea de noi cadre, ci trebuie să organizeze cursuri de specializare pentru lucrătorii din *Arhivele Statului și departamentale*, cursuri care să-i ajute în însușirea rapidă a tehnicii noi, să-și reorganizeze munca într-un chip nou.

La conferința unională, rectorul Institutului de istorie și arhivistică din Moscova, A. S. Roslova, a comunicat că, îndeplinind indicațiile Consiliului de Miniștri, începînd din anul școlar 1960—1961 institutul trece, conform noului plan de învățămînt, la pregătirea unor specialiști în lucrările de secretariat. Afară de aceasta, în institut va fi înființat un laborator de studierea documentelor și tehnicii documentare.

Acesta este abia începutul muncii.

Pentru pregătirea noilor specialiști în lucrările de secretariat este necesară crearea unei noi catedre, dar acest lucru este insuficient. Se simte nevoia înființării unei catedre de sine stătătoare și pentru pregătirea specialiștilor în arhive fonofotocinematografice și tehnice, pentru tehnologia păstrării și microfilmării documentelor.

A VI-A CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ A MESEI ROTUNDE A ARHIVELOR, VARȘOVIA, 16—19 MAI 1961

La cea de a VI-a Conferință internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor, care s-a ținut la Varșovia în zilele de 16—19 mai 1961, au participat delegați din 24 țări din Europa (între care și R.P.R.), America și Asia. Au mai participat delegați din partea O.N.U., U.N.E.S.C.O. și Federației Internaționale de Documentare. La chestionarul trimis de Secretariatul General al Consiliului Internațional al Arhivelor tuturor țărilor membre, au răspuns un număr mai mare de țări, însă unele nu au participat la lucrările conferinței.

S-au dezbătut pe larg următoarele probleme, cuprinse în raportul Secretarului General al Consiliului Internațional al Arhivelor, R. H. Bautier, întocmit pe baza răspunsurilor la chestionar :

- Colaborarea internațională în materie de arhive ;
- Arhivele și dreptul internațional (2 zile) ;
- Arhivele și organizațiile internaționale și interguvernamentale.

Din raportul întocmit de Secretariatul General asupra problemelor care au format ordinea de zi a Conferinței, din discuțiile purtate și rezoluțiile adoptate, a ieșit în evidență întărirea spiritului de colaborare în domeniul arhivelor. Acest fapt a fost subliniat de mai multe delegații, care au recunoscut că atât Conferința Mesei Rotunde de la Varșovia, cât și întreaga activitate a Consiliului Internațional al Arhivelor, se află la un nivel mai ridicat ca în anii precedenți, pe linia întăririi continue a colaborării între state, indiferent de sistemul lor social, avînd la bază principiul coexistenței pașnice.

a) *Colaborarea internațională în materie de arhive*

Discuțiile la acest punct au cuprins probleme referitoare la accesibilitatea arhivelor în străinătate, microfilmări, organizări de expoziții arhivistice internaționale, acordare de ajutor tehnic arhivistic, schimb de publicații etc.

Privitor la accesibilitatea arhivelor din străinătate pentru cercetători, posibilitățile de microfilmare și circulația documentelor originale pentru organizare de expoziții etc., părerile delegaților au fost diferite. Unii s-au situat pe punctul de vedere al unui larg liberalism în această materie. După părerea lor, documentele de arhivă pot circula fără a fi nevoie de măsuri restrictive ; majoritatea delegaților au preconizat, însă, limitarea folosirii materialelor și măsuri de control necesare, fără a împiedica cercetarea în scopuri științifice și practice a materialelor.

Delegația R.P.R. a luat o poziție hotărâtă față de propunerea acelor care susțineau ca documentele originale să circule fără nici o limită și fără măsuri de siguranță. Am arătat că documentele de arhivă oglindesc istoria și cele mai bune tradiții ale unui popor și ca atare ele nu pot fi lăsate pe mîna unor oameni de afaceri care urmăresc numai interese materiale. Considerînd că aceste documente sînt pentru noi mai valoroase decît aurul, am propus măsuri pentru închiderea tuturor canalelor prin care ele s-ar putea scurge din depozite spre safe-urile samsarilor și speculanților.

Documentele trebuie folosite de cei care prețuiesc adevărata lor valoare și care prin activitatea lor științifică scot la iveală tradițiile de luptă ale fiecărui popor — istoria sa.

Mijloacele tehnice moderne ajută la îmbogățirea fondurilor arhivistice cu microfilme și fotocopii. Părerea majorității delegaților a fost ca microfilmarea să se facă pe bază de convenții bilaterale între țările interesate. S-a mai arătat că în ce privește organizarea expozițiilor internaționale, originalele ar putea fi foarte bine înlocuite cu copii sau alte reproduceri executate în condițiuni artistice.

S-a discutat problema ajutorării țărilor mai puțin dezvoltate cultural și a celor care și-au dobândit recent independența și nu au posibilități de a-și organiza arhivele. Rezoluția, care a fost votată în unanimitate, prevede acordarea întregului ajutor posibil acestor țări, atât de statele membre ale C.I.A. cât și de U.N.E.S.C.O. S-a constatat că aceste țări au nevoie, în special, de sprijin tehnic și cadre calificate (propunere făcută de delegația Poloniei).

Alte rezoluții, propuse și votate în legătură cu acest punct al ordinii de zi, sînt :

— Rezoluția prin care Conferința a VI-a a Mesei Rotunde a Arhivelor recomandă Comitetului Executiv C.I.A. de a se constitui un comitet de studiu al problemelor în legătură cu microfilmarea seriilor complete de documente sau a fondurilor întregi, la cererea instituțiilor din străinătate.

— Rezoluția privitoare la studiarea de către Comitetul Executiv C.I.A. a problemelor legate de organizarea de expoziții internaționale și de stabilirea unor norme practice pentru expedierea documentelor.

— Rezoluția prin care se recomandă Direcțiilor Centrale ale Arhivelor statelor membre ale C.I.A. și altor arhive, să comunice și să facă schimburi — contra cost — de cataloage și inventare, din care au imprimate exemplare în plus.

— Rezoluția prin care Conferința face un apel către toate instituțiile arhivistice de a semnală țărilor interesate documentele care circulă în țările lor (librării) și care interesează istoria unei alte țări.

Propunerea D.G.A.S. din R.P.R. în ce privește editarea unui dicționar arhivistic și unificarea terminologiei arhivistice internaționale, a fost menționată în raportul general și din informațiile primite de la delegatul U.N.E.S.C.O. va fi luată în studiu în viitorul apropiat, iar fondurile bănești vor fi asigurate de U.N.E.S.C.O.

Tot în legătură cu colaborarea internațională și în special în vederea completării unor fonduri istorice din depozitele noastre cu microfilme și fotocopii, am inițiat la Varșovia discuții bilaterale cu conducătorii arhivelor de stat din Polonia și Turcia. De asemenea, ne-am exprimat dorința de a lărgi schimbul de microfilme și fotocopii cu Austria, unde există mult material ce interesează istoria patriei noastre.

b) *Arhivele și dreptul internațional.*

Această problemă considerată ca cea mai spinoasă a fost discutată în două ședințe (17 și 18 mai).

În ce privește partea introductivă — elaborarea dreptului internațional privind arhivarea acestuia pe opoci istorice — discuțiile nu au fost prea extinse și nici nu s-au concretizat în propuneri sau rezoluții, fiind mai mult de domeniu teoretic. Mai interesantă a fost discutarea unor probleme practice în materie de arhive, survenite ca urmare a primului și celui de-al doilea război mondial, care au adus însemnate schimbări teritoriale pe harta lumii.

Din discuțiile purtate și în special din propunerea delegației Uniunii Sovietice, care a stat la baza unei rezoluții unanim acceptată, s-a desprins principiul că toate arhivele deplasate din cauza războiului, vor trebui să fie restituite proprietarilor legitimi.

Delegația R.P.R. a ridicat problema arhivelor ce ne aparțin în urma tratatelor de pace încheiate după primul război mondial, a arhivelor ce au fost restituite de noi altor state și a colaborării internaționale. În acest sens am menționat ajutorul dat de U.R.S.S. prin restituirea integrală a documentelor de arhivă și a valorilor artistice salvate în cursul primului război mondial. Pentru completarea fondurilor noastre, am propus, după cum s-a arătat mai sus la capitolul „Colaborarea internațională în materie de arhive”, extinderea colaborării cu Austria, Turcia și cu alte țări.

De altfel, în legătură cu lichidarea fostei monarhii austro-ungare și executarea tratatului de la Saint-Germain, au luat cuvîntul delegațiile din R. P. Ungară, R. S. Cehoslovacă, R.P.F. Iugoslavia și altele.

Delegația Uniunii Sovietice a arătat că după terminarea celor două războaie mondiale, U.R.S.S. a restituit arhivele care aparțineau altor state și a primit o parte din arhivele sale, însă mai există unele țări, care, cu toate demersurile făcute, nu au restituit statului sovietic arhivele luate de trupele invadatoare în cursul celui de-al doilea război mondial.

De altfel, mulți delegați au remarcat că în tratatele de pace clauzele privitoare la arhive sînt neclare și incomplete. De regulă primează clauzele politice și economice, cele arhivistice fiind amintite sumar. De aci necesitatea de a-și spune cuvîntul autorizat și arhiviștii țărilor respective, care să fie consultați totdeauna cînd se redactează articolele privitoare la arhive.

În legătură cu arhivele și modul de desfășurare a războaielor în epoca contemporană, un subcapitol discutat la acest punct al ordinei de zi, s-a arătat că nu există posibilități practice legale de a reglementa problema, ea rămînînd la buna înțelegere între cei interesați.

Conferința a făcut un apel către delegații prezenți, pentru a se face demersuri pe lângă guvernele lor, ca acestea să ratifice convenția internațională pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat, întrucît pînă în prezent abia 5 țări au ratificat-o (printre care și țara noastră). Ar fi folositor ca convenția să fie ratificată și de guvernele celor 45 de țări ale căror Arhive de Stat au aderat la ea încă din 1945.

După lungi discuții, în care s-au arătat aspecte ale dreptului internațional public și privat în materie de arhive, restituirii, deplasări, distrugerii etc., Conferința a adoptat mai multe rezoluții printre care cităm :

— Conferința a VI-a a Mesei Rotunde recomandă Comitetului Executiv C.I.A. de a constitui un comitet însărcinat cu studierea problemelor practice ale dreptului internațional legate în special de modificările teritoriale.

— Conferința a VI-a a Mesei Rotunde consideră că arhivele constituie un bun prețios al fiecărei națiuni și că fiecare națiune are dreptul de proprietate asupra arhivelor proprii. Consideră că e de dorit ca în baza principiilor dreptului internațional și în scopul întăririi păcii și prieteniei între popoare, să adreseze un apel către instituțiile arhivistice ale tuturor țărilor din lume, ca să se ia toate măsurile posibile în vederea restituirii fondurilor și documentelor de arhivă, deplasate în cursul celui de-al doilea război mondial, proprietarilor legitimi (proponere făcută de delegația Uniunii Sovietice).

c) *Arhivele și organizațiile internaționale și interguvernamentale.*

Problema arhivelor create de diferite organizații internaționale care funcționează pe teritoriul unor state a fost dezbătută în ultima ședință a Conferinței, la 19 mai.

S-a ridicat problema păstrării și folosirii acestor arhive, mai ales în situația cînd instituțiile respective se desființează sau își schimbă sediul.

Delegații unor țări au propus ca arhivele acestor instituții să fie centralizate la O.N.U., în acest scop Secretariatul O.N.U. trebuind să dispună de personal specializat și spațiu de depozitare, pe care azi nu le are, după cum a relatat delegatul O.N.U. la Conferință.

Alți delegați, între care al Franței, cred că soluția nu e acceptabilă, „...deoarece deplasarea arhivelor create de diverse organizații internaționale la sediul O.N.U. este greu de realizat. De altfel sediul O.N.U., în prezent la New-York (S.U.A.) poate fi mutat oricînd în altă parte“. S-a mai propus de către delegatul Italiei ca arhivele acestor organizații să rămîină în țările în care și-au avut sediul, cu drept de acces pentru toate țările, deoarece aceste arhive sînt bunuri comune ale tuturor țărilor.

Nici Organizația Internațională de Documentare Științifică din Bruxelles nu poate centraliza aceste arhive, din cauza lipsei de spațiu și personal.

Nu s-a adoptat nici o rezoluție în problema arhivelor organizațiilor internaționale, rămînînd să se facă demersuri pe lângă U.N.E.S.C.O., prin Comitetul Executiv al C.I.A. în scopul soluționării ei. Pînă atunci, țările pe teritoriul cărora au

funcționat organizații internaționale au datoriat să ia măsuri pentru păstrarea arhivelor acestora.

Înainte de încheierea dezbaterilor Conferinței Mesei Rotunde, la propunerea delegatului Poloniei, H. Altman, care a prezidat ultima ședință, s-a propus confirmarea alegerii D-lui Charles Braibant în calitate de Președinte de onoare al Consiliului Internațional al Arhivelor făcută la a 5-a Conferință a Mesei Rotunde de la Lisabona din 1959, pentru meritele sale deosebite în întărirea colaborării internaționale în domeniul arhivelor.

Conferința a ratificat alegerea D-lui Charles Braibant ca Președinte de onoare a C.I.A.

Apoi, Președintele a făcut un scurt rezumat al lucrărilor celei de a VI-a Conferințe a Mesei Rotunde, mulțumind organizatorilor și participanților pentru concursul dat în vederea bunei desfășurări a lucrărilor. El a constatat că această Conferință se ridică deasupra nivelului celor anterioare, prin felul cum au fost abordate și soluționate problemele puse în discuție pe marginea raportului Secretarului General R. H. Bautier, care a constituit o bună bază de discuție. În mod special a subliniat spiritul de înțelegere și colaborare, care a existat la delegații țărilor participante.

Luînd cuvîntul în încheiere, Dl. Charles Braibant a propus ca viitoarea Conferință a Mesei Rotunde să aibă loc în Spania, la Madrid, după luna mai 1962, avînd ca ordine de zi: „Delimitarea activității arhivelor față de alte instituții“.

N. DINU

A. CORUI

ÎNȚILNIRILE REDACȚIEI REVISTEI ARHIVELOR CU CITITORII

În lupta pentru victoria socialismului și comunismului, frontul ideologic capătă o importanță deosebită. În etapa actuală, Partidul Muncitoresc Român acordă o mare atenție activității ideologice, punând accentul pe educarea oamenilor muncii în spiritul devotamentului față de marea cauză a construcției socialiste, al atitudinii comuniste față de muncă, precum și lichidarea ră-mășițelor concepțiilor și moravurilor burgheze, pregătind omul societății noi, om cu o înaltă ținută moral-politică, cu o bogată cultură spirituală.

În această muncă și luptă, partidul folosește multiple și variate mijloace. Unul din aceste mijloace este presa comunistă, armă ascuțită a partidului împotriva dușmanilor și prietenă devotată a oamenilor muncii.

Izvorul principal al forței presei comuniste l-a constituit totdeauna legăturile ei strânse și permanente cu masele de oameni ai muncii. Chiar în condițiile cele mai grele ale ilegalității, presa comunistă avea legături strânse cu un mare număr de colaboratori și corespondenți în întreprinderi, instituții, la sate.

Astăzi, presa din țara noastră, condusă și îndrumată de partid, constituie un factor activ în opera de desăvârșire a construcției socialismului. Ea transmite în masele largi cuvântul partidului, le îndrumază în îndeplinirea mărețelor hotărâri ale Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Român, promovind cu consecvență, în paginile ei, noul și experiența înaintată în muncă.

Urmind exemplul luminos al presei comuniste, presa de specialitate din țara noastră, condusă de partid, militează pentru ridicarea permanentă a conținutului ideologic, pentru legarea problemelor teoretice de practica construcției socialiste și combaterea de pe pozițiile înaintate ale învățăturii marxist-leniniste a tezelor antiștiințifice ale ideologiei burgheze. Presa de specialitate trebuie să caute continuu metode noi de mărire a eficacității ei în sprijinul cercetărilor științifice și al producției, în sprijinul construcției socialiste.

În vederea îmbunătățirii modului său de apariție și în scopul stabilirii unui contact mai strâns cu viața, cu cei care folosesc în mod concret conținutul ei, conducerea Revistei Arhivelor, organul de presă arhivistic din țara noastră, a organizat în cursul acestui an întâlniri cu cititorii săi în principalele centre universitare și culturale ale țării — București, Cluj și Iași.

La aceste consfătuiri au fost scoase în evidență părțile pozitive ale revistei, lipsurile ei, clarificându-se în bună parte sprijinul pe care-l așteaptă din partea revistei cercetătorii științifici, lucrătorii din arhivele instituțiilor și întreprinderilor, arhiviștii din rețeaua Arhivelor Statului și cititorii în general.

S-a relevat, cu această ocazie, că Revista Arhivelor și-a câștigat un prestigiu bine meritat în rîndul celorlalte publicații de specialitate din țara noastră, a înregistrat o continuă creștere a conținutului ideologic, îmbunătățindu-și forma grafică de prezentare de la un număr la altul.

Revista Arhivelor, au remarcat cititorii, a participat cu ultimele ei numere mai accentuat la evenimentele vieții politice și sociale, s-a legat mai strîns de problemele practice construcției socialiste, aducîndu-și contribuția la înțele-

gerea rolului arhivelor în socialism și la necesitatea folosirii acestora în interesele de partid și de stat.

Revista Arhivelor a contribuit la sprijinirea permanentă a cercetărilor științifice și mai cu seamă a celor istorice, ca urmare a sarcinilor trasate de partid pentru scrierea Tratatului de istorie a României.

Participanții la constatare au criticat o serie de lipsuri ale Revistei Arhivelor care scad din valoarea publicației, reducând eficiența sprijinului pe care-l așteaptă din partea revistei în munca lor practică.

Numeroși vorbitori, care au luat cuvîntul, au relevat ca o lipsă a revistei insuficienta claritate în profil. Ei au constatat faptul că în revistă se conturează mai precis caracterul arhivistice și istoric, într-o proporție relativ echilibrată.

Cercetătorii istorici sînt de părere că această proporție trebuie păstrată și în viitor, dat fiind faptul că arhivele folosesc în primul rînd cercetării istorice, care găsește în documente o informare nelimitată.

Cercetătorii din alte domenii (economie, tehnică, literatură, artă etc.) găsesc că o asemenea orientare este unilaterală, depășită în condițiile folosirii materialelor documentare în socialism, recomandînd ca Revista Arhivelor să slujească larg cît mai multe și variate domenii de activitate, dată fiind însăși varietatea materialelor documentare și a informațiilor ce conțin.

Cerînțele mari privind documentarea, în toate sectoarele construcției socialiste, obligă la o folosire cît mai largă a arhivelor în scopuri științifice și direct în producție, în sprijinul economiei naționale. Totuși, ținînd seama de importanța cu totul deosebită a arhivelor pentru istorie, Revista Arhivelor va acorda și pe viitor un spațiu corespunzător informării istorice în paginile sale.

O lipsă constată de majoritatea participanților care au luat parte la dezbateri este sărăcia articolelor de teorie și practică arhivistice. Este vorba în special de problemele teoretice de arhivologie.

Fără îndoială că revista nu urmărește să umple paginile sale cu probleme de tehnică arhivistice, reducînd întreaga publicație la un manual de strictă specialitate cu o redusă sferă de circulație. Această sarcină urmează a fi realizată prin buletinul („Probleme de arhivistică”) intern, care a și început să apară. Revista Arhivelor va publica consecvent articole de teorie arhivistice și probleme importante de practică în arhive, care să folosească deopotrivă arhivistilor și cercetătorilor în munca științifică a acestora cu documentele.

Unele articole publicate în revistă nu au avut un caracter practic, util, constatîndu-se o insuficiență legătură cu viața. Această lacună, constată de cititori, va forma în viitor una din problemele care vor sta în centrul atenției comitetului de redacție.

Un alt aspect negativ sesizat de cititorii din rîndul cadrelor didactice universitare, a fost lipsa de preocupare din partea revistei față de educația arhivistice a studenților din facultăți, în special din acele centre care nu au secții de arhivistică (Cluj, Iași, Timișoara, Craiova, Galați, Brașov). Pentru viitoarele cadre, care în munca lor vor folosi documentele, indiferent în ce sector de muncă vor activa, sînt necesare noțiunile principale arhivistice, cunoașterea importanței arhivelor, ajutîndu-i astfel în activitatea lor.

În paginile revistei nu s-a manifestat destulă combativitate împotriva vechii mentalități și atitudinii retrograde față de arhive. Au lipsit exemple concrete de conducători de întreprinderi și instituții care continuă să considere arhivele ca un balast de care trebuie să se scape cu orice preț.

Cititorii revistei au criticat comitetul de redacție că nu a acordat atenția cuvenită științelor auxiliare ale istoriei ca cronologia, diplomatia, sigilografia etc., în care sens o informare mai bogată în paginile revistei ar fi constituit un sprijin dat cercetătorilor din aceste domenii de activitate.

În cercetarea fenomenelor social-politice și economice ale trecutului, cunoașterea istoricului instituțiilor are o mare însemnătate căruia, însă, Revista Arhivelor nu i-a rezervat decît un spațiu foarte limitat. Cunoștințele asupra istoricului instituțiilor servesc cercetătorului, totodată, pentru studierea cu ușurință a fondurilor arhivistice, aspect important în procesul de documentare al omului de știință.

Această lipsă a fost evidențiată în special de către cititorii din Transilvania, care au susținut necesitatea acută a unor astfel de articole, în special pentru această regiune istorică.

Arhivele existente la creator și care constituie un volum principal de arhivă a Fondului Arhivistic de Stat nu au intrat îndeajuns în atenția revistei, cu atât mai mult, cu cât aceste fonduri, în marea lor majoritate, sînt necunoscute cercetătorilor.

Fiind cunoscut faptul că în multe țări vecine și în altele există importante și numeroase documente privitoare la țara noastră, trebuia acordată o atenție sporită unor asemenea documente, Revista Arhivelor fiind cea mai indicată să publice informații ample despre existența, starea și conținutul lor. Nu a existat preocuparea necesară nici pentru recenzarea și prezentarea unor colecții de documente tipărite în unele țări, colecții care cuprind și informații utile cercetătorilor ce se desfășoară în țara noastră.

Cititorii și colaboratorii revistei s-au referit și la calitatea materialelor publicate, la modul în care autorii au abordat problemele cele mai diferite constatănd, în mod just, că au existat articole scrise la un nivel scăzut, prezentarea unor fonduri și documente s-a făcut fără suficient discernămint critic, obiectivist, fără o interpretare științifică marxist-leninistă, corespunzătoare.

Au fost publicate materiale disperate, fără să se caute a se completa informarea și cu alte documente existente în arhive și necercetate încă.

Nu au lipsit nici observațiile juste privitoare la sistematizarea internă a materialului în revistă și la forma în care au apărut unele articole. Unii cititori s-au referit la faptul că în sumar nu este nevoie să se respecte totdeauna criteriul cronologic, iar alții au sesizat că nu se menține o proporție satisfăcătoare a materialelor pe rubrici.

Au existat în unele numere de revistă multe greșeli de corectură, denaturări de cuvinte, lipsuri în ortografie și punctuație.

La publicarea documentelor în limbi străine s-au strecurat unele greșeli serioase. Coperta revistei nu a fost totdeauna corespunzătoare conținutului revistei.

Desigur că s-au făcut și alte observații, dar spațiul nu permite a le însera în întregime în nota de față. Ele însă au fost consemnate, urmînd a fi analizate și aplicate treptat, în funcție de posibilități.

În cadrul consfătuirilor, în discuțiile purtate, s-au făcut și multe propuneri valoroase, o parte din ele fiind puse în aplicare chiar începînd cu nr. 2/1961. Astfel, s-a căutat ca conținutul ei să fie legat mai strîns de sarcinile actuale trasate diferitelor sectoare în documentele de partid, de comemorări etc., să se prezinte documentele sau articolele legate și de alte domenii de activitate decît cele de istorie sau arhivistică, ca teatru, literatură, folclor. S-a creat o rubrică nouă de prezentare a achizițiilor documentare noi ale Arhivelor Statului. S-a mărit numărul de recenzii ale revistelor străine, sau de lucrări de specialitate, așa cum s-a propus.

Din discuțiile purtate în cadrul acestor consfătuiri s-a desprins concluzia că Revista Arhivelor a obținut succese evidente de la un număr la altul, dar că nu a reușit încă să răspundă în măsura necesară unor sarcini importante care-i revin — sprijinirea activității arhivistice, îmbogățirea cunoștințelor de specialitate ale arhivelor și ale cercetătorilor științifici care folosesc materialul arhivistic, informarea concretă a sectoarelor de producție ale economiei naționale.

Față de aceste constatări deosebit de importante, Comitetul de redacție a luat o serie de măsuri menite să ducă la mărirea eficacității acestei publicații în munca arhivistului, a cercetătorului științific și a muncitorului din producție. Aceste măsuri se referă în primul rînd la planul tematic care va fi mai strîns legat de obiectivele izvorîte din documentele Congresului al III-lea al P.M.R. și din alte documente de partid și de stat, la ridicarea continuă a calității materialelor publicate, la îmbunătățirea formei de prezentare grafică și la revizuirea sistemului de difuzare a revistei.

Toate discuțiile, observațiile critice și propunerile făcute la aceste consfătuiri formează un îndreptar prețios pentru comitetul de redacție, în vederea îmbunătățirii viitoare a publicației.

Comitetul de redacție apreciază că acest mod de legătură cu cititorii revistei constituie un mijloc eficace de a înlătura lipsurile, de a strânge legăturile de muncă între redacție și colaboratori, de a face ca revista să răspundă mai concret la cerințele cercetării științifice și la necesitățile de informare a producției.

Asemenea consfătuiri urmează să aibă loc anual în fiecare regiune din țară.

Comitetul de redacție ține să mulțumească pe această cale tuturor cititorilor săi care au participat la consfătuiri, au luat cuvântul și au arătat interes pentru dezvoltarea continuă a organului de presă al Direcției Generale a Arhivelor Statului. Faptul că unii colaboratori și cititori au declarat că ei consideră Revista Arhivelor ca o publicație a lor, a tuturor celor care activează în frontul ideologic și cultural din țara noastră, condus și îndrumat de partid, constituie o deosebită apreciere a eforturilor Comitetului de redacție și a redacției pentru apariția în condiții bune a revistei.

Având permanent în față sarcinile conținute în documentele de partid, contribuind la realizarea obiectivelor care stau în fața Direcției Generale a Arhivelor Statului în etapa actuală, Revista Arhivelor se va strădui să realizeze sarcinile ce-i sînt trasate.

V. TRANDAF

Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.
nr. 1—2, an VII, Editura „Scinteia“, 1961, 215 p.

Numărul festiv al „Analelor Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.“ este consacrat în întregime aniversării a 40 de ani de la crearea Partidului Comunist din România. Acest număr studiază aspectele luptei revoluționare a clasei muncitoare din România, premergătoare creării Partidului Comunist din România, împreună cu procesul de formare a partidului. Publicația constituie încă o contribuție la îmbogățirea literaturii de specialitate, aducând date și documente noi și interesante referitoare la înființarea Partidului Comunist din România. Nr. 1—2 din revista „Anale“ oferă o documentare și informare prețioasă prin studiile și materialul documentar prezentat pentru întreaga masă de cititori din țara noastră. După cum se poate aprecia, conținutul a fost gândit și orientat în a face o prezentare omogenă a acestei perioade. Studiile, cu toate că sînt independente, au o înălțare logică, prezentînd aspectele de luptă ale clasei muncitoare în mod cronologic, urmărindu-se succesiv etapele parcurse de clasa muncitoare în lupta sa.

Acest fapt permite cititorului să-și formeze o vedere de ansamblu asupra acestei perioade. Etapele de luptă a clasei muncitoare sînt prezentate în articole și studii de sine stătătoare, stabilindu-se o legătură firească, constituind astfel un tot unitar, o prezentare armonioasă a acestei perioade. Cu fiecare studiu se parcurge cîte o perioadă din experiența, lupta plină de abnegație, intransigența și hotărîrea revoluționară a Partidului Comunist în lupta de apărare a purității

marxism-leninismului și de aplicarea lui creatoare.

Ilustrarea istoricului mișcării muncitorești, premergătoare creării Partidului Comunist din România și de după aceea, cuprinde perioada anilor dinaintea lui 1917 pînă în 1922. În această perioadă mișcarea muncitorească a cunoscut un deosebit avînt revoluționar sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a culminat cu crearea partidului în 1921. Perioada imediat de după crearea partidului consemnează pe de o parte reacția conducerii guvernamentale burghezo-moșierești împotriva avîntului revoluționar al maselor muncitoare și împotriva Partidului Comunist, care a culminat cu procesul din Dealul Spirii (1921—1922) și pe de altă parte, lupta pe care a dus-o Partidul Comunist împotriva terorii dezlănțuite de clasele conducătoare.

În lumina celor spuse vom prezenta pe scurt principalele studii și referate.

Publicația se deschide cu editorialul intitulat *Partidul Muncitoresc Român — conducătorul poporului nostru în lupta pentru libertate, pace și victoria socialismului*. Editorialul este închinat aniversării partidului și consemnează în linii mari drumul glorios parcurs de partidul marxist-leninist. Se face prezentarea istoricului organizării clasei muncitoare din țara noastră. Cuprinde perioada dinaintea primului război mondial, de la 1893 cînd s-a format primul partid muncitoresc din țara noastră, Partidul Social-Democrat, care cu toate limitele sale politico-ideologice a constituit o victorie pentru clasa muncitoare, un pas însemnat pe drumul unirii socialismului și înți-

fic cu mișcarea muncitorească. Este apoi descrisă epoca marilor lupte ale clasei muncitoare dintre anii 1918—1920 duse sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie până la crearea Partidului Comunist din România, în anul 1921. La 8 mai 1921 s-a deschis la București Congresul Partidului Socialist, care a decis, prin majoritate zdrobitoare de voturi, crearea Partidului Comunist din România și aderarea lui la Internaționala a III-a, Internaționala Comunistă. Crearea Partidului Comunist din România a fost rezultatul luptei de secole a poporului pentru eliberarea sa socială și națională, rezultatul procesului de dezvoltare a luptei revoluționare a clasei muncitoare.

Crearea Partidului Comunist din România a constituit o victorie istorică a clasei muncitoare și a poporului român, un triumf al leninismului asupra oportunistului în mișcarea muncitorească din România.

De la crearea sa, Partidul Comunist din România a continuat și dezvoltat cele mai bune tradiții revoluționare ale poporului și ale mișcării socialiste, mișcare care s-a născut în România în a doua jumătate a secolului trecut, și a luptat în mod consecvent pentru unitatea politică, ideologică și organizatorică a clasei muncitoare. Partidul, atașat maselor și sprijinindu-se pe ele, și-a asumat sarcina istorică de a organiza și de a conduce lupta muncitorilor pentru apărarea Uniunii Sovietice, împotriva pregătirilor unui război imperialist antisovietic, pentru eliberarea muncitorilor de jugul exploatarei, pentru independență națională și socialism.

Partidul Comunist din România a fost organizatorul și conducătorul luptelor de la Grivița din februarie 1933 — cele mai mari lupte ale clasei muncitoare române înainte de 23 August 1944 — al luptei împotriva fascismului și a criminalului război antisovietic.

Partidul Comunist a organizat și a condus insurecția armată din august 1944 în condițiile create de înaintarea victorioasă a Armatei Sovietice eliberatoare — împotriva agresiunii fasciste. Insurecția armată a constituit începutul revoluției democrat-populare din țara noastră. Lupta maselor populare sub conducerea Partidului Comu-

nist Român a avut ca principal rezultat cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare aliată cu țărâna muncitoare, trecându-se la construcția societății socialiste.

După Congresul I al Partidului Muncitoresc Român care a consfințit unitatea clasei muncitoare, poporul român, având la conducere clasa muncitoare în frunte cu partidul ei de avangardă, a trecut la realizarea marilor transformări revoluționare.

Al III-lea Congres al P.M.R., care a avut loc în 1960, a consfințit victoria socialismului în R.P.R. și a trasat ca sarcină desăvârșirea construcției socialiste în anii ce vor urma, deschizând perspectivele trecerii treptate spre comunism.

Drumul pe care l-a parcurs partidul nostru în cei 40 de ani de activitate constituie un exemplu de abnegație în slujba intereselor clasei muncitoare, de intransigență și fermitate revoluționară, de apărare consecventă a purității marxism-leninismului și de aplicarea lui creatoare.

„Documentele, publicate, privitor la crearea Partidului Comunist din România” au fost selecționate și pregătite pentru tipar de tov. N. Blană și M. Tălăngescu. Cele 15 documente sînt publicate fie după Arhivele centrale ale Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., fie că sînt extrase din ziarul „Socialismul” din anii 1921, 1922. În aceste documente publicate sînt incluse manifeste, articole din presa muncitorească, mandate ale delegaților la Congresul I al Partidului Comunist și scrisoarea care comunică aderarea P.C.R. la Internaționala a III-a. Se prezintă și scrisoarea lui Pandele Becheanu către un muncitor de la Atelierele C.F.R. Constanța. Scrisoarea reflectă concepția ideologică înaintată, a membrilor grupurilor comuniste, muncitorul metalurgist Pandele Becheanu fiind o figură proeminentă a acestor grupuri. Documentele reflectă aspecte importante din lupta pentru crearea partidului marxist-leninist și din activitatea desfășurată de P.C.R. în primii ani ai existenței sale. Documentele ilustrează creșterea avântului revoluționar al clasei muncitoare între 1917—1920, intensificarea, în sinul clasei muncitoare, a luptei ideologice împotriva oportunistului și reformismu-

lui. De la un capăt la altul documentele sînt străbătute de ideea internaționalismului proletar, de dorința de a zădărnici planurile intervenționiste ale regimului burghezo-moșieresc împotriva puterii sovietice.

În articolul „*Tradițiile revoluționare de luptă ale mișcării muncitorești din România pînă la 1917*”, autorii V. Rață și A. Deac scot în evidență faptul că procesul de făurire a partidului comunist este strîns legat de aceste tradiții de luptă ale mișcării muncitorești, care au fost preluate și dezvoltate de către P.C.R. Ele fac parte integrantă din trecutul glorios de luptă al clasei muncitoare și reprezintă un tezaur prețios al poporului nostru muncitor.

Clasa muncitoare exploatată și lipsită de cele mai elementare drepturi democratice n-a încetat să lupte împotriva burgeoisiei și a moșierilor, contra infiltrării capitalului străin, pentru apărarea intereselor poporului muncitor, pentru revendicări social-economice și democratice.

Clasa muncitoare în lupta sa revoluționară a găsit forme de organizare adecvate, începînd cu organizațiile cele mai simple — ca asociațiile de ajutor mutual, pentru a continua cu organizații profesionale și apoi politice, ajungînd la crearea partidului marxist-leninist — P.C.R. Un rol deosebit de important în organizarea clasei muncitoare l-a jucat răspîndirea socialismului științific și a ideologiei marxist-leniniste prin grupurile socialiste avansate sau comuniste în lupta împotriva concepțiilor reacționare, a misticismului și obscurantismului, în lupta pentru promovarea concepțiilor avansate, materialiste. Răspîndirea marxism-leninismului a contribuit la clarificarea politică, ideologică și organizatorică a mișcării muncitorești.

Mișcarea muncitorească din România a fost în permanență preocupată de apărarea intereselor țărănimii muncitoare și de a rezolva pe cale revoluționară problema agrară. Socialiștii avansați au adoptat o poziție justă și în rezolvarea chestiunii naționale. Mișcarea muncitorească s-a îndreptat fără încetare împotriva militarizării, împotriva războaielor imperialiste, a războaielor de jaf și invazie, pentru

pace și coexistență pașnică între popoare.

Continuarea acestui articol o constituie prezentarea făcută de A. Varga în „*Avîntul mișcării revoluționare din România în 1917—1921*”. Lupta revoluționară a clasei muncitoare după 1917 a cunoscut o perioadă de avînt sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a culminat prin fondarea Partidului Comunist în 1921. Articolul analizează cauzele acestui avînt revoluționar care a caracterizat această perioadă a mișcării muncitorești, experiența cîștigată și rezultatele. Toată această perioadă s-a desfășurat în împrejurările agravării condițiilor de muncă ale clasei muncitoare și sub influența ideilor Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Imediat după primul război mondial frământările sociale au cuprins întreaga clasă muncitoare din țară: greve în masă, revoltă în flota maritimă, mișcări țărănești, luptele de la 13 decembrie 1918 și alte acțiuni importante. În 1919, grevele s-au răspîndit în întreaga țară. Revendicările erau pentru salarii mai mari, pentru eliberarea celor arestați, recunoașterea consiliilor sindicale muncitorești etc.

În 1920, mișcarea muncitorească a cunoscut forme și mai accentuate de luptă. Amploarea grevelor a crescut, caracterul economic și politic combinîndu-se cu demonstrații mari de masă. Punctul culminant l-a constituit greva generală din 1920, care deși a fost trădată de elemente social-democrate de dreapta, totuși a demonstrat forța clasei muncitoare unite. Experiența a demonstrat necesitatea de a crea Partidul Comunist care să fie singurul organizator și conducător ferm al mișcării clasei muncitoare. Partidul Comunist s-a format cu ocazia Congresului I, ținut la 8 mai 1921, cînd majoritatea copleșitoare a delegaților au votat transformarea Partidului Socialist în Partid Comunist și afilierea lui la Internaționala a III-a, Comunistă.

Alături de aceste acțiuni se manifesta solidaritatea față de Rusia Sovietică și de proletariatul revoluționar din Ungaria. Acest aspect este cuprins în studiul „*Solidaritatea maselor muncitoare din România cu Rusia Sovietică (1918—1920)*” semnat de Gh. Unc. Articolul tratează acest aspect al luptei care se desfășoară ca timp, în

aceeași perioadă de avânt revoluționar, cînd grevele politice, manifestațiile și întrunirile erau îndreptate și împotriva politicii contrarevoluționare, antisovietice dusă de cercurile guvernante din România, perioada care a culminat, așa după cum s-a arătat, cu crearea Partidului Comunist.

Primului congres al Partidului Comunist din România i s-a acordat un studiu aparte semnat de Gh. Stoica și Fl. Dragne. În prima parte a articolului s-au analizat momentele principale din perioada premergătoare congresului, apoi se analizează pe larg lucrările congresului. Principalele chestiuni discutate la ordinea de zi au fost: discuția la raportul asupra adeziunii la Internaționala Comunistă și programul partidului. În cadrul Congresului a avut loc demascarea și înfrîngerea curentului centrist din partidele socialiste, care era împotriva transformării partidului socialist într-un partid comunist. Elementele revoluționare, care au demască curentul centrist erau reprezentate prin muncitorii din întreprinderile industriale importante, muncitori dintre cei mai conștienți, luptători de elită pentru cauza clasei muncitoare, care erau pentru transformarea lui și afilierea la Internaționala a III-a, Comunistă. Discuția pe marginea afilierii a dus la crearea Partidului Comunist din România.

Delegații la congres au votat în majoritate pentru Partidul Comunist.

În concluzie, articolul arată importanța istorică a creării Partidului Comunist din România, care a constituit o victorie a leninismului, asupra oportunismului și reformismului din mișcarea muncitorească din România. O dată cu avîntul mișcării muncitorești și cu formarea partidului o vie reacție de oprimare a comuniștilor s-a declanșat de către clasele exploatare, aspect care a fost analizat de N. Popescu în articolul „*Lupta P.C.R. împotriva terorii dezlanțuite de burghezie și moșierime asupra maselor muncitoare. Procesul din Dealul Spirii. (1921–1922)*”. Statul burghezo-moșieresc a acționat cu cruzime împotriva clasei muncitoare și a conducătorilor ei. După înființarea partidului, marea majoritate a delegaților la primul congres al partidului au fost arestați. În închisoare comuniștilor li

s-a aplicat un regim de teroare, iar după o deținere arbitrară de aproape 9 luni, li s-a înscenat monstruosul proces cunoscut sub numele de procesul din Dealul Spirii. La proces li s-au adus acuzații false, documente contrafăcute împotriva, au fost calomniați, li s-au luat declarații smulse cu forța etc.

Autorul a scos în evidență atitudinea de luptă și hotărîre pe care comuniștii au opus-o regimului și acțiunile de solidaritate cu clasa muncitoare din alte țări. Comuniștii au transformat boxa acuzațiilor în tribună de acuzare, denunțînd regimul burghezo-moșieresc, corupția, exploatarea și teroarea care domnea în România, dezmințînd acuzațiile false aduse de burghezie.

Procesul din Dealul Spirii a constituit un eșec al politicii reacționare a claselor exploatare din România și o victorie a Partidului Comunist care s-a dovedit un partid cu o politică fermă și atașat clasei muncitoare.

Partidul Comunist cu toată teroarea dezlanțuită n-a putut fi distrus. Întrînd în ilegalitate, doi ani mai tirziu, partidul s-a orientat în mod consecvent după ideologia marxist-leninistă, combinînd activitatea ilegală cu cea legală. Partidul a rămas pe mai departe organizatorul și conducătorul luptei revoluționare pentru libertatea socială și independența națională.

În afară de cele arătate mai sus, în cuprinsul revistei mai sînt prezentate articole cu caracter comemorativ și note bibliografice.

În „*A 90-a aniversare de la proclamarea Comunei din Paris*”, autorul N. Copoiu trece în revistă principalele faze ale primului stat de dictatură a proletariatului, și ilustrează ce a însemnat pentru istorie „Comuna”. Multe din detaliile privitoare la unele aspecte ale luptei duse de proletariatul francez se bazează pe o monografie „*La Comune de 1871*” apărută în *Edition Sociales*, la Paris, în 1960, sub redacția istoricilor marxiști francezi, Jean Bruhat, Jean Dantry și Emile Tersen. În finalul articolului se consemnează și participarea militanților progresiști romîni la apărarea Comunei din Paris. Printre participanții romîni care au luat parte la apărarea Comunei au fost Dimitrie Dobrescu, Ion Cernătescu, Constantin Haralambie. Presa și

publicațiile vremii au consemnat acest fapt.

La *Note bibliografice* se prezintă „Calendarul muncii pe anul 1921” de I. Felea și o notă asupra apariției volumului I din „Istoria României” de C. Mocanu. În prezentarea sa, I. Felea subliniază deosebitul interes ce-l prezintă lucrarea pentru cercetătorii istoriei, deoarece ea reflectă lupta ideologică, gradul de conștiință la care au ajuns grupurile comuniste din România și limitele lor ideologice cât și gradul de pătrundere a ideologiei marxist-leniniste în mișcarea muncitorească din România. Lucrarea este încă un aport adus în cunoașterea și studierea istoricului mișcării muncitorești din țara noastră.

Numărul recent din revista „*Anale*” e de un real folos pentru toți cei

care studiază istoria P.M.R. sau pentru istorici. Tratarea justă, partinică, a importantelor aspecte ale mișcării muncitorești din țara noastră, cât și modul de a publica și interpreta documentele, ajută mult muncii de cercetare științifică. Revista ne ajută și pe noi arhiviștii în orientarea muncii noastre de prelucrare a materialelor documentare — de pe pozițiile științifice ale marxism-leninismului. Cu noăsterea revistei „*Anale*” ne ajută în orientarea activității spre prelucrarea acelor fonduri care oferă materiale din epoca contemporană și pe care trebuie să le punem la dispoziția cercetării științifice pentru alcătuirea de studii sau colecții de documente privitoare la istoria partidului și a patriei noastre.

V. COSTACHE

Istoria României (Vol. I) Comuna primitivă. Sclavagismul. Perioada de trecere la feudalism. Editura Academiei R.P.R., 1960, LXVII + 889 pag. + 16 planșe ; 190 figuri + 4 viniete.

Istoriografia românească burgheză din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a fost dominată de activitatea unor istorici ca B. P. Hașdeu, Al. Odobescu, Al. Papiu Ilarian, Gh. Bariț, Gr. Tocilescu, A. D. Xenopol, N. Iorga, I. Bogdan, D. Onciul, R. Rosetti, C. Giurescu și V. Pîrvan. Preocupându-se cu prioritate de problemele evului mediu și ale epocii antice, ei au elaborat lucrări de sinteză cu un incontestabil merit. Trebuie remarcat însă că întreaga istoriografie burgheză a apărut interesele de clasă ale burgheziei și moșierimii și a avut la bază concepții idealiste-metafizice. Excepție au făcut democratul revoluționar N. Bălcescu și M. Kogălniceanu, exponenți ai gândirii istorice progresiste în perioada de avânt a luptei antif feudale, care culminează cu revoluția de la 1848.

După eliberarea României de sub jugul fascist și instaurarea regimului democrat-popular, un rezultat pozitiv al istoriografiei marxiste l-a constituit apariția celor trei ediții ale manualului de „Istoria României”, realizat

de un colectiv sub conducerea acad. M. Roller. În același timp, colectivul istoricilor marxiști din țara noastră a întreprins noi cercetări orientate înspre problemele fundamentale ale istoriei României, ale istoriei mișcării muncitorești și ale istoriei partidului marxist-leninist al clasei muncitoare din România, care au fost publicate în diferite reviste sau ca lucrări monografice separate.

Răspunzînd sarcinii trasate de Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român, efortul depus de autori pentru elaborarea, în lumina materialismului istoric, a primului volum din „Istoria României” este merit să umple un gol în istoriografia țării noastre. Potrivit periodizării marxist-leniniste, acest prim volum cuprinde comuna primitivă partea I, sclavagismul (apariția și formarea relațiilor sclavagiste în Dacia), partea a II-a și epoca sclavagistă romană (sec. I—III e.n.), partea a III-a și perioada de trecere la feudalism (partea a IV-a).

În partea I-a, *paleoliticul* și *mezo-liticul*, autorii se ocupă de orinduirea

comunei primitive, plecând de la apariția omului pe pământul României. Cercetările arheologice din Valea Dîrjovului, de la complexul Bicaz, din ultimii ani, dovedesc antropogeneza pe acest teritoriu acum vreo 400.000 de ani. Inceputurile organizării gentilice materiale sînt reprezentate prin resturi de fosile de elefant sudic, elefant vechi, cămilă, rinocer etrusc și cal sălbatic, precum și prin unelte de muncă care dovedesc că o climă prielnică dezvoltării plantelor și vinatului a atras pe malul Oltului cete nomade de hominizi. Urmele culturii materiale din această epocă au fost descoperite în Oltenia, la Baia de Fier, Dobromira și Fărcașele, în Muntenia în carierrile de pietriș de lângă București, la Giurgiu și Lapoșu, în Transilvania la Ohaba-Ponor, Cioclovina, Iosășel, Căpușul-Mic și Băile Herculane, iar în Moldova la Ceahlău, Valea Lupului, Ripiceni, Mitoc și Buda. Această răspîndire a urmelor culturii materiale dovedește aria mare locuită de tribali în paleolitic.

Neoliticul cuprinde perioada de înflorire a organizării gentilice matriarhale.

În această epocă asistăm la o creștere a cantității produselor muncii oamenilor, în raport cu epocile precedente, cînd, din cauza slabei dezvoltări a forțelor de producție, orînduirea socială era mai puternic dominată de legăturile de gîntă.

Această epocă se caracterizează printr-o perfecționare a procedeelelor de prelucrare a uneltelor de piatră, os și corn. Aria culturii materiale se lărgește acum considerabil. În Transilvania ea cuprinde localitățile Oradea, Cîmăfălia, Vârșand, Cerna, Deva, Tărtăria, Rupea, Cluj, Cheile-Turzii, Decea-Mureșului, Alba Iulia, Petrești, Ariușd, Tg. Mureș și Gornești; în Oltenia — Ostrovul Corbului, Verbița, Verbicioara, Rast, Orlea, Vădastra, Crușov, Ostrovu-Șimian și Sălcuța; în Muntenia — Ipotești, Slatina, Cireașovu, Tangîru, Vidra, Dudești, Glinna, Giulești, Tîrșor, Spanțov, Boian-Vărăști, Aldeni, Brăilița, Teiu, Căscioarele, Sultana și Monteoru; în Moldova — Suceava, Glăvănești-Vechi, Larga-Jijiel, Valea Lupului, Traian, Zănești, Perieni, Stoicani, Izvoare, Hăbășești, Cucuteni, Trușești și Corlățeni; în Dobrogea — Ciamurlia de

Sus, Baia Hamangia, Gura Dobrogei, Constanța, Mangalia, Cernavodă, Luncași, Medgidia și Costinești.

În decursul epocii neolitice s-a lărgit mult cîmpul activității productive a oamenilor. Legăturile de rudenie prin sînge au încheiat comunitatea, iar munca în comun, proprietatea comună asupra mijloacelor de producție și repartiția egală a produselor au cimentat relațiile comunitare. Spre sfîrșitul acestei perioade apar și condițiile care au făcut necesară formarea marii familii patriarhale, ca celulă economică, în opoziție cu gînta.

Inceputurile societății gentilice patriarhale și ale destrămării comunei primitive. Epoca bronzului. Apariția bronzului — spun autorii — este factorul care determină în acest răs-timp progresul esențial în dezvoltarea forțelor de producție și modifică în chip caracteristic relațiile de producție, fără însă ca aceste transformări să ducă la o restructurare calitativ nouă a societății. Armele egalează și unelor depășesc în număr uneltelor de bronz, fapt care dă epocii bronzului un aspect războinic. Unelte și bare de bronz s-au descoperit la Deva, Vlcele, Beșineu, Predeal, Sinaia, Ostrovul Corbului, Maglavit și Schitu. Apariția și dezvoltarea lentă a proprietății private a dat naștere unei oarecare diferențieri de avere și sociale, fără a pune însă în primejdie temeiurile comunei primitive. Acest fenomen este confirmat de descoperirile unor podoabe de aur și argint la Șmig, raionul Mediaș; Rovine, raionul Pecica; Tîgănași, raionul Vinju Mare și mai ales cel de la Tufalău, raionul Sf. Gheorghe. În suprastructură apar caracterelor unei democrații militare de tip incipient.

Epoca mijlocie a destrămării comunei primitive. Prima epocă a fierului. Epoca fierului este mai bogată în progrese decît celelalte epoci ale istoriei societății primitive. Procesul de difuzare a metalurgiei fierului pe teritoriul Romîniei s-a realizat pe calea elenică, calea nord-est-balcanică și calea italică. La începuturile acestei epoci se intensifică păstrutul care a dus la intensificarea exploatării sării de care se leagă și activitatea de schimb. Agricultură cade pe plan secundar, urmînd să-și redobîndească — pe regiuni — primul loc, după inventarea

uneltelor agricole noi. Democrația militară atinge o treaptă mai dezvoltată. Documentarea actuală îngăduie autorilor să sesizeze firul dezvoltării organice, autohtone, de la epoca bronzului la cea a fierului pe tot teritoriul țării noastre.

Stabilirea pe teritoriul Dobrogei a primelor orașe — state de tip sclavagist: coloniile grecești. Coloniile, pornite din centrele cele mai înaintate ale lumii grecești din secolele VIII-VII î.e.n. — Chalcis din Eubeea, Milet, Focea, Rhodos, Megara și Corint — și stabilite în Dobrogea unde au format orașe-state, au avut o mare înfriurire pe tărîm economic, politic și cultural asupra populației băștinașe. Centre comerciale, ele au stabilit legături cu șefii triburilor locale, al căror spor de produse putea constitui o bază de schimb. Dorința de cîștig a șefilor de triburi, tendința de acaparare a mărfurilor grecești de lux au înăspriț exploatarea elementelor locale, grăbind procesul de diferențiere economică și socială mai vechi, contribuind la întărirea aristocrației tribale locale și într-o fază ulterioară, la apariția primelor forme sclavagiste în rîndurile populației autohtone din Dobrogea.

Epoca tîrzie a destrămării comunei primitive; începuturile îndepărtate ale sclavagismului; comunitățile getodace; epoca a doua a fierului. În epoca a doua a fierului, procesul de destrămarea a comunei primitive sub forma democrației militare intră într-o fază de accelerare. Întrebuintarea uneltelor de fier se intensifică și se generalizează. Adoptarea plugului cu brăzdar de fier aduce o pronunțată dezvoltare a agriculturii, care, alături de creșterea vitelor, rămîne principala ocupație a triburilor geto-dace. Relațiile de schimb sînt mai asidue nu numai cu negustorii greci, dar și cu triburile învecinate. Produsele de import devenind insuficiente față de creșterea cerințelor, se dezvoltă meșteșugurile locale. Treptat se naște proprietatea privată — mai întîi asupra vitelor și a obiectelor mobile, apoi asupra pămîntului — și se dezvoltă exploatarea muncii sclavilor. Creșterea productivității muncii și a producției accentuează diferențierile sociale, împărțirea în bogați și săraci.

Uniunile de triburi capătă tot mai mult o organizare cu caracter militar. În fruntea lor se ridică un conducător care își exercită autoritatea prin consultarea sfatului capilor de triburi și de ginți. Războaiele de pradă devin în această vreme obișnuite.

Partea a II-a — Apariția și formarea relațiilor sclavagiste în Dacia.

Perioada Burebista — Decebal (sec. I î.e.n. — 106 e.n.). Această perioadă se caracterizează prin două mari schimbări — una de ordin intern și alta de ordin extern — ce se petrec în sinul societății geto-dace de pe teritoriul țării noastre. Procesul intern constă în continuarea și accentuarea diferențierii din sinul societății, datorită dezvoltării accelerate a forțelor de producție care duce la lichidarea treptată a vechilor relații de producție și la crearea relațiilor antagoniste. Acest proces împinge societatea getodacică la încercări de organizare social-politică superioară a statului sclavagist începător.

Schimbarea de ordin politic extern se manifestă prin neîncetata luptă a geto-dacilor împotriva tendințelor de cîmpire a teritoriului lor de către romani. Între aceste lupte se remarcă cu multă vigoare cea dusă de Burebista și apoi cea dusă de Decebal, cînd acest stat este transformat în provincie romană sub numele de Dacia.

Contactul cu celelalte triburi vecine, în special cu grecii, și apoi cu romanii, împing înainte dezvoltarea culturii materiale și celelalte elemente culturale de natură ideologică, politică, științifică și religioasă, care se adaugă la fondul băștinaș. În ultimele două secole cultura dacilor poate fi considerată ca o cultură de tip superior stadiului primitiv—rural al triburilor patriarhale, avînd caracterul unei civilizații opidane, cu centre puternice economice constînd din agricultori, meșteșugari, plebe muncitoare și sclavi. În meșteșugul războiului, dacii s-au dovedit maeștri. Rețeaua de cetăți și forturi așezate pe înălțimi este o dovadă de tactică militară înaintată.

Partea a III-a. Epoca sclavagistă romană (sec. I-III e.n.). Caracterul stăpînirii romane în Dacia prezintă două aspecte. Ea s-a instaurat prin violență și s-a menținut printr-o armată numeroasă și printr-un puternic sistem

de apărare. Totuși epoca stăpînirii romane a însemnat un progres al culturii materiale și al celei spirituale. Viața economică se desfășoară cu intensitate în toate domeniile. Se întemeiază orașe. Se construiesc drumuri, se exploatează bogățiile subsolului și ale solului, meșteșugarii prelucurează materiile prime, se ridică clădiri din piatră și cărămidă, se fac lucrări edilitare, se cioplesc monumente din piatră cu inscripții pe ele.

Moneda romană pătrunse în Dacia cu cel puțin două secole mai înainte de cucerirea romană. Dezvoltarea relațiilor marfă-bani are loc la oraș, la țară schimbul fiind mai rar. Cît privește impozitele și vămile ce se plăteau în Dacia, autorii menționează ca impozite directe pe cel funciar și capitația. Dările indirecte și vămile erau mult mai variate și numeroase.

Realizările acestei epoci, însă, au fost posibile, în condițiile societății sclavagiste dezvoltate, numai datorită extinderii și înăsprirei exploatarei în aproape toate ramurile producției și ale vieții sociale. În Dacia romană, populația autohtonă este deosebit lovită și nedreptățită, în raport cu coloniștii aduși din afară; ea este ostilă stăpînirii romane, împotriva căreia se ridică și luptă.

Orașul exploatează satul prin diferite mijloace; cu timpul însă și la orașe se formează o pătură săracă, lipsită de mijloace de producție. Criza generală a imperiului roman din secolul al III-lea, criză a însăși orînduirii sclavagiste, are repercusiuni și în Dacia. Frământată în interior de contradicțiile sociale cauzate de gravele nemulțumiri ale populației exploatate și atacată din afară tot mai violent de triburile libere ale dacilor și ale altor popoare, Dacia nu mai poate fi menținută de romani și este părăsită pe timpul împăratului Aurelian. Izvoarele literare și ultimele descoperiri dovedesc că din provincia Dacia nu făceau parte Crișana, Țara Oașului și Maramureșul de astăzi, iar la est de Carpați întreaga Moldovă și Muntenia pînă la Olt, abstracție făcînd de timpul scurt — aproximativ un deceniu — cît aceste din urmă teritorii au aparținut Moesiei Inferioare.

Viața culturală. Religiiile. Romanizarea. Limba și scrierea latină pătrund

în vremea stăpînirii romane și în lumea satelor, dar folosirea acestora apare mult mai frecventă la orașe și în caste. În relațiile dintre băștinași și cuceritori, precum și dintre diferitele neamuri de coloniști veniți aici, limba latină reprezintă mijlocul unic de înțelegere comună, ceea ce a grăbit procesul de folosire și de răspîndire a ei.

Varietatea divinităților adorate în Dacia oferă un adevărat mozaic, care se datorește în primul rînd componenței etnice împestrițate a coloniștilor, militarilor, sclavilor și a altor elemente, care vin aici cu zeii lor de acasă, adorați în Dacia, alături de ai populației autohtone.

Deși stăpînirea romană în Dacia depășește cu puțin un secol și jumătate, romanizarea provinciei a fost intens organizată în comparație cu alte regiuni ale imperiului. Noile raporturi sociale ce se cristalizau în Dacia și răspîndirea modului de viață roman atrăgeau în sfera romanizării o parte a populației înstărite. Elementele autohtone din teritoriile orașelor, regiunilor miniere, cîmpiilor fertile și de pe pămînturile afectate castrelor au fost mai intens romanizate decît cele retrase în regiuni muntoase. În procesul romanizării un rol deosebit l-au avut recruții indigeni, trimiși în a doua jumătate a secolului al III-lea e.n. pentru serviciul militar în alte regiuni, de unde, unii după 20—25 de ani, se întorceau în patrie romanizată. Multe trupe auxiliare din Dacia sînt recrutate din regiuni occidentale romanizate, iar serviciul militar îndelungat pentru soldații neromani îi silește pe aceștia să învețe și obiceiurile romane. Ca veterani, o mare parte din soldații legiunilor și trupelor auxiliare s-au stabilit în Dacia și, atît la sate cît și la orașe, au fost susținătorii romanității. Procesul de romanizare în Dacia a fost susținut și prin sincretismul religios.

Procesul romanizării a continuat intens și s-a desăvîrșit după părăsirea aureliană. Destrămarea vieții urbane, care începe la această dată, împrăstie la sate și în regiuni mai retrase elementele romanizate de la orașe, ducînd acolo limba latină și felul de viață roman.

Problema continuității elementului autohton daco-roman în provincia Dacia, după părăsirea ei de Aurelian, este

confirmată de noile cercetări și interpretări ale izvoarelor, în lumina materialismului istoric.

Stăpînirea romană în Dobrogea, Muntenia și Moldova. Dobrogea intră mai temeinic sub stăpînirea romană o dată cu cucerirea Daciei de către Traian. Întreaga linie a Dunării este întărită în cursul veacurilor I-III e.n. de numeroase castru și detașamente militare stabilite la Oescus, Troesmis, Capidava, Carsium, Arrubium, Noviodunum. Unele din aceste cetăți, pe lângă funcțiunea lor militară, au cunoscut în secolele II-III e.n. și o dezvoltare edilitară legată de viața civilă. Cît privește orașele grecești pontice, acestea au fost protejate de romani, atît ca noi celule economice, cît și ca puncte de sprijin pentru menținerea stăpînirii romane. Populația autohtonă a Dobrogei a rămas și în epoca romană, în marea ei majoritate, geto-dacică.

Integrată la provincia Moesia Inferioară începînd din anul 86 e.n., Dobrogea a cunoscut timp de două veacuri o perioadă de înflorire economică. Orașele pontice au desfășurat o largă activitate economică, întemeiată pe munca sclavilor și a meseriașilor liberi. S-au exploatat carierele de piatră necesare numeroaselor edificii publice și private. La înflorirea economică a orașelor pontice a contribuit, pe lângă producția locală de mărfuri și comerțul pe mare și pe Dunăre.

Apariția și dezvoltarea proprietăților, constituite pe seama uzurpării drepturilor de proprietate a satelor geto-dace din jurul orașelor grecești, au modificat, în sensul sclavagismului roman, străvechile relații agrare anterioare cuceririi romane. O mare parte din pămînturile situate lângă Dunăre au fost repartizate unităților militare romane.

În timpul stăpînirii romane, în sinul populației orașelor și mai ales a satelor din Dobrogea au apărut noi elemente în relațiile de producție, fapt care a contribuit nu numai la înmulțirea populației, dar și la formarea unor relații agrare noi. Exploatarea proprietăților se făcea cu mîna de lucru a sclavilor și mai ales a țărănilor din satele geto-dace, în vatra cărora se așezaseră coloniștii sau proprietarii romani. Relațiile marfă-bani, specifice orînduirii sclavagiste greco-romane, în raport cu epoca anterioară,

ating cea mai mare dezvoltare în această regiune în secolul al II-lea și în prima jumătate a secolului următor, de cînd ele reflectă tot mai mult criza social-economică a imperiului roman.

Muntenia și Moldova au fost lăsate în afara sistemului administrativ roman și în afara limes-ului. Dar o dată cu organizarea impusă de Traian prin întărirea limes-ului danubian al Moesiei Inferioare, au fost ridicate o serie de garnizoane și în interiorul Munteniei, la răsărit de Olt, precum și în sudul Moldovei. Aceste garnizoane, care depindeau de legiunile din Moesia Inferioară, erau instalate în castru construite atunci și aveau menirea de a păzi drumurile ce legau Moesia Inferioară de Dacia. Populația Munteniei și Moldovei era, în cea mai mare parte, geto-dacă. Muntenia și Moldova de sud și-au menținut mai departe populația lor getică, restrînsă în regiunile mai nordice de dealuri, trăind în formele vechii lor organizații patriarhale și plătind tribut imperiului. După invazia neamurilor germanice și a războiului pustiitor din anii 249—251 nu mai putea fi vorba de vreo reafirmare a autorității romane în Muntenia și Moldova.

Partea a IV-a. Perioada de trecere la feudalism (sec. IV—X e.n.).

O dată cu eliberarea Daciei de sub stăpînirea romană, societatea omeanească de pe teritoriul țării noastre a păsît într-o nouă perioadă de dezvoltare istorică, perioada de trecere la feudalism, care durează de la sfîrșitul secolului al III-lea pînă în secolul al X-lea e.n. Durata atît de lungă s-a datorat relațiilor diverse care au servit ca punct de plecare (relații gentilice, sclavagiste, de colonat), — ca factor intern — și influențelor negative sau pozitive ale populațiilor migratorii — ca factor extern. Populația daco-romană, eliberată de sub exploatarea statului sclavagist roman, s-a strîns în obștii sătești, agricole și păstorești, care dăinuieră și în perioada stăpînirii romane. Ele au fost principala formă de organizare la populațiile din Dacia și au avut un rol important în apariția și dezvoltarea feudalismului, deoarece în sinul lor s-au constituit clasele fundamentale ale orînduirii feudale. În același timp, pe o fișie de teren din Banat, Oltenia și Muntenia, unde stăpînirea

romană s-a mai menținut, aceasta sprijinea colonatul, iar în Dobrogea continua, alături de colonat, modul de producție sclavagist în faza de dezagregare, precum și obștiile țărănești. În condițiile acestor forme de viață socială și a imigrației triburilor germanice și a populațiilor de nomazi din stepă, care au stăpinit vremelnice teritoriul țării noastre, procesul de transformare economică și socială a decurs mai lent. Migrațiile popoarelor, pe lângă rolul pozitiv pe care l-au avut în desființarea exploatarei sclavagiste, au jucat și un rol de frână în dezvoltarea societății.

Stăpînirea romano-bizantină la sud de Dunăre. Spre deosebire de Dacia, teritoriul Dobrogei a rămas în continuare, pînă în secolul al VII-lea, sub stăpînirea imperiului. Această perioadă se caracterizează prin descompunerea sistemului sclavagist al economiei. Forma principală de exploatare a producătorilor direcți a ajuns colonatul, o formă de producție care corespunde perioadei de tranziție de la sclavagism la feudalism. În perioada dintre sec. IV—VII s-a produs, desigur, o schimbare calitativă în structura social-economică; a fost înlocuită ordinea sclavagistă în imperiul de rășărit și s-a trecut la o nouă orînduire socială. Această schimbare, fără îndoială, s-a petrecut și pe teritoriul Dobrogei.

Cultura din Scythia Minor, cum s-a numit teritoriul Dobrogei de prin sec. III, este reflectată într-o activitate constructivă intensă, cu importante realizări de caracter urbanistic. După numeroase lupte duse de armatele bizantine împotriva popoarelor migrațorii, Bizanțul nu mai dispune de teritoriile situate la nord de Balcani, ele intrînd în stăpînirea slavilor. Dobrogea a fost și ea colonizată de slavi. Populația autohtonă rămasă pe locurile ei a asimilat în mod treptat masa slavilor colonizatori.

În sec. VII, cînd se întrerupe pentru mai bine de două secole valul migrațiilor, populația daco-romană are posibilitatea să se dezvolte într-un ritm mai viu, în condițiile conviețuirii cu slavii, în așa măsură, încît, începînd cu sfîrșitul sec. IX constatăm deja existența unor organizații politice de tip feudal timpuriu. Chiar dacă apariția acestor formațiuni este documentată numai în ce privește granița

de vest a țării, în Transilvania și Dobrogea aceasta este totuși suficientă pentru a considera secolul al X-lea ca limita de sfîrșit a perioadei de apariție și formare a relațiilor feudale.

Dacia în perioada de trecere la feudalism. Populația autohtonă din Dacia. Populația autohtonă din Dacia este formată din populația romanizată, rămasă pe teritoriul provinciei, cît și din dacii liberi, inclusiv carpii, care după ce și-au dat contribuția lor la destrămarea statului sclavagist, au participat alăturîndu-se populației provinciei, la procesul de formare a unui nou mod de producție, mai avansat, ca și la formarea poporului român. Problema continuității romanității în nordul Dunării este stabilită de autori cu multă precizie, în lumina mărturiilor arheologice și monetare, a studiului circulației monedelor și a compoziției anumitor tezaure.

Invasia hunilor, a gepizilor și apoi a longobarzilor și avarilor a provocat o mare tulburare în rîndurile populației daco-romane, care a fost nevoită în sec. V—VI să părăsească vechile așezări și să se retragă în locuri mai ferite. Cu toate acestea, descoperirile arheologice dovedesc că viața nu a încetat cu totul în aceste secole. În sec. IV, pînă la venirea hunilor, legăturile economice și schimburile comerciale ale populației daco-romane sînt orientate spre teritoriile latine ale Illyricului, inclusiv Pannonia și spre nordul Italiei. O dată cu produsele materiale din teritoriile de la sud de Dunăre pătrund în nordul Dunării și curentele religioase; creștinismul se răspîndește și la populația daco-romană. Alături de dacii liberi, care în sec. II locuiau în preajma provinciei Dacia, pe la începutul sec. III începe să se afirme semînția carpilor, populație stabilă dacăci ce locuia în podișul central moldovenesc pînă la munții Carpați. În Muntenia, de asemenea, dacii constituiau populația băștinașă prin excelență. În urma contactului cu sarmații roxolani cultura carpilor s-a îmbogățit. În sec. III, triburile carpilor se aflau în etapa de destrămarea a relațiilor de comună primitivă, ei se constituiseră într-o puternică uniune de triburi, avînd organizare de democrație militară. Economia lor consta în agricultura extensivă cu plugul și creșterea vitelor. Meșteșu-

gurile luaseră o oarecare dezvoltare, păstrând încă un caracter casnic.

Bulgarii. Stăpînirea primului stat bulgar asupra teritoriului din stînga. Migrația popoarelor. Începînd încă din sec. III, prin Dacia s-au perindat pe rînd diferite populații: roxolanii și alani de neam sarmatic, goții, tairfalii și gepizii germanici, hunii și avarii, păstori nomazi migrînd din Asia. Sarmații, venind din regiunile uralo-caspice, pătrund spre apus mai tirziu decît sciții, pe care îi înlocuiesc în stepele din nordul Mării Negre dislocîndu-i sau absorbîndu-i. Presiunea lor s-a exercitat apoi spre sud, către Crimeea și Olbia și spre vest în direcția cursului inferior al Dunării. Sarmații se vor infiltra sau rîspîndi chiar durabil în anumite regiuni din aria carpațo-dunăreană a triburilor geto-dacice.

Pe la anul 50 e.n., iazigii — grup sarmatic — erau deja strămutați în regiunea dintre Tisa și Dunăre și în locul lor se deplasează spre Dunărea dobrogeană rudele lor, roxolanii, în timp ce dincolo de Don își face apariția ultimul grup sarmatic, alani. Descoperirile arheologice documentează în Moldova, pentru sec. II și III e.n. o populație stabilă dacică, care în textele antice din sec. III e.n. era cunoscută sub numele de carpi. Muntenia, regiune înconjurată din trei părți de provincii ale imperiului roman, nu putea fi locuită în sec. II e.n. prea dens de daci. O dată cu consolidarea supremației gotice în regiunea de silvo-stepă și apoi în cea de stepă din nordul Mării Negre, carpicii apar masați în Moldova și Muntenia pînă la Olt. Descoperirile arheologice semnalează pătrunderea sarmaților, după retragerea romanilor, în regiunea apuseană de cîmpie a Banatului.

Goții, ramură răsăriteană a populațiilor germanice, au coborît, probabil pe la începutul e. n., din sudul Peninsulei Scandinave în regiunea de la vărsarea Vistulei în Marea Baltică, iar de pe la sfîrșitul sec. II e.n. o parte din goți emigrează, în mai multe valuri, în silvo-stepa dintre Nipru și Don. În sec. IV e.n., goții s-au așezat efectiv atît în Moldova, cît și în Muntenia, Oltenia și Transilvania, dar și acum populația bășinașă continuă să locuiască tot teritoriul țării. Evenimentele din sec. IV e.n. se desfășoară

în regiunile de la nordul Dunării de jos într-o configurație etnică nouă, caracterizată prin așezarea goților pe teritoriile dacice și prin dominația lor militară și politică. Destinele goților pe teritoriul țării noastre s-au încheiat sub Athanaric, conducătorul vizigoților.

Hunii, porniți din părțile Chinei sub presiunea acțiunilor militare și politice întreprinse de dinastia chineză Han (202 î.e.n. — 220 e.n.), migrează spre vest și se stabilesc o vreme în spațiul dintre Don și Nistru. Se pare că numai după anul 420 e.n. hunii s-au mutat în cîmpia Tisei și a Dunării. Pentru spațiul carpațo-dunărean al țării noastre, năvala și dominația hunică a fost doar un episod, care a zdruncinat puternic temeiurile vieții sociale, dar nu a instalat aici o populație nouă, ci dimpotrivă a determinat emigrarea populațiilor de origine germanică și sarmatică.

Plecînd de pe țărmul Baltice, pe la mijlocul sec. III, coboară spre sud și gepizii. Apariția lor din răsărit, în apropierea Carpaților, determină retragerea spre apus a numeroase triburi germanice și de altă origine. Din punct de vedere al organizării politice, gepizii se aflau într-o fază înaintată a democrației militare; puterea regelui creștea în dauna importanței căpeteniilor de ginți și seminții.

Avarii, originari din Mongolia, migrează spre apus și așează în Pannonia în anul 568, au legături cu bizanținii. Ei au reușit să creeze o stăpînire care se întindea, la un moment dat, din nordul Carpaților pînă la Marea Adriatică și din stepele pontice pînă la Alpi. Pe teritoriul R.P.R. stăpînirea și supremația avară s-a manifestat în forme diferite. Ca o populație de călăreți nomazi, ei constituiau o pătură dominantă subțire. Un contact prea strîns între populația locală sedentară și călăreții nomazi nu putea să existe.

Slavii. Izvoarele scrise și datele arheologice ne oferă prețioase informații asupra perioadei așezării slavilor pe teritoriul R.P.R. Cele mai vechi urme slave descoperite pînă acum pe teritoriul țării noastre sînt cele de la Suceava-Șipot, datate din a doua jumătate a sec. VI e.n. și începutul sec. VII. Dar cel mai important complex pentru cunoașterea culturii slavilor din acest timp este necropola de la Sărata-

Monteoru, care cuprinde peste 1500 de morminte.

Indeleptându-se în primul rînd cu agricultura, ei au ocupat regiunile de cîmpie. Ajunși aici, slavii au venit în contact cu populația locală, care, din punct de vedere etnic varia de la o regiune la alta. În Moldova și în nord-estul Munteniei slavii au venit în contact cu populația autohtonă carpo-dacică; în Transilvania ei au găsit rămășițe ale populației gepide, precum și populație daco-romană. Datele lingvistice dovedesc că limba pe care a vorbit-o populația slavă de pe teritoriul țării noastre în sec. IX—X este limba slavă meridională de răsărit (bulgară), care în această vreme a exercitat o puternică influență asupra limbii străromâne.

În decursul sec. VI, diferitele triburi slave care au ajuns pe teritoriul R.P.R., se aflau în ultimul stadiu de dezvoltare a democrației militare, cînd războaiele de jaf pentru dobîndire de noi bogății au devenit unul din scopurile principale. Baza structurii sociale a triburilor ante și sclavine în secolele VI—VII o constituie marea familie patriarhală. Secolele VI—VII, iar în unele părți ale țării și secolul VIII, constituie perioada de trecere de la obștea patriarhală la obștea teritorială. În perioada secolelor VII—VIII structura socială a triburilor se schimbă în uniuni politice ale obștilor teritoriale, ce dobîndesc cu timpul caracterul unor formațiuni de tip statal. Grupurile slave de sud, pătrunzînd la nord de Dunăre în secolele IX—X în cadrul primului țarat bulgar, care este un stat de tip feudal timpuriu, contribuie la accelerarea procesului de feudalism al societății de pe teritoriul patriei noastre.

În perioada democrației militare apare la vechii slavi concepția religioasă cu personificarea forțelor naturii și a forțelor sociale. Ajungînd pe teritoriul țării noastre și în Peninsula Balcanică, ei au venit în contact cu creștinismul. Creștinarea în masă a slavilor și a străromînilor de pe teritoriul R.P.R. s-a făcut în cadrul primului imperiu bulgar, începînd cu anul 865. *Bulgarii. Stăpînirea primului stat bulgar asupra teritoriului din stînga Dunării. Apariția triburilor maghiare.* Bulgarii fac parte din numeroasele triburi de neam turc, care au trecut din Asia în Europa. Penultima așezare a

bulgarilor în drumul lor din Asia spre Europa a fost regiunea situată la nord de Delta Dunării. În 679—680, năpustindu-se asupra armatelor bizantine care veniseră să-i atace, bulgarii au înaintat spre sudul Dobrogei, ajungînd pînă în regiunea Varnei și a munților Stara Planina de răsărit. Împreună cu slavii, bulgarii lui Asparuch au luat în stăpînire regiunea de nord-est a teritoriului de astăzi a R. P. Bulgaria. Formația politică abia creată și condusă de aristocrația militară-tribală a protobulgarilor a fost recunoscută de Bizanț în anul 681. În anii 861—865, țarul Boris cu familia și boierii apropiați primesc creștinismul. Adoptarea creștinismului de către popor a dus la necesitatea creării alfabetului slav, alfabetul „chirilic“.

Extinzîndu-și teritoriul, dominația bulgară s-a întins și asupra Banatului de cîmpie și a unor ținuturi din Transilvania, care a dăinuit pînă în sec. X. Cronică notarului anonim al regelui Bela (sec. XII) amintește despre existența în sec. X a unor formații statale, cu caracter feudal, în regiunea de vest a țării noastre. Semnificativ pentru rolul important pe care l-au jucat legăturile aproape neîntrerupte între populațiile de la sudul și nordul Dunării este adoptarea limbii slave (bulgare) în biserică, în cancelarie și în general ca limbă de cultură la populația băștinașă din fosta Dacie traiană.

Apariția triburilor maghiare.

Maghiarii s-au desprins din triburile finougice care au locuit în regiunea munților Urali și au pătruns, sub conducătorul lor Árpád în Cîmpia Pannonică prin Carpații de nord-est pe valea Tisei superioare, prin pasul Verecke. În momentul pătrunderii lor în noile ținuturi, acestea erau locuite în afară de slavii, care se stabiliseră în aceste regiuni de cîteva sute de ani, de urmașii străvechii populații romanice.

În perioada ocupării Cîmpiei Pannonică, maghiarii pe lîngă creșterea animalelor, practicau într-o oarecare măsură agricultura și diferite meșteșuguri, mai ales casnice. Relațiile feudale cristalizate la slavii care locuiau cea mai mare parte a teritoriilor ocupate de maghiari va influența și va grăbi dezvoltarea relațiilor feudale în sînul noii populații, care va duce mai apoi la întemeierea statului feudal maghiar.

Începuturile pătrunderii maghiarilor în Transilvania sînt constatate de urmele culturii materiale descoperite într-un cimitir de la Cluj atribuit primei jumătăți a sec. X sau chiar începutului acestui veac. Cronicarul anonim relatează că, pe la anul 900, căpetenia maghiară Tuhutum ocupă țara „ducelui vlahilor și slavilor” Gelu.

Formarea limbii și a poporului român. Concomitent cu transformările social-economice, în perioada de trecere la feudalism s-a petrecut și procesul de formare a limbii și a poporului român, proces care poate fi considerat încheiat, în liniile lui esențiale, către sfîrșitul sec. IX.

Istoriografia română și o mare parte din cea străină a susținut în general și întotdeauna autohtonía poporului român pe teritoriul patriei sale, văzînd în poporul român de astăzi pe urmașii geto-dacilor romanizați la care s-au adăugat și alte populații asimilate în cursul veacurilor evului mediu timpuriu, în special slavii, aceștia constituind, alături de elementul geto-dac și roman, al treilea component etnic și cultural al poporului român. Unii istorici burhezi au negat autohtonía romînească, preconizînd o imigrare în valuri succesive a romînilor din Peninsula Balcanică. Greșala fundamentală constă în fapt că învățații burhezi nu țineau seama de cele două etape distincte în procesul de etnogeneză: etapa premergătoare a formării poporului, în care nu se poate vorbi decît de o populație romană sau romanică și etapa de lungă durată a formării însăși a poporului român ca popor aparte. Istoricii marxști din țara noastră dovedesc că, categoria istorică și socială de „popor român” nu poate fi pusă în dezbatere decît relativ tîrziu, într-o perioadă destul de îndepărtată de momentul abandonării provinciei Dacia de către romani.

Nicăieri, în interiorul Peninsulei Balcanice, nu se găsește o regiune în care să se constate arheologic locul de formare a poporului român. De asemenea în cursul sec. VI—X nu se cunoaște nici o migrație, de populație care să ducă la popularea și romanizarea spațiului de la nordul Dunării de jos.

Apelînd la mărturiile arheologice în favoarea continuității, autorii se întemeiază pe următoarele considerente: a) Pentru perioada în discuție nu poate

fi valabil criteriul arheologic aplicat și justificat pentru cele mai îndepărtate vremuri ale epocii străvechi, după care o anumită cultură materială trebuie să corespundă (mai mult sau mai puțin) justificat pentru cele mai îndepărtate numai unei anumite populații. În perioada aceasta regula generală este că aceeași cultură materială e împărtășită de populații diferite din punct de vedere etnic și numai în anumite cazuri se poate stabili o trăsătură specifică, designînd exclusiv un cert element etnic. În compoziția diferitelor culturi, atribuite pînă acum numai populațiilor nou sosite pe teritoriul Romîniei, un loc de seamă îl ocupă tocmai creația populației locale și fondul general de cultură materială, comună unei arii întinse într-o anumită perioadă; b) Dacă pentru produsele meșteșugărești de metal, incertitudinea atribuirii lor etnice constituie o normă, altfel stau lucrurile în ce privește ceramica. Se constată în general că ceramica zisă comună a întregii epoci prefeudale se leagă strîns, din punct de vedere al formei, stilului și tehnicii, de ceramica secolelor anterioare, dacice-romane și romane-provinciale. Constatarea pe cale arheologică, după aceste criterii, a populației autohtone din Transilvania și pentru veacurile VIII—XII nu poate întîrzia și va fi cu atît mai plauzibilă cu cît această populație, sub denumirea de vlahi, este atestată pentru prima jumătate a secolului X prin cunoscutul voievodat al lui Gelu, de care vorbește Anonymus.

Examinînd toponimia țării noastre, constatăm că aceasta, și în special hidronimia, reprezintă 80% nume romînești de riuri, pîraie, văi, dealuri și munți.

Limba romînă este creația poporului român. El a făurit-o din latina populară adoptată de strămoșii săi daco-geți de la coloniștii romani cu care s-au amestecat, adăugîndu-i elemente din idiomul daco-getic, vorbit înainte de romanizare și împrumutînd numeroase elemente, îndeosebi lexicale, din graiul slavilor care s-au așezat în Dacia și în Moesia.

Schimbările fonetice, lexicale și gramaticale în romanica daco-moesică, în urma cărora ea a luat aspectul romînei comune, s-au petrecut în interval lung dintre secolele VII și IX.

Concluzia la care ajung autorii în această ultimă problemă este urmă-

toarea : poporul român și limba românească, rezultat al romanizării elementului autohton daco-moesic, al asimilării treptate a slavilor și a altor populații așezate pe teritoriul României de azi, s-au format în ultimele secole ale mileniului I e.n., în spațiul de la nordul Dunării de jos, având ca teritoriu-nucleu ținuturile de deal și de munte ale Daciei.

Volumul I al „Istoriei României” este o lucrare de mare valoare științifică prin rezolvarea creatoare a problemelor fundamentale ale dezvoltării societății omenștii pe teritoriul Republicii Populare Române, de la apariția omului pe pământul patriei noastre până în sec. al X-lea din era noastră, cuprinzând o durată de timp de aproximativ 500.000—600.000 de ani. De mare valoare este rezolvarea științifică a continuității trăirii poporului român pe teritoriul patriei sale.

Tratatul demonstrează că formarea

poporului român este un proces complex, care începe o dată cu primele manifestări de rominizare pe acest teritoriu și se săvârșește în secolul al X-lea e.n. El prezintă o deosebită însemnătate pentru cercetătorii din frontul ideologic și istoric, prin aplicarea învățăturii marxist-leniniste în rezolvarea problemelor istoriei societății formate pe teritoriul patriei noastre, prin scoaterea în evidență continuu a luptei maselor populare împotriva exploatării sclavagiste, pentru o viață mai bună.

Înfățișând adevărata istorie a poporului român, lupta maselor populare pentru libertate și o viață mai bună, a creației lor materiale și culturale, lucrarea constituie un important mijloc de educare patriotică și internaționalistă a oamenilor muncii din patria noastră, care, conduși de Partidul Muncitoresc Român, desăvârșesc construirea socialismului.

M. REGLEANU

V. Liveanu, „1918. Din istoria luptelor revoluționare din România”¹⁾.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, deschizând o nouă eră în istorie, a avut un puternic răsunet în toate țările lumii, în timpul și imediat după primul război mondial dând naștere celui val revoluționar care a cuprins muncitorimea de pretutindeni în perioada anilor 1917—1923.

Evenimentele dramatice din România : războiul, ocupația germană ca și ascuțirea contradicțiilor de clasă dintre stăpâni și exploatați, constituiau un teren propice ideilor revoluționare. În situația creată în România, starea de spirit a maselor populare nemulțumite, primește astfel un puternic impuls prin ideile revoluționare ce pătrund în mase. Exemplul măreț al victoriei revoluției proletare în Rusia, precum și contactul cu soldații ruși pe front și în întreaga Moldovă, au dus la creșterea valului de lupte revoluționare în România și la ascuțirea luptei ideologice.

Presă și istoriografia burgheză au căutat să minimalizeze luptele revo-

luționare ale clasei muncitoare din România bagatelizându-le, iar în ce privește revoluția proletară denaturând și calomniind realizările obținute pentru a crea în fața opiniei publice o imagine deformată a revoluției. „Numai minciuna are voie să fie știre oficială asupra bolșevismului”²⁾, observa un scriitor în revista „Facla” cu prilejul aniversării a doi ani de la revoluție.

Revenea deci istoriografiei marxiste din țara noastră sarcina de a lămurii, a clarifica și a accentua influența Revoluției din Octombrie asupra mișcării revoluționare din România. Pe această linie se încadrează și monografia lui V. Liveanu asupra luptelor revoluționare din 1918 în țara noastră. Volumul „1918. Din istoria luptelor revoluționare din România” aduce, din acest punct de vedere, o prețioasă contribuție la cunoașterea mișcării muncitorești din România. Pornind de

¹⁾ V. Liveanu, 1918. *Din istoria luptelor revoluționare din România*, Ed. Politică, 1960, p. 679.

²⁾ *Facla*, 7 noiembrie 1919 : cf. Ion Roman, *Contemporanii revoluției*, în „Contemporanul”, nr. 41, din 11 octombrie 1957.

la remarcile lui Lenin asupra evenimentelor revoluționare din țara noastră și bazându-se pe aprecierile asupra acestei perioade cuprinse în articolele și cuvântările tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej, cum și în numeroasele documente de partid, publicate și inedite, monografia lui V. Liveanu reușește să oglindească desfășurarea luptelor revoluționare din anul 1918 în totalitatea lor.

În introducerea lucrării sale, V. Liveanu trece în revistă materialul publicat referitor la această problemă conchizând că, „izvoarele privind luptele revoluționare din 1918 sînt extrem de bogate”³⁾ și cuprind studii, articole de presă, memorii etc. Rezultă de aici o muncă deosebită de selectare a materialului, de interpretare și eliminare a ceea ce nu era folositor, de care autorul s-a achitat în mod conștiincios.

Monografia face o adîncă analiză a situației economice, sociale și politice a Romîniei în preajma Marii Revoluții Socialiste din Octombrie de pe poziții științifice, marxist-leniniste, în care dezvoltă problema privind participarea Romîniei la primul război mondial cum și urmările acestei participări. Problemele sînt ilustrate prin exemple caracteristice care sînt scoate în relief terenul în care se nasc germenii situației revoluționare în Romînia: „în cursul războiului imperialist și după Revoluția din februarie, au început să apară în Romînia germenii unei situații revoluționare — care pînă la Revoluția din Octombrie nu era pe deplin dezvoltată”⁴⁾. Așa cum arătase și Lenin, flăcările revoluției se extinseseră și asupra Romîniei. Dar ceea ce este mai important pentru situația revoluționară din Romînia este tocmai maturizarea ei în condițiile de ocupație determinate de război. Centrul politic al țării se mutase în Moldova unde cercurile conducătoare de atunci se temeau de posibilitatea ce se întrevedea de a se instaura o putere populară prin insurecție.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a avut o însemnătate uriașă și pentru țara noastră. Luptele greviste ce au loc, în pofida legii antimuncitorești din 1909 care interzicea dreptul la grevă, capătă din ce în ce

mai mult un caracter politic tot mai pronunțat. Printre revendicările cu caracter politic amintim crearea „delegațiilor muncitorești”. Refacerea sindicatelor, grevele muncitorești, reînceperea activității legale paralel cu continuarea celei ilegale erau considerate de către grupurile revoluționare drept elemente care „contribuie la pregătirea revoluției”⁵⁾. În sinul acestor grupuri, „s-a consolidat definitiv orientarea spre însușirea leninismului”⁶⁾, lupta lor avînd drept scop crearea partidului comunist.

Lucrarea scoate în evidență faptul că luptele revoluționare din Romînia erau mult împiedicate de ocupația germană care încetinea ritmul de dezvoltare a mișcării revoluționare fără să-l poată însă opri. După retragerea trupelor de ocupație, energia acumulată în acest timp, a izbucnit dînd un impuls nou mișcării revoluționare peste capul legilor și autorităților burghezo-moșierești.

Monografia lui V. Liveanu analizează în adîncime cauzele și efectele grevelor anului 1918 acordînd o deosebită atenție întăririi aripilor revoluționare din mișcarea muncitorească: „Creșterea furtunoasă a luptelor muncitorești în condițiile fierberii revoluționare, care cuprindea o parte tot mai mare din populația țării, în condițiile puternicului val revoluționar în întreaga Europă, puneau cu deosebită acuitate problema transformării și reorganizării partidului socialist, a creării unui partid capabil să conducă lupta proletariatului pentru răsturnarea puterii burghezo-moșierești. Grupurile comuniste se declaraseră încă mai dinainte pentru crearea unui partid comunist, care să lupte pentru răsturnarea prin insurecție a puterii burghezo-moșierești, pentru înfăptuirea revoluției socialiste, pentru instaurarea dictaturii proletariatului sub forma Puterii Sovietice”⁷⁾.

Sfîrșitul primului război mondial, așa cum se arată în lucrare, chiar dacă a dat posibilitatea rezolvării unor probleme dificile pentru clasele stăpînitore, n-a reușit să oprească mișcarea revoluționară din avîntul ei. Ceva mai mult, mișcarea revoluționară s-a extins și s-a dezvoltat. A început

³⁾ V. Liveanu, *op. cit.*, p. 18.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 147.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 265.

⁶⁾ *Ibidem*, p. 253.

⁷⁾ *Ibidem*, p. 399.

șirul grevelor revoluționare de masă, în focul cărora organizarea proletariatului s-a consolidat. Masele muncitorești s-au îndreptat cu mai multă încredere spre sindicate și au început transformarea partidului socialist într-un partid de masă cu un program care anunță necesitatea unui partid nou care începe să-și cristalizeze conținuturile.

Lupta revoluționară a maselor populare din Transilvania ocupă în cadrul monografiei un capitol special care scoate în relief particularitățile specifice ale luptei din această provincie eliberată de sub jugul habsburgic și unită cu România peste voința claselor exploatare și a partidelor lor politice. Lucrarea demască manevrele istoriografiei burgheze de a ascunde rolul maselor populare în înfăptuirea unității prin atribuirea ireală a acestor merite burgheziei. De asemenea, lucrarea dezvăluie rolul diversionist al puterilor imperialiste în această problemă: „guvernele Antantei urmăreau să transforme Transilvania într-o monedă de schimb, cu ajutorul căreia, aplicând vechiul precept „divide et impera”, să-și asigure dependența României și Ungariei”⁸⁾. Monografia „1918. Din istoria luptelor revoluționare din România” accentuează lupta revoluționară a maselor din Transilvania din care a rezultat nemijlocit eliberarea națională a provinciilor românești din Austro-Ungaria și unirea acestor provincii cu România prin desființarea puterii vechilor autorități și distrugerea imperiului habsburgic susținut de puterile Antantei.

Un loc deosebit în monografie îl ocupă luptele din 13 decembrie 1918 în cadrul luptelor revoluționare duse de masele populare împotriva noului val de teroare dezlănțuit de guvernul burghezo-moșieresc român spre sfîrșitul acestui an.

Monografia lui V. Liveanu arată că „în procesul acestor puternice lupte de clasă elementele revoluționare din România au început să-și însușească leninismul și au creat primele grupuri comuniste, au început să răspîndească în mase ideea instaurării dictaturii proletariatului, ideea transformării războiului imperialist în război civil”⁹⁾. Îmbinarea activității le-

gale cu activitatea ilegală a stat la baza grupurilor comuniste, cu toată teroarea dezlănțuită de către autorități. Apariția acestor grupuri în mișcarea revoluționară din România a dus, în mod implicit, la o revoluție ideologică și organizatorică a activității proletariatului român, revoluție care avea să se concretizeze prin crearea Partidului Comunist din România. Grupurile comuniste au fost acelea care încă din 1918 au pornit munca de făurire a unui partid de tip nou, capabil să conducă masele în lupta contra exploatareii burghezo-moșierești.

Slăbiciunile mișcării muncitorești, și mai ales lipsa unui partid călît în lupte și înarmat cu știința marxist-leninistă, au dus la o necunoaștere în a folosi condițiile obiective favorabile răsturnării regimului burghezo-moșieresc, conducătorii reformiști mergînd pe linia dezorganizării și demobilizării proletariatului.

Luptele revoluționare din 1918 au demonstrat cu prisosință că proletariatul constituia forța motrice a luptei de eliberare națională, că el era singura forță în stare să antreneze masele muncitoare neproletare la acțiune pentru deșurarea planurilor trădătoare ale claselor dominante. Autorul arată că „grupurile revoluționare au îmbinat lupta împotriva cîmpitorilor imperialiști cu lupta împotriva războiului imperialist dus de burghezia și moșierimea română”¹⁰⁾. De altfel, singura forță politică care a demască și a luptat împotriva coaliției dintre ocupanți și clasele exploatare din România a constituit-o mișcarea muncitorească revoluționară.

Luptele anului 1918 au adus multe eucoriri mișcării muncitorești din România și au ajutat mai ales la căpătarea unei experiențe politice mai bogate. Creșterea conștiinței de clasă a maselor muncitoare și îmbogățirea experienței politice în focul luptelor revoluționare au demonstrat necesitatea creării unui partid leninist.

Monografia lui V. Liveanu constituie astfel o prețioasă contribuție la studierea luptelor revoluționare din România anului 1918. Faptul însă că evenimentele anului respectiv nu sînt puse într-o legătură mai directă cu luptele ce urmează o considerăm ca o lacună ce ar trebui completată în edi-

⁸⁾ *Ibidem*, p. 551.

⁹⁾ *Ibidem*, p. 647.

¹⁰⁾ *Ibidem*, p. 648.

țiile viitoare pentru a nu da loc eventual la unele confuzii referitoare la perioada de avânt revoluționar din țara noastră.

O altă lacună a lucrării „1918. Din istoria luptelor revoluționare din România”, o constituie lipsa indicilor (de probleme, localități, nume) care îngreunează munca de aprofundare a lucrării fără a diminua însă meritele.

„Istoria pătrunderii și dezvoltării capitalului străin în România”¹⁾

Într-o cuvîntare rostită la cel de-al IV-lea Congres general al muncitorilor din industria de confecții din Rusia, la 6 februarie 1921, Lenin făcînd o caracterizare a situației din România și Polonia arată că „ambele țări sînt vîndute cu ridicata și cu amănuntul capitaliștilor străini. Ele sînt înglodate în datorii, pe care n-au cu ce le plăti. Falimentul lor este inevitabil”²⁾.

Caracterizarea făcută de V. I. Lenin corespundea unei realități accentuate în urma primului război mondial și care a dăinuit pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. Imperialiștii străini, ale căror țări erau dezvoltate, erau interesați să mențină țara noastră în situația de anexă furnizoare de materii prime și importatoare de capital și produse industriale finite pentru a avea astfel asigurată o piață de desfacere aservită atît din punct de vedere economic cît și politic.

De altfel, despre „binefacerile” capitalului străin, un economist român scria încă din 1872 că „triste și dure-roase experiențe ne-au arătat nouă ca și la alte națiuni, cît de amar costă adesea pe o țară ajutorarea capitalurilor străine”³⁾, iar un ziar burghez din Ploiești mărturisea cu cinism care era rolul capitalului străin în țara noastră, chiar în perioada premergă-

În sfîrșit, credem că sînt încă multe materiale de arhivă care, folosite, ar îmbogăți monografia lui V. Liveanu.

Desigur că toate acestea nu știrbesc din importanța lucrării, care prin justa tratare a problemelor, bogatul material faptic și bibliografic, aduce o contribuție de seamă istoriografiei marxist-leniniste din țara noastră.

M. APOSTOL

toare primului război mondial: „...care ar fi rostul capitalurilor străine în țară la noi, dacă nu tendința lor de a se fructifica, de a se plasa pe un loc sigur de prosperare”?⁴⁾. Afirmatia era valabilă pentru orice perioadă.

Monografia *Contribuții la istoria capitalului străin în România*, pregătită de un colectiv din cadrul Secției de istoria economiei naționale a Institutului de cercetări economice al Academiei R.P.R. și publicată de Editura Academiei Republicii Populare Romîne în 1960 și-a propus tocmai „studierea rolului pe care capitalul străin l-a îndeplinit în cursul dezvoltării capitaliste a Romîniei”⁵⁾. Concepută în două volume distincte, lucrarea urmărește să analizeze rolul capitalului în înrobirea economică și politică a țării constituind în acest sens o contribuție pozitivă la cercetarea științifică a istoriei economice naționale a țării noastre.

Primul volum — care constituie obiectul recenziei de față — tratează istoria capitalului străin de la sfîrșitul primului război mondial pînă la ieșirea din criza economică din 1929—1933.

Volumul al doilea — pe care îl așteptăm — va urmări perioada de fascizare a țării, de militarizare a economiei naționale și de participare a Romîniei burghezo-moșierești la criminalul război antisovietic, pregătit cu atîta rîvnă de imperialiștii străini.

Prima parte a volumului, pe care îl prezentăm, vorbește despre lupta capi-

¹⁾ *Contribuții la istoria capitalului străin în România*, Ed. Acad. R.P.R., 1960, 591 p.

²⁾ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 32, E.S.P.L.P., 1956, p. 101.

³⁾ *Texte din literatura economică în România* — Sec. XIX, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 345.

⁴⁾ „*Biruința*”, an. I, nr. 1 din 26 martie 1906.

⁵⁾ *Op. cit.*, p. 7.

talului „aliat“ de a împărți „capitalul inamic“ și a se infiltra în pozițiile cheie ale economiei naționale românești după primul război mondial, creșterea dependenței economice a României față de capitalul străin în perioada stabilizării relative a capitalismului cum și în perioada crizei mondiale din 1929–1933 și caracterul înrobitor al concesiunilor acordate capitaliștilor străini.

A doua parte a volumului completează analiza instituirii controlului direct și oficial al monopolurilor străine asupra economiei românești, cu reversul medaliei care a dus implicit și la controlul direct al politicii statului român burghezo-moșieresc și anume: situația datoriei publice externe.

De-alungul paginilor sale volumul caută și reușește să facă analiza căilor și mijloacelor folosite de oligarhia financiară internațională pentru înfăptuirea economică și politică a României și s-o ilustreze — deși uneori insuficient — cu cele mai semnificative exemple.

Monografia capitalului străin din România scoate în relief că sfârșitul primului război mondial a avut drept primă consecință slăbirea capitalismului mondial și scindarea lumii în două sisteme diametral opuse. Spre deosebire de sistemul socialist care începea să se dezvolte, capitalismul intră în perioada crizei sale generale.

România, care în urma războiului își mărise teritoriul, și o dată cu el, și potențialul economic era totuși caracterizată de un puternic haos economic. Producția industrială, în pofida potențialului sporit, se refăcea într-un ritm destul de încet, și nu reușea să atingă nivelul antebelic în majoritatea ramurilor. Circulația concomitentă a patru monede diferite și sporirea cheltuielilor militare au dus în mod implicit la o scădere rapidă a puterii de cumpărare a leului. Dezorganizarea balanței comerciale a țării, rezultată din împletirea nivelului scăzut al producției și din cursa inflaționistă, a determinat agravarea datoriei publice externe și scăderea cursului leului în mod catastrofal.

Paralel, procesul tot mai accelerat de pauperizare a maselor populare făcea loc unor frământări sociale din ce în ce mai acute. Condițiile economico-sociale care au dat naștere luptelor de clasă din perioada respectivă,

îmbinate cu răsunetul mondial al Marii Revoluții Socialiste din Octombrie au grăbit radicalizarea mișcării muncitorești din România și crearea Partidului Comunist din România, dar în același timp, și intensificarea manevrelor diversioniste și represiunilor din partea coaliției burghezo-moșieresti.

Unitatea de vederi a monstroasei coaliții, în ceea ce privește reprimarea proletariatului, înceta de îndată ce interveneau la mijloc interesele lor de grup, fapt care accentua instabilitatea politică a perioadei amintite.

În această situație economico-socială și politică are loc ofensiva capitalului străin în anii 1919–1922 pentru acapararea pieței românești, a bogățiilor ei naturale și a aservirii politice a țării pentru constituirea unui avanspost antisovietic. Dar siguranța subordonării politice nu o constituia decât prealabila subjugare economică a țării.

Pătrunderea capitalului străin a fost sprijinită desigur de burghezia interesată să aibă credite deschise în occident. Potrivnicii — deși nici ei nu erau pentru eliminarea întregului capital străin — n-au lipsit nici ei, deoarece erau interesați să-și extindă dominația economică asupra noilor provincii și să fie principalii beneficiari ai lichidării „capitalului inamic“. Volumul scoate în relief care sînt aceștia, care era substratul politicii lor, fie al „porților deschise“, fie al lozincii demagogice „prin noi înșine“ și situația în care au adus țara, ambele poziții ale burgheziei. În ceea ce privește însă teoriile burgheze referitoare la rolul capitalului străin în țara noastră, caracterul lor apologetic și diversionist, lucrarea le abordează cu insuficientă combativitate.

Monografia evidențiază că singurul partid politic care a luptat fățiș împotriva politicii acaparatoare a capitalului, demascînd rolul monopolurilor occidentale și denunțînd complicitatea acestora cu burghezia națională, a fost Partidul Comunist din România.

Arătînd care este rolul băncilor în condițiile imperialismului, lucrarea menționează că, în clipa în care România începe organizarea sa de credit, capitalul străin ocupa poziții deosebit de puternice prin care influența economia noastră. Astfel Banca generală română, Banca Marmorosch Blank et

Co., Banca de credit romin și Banca comercială română reprezentau principalele pirghii de penetrație a capitalului străin în economia românească. Analiza schimburilor survenite în urma primului război mondial cu privire la capitalurile străine a scos în evidență o dispariție camuflată a „capitalului inamic” — german, apariția a diferite capitaluri străine noi, o consolidare simțitoare a pozițiilor capitalului financiar francez, și apariția unei rețele relativ largi de instituții mici și mijlocii de credit. Faptul însă că istoricul capitalului străin nu este pus într-o legătură mai directă, mai amănunțită și eventual mai aprofundată cu perioada antebelică și chiar mai veche limitează orizonturile și poate da loc la unele confuzii privind începuturile penetrației capitalului străin în țara noastră.

Perioada discutată se caracterizează printr-o rapidă dezvoltare a capitalului financiar în care lupta de concurență și concentrare a capitalului se dau între principalele instituții bancare care caută să cucerească și să subordoneze o serie de întreprinderi industriale, dacă nu chiar ramuri întregi (vezi schemele A, B, C și D), acțiune ușurată, de altfel, de sporirea forței economice a acestor adevărate concerne bancare. Lucrarea reliefează că această dezvoltare a capitalului financiar echivalează de fapt cu „o întărire a dependenței industriei și economiei naționale față de marile capitaluri monopoliste din străinătate”⁶⁾ și în același timp cu o subordonare față de ele a întregului aparat de stat care era interesat prin deputați, senatori, miniștri și prim-miniștri în consiliile de administrație ale marilor bănci sau întreprinderi industriale conduse de capitalul străin.

Lucrarea analizând gradul de dependență față de marile monopoluri străine exemplifică astfel că „industria petroliferă, cea mai importantă ramură industrială a țării, aparținea încă înainte de primul război mondial, aproape în întregime capitalului străin”⁷⁾. Dar, menționează lucrarea, acesta nu era momentul culminant în lupta pentru acapărarea petrolului românesc. Acest moment este marcat de

conferința de la San Remo unde intervine o înțelegere între Franța și Anglia, concretizată în acordul de la 25 aprilie 1920, prin care cele două țări împărțeau între ele societățile petrolifere germane din România, care reveneau țării noastre în conformitate cu clauzele tratatului de pace de la Versailles, pentru a contracara eventualul câștig de cauză pe care l-ar fi putut avea S.U.A. datorită amenințărilor cu infometarea.

Presiunile externe sprijinite de partizanii „porților deschise” și ai „colaborării” cu capitalul străin au înlesnit astfel, spre exemplu „realizarea în practică a unora din prevederile înțelegerii colonialiste de la San Remo”⁸⁾, în ciuda intereselor vitale ale economiei naționale. Nereușita de a pune mina pe întreprinderile cu capital german pentru burghezia română se continuă cu încercările zadarnice de a crea măcar un monopol al comerțului cu produse petrolifere.

Lucrarea tratează pe larg înlocuirea capitalului german cu alt capital străin, mașinațiunile folosite și cum a reușit capitalul englez să ocupe primul loc în industria petroliferă a României. Operația „naționalizărilor”, în sens burghez, ocupă un loc aparte care subliniază substituția intervenită în mod direct în locul capitalului „inamic”, a unor grupuri capitaliste din țară, cu rezultate minime pentru economia națională și cu avantaje sporite pentru capitalul străin.

Participațiile băncilor cu capital străin erau o modalitate de infiltrare în mai toate ramurile industriale în afară de petrol, unde, de obicei, capitalul străin pătrundea în mod direct prin constituire de societăți petrolifere. Demascarea acestui mijloc de penetrație este făcută pe larg și pentru fiecare capital străin în parte, folosindu-se în acest sens o multitudine de exemplificări și încercându-se să se generalizeze, pe calea analizei economice, concluziile trase. Rezultă, printre altele, și faptul că „marile capitaluri străine existente în economia țării, prin mijlocirea cărora marile monopoluri occidentale dictau în viața economică și politică a României erau tot mai puțin rezultatul unui import de capital și din ce în ce mai mult re-

⁶⁾ *Ibidem*, p. 56.

⁷⁾ *Ibidem*, p. 62

⁸⁾ *Ibidem*, p. 66

zultatul transformării în „capital străin” a tributului pe care poporul muncitor îl plătea monopolurilor internaționale⁹⁾.

Perioadele de haos economic de după primul război mondial îi urmează perioada întăririi dominației economice și politice a finanței liberale, susținătoarea politicii, „prin noi înșine”, care corespunde, în general, perioadei de stabilizare relativă a capitalismului și care se caracterizează prin procesul de concentrare și centralizare a capitalului.

Concurența dintre capitalul intern și cel străin a dus până la urmă la înfeudarea economiei naționale față de capitalul străin și cel autohton, ajunse până la urmă la înțelegere și la o exploatare tot mai cumplită a celor ce muncesc. Partidul Comunist din România a fost scos în afara legii în 1924, pentru că demasca fără cruțare politica burgheziei românești de a transforma țara într-o colonie a imperialismului occidental și conducea masele exploatate în lupta împotriva regimului de oprimare și stoarcere a avuțiilor țării.

Interesele imperialiștilor occidentali de a crea un avanpost antisovietic în țara noastră se concretizează în dezvoltarea contradictorie a industriei metalurgice românești. Deși insistă asupra politicii antisovietice pe care o imprimă capitalul străin în România, considerăm că monografia nu scoate la iveală în acest sens exemplele cele mai ilustrative mulțumindu-se să prezinte interesele care-i determinau pe imperialiști să ducă această politică, în mod generalizat. Ori materialul documentar este destul de bogat în exemple, din care vom căuta să amintim unul mai puțin cunoscut, ca obiectul unei reprezentanțe străine, de pildă, problemă, dealtfel, fugitiv tratată în volum.

În 1925 ia ființă o societate cu capital englez, „Anglia”¹⁰⁾ care ia proporții și prosperează cu rapiditate. În același an și în aceeași localitate, Ploiești, ia ființă tot cu capital englez societatea anonimă „Clark”.

Din statutul societății „Clark” (art. 5) rezultă că scopul ei era multiplu, de la fabricarea și comercializarea de

cabluri, mașini, aparate, unelte necesare industriei petrolifere precum și altor industrii și până la achiziționarea de orice invenții, procedee, sau brevete în legătură directă sau indirectă cu industria minieră sau cu transformarea petrolului și a produselor miniere și până la achiziționarea de terenuri și concesiuni petrolifere și miniere sau redevențe etc. erau monopolizate de societate. Scopul ei era de „a pune în valoare, a exploata, a ceda sau a trage foloase din ele sub orice formă”.

În sfârșit, după ce numita societate anonimă acaparează drepturile în toate domeniile de activitate industrială, economică, financiară în țara noastră, articolul 5 din statut se încheie astfel: „enumeratia de mai sus este numai enunțativă iar nu limitativă”¹¹⁾.

În activitatea de exploatare și goana după câștig, societatea amintită își rezerva drepturi nelimitate.

Demn de remarcat este că acționarul principal al ambelor societăți, „Anglia” și „Clark”, și în același timp administrator al lor, era englezul Percy Robert Clark. Se pune întrebarea: cine era acest Percy R. Clark? O cercetare mai amănunțită ne-a dezvăluit un caz interesant.

Percy Robert Clark era unul din marii fabricanți de cabluri de oțel necesare industriei petrolifere. Membru și asociat al mai multor societăți străine, Clark fusese proprietarul uneia dintre cele mai importante întreprinderi de cabluri de oțel din Rusia țaristă. Cele șase uzine ale întreprinderii „Baku Wire Cable Company, Ltd” funcționau din 1901 în orașele Baku și Petrowsk ca sucursale ale fabricii „William Cooke et Co. Ltd” din Sheffield-Anglia și produceau, în medie, peste 350.000 kg cablu în afară de mari cantități de sîrmă¹²⁾.

Fabrica sa lovită în cursul revoluției burghezo-democratice din 1905, s-a refăcut totuși reușind ca, grație

¹¹⁾ „Clark” S.A.R. Ploiești, *Statute publicate în Monitorul oficial* nr. 271/1925, 230/1933, 213/1934, Ed. „Cartea Românească” Ploiești, p. 4–6.

¹²⁾ *Moniteur du pétrole roumain*, nr. 10 din 15 mai 1929, p. 826.

⁹⁾ *Ibidem*, p. 98

¹⁰⁾ *Ibidem*, p. 147.

producției ridicată, la începutul primului război mondial să-i atragă o înaltă distincție din partea regimului țarist. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a găsit în Percy R. Clark unul dintre dușmanii săi înverșunați. Participant la intervenția armată a Angliei în 1918, pătrunde în Baku în calitate de controlor alimentar al intervenționiștilor cu grad de locotenent-colonel¹³). Insuccesul intervenției armate l-a adus pe acest dușman înrăit în țara noastră pentru motive lesne de înțeles și în sprijinul celor amintite de noi.

De altfel în ajutorul tezei că politica antisovietică a României era determinată de imperialismul occidental la care se adăoga pe plan intern „o clică militară de aventurieri dominantă și o clasă exploatoare dominantă”¹⁴) gata să execute ordinele monopolurilor capitaliste este și mărțurisirea unui ziar burghez din acea vreme „Sintem... în orbita politicii imperialiste anglo-franceze, care... nu s-ar da înlături de la un atac contra Rusiei și în care am intra și noi”¹⁵).

Analizând căile de pătrundere a capitalului străin în principalele ramuri industriale, lucrarea recenzată scoate în evidență „prezența capitalului străin într-o proporție atît de însemnată... — care — a însemnat subjugarea vieții economice și politice a țării față de marile puteri imperialiste și în același timp a contribuit la frînarea dezvoltării economice a României burghezo-moșierești și prin faptul că o mare parte a plusvalorii realizată în țară nu făcea obiectul unor noi investiții aici, ci lua drumul marilor centre financiare din Occident”¹⁶).

Criza economică din 1929—1933, întinsă asupra întregului sistem capitalist, a căpătat accente deosebit de puternice în țara noastră care a avut drept urmare o scădere catastrofală a venitului național. Numărul falimentelor a crescut enorm, iar concedierile în masă erau fenomene foarte frecvente. Lucrarea analizează în această

situație generală lupta care se dă între așazisele „partide istorice”, instalarea lui Carol al II-lea ca rege și crearea condițiilor celor mai prielnice pentru aservirea economiei românești marilor monopoluri occidentale.

Pe plan politic crizei economice îi corespunde o perioadă de avînt revoluționar. Puternicele lupte revoluționare conduse de către Partidul Comunist din România sînt elocvente în acest sens. Prezentîndu-le în cadrul general al lucrării, colectivul de autori le analizează în raport cu situația economică a țării scoțînd în evidență rolul lor activ în lupta contra înfeudării României monopolurilor străine și împotriva politicii antisovietice.

„Luptele muncitorești din perioada crizei economice din 1929—1933 ca și luptele pe care comuniștii le-au organizat în anii următori, au demonstrat că Partidul Comunist este apărătorul intereselor de zi cu zi ale clasei muncitoare, organizatorul luptei muncitorilor pentru o viață mai bună, împotriva exploatării burghezo-moșierești și înrobirii economice a țării de către imperialismul mondial, în frunte cu cei americani și englezi”¹⁷).

Pentru sprijinirea regimului burghezo-moșieresc din România, ca avanspost antisovietic, capitalul financiar internațional acceptă majorarea împrumutului stabilizării în schimbul unor dobinzi, comisioane și garanții înjositoare, precum și concesionarea unor monopoluri ale statului (al chibriturilor, telefoanelor, tutunului și al construcției șoselei naționale București-Cluj-Oradea) care nu fac altceva decît să agraveze și mai mult situația financiară și așa destul de precară. Bugetul deficitar al statului a mărit după sine și impozitele suportate de muncitori, ca un remediu indicat de „experții” străini.

Datoria publică externă a României începe o dată cu unirea Moldovei și Munteniei, dar crește și are consecințe dezaastroase pentru țară între anii 1919—1933 ca o expresie directă a dezvoltării pe plan mondial a trăsăturilor fundamentale ale imperialismului. Politica financiară dusă de

¹³) Nos pétroliers, première série, Ed. La „Roumanie pétrolifère”, 1928, f. 63.

¹⁴) V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 101.

¹⁵) „Ploiești”, an. VII, nr. 331 din 6 ianuarie 1929.

¹⁶) *Op. cit.* p. 177.

¹⁷) Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P. 1955 p. 378.

oligarhia din România în disprețul total al intereselor economice naționale era o politică antinațională și anti-populară ce provoca pagube enorme țării.

Finanțarea țării pe calea împrumuturilor de stat, care la rîndul lor erau folosite în scopuri neproductive și adesea doar pentru acoperirea dobinzilor creditelor anterioare, a dus la mărirea considerabilă a datoriei publice, care a atras după sine sporirea impozitelor indirecte și pe salarii precum și alte consecințe de ordin economic. Ajutînd clasele stăpînitoare din România să reziste valului revoluționar și să-și întărească organele de reprimare, imperialiștii înțelegeau în același timp să-și sporească profiturile prin plasarea în cadrul creditelor acordate a unei părți din surplusul producției lor.

Lucrarea accentuează faptul că „după primul război mondial datoria publică a Romîniei a devenit pentru puterile imperialiste învingătoare un instrument deosebit de puternic pentru garantarea zonelor lor de influență politică și economică în țara noastră și pentru stoarcerea de profituri monopoliste”¹⁸).

Speculînd situația financiară dezastruoasă a Romîniei burghezo-moșierești, imperialiștii încălcau obligațiile ce le reveneau și ceva mai mult, transformau uneori aceste obligații ale lor în obligații ale Romîniei (cazul despăgubirilor față de societățile petrolifere distruse în 1916 pentru a nu rămîne în mîna nemților). Analiza datoriei publice externe a Romîniei scoate la lumină și sume care nu pot fi justificate decît prin faptul că ele au fost solicitate de marile puteri „aliat”, cit și natura raporturilor ce existau între marile monopoluri străine și țara noastră.

Creșterea datoriei publice externe determina la rîndul său o tot mai accentuată depreciere a leului, fapt care greva asupra unei mari părți din sarcinile bugetare care determina în consecință politica financiară a Romîniei burghezo-moșierești. Creșterea dobinzilor și amortismentelor nu era acoperită de regimul burghezo-moșieresc decît pe calea sporirii impozitelor. Analiza științifică îndreptățește

astfel pe autori să tragă concluzia după care „datoria publică externă a fost în sensul cel mai deplin al cuvîntului o cale, prin care o mare parte din rezultatele muncii maselor muncitoare din România au fost însumate de către capitaliștii din țările creditoare, în colaborare cu clasele exploatare autohtone”¹⁹). De altfel între creșterea sarcinilor datoriei publice a țării și povara fiscală suportată de oamenii muncii a existat o legătură de strînsă interdependență subliniată pe drept cuvînt în volumul prezentat.

Toate acestea au dus la o creștere așa de accentuată a dependenței politice și economice a țării, încît oligarhia burghezo-moșierească a fost silită să accepte instituirea unui control efectiv exercitat de către reprezentanții capitalului monopolist internațional asupra întregii vieți economice și financiare a țării.

Subreziența pozițiilor burgheziei și moșierimii era amenințată în perioada crizei economice de valul mereu crescînd al luptelor revoluționare ale proletariatului și de aceea era nevoită să apeleze la sprijinul imperialiștilor pentru a putea menține regimul de jaf și exploatare a maselor muncitoare. Dar sprijinul nu era acordat decît prin noi condiții cămătărești și înrobitoare pentru țară.

Lucrarea scoate în evidență servilitatea burgheziei romîne față de monopolurile străine, cointeresarea ei drept substrat al politicii economice ce practica prin interese directe și imediate care au făcut ca România să se afle într-o situație mult inferioară celorlalte state cu resurse economice egale sau chiar mai slabe. Astfel se subliniază că „venitul național mediu pe cap de locuitor în anii 1925—1934 a fost în România mai mic decît al tuturor țărilor Europei capitaliste de atunci, cu excepția Letoniei burgheze”²⁰).

Autorii au reușit să tragă unele concluzii interesante, care se desprind din analiza științifică a căilor de pe-

¹⁸) *Op. cit.* p. 356.

¹⁹) *Ibidem*, p. 414.

²⁰) *Ibidem*, p. 547.

netrație și dominație ale capitalului monopolist străin în România. Cercetarea temeinică a situației economice a fost legată de lupta proletariatului, sub conducerea Partidului Comunist din România, în așa fel încît să rezulte cu claritate că acesta constituia singura forță care s-a opus cu înverșunare politicii burgheziei românești de înrobire a țării imperialismului străin. Subliniind rolul luptelor din 1929—1933 autorii au arătat că ele „au zăgăzuit pentru un timp instaurarea fascismului în țara noastră și au adus o mare contribuție la demascarea politicii antisovietice a guvernelor burghezo-moșierești române și a monopolștilor străini”²¹).

Despuind materialul publicat de burghezie și interpretîndu-l de pe poziții marxist-leniniste, colectivul de autori a reușit în primul volum al monografiei capitalului străin să facă o caracterizare științifică a pătrunderii și dezvoltării capitalului străin în țara noastră. Pornind de la tezele clasicilor marxism-leninismului și folosind din plin documentele de partid în munca de cercetare și analiză, colectivul de autori a reușit să interpreteze în mod științific și să oglindească cu justete urmările nefaste ale pătrunderii masive a capitalului străin în România.

Contribuții la istoria capitalului străin în România constituie astfel un prețios aport la studiarea istoriei economice a României anilor 1919—1933. Faptul însă că lucrarea nu se servește pentru documentare decît de șapte fonduri arhivistice o considerăm drept o lipsă care a dus implicit la prezentarea uneori, a unor cifre eronate, sau la afirmații de genul acesteia: „...nu dispunem de posibilitatea de a stabili, pe o bază strict documentară și precisă...”²²) și altele asemănătoare. Ne surprinde faptul de a nu întîlni în lucrare nici o arhivă petroliferă, sau arhive ale unor mari întreprinderi in-

dustriale despre care știm că s-au păstrat și că sînt puse în permanență la dispoziția cercetătorilor de către Arhivele Statului. Unele cifre sînt greșite, în special cele redată în anexa nr. 2 la capitolul II și III, cu referire la capitalul inițial și care la societățile verificate era mai mic pentru România, cu toate că în totalitate suma era cea indicată. Așa, spre exemplu, „Roumanian Consolidated Oilfields Limited” avea sediul principal la Londra și nu la Ploiești, cum se indică în anexă. Era înființată la Londra la 10 mai 1912, dar funcționa și în țara noastră abia din anul următor, în baza decretului de autorizare din 5 februarie 1913, iar din capitalul amintit, pentru România nu era rezervat decît 1.000.000. lire. „The Traian Roumanian Oil Company Limited” avea sediul principal la Londra, iar cel secundar la Ploiești și nu la Cimpina. Funcționa în țară în baza decretului de autorizare 7026/1913 publicat în Monitorul Oficial nr. 10/1914 și nu avea acordat decît 80.000 lire pentru România. Aceleași observații am putea face și pentru „The Becin (Roum.) Oilfields Limited” sau pentru „Arhemsche Petroleum Maatschappij”²³). De asemenea societatea „Victoria” nu avea decît un capital inițial total de 1.600.000 lei și nicidecum 2.000.000 franci francezi²⁴).

Desigur însă că toate aceste mici lacune de ordin cifric nu știrbesc din importanța lucrării, care prin orientarea sa pozitivă, bogatul material faptic și bibliografic, aduce o contribuție de seamă în demascarea rolului nefast pe care capitalul străin l-a îndeplinit în cursul unei îndelungate perioade a istoriei economice a țării noastre.

A. MIHAI

²³) Arh. St. Ploiești, Camera de comerț și industrie Ploiești, inv. 3/1931 (reg.).

²⁴) Ibidem, Tribunalul jud. Prahova, Secția II-a, inv. 367/1913 (reg.).

²¹) Ibidem, p. 557.

²²) Ibidem, p. 215.

George Potra — Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti (1594—1821), Editura Academiei R.P.R., 818 p.

Lucrarea de faţă apărută la începutul anului 1961 într-o ediţie îngrijită, frumos prezentată, cu o copertă ilustrativă, pune în valoare documente însemnate găsite în fondurile de la Arhivele Statului din Bucureşti, Fondul de documente al bibliotecii Academiei R.P.R., Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti şi un număr destul de mare de documente culese din diferite colecţii particulare. Ordinea prezentării este cea cronologică, la sfîrşitul fiecărui document făcîndu-se trimiterea la fondul arhivistice unde se păstrează. Volumul este precedat de un studiu introductiv, o listă cronologică a rezumatelor documentelor, iar la sfîrşit are material ilustrativ şi un indice general.

În cele 613 documente publicate se prezintă aspecte din viaţa economică, socială şi politică a oraşului Bucureşti din sec. XVI pînă în sec. XIX.

Din parcurgerea documentelor iese în evidenţă ritmul viu al vieţii economice a oraşului, determinat de dezvoltarea meşteşugurilor şi înmulţirea tîrgurilor de la începutul secolului al XVII-lea. Este interesantă apariţia meşteşugarilor producători de mărfuri din sec. al XVII-lea şi mai cu seamă evoluţia meşteşugului cococăriei (doc. 432), precum şi dezvoltarea breslelor bucureştene care-şi fac apariţia în sec. al XVII-lea şi care domină întreaga economie a oraşului timp de un secol, între 1650—1750. De reţinut sînt restricţiile puse de conducerea breslelor ucenicilor şi calfelor de a deveni meşteri şi a-şi deschide ateliere pentru a nu-i concura.

Afluxul de mărfuri de provenienţă ardelenască sau a celor venite de peste Dunăre, pe piaţa bucureşteană, şi vîndute cu toptanul, duce la înmulţirea numărului neguţătorilor, apariţia zarafilelor (doc. 81) şi a marilor neguţători străini, mai ales greci (doc. 21).

Cîteva documente scot în evidenţă apariţia breslelor negustoreşti, în a II-a jumătate a sec. al XVII-lea şi organizarea lor pe specialităţi în sec. al XVIII-lea.

O importanţă deosebită au documentele care ne prezintă dezvoltarea atelierelor meşteşugăreşti ce impun

un principiu nou în organizarea lor — diviziunea muncii. Aceste ateliere organizate pe baza diviziunii procesului de producţie duc, după 1750, la noua formă de producţie, în care capitalul devine instrument economic (doc. 456, 553). Cele dintîi întreprinderi cu caracter manufacturier sînt: Fabrica de luminări de ceară albă a bisericii cu hramul „40 de mucenici“; Fabrica de fideia — construită de Constantin Hangerli voevod, (doc. 506); Fabricile de arpacaş cu prăvălii de vînzare în Bucureşti, ale fostului mare logofăt Scarlat Greceanu, din satele Ageşti, jud. Ilfov şi Corneşti, jud. Dîmboviţa (doc. 458).

Unele documente se referă la condiţiile grele de muncă pe care le aveau lucrătorii şi la conflictele provocate de epistaţii fabricilor cu lucrătorii. Jalbele făcute de postăvarii fabricii din Pociovaliştea, în care se plîngeau împotriva epistatului ce le specula munca, mărturisesc solidaritatea lucrătorilor în faţa constrîngerilor (doc. 508—1799, sept. 17: „La jalba ce au dat mării tale postăvarii fabricii de aici din Bucureşti, că fiind prea supăraţi într-o toată dă către epistatul lor dumnealui medelnicer Chiriac Arbut, cer să aibă dreptate şi a li se face rînduiala să slujească o săptămînă la fabrică şi două săptămîni să fie slobozi, iar nu o săptămînă de rînd şi una sloboadă, precum s-au urmat pînă acum, fiindu-le cu greu“).

Ne sînt enumerate un număr de tîrguri bucureştene care iau o mare dezvoltare în sec. al XVIII-lea şi care imprimă un puternic avînd negoţului (ex. Tg. de Sus, Tg. din Năuntru, Tg. Cucului, format în apropierea Curţii domneşti). De asemenea, însemnate sînt documentele care scot în evidenţă circulaţia banilor în Bucureşti şi tendinţa de jaf a boierilor şi a clerului în „comerţul cu bani“, sub forma de împrumut cu dobîndă (doc. 240—1731, iunie 21 — „... precum să se ştie că avînd mare păs şi trebuinţă de bani şi neputînd găsi într-altă parte pentru căci are sînta Mitropolie prăvălii alături cu pivniţa mea şi cu prăvălia ce mai am, am venit cu multă rugăminte la sfinţia sa să primească zălog prăvălia şi pivniţa cu locul lor

de acum pînă la 8 luni și să-mi dea taleri 100 noi, să mă plătesc de păsurile mele... însă eu pentru trebuința ce am avut, am primit să umble acești bani cu dobîndă zece a doi, pînă la zi...").

Un merit al volumului este faptul că publică un număr de documente referitoare la unele biruri necunoscute în natura lor fiscală de exemplu: birul calului, birul boului, de chirie, de mertice, de conace, fumăritul bălților, birul mărunt, gîrdurăritul etc., precum și angăriile (doc. 6, 47).

Volumul mai conține importante documente privitoare la viața socială a orașului București între 1594—1821. Interesante sînt informațiile ce ni se oferă în legătură cu rolul și funcțiunile judeților bucureșteni, a celor 12 pîrgari și a cărților orașului emise de ei (doc. 28, 49, 56). Ele marchează evoluția instituției în timpul existenței sale. De asemenea, urmărind cărțile domnești de la încheierea proceselor, ni se conturează rolul de judecători, în divan, al boierilor (doc. 1, 2, 3, 22).

Înfinim, de asemenea, documente care vorbesc despre viața țăganilor în așezările lor din București și ne lămuresc condițiile de evoluție ale robiei (doc. 72, 275, 476, 489).

Tot în paginile volumului putem urmări lupta de clasă din societatea bucureșteană, care la sfîrșitul sec. al XVIII-lea ia forme diferite. Astfel, prin specula nemiloasă pe care o face boierimea și toți acaparatorii de venit se recurge la toate mijloacele pentru a pune mîna pe case, prăvălii, terenuri etc. Doc. 158—1708, iunie 20, ilustrează tendința de acaparare a bunurilor imobiliare și specula de care s-au servit boierimea și clerul (după 4 ani și 10 luni, dobînda la cei 90 taleri luați cu împrumut de la marele sluger Radu Dudescu se ridică la 84 taleri, pentru care datornicii își dau locul zălogit).

Lupta de clasă ne mai este înfățișată în documente prin reprezentarea la lucru, trimiterea copiilor să muncească în locul părinților (doc. 465) sau, o formă mai avansată, conflictul de muncă dintre lucrători și epistat (doc. 508).

Un variat material ne oferă acest volum în legătură cu viața politică a orașului pînă în anul 1821. Sînt, de

asemenea, interesante informațiile legate de măsurile luate de domni pentru înfrumusețarea orașului: construirea Mitropoliei în vremea lui Constantin Șerban, renovarea Curții domnești de către Radu Leon, ridicarea bisericii Sf. Gheorghe Nou, a Palatului domnesc și trasarea bulevardului Podul Mogoșoaiei din vremea lui Constantin Brîncoveanu etc. (doc. 58, 59, 154).

Lucrarea cuprinde și un bogat material în legătură cu cîrmuirea orașului și cu titlurile și funcțiunile orășenești, mai ales boierii mici care s-au înmulțit neconținut în sec. XVIII. Multe documente ne dau informații despre București ca așezare orășenească, în legătură cu ulițele, mahalalele și căile de comunicație ale orașului (doc. 85, 331, 332, 341, 360, 560 și multe altele).

După această scurtă prezentare a conținutului volumului să ne oprim puțin asupra formei de redare a documentelor.

Autorul este foarte nemulțumit și critică izvoarele sau publicațiile în care documentele apar cu greșeli de transcriere. Aceasta, pentru că cerțătorul trebuie să aibă în totdeauna siguranța că documentele au fost bine transcrise spre a le utiliza în diversele lucrări științifice fără a mai apela la originale. Dar același autor nu este tot atît de exigent față de sine, pentru că din cele 300 și ceva de documente care fac parte din fondurile Arhivei Istoric-Centrale București, transcrierea unei bune părți din ele în lucrarea sus-amintită nu corespunde nivelului cerut.

Înainte de a trece la greșelile de transcriere propriu-zisă, facem cîteva observații privind modul de prezentare a documentelor în general.

Astfel, nu era necesar să se pună „original” și la rezumatul care precedă fiecare document și la descrierea care urmează după cotă.

De asemenea, nu se indică cu semnul x martorii care semnează documentele prin punere de deget (de exemplu, doc. 61) și se menționează la descriere fără a arăta care sînt aceștia.

Semnăturile în limba greacă sînt menționate uneori, la fiecare semnătură (în paranteză), altele la descriere, iar altele de loc, deși există

(doc. 41, 295, 330, 378). Semnăturile în limba greacă trebuiau să apară în text cu litere cursive și să se fi menționat în prefață acest lucru.

În depozitele Arhivei Istoriei Centrale există un singur fond pentru *mănăstirea Bradu, Hanu-Greci și Codreni*. În volum e redat în 3 feluri ca și când ar exista 3 fonduri (Bradu, Hanu-Greci și Codreni, doc. 98, 99 etc.; Bradu, Hanu-Greci, doc. 123; Hanu-Greci, doc. 173, 247).

Între documentele văzute am constatat o serie de cote greșite: de ex. doc. 247 nu are cota Bradu, Hanu-Greci și Codreni I/4 ci I/41; doc. 34 și 414 au aceeași cotă în volum — Stavropoleos XII/13; doc. 112 are cota greșită A.N. VI/I. La această cotă există un document din 1741 apr. 25, nu din 1689 mart. 15. De asemenea, la cota A.N. LXXVIII/4 (doc. 180) există un document din 1831, mai 8, nu din 1716, febr. 15, cum apare în volum.

Ca o observație generală menționăm faptul că nu există consecvență în redarea termenilor slavi, în special cei de la dată (mesia, dni vleit), care uneori sînt menționați alteleori nu, deși există în documente (doc. 13, 17, 202).

În privința transcrierii documentelor, pentru că avem destul de multe observații, nu le vom menționa decât pe cele mai semnificative încercînd să le redăm într-o oarecare ordine.

Astfel, se transcrie: popa *Vălcea* în loc de popa *Borcea* (doc. 4); Nicăi lui *Șteful* în loc de Nicăi *logofătul* (doc. 14); neguțătorul *Maseri* în loc de neguțătorul *Macri* (doc. 40); *copiilor* în loc de *coconilor* și *pis-am* în loc de *pis az* (doc. 48); *uluci* în loc de *ulită* și *brat ei* în loc de *brat ego* (doc. 74); *ce veți fi fățari* în loc de *ce veți fățari* (doc. 78); *Vulea* în loc de *Dulea* și *Iancul* bărbieriul în loc de *Vilcul* bărbieriul (doc. 79); *Iane Pepano* în loc de *Iane popa* (doc. 99); *le-au dat os la...* în loc de *le-au adaos...* (doc. 103); *Balzania* în loc de *Barzania*, *prăvălia*, în loc de *prăvăliile* și *cît au și pus* în loc de *cît au ținut* (doc. 126); *Isaia* logofăt în loc de *Isar* logofăt (doc. 156); *Găfeanul* în loc de *Găgeanul* (doc. 160 și 161); *curții* în loc de *cît ține* și *prăvălia* și *mie* în loc de și *prăvălia* și *miei* (doc. 160); *Micsindra* în loc de *Lixindra* (Lixandra) și *Radul*

Dumitru (la semnătură) în loc de *Radul diacul* (doc 167); *socoteala* *prăvălii* în loc de *cheltuiala* *prăvălii* și *Gheorghie* al lui *Vrabie* abagiu în loc de *Gheorghie* al lui *Vasilie* abagiu (doc. 196); *Costea* în loc de *Cirstea* (doc. 198); *Radul diacul* în loc de *Radul dascălul* și *pivnița* care merge... în loc de și *suvița...* (doc. 202); *Călinți* în loc de *Călin țigan* (doc. 221); *Salii ce-i zice*, *Ștefan Stoenescul sint* *jupinesii*.. în loc de *Saulii ce-l ține*, *Ștefan stolnicul sin* (fiu) *jupinesii*... (doc. 258); *soțul* în loc de *copitul*, *stînjeni* în loc de *Ștejarului* (mahalaua) (doc. 264); *Nița* în loc de *Chița* (doc. 268); de mi-au făcut *a da* în loc de mi-au făcut *așazămintu să dau* (doc. 285); *Costan* logofăt în loc de *Mușat* logofăt (doc. 297); și *nici să fiu volnic să vinz* în loc de și *vin să nu fiu volnic să vinzu* și oameni *bărbați* în loc de oameni *mari* (doc. 303); bani *noi* în loc de bani 18 (doc. 321); de *nuia* în loc de *al mieu* (doc. 356); *șindrilă* în loc de *șandrama* (doc. 368); *Chiopenciuri* de *mărgelari* în loc de *chiopenghiuri* de *mărgelarie* (doc. 396); *ori cele ce va fi voia înălțimii tale* în loc de *ori cel ce-i va înălța mezul* (doc. 410); *scrisorile* în loc de *inscrisurile* (doc. 450); *ori dă cafiră* în loc de *ori dă-n-afară* (doc. 457); *cu o dare* în loc de *cu o dae* (doc. 462); *să nu să piarză zidul*... în loc de *să nu să tinză zidul*... (doc. 471); *vopsea parachină* (?) în loc de *vopsea pațachină* (doc. 473); *casierului* în loc de *cliserului* (doc. 476); *din noao* în loc de *dă iznoavă*, *răspunzind* în loc de *răspunde zicînd*, *paralon* în loc de *parapon*, *silodion* în loc de *enbodion* (împiedicare), *nimic* în loc de *lemn* și *tracorea* în loc de *tăcorea* (doc. 522); *cu trei odăi* în loc de *sus trei odăi* (doc. 532); *bună* a mea în loc de *бина* a mea (doc. 552); *starînd* în loc de *stăriț* și *ot Gheorghii* în loc de *ot Cernica* (doc. 582); *nici* în loc de *bani*, și al *ceaușului Departament* în loc de al *ceaușului de aprozi* (doc. 585); *părintele* în loc de *părețile* și *nepădui* în loc de *nebinduit* (doc. 598).

În doc. 44 se transcrie greșit vleit 7179 în loc de 7169 (transpunerea în anul erei noastre însă este bine făcută (1661), iar în doc. 197 se transcrie greșit mart. 3, în loc de sept. 3.

Sînt transcrie greșit o serie de cifre din documente ca: stînjeni 7 în

loc de 6 (doc. 113); taleri 50 în loc de 40 (doc. 114); taleri 140 în loc de 150 (doc. 318); bani 10 în loc de 15 (doc. 340); taleri zece în loc de douăzeci (doc. 476) și altele.

Sînt sîrite cuvînte, uneori rînduri întregi și lipsesc semnături la următoarele documente: 13, 19, 54, 74, 79, 113, 130, 159, 200, 255, 257, 285, 319, 321, 327, 340, 348, 391, 396, 450, 454, 480.

Cuvintele indescifrabile din doc. 57 sînt: *cerind a-mi*. Numele indescrifabil din doc. 102 este: *Ieromnimul* (neguțător), care apare și în doc. 106. Semnătura indescrifabilă din doc. 113 este: *Diicul Rudeanul vel clucer*, iar din doc. 196 este: *Constandin Cupcici*. Cuvintele indescifrabile din doc. 378 sînt: *mi-au dat, și altele*.

Transcrierea greșită din doc. 599 (*curci* în loc de *cruci*) probabil că este greșeala tipografiei.

Menționăm că nu am văzut decît documentele din depozitele Arhivei Istorie Centrale și că toate observațiile făcute se referă la aceste documente.

În privința indicelui vom menționa, de asemenea, cîteva din observațiile pe care le-am făcut.

Pentru a se da posibilitatea folosirii documentelor, ediția are un indice general în care pentru distincție imediată s-au folosit caractere tipografice diferite pentru fiecare parte componentă: nume de persoane, nume de locuri, materii. În clasare este greu de constatat, însă, o metodă precisă. În general sistemul de lucru al indicelui este lipsit de uniformitate, nu numai de la o literă la alta, ci chiar în cuprinsul aceleiași litere.

Astfel, dacă autorul a găsit necesar să menționeze și anul în dreptul cuvîntului indice, de ce nu a procedat uniform? De exemplu, dacă în dreptul topicului *Îmbrobodiți* este trecută data 1594 (care de fapt este 1595), de ce nu este trecută data și în dreptul topicelor: *Izvorani*, *Lomutești*, *Măciucești* etc. Același lucru și pentru persoane. Socotesc că nu era necesară indicarea datei, deoarece documentele fiind expuse în ordine cronologică, numărul paginii indică aproximativ și distanța în timp între limita de început și de sfîrșit a ediției.

Clasarea nu s-a făcut strict alfabetic, nu s-a ținut seamă de a și â, s-au

făcut chiar greșeli de clasare: la litera „G”, de ex., după ce sînt trecuți *Gheorghe*, *Gheorghiiță*, *Gheorghiu Dimitrie*, *Gherasim*, urmează din nou *Gheorghe*.

În ce privește persoanele, autorul a mers în general, pe clasarea trimiterilor la nume, iar acolo unde nu există numele — la pronume. Totuși există numeroase inconsecvențe; găsim de exemplu la litera „G” pe *Gheorghe Negru* cu o singură trimitere iar la litera „N” pe *Negru Gheorghe* cu trimiterea de la litera „G” și în plus cu alte cîteva trimiteri.

În clasare se pare că autorul n-a respectat nici un sistem. Creează artificial poziții separate pentru același nume și nu procedează întotdeauna la fel (de exemplu, numele *Constantin* are 4 poziții în indice, prima de la *Constantin abagiu* pînă la *Constantin* cupeț, a doua de la *Constantin* dascăl pînă la *Constantin* fiul lui..., a treia de la *Constantin* hangiu, pînă la *Constantin* fost mare logofăt și a 4-a de la *Constantin* paharnic pînă la *Constantin* zugrav).

Sînt și nume care apar în cîte 10 sau chiar 14 poziții (*Ștefan*, *Mihai* etc.)

De asemenea, se remarcă faptul că autorul n-a încercat să facă nici un fel de identificări. De exemplu *Constantin băcan*, *hangiu*... trecut la poziția 1-a cu trimitere la p. 543 este același cu *Constantin* hangiu de la poziția a 3-a cu trimitere la p. 544 (de fapt este același document numărul 440, care începe la p. 543 și sfîrșește la p. 545).

Pentru domnitori, clasarea s-a făcut de obicei la pronume. Autorul însă clasează de cele mai multe ori la nume, de exemplu — *Duca Gheorghe vv.*, *Brîncoveanu Constantin vv.*, *Mavrocordat Constantin vv.* etc. și în mai puține cazuri la pronume, ex. *Ștefan Tomșa vv.*

La unele locuri, pentru localitățile care au purtat două nume se fac uneori trimiteri în ambele poziții și nu complet (de exemplu, *Cîmpulung oraș 622* și vezi *Dăgopol*, iar la *Dăgopol* — *Cîmpulung 109*), alteori numai în una din ele (exemplu *Chirnogi zis Clătești 681, 682*, iar la *Clătești* vezi *Chirnogi* fără nici o trimitere).

La determinativele „deal” și „vale”, apar diferite topice dar majoritatea acestora nu mai apar și la litera

inițială respectivă a topicului (de ex. topicule *Bădeni* și *Negovani* din componența *dealul Bădenilor* și *dealul Negovanilor* nu apar la literele „B” și „N”.

Pentru unele lucruri s-au creat poziții speciale la care s-au clasat toate numele proprii. De exemplu la „m-re” s-au clasat toate numele de „m-ri”, iar la litera respectivă în loc să se facă numai trimiterea: vezi m-re — (deși normal ar fi fost procedeul invers), se procedează de asemenea în mod foarte variat, uneori se fac trimiteri la pagină și într-o parte și în alta, fără a se mai face trimitere și la poziția „m-re” (exemplu, m-re Sinaia), alteori se face trimitere și la poziția „m-re” (exemplu — m-re Plumbuita).

În privința numelor de lucruri, indicele conține o serie de cuvinte ieșite din uz a căror utilitate nu o vedem din moment ce nu se dă nici un fel de explicație. Dacă s-ar fi dat explicații nu s-ar fi făcut nici unele greșeli, de exemplu la litera „C”, este trecut un cuvânt fără nici un sens *cofiră* care în document este transcris *cafiră* și care de fapt este transcrierea greșită a cuvintelor *dă-n-afară*.

De asemenea, indicele nu este complet, de exemplu, nu sînt făcute trimiteri pentru: *Voico vecin, ughi* (p. 104), pentru *Cazan postelnic, Stroe, aspri, stupi* (p. 112), pentru *Ghiorma ban, stupi, dajdii* (p. 334), pentru *Matei Condrescul, zapise vechi, taleri*, (p. 450), pentru *Pirvul vel logofăt, Șarban dascăl domnesc zapise* (p. 479) și multe altele.

În general trimiterile la unele cuvinte ca: bani, stînjeni (în legătură cu aceasta era interesant de trecut mențiunea de la pagina 99, documentul 18 din 1640 dec. 6-“... însă să fie cu stînjănu alui om nu cu al meu”), taleri, zapise etc., sînt foarte puține față de numărul mare în care apar în documente.

Incontestabil că lucrarea aduce un aport prețios în cercetarea trecutului Capitalei noastre, fiind de un real sprijin tuturor celor care se ocupă de acest aspect și în general, oricărui cetățean al patriei noastre. Lipsurile constatate, însă, foarte numeroase, scad din valoarea lucrării, eliminarea lor într-o ediție viitoare constituind o datorie a autorului și a editurii.

D. DUCA

Manuscrise grecești din arhive străine relative la istoria romînilor

Publicarea cataloagelor de manuscrise grecești a înregistrat în ultimii ani un însemnat progres. După acel „catalog al cataloagelor”¹⁾ editat de Marcel Richard în 1948 — lucrare fundamentală pentru orientarea generală a cercetătorului specialist — au urmat cîteva lucrări de metodă deosebit de prețioase, între care amintim referatul lui H. Gerstinger²⁾ la Congresul de studii bizantine din 1951 și o a doua lucrare a lui Marcel Richard³⁾, devenită aproape

normativă⁴⁾ astăzi, apărută în 1954 la Bruxelles. Influența acestor lucrări de metodă și în general strădania pentru stabilirea unor „reguli” cu aplicație internațională, se resimte deja în calitatea ultimelor cataloage intrate în Biblioteca Academiei R.P.R.

Pentru istoriografia romînească aceste cataloage prezintă un interes deosebit, deoarece cuprind numeroase materiale documentare în strînsă legătură cu dezvoltarea elenismului post-bizantin din Țările Romîne. O excerptare a lor, însoțită de unele note și observațiuni, este necesară, iar locul cel mai potrivit pentru aceasta este desigur Revista Arhivelor. Vom inaugura această operațiune cu catalogul maghiar publicat de Mária Kubinyi, cu cel austriac al lui Herbert Hunger și cu „Inventarul” lui Marcel Richard, în care sînt cuprinse documente grecești de la Muzeul britanic din Londra.

¹⁾ M. Richard, *Répertoire des bibliothèques et des catalogues des manuscrits grecs*, Paris 1948.

²⁾ H. Gerstinger, *Vorschläge zur Schaffung eines Gesamtkatalogs der griechischen Handschriften und eines einheitlichen internationalen Handschriften beschreibungsschemas: Atti VIII. Congresso Intern. di Studi Bizantini (1951)*. Vezi „Studi Bizantini e Neoeellenici”, vol. 7 (1953), p. 87–92.

³⁾ M. Richard, *Règles à suivre pour la confection des catalogues des manuscrits grecs*, Bruxelles 1954.

⁴⁾ Herbert Hunger, *Katalog der Griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek Supplementum Graecum*, Wien 1957, p. 4.

Referindu-ne la primele două, cel maghiar și cel austriac, este util să amintim că, în marea lor majoritate, manuscrisele descrise nu provin din colecțiile unor amatori — care la rândul lor și le-au procurat din diferite Țiguri ale anticariatului internațional — ci sînt resturi ale elenismului local sau învecinat, rămășițe din bibliotecile comunităților grecești, ale „companiștilor” sau ale diferiților intelectuali greci care au trăit la Budapesta, Viena, Kecskemét etc. Se știe că Austria și Ungaria, ca și Principatele române, au fost secole întregi cîmpul de expansiune al elenismului postbizantin. (Cele 57 de manuscrise grecești aflate în posesiunea Institutului de filologie greacă de pe lângă Universitatea din Budapesta provin, cea mai mare parte, spune Moravcsik⁵⁾, din colecția istoricului G. I. Zaviras, originar din Macedonia și care a trăit o mare parte din viață în Ungaria). Unele din aceste manuscrise amintesc chiar locul de origine al posesorilor, de exemplu, orașul macedo-albano-romin Μοσχόπολις (Moscopole), de unde erau originari numeroși „companiști greci” statorniciți în orașele fostei monarhii și mai ales în Budapesta și Viena (ms. nr. 30., p. 52).

Este cunoscut rolul important pe care l-au avut faimoasele companii grecești în sistemul mercantilist al monarhiei austro-ungare încă din primii ani ai sec. XVIII și pînă la mijlocul sec. XIX. Acestor greci (sau vorbitori de limbă greacă) li se datorează în mare măsură, refacerea legăturilor economice între estul și vestul continentului în epoca de destrămare a feudalismului. Paralel cu activitatea economică, ei au desfășurat în orașele Ungariei și Austriei de altă dată și o vie activitate culturală. Au întemeiat biserici și catedrale, școli, tipografii, ziare, biblioteci etc. Inventarierea resturilor documentare ale acestei activități este necesară pentru întregirea studiilor asupra elenismului postbizantin pînă la limitele lui centrale și vesteuropene cele mai îndepărtate.

⁵⁾ Mária Kubinyi, *Libri manuscripti graeci in Bibliothecis Budapestinensibus asservati, Budapestini, MCMLVI, in aedibus Academiae Scientiarum Hungaricae, Praefatio*, p. 5. Cf. A. Graf., *Jedrijosz Zavirasz budapesti könyvtárának katalógusa*, Magyar Görög Tanulmányok. Dintre studiile mai vechi referitoare la elenismul maghiar vezi Sp. P. Lambros, *Ἡ βιβλιοθήκη τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος Βουδαπέστης καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει αὐτῇ σωζόμενοι ἑλληνικοὶ κώδικες*. In Νέος Ἑλληνομνημὼν, 8 (1911) p. 70—79.

Primul, în ordinea apariției, dintre cele două cataloage cărora le consacram aceste note, este acela maghiar, tipărit în anul 1956 sub titlul *Libri manuscripti graeci in bibliothecis Budapestinensibus asservati. Descriptis Mária Kubinyi, Budapestini, MCMLVI. In aedibus Academiae scientiarum hungaricae*. Lucrarea a apărut sub îngrijirea savanților Borzsák și Moravcsik și este scrisă în întregime în limba latină. Prefața este semnată de Moravcsik. Autoarea, Mária Kubinyi, prezintă în partea I a catalogului lista manuscriselor, păstrate la Biblioteca Națională Széchényi, iar în a doua, colecția Bibliotecii Universității, Secția științifică.

Cele 48 de manuscrise descrise de Mária Kubinyi nu reprezintă, firește, decît o parte din tezaurul paleografic grecesc al Ungariei. Institutul de filologie greacă de pe lângă Universitatea din Budapesta dispune și el de alte 57 de manuscrise grecești. De asemenea, Biblioteca Academiei de științe a Ungariei cuprinde și ea un număr destul de important, la care trebuie adăugate colecțiile de prin celelalte orașe ale Ungariei, în care înfloreau în sec. XVIII bogatele colonii grecești.

Semnalăm cercetătorilor români, cu deosebire următoarele manuscrise păstrate în Biblioteca Națională Széchényi și care prezintă interes pentru istoriografia noastră. Le dăm cu descrierea editoarei maghiare urmînd ordinea catalogului și însoțindu-le, acolo unde este cazul, de observațiile noastre.

1. Sub cota 3 (3 Fol. Graec.) Saec. XVI, chart., min 310 × 420, f. 1, linn, 40, se găsește un document pe care editoarea îl intitulează: *Epistula Nectarii Archiepiscopi ad voivodam Bogdanum*. Inc. Νεκτάριος ἐπίσκοπος τοῦ ἀρχιεπισκοποῦ τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς, Ἀρχιδὼν καὶ πάσης Βουλγαρίας, Σερβίας, Ἀλβανίας, Οὐγκροβλαχίας, Μολδίας (sic) καὶ τῶν λοιπῶν. Ὑψηλῶτατε, ἐκλαμπρότατε αὐθέντη καὶ ἡγεμόν πάσης Δακίας, κύριε Μπογδάν βοιβόντα. Des. καὶ ἡ εὐχὴ καὶ ἡ εὐλογία τῆς ἡμῶν μετριότητος εἶη μετὰ τῆς σῆς ἐκλαμπρότητος ἐν βίῳ παντί. Ἐν μηνί μαρτίῳ ζ'. Sequuntur monncondylia viridi etramento scripta: ἐν μηνί μαρτίῳ V ζ'. In dorso: Τῷ ὑψηλῶτάτῳ καὶ ἐκλαμπρωτάτῳ αὐθέντι, τῷ Μπογδάν βοιβόντα, τῷ ἡγεμόνι Δακίας αἰῶ Ἰωάννου, Γιανκουλα βοιβόντα εἰς οἶκον Ἐλετζί τῆς Ἐγλιτέρας εὖ δωθεῖται.

Din adresa acestei scrisori se vede că este vorba de faimosul Bogdan, unul dintre fiii lui Iancu Sasul, deci ultimul descendent în linie bărbătească al lui Ștefan cel Mare.

Documentul nu este însă din sec. XVI — cum îl datează editoarea — cide la începutul sec. XVII când Bogdan a încercat să obțină tronul Moldovei cu concursul Angliei⁶⁾ (sau mai exact cu acela al companiei Levantului, ale cărei proiecte de expansiune economică cuprindeau și țările noastre). Cuvintele εἰς οἶκον Ἑλτζῆ τῆς Ἑγγλιτέρας εἰς δὲ θεοῦ ἐν βοήθειᾳ cu mai multă precizie data la care a fost scris. Într-adevăr, la întoarcerea dintr-o primă călătorie la Londra, în 1602, Bogdan deși venea cu scrisori de recomandare din partea reginei Elisabeta, a stat un timp ascuns în casa ambasadorului englez Eduard Barton⁷⁾. Cit timp a rămas acolo nu știm, dar în 1607 el se afla din nou la Londra, ceea ce înseamnă că intervenția Elisabetei rămăsese fără rezultat. Scrisoarea lui Nectarie al Ohridei fiind adresată „la casa ambasadorului Engliterei” este deci din vremea când aventurosul pretendent se găsea încă acolo (1602), sub protecția lui Barton, care a avut, cum se știe, un viu amestec în afacerile Principatelor române (finanțase și numirea lui Mihai Viteazul⁸⁾). În consecință la ediția completă a Catalogului publicat de Măria Kubinyi, acest document trebuie datat ca aparținând sec. XVII, iar nu sec. XVI, cum e datat în prezenta ediție.

2. Sub cota 18 (9 Quart. Graec.) Saec. XVIII, chart., mm 210 × 155, ff. I, 105, linn. 13—14, se află *Cantus ecclesiastici, notis musicis suppositi*. Este o culegere de cântări bisericești în limba greacă, între care unele cu texte slavoneste („cum textu slavico”). Întregul manuscris este de proveniență românească. Editoarea adaugă în notița însoțitoare: „in folio insiticio adnotatum est: Pierre Poppisio. Daekon na Bukurest. David Jánostól 1 f. 1888”. În general, muzica bizantină este bine reprezentată în colecția de manuscrise a Bibliotecii Naționale Széchényi. (Vezi mss. 25, 27, 30, 32, 33, 34, 36, 39, 40). Aceleași lucrări și aceiași autori pe care îi găsim în colecțiile noastre.

3. Deosebit de însemnat pentru istoria culturii noastre în epoca domniilor fanariote și mai ales pentru istoria învățămîntului este manuscrisul nr. 19 (10. Quart. Graec.) Saec. VIII, chart., mm 240 × 190 ff. 203—243, linn. 23.

Acest manuscris conține 14 documente, toate provenite din București. Semnalăm

cu precădere următoarele, a căror descriere o reproducem cu numărul de ordine cel puțin poartă în cuprinsul manuscrisului: 1 (f. 1) Θεοδῶρος Γραμματικῆς εἰσαγωγῆς τῶν εἰς τέσσαρα τὸ τέταρτον. Inc. Προοίμιον. Λοιπὸν δὲ περὶ συντάξεως τῶν τοῦ λόγου μερῶν εἰπεῖν. Des. (f. 37) τὴν ἐνθε εἰσαν τήνδε ἡμῖν μέθοδον λέγομεν. Τέλος τοῦ εἰς τὸ τέταρτον τῆς Θεοδῶρος γραμματικῆς εἰσαγομένου συντακτικοῦ. (f. 38—43 v) Πῶς τῶν κεφαλαίων ἢ στοιχείων. Este vorba de o „introducere” în gramatică a vestitului profesor bucureștean Teodor de la Academia domnească de la Sf. Sava⁹⁾, autorul cunoscutului encomiu închinat lui Nicolae Mavrogheni¹⁰⁾. Manuscrisul este prețios deoarece această latură a activității dascălului Teodor nu ne este cunoscută și nici biblioteca Academiei R.P.R. nu posedă un alt exemplar.

Trecem peste nr. 2 (f. 43 a), cuprinzînd scrisorile lui Synesios (pe care le posedă și biblioteca noastră¹¹⁾) pentru a ne opri la nr. 3 (f. 117), care conține θεμμάτων εἰδη Νεοφύτου τῆς ἐν Βουκουρεστίᾳ σχολῆς διουδαισάκου. și căruia Măria Kubinyi îi reproduce întreaga tablă de materii. Acest dascăl Neofit, (pe care editoarea maghiară nu-l identifică) este savantul Neofit Calsocalivitul, unul din stîlpii mișcării intelectuale din București la finele sec. XVIII. Faptul ni se confirmă și prin alte documente din acest manuscris și, îndeosebi, prin cel de sub nr. 10 (f. 196) din 30 august 1782. Dealtfel și „Neofit ierodiaconul”, adresantul scrisorii din doc. 4 (f. 180) — de la care posedă și Academia R.P.R. numeroase manuscrise și mai ales traduceri din Iliada¹²⁾ —

⁶⁾ Const. Erbiceanu, *Cronicarii greci carii au scris despre România în Epoca fanariotă*, Buc. 1888, p. XXVII.

⁷⁾ Se păstrează în colecția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R. P. R. (v. Const. Litza, *Catalogul manuscriselor grecești*, Buc. 1909, nr 802, p. 526). A fost publicat și tradus de Erbiceanu, *op. cit.* p. 229-233.

¹⁰⁾ Const. Litza, *op. cit.*, 242, 1; 628, 1; 697, 3; 709, 24; 716, 14; 742, 2; 747, 4. Cele mai multe sînt traduceri interliniare.

¹¹⁾ Const. Litza, *op. cit.*, v. pentru traduceri din Homer ale lui Neofit Calsocalivitul manuscrisele 227; 616, 10—14; 636 18; 648, 4; 650, 3; 6; 651, 17—18; 685, 4—6; 699, 10; 809, 18—21; 716, 18; 807, 3; 624, 4; 720, 23. Chiar în lucrarea tipărită Ἡ εἰσα καὶ ἱερὰ Ἀκολουθία τῶν Ὁσίων θεοφύρων πατέρων βασιλέα καὶ Σοφρονίου ἐξ Ἀθηνῶν. Învățatul dascăl semnează cu toate atribuțele: Συνθεσία παρὰ τοῦ

⁸⁾ N. Iorga, *Pretendenți domnești în secolul al XVI-lea*. Analele Acad. Rom. Seria II, t. XIX, M. S. Istorie, București

⁷⁾ N. Iorga, *ibidem*.

este una și aceeași persoană cu învățatul dascăl Neofit Cafsocalivitul. Facem aici această precizare deoarece chiar în Catalogul lui Const. Litzica, Neofit Cafsocalivitul și Neofit Ierodiaconul apar ca două persoane deosebite. De asemenea atragem atenția cercetătorilor că învățatul dascăl mai apare uneori și sub numele Neofit din Peloponez¹³.

În același manuscris, la nr. 5 (f. 18 v), citim Χρυσόβουλλον τῆς ἐν Βουκοῦρεστίῳ σχολῆς. Inc. Οὐδὲν οὐταῶ πρὸς εὐζωίαν καὶ τὴν τῷ ὄντι εὐδαιμονίαν. Des. (f. 118) ἐν τῇ ἀγίωτάτῃ μητροπόλει Ἰσον ἀπαράλλακτον, Verificând în ms. nr. 3 (Arhivele Statului București), am constatat că documentul din biblioteca Széchényi este hrisovul dat de Alexandru Ipsilanti cu prilejul reorganizării „Academiei” domnești din București (ianuarie 1776). Este interesant de observat că după dascăli Teodor și Neofit Cafsocalivitul apare în doc. nr. 6 (f. 188) din ms. 19, un al treilea dascăl al „Academiei” bucureștene, anume Panaghiot, ca autor al unei cuvîntări de slavă către Ipsilanti: 'Εγκώμιον εἰς τὸν αὐτόν 'Ιωάννην 'Αλέξανδρον 'Υψηλάντην, Παναγιώτῳ τῆς ἐν Βουκοῦρεστίῳ σχολῆς δ'αδ'ασκαλῶν. Inc. (f. 188 v.) Κωφὸς ἀνὴρ φισί μὲν ἡ παροιμία. Des. (f. 190 v.) λαμπρὰς ὁμηγύρεως εἰς ἀπ' εἰρῆνας ἡλίου περιόδου. 44444 Acest dascăl al „Academiei” din domnia lui Ipsilanti nu apare nici în studiile românești și nici în cele grecești care cuprind lista dascălilor greci din Țara Românească.

Urmează alte două cuvîntări, tot ale dascălului Teodor, de la finele sec. XVII: 7 (190 v) 'Εγκώμιον Θεοδώρου τῆς αὐτῆς σχολῆς δ'αδ'ασκαλῶν. Inc. 'Οτι τό περὶ ἡμᾶς (sic.) τοῦτο μυστήριον. Des. (f. 192) ἐν τ' αὐτοῖς καὶ ἡλίου περιδιήσεσιν ἀμήν, iar la nr. 8 (f. 192 citim: 'Εγκώμιον τοῦ αὐτοῦ τῶν φιλοσοφικῶν δ'αδ'ασκαλῶν. Inc. 'Εν μέν ἑαρ ἐν ὥραις, ἐν δὲ ῥόδον ἐν ἀνθεσιν. Des. (f. 193) Πανάγιον ἔθνος σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι ὡς αἰδίῳ ἀμήν καὶ εὐάριστον τέλος.

Σοφωτάτου Διδασκάλου Κυρίου Νεοφύτου Ιεροδιακόνου Πελοποννησίου τοῦ καυσοκαλύβιτου.

¹²) Const. Litzica, *op. cit.*, v. Indicele. La p. 550 sînt indicate lucrări ale lui Neofit Cafsocalivitul; la p. 558, ale lui Neofit Dascălul, iar la p. 559, ale lui Neofit Ierodiaconul și altele ale lui Neofit din Peloponez. În realitate avem aface cu una și aceeași persoană, profesorul de la „Academia” domnească, Neofit Cafsocalivitul, mort în 1784.

Trecem peste nr. 9 (f. 193) în care se găsește o cuvîntare rostită de Nichifor arhiepiscopul Slavoniei și al Chersonesului către împărăteasa Caterina II, pentru a ne opri o clipă asupra doc. nr. 10, (f. 196) referitor la activitatea aceluiași învățat dascăl Neofit, în capitala Țării Românești la finele sec. XVIII: (f. 196), 'Επιθεωρήματα τινὰ Νεοφύτου τῆς ἐν Βουκοῦρεστίῳ σχολῆς δ'αδ'ασκαλῶν εἰς τὸ περὶ παίδων ἀγωγῆς Πλουτάρχου Χαϊρωνέως. Inc. Φημι δεῖν τοῦς παῖδας ἐπὶ τὰ καλὰ τῶν ἐπιτηδεύματων εἶχειν. Des. (f. 199) Οἶα τὰ τῆς παιδαγωγίας σου Πλουτάρχε. (1782 αὐγ. 30).

În acest document Neofit Cafsocalivitul (pasionat interpret al lui Plutarh)¹⁴ face o serie de observații¹⁵ personale referitoare la ideile scriitorului grec în domeniul pedagogiei. Aceste idei aveau o largă răspîndire, la sfîrșitul sec. XVIII, în învățămîntul grecesc, și, în consecință, și în acela al Țărilor Românești. Cu ajutorul indicațiilor din descrierea editoarei maghiare, am identificat în ms. 651, 6, fol. 75 din Biblioteca Academiei R.P.R. (dat de Litzica ca anonim) o copie a acestei scrieri¹⁶. Lucrarea învățatului dascăl bucureștean, ca și traducerea operei lui Plutarh referitoare la educația copiilor, interesează de aproape evoluția ideilor pedagogice în țara noastră.

4. Manuscrisul 23 (14 Quart. Graec.) Saec. XVIII, chart., mm 220 × 170 f. 273, linn. 21 – 30, conține, de asemenea, un bogat material documentar, interesant pentru noi: o colecție de scrisori a diverșilor patriarhi și ale unor mitropoliți către alte căpetenii ale bisericii răsăritene și către diverși principii. Între aceștia apar și unii mitropoliți romîni (ex. gr. f. 32, 32 v. μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας) și voievozi din țările noastre (ex. gr. f. 16 ἡγεμὼν Μγλδοβλαχίας). Între cei care primesc sau trimit aceste scrisori, găsim pe Ecaterina a II-a, pe patriarhii Gavril, Ioan și Procopie al Constantinopolului (f. 4 v, 13 v, 22 și 22 v), pe mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei (Νεόφυτος Οὐγγροβλαχίας, f. 175 v) — care a avut un rol important în cultura secolului XVIII¹⁶.

¹³) Biblioteca Academiei R. P. R. dispune de numeroase copii de pe traducerea scrierii lui Plutarh referitoare la educație. Vezi Const. Litzica, *op. cit.*, nr. 651, 5.

¹⁴) *Ibidem*, 6, fol. 75.

¹⁵) Const. Litzica, *op. cit.*, p. 365.

¹⁶) Este vorba de Neofit Cretanul, care a păstorit între 1753–1783. A scris în limba greacă o „visitație” la mănăstiri cu interesante date istorice. Această scriere a fost tradusă de episcopul Ghenadie al Rimni-

— pe Grigore de Stavropoleos (Γρηγόριος ὁ Σταυροπόλεος, (f. 31 v), 'Ιωάννης 'Αλέξανδρος Κωνσταντίνος ἡγεμὼν Μολδοβλαχίας (f. 23 v), adică Alexandru Mavrocordat (Deli-Bey), fiul lui Constantin Mavrocordat și domn al Moldovei (8 iunie 1782—12 ianuarie 1785), Iacob Mavrocordat, 'Ιάκωβος Μαυρογορδάτος, f. 201), Αικατερίνη βασιλίσα αὐτοκρατορίσσα πάσης 'Ρωσσίας (f. 175 v) etc.

Indicațiile editoarei fiind, la acest manuscris, cu totul insuficiente, am socotit util să cerem microfilmarea lui.

În același manuscris 23 sub nr. 2 (f. 62—68 v), 3 (f. 68), 4 (f. 69), 5 (f. 70—79 v) și 6 (92—112) v se găsesc lucrări pe care le bănuim tot de origine românească (exerciții retorice, o poezie, o epigramă etc.), iar la nr. 7 (f. 113—174) un curs de gramatică al lui Marcu din Cipru — și acesta fost profesor la „Academia” din București¹⁷) — după cunoscutul tratat al lui Alexandru Mavrocordat¹⁸) : (έματα ἐπάνω εἰς τὴν γραμματικὴν τοῦ 'Αλεξάνδρου τοῦ Μάρκου τοῦ ἐκ Κύπρου. Inc. Τό βιβλίον, ὅπου σέ ἐξήγησα, δὲν ἤξευρα, ἀν ἔχεις σκοπὸν νά μοῦ τὸ στείλῃς. Într-o notă finală, Măria Kubinyi spune că toate aceste manuscrise mai conțin „variae notae adnotationesque”, din care însă nu reproduce nici una.

Dintre manuscrisele păstrate în Biblioteca de științe a Universității budapestane, menționăm manuscrisul 6 (f. 29) an. 1771, chart., mm 220x165, p. 584, linn. 28 care cuprinde comentarii ('Υπόμνημα) la diferite capitole din opera lui Aristotel (Commentarius in opus philosophicum Aristotelis de physico auditu). Editarea nu a identificat însă pe autorul acestor comentarii. El este, fără îndoială, Teofil Coridaleu. Titlul primului capitol, p. 1—216 (Εἰς φιλοσοφίαν προδιόκησις

προοίμιον ὁποῖον τὸ τῆς φιλοσοφίας ἀξίωμα precum și Inceputul (τῶν ὅσα θηράσιμα πέφυκε τοῖς ἀνθρώποις καλὰ ἐν τῷ μετὰ σώματος βίῳ ne arată că este vorba de cunoscuta „Introducere în filozofie” a acestui vestit interpret în spirit materialist al filozofiei aristoteliene, alit de mult studiat la București și Iași încă din sec. XVII¹⁹). În manuscrisul grec 674 păstrat la Biblioteca Academiei R.P.R. găsim (p. 3) același titlu și același început, iar la f. 1 stă scris, în grecește, dar cu litere cirilice : „Theophilu tu Corid (aleu) is tin fisikin tu Aristut (elus) theomnimata²⁰) (sic). Același lucru se poate spune și despre celelalte comentarii, referitoare la Fizica lui Aristotel din cuprinsul manuscrisului 6 al Bibliotecii de științe a Universității budapestane.

Al doilea catalog apărut în anii din urmă, remarcabil sub raportul tehnic, cuprinde o parte din manuscrisele grecești păstrate la Biblioteca Națională austriacă. Lucrat de Herbert Hunger, el poartă titlul *Katalog der griechischen Handschriften der Oesterreichischen Nationalbibliothek. Supplementum Graecum*, Wien 1957. Sînt descrise 187 de manuscrise, bizantine și neogrecești, aceea parte din bogata colecție a arhivei austriece cunoscută sub numele Supplementum Graecum.

Herbert Hunger făcînd istoricul fondului grecesc al Bibliotecii naționale din Viena, arată că Supplementum Graecum cuprinde toate manuscrisele grecești intrate în Biblioteca după 1690, adică după apariția catalogului lui Daniel Nessel²¹). Pînă în prezent cercetătorii nu dispuneau pentru aceste manuscrise decît de un inventar scris de mîna, cu totul insuficient ca valoare descriptivă. Într-un „cuvînt introductiv” (p. 1), Dr. Josef Stummvoll, directorul general al Bibliotecii naționale austriece, promite apariția unui catalog general al tuturor manuscriselor grecești cuprinse în amintita bibliotecă. În prefață, autorul face un istoric detaliat al suplimentului, arătînd din ce fonduri a luat naștere : Biblioteca curții imperiale, aceea a prințului Eugen de Savoia, Biblioteca Universității vieneze și aceea a

cului, în Biserica ortodoxă II. Manuscrisul lui Neofit se păstrează la Academia R.P.R. Vezi N. Iorga *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*. București 1929, vol. II, p. 63. Const. Erbicănu, *Cronicarii greci* (Catalogul istoric a lui Daponte), p. 113 și nota 23 și traducerea lui Ghenadie al Rimnicului în Biserica ortodoxă II, p. 635—636. Vezi și Bis. Ort. III, p. 180.

¹⁷) Victor Papacostea, *Istoria învățămîntului în țările române în epoca otindurii feudale. Țara Românească, sec. XVII*, lucrare auxiliară la Tratatul de istoria României, Buc. 1958. (ms.).

¹⁸) Const. Litzica, *op. cit.*, 11v, 1; 117, 1; 132; 192, 1; 212, 2; 213, 1; 214, 2; 231, 4; 674, 13.

¹⁹) Cléobule Tsurkas, *Les débuts de l'enseignement philosophique et de la libre pensée dans les Balkans. La vie et l'oeuvre de Théophile Corydalée* (1563—1646). Buc. 1948, p. 61.

²⁰) Const. Litzica, *op. cit.*, 54 (67 4), f.1.

²¹) *Catalogus sive recensio specialis omnium codicum manuscriptorum Graecorum etc.*, Wien-Nürnberg 1960.

oraşului Viena. La acestea s-au adăugat manuscrisele procurate prin anticariat, donaţii etc. A avut şi unele pierderi în urma desmembrării monarhiei. Astfel în 1919 a trebuit să cedeze 22 de manuscrise valoroase Bibliotecii naţionale din Neapole.

Neexistând un sistem unitar, ratificat de un for internaţional pentru descrierea manuscriselor greceşti, spune Hunger, s-a folosit de acele „Règles...” tipărite de Marcel Richard în 1954, la care autorul vienez a făcut unele modificări şi mai ales simplificări²³).

El crede că a realizat astfel o medie între un catalog ideal, (cum ar fi acela al lui C. Gianelli, (Vaticani Graeci) şi un „Inventaire sommaire”. Între altele, Hunger a pus un accent deosebit pe redarea cât mai exactă a titlurilor originale greceşti şi numai în al doilea rând, a celor convenţionale latineşti, spre deosebire de Richard, Gianelli etc., care, pentru lucrările clasice şi patristice, indică doar titlurile latineşti. Acolo însă unde existau traduceri latine pentru unele titluri greceşti complet necaracteristice, Hunger a preferat forma latină. Textele anonime precum şi fragmentele care nu aveau titluri latineşti, au primit titluri germane. Destul de larg în ceea ce priveşte indicaţiile de *incipit* şi *explicit*, regretăm totuşi că Hunger nu a tratat la fel şi colecţia de scrisori Johannes Chortasmenos din sec. XV (nr. 75), unde indică doar pe adresanţi.

În paginile ce urmează, semnalăm, de asemenea, cercetătorilor români manuscrisele vieneze care prezintă un interes deosebit pentru istoriografia noastră. Sub indicaţiunea *Lit.* editorul citează izvoarele de care s-a folosit la descrierea fiecărui manuscris. Deoarece aceste trimiteri conţin adesea detalii pe care Hunger le-a suprimat în lucrarea sa, le reproducem în notele noastre referitoare la documentele ce interesează istoriografia românească.

1. Sub cota 2, an . 1702 februarie (1r), 350 × mm, 635 f. se găseşte traducerea în limba greacă populară a celor patru evanghelii a lui Teofilact al Bulgariei „Ερμηνεία εις τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια” efectuată de Ioan Comnen, medic şi profesor la „Academia” domnească din Bucureşti şi mai târziu mitropolit al Dristrei. N. Iorga²⁴) a făcut acestui manuscris o descriere amănunţită, cu traducerea integrală a prefeţei

lui Comnen, şi a tuturor pasajelor cu valoare informativă pentru istoriografia românească (la p. 8 dă şi o cuprinzătoare notă bibliografică). Cel care a îngrijit publicarea operei lui Nicolae Mavrocordat Ήπει τῶν καθ' ὁδῶν (*Despre datorii*) nu este însă Ioan Comnen, cum spune N. Iorga, ci Gheorghe Hrisogon din Trapezunt: („cu îngrijirea şi îndreptarea prea învăţatului chir Gheorghe din Trebizonda, profesor la Şcoala domnească din Bucureşti”²⁴). La Academia R.P.R. se păstrează ms. grec 72, cu o culegere de pagini alese din opera lui Teofilact, tot în limba neo-greacă²⁵).

Trimiteri : Kollar²⁶), col. 229—232 ; Weinberger, Eranos²⁷) p. 141 ; Buberl — Gerstinger²⁸), p. 72 : Katalog²⁹) 1953, p. 29.

2. Sub cota 22, an. 1 700 (122 v), 308/310 × 210 mm, 125 f. Scrierea contra mahomedanilor a împăratului Ioan VI Cantacuzin (*Contra Mahometem apologiae*, 1—4). Observaţiuni : a) Descrierea lui Hunger, foarte tehnică, ne privează însă de textul de pe f. 1, important pentru noi fiindcă ne informează că Meletie Sirigul a făcut traducerea cărţii în greaca populară, „după porunca prealuminatului şi preacuviosului domn a toată Moldo-Vlahia, domnul Ioan Vasile voevod”. Aici, mai mult ca în alte documente, se trădează încadrarea lui Vasile Lupu în acea tradiţie bizantină, fundameentală ostilă stăpînirii otomane, şi care a militat constant pentru ideea izgonirii turcilor din Europa. b) Manuscrisul descris de Hunger a fost copiat de Mihail Vizantios din Bu-

²⁴) D. Russo, *Studii istorice greco-române, opere postume*. Buc., 1939, t. I, p. 311.

²⁵) Cohst. Litzica, op. cit. nr. 386, p. 201.

²⁶) A. F. Kollar *ad Petri Lambeci Commentariorum de Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi libros VIII Supplementorum liber primus posthumus*. Wien 1790.

²⁷) W. Weinberger. *Die griechischen Handschriften des Prinzen Eugen von Savoyen*, în : Wiener Eranos zur 50. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner in Graz 1909, Wien 1908, p. 137—144.

²⁸) *Beschreibendes Verzeichnis der illuminierten Handschriften in Österreich*. Teil VIII, Bd. IV/2 : Paul Buberl und Hans Gerstinger, *Die byzantinischen Handschriften 2. Die Handschriften des 10 — 18 Jahrhunderts* Leipzig 1938.

²⁹) Österreichische Nationalbibliothek. Buchkunst des Morgenlandes. *Katalog der Ausstellung im Prunksaal Juni-Oktober 1953*. Wien 1953.

²²) *Prefaşa*, p. 4.

²³) N. Iorga, *Manuscripte din bibliotecile străine relative la Istoria Românilor*, An. Acad. Rom., Seria II, t. XX, p. 8—15.

curești la porunca stolnicului Constantin Cantacuzino, în 22 mai 1700³⁰). Și faptul acesta merită a fi relevant, fiindcă mărturisește atașamentul stolnicului și a celor mai de seamă Cantacuzini pentru această tradiție bizantină antiotomană, care devine ideea de bază a gândirii politice cantacuzinești în veacurile XVII și XVIII. c) Arătând că manuscrisul provine din biblioteca Stolnicului, Hunger adaugă în paranteză, lângă numele Constantin Cantacuzino: „1688—1716”. Nu ne explicăm rostul acestei asocieri de date (anul urcării pe tron al lui Constantin Brîncoveanu cu anul morții Stolnicului) decât printr-o confuzie. Sub cota 34 (an. 1380, 275—190 mm, 183 f.) se mai află un exemplar, foarte vechi, din opera împăratului scriitor. Acest exemplar, venit de asemenea din Țara Românească, provine din biblioteca prințului Eugen de Savoia. Sub cota 80 se găsește un al treilea manuscris al acestei scrieri (sec. XVI) care a aparținut lui Ghenadie al Distrei și poartă o dedicație către Constantin Brîncoveanu, din biblioteca căruia provine.

Trimiteri: Kollar, col. 233—236 și 237—243; Weinberger, p. 138—139, 142—143

3. Sub cota 29 an. 1700, 300/303 × 203 mm, 175 f. este înregistrată opera istoricului Platina: *De vita et moribus summorum pontificum historia*, în traducerea neogrească a lui Eremia Cacavela, profesorul lui Dimitrie Cantemir. Cu privire la acest manuscris, avem de făcut următoarele observații: a) editorul catalogului vienez pune sub semnul întrebării pe traducător „Jeremias Kakavelas der Übersetzer (?)”. Faptul însă este cert. El a fost de mult dovedit după însăși mărturia lui Cacavela aflată în text: „Si aceasta o mărturisesc eu Eremia Cacavela, care am tălmăcit cartea de față”. b) Anul 1700 este, credem, o dată arbitrară (pe care Hunger a primit-o probabil din catalogul Kollar) deoarece nu indică pentru ea un loc în text. O copie a acestei traduceri aflată la Biblioteca Academiei R.P.R. (ms. 313, f. 340 v) conține, într-o notă, data când Cacavela a efectuat lucrarea: 19 decembrie 1687³¹). c) Exemplarul vienez este intact și cuprinde și titlul originalului latin, pe cînd exemplarul Academiei R.P.R. nu are nici titlul originalului latin, nici pe acela al traducerii grecești. d) Exemplarul vienez nu amintește sub nici o formă că lu-

crarea s-a efectuat din ordinul marelui logofăt Constantin Brîncoveanu, fapt pe care îl aflăm din manuscrisul Academiei R.P.R.

Trimiteri: Kollar, col. 448—450; Weinberger, Eranos, p. 139; Buberl Gerstinger, 142 f.

4. Sub cota 70, an. 1700, 212 × 158/160 mm, 94 f. se află o parafrază în greaca nouă — lucrare de origine românească („Walachische Arbeit”) — la trei discursuri ale lui Isocrat. După o introducere (2 r—8 v) Προοίμιον εις τοὺς τρεῖς πρώτους λόγους τοῦ Ἰσοκράτους; urmează Πρὸς Δημόνικον (9 r—34 v); Πρὸς Νικόκλεα (35 r—36 r) și Νικόκλῃς (66 v—91 r). Editorul catalogului dă acestă lucrare — desigur după Kollar — ca anonimă. Astfel se explică de ce N. Iorga a omis-o din lista sa. În realitate, avem aface cu o traducere a lui Sevastos Chiminitul, lucru pe care îl spune Daponte³²). În Catalogul istoric: „El (Sevastos) a tălmăcit și discursurile lui Isocrat către Demonikos și Nicocles, regii Ciprului și le-a rostit și oferit Brîncoveanului...”. De altfel chiar Sevastos Chiminitul spune în prefața altei lucrări (tălmăcirea paraneiiei lui Agapetos către Iustinian³³) că este autorul traducerii celor trei discursuri parenetice din Isocrat. A. Papadopoulos-Kerameus, arătând că a mai găsit o copie a acestei lucrări la mănăstirea Sumela (Trapezunt), în codex Nicodem Myride adaugă: „altă copie nu cunosc”³⁴). La Biblioteca Academiei R.P.R. se păstrează încă 12 manuscrise cuprinzînd copii de pe această mult folosită lucrare a lui Sevastos Chiminitul, majoritatea caiete studențești³⁵).

Trimiteri: Weinberger, Eranos, 139; Buberl-Gerstinger, 73; Katalog 1953, 29.

5. Sub cota 78, an. 1683, 213/215 × 155 mm, 575 f. Găsim un Comentariu la fizica lui Aristotel. Manuscrisul, spune editorul, a aparținut lui „Theodoros von Trapezunt (ex libris 1 r)” de la care a trecut în biblioteca lui Stefan Brîncoveanu. N. Iorga se întreabă „Să fie acesta tatăl lui Gheorghe Teodor din Trapezunt, directorul școlii

³²) În Const. Erbiceanu, *op. cit.*, p.

³³) Biblioteca Acad. R.P.R., ms. 577, p. 3—14 dedicația către Constantin Brîncoveanu (Const. Litzica, *op. cit.*, p. 117). Cf. textul și traducerea dedicației către domn a lui Sevastos, în N. Iorga, *op. cit.* p. 39—42.

³⁴) A. Papadopoulos-Kerameus, *Hurmuzaki XIII*, p. XXII.

³⁵) Const. Litzica, *op. cit.*, nr. 636, 5 și 6; 646, 15—19; 657, 5—8; 675, 1; 680, 6—8; 692, 4—6; 699, 2; 709, 26—27; 716, 8—9; 719, 7—8; 720, 8—10; 725, 4.

³⁰) Vezi descrierea mai largă a acestui manuscris la N. Iorga, *op. cit.*, p. 15—16.

³¹) Const. Litzica, *op. cit.*, nr. 1, Autorul copiei de la Biblioteca Academiei R.P.R. este Mihail Macri din Ialova (ibidem).

grece din București sub Nicolae Mavrocordat? E aproape sigur că nu. Teodor e autorul manualului și identic cu dascălul moldovean Teodor Trapezuntul, mort la Iași în 1665 și îngropat la Sf. Sava, unde i se citește și astăzi epitaful³⁶. Observăm următoarele: a) Dascălul Teodor din Trapezunt este cunoscut în istoriografia greacă sub numele de Θεόδωρος ὁ Συμεώνιος³⁶; el a murit în adevăr la Iași, dar nu în 1665, cum afirmă N. Iorga, ci în 1695³⁷. b) Teodor din Trapezunt, posesorul manuscrisului 78 din catalogul vienez, a avut și el un fiu Gheorghe, care însă nu trebuie confundat nici cu Gheorghe Hypomenas din Trapezunt procurator general al văduvei lui Constantin Brîncoveanu, dar nici cu Gheorghe Teodor Hrisogon din Trapezunt, fost profesor la Academia din București în prima jumătate a sec. XVIII³⁸. Este adevărat că la Biblioteca Academiei R.P.R. se găsește un manuscris al Logicei lui Coridaleu (ms. 510 f. 1 r) pe care stă scris: „1675, decembrie 1. Din ale lui Gheorghe, fiul lui Teodor din Trepizonda”³⁹, dar acesta nu poate fi Gheorghe Hrisogon, căci știm din Catalogul lui Daponte că Hrisogon a profesat până la anul 1738; presupunând că el avea cel puțin 20 de ani la 1675, ar însemna să admitem că a profesat până la vârsta de 83 ani, ceea ce ni se pare puțin probabil. Adăugăm că dacă Hrisogon ar fi fost într-adevăr fiul celebrului profesor Teodor, mort în 1695 la Iași și căruia Ioan Comnen îi scrie epitaful în versuri, desigur că Daponte — fost elev al său și apoi prieten apropiat — ar fi notat faptul în numeroasele pagini ce-i consacră în Catalogul istoric (p. 204—222), așa cum nu uită să ne spună că a fost nepotul lui Sevastos Chiminitul. c) Editorul catalogului vienez dă, ca și N. Iorga, data manuscrisului: 26 iulie 1683 (f. 559 v). Este o dată prețioasă, deoarece asupra lui Teodor din Trapezunt știm foarte puțin. El poate fi considerat deci, după Nicolae Kerameus (mort de asemenea la Iași în anul 1672)⁴⁰, al doilea dintre dascălii greci

cărora le revine meritul de a fi introdus învățămîntul coridalean (persecutat la Constantinopol) în Țările Române și foarte probabil și pe cel medical⁴¹) d) N. Iorga reproducînd părerea lui Kollar, spune că acest comentat al Fizicei lui Aristotel (cu introducerea în Filozofie) nu ar fi dect o „traducere din cunoscutul Caesar Cremoninis”⁴²). Kollar a putut să se înșele fiindcă scrie la 1780; la fel și N. Iorga care scrie la 1898. În vremea noastră însă, cercetările în istoria filozofiei au demonstrat, pe temeiul textelor, că Teofil Coridaleu — fost elev al lui Cremonini — nu este un traducător al filozofului italian, ci un comentator original al textelor lui Aristotel și al izvoarelor alexandrine cu ajutorul cărora a fost reconstituită gîndirea filozofului grec⁴³).

Trimiteri: Kollar, col. 421—424; Weinberger, Eranos, 140 f.

6. Sub cota 79, an. 1699, 212 × 155/158 mm, 129 f. se păstrează manuscrisul scrierii lui Ioan Comnen, consacrată vieții împăratului Ioan Cantacuzin și dedicată Stolicului (1 r. — 16 v). Nici Iorga la 1898⁴⁴) și nici Hunger, nu amintesc că această scriere s-a publicat, încă din 1888 la Petersburg. Sub titlul *Ioannis Comneni medici, vita Ioannis Cantacuzeni, Romanorum imperatoris, Editio Chrysanthus Loparev Sarnarorensis. Petropoli 1888* (cf. A. Papadopoulos Kerameus-Hurmuzaki, XIII, p. XXX—XXXI).

Pe f. 171—110 v se află Προγνωστικόν τῶν Μορβῶν... este vorba de scrierea lui Stanislav Reinhard Axtelmeier tipărită la Augsburg în anul 1638 (și nu în 1698, cum scrie Hunger; acesta este anul tipăririi ei la Țirgoviste). O descriere analitică vezi la N. Iorga⁴⁵).

Trimiteri: Kollar, col. 723—729; Weinberger, Eranos, 140 f.

7. Sub cota 82, 1680 205/208 × 155 mm. 154 găsim „expunerea pe scurt a părții teoretice din cursul de medicină” al lui Nicolae Kerameus, doctor filozof din Epir și profesor la Iași. Εκδοσις σύντομος τῶν θεωρητικῶν μέρους τῆς Ιατρικῆς) La f. 128 r — 151 v găsim Σύνοψις ελαγωγικωτέρα εἰς γεωγραφίαν κτλ. prescurtare mai mult introductivă, în geografie... scrisă după expunerea prea învățatului și eruditului domn.

³⁶) Epaminonda Th. Kyriakidis, Βιογραφίαι τῶν ἐκ Τραπεζοῦντος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν χώρας λογίων (Biografiile învățaților din Trebizonda și din părțile vecine), Atena 1897, p. 83—84.

³⁷) Ibidem.

³⁸) Vezi Cl. Tsurkas, *op. cit.*, p. 65, 71 și 76 și Victor Papacostea, *op. cit.*

³⁹) Const. Litzica, *op. cit.*, p. 94—95.

⁴⁰) Const. Sathas, Νεοελληνική φιλολογία, Atena 1868, p. 322.

⁴¹) Victor Papacostea, *op. cit.*, p. 15—16.

⁴²) N. Iorga, *op. cit.*, p. 15—16.

⁴³) Cl. Tsurkas, *op. cit.*, Vezi mai ales cap. VI, *Théophile Corydalé, précurseur de la libre pensée en Orient*, p. 19—121.

⁴⁴) N. Iorga, *op. cit.*, p. 23—25.

⁴⁵) Ibidem, p. 25—26.

Teofil Coridaleu". Manuscrisul provine din biblioteca Stolnicului și interesează pentru : a) vechimea penetrației curentului neorastotelic și a învățămîntului coridalean în țările noastre. b) Începuturile învățămîntului medical la noi. Acest manuscris este o copie din 1682. Originalul pare a fi fost scris la Iași, unde Kerameus a profesat mulți ani și unde a murit.

Trimiteri : Kollar, coll. 397—400 ; Weinberger, Eranos, 140, 142.

8. Sud cota 85, an. 1702, 210 × 153 mm, 49 f. se găsește lucrarea lui Athanasie din Antiohia cuprinzînd o scurtă istorie a patriarhiei pînă la anul 1702 cu o lungă și interesantă prefață dedicată lui Constantin Brîncoveanu (f. 2 r — 4 v). Acest manuscris a fost cercetat de N. Iorga, iar prefața tradusă⁴⁶⁾ — Exemplarul descris de Hunger a aparținut chiar bibliotecii domnului.

Trimiteri : Kollar, col. 451—460 ; Weinberger, Eranos. p. 139, 141 ; Buberl-Gerstinger, p. 143.

9. Sub cota 86 an. 1700, 218/210 × 145/150 mm, 120 f., se află comentariul unui „anonim” la opera lui Aristotel *Despre suflet* : Εἰς τὰς Ἀριστοτέλους περὶ ψυχῆς βιβλίου ζητήματα καὶ ἀποριῶν λύσεις.

Hunger cunoaște originea românească a manuscrisului („Walachische Arbeit”). El reproduce ca și N. Iorga⁴⁷⁾ părerea lui Kollar după care și această scriere nu ar fi decît comentariul lui Cremonini (*Illustres questiones de anima*) în traducerea neogreacă a lui Teofil Coridaleu. Repetăm : Teofil Coridaleu avea comentariul său propriu la tratatul lui Aristot, *Despre suflet*⁴⁸⁾, din care un exemplar se găsește la Muzeul britanic sub cota 8223 (addit.) înregistrat sub numele Theophili Corydallaei, în *Aristoteles libros De anima commentarii*⁴⁹⁾. De altfel nu cunoaștem pînă astăzi ca filozoful grec să fi tradus vreuna din lucrările lui Cremonini. Biblioteca Academiei R.P.R. posedă lucrarea *Despre suflet* a lui Coridaleu în șase exemplare manuscrise și în toate Coridaleu apare ca autor⁵⁰⁾. Studiile unor specialiști de valoare au dovedit în vremea din urmă că Teofil Coridaleu își are locul său propriu în dezvoltarea curentului neorastotelic, chiar dacă la început a primit influența profesorului său Cremonini, la Padova⁵¹⁾.

Trimiteri : Kollar col. 419—431.

10. Sub cota 87, an. 1700, 207/210 × 156 mm. 66 f. ; se găsește parafraza lui Sevastos Chiminilul, directorul „Academiei” grecești din București la cunoscuta scriere parenetică către împăratul Iustinian al lui Agapetos Diakonos. Traducerea în greaca populară este închinată lui Brîncoveanu. De ea amintește și Daponte în Catalogul istoric, unde arată că a posedat și el un exemplar. Exemplarul bibliotecii din Viena a aparținut, cum spune Hunger, bibliotecii stolnicului și a fost descris de N. Iorga⁵²⁾. Un al doilea exemplar se găsește la biblioteca metohului Sf. Mormînt din Constantinopol (col 672 f. 29—57⁵³⁾). La noi a servit ca manual, fapt care explică numărul mare de copii cu traduceri interliniare⁵⁴⁾.

Trimiteri : Kollar, col. 442—446 ; Weinberger, Eranos, p. 140—142.

11. Sub cota 90 sec. XVII, f. 5—28, se găsește un exemplar din Slujba Sf. Grigorie Decapoliul alcătuită de mitropolitul Matei al Mirelo : Ἀκολουθία εἰς τὸν μέγαν Γρηγόριον τὸν Δεκαπόλιτην. Prefața, cuprinzînd povestirea rezumată a invaziei lui Gabriel Bathori în Țara Românească, a fost tradusă și publicată de N. Iorga chiar după manuscrisul de la Viena⁵⁵⁾. Un al doilea exemplar se găsește în biblioteca metohului Sf. Mormînt din Constantinopol iar o copie a lui, datorită lui Manuil Ghedeon, se găsește la Biblioteca Academiei R.P.R. Aceasta cuprinde o versiune completă a cronicii lui Matei al Mirelo. Și aceasta a fost tradusă și studiată de N. Iorga⁵⁶⁾.

Trimiteri : Kollar, col. 289—294 ; Weinberger, Eranos, p. 143 ;

12. Sub cota 131, sec. XVIII, 200/205 × 155 mm, 177 f., se găsește o colecție de scrisori, între care și traducerea în limba greacă a scrisorii țarului Petru cel Mare către popoarele creștine din imperiul otoman

⁵¹⁾ Cl. Tsurkas, *op. cit.*

⁵²⁾ N. Iorga, *op. cit.*, p. 39—43.

⁵³⁾ A. Papadopoulos-Kerameus, *Hurmuzaki, XIII*, p. XXI.

⁵⁴⁾ Const. Litzica, *op. cit.*, nr. 240 ; 630,3 ; 636, 3 ; 657, 27 ; 619, 14 ; 700, 1 ; 726, 4 ; 733, 3.

⁵⁵⁾ N. Iorga, *op. cit.*, p. 44—51.

⁵⁶⁾ N. Iorga. *Manuscripte din bibliotecă străină relative la Istoria Romînilor*, An. Acad. Rom., S. II, t. XXI, p. 7—17.

⁴⁶⁾ N. Iorga, *op. cit.*, p. 28—38.

⁴⁷⁾ *Ibidem*, p. 39.

⁴⁸⁾ C. Tsurkas, *op. cit.*, p. 99—112 și 213—255. (*Traité sur l'ame ou la psychologie*).

⁴⁹⁾ Marcel Richard, *Inventaire des manuscrits grecs du British museum*, Paris, 1952, p. 7.

⁵⁰⁾ Const. Litzica, *op. cit.*

(23 martie 1711). Ca adresanți apar „der Postelnik (Hofmarschall), Constantin Kantacuzen, Stephanus Kantacuzen, Bladulas ... „Este o confuzie de nume; nu poate fi vorba de postelnicul Cantacuzino-ucis, cum se știe, la 20 decembrie 1663 la Snagov — ci de stolnicul Constantin Cantacuzino; acesta într-adevăr a purtat o intensă corespondență cu Petru cel Mare.

Trimeri: A. Krafft, *Die Arab., Pers., u. türk. Handschriften der K. K. Orient Akademie zu Wien*, Viena 1842, p. 42

Venim acum la lucrarea nu mai puțin însemnată a lui Marcel Richard, *Inventaire des manuscrits grecs du British Museum* Paris 1952. Lucrarea aceasta cuprinde lista manuscriselor grecești aparținând fondurilor Sloane, Additional, Egerton, Cottonian și Stowe din Muzeul britanic. Ideia lui Marcel Richard de a grupa într-un inventar aparte cele 497 manuscrite grecești dispersate într-o colecție de 46 de mii, scrise în toate limbile (și a căror simplă descriere ocupă 21 de volume) este de o necontestabilă utilitate. Întocmit la început doar pentru uzul intern al Secției grecești din Institutul pentru cercetarea și istoria textelor (L'Institut de recherche et d'histoire des textes), acest inventar nu era destinat tiparului. Ulterior, lipsa unui catalog științific al manuscriselor grecești aflate în acest muzeu a fost atât de acută simțită, încât s-a ajuns la ideea tipăririi inventarului⁶⁷). Ne găsim deci în fața unei lucrări de expedient, cu avantajele și desavantajele genului.

Descrierea, foarte sumară — cum o recunoaște însuși autorul în introducere — nu este făcută după manuscrisele inventariate, ci după diferitele cataloage parțiale (p. XV — XVII) publicate în decurs de un secol și

jumătate (1782—1933). De aci diversitatea de metodă în modul cum sînt făcute descrierile. Autorul recunoscînd insuficiențele acestei metode și-a intitulat lucrarea „inventar”, iar nu catalog. În titlul interior a folosit chiar formula „Inventaire sommaire”, iar în prefață înfățișează pe larg caracterul de „pură compilație” (p. IX) a lucrării. Consecvent acestei metode, Richard a redus pe de o parte descrițiile luate din cataloagele recente (lucrate cu respectul exigențelor criticii moderne), iar pe de altă parte a dezvoltat cu ajutorul diferitelor studii ce i-au stat la îndemînă, descrierile mult prea reduse luate din cataloage vechi. (Studiile din care și-a procurat informațiile necesare acestor adăugiri sînt indicate în notițele ce însoțesc descrierile).

O cercetare atentă a lucrării lui Marcel Richard ne convinge că sistemul „inventarului sumar”, util cînd ești în apropierea imediată a colecției la care se referă, (în speță un adevărat „dedal”) prezintă totuși mari neajunsuri pentru cercetătorul care se găsește departe. Așa, de pildă, înlocuirea sistematică a titlurilor originale grecești, cu titluri în limba latină — rezumate și aproximative — și mai ales suprimarea cuvintelor cu care începe sau se încheie textul manuscrisului, face adesea imposibilă munca preliminară de identificare a materialului inventariat și în general o primă confruntare a lui cu materialele din alte arhive și biblioteci (copii, variante, lucrări cu titluri asemănătoare etc.). Derogările fericite de la această nefericită metodă (v. cu titlu de exemplu descrierile de sub cotele 34 554, 36 752, 36 928, 40 726 etc., unde se dă începutul manuscrisului) se explică desigur prin diversitatea cataloagelor „compilate” de autor. În general, cum am spus, cataloagele mai vechi au descrieri extrem de sumare, în vreme ce cataloagele moderne răs-pund exigențelor exprimate mai sus.

Cu toate aceste neajunsuri, în lipsa unui catalog științific general, lucrat într-o metodă unitară, inventarul lui Marcel Richard acoperă parțial acest gol și oferă pentru jumătate din totalul manuscriselor grecești aflate în Muzeul britanic, un fir conducător totuși indispensabil astăzi. În rîndurile ce urmează semnalăm cercetătorilor noștri manuscrisele care, pentru un motiv sau altul, interesează istoriografia culturii românești.

1. Sub cota 8225 (fond. Addit. p. 7), *Theophili Corydallae et Iohannis Caryophylli. In Aristoteleis Physica Commentarii Adnotationesque*. Sînt cunoscute strînsele legături pe care Ioan Cariofil le-a avut cu

⁶⁷) Pînă la lucrarea lui Marcel Richard, cercetătorul străin care ar fi vroit să se orienteze din depărtare asupra materialului grecesc de la British Museum dispunea de vechea lucrare a lui H. Omont, *Notes sur les manuscrits grecs, du British Museum in Bibliothéque de l'Ecole des chartes*, t. XLV (1884), p. 314—350 și 384, reprodusă de O. Schissel în *Kataloge, griechischer Handschriften*, Graz 1924, p. 38—42 și cu unele adăugiri de Richard în al său *Répertoire des Bibliothéques et des catalogues de manuscrits grecs*, în Publications de l'Institut de Recherche et d'Histoire des textes, vol. I, Paris 1938, p. 65—67. Vezi pentru detalii referitoare la întreaga problemă, introducerea lui Richard la inventarul ce prezentăm aici.

țările romine atât în calitatea sa de „scolarh” al Academiei din Constantinopol și mare logofăt al patriarhiei ecumenice, cât și prin aceea de fost vistiier al Țării Românești sub domnia lui Radu Vodă Leon (1664–1669). A petrecut ani de zile în țara noastră, a găsit la București un refugiu ospitalier în timpul persecutării sale de către patriarhii Dositei și Calinic, a murit și a fost înmormântat la mănăstirea Radu Vodă⁵⁸.

Manuscrisul acesta conține o lucrare care a rămas necunoscută celor care au cercetat la noi, ca și în Grecia, opera lui Ioan Cariofil⁵⁹. Este desigur unul dintre cursurile predate de Cariofil la Academia din Constantinopol, având ca bază Fizica lui Teofil Coridaleu. Asocierea în titlul de mai sus a numelui lui Cariofil cu acela al profesorului și prietenului său Coridaleu (cărui i-a urmat la direcția Academiei din Constantinopol) este deosebit de interesantă. Ea ne arată că de strînsă a fost legătura între cei doi cărturari greci din sec. XVII pe planul gîndirii științifice și filozofice. Dacă în privința „anatemiei” rostită de sinodul ecumenic împotriva ideilor lui Cariofil sîntem lămurii pe deplin astăzi⁶⁰, știrile referitoare la activitatea lui ca profesor și pedagog ne lipsesc aproape cu totul. Un studiu asupra acestui fragment și mai ales confruntarea lui cu capitolul respectiv din Fizica lui Coridaleu (tipărită la Veneția)⁶¹ ne-ar arăta în ce măsură Ioan Cariofil – izgonit, cum se știe de la conducerea școlii constantinopolitane – se încadrează și el curentului neoaristotelic și tendințelor lui realiste și materialiste, care au provocat tragedia lui Lucaris în 1638 și izgonirea lui Coridaleu din Con-

stantinopol. Marcel Richard citează în nota însoțitoare *The Classical Review*, III, 442.

2. Sub cota 8 232 (fond. Addit. p. 8) găsim mai multe manuscrise care ne interesează de aproape: 1) *Iohannis Caryophylli. Ephemerides ab anno 1676 usque ad annum 1689 (neo-graece)*. Acesta este singurul manuscris complet al cunoscutelor „Ephemeride” lăsate de Ioan Cariofil și publicate de Pericle Zerlantis în 1891⁶². După acesta au fost traduse în românește de Const. Erbiceanu. (Un al doilea manuscris, cuprinzînd un extras din această scriere a lui Cariofil s-a păstrat în biblioteca Silogului literar grecesc din Constantinopol⁶³). 2) *Eiusdem Thesaurus dictionum graecorum*. Nici această scriere nu este cunoscută celor care s-au ocupat la noi de viața și opera lui Ioan Cariofil. Dar nici „Inventarul” lui Richard nu ne dă vreo lămurire asupra ei. 3) *Metrophanis Gregorae versus varii*. Este vorba de autorul cronicii Țării Românești (1714–1716), editată de D. Russo⁶⁴. Cronicar, autor de slujbe și canoane, poet și epigramist, Mitrofan Grigoras a locuit mulți ani la noi și a fost apreciat ca literat de Dimitrie Cantemir. Din Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἑθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος (1888–1891), p. 276 aflăm titlul grecesc în întregime al acestei scrieri: Μητροφάνους Γρηγορά ἱερομονάχου Στίχων λαμβνικῶν εἰς διαφόρους ὑποθέσεις διὰ χειρὸς Μιχαήλ Καρυοφύλλου (Versuri iambice la diferite subiecte de ieromonahul Grigoras Mitrofan, copiate cu mîna lui Mihail Cariofil⁶⁵). Sînt de sigur poezii și epigrame în genul celor pe care le reproduce Constantin Daponte în Cronicarii greci, Buc. 1888, p. 87–227). 4) *Azariae Tzigalae, Archimandrita Ecclesiae in insula Santorina*, vita. După cum se știe Cigala a fost unul dintre marii cărturari greci de la finele sec. XVIII. Impreună cu Ioan Comnen și cu Spandoni a fost adus de Duca Vodă la Iași ca profesor al fiului său Constantin. Lucrările despre viața lui Azarie Cigala sînt vechi⁶⁶, iar informațiile indirecte pe care le avem asupra acestor lucrări nu ne îngăduie să

⁵⁸ Vezi pentru viața lui Cariofil și legăturile lui cu țările române, D. Russo, *Studii istorice greco-române, opere postume*, Buc., 1939, t. I, p. 183–191 și P. Năsturel, *Contribuții la viața lui Ioan Cariofil în legătură cu biserica românească* (Mitropolia Olteniei an. X, nr. 7–8, iulie-august, Craiova 1958).

⁵⁹ D. Russo, care a cercetat diferitele scrieri grecești consacrate vieții și operei lui Ioan Cariofil (v. op. cit. p. 191), nu amintește în studiul său această lucrare.

⁶⁰ N. Chițescu, *O dispută dogmatică din veacul XVII la care au luat parte Dositei al Ierusalimului, Constantin Brîncoveanu și Antim Ivireanu*, extras din Biserica ortodoxă română, an. LXIII (nr. 7–8), 1945 p. 24–25.

⁶¹ Theophil Korydaleos Εἰσοδος φυσικῆς Ἀκροάσεως, Veneția, 1779.

⁶² Pericle Zerlantis, în Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἑθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος 3 (1891), p. 292–315. Traducerea lui Constantin Erbiceanu s-a publicat în Biserica ortodoxă română, 16 (1892–1893), p. 577–600.

⁶³ D. Russo, op. cit., p. 191.

⁶⁴ Ibidem, p. 411–450.

⁶⁵ Apud D. Russo, op. cit., p. 414 și nr. 1

⁶⁶ Ibidem, p. 425 se citează cîteva din lucrările referitoare la Cigala.

vedem dacă autorii lor au consultat sau nu acest manuscris. 5) *Eiusdem Tzigalae Gramatica*. Acest manuscris cuprinde cunoscuta gramatică scrisă de Cigala și dictată fiului lui Antioh Vodă Cantemir. Pentru toate aceste manuscrise Marcel Richard trimite în notița însoțitoare la *The Classical Review* II, 103.

3. Sub cota 8 236 (fond. Addit.) citim: 1) *Gregorii Chrysogoni Trapezuntini, Canon Iambicus*. Este vorba în realitate de Gheorghe Hrisogon din Trapezunt, profesor la „Academia” grecească din București și nu de „Gregorii”, cum scrie greșind, editorul inventarului. Greșala se agravează la indice. Atribuind lui Gheorghe Hrisogon și numele de Hypomenas (p. 101), Richard face astfel din Gheorghe Hrisogon, profesor al Academiei din București și Gheorghe Hipomenas, procuratorul general al văduvei lui Constantin Brîncoveanu, două persoane: în realitate sînt — cum s-a arătat⁶⁷⁾ — două persoane diferite, și unul și altul din Trapezunt. 2) Sub aceeași cotă, citim *Eiusdem epigrammata in Gregorium voivodam*, etc. Sînt versuri encomiastice adresate lui Grigore Ghica. Richard, contopind la indice numele celor doi trapezuntini într-unul singur, ne pune în imposibilitate de a ști cu toată precizia căruia din ei trebuie să-i atribuim epigramele.

4. Sub cota 8 240 (fond. Addit.) găsim: [*Gherasimi*] *Blachi Cretensis. Manuale factis metricalae*. Este vorba de „dascălul Gherasim cretanul ieromonahul”, profesorul Stolnicului, de care amintește în carnetul său de student. Biblioteca Academiei R.P.R. posedă mai multe lucrări în manuscris ale acestui celebru dascăl, între care două cu titlul de mai sus. Titlul original se găsește în ambele manuscrise⁶⁸⁾. Tot sub cota 8 240 (4) citim: — *Matthaei Metropolitanæ Myrorum, Canones contra Latinos et Haereticos*. După cum am amintit mai sus mitropolitul Matei al Mirelor a trăit de pe la 1602 pînă la sfîrșitul vieții în Țara Românească, avînd egumenia Mănăstirii Dealul. El este autorul cunoscutelor cronici referitoare la domniile lui Radu Șerban, Radu Mihnea, Alexandru Iliaș, și Gavril Movilă (În total, intervalul 1602—1618). Absența titlurilor originale și a începuturilor textelor ne împiedică să precizăm cu toată convingerea dacă manuscrisul aflat la Muzeul britanic este o lucrare necunoscută a lui Matei al Mirelor sau doar o variantă,

fie a scrierii publicată de Manuil Ghedeon sub titlul Περί τοῦ αἰτίου τοῦ τῶν Λατίνων σχίσματος ἀρχήθεν καὶ περὶ τῶν πέντε διαφορῶν αὐτῶν πρὸς τοὺς Γραικοὺς ἐν κανόνος σχίσματι, ⁶⁹⁾ fie a celei păstrată la Biblioteca Națională din Atena. (Vezi Νέος Ἑλληνομνήμων, tom. III, Atena 1906, p. 462) cu titlul: Κανὼν τοῦ μητροπολίτου Μυρέων Μαθαίων κατὰ Λατίνων καὶ ἐτέρων διαφορῶν αἰρέσεων.

Sub cota 8 242 (fond. Addit.) este trecută piesa lui Molière *L'Etourdi*, traducere în greaca modernă după o versiune italiană de către Ioan Rhalis Vatachos la ordinul lui Constantin Mavrocordat. Alături de *Georges Dandin* ar fi deci a doua piesă din teatrul lui Molière tradusă în grecește la noi în perioada greacă a influenței franceze. Sp. P. Lambros în Νέος Ἑλληνομνήμων, tom. IV. 1921 p. 294 dă titlul complet după originalul grec, exemplarul Muzeului britanic. (Vatachos este în realitate „βατάρχος” adică vătăful). Îl reproducem după Lambros: Ἐν τῷ κώδικι Add. 8242. κωμῳδία τοῦ Μολιέρου φραγκιζέζου ἀρίστου κωμωδοποιῦ μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς ἰδολικῆς φωνῆς εἰς τὴν ρωμεικὴν ἀπλὴν (sic) παρὰ Ἰωάννου Ῥαλή βατάρχη τῶν ἀπρωτῶν, διὰ προστάγης τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ θεοσεβεστάτου αὐθέντου καὶ Ἡγεμόνος πάσης Οὐγκροθβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου νικολάου βοεβόδου Μυροκορδίου ἔτει δεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας τῆς αὐτοῦ ὑψηλότητος. Ἐν Βουκουρεστίῳ ἀψιμ-ω Φ, 3.

6. Sub cota 9 374 (fond. Addit.) *Iohannis Caryophylli Enchiridion dubiorum*. Este desigur manuscrisul original al operei postume a lui Ioan Cariofil Ἐγχειρίδιον περὶ τινῶν ἀποριῶν καὶ λύσεων cu răspunsul învățatului dascăl și teolog la întrebările stolnicului Cantacuzino, tipărită la Snagov în anul 1697 din ordinul lui Constantin Brîncoveanu, ca o replică dată persecutorilor lui Cariofil care nu l-au iertat nici după moarte⁷⁰⁾.

7. Sub cota 10077, 6 (fond. Addit.) se află: *Nicolai Voevodae Mavrocordati, Epigramma in Americam et Christophorum Columbum* și tot acolo la nr. 7, *Historia de America et Christophoro Columbo (neograece)*. Ambele sînt copiate de Scarlat Rosetti și legate de un tratat imprimat la Sibiu, purtînd următorul titlu: „Defensio disputationis de procession, Spiritus Sancti,

⁶⁹⁾ M. Ghedeon, Μνημεῖα τῆς ἐν τῷ μεσαιῶνι ἑλληνικῆς ποιήσεως ἐν Παρνασσός. 1 (1877) p. 753—756 (Apud. D. Russo, *op. cit.*, p. 174).

⁷⁰⁾ I. Blianu — N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, Buc. 1903, vol. 1, p. 350.

⁶⁷⁾ *Ibidem*, p. 309—321.

⁶⁸⁾ Vezi Const. Litizica, *op. cit.* nr. 198, 1 și 674, 10.

în qua ea quae Isarius Zygalae regressit ad veritatis limam revocantur", tractatus typis impressus Cibinii anno 1679.

Despre aceste scrieri ale lui Nicolae Mavrocordat nu s-a vorbit pînă astăzi în istoriografia noastră (v. Sp. Lambros în Νέος Έλληνομύμων t. XVI, 1922, p. 27–29).

8. Sub cota 35.072 (fond. Addit.) se găsește: *Narratio et poemata de Revolutione geacaca an. 1821–1823*. Judecînd după faptul că Richard nu face în nota însoțitoare nici o trimitere, s-ar părea că în această narațiune nu a fost folosită pînă în prezent de cei care au scris, în Grecia, despre războiul de eliberare dus de poporul grec începînd din anul =1821. (Manuscrisul provine din arhiva lui Thomas Gordon, Maior general în armata greacă⁷¹).

9. Sub cota 38.890 (fond. Addit.) citim: „*Siège de Vienne*” (anul 1683), traduit de l’italien en grec moderne par Jérémie Καβαβέλας ó ‘Ιεροκήρυξ à la demande de Constantin Brîncoveanu protospahtaire (élu voivode de Valachie en 1689). Este un exemplar unic. A fost editată cu traducerea engleză: *The siege of Vienna by the Turks in 1683, translated into greek from an Italian work published anonymously in the year the siege by Jeremias Cacavelas, Marshall, Cambridge 1925⁷²*). N. Iorga l-a socotit pe Cacavela chiar autor al acestei scrieri, ceea ce nu este cazul⁷³).

După cum se vede din cele spuse mai sus, manuscrisele grecești din arhivele și bibliotecile străine, interesante pentru istoriografia românească, sînt destul de numeroase. O constatare cu caracter mai general se poate face la încheierea acestor note: concepția despre ceea ce trebuie să înfățișeze un catalog de manuscrise consacrat unei singure

discipline trebuie modificată. Autorii de cataloage trebuie să aibă în vedere cînd fac descrierea unui manuscris și pe cercetătorul care se află în depărtare. Să dea suficiente detalii descriptive pentru orientarea lui preliminară și mai ales să reproducă diferitele notițe și însemnări, atît de prețioase adesea și care aduc clarificări (uneori revelatoare), înlesnind identificări, localizări, precizări cronologice etc. Omiterea sau reducerea lor la elementele strict necesare „schemei” după care lucrează autorul, scade valoarea informativă a catalogului și-i reduce utilitatea. În gneral, dacă schematismul rigid al „regulelor” nu dăunează cu nimic pe cercetătorii din preajma arhivei sau bibliotecii respective – care-și pot satisface ușor curiozitatea – în schimb constituie un serios neajuns, prin parcimonia lui, pentru cercetătorul din depărtare. Autorii trebuie să aibă deci în vedere – astăzi mai mult ca oricînd – valoarea și circulația internațională a catalogului. În afară de un număr de „reguli” fundamentale, de mult intrate în uz universal, autorii cataloagelor trebuie să-și ia libertatea (și obligațiunea) de a „individualiza” metoda descriptivă în raport cu sfera de interese științifice proprii fiecărui manuscris. Chiar asupra conținutului sînt necesare unele detalii. Așa de pildă, reproducerea integrală a tabelor de materii, titlurile singure neexprimînd, prea adesea, închejunsul conținutului. Cînd aceste table lipsesc, autorii sînt dator să le înlocuiască cu cîteva referințe sumare, care să orienteze pe cercetătorul străin.

În concluzie, catalogul de manuscrise trebuie să corespundă stadiului la care a ajuns astăzi ideea colaborării intelectuale dintre popoare.

V. PAPACOSTEA

Nicolae Suțu, *Opere economice*, Ediție îngrijită de Ion Veverca, București, Editura științifică, 1957, 424 pagini.

Nicolae Suțu (1798–1871), care a jucat un rol politic de seamă în Moldova, sub domnia lui Mihail Sturdza

⁷¹) *Documente privind istoria Romîniei, Rîscoala din 1821*, vol. IV, pp. 241–273, unde s-a publicat în întregime.

⁷²) Cf. Caragea, în *Revista istorică* III, p. 16–18. Vezi tot acolo și p. 7–8. Cf. A. Papadopoulos-Kerameus Hurmuzaki XIII, *Scrieri și documente grecești privitoare la istoria romînilor*, Buc. 1914, p. XIV.

⁷³) N. Iorga, *Byzance après Byzance*, Buc. 1935, p. 209 și n. 2.

și în prima fază a domniei lui Gri-gore Ghica, a fost și un scriitor fecund, înregistrat cu un talent remarcabil. De la el ne-au rămas memorii, cuprinzînd interesante informații, care trebuie însă să fie preluate cu oarecare rezervă, dat fiind caracterul lor tendențios. De la el ne-au rămas și studii economice care au mai ales valoare documentară.

Cu toate că activitatea pe care Nicolae Suțu a desfășurat-o pe tărîmul politic, precum și pe cel economic, de la 1832 la 1862 a fost deosebit de

importantă și deși atenția istoricilor noștri s-a oprit asupra ei, totuși nici unul n-a scris un studiu aprofundat asupra acestui fruntaș al clasei cirmuitoare din Moldova veacului al XIX-lea. Ceea ce n-au făcut istoricii, au încercat să realizeze economiștii romini. De la 1935 și pînă astăzi, patru economiști s-au ocupat pe larg, în lucrările lor, de N. Suțu, punind în evidență însemnătatea operei lui științifice, doi dintre ei publicînd și amănunțita lui biografie.

Printre acești economiști se află și Ion Veverca. Deja în 1936, Ion Veverca a tipărit o întinsă lucrare despre viața și activitatea lui N. Suțu. Apoi, în 1956, continuînd cercetările sale din tinerețe, el a expus într-un articol, doctrina economică a lui N. Suțu¹⁾. În sfîrșit, volumul pe care îl recenzăm este consacrat de Ion Veverca operelor economice ale lui N. Suțu.

Acest volum începe cu un „cuvînt înainte”, în care Ion Veverca indică motivele care l-au determinat să reediteze unele din scrierile lui N. Suțu. După acest „cuvînt înainte”, urmează, ca introducere, un studiu despre „viața și opera economică a lui N. Suțu”. În continuare, Ion Veverca retipărește, traduse în romînește, trei scrieri economice pe care N. Suțu le-a publicat în limba franceză, în timpul vieții sale, și anume: 1. *Scurtă privire asupra stării economice a Moldovei* (1838), 2. *Noțiuni statistice asupra Moldovei* (1849) și 3. *Cîteva observații asupra statisticii Romîniei* (1867). În sfîrșit, sub titlul de „lucrări postume”, Ion Veverca reproduce, după manuscrisele aflate la Academia R.P.R. următoarele zece studii ale lui N. Suțu: 1. *Studii statistice* (1837), 2. *Expunerea mijloacelor de întrebuințat pentru asigurarea navigației pe Siret* (1850), 3. *Proiect de lege privitor la înființarea unei Bănci Naționale în Moldova*, (1852), 4. *Despre utilitatea unei căi ferate* (1854), 5. *Construirea liniei ferate Ocna — Galați* (1854), 6. *Nevoia de credit în Moldova și necesitatea unei bănci de amortizare*, (1855), 7. *Expunere de motive la proiectul de*

lege privitor la înființarea unei monede naționale (1860), 8. *Mijloace capabile să dea impuls activității productive* (1861), 9. *Propunere despre osebitele mijloace pîntitoare la propășirea industriei* (1861), 10. *Considerațiuni asupra stării economice a țării și asupra nevoilor ei celor mai presante* (1866).

Nici unul din aceste studii ale lui N. Suțu nu este inedit. Ele au fost deja tipărite în 1941, în Editura Academiei Romîne, unele în limba franceză, altele în limba romînă. Această ediție, care are multe defecte, este însă epuizată. Publicînd volumul de față, Ion Veverca are meritul de a contribui la valorificarea moștenirii trecutului și de a fi atras din nou atenția specialiștilor asupra operei economice a lui N. Suțu.

Iată însă că dacă intenția autorului este salutară, realizarea lucrării pe care o recenzăm aci, lasă foarte mult de dorit. Să o luăm pe rînd.

De la început trebuie spus că datele biografice din introducere sînt insuficiente. Viața lui N. Suțu precum și cariera lui politică sînt incomplet descrise. Nu sînt măcar menționate reformele la înfăptuirea cărora a avut o mare contribuție, cînd a fost ministru de finanțe, ministru de justiție și ministru de interne. Dacă sînt amintite unele proiecte întocmite de el și care i-au fost încredințate pe cînd nu făcea parte din guvern, alte proiecte foarte importante din aceeași perioadă sînt însă omise. De exemplu, în biografia lui N. Suțu din partea introductivă a lucrării pe care o recenzăm, nu găsim nimic despre reforma monetară pusă la cale de N. Suțu, sub domnia lui Grigore Ghica, nimic despre reforma Codului civil, pe care N. Suțu a pregătit-o încă din timpul domniei lui Mihail Sturza și la care a lucrat în continuare sub regimul lui Grigore Ghica, nimic despre proiectul de Cod comercial, la elaborarea căruia a colaborat cu bine cunoscuta lui hărnicie. Participarea lui la luptele pentru unire nu este menționată, iar contribuția lui la opera de legiferare a Comisiei Centrale de la Focșani, în 1860—1861 este expusă foarte superficial.

Ion Veverca a omis să dea asemenea precizări importante pentru conturarea profilului lui N. Suțu și epocii în care a trăit. Aceste omisiuni se

¹⁾ Ion Veverca, *Unele concepții economice ale lui N. Suțu*, în revista „Probleme economice”, IX (1956), 9, p. 91—104.

datoresc insuficienței materialului pe care l-a folosit autorul. În adevăr, izvorul principal din care Ion Veverca și-a cules informațiile a fost volumul, tipărit la Viena, în 1899, de D. A. Sturdza și Ion Bianu, cuprinzând memoriile lui N. Suțu. Or, în aceste memorii, N. Suțu s-a străduit să justifice atitudinea lui față de Mihail Sturdza și de Grigore Ghica, pe cînd despre activitatea pe care a desfășurat-o la conducerea diferitelor departamente ministeriale el n-a dat decât puține lămuriri. Asupra multor întâmplări din vremea sa el a păstrat tăcere. Totodată el a prezentat unele evenimente cu totul altfel decît se petrecuseră.

Numeroase dosare aflate la Arhivele Statului din Iași ni-l înfățișează pe N. Suțu așa cum a fost el în realitate, cu realele lui calități, dar și cu multele lui defecte. Din filele acelor dosare reiese că el a fost înzestrat cu o inteligență excepțională, că a fost foarte iscusit, harnic, conștiincios, lucrînd cu metodă, ducînd la bun sfîrșit însărcinările care i s-au dat. Mai reiese însă că a fost și un om fără prea multe scrupule, pentru că din interese a trădat, fără sfială, pe cei care i-au acordat încrederea lor, a achiziționat numeroase pămînturi răzășești, a împrumutat bani cu dobîndă cămătărească, urmărind pe debitori cu toată rigoarea legilor și a slugarnicului aparat de stat cînd, la scadență, n-au putut face față obligațiilor lor. Omul acesta, care venise în Moldova „gol ca un nap”, precum s-au exprimat despre el unii contemporani²⁾, era, după cîțiva ani, proprietarul moșiei Grumăzești din ținutul Neamț și al moșiilor Pungești, Grozești, Lucești, Cîceni, Vlădești. Stingacii de Suș și Stingacii de Jos din ținutul Vaslui, al unei vii în podgoria Copoului de lingă Iași, etc. În 1858 cumpără moșia Făurei din ținutul Putnei de la cneazul Constantin Dimitrie Moruzzi, pentru prețul de 25.000 de galbeni, pe care-l plătea integral la facerea actului, după ce vînduse în anul precedent moșia Pungești.

Ion Veverca nu pare să-și fi dat seama sau a considerat poate că sînt fără însemnătate defectele lui N. Suțu. El menționează doar egoismul

lui de clasă, care l-a determinat să adopte o poziție reacționară față de problema agrară. Afirmă că a tras „fără indoială și foloase personale” din funcțiunile pe care le-a ocupat. Este de părere că N. Suțu a fost „un om abil”, „capabil să se facă util și indispensabil chiar, incapabil de riscuri, căutînd să fie „bine cu toți, cîzînd mereu în picioare gata să ia partea celui mai tare” (p. 16).

Uneltirile continue ale lui N. Suțu dovedesc că el nu s-a temut de riscuri. Acțiunea răufăcătoare, pe care el așa de des a desfășurat-o, n-a ajuns la cunoștința biografului său. Intrigile lui tipic fanariote n-au atras atenția acestuia.

Îndeosebi sîntem surprinși că Veverca nu s-a ocupat de rapida îmbogățire a lui N. Suțu, deși ar fi fost interesant să se stabilească dacă ea a fost rezultatul punerii în aplicare a principiilor științifice pe care N. Suțu le-a susținut în scrierile sale, ori dacă această surprinzătoare acumulare de avutii s-a datorat altor cauze.

O asemenea problemă n-ar putea fi rezolvată decît după cercetarea conștiincioasă a dosarelor care se referă la activitatea lui N. Suțu și care sînt păstrate la Arhivele Statului din Iași. Ion Veverca însă n-a socotit necesar să consulte aceste dosare, deși ele cuprind informații de mare însemnătate, încît, fără folosirea lor, o lucrare despre viața și opera lui N. Suțu nu poate fi decît superficială.

N-a fost neglijat numai materialul prețios aflat la Arhivele Statului din Iași. Ion Veverca n-a utilizat nici materialul deja tipărit în culegerile de documente, de exemplu în „Analele parlamentare”. Paginile pe care el le-a consacrat vieții și activității lui N. Suțu sînt întemeiate aproape numai pe memoriile acestuia. Bazîndu-se pe un asemenea izvor tendențios, inexact și incomplet, subiectiv mai ales, Ion Veverca a schițat un portret al lui N. Suțu care nu corespunde pe deplin realității.

Cît despre operele lui N. Suțu, acesta n-a tipărit numai trei lucrări în timpul vieții sale, cum afirmă Ion Veverca (p. 20). În afară de cele trei studii indicate de Ion Veverca, au mai apărut în timpul vieții lui N. Suțu și alte scrieri ale sale, ca proiectul de lege pentru înființarea Băncii Națio-

²⁾ Hurmuzachi, S. I., vol. IV, p. 267.

națe a Moldovei, în 1852³⁾), un articol intitulat *Folosința unui drum de fier* (în 1855⁴⁾), precum și *Expunerea de motive la proiectul de lege privitor la înființarea monedei naționale*, în 1860⁵⁾). Greșit reeditează deci Ion Veverca aceste trei lucrări sub inexactul titlu „lucrări postume“, de vreme ce ele au fost tipărite înainte de moartea lui N. Suțu, survenită în 1871.

Pe lângă aceste studii, au mai fost publicate, în cursul vieții lui N. Suțu, și alte scrieri ale sale, de care I. Veverca nu pare să fi aflat. Astfel, în „Protocoloalele“ Comisiei Centrale de la Focșani a apărut în 1860, raportul întocmit de N. Suțu la proiectul de lege pentru autorizare a contractării unui împrumut de 60 milioane lei⁶⁾ și în 1861, raportul său la proiectul de lege pentru unificarea monetară în Principatele Unite⁷⁾.

Cu privire la reeditarea lucrării lui N. Suțu, *Noțiuni statistice asupra Moldovei*, notăm că Ion Veverca a reproduș întocmai textul ediției franceze din 1849, fără a lua în considerație adăugirile referitoare la anii 1849—1851, inserate de Teodor Codrescu în ediția română din 1852. Întrucât însuși Ion Veverca a subliniat că opera economică a lui N. Suțu prezintă interes

mai ales pentru valoarea ei documentară (p. 43), el nu trebuia să omită datele statistice pe care Teodor Codrescu le-a publicat la sfârșitul textului lui N. Suțu și care sporesc valoarea documentară a acestei lucrări.

Ni s-ar putea obiecta că cele adăugate la 1852, fiind opera lui Teodor Codrescu, nu puteau fi inserate într-o culegere a operelor lui N. Suțu. În adevăr, N. Suțu a avut desigur cunoștință de acele adăugiri, înainte de tipărirea lor și le-a dat aprobarea sa. Altminteri ele nu s-ar fi publicat. Ele alcătuiesc deci o anexă a lucrării sale, care nu trebuia să lipsească din noua ediție.

Greșit a procedat Ion Veverca și cu alte două scrieri ale lui N. Suțu.

Proiectul de lege pentru înființarea Băncii Naționale a Moldovei, pe care N. Suțu l-a redactat împreună cu o scurtă expunere de motive, a fost reproduș de Ion Veverca după un manuscris din 1852, păstrat la Academia R.P.R., manuscris care nu-i decît un concept. Or, acest proiect a fost imprimat, în 1852, la Iași, într-o broșură de către o comisie care fusese numită de guvern și din care făcea parte și N. Suțu⁸⁾. Întrucât textul broșurii oficiale diferă pe alocuri de textul pe care Veverca l-a tipărit — deosebirile sînt importante mai ales la expunerea de motive — s-ar fi cuvenit să se acorde preferință textului broșurii, deoarece pe acesta N. Suțu l-a publicat, desigur după ce i-a dat forma definitivă.

Tot atît de defectuos a fost reeditat și studiul lui N. Suțu despre foloasele căilor ferate. Și de astă dată Ion Veverca a reproduș textul unui manuscris. Trebuie reținut că manuscrisul datează din 1854. Or, după cum am arătat deja N. Suțu a publicat, în 1855, acest studiu în ziarul „Zimbrul“ și în revista „România literară“. Lucrarea apărută în „Zimbrul“ și în „România literară“ cuprinde patru lungi pasaje, care lipsesc din textul imprimat de Ion Veverca. Ținînd sea-

³⁾ Actele organizării Băncii Naționale în Moldova (Iași), Institutul Albiniei, 1852.

⁴⁾ Ziarul „Zimbrul“, nr. 9 de la 26 ian. 1855, p. 33—34; nr. 10 de la 27 ian. 1855, p. 37—38; nr. 12 de la 29 ian. 1855, p. 45—46; nr. 13 de la 31 ian. 1855, p. 49—50; nr. 14 de la 1 febr. 1855, p. 53—54; nr. 15 de la 3 febr. 1855, p. 57—59. Același articol a fost publicat și în revista „România literară“, I (1855) p. 32—34 și 44—46.

⁵⁾ Protocoloalele Comisiei Centrale de la Focșani, ședința de la 6 august 1860, p. 1—6.

⁶⁾ Ibidem, ședința de la 4. iulie 1860, p. 1—2.

⁷⁾ Ibidem, ședința de la 29 noiembrie 1861, p. 1—3. Raportul este iscălit de N. Suțu și L. Steege. Ideile, stilul, precum și referințele la lucrări anterioare ale lui N. Suțu dovedesc că el este autorul raportului.

⁸⁾ Actele organizării Băncii Naționale în Moldova, (Iași), Institutul Albiniei, 1852.

ma de datele respective, este clar că, în 1855, N. Suțu a completat lucrarea pe care o scrisese în anul precedent. De aceea era necesar să se reediteze lucrarea completă, astfel cum a fost tipărită în 1855.

În asemenea condiții, publicarea ediției definitive a operelor lui N. Suțu, ediție în care să fie evitate erorile săvârșite de Ion Veverca, rămîne o sarcină a viitorului.

C. ANGELESCU

Istoriceskii arhiv, nr. 1—6/1960, Moscova

Cele șase numere pe 1960 ale revistei *Istoriceskii Arhiv* cuprind o mare bogăție de informații.

În general, cele mai multe din documentele publicate în aceste numere se referă la perioada de după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și mult mai puține la epoca feudală și capitalistă. În ce privește conținutul, majoritatea se referă la situația țărănimii și a muncitorilor.

În toate cele șase numere se publică multe documente privitoare la activitatea atotcuprinzătoare a lui V. I. Lenin, iar numărul 2 este consacrat împlinirii a 90 de ani de la nașterea sa. Pe lângă prezentarea unor serii de documente și amintiri în legătură cu viața și activitatea lui V. I. Lenin, se prezintă și două colecții mai mari de documente.

Astfel, M. V. Grebennikov și L. N. Fomicheva prezintă un material cu privire la fondul de *Documente fonofoto-cinematografice referitoare la V. I. Lenin, din Arhiva Centrală de Partid* (nr. 2 1960, p. 195—201), iar G. A. Sazontov, în *Conspectul fondului casa—muzeu a lui V. I. Lenin din Ulianovsk* (nr. 4 1960, p. 197—201), arată că acest muzeu a fost deschis încă din timpul vieții lui Lenin, la 10 decembrie 1923, și reproduce însemnări din cartea vizitatorilor, din care reiese dragostea neîmormurată a oamenilor sovietici pentru marele conducător al proletariatului.

În materialele care se ocupă de teoria și practica arhivistică găsim informații pentru întreg procesul muncii arhivistice: formarea materialelor arhivistice și completarea fondurilor, preocuparea pentru ordonarea materialelor documentare și alcătuirea instrumentelor de informare, folosirea și publicarea materialelor documentare, pregătirea cadrelor, consfătuirile, arhivele de peste hotare.

I. K. Dodonov, A. T. Merzon și G. S. Toporko prezintă, în nr. 2/1960

(p. 223—228), lucrarea lui K. G. Miteaev, *Istoria și organizarea lucrărilor curente de secretariat în U.R.S.S.*¹⁾

K. G. Miteaev definește lucrările ca „sistemul de documentare și de documentație din instituții, organizații și întreprinderi, obligatorie și indispensabilă în virtutea legii sau a necesităților activității lor”.

Sistemele de documentare generală, obținute în cadrul activității de bază a unei instituții și cele de documentare specială, obținute în cadrul activității de sinteză (evidență contabilă, statistică etc.), au primit, în procesul dezvoltării lor istorice în instituțiile de stat ale Rusiei prerevoluționare, denumirea de *deloproizvodstvo*.

Manualul cuprinde o introducere, lucrarea propriu-zisă, formată din două părți — prima consacrată istoriei și organizării lucrărilor curente în Rusia prerevoluționară, iar a doua în epoca sovietică și, pe lângă indicele numelor de persoane, o serie de anexe referitoare la genurile de documente din perioada prerevoluționară și sovietică, formulare de fișe de evidență și control a executării lucrărilor etc.

Întreaga lucrare este străbătută de concepția unității multor probleme

¹⁾ K. G. Miteaev, *Istoria i organizatsiia deloproizvodstva v SSSR*. Manual sub redacția lui A. V. Cernov. Min. Inv. Superior al U.R.S.S., Inst. istorico-arhivistic din Moscova, Moscova, 1959, 359 p. Termenul *deloproizvodstvo* este tradus în Dicționarul rus-român, publicat de Acad. R.P.R., Institutul de lingvistică, ESPLA, Buc. 1959, vol. I, p. 226, prin: „tehnica lucrărilor de secretariat, ținerea lucrărilor de secretariat, de birou; gestiune”; în context apare de foarte multe ori necesitatea să fie tradus și prin: sistemul de creare a actelor, registratură, secretariat sau chiar arhivă curentă.

ce stau în fața secretariatului și a arhivei. Secretariatul este prima treaptă a construcției arhiviste, pe care se hotărăște soarta viitoare a folosirii izvoarelor documentare.

Autorul împarte întreaga documentație a instituțiilor sovietice în documentație internă — rezultat al documentării activității unei instituții de către instituția respectivă însăși și — documentație externă, primită din afară, de la alte instituții sau persoane.

Autorul se ocupă pe larg de partea documentară a lucrărilor curente, considerînd fundamentală problema clasificării materialelor documentare atît în cadrul secretariatului, cit și al arhivei și caută căile care să apropie organizarea documentelor în cele două stadii. El examinează rolul nomenclatoarelor dosarelor, al clasificatoarelor și metodele de alcătuire a acestora, își expune concepția asupra unor clasificatoare-indicatori, care să rezolve problema organizării documentelor ținîndu-se seama și de termenele lor de păstrare, nu numai de criteriul alcătuirii dosarelor. Autorul analizează problema importanță a definitivării și inventarierii materialelor documentare în cadrul secretariatului și a predării lor în arhiva instituției, etape de care depinde în atît de mare măsură folosirea ulterioară în arhive.

În cadrul activității oricărei instituții sau întreprinderi se creează documente. Filiera normală este ca, după încheiere, ele să treacă în arhiva instituției pentru timpul cit sînt necesare în activitatea instituției respective, iar de aici în arhiva de stat.

În articolul său *Colectarea documentelor referitoare la istoria economiei naționale a U.R.S.S. (1917—1931)*, (nr. 1/1960, p. 175—186). G. I. Tarle arată că altfel stau lucrurile cu Arhiva Centrală a V.S.N.H. a R.S.F.S.R., iar din 1923 a U.R.S.S., care preluau documentele fabricilor, trusturilor și ale sindicatelor acestora, imediat după încheierea lor, încearcă să devină din arhivă a unei instituții centrale o arhivă istorică departamentală. Plecînd de la sistemul arhivelor generale, pe care îl consideră nesănătos, autorul subliniază două chestiuni de principiu: 1) materialele documentare trebuie să fie lăsate creatorilor lor atîta timp cit aceștia au nevoie

de ele, arătînd pe baza cifrelor statistice pe două luni, furnizate de Arhiva Centrală a V.S.N.H., că în timp ce pe materialele trusturilor s-au făcut 4 cercetări, s-au cerut în schimb, în aceeași perioadă și de către aceleași trusturi, 60 de informări pe baza materialelor proprii; 2) în problema arhivelor este necesară centralizarea: de arhive trebuie să se ocupe organul anume înființat pentru aceasta, care o va face cel mai bine și care nu va subordona interesul pentru arhivă intereselor activității curente, în cursul căreia se constată adesea că documente din dosare sînt scoase pentru efectuarea unor lucrări și că aceste documente de foarte multe ori se pierd.

De altfel, încă de la primul decret al lui Lenin, din 1 iunie 1918, arhivele instituțiilor sînt considerate ca depozite temporare pentru materialele documentare. În practică s-a dovedit că arhivele de stat (care în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei n-au suferit pierderi), pot asigura mai bine păstrarea documentelor decît arhivele instituțiilor.

În problema completării, din nota lui A. S. Dubin, *Noi preluări de materiale în Arhiva de Stat a Revoluției din Octombrie și a Construcției Socialiste din Regiunea Stalingrad* (nr. 5/1960, p. 234—235), spicim date asupra limitei pînă la care s-a mers cu preluarea materialelor (anul 1950), asupra perioadei și sectorului pentru care documentația este insuficientă (perioada Marelui Război pentru Apărarea Patriei și sectorul sindicatelor) și asupra materialelor fondurilor mai importante.

În același număr al revistei (p. 237—238), E. G. Reabov, prin nota *Documente găsite de școlari*, ne informează despre un mijloc simplu, dar cu rezultate pozitive adoptat de Muzeul Revoluției, al U.R.S.S., care a trasat elevilor unei școli din Moscova, care întreprindeau o excursie la locurile luptelor de partizani din regiunea Breansk, sarcina de a descoperi și a nota date despre materiale documentare și obiecte în legătură cu aceste lupte, de a nota biografiile și amintirile participanților la mișcarea de partizani, de a fotografia locurile bazelor și ale luptelor. Se arată că au fost găsite într-adevăr documente importante, care au fost predate muzeului. Sistemul adoptat de muzeu, pe

care l-ar putea folosi foarte bine orice arhivă, dovedește că legătura cu masele are o mare importanță în problema completării și a depistării materialelor documentare aflate la particulari.

În ce privește aparatul de informare științifică asupra materialelor din arhive, constatăm că cel mai mult se discută problema catalogului tematic și anume schema de clasificare a fișelor.

D. Z. Snetkov, în articolul său *Despre elaborarea schemei de clasificare a fișierului tematic* (nr. 1/1960, p. 187—190), arată că folosirea largă a materialelor documentare a dus la acumularea unui număr mare de fișe tematice în Arhive și, ca urmare a acestui fapt, la concluzia necesității perfecționării acestui sistem de fișe și a reunirii lor într-un catalog tematic, potrivit regulilor clasificării științifice.

Lipsa unei scheme de clasificare limitează posibilitățile de folosire a materialelor documentare ale Fondului Arhivistic de Stat. Această schemă trebuie să respecte o serie de reguli, privind diviziunea sferei unei noțiuni, precum și subdiviziunea obiectului în părți, adică: 1) fiecare diviziune să fie făcută pe o singură bază; 2) termenii diviziunii să se excludă unul pe altul; 3) diviziunea să fie continuă, termenii diviziunii, față de noțiunea divizată, trebuind să reprezinte aspectele ei cele mai apropiate, iar raportul dintre ei să fie de noțiuni subordonate, diviziunea să fie proporțională, iar totalul termenilor să fie egal cu sfera noțiunii divizate.

În clasificare, autorul distinge o clasificare naturală și una auxiliară. Criteriul primei este natura fenomenelor, esența lor, al celei de a doua — tema aleasă.

Clasificarea naturală, singura științifică (celelalte genuri de clasificare — sistematică, pe materii (obiecte), și tematică, aplicate în arhive, sînt de fapt sisteme de clasificare auxiliare), dă posibilitate să se facă maximum de afirmații cu privire la însușirile unui obiect. Deși unii arhiviști sînt împotriva elaborării unei scheme de clasificare unice, găsind nepotrivit să se subordoneze unui sistem unic oarecare temele puse de diferite persoane

și instituții, susținînd că nici un fel de clasificator nu poate înlocui experiența și cunoștințele lucrătorului în problemele pe care le oglindesc documentele²⁾, autorul găsește, totuși, că este necesar ca diferitele cataloage tematice să fie unificate într-un singur catalog și că modul cum se va face această unificare este foarte important. La bază trebuie să stea metodologia marxist-leninistă. Pentru alcătuirea schemei de clasificare, întreaga totalitate a problemelor cuprinse în materialele documentare constituie sfera noțiunii de divizat, iar ca volum separat se va lua totalitatea izvoarelor istorice ale unei anumite orînduirii sau chiar a două orînduirii sociale (feudală și capitalistă).

Plecînd de la întregul *viața socială*, autorul indică în linii mari structura schemei de clasificare, arătînd că de la o arhivă la alta, dependent de materialele pe care le dețin acestea, unele părți ale schemei vor fi dezvoltate iar altele vor trebui să fie neglijate. Autorul arată că în general documentele oglindesc o singură problemă, dar că există și documente complexe, referitoare la o serie de probleme (hotărîri, planuri financiare, de producție, dări de seamă, tabele statistice), care oglindesc situația și dezvoltarea unei teme, în general. Din acestea autorul consideră necesar ca în unele cazuri să se scoată cite o fișă pentru fiecare problemă concretă în parte și indică cum trebuie să fie prinse acestea în schemă. În general, schema de clasificare are o importanță foarte mare și ea trebuie să fie elaborată pe baza studiului tuturor manualelor și a îndrumătoarelor spre a duce la o justă clasificare a fișelor în catalog și deci la o bună folosire. Ea trebuie să fie elaborată înaintea prelucrării materialelor documentare și îmbunătățită pe parcursul prelucrării.

K. I. Rudelson, în articolul său *Schema de clasificare a catalogului sistematic al documentelor foto-cinematografice* (nr. 5/1960, p. 155—164), arată marea amploare ce se dă prelucrării temei privind alcătuirea catalo-

²⁾ I. F. Petrovskaia, *Clasificatorul catalogului tematic* în „Voprosi Arhivovedenia”, D.G.A. din M.A.I. al U.R.S.S., 1/1959, p. 54.

gului unic³⁾, interesul arhiviștilor pentru mecanizarea informării, dar că în schimb literatura privind catalogarea genurilor speciale de documente nu cuprinde decât manualul lui A.A. Kuzin și un articol al aceluiași autor⁴⁾.

Materialele foto-cinematografice cer nu numai condiții speciale de păstrare, ci și metode speciale de organizare a aparatului de informare științifică. Aceste materiale nu formează — în arhive — fonduri, după principiul unei proveniențe comune, ceea ce duce la o redusă posibilitate de informare pe baza inventarelor, care nu reprezintă decât instrumente de predare-preluare. Căutarea în inventar a materialului care cuprinde înregistrarea unui eveniment oarecare este anevoioasă sau chiar imposibilă, deoarece în același album sau pe același film pot apărea subiecte fără nicio legătură între ele. Inventarele nu dau posibilitate de informare asupra conținutului materialelor documentare.

În arhivele foto-cinematografice este nevoie de un asemenea instrument de informare care să dezvăluie conținutul materialelor documentare inde-

pendent de complexele concrete în care se găsesc acestea. Acest instrument este catalogul sistematic. Interdependența și construcția logică, care stau la baza cataloagelor sistematice, permit să se grupeze la un loc — spre deosebire de alte cataloage — informații cu privire la documente aplicate la ramurile întregii activități din stat (administrație de stat, economie națională, știință, cultură etc.).

În concluzie, spre deosebire de arhivele cu documente texte, unde catalogarea începe de regulă cu întocmirea cataloagelor tematice — pe materii și de nume pentru a se ajunge la catalogul sistematic, aici cataloagele acestea apar ca instrumente de informare auxiliare și se întocmesc pe baza catalogului sistematic.

Schema de clasificare se alcătuiește pe principiul ramurii de activitate, avându-se în vedere problemele organizației de stat, ale politicii interne și internaționale a U.R.S.S., problemele economiei naționale etc.

În problema asigurării păstrării documentelor, arhiviștii ucrainieni, la Conferința din august 1959 (nr. 1/1960, p. 232—233) se pronunță pentru legarea materialelor documentare în coperte tari, sistem înaintat care asigură o păstrare mai bună decât cutiile. Se arată că la materialele preluate legate, scrisul s-a păstrat mai bine decât la celelalte, care s-au păstrat în cutii, fără a mai vorbi de inconveniente pe care le prezintă sistemul cutiilor la manipulare. Se menționează că procesul broșării dosarelor s-a mecanizat, că în legătorie se folosește în loc de clei emulsia de acetat de polivinil la care nu este nevoie să se adauge anti-septice. Se vorbește de aplicarea D.D.T.-ului la dezinfecție și a formolului la dezinfecție.

Pe linia folosirii materialelor arhivistice din depozitele Arhivelor de Stat, L. N. Krivoșein, în articolul *Cu privire la folosirea materialelor documentare pentru predarea istoriei în școală* (nr. 5/1960, p. 165—172) arată marea grijă pe care partidul și guvernul sovietic o acordă școlii, și rolul important ce revine Arhivelor de Stat, ale căror materiale, intens folosite în interese politice, ale economiei naționale, ale științei și pentru informare, au fost în schimb prea puțin folosite pentru studiul și educația tineretului școlar, în interesul îmbunătă-

³⁾ K. G. Miteaev, *Teoria și practica arhivistică*, M., 1946; *Teoria și practica arhivistică în U.R.S.S.*, sub redacția G. A. Belov, A. I. Loghinova ș.a., M., 1958, p. 133—141; M. F. Petrovskaja, *Clasificatorul catalogului tematic — pe materii al mat. doc.* în „Voprosi Arhivovedenia”, 1 (11), M., 1959, p. 50—61; B. N. Bogatov, *Despre catalogarea materialelor documentare în arhivele de stat*, ibidem, 4 (14), M., 1960, p. 29—36; D. Z. Snetkov, *Despre prelucrarea schemei de clasificare a fișierului tematic*, în „Istoričeskii arhiv”, 1, 1960, p. 187—190; K. I. Rudelson, *Din istoria catalogului tematic pe materii în arhivistica sovietică* (1918—1941), în „Trudi Moskovskogo gosudarstvennogo istorico-arhivnogo instituta”, vol. V, M., 1954, p. 185—211; *Cataloagele materialelor documentare*, ibidem, vol. XI, M. 1958, p. 236—268; idem, *Catalogarea materialelor documentare în arhivele U.R.S.S.*, Ed. agricolă de stat, 1958.

⁴⁾ A. A. Kuzin, *Arhivele tehnice*, Moscova, 1956; idem, *Cataloagele arhivelor tehnice*, în „Trudi Moskovskogo gosudarstvennogo istorico-arhivnogo instituta”, vol. V, p. 215—250.

tăririi predării istoriei în școli, iar cererile profesorilor, ale cercurilor de istorie din școli, comunicările și notele cu privire la această chestiune erau foarte numeroase în presa sovietică.

Munca trebuie să se ducă în primul rînd pentru detectarea, selecționarea și folosirea materialelor documentare la pregătirea manualelor, a cîrtilor de lectură istorică, a filmelor pentru școlari, a literaturii de popularizare a istoriei.

O altă formă de folosire în acest sens este pregătirea de serii mici de fotocopii pe anumite teme sau de serii pe teme generale, în mape și nu broșate, spre a putea fi date pe rînd în mîna școlarilor.

La fiecare document este necesar să se menționeze cota exactă și dimensiunea față de original și fiecare complet de documente să cuprindă îndrumări metodologice. Este indicat să se publice fotocopii și nu pur și simplu textul documentelor, deoarece acestea redau culoarea epocii, impresionează mai puternic, conving de autenticitatea izvorului.

O altă problemă este pregătirea unui material didactic pentru istoria U.R.S.S., de tipul „Istoria U.R.S.S. în documente și ilustrații”, pentru care autorul enumeră principalele momente ce urmează să fie ilustrate.

O altă formă de folosire a materialelor este crearea de filme documentare științifico-populare. Documentele sînt, de asemenea, folosite în cadrul activității din afara orelor de clasă, la cercuri de istorie, serii tematice, excursii în arhive, seminarii, filme cinematografice, totul legat de actualitate, la adunări pionierești și de tineret, cu ocazia sărbătoririi unor date importante.

Arhivele rezolvă unele cereri de la elevi și profesori de a li se trimite documente privind anumite sate, colhozuri etc. Ele au sarcina să întrețină strînse legături cu muzeele etnografice regionale, cu redacțiile revistelor și ziarelor locale, cu profesorii de istorie, cu comisiile metodice școlare, în scopul popularizării și folosirii active a documentelor, să pregătească cresați pentru istoria locală a regiunilor. Împreună cu arhivele de partid, instituțiile de învățămînt superior, cu institutele de perfecționare a corpu-

lui didactic, cu Ministerul Învățămîntului și cu oamenii de știință, Arhivele trebuie să contribuie pe toate căile la folosirea materialelor documentare.

Autorul arată că la 20 ianuarie 1960, lucrătorii din D.G.A.S. și Arhivele Centrale din Moscova au organizat o întîlnire cu profesorii de istorie de la școlile din Moscova pentru a le prezenta bogățiile documentare ale Fondului Arhivistice de Stat și formele posibile de folosire a acestora. Atît expunerile făcute cit și expoziția de documente originale din fondurile acestor arhive și filmele documentare prezentate s-au bucurat de foarte multă atenție.

În ce privește folosirea materialelor documentare din arhivele departamentale, V. S. Bakulin și I. A. Rubin, vorbind despre *Conferința lucrătorilor din arhivele departamentale din Moscova* (nr. 1/1960, p. 234—236), ținută în urma hotărîrii guvernului cu privire la ordonarea și folosirea materialelor arhivistice ale ministerelor, departamentelor și instituțiilor centrale, arată, referitor la crearea condițiilor necesare folosirii, că există încă materiale neinventariate, că sînt cazuri de eliminare de materiale fără aprobare, că în general materialele se folosesc pentru informarea lucrătorilor din aparatul instituțiilor subordonate departamentelor și în interesul economiei naționale, că unele ministere și departamente au dat dispoziții organizațiilor în subordine ca la orice lucrare de proiectare să se ia mai întîi cunoștință de materialele arhivistice corespunzătoare, că lucrătorii arhivelor departamentale rezolvă cererile de materiale ce li se fac, dar nu iau inițiativa de a populariza prin culegeri de documente, expoziții sau cel puțin prin informații în ziare aceste materiale.

S-a pus problema necesității înființării unui centru pentru prelucrarea materialelor arhivistice ale instituțiilor, a pregătirii de cadre, deoarece în prezent sînt folosiți de multe ori oameni nepregătiți pentru această activitate, a elaborării unor norme temporare privind lucrările curente de secretariat pentru toate organizațiile din țară, pînă la elaborarea manualului, în vederea căruia Comisia interdepartamentală pentru problemele lucrărilor curente a studiat situația dintr-o serie de instituții.

S-a făcut propunerea să se înființeze taxe de informare, iar sumele realizate să se folosească pentru prelucrarea materialelor documentare.

S-a hotărât terminarea prelucrării materialelor din arhivele departamentale ale R.S.F.S.R. și activizarea folosirii lor, alcătuirea conspectelor tematice ale arhivelor importante, reorganizarea muncii comisiilor de expertiză ale ministerelor și departamentelor, cu accent pe alegerea materialelor ce urmează să se păstreze permanent, și îmbunătățirea situației părții curente din arhiva instituțiilor.

De modul în care arhivele pot fi folosite în scopul culturalizării vorbește V. A. Cernih, în articolul său *Folosirea de către arhivele de peste hotare a materialelor documentare în scopul culturalizării*, de care ne vom ocupa în cadrul relatărilor cu privire la experiența arhivistică din străinătate. În ce privește forma de folosire a documentelor în expoziții, G. A. Belov, în articolul *O mie de ani de relații franco-ruse* (nr. 5/1960, p. 173—179) prezintă expoziția franco-sovietică de documente din arhivele de stat și diplomatice cu privire la dezvoltarea relațiilor dintre cele două țări, din evul mediu și pînă astăzi, organizată la Paris, prin colaborare între Arhiva Națională a Franței și Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al Franței, pe de o parte, și Direcția Generală a Arhivelor de Stat ale U.R.S.S. și Direcția istorico-diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe al U.R.S.S., pe de alta.

Expoziția s-a deschis la sosirea în Franța a președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., N. S. Hrușciiov, care a luat parte la deschidere.

Autorul vorbește pe scurt de cele mai importante documente, arătînd că aranjarea exponatelor s-a făcut în ordinea cronologică, cu excepția standului special, organizat cu cea mai mare grijă și dragoste, pentru V. I. Lenin și vizita lui la Paris.

Această expoziție de materiale documentare a jucat un rol important în stabilirea unor legături științifice și mai strînse între arhiviștii francezi și sovietici, a contribuit la informarea reciprocă asupra documentelor istorice păstrate în arhivele ambelor țări. În cinstea expoziției s-au bătut medaliile speciale, care au fost înmînate oas-

peților de onoare și organizatorilor expoziției.

Cu ocazia detectării materialelor documentare pentru expoziția de la Paris, în arhivele sovietice au fost descoperite o serie de documente din arhivele franceze, salvate de Armata Sovietică în timpul celui de al doilea război mondial și predate Arhivei Naționale.

Acest lucru este relatat de E. M. Garikova, M. M. Zinovieva, în nota *Predarea unor materiale documentare Arhivei Naționale a Franței* (nr. 5/1960, p. 222).

Printre aceste materiale, importanță mai mare prezintă patru volume din inventarul Palatului Versailles, care oglindesc istoria acestuia, a grădinilor și parcurilor, a creației unor mari maeștri, și arhiva orientalistului Silvain Lévy, care a vizitat în mai multe rânduri Rusia.

Revista *Istoriceskii Arhiv* și-a deschis în 1960 paginile pentru discutarea problemei celei mai actuale a activității arhivistice sovietice: folosirea materialelor documentare, prin forma ei cea mai largă — publicarea documentelor, în special a documentelor epocii sovietice.

Materialele documentare din epoca sovietică sînt în toate depozitele în cantitate foarte mare, de aceea pe bună dreptate arheografia sovietică ridică problema ce să se publice și cum să se publice.

Astfel B. G. Litvak, în articolul *Problemele actuale ale arheografiei documentelor epocii sovietice* (nr. 2/1960, p. 186—194) indică unele procedee în selecționarea documentelor pentru ediții, selecționare ce nu se poate face pe bază subiectivă, ci avîndu-se în vedere scopul, destinația publicației respective⁵⁾.

Baza metodologică a arheografiei sovietice, ca ramură a științei istorice, o formează tezaurul învățaturii marxist-leniniste, opera lui V. I. Lenin, în care arheograful găsește o serie de indicații practice foarte importante cu privire la formele și metodele de publicare a izvoarelor istorice.

⁵⁾ Vezi și T. V. Ivnițkaia, *Cu privire la problema detectării și alegerii documentelor pentru istoria societății sovietice, în vederea publicării*, în „Istoriceskii Arhiv“, 3/1955, p. 192—202.

B. G. Litvak face distincție între ediții ce se adresează maselor — și pentru acestea se aleg documentele cele mai importante, cele mai expresive — și ediții academice, ce se adresează științei și deci trebuie să oglindească totalitatea faptelor, fără nicio excepție, ele constituind un izvor pentru cercetarea științifică.

La selecționarea documentelor pentru conspectele tematice, ar trebui să se lase la o parte documentele publicate anterior. De altfel, autorul consideră mai durabilă publicarea documentelor pe genuri (protocoale, dări de seamă etc.) posibilitățile de folosire științifică fiind, în acest caz, nelimitate.

Vorbind de documentele cu caracter de masă, interesante prin conținut, deoarece reflectă direct activitatea multiplă a constructorilor comunismului, autorul arată că formularul acestora se unifică din ce în ce mai mult, se standardizează și că publicarea lor prescurtată, sub formă de tabele, este foarte corespunzătoare și nu cauzează prejudicii cercetătorului⁶⁾. De altfel propunerea este veche⁷⁾. Se dă exemplul sistemul adoptat pentru publicarea actelor privind aplicarea reformei agrare din 19 februarie 1861, care a permis să se ajungă la un necesar de 50 coli tipografice, în loc de 720—800 coli câte ar fi fost necesare pentru publicarea integrală a documentelor.

Pentru perioada sovietică, materialele valoroase prin însuși caracterul lor de masă sint foarte multe (chestionare, anchete). Acestea conțin informații importante cu privire la munca Sovietelor, a organelor economice etc., cu privire la acele lucruri mărunte, practici, experiențe în muncă, care constituie viața adevărată, pe care V. I. Lenin cerea să o cunoască fiecare. Dar îngrădirea în formele diplomatice tradiționale face pe publicist să se sperie de volumul mare al materialului și, astfel, fiecare cercetător publică partea ce privește tema pe care o urmărește și lucrarea trebuie

să fie reluată de la început de fiecare cercetător în parte, pentru fiecare temă.

Pentru sistemul de redare statistică, prin tabele, a conținutului izvoarelor de masă începe să se pronunțe și oamenii de știință din alte țări⁸⁾.

Deși mai complicată, și problema documentelor narative — al căror conținut de bază nu este exprimat în cifre sau în text compact — poate fi totuși rezolvată. Potrivit particularităților fiecărui aspect al acestor documente se poate găsi o formă de redare. Autorul nu vede necesitatea să se publice zeci de rezoluții analoage, când pot fi publicate cele mai expresive, iar despre celelalte să se spună cu exactitate când, unde și de cine au fost date, dimpotrivă, adevărul istoric și prin urmare interesele cercetării istorice au de câștigat, deoarece în cazul publicării integrale a documentelor, din motive de economie, nu se publică decît o parte din documentele detectate și, procedînd astfel, în unele cazuri nu se poate reda amploarea pe care o iau unele proteste etc.

Există și documente care nu permit redarea prescurtată a textului. Aici selecționarea va face să se sacrifice o parte din document și nu o grupă de documente în favoarea alteia, adică din textul fiecărui document se va alege pentru publicare partea din care conținutul reiese mai reliefat. Publicarea în regist este exclusă în practica arheografică din ultima vreme și pe nedrept. Clasicii marxism-leninismului au respins acest sistem pentru operele lui Marx și pentru documentele Internaționalei a III-a, nu pentru documentele de masă.

S-au exprimat păreri împotriva prescurtării textului documentelor în regist, pentru motivul că aceasta ar deschide drum liber denaturării conținutului, editorul avînd posibilitatea să lase la o parte ceea ce nu-i convine din textul documentelor, dar acest lucru depinde de probitatea editorului, și, de altfel, este mai greu să se supună controlului subiectivismul edito-

⁶⁾ Vezi „Istoričeskii Arhiv“, 2/1957, p. 155—167, *Despre cîteva procedee de publicare a izvoarelor cu caracter statistic*.

⁷⁾ Vezi rev. „Istoričul Marxist“, 2/1939, p. 160.

⁸⁾ Vezi Cazimir Arlamovski, *Actele oficiilor raionale de arbitraj referitoare la problemele proprietăților gospodăriilor sătești și problema redării lor după metoda tabelelor rezumative*, în „Archeion“, XXX, 1959, p. 3—14.

rului în culegerea documentelor pentru o ediție, decât subiectivismul acestuia în redarea prescurtată a unui text. Autorul arată că în practica revistei *Istoriceskii Arhiv* s-a încetățenit sistemul ca atunci când autorii trimit texte prescurtate pentru publicare să le întovărășească cu documentele transcrise, spre a putea face verificarea.

Autorul încheie cu constatarea că necesitatea unei analize minuțioase a caracterului provenienței, a gradului de veridicitate și a particularităților de formă a izvoarelor de masă, necesară pentru stabilirea formei potrivite de publicare, va ușura mult prelucrarea problemelor importante ridicate de știința izvoarelor perioadei sovietice.

Problema publicațiilor s-a discutat la *Conferința teoretică de la Direcția Generală a Arhivelor în probleme de arheografie* (nr. 2/1960, p. 231—234), la care au luat parte publiciști din Arhivele centrale și locale de Stat, reprezentanți ai institutelor Academiei, ai Institutului de marxism-leninism, ai Arhivelor de partid, editurilor, redacțiilor revistelor istorice, cercetători, propagandiști, participanți la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Discuțiile s-au dus pe baza referatelor *Despre câteva probleme privind genurile și formele de publicare a izvoarelor istorice*, susținut de A. I. Loghinova și *Formele de publicații de mică extindere*, susținut de I. D. Anașkin.

Ca genuri de publicații se disting publicațiile tematice, pe genuri de documente (după criteriul nominal al documentelor) și pe fonduri. Primele două genuri pot fi de mai multe tipuri: de cercetare, științifico-populare, de agitație și propagandă și școlare. Ca formă, publicațiile pot apărea în serie (ediții în mai multe volume), într-un volum, sub forma publicării unei culegeri mai mici de documente sau chiar a publicării unui singur document.

Publicațiile care au în vedere pe cercetător trebuie să reflecte tema sub toate laturile ei și să conțină materiale arhivistice inedite. La alcătuirea aparatului de informare științifică al unei publicații trebuie să se folosească întregul complex de materiale detectate pentru tema respectivă. Prefetele acestor ediții trebuie să aibă un caracter de studiu al izvoarelor.

Ca formă, ele pot apărea în serie sau într-un singur volum.

Publicațiile științifico-populare cer aceeași minuțiozitate în pregătire, precum și introducerea în circuitul științific a unui mare număr de materiale documentare, detectarea poate însă să nu fie exhaustivă. Prefetele lor trebuie să cuprindă o scurtă lămurire a temei, în strinsă legătură cu documentele ce se publică, și o analiză mai succintă a izvoarelor. Nu este necesar să se dea lista documentelor care n-au intrat în publicație. Ca formă ele pot apărea într-un singur volum sau în serie.

La publicațiile de agitație și propagandă pentru cititorul de masă se face o introducere de popularizare, documentele se prezintă selectiv, comentariile se dau în subsol, nu se fac observații la text și nu se alcătuiesc indici. Volumul lor este mic. În general, acest tip de publicație a fost puțin folosit în practica arheografică sovietică.

Oricare dintre cele trei tipuri poate fi folosit de cercetător, de propagandist sau de orice cititor.

Mare importanță se acordă publicării documentelor după criteriul nominal (de ex. „Decretele Puterii Sovietice”). Mai puțină răspândire are publicarea documentelor pe fonduri, care se adresează unui cerc restrâns de specialiști.

În ce privește formele de publicații de întindere redusă s-a vorbit de culegerile mici, pe teme concrete, cu un cadru limitat, de completele mici de documente publicate în reviste și ziare, de broșurile scrise pe baza materialelor arhivistice. Toate aceste forme mărunte de publicare permit prezentarea operativă de materiale cu ocazia unor evenimente politice, istorice și sint accesibile maselor largi.

În discuții s-a subliniat necesitatea ca Arhivele să-și îndrepte atenția spre materialele privind problemele istoriei societății sovietice, prea puțin prelucrate, de nevoia de publicații după principii istorico-cronologice. S-a vorbit, în general, de publicarea documentelor inedite, dar și de necesitatea repetiției, în unele cazuri, aceasta însă foarte limitat. S-a propus publicarea de culegeri, în care alături de documente din epoca socialistă să apară documente din epoca prerévolutionară pentru ilustrarea realizărilor regimului. S-a exprimat părerea că în viitor publicarea documentelor în

regist va căpăta o mare răspindire (în acest sens se dă drept exemplu R.S. Cehoslovacă), că pentru documentele uniforme este suficient să se publice citeva, iar restul să fie date în mod sumar, ceea ce a provocat dezaprobarrea unora, sub motiv că publicarea sumară a documentelor ar putea duce la denaturarea faptelor. S-a subliniat, de asemenea, necesitatea creării unei comisii pe lângă Direcția Generală a Arhivelor din care să facă parte istorici, economiști, literați etc. și care să se ocupe de propunerile cu privire la formele și genurile de publicații și a creării unei edituri speciale pentru publicarea lucrărilor arhivelor. Unii s-au pronunțat pentru publicarea pe fonduri, care ar salva pentru știință documente care nici nu mai pot fi microfilmate, alții pentru înlocuirea publicațiilor pe fonduri cu publicarea conspectelor fondurilor respective sau cu publicarea unor complexe din fonduri.

M. S. Seleznev, în articolul său *Despre unele probleme ale arheografiei sovietice* (nr. 4/1960, p. 189--196) este de acord cu B. G. Litvak în privința faptului că între alegerea documentelor pentru o publicație și scopul ei există o legătură, că aplicarea metodei tabelor pentru aducerea la cunoștința maselor largi a conținutului documentelor de masă cu caracter statistic este îndreptățită, dar constată că acesta se contrazice cind susține că o ediție academică „trebuie să oglindească documentar întreaga totalitate a faptelor, fără nicio excepție, dat fiind că este vorba de un izvor pentru cercetarea științifică”, iar mai departe, că edițiile menționate trebuie, de regulă, „să conțină numai documente inedite”.

La baza stabilirii tipurilor de publicații, M. S. Seleznev pune criteriul ogîndirii adevărului obiectiv, ținîndu-se seama de destinația edițiilor, arătînd că a ogîndi științific realitatea înseamnă a arăta toate laturile, toate legăturile obiectului sau ale fenomenului, toate particularitățile lor istorice și contradicțiile reale care determină dezvoltarea. Dar nu se poate cere fiecărei ediții să oglindească toate faptele și evenimentele relative la o anumită problemă. Gradul de plenitudine a ogîndirii poate fi și este in-

gal și, în acest sens, autorul distinge următoarele tipuri de ediții:

1. tipul academic, care în limitele posibilului trebuie să fie un tip de ediție exhaustiv, cuprinzînd documente publicate și nepublicate, dînd material nu numai pentru problemele principale ci și pentru cele mai puțin importante și pentru anumite detalii care prezintă adeseori importanță pentru lămurirea și aprecierea adevărului (astfel de ediții sînt ed. a II-a a operelor lui K. Marx și F. Engels, ed. a V-a a operelor lui V. I. Lenin ș.a.):

2. tipul selectiv de publicare în interesul cercetării științifice, care nu epuizează tema propusă, dar prezintă material fie pentru toate laturile esențiale, fie pentru o anumită parte a temei, dar în cazul acesta mai mult sau mai puțin sub toate raporturile, și care introduce în circuitul științific înainte de toate documente nepublicate și documente publicate în ediții rare, în special;

3. tipul științifico-popular, care prezintă cercurilor largi de cititori faptele concrete cele mai importante și materialele esențiale pentru tema propusă;

4. tipul de publicație de documente școlare (crestomații, ediții școlare), în care documentele sînt alese avîndu-se în vedere sarcinile specifice ale învățămîntului;

5. tipul de publicații prin care se prezintă, în ziare, reviste etc., anumite fapte și materiale de valoare cu privire la o temă, dar care nu are sarcina ogîndirii largi a temei respective.

În ce privește forma, autorul arată că și tipul academic și tipul selectiv pot apărea ca volume în serie, care pot fi construite pe baze diferite (într-un volum se pot publica documente de un singur gen, în altul documente de genuri diferite, dar reflectînd o anumită latură a temei respective etc.).

Publicațiile de tipul științifico-popular apar de obicei într-un singur volum, în interiorul căruia materialul se organizează adeseori după principiul tematic.

Alegerea tipului de publicație este în funcție, pe lângă alte condiții, de scopul pe care îl urmărește, iar tipul și destinația unei ediții determină, la rîndul lor, alegerea documentelor pen-

tru tipar — publicarea întregului material sau numai a unei părți din el.

O sarcină de bază pentru arheograf în rezolvarea problemei publicării izvoarelor scrise este verificarea calității documentelor, a provenienței informațiilor despre fapte din izvoare prime (hotărâri originale, procese-verbale, ordine, dări de seamă etc., cu semnături și sigilii) sau din izvoare secundare, derivate (în care informațiile sînt împrumutate din alte documente și izvoare), nelipsite de importanță, dar care trebuie verificate cu mare grijă.

M. S. Seleznev nu este de acord cu afirmația lui B. G. Litvak, că pentru problema pe care și-a propus-o, arheograful trebuie să dea toate faptele, fără nici o excepție, aceasta ca garanție împotriva subiectivismului. Dar, deși obligat să studieze toate izvoarele pentru o temă dată, deci toate faptele, pentru o ediție științifico-populară acesta poate foarte bine să aleagă documentele care conțin faptele esențiale. Subiectivism înseamnă a alege unilateral documentele care falsifică adevărul, nu dau o reprezentare justă despre acesta.

Garanție împotriva subiectivismului în arheografie, ca și în celelalte domenii ale științei, este punerea mai presus de orice a concepției marxist-leniniste, a partinității comuniste. Orice îndepărtare de la cerințele analizei multilaterale și obiective a documentelor destinate publicării aduce prejudicii societății sovietice, contrazice profund partinitatea comunistă, constituie o cedare în fața concepției burgheze.

Mare importanță prezintă, de asemenea, planificarea muncii arheografice — care creează o largă bază de izvoare tipărite și prelucreează temele actuale pentru știință și pentru practica construirii comunismului — și elaborarea normelor de publicare a documentelor istorice și a genurilor speciale de documente (tehnice, statistice, foto etc.). După părerea lui M. S. Seleznev, organizarea și îndrumarea acestei munci ar putea să și-o asume Direcția Generală a Arhivelor Statului, Institutul de istorie al Academiei și Institutul istorico-arhivistic. Autorul supune unei ample analize problema regestelor, care constituie o metodă de redare a conținutului docu-

mentelor de către arheograf, pe calea citării sau a sintetizării, și nu o metodă de reproducere a documentelor ce se publică.

După părerea autorului, acestea nu pot, însă, să înlocuiască originalele, cu oricâtă conștiinciozitate ar fi ele alcătuite; avînd importanță secundară, nu este totuși just ca ele să fie excluse din practica arheografică.

În ultimii 10 ani aplicarea regestelor a devenit mai frecventă. Ele au devenit un sprijin în munca științifică, de învățămînt, de agitație și propagandă, deoarece ele largesc mult posibilitățile de cunoaștere și folosire a materialelor documentare din arhive.

Pentru aplicarea corectă a metodei regestelor este necesar: să se sintetizeze experiența din trecut și de după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, combinată cu experiența de peste hotare; să se analizeze problema categoriilor de documente cărora li se poate aplica metoda regestării (documentele de evidență în special) și care este foarte greu să poată fi publicate în întregime; să se prelucereze metoda aplicării regestelor, ținîndu-se seama de faptul că formele pot fi diferite (alcătuirea de tabele, redarea conținutului documentelor cu ajutorul transpunerii datelor lor, reproducerea cuvînt cu cuvînt a unor fragmente din documente etc.).

Analizînd problema tipurilor, genurilor și formelor de publicații pentru documentele epocii sovietice, prezentată în felul său de fiecare dintre participanții la discuția din paginile revistei, I. A. Bulighin și G. E. Reichberg, în articolul *Despre tipurile, genurile și formele publicațiilor de documente* (nr. 5/1960, p. 148—154), adaugă că în aceeași problemă, în afară de conferința specială de la Direcția Generală a Arhivelor Statului (încadrată cronologic după articolul lui B. G. Litvak), și de ședințele Consiliului științific al Institutului de istorie al Academiei, s-au mai purtat între arheografi discuții nenumărate despre care nu există relatări în presă.

Problema publicării documentelor din epoca sovietică a căpătat a acuitate foarte mare, iar literatura arheografică actuală nu dă răspunsuri prea precise. Niciuna din lucrările publi-

cate nu epuizează problema. Prelucrarea teoretică este încă la început, iar în practică problemele se rezolvă neuniform. Ca rezultat, publicațiile nu au o destinație precisă, iar selecționarea documentelor nu se face just: pentru cititorul de masă ele sînt prea mari ca volum și conțin documente inutile, iar pentru cercetător ele prezintă caracter de crestomație și nu sînt exhaustive pentru nici o problemă.

Analizînd clasificarea tipurilor de publicații de documente, făcută de autorii precedenți, la care adaugă clasificarea făcută de A. I. Loghinova și N. V. Mihailova, în *Normele de publicare a documentelor perioadei sovietice*, I. A. Bulîghin și G. E. Reichberg propun clasificarea edițiilor în trei tipuri: ediții academice — destinate, pentru cercetarea istorică, unui cerc mic de oameni de știință; ediții de agitație și propagandă sau științifico-populare, destinate maselor largi; tipul de ediții necesare învățămîntului, care să fie folosite de profesori, elevi și studenți.

Cerința de bază pentru edițiile academice este exhaustivitatea, indiferent de genul și forma publicației. Fie că se publică documente care oglindesc o temă anumită, fie că se publică un gen anumit de documente, publicația trebuie să cuprindă toate documentele respective. Aceasta nu exclude însă posibilitatea limitării publicației prin stabilirea unui anumit cadru tematic sau cronologic, dar pentru perioada cronologică respectivă se vor publica toate documentele. Numai în aceste condiții, o publicație academică poate servi ca izvor de bază pentru cercetători, căci altfel concluziile la care s-ar ajunge n-ar fi științifice.

Desigur în ediție intră documentele inedite. Publicarea se reia numai dacă edițiile anterioare conțin denaturări sau dacă publicațiile respective au devenit rarități bibliografice, făcîndu-se în acest caz trimiterile respective.

Referindu-se la răspîndirea pe care o capătă tipul selectiv, la locul pe care îl ocupă în planul de perspectivă al Direcției Generale a Arhivelor Statului și ale Instituțiilor de arhivă ale U.R.S.S., autorul arată că deși aceste ediții aduc în circuitul științific multe materiale noi și interesante, totuși, pentru nici una din problemele pe care și le alege, ele nu epuizează tot

materialul documentar și deși lucrări de mare amploare, ele nu pot fi un izvor sigur pentru cercetător.

De altfel, alcătuitoarii normelor de publicare a documentelor perioadei sovietice susțin selecționarea documentelor în toate cazurile și pentru toate tipurile de ediții, plenitudinea dezvoltării documentelor urmînd s-o asigure însă listele și conspectele documentelor care n-au intrat în publicație.

Autorii articolului sînt de părere că pentru ediția academică cea mai potrivită este publicarea pe genuri de documente. Cu toate acestea și culegerea tematică — în serie sau într-un singur volum — deși mai greu de elaborat, este totuși perfect realizabilă.

În articol se ridică problema specializării instituțiilor pe tipuri de ediții, în funcție de profil, de sarcini, de cadrele de care dispun pentru munca arheografică, de caracterul bazei documentare și se insistă asupra necesității găsirii metodelor științifice, după care, prescurtînd textul, dar redînd totuși cu exactitate conținutul, să se poată publica cu minimum de cheltuieli toate documentele pentru temele ce se propun.

L. I. Bederis și E. O. Zilberis, în articolul *Publicarea materialelor documentare în presa periodică* (nr. 6/1960, p. 150—155) împărtășesc experiența arhiviștilor lituanieni în aplicarea așa numitelor „forme mici” de publicare a izvoarelor istorice.

Se arată că acestei munci a început să i se acorde atenție din 1950, că tematica acestei forme de publicare este stabilită de comun acord cu redacțiile periodicelor, sarcinile fiind apoi incluse atît în planul arhivelor cît și în cel al redacțiilor. Uneori temele se propun direct de redacții.

Se dau exemple de materiale folosite în acest sens pentru demascarea unor trădători de țară, criminali de război, de publicarea unor selecțiuni de documente cu privire la situația economică a muncitorilor din Lituania burgheză, la aplicarea justiției, la pătrunderea în trecut a capitalului englez, american și german în economia țării, materiale în legătură cu cele mai importante probleme politico-sociale, cu alegerile pentru soviete locale, pentru justiția populară etc.

Aceste materiale sînt larg folosite de facultăți, de aspiranți, scriitori, autori de monografii și amintiri etc. Autorii își exprimă părerea de rău că sînt prea puțini cei care se ocupă de publicarea documentelor, există o legătură prea slabă cu presa raională, cu lucrătorii din redacții și cu arhiviștii publiciști din alte republici, pentru activitatea în sine se dau însă cifre din care constatăm că este foarte bogată.

Problema metodicii prelucrării și publicării izvoarelor de masă privind societatea sovietică este reluată de V. Z. Drobijev, în articolul *Unele probleme de redare a textelor izvoarelor de masă* (nr. 6/1960, p. 143—149), arătînd că, în etapa actuală a dezvoltării arheografiei, obiectivul principal al discuțiilor nu este selecționarea materialelor pentru ediție, ci examinarea metodicii redării diferitelor tipuri de izvoare de masă și că propunerea, în cursul discuțiilor, a unor procedee concrete de prelucrare a anumitor tipuri de izvoare și examinarea acestora ar aduce foarte mult folos.

V. Z. Drobijev este de acord cu concluziile principale la care a ajuns B. G. Litvak, în articolul *Problemele actuale ale arheografiei documentelor epocii sovietice*, cu privire la posibilitățile de publicare a documentelor de masă, și arată că M. S. Seleznev, în articolul *Despre unele probleme ale arheografiei sovietice* a ocultat problema arzătoare în metodică publicării izvoarelor de masă, ridicată de B. G. Litvak, înlocuind-o cu o discuție în general asupra caracterului și tipurilor de publicații și asupra procedeeilor de selecționare a documentelor în vederea publicării.

În sensul prelucrării datelor pe care le conțin unele serii de documente și a redării prescurtate, autorul pune în discuție munca asupra unui izvor de cea mai mare importanță a epocii sovietice — chestionarele de cadre din întreprinderile economice. Se știe cît interes prezintă pentru istoria statului socialist datele asupra compoziției sociale a aparatului de stat, asupra cuceririi posturilor de comandă de către clasa muncitoare, asupra a-tragerii în munca întreprinderilor sovietice a specialiștilor burhezi, a luptei partidului comunist pentru crearea de cadre noi de specialiști. Sarcina istoricului nu este să prezinte

situații cunoscute de toți, ci să descopere mecanismul acestor procese, să arate rezultatul lor concret. Dar în documentele publicate la alegere, cercetătorul nu va putea să găsească toate datele esențiale ale izvorului de masă.

Publicarea integrală a textului este imposibilă. Trebuie să se recurgă la statistică, care dintr-o mulțime de factori concreți diferiți ajunge la anumite concluzii generale pentru o întreagă serie de indicatori, cu tendința însă spre o cît mai mare detaliere și grija păstrării tuturor datelor esențiale ale izvorului. Tabloul grafic privind datele ce urmează să fie culese în cursul cercetării unui izvor de masă și al redării lui nu trebuie să fie stabilit dinainte, ci trebuie să fie aplicat concret la izvor.

O mare importanță se acordă de către T. V. Ivnițkaia publicării materialelor de presă, care prezintă caracteristica cea mai importantă pentru un izvor istoric — oglindirea multilaterală a dezvoltării faptului istoric.

În articolul *Cu privire la folosirea materialelor din presa sovietică în publicațiile documentare* (nr. 3/1960, p. 162—171), T. V. Ivnițkaia arată că materialele de presă oglindesc traducerea în viață a hotărîrilor partidului și guvernului, că acestea cuprind multe cuvîntări de ale lui Lenin, care nu s-au păstrat în original, că în general aceste materiale pot completa golurile din unele materiale arhivistice.

Folosirea sistematică a materialelor presei periodice la pregătirea publicațiilor necesită o prelucrare metodică într-o serie întreagă de chestiuni privind corelația materialului arhivistic cu cel tipărit, particularitățile detectării și selecției izvoarelor de presă și ale alcătuirii lor arheografice.

Materialele de presă — ziare și reviste — reprezintă un izvor cu totul specific. Pentru o ediție de tip științific — în care trebuie să intre documente inedite —, detectarea și selecționarea documentelor din arhive este premergătoare detectării și selecționării documentelor din presă. De altfel, din categoria de materiale: hotărîri, apeluri, dări de seamă, rezoluții, indiferent de ediție, se publică originalul, iar la publicarea lui în presă se va face trimitere.

În analiza izvoarelor de presă, în detectarea și trierea materialelor și apoi în alcătuirea lor arheografică se respectă principiile generale de pregătire a documentelor pentru publicare.

Articolele, foiletoanele, recenziile, studiile, nu se includ în mod obișnuit în ediții, ci apar ca un izvor de sine stătător și trebuie să primească formularea arheografică imediat după detectarea lui. La materialele din presă este foarte necesar să se treacă coloana în care au apărut — care prezintă interes pentru istoria faptului și a importanței ce i s-a acordat la timpul său și cota.

La publicarea textului cu privire la unul și același eveniment apărut în mai multe ziare se ține seama de înțietate și plenitudine. Alegerea textului și selecția documentelor este în strinsă legătură cu problemele ce se pun ediției respective. În ce privește formularea arheografică, autorul face o serie de precizări de tehnică foarte utile.

Muncii de publicare i s-a acordat din ce în ce mai multă atenție în arhivistica sovietică. Dacă, de exemplu, între 1954—1955 au apărut 26 culegeri de documente — relatează E. M. Korneva în nota cu privire la *Ședința Consiliului științific al Direcției Arhivelor R.S.F.S.R.* (nr. 3/1960, p. 221—222), între 1956—1959 arhivele R.S.F.S.R. au publicat 102 culegeri de documente. La această ședință, în care s-a discutat planul de perspectivă al activității de publicare științifică, s-a arătat că aceasta este întru totul îndreptată spre colaborarea la îndeplinirea anumitor sarcini ale planului de 7 ani de dezvoltare a economiei naționale a Uniunii Sovietice.

De pregătirea arhivistilor se ocupă, în U.R.S.S. Institutul istorico-arhivistic de stat din Moscova și Direcția Generală a Arhivelor Statului. Aceasta din urmă a publicat în 1959 un manual de teorie și practică arhivistică în sprijinul lucrătorilor din arhive⁹⁾. După cum aflăm din nota

⁹⁾ Direcția Generală a Arhivelor, *Teoriia i praktika arhivnogo dela v S.S.S.R. (teoria și practica arhivistică în U.R.S.S.)*, sub redacția lui G. A. Belov, A. I. Loghinova, K. G. Mitteev, N. R. Prokopenko, Moscova, 1958, 341 p.

lui V.V. Ievlev, *Arhivele de peste hotare* (nr. 4/1960, p. 234), acest manual a și fost tradus în limba chineză și a apărut în februarie 1960 în Editura Universității Populare, sub redacția lui Liui Tan. Această traducere este considerată ca una din lucrările importante realizate în China, în domeniul arhivisticii. La redactarea științifică a traducerii au luat parte mai mulți profesori de la Facultatea istorico-arhivistică a Universității Populare a Chinei.

L. G. Sircenco, în *Noi lucrări didactice ale catedrei de teorie și practică arhivistică* (nr. 4/1960, p. 228—230), relatează analiza, făcută la Institutul istorico-arhivistic de stat din Moscova, capitolelor manualului arhivistic¹⁰⁾, elaborate de profesorii catedrei și publicate în broșuri, în cursul anilor 1958—1959, spre a se grăbi apariția capitolelor importante și a se sprijini procesul de învățământ.

S-a preconizat ca fiecare capitol să fie întocmit după același plan și să cuprindă: istoria dezvoltării problemelor ridicate, fundamentarea lor teoretică și situația lor actuală. Autorii își vor continua munca pentru ca broșurile acestea disperate să poată alcătui un manual unitar.

¹⁰⁾ M. F. Petrovskaia, *Componența Fondului arhivistic de stat al Uniunii R.S.S. și completarea cu materiale documentare a arhivelor de stat*, M. 1959; Idem, *Sistemizarea materialelor documentare în arhivele sovietice*, M. 1959; N. A. Orlova, *Expertiza valorii șt. și practice a mat. documentare ale Fondului arhivistic de stat al Uniunii R.S.S.*, M. 1959; M. N. Șobuhov, *Alcătuirea și publicarea inventarelor materialelor documentare în arhivele U.R.S.S.*, M. 1959; Idem, *Conspectele fondurilor arhivistice*, M. 1959; K. I. Rudelson, *Catalogarea materialelor documentare în arhiva U.R.S.S.*, M. 1958; *Indicii la îndrumătoarele arhivistice*, M. 1959; N. A. Kovalciuk, *Organizarea folosirii materialelor documentare în arhivele de stat ale U.R.S.S.*, M. 1958; V. E. Derbina, E. V. Kraiskaia și I. N. Firsov, *Organizarea muncii arhivistice într-un serviciu de arhivă, într-o arhivă de stat și în arhiva unei instituții în activitate*, M., 1959.

Cum manualul se ocupă de toate laturile activității arhivistice, natural că și în discuții s-au atins lipsurile în toate sectoarele și s-au făcut propuneri de a se stabili unele principii și metode noi.

Între broșurile care vor constitui viitoarele capitole ale manualului de teorie și practică arhivistică nu există un capitol consacrat publicării materialelor documentare. De acest lucru se ocupă *Manualul metodic de arheografie*,¹¹⁾ recenzat cu competență de A. A. Zimin, D. A. Kovalenko și V. E. Poletaev (nr. 1/1960, p. 225–229), care, subliniind părțile pozitive, menționează larga expunere a indicațiilor metodologice din operele clasice ale marxism-leninismului, atenția acordată problemei publicării izvoarelor istorice ale U.R.S.S. după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, comunicarea experienței practice în predarea arheografiei în cadrul institutului și, în parte, a muncii arheografice duse de Arhive și de alte instituții și ridicarea unei serii de probleme noi, pe plan teoretic și practic.

Paralel cu pregătirea cadrelor științifice pentru arhivele de profil general, Institutul istorico-arhivistic pregătește și specialiști pentru munca în arhivele tehnice. Despre acest lucru relatează N. S. Filippov, în informația sa *Pregătirea lucrătorilor pentru arhivele tehnice* (5/1960, p. 223–225), care arată că un program de curs a fost publicat încă din 1954, iar în 1956 a apărut un manual special.

Pînă în 1957/58, studenților institutului li se predau doar noțiuni elementare în ce privește prelucrarea materialelor tehnice, accentul punându-se pe practică. Constatându-se că nu este suficient, D.G.A.S. a cerut specializarea unui grup de studenți, doriți să lucreze în arhivele tehnice. S-a mers și pe specializarea în prelucrarea hârtiilor, de care înainte institutul nu se ocupase deloc.

Specializarea în prelucrarea materialelor tehnice a trezit interes, încît pînă la urmă a trebuit să se limiteze numărul studenților din această grupă.

După terminarea cursurilor, studenții au obligația să facă practică în

cel puțin trei arhive din ramuri diferite de producție.

Specializarea se încheie cu o lucrare de diplomă, reprezentînd conspectul unui gen special de materiale documentare, sau o temă de metodică. Din aceste teme, 70% sînt propuse de arhivele tehnice ale institutelor de proiectii și de cercetări științifice, de uzine, de Institutul de istorie a științelor naturii și tehnicii de pe lângă Academia de Științe a U.R.S.S., iar restul de profesorii catedrei „Arhivele tehnice”, pe baza planului de muncă și a necesităților arhivelor și a altor instituții de cercetare științifică.

Pentru examinarea și rezolvarea problemelor de metodică a predării disciplinelor speciale, pentru examinarea și aprobarea proiectelor de manuale, a materialelor didactice și a lucrărilor de diplomă, funcționează o Comisie metodică specială.

În problema construcției de localuri pentru arhive, I. D. Voronin, vorbind despre *Un nou depozit de arhivă în Moscova* (nr. 2/1960, p. 252–254), prezintă cu precizie, în termeni tehnici, tipul de construcție și de instalații, cu date specifice legate de construcția fundației clădirii, în conformitate cu specificul terenului pe care este amplasată și de adîncimea stratului freatic etc. Localul cuprinde încăperi pentru administrație (situată la primele două etaje), sală de studiu cu 66 locuri și depozite pentru materiale, fiecare cu cameră de lucru de cîte 20 m² (în total 33 camere). Se dau indicații cu privire la sistemul de încălzire, de condiționare a aerului, de semnalizare a incendiilor, de aspirator central pentru curățenie. Pentru așezarea materialelor documentare în depozite se folosesc rafturi mobile de tip compact. Rafturile fixe, cu polițe mobile din foaie de oțel, late de 37,5 cm., cu lățimea dublă de 80 cm., deoarece între polițele celor două părți ale raftului se lasă un interval liber de 5 cm. pentru circulația aerului în interiorul raftului, au o distanță de 40 cm. de la o poliță la alta, socotită pentru două cutii.

În unele depozite sînt instalate rafturi pentru păstrarea compactă fără cutii. Fiecare bloc este format dintr-un raft fix și 7 rafturi mobile. Depunerea rafturilor se face cu ajuto-

¹¹⁾ *Manualul metodic de arheografie*. Sub red. M. S. Seleznev, E. M. Talman, Institutul istorico-arhivistic din Moscova, M., 1958, 302 p.

rul unei manivele și a unei instalații simple de transmisie.

Folosirea spațiului de depozitare în depozitul cu rafturi fixe se realizează în proporție de 46%, în cele cu rafturi mobile de 70%. Construcția localului, înalt de 11 etaje, masiv, dar cu linii elegante, s-a terminat în 1959.

În paginile revistei „Istoricul Arhiv” apar o serie de informații cu privire la activitatea arhivistică de peste hotare.

V. I. Iskoldski informează pe scurt despre *Deschiderea Arhivei Centrale din Pekin* (nr. 2/1960, p. 243—244), care a avut loc, oficial, la 8 octombrie 1959, despre secțiile pe care le cuprinde, cantitatea de materiale și epocile la care se referă.

E. P. Polșikova, în informația *Arhivele Italiei despre schimbul internațional de fotocopii de documente* (nr. 4/1960, p. 234), remarcă faptul că arhiviștii italieni consideră schimbul de fotocopii ca mijloc foarte important în completarea fondurilor arhivelor de stat. De aceea se trimite delegații de arhiviști care să studieze arhivele străine în care s-ar putea găsi materiale referitoare la istoria Italiei. La microfilmele făcute se alcătuiesc indici foarte amănunți, cu redarea conținutului sub formă de regist.

V. F. Kohov, în materialul său *Consiliul arhivelor de afaceri din Australia* (nr. 4/1960, p. 234—235), arată că acest Business Archives Council of Australia a fost creat în 1954 din cauza stării nesatisfăcătoare în care se găseau arhivele întreprinderilor, ca urmare a faptului că statul nu reglementează completarea și păstrarea acestor izvoare de bază pentru istoria dezvoltării economice a țării.

Completarea se face potrivit tezei colaborării dintre clase, care vrea să dovedească că scrierea istoriei firmelor de afaceri trebuie să contribuie la îmbunătățirea relațiilor dintre proprietarii întreprinderilor, muncitorii și consumatori, deci este clar care poate fi calitativ conținutul acțiunii de completare și care este sensul spre care se îndreaptă atât completarea, cât și folosirea materialelor documentare — deservirea intereselor oamenilor de afaceri în detrimentul oamenilor muncii și a științei istorice obiective.

Plecând de la acest principiu, autorii broșurii mai sus citate sînt de pă-

rere că, la completarea arhivelor, trebuie în primul rînd să se acorde atenție documentelor personale ale proprietarilor întreprinderilor, care joacă rolul principal, care sînt forța ce împinge înainte dezvoltarea economiei și să se negligeze materiale documentare foarte importante, subestimîndu-se rolul maselor muncitoare în dezvoltarea istorică a țării.

De *arhivistica în S.U.A.* se ocupă E. G. Baksakov, în informarea sa cu acest titlu (nr. 3/1960, p. 225—232), în care arată că în condițiile proprietății particulare nu poate, desigur, să fie vorba de un fond arhivistic de stat pe scara întregii națiuni, cum aceasta este posibilă în U.R.S.S. și în țările sistemului socialist.

În S.U.A., crearea unei instituții arhivistice de stat centrale nu coincide ca în majoritatea statelor europene cu formarea statului burghez independent, fapt explicabil prin dominația colonială engleză, în timpul căreia administrația fiecărei colonii a avut un caracter local, după cucerirea independenței, statele federale păstrîndu-și autonomia în treburile interne. Autorul face un scurt istoric al organizării arhivistice din S.U.A. și arată că o situație aparte are Centrul din St. Louis unde se păstrează întreaga documentație privitoare la personalul instituțiilor guvernamentale din S.U.A., înființat în scopul unei mai bune organizări a muncii de informare în interesul salariaților. Acesta eliberează certificate de funcționare pe scara întregului aparat guvernamental federal (în primele 8 luni de funcționare a eliberat peste 330.000 certificate).

Deoarece, în perioada 1930—1952, cantitatea materialelor documentare a crescut mai mult decît în cei 155 ani anteriori, arhiviștii americani și-au îndreptat atenția spre punerea la punct a normelor de expertiză, spre păstrarea microfilmelor în locul originalelor — care după microfilmare se distrug¹²⁾ — și spre crearea unor

¹²⁾ În același material se arată că unii arhiviști își exprimă îndoiala că microfilmarea materialelor de păstrare temporară ar fi rezonabilă, deoarece, potrivit unor date furnizate de literatură arhivistică americană, cheltuielile pentru microfilmarea unui grup

„centre arhivistice intermediare“, după criteriul teritorial și al subordonării administrative, în care materialele se păstrează pînă la predarea celor de păstrare permanentă la Arhiva Națională. Depozitele acestor centre au o instalație mai simplă, fără aer condiționat, cu o economie de spațiu cam de 3 ori față de arhivele de păstrare permanentă. Aici cheltuielile de păstrare sînt de 11 ori mai reduse. Centrele organizează folosirea materialelor în săli de studiu, expoziții și execută expertizarea.

Dacă, în general, legislația în S.U.A. nu acordă prea mare atenție activității arhivelor, în schimb problemele folosirii izvoarelor documentare sînt reglementate pe larg și în mod diferit. Pentru folosirea materialelor Arhivei Naționale există tot felul de îngrădiri: materialele unor grupe de fonduri nu pot fi folosite decît cu aprobarea președintelui S.U.A., materialele mai noi de 25 de ani nu pot fi folosite decît de reprezentanții instituțiilor care le-au creat, din care acestea au dreptul să ceară înapoi unele părți sau să interzică folosirea altora. Astfel, după date din 1948, la 114 din 247 grupe de materiale documentare accesul era oprit total sau în parte. La Centrul arhivistic intermediar al Departamentului de Stat al S.U.A., documentația se împarte în trei categorii: materialele de pînă la 1 ianuarie 1930, care — în afară de cele secrete — sînt accesibile cercetătorilor; materialele de la 1 ianuarie 1930 — 1 ianuarie 1942, care sînt accesibile parțial cercetătorilor oficiali și materiale de după 1 ianuarie 1942, care pot fi folosite numai în interese de serviciu.

Și împărțirea de mai sus este convențională, o instrucțiune specială a Departamentului de Stat prevăzînd dreptul de a se stabili orice alte îngrădiri pentru materialele: 1) a căror publicitate ar provoca complicații în relațiile internaționale ale guvernului Statelor Unite; 2) care cuprind păreri sau observații care ar putea supăra celelalte naționalități sau anumite personalități din S.U.A. sau de peste

hotare; 3) pentru materialele a căror publicitate ar însemna dezvăluirea unor secrete ale Departamentului de Stat și ale serviciilor străine. Există atîtea îngrădiri, deci, în folosirea materialelor documentare din arhivele în titulatura cărora intră principiul accesului public, fără să mai vorbim de imposibilitatea folosirii multilaterale a materialelor documentare care constituie proprietate particulară.

În ce privește folosirea materialelor documentare pe calea publicării lor¹³⁾, autorul arată că arheografia americană a luat naștere la începutul sec. XIX.

Folosirea arhivelor în domeniul economiei are loc mai ales în timpul crizelor economice de supraproducție și al războaielor, cînd influența statului capitalist asupra economiei țării este în creștere. În timpul celui de-al doilea război mondial, arhivele au fost folosite în scopuri militare, pentru crearea organelor de control asupra producției și repartizării materiilor prime strategice. De asemenea, au fost folosite materiale privind diferite raioane ale operațiunilor militare ale armatelor americane. În prezent, Arhiva Națională are sarcina să detecteze materialul privind agricultura S.U.A.

În S.U.A. se aplică pe scară foarte întinsă sistemul microfilmării documentelor atît în scopul păstrării și folosirii microfilmelor în locul originalelor pe care le distrug, în locul documentelor foarte vechi sau deosebit de prețioase, cît și în scopul popularizării documentelor arhivistice și al completării fondurilor. În unele instituții se caută compensarea cheltuielilor făcute cu microfilmarea pentru fondul de asigurare prin comercializarea liberă a copiilor pozitive, însă ca urmare a unor cereri concrete (în 1947 s-au vîndut 3478 microfilme, cu 2 milioane cadre, iar în 1935 — 4066 microfilme, cu peste 3 milioane cadre). S-au microfilmata materiale ale Tribunalului Suprem, ale Departamentului de Stat, ale ministerelor, din perioada 1776—1941, materiale refe-

¹³⁾ Pentru aprecierea acestei activități vezi B. P. Kanevski, *Programul național de publicare a documentelor istorice în S.U.A.* în „Istoricul arhiv“, 3/1956, p. 238—243.

de materiale documentare ar fi egale cu cheltuielile pentru păstrarea acestor materiale timp de 36 ani într-un depozit intermediar.

ritoare la relațiile cu China, Japonia, Coreea, precum și materialele Ministerului de Externe al Germaniei, din perioada 1887—1945, luate de armatele americane în timpul războiului, materiale documentare ale procesului de la Nürnberg. În 1958 s-a microfilmă indicele documentelor serviciului militar al confederației în scopul vânzării. În același timp se microfilmează materiale din Anglia, Elveția, etc. pentru completarea arhivelor americane, precum și aparatul de informare științifică al unei serii de arhive și biblioteci europene.

V. A. Cernîh, în articolul *Folosirea de către arhivele de peste hotare a materialelor documentare în scopul culturalizării* (nr. 2/1980, p. 244—248). se ocupă de diferite forme de folosire și popularizare a materialelor documentare: crearea de muzee cu documente istorice pe lângă arhive, organizarea de expoziții în arhive și în afara lor, vizitarea de către elevi și studenți a arhivelor, cercetarea de către aceștia a materialelor originale privind istoria, organizarea de lecții de istorie la nivelul general, însoțite de prezentarea de monumente ale scrisului, publicarea de facsimile de documente destinate învățămîntului, organizarea în fabrici de expoziții cu fotocopii de pe documente privind activitatea acestora, pregătirea de filme documentare pe baza materialelor arhivistice etc.

În general se expun originalele. Unele expoziții cuprind pe lângă documente și alte exponate: sculpturi, gobelinuri, tablouri, fotografii etc. (Praga). Expozițiile organizate în țările democrat-populare sînt legate de actualitate, cele din țările capitaliste de trecut și prezintă numai importanță cultural-istorică.

Pentru fiecare expoziție mai mare se publică cataloage, alcătuite de obicei după același sistem, cu o scurtă introducere, care caracterizează importanța expoziției și organizarea ei, lista completă adnotată a exponatelor, sistematizate fie după criteriul cronologic, fie tematic — cu nr. curent, denumirea documentului, data, uneori și locul de emisie, scurt rezumat și în fine cota. La sfîrșitul catalogului se dau de obicei fotocopiiile cîtorva exponate mai deosebite.

O mare grijă se acordă de arhivele de peste hotare asigurării păstrării

documentelor expuse, care sînt apărute în primul rînd împotriva razelor solare, prin acoperirea vitrinelor cu huse ce se scot numai în timpul vizitelor. În S.U.A., vitrinele în care sînt expuse documente prețioase sînt acoperite cu sticlă ce nu permite trecerea razelor ultraviolete. În Muzeul de istorie a Franței, de pe lângă Arhiva Națională, stururile de la geamuri nu se ridică deloc, iar vitrinele sînt luminate cu becuri cu lumină de zi. Păpururile sînt puse între plăci de plexiglas groase de 3 mm ermetic lipite din toate părțile.

În arhivele franceze s-au înființat secții de culturalizare pentru strîngerea legăturilor cu instituțiile medii și superioare de învățămînt. Prima secție, înființată în 1950 pe lângă Arhiva Națională, se ocupă de organizarea vizitării de către școlari a Muzeului de istorie a Franței și a depozitelor Arhivei Naționale, de organizarea expozițiilor pedagogice speciale, formate dintr-un număr mic de documente mai caracteristice, pe anumite teme, cîte 10—15 documente ce se dau școlarilor în mină pentru a fi citite și analizate. Pentru asigurarea păstrării, documentele se pun într-o învelitoare transparentă rezistentă. La sfîrșit se fac discuții asupra conținutului documentelor. Această secție este formată din 4 profesori de istorie delegați în Arhivele Naționale de Direcția învățămîntului mediu din Ministerul Învățămîntului.

În fiecare instituție de învățămînt mediu din Paris și împrejurimi există cîte un corespondent voluntar, la curent cu toate măsurile luate de muzeu și care conduce excursiile școlare.

În afară de expozițiile pedagogice și excursii, în interesul învățămîntului se editează pachete cu fotocopii de documente ca material didactic pe anumite teme de istorie. La fiecare fotocopy se dă transcrierea textului și un scurt comentariu istoric. Se alcătuiesc, de asemenea, albume de documente privind istoria Franței. Profesorii consideră că o lecție de istorie predată în cadrul arhivelor, cu prezentarea de documente originale, dă mai multe rezultate decît o lecție obișnuită predată în cadrul liceului.

Pentru masele largi, la Arhiva Națională se organizează de două ori pe săptămînă scurte lecții de istorie, așa numite „sfert de ceas cultural”, cu

prezentarea de documente originale, iar uneori fotocopii.

Experiența secțiilor culturale a fost folosită și în Anglia (Essex) și în R.F.G. (Frankfurt). La Milano s-a creat un centru cultural pentru popularizarea documentelor arhivistice, în special printre tineretul școlar. În Cehoslovacia arhivele țin o legătură strânsă cu organizațiile culturale și etnografice și organizează lecții publice.

Alte forme de folosire a materialelor documentare sînt transmisiunile prin radio, articolele la ziare, conferințele de presă, cu ocazia cărora reprezentanții presei centrale și locale au luat cunoștință de organizarea arhivistică, de materialele documentare și de posibilitățile folosirii lor.

Materialele documentare au fost folosite în timpul alegerilor.

În Polonia a avut loc între 7—14 sept. 1958, o săptămîină a arhivelor, în timpul căreia au apărut articole, prezentări la radio, filme de scurt metraj cu privire la munca arhivelor și la documentele ce le au în păstrare. O carte poștală artistic executată a fost dedicată acestei săptămîni.

După cum reiese din materialele prezentate, arhivistica sovietică are o activitate vie, strîns legată de întreaga viață a societății și statului sovietic, o activitate care se îmbogățește și se înnoiește continuu.

I. GHEORGHIAN

A. COSMA

V. V. Maksakov, Arhivnoe delo v pervie godi Sovetskoi Vlasti (Activitatea arhivistică în primii ani ai Puterii Sovietice. Sub redacția lui N. R. Prokopenko, candidat în științele istorice, Moscova, 1959, 161 p.).

Scopul acestei lucrări este să arate cum în condițiile neîncăput de grele ale intervenției militare străine și ale războiului civil, unitățile de arhivă sovietice, create pe baza decretului lui V. I. Lenin din 1 iunie 1918, au luat măsuri de mare importanță pentru salvarea și păstrarea moștenirii documentare, cum s-a început organizarea științifică a arhivelor de stat sovietice și folosirea materialelor ce aveau în păstrare.

Autorul lucrării, în calitate de șef al Serviciului din Moscova, care constituia a VII-a secție istorico-revoluționară a Fondului arhivistic de stat unic, în 1918, iar mai târziu ca șef al Arhivei centrale a Revoluției din Octombrie și, în decursul vremii, unul din conducătorii de seamă în administrația centrală a arhivelor sovietice din R.S.F.S.R. și U.R.S.S., a participat direct la aceste măsuri în domeniul construcției arhivistice.

Lucrarea cuprinde următoarele capitole:

I) Primele măsuri ale Guvernului Sovietic privind păstrarea și folosirea arhivelor;

II) Decretul leninist din 1 iunie 1918 „Despre reorganizarea și centralizarea activității arhivistice în R.S.F.S.R.”.

III) Organizarea Fondului arhivistic de stat unic și componența lui;

IV) Rezolvarea problemelor expertizei valorii științifice și practice a materialelor documentare. Activitatea metodică și de publicare a arhivelor;

V) Pregătirea cadrelor de lucrători arhiviști și întărirea conducerii în activitatea arhivistică;

VI) Înființarea Arhivei de Stat a R.S.F.S.R. Organizarea adunării și a studierii materialelor documentare istorice de partid;

VII) Activitatea arhivistică în Ucraina, Bielorusia, Transcaucazia și în alte republici sovietice.

Capitolul I (p. 7—25), care se ocupă de *Primele măsuri ale Guvernului Sovietic privind păstrarea și folosirea arhivelor*, menționează ca primă acțiune a Puterii Sovietice pentru preluarea arhivelor fostului guvern țarist și ale Guvernului provizoriu burghez trimiterea de comisari la cele mai importante arhive istorice și de instituție: la cea mai importantă arhivă politică — fosta arhivă generală a Ministerului Afacerilor Externe din Petersburg — la arhiva Ministerului Agriculturii și Bunurilor Publice, a Ministerului Învățămîntului Public etc. Comisarul pentru Afacerile externe de pe lângă Sovietul din Moscova a luat măsuri pentru păstrarea fostei arhive a Ministerului Afacerilor

Externe, iar Sovietul de deputați ai muncitorilor, țăranilor și soldaților a acordat scutire de rechiziție pentru localul arhivei Ministerului de Justiție, în scopul apărării materialului de mare importanță pe care îl deținea.

De asemenea, comisarii au dat directive instituțiilor subordonate — centrale și locale — cu privire la păstrarea actelor curente și a arhivelor unităților lor. În decembrie 1917, Comisariatul de Justiție al Poporului a dat ordine telegrafice tuturor comitetelor executive guberniale cu privire la necesitatea de a lua măsuri categorice pentru salvarea, păstrarea și organizarea arhivelor instituțiilor guberniale și județene.

Faptul că burghezia, moșierii și tot felul de speculanți ascundeau de organele Puterii Sovietice documentele care le întăreau drepturile asupra pământului, fabricilor, uzinelor, caselor, în speranța anulării decretului „Despre pământ”, a determinat Comisariatul agriculturii regiunii Moscova să publice, la 16 mai 1918, o hotărâre obligatorie, potrivit căreia serviciile funciare locale erau obligate să ia măsuri pentru predarea către serviciile guberniale și județene a tuturor actelor referitoare la proprietățile imobile, indiferent în mîna cui s-ar afla.

După mărturia lucrătorilor de la Arhiva hotărârilor, conducerea acesteia intenționa, în iarna anului 1919—1920, să întrebuințeze materialele documentare drept combustibil pentru uzina electrică. V. I. Lenin, aflînd acest lucru a sugerat ideea să se creeze o comisie specială pentru studierea documentelor acestei arhive și a indicat să nu se distrugă nimic.

Printre alte măsuri ale Guvernului Sovietic referitoare la păstrarea fondurilor de arhivă trebuie să se releve în mod deosebit decretul S.C.P. din 26 ianuarie 1918 cu privire la detectarea, concentrarea la Moscova și asigurarea păstrării fondurilor arhivistice ale instituțiilor de stat și obștești evacuate din Polonia în timpul războiului mondial din 1914—1918 în guberniile centrale ale Rusiei, fonduri de mare importanță pentru poporul polonez.

În tot acest timp, Guvernul Sovietic nu s-a limitat la luarea unor măsuri privind păstrarea și organizarea arhivelor. Chiar din primele zile ale Marii Revoluții Socialiste din Octom-

brie a început folosirea materialelor documentare.

În munca de folosire a arhivelor în interesul revoluției socialiste o importanță deosebit de mare a avut publicarea documentelor diplomatice referitoare la primul război mondial. V. I. Lenin, bolșevicii, încă înainte de victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, au pus problema publicării tratatelor secrete de jaf, încheiate de guvernul țarist și aprobate de guvernul provizoriu.

La conducerea Arhivei fostului Minister al Afacerilor Externe din Petrograd, chiar din primele zile ale victoriei Marii Revoluții din Octombrie a fost trimis marinarul bolșevic N. G. Markin, comisar al Guvernului Sovietic, care a preluat în numele Puterii Sovietice toată arhiva secretă, organizînd, într-un timp foarte scurt, publicarea în serie a culegerilor de documente secrete; mai ales a documentelor privitoare la pregătirea primului război mondial.

Au fost publicate, de asemenea, și alte materiale documentare care au contribuit la demascarea în ochii maselor muncitoare a acțiunilor criminale ale guvernului țarist și ale guvernului provizoriu.

Ca să se înțeleagă în ce condiții grele a trebuit Partidul Comunist și Guvernul Sovietic să ducă munca de organizare și folosire a arhivelor, este necesar să se reamintească situația creată în instituții, deci și în arhive, imediat după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

După cum se știe, funcționarii fostelor instituții de stat, conduși de Uniunea organizațiilor cadeto-esero-menșevice, funcționarii care sabotau munca aparatului de stat, au refuzat să se supună Puterii Sovietice. La apelul Uniunii lucrătorilor de arhivă, vechii funcționari ai diferitelor ministere au părăsit arhivele în voia soartei, le-au ascuns sau au distrus cele mai importante documente care compromiteau pe foștii lor stăpîni.

Autorul remarcă faptul că numai datorită tăriei și hotărîrii reprezentanților Puterii Sovietice s-a putut învinge rezistența funcționarilor sabotori.

În urma numirii comisarilor la cele mai importante arhive istorice și de instituție și a directivelor date organelor puterii locale cu privire la luarea măsurilor pentru asigurarea păs-

trării arhivelor locale, Guvernul Sovietic, pentru conducerea provizorie a arhivelor și pentru elaborarea unui regulament de organizare a muncii arhivistice, a creat la 2 aprilie 1918 un organ special — comitetul central pentru conducerea arhivelor.

Din acest comitet au făcut parte reprezentanții instituțiilor științifice din Petrograd.

Crearea acestui organ nu corespundea planurilor capilor consiliului uniunii, care au hotărât totuși să recunoască comitetul pentru a-și asigura posibilitatea sabotării măsurilor Puterii Sovietice în domeniul muncii arhivistice. Însă, prin grija Partidului Comunist și a Guvernului Sovietic, activitatea arhivelor s-a desfășurat potrivit sarcinilor care stăteau în fața arhivelor în condițiile noii construcții a Statului Sovietic.

Capitolul II (p. 26—41) tratează problema *Decretului leninist din 1 iunie 1918 — Despre reorganizarea și centralizarea activității arhivistice în R.S.F.S.R.* Una din sarcinile Comitetului central era elaborarea proiectului de regulament pentru organizarea și administrarea arhivelor. La 1 iunie 1918 a fost aprobat de Consiliul Comisariilor Poporului și semnat de V. I. Lenin decretul „Despre reorganizarea și centralizarea activității arhivistice”, decret care a constituit o cotitură radicală în construcția arhivistică a Statului Sovietic.

Acest decret a pus baza organizării socialiste a muncii arhivistice. La baza noului sistem de organizare stă principiul centralizării de stat a conducerii arhivelor și al creării Fondului arhivistic de stat unic în scopul folosirii documentelor în interesul construirii societății socialiste.

În Fondul arhivistic de stat sînt concentrate documentele care caracterizează trecutul Uniunii Sovietice din punct de vedere politic, economic și cultural, în diferitele etape ale dezvoltării istorice, documente care au dat posibilitatea folosirii experienței trecutului.

Prin decretul din 1 iunie 1918, administrarea Fondului arhivistic de stat unic a fost încredințată Direcției Generale a Arhivelor Statului, subordonată Comisariatului Învățămîntului Public din R.S.F.S.R. Direcția Generală a Arhivelor Statului, înființată la Petrograd în noiembrie 1918, îndată

după publicarea decretului, este mutată la Moscova. Din acest moment, Moscova a devenit centrul conducerii activității arhivistice pe întreg teritoriul R.S.F.S.R.

Capitolul III (p. 42—89), se ocupă de *Organizarea Fondului arhivistic de stat unic și de componența lui*. Prima problemă rezolvată de Direcția Generală a Arhivelor a fost stabilirea principiilor organizării Fondului arhivistic de stat unic, adică sistemul de reunire și concentrare a fondurilor.

Prin organizarea Fondului arhivistic de stat unic nu se înțelegea reunirea fizică a tuturor fondurilor arhivistice, ci reunirea fondurilor arhivistice în complexe, în grupe de fonduri după criterii care să asigure organizarea justă a prelucrării lor și posibilitatea unei largi folosiri.

În urma unor ample discuții în contradictoriu s-a hotărât ca în componența Fondului arhivistic de stat unic să se creeze grupe, complexe de fonduri arhivistice legate logic după conținutul materialelor. Aceste complexe mari de fonduri arhivistice formează secții, împărțite la rîndul lor în servicii, cuprinzînd grupe de fonduri ale instituțiilor din aceeași ramură. În interiorul serviciilor se creează birouri. Așadar secția care are în componența sa servicii și birouri, constituie un centru științifico-organizatoric care conduce un anumit complex de materiale documentare din Fondul arhivistic de stat unic al Rusiei Sovietice.

Fondurile arhivistice ale organelor superioare ale puterii și ale conducerii de stat au fost împărțite între depozitele de arhivă din Moscova și Petrograd, după perioadele istorice în care capitala Rusiei a fost Moscova sau Petrograd.

În anii 1918—1919 s-au creat 8 secții: Secția I-a a legislației, a conducerii supreme și a politicii externe, a II-a juridică, a III-a maritimă militară, a IV-a a instrucției publice, a V-a istorico-economică a VI-a a administrației interne și locale, a VII-a istorico-revoluționară și a VIII-a a publicațiilor cu caracter oficial.

Fiecare secție (din Petrograd și Moscova) avea 1—3 servicii, în total 15 servicii la Petrograd și 13 la Moscova.

În continuare, autorul arată detaliat cum au fost repartizate fondurile arhivistice între diferitele secții (de

exemplu, în secția a VII-a istorico-revoluționară din Petrograd au intrat fondurile organelor politice secrete ale țarismului).

Această schemă de organizare a Fondului arhivistic de stat unic și de organizare a materialelor documentare intrate în componența serviciilor de pe lângă secțiile din Moscova și Petrograd, a fost elaborată de către Direcția Generală a Arhivelor în prima perioadă a activității sale, în anul 1918.

În componența Fondului arhivistic de stat unic, conform decretului din 1 iunie 1918 intrau materialele documentare păstrate în arhivele fostelor instituții de stat lichidate și materialele încheiate la 25 octombrie (7 noiembrie) 1917 ale instituțiilor în funcție. În acest decret nu se vorbea de fondurile fostelor întreprinderi particulare ale organizațiilor obștești, ale domeniilor bisericesti, mănăstirești, ale unităților militare, despre arhivele savanților, scriitorilor, pictorilor etc.

O dată cu confiscarea și naționalizarea industriei miniere, petrolifere, textile etc., în anul 1917, au trecut în proprietatea statului și arhivele tuturor acestor întreprinderi și arhivele personale ale patronilor. Fondurile moșierilor au intrat în componența Fondului arhivistic de stat aproape odată cu fondurile întreprinderilor particulare.

Prin decretul „Despre pământ” toate domeniile bisericesti și mănăstirești au fost declarate bun de stat și al poporului, iar toate arhivele bisericilor, mănăstirilor, consistoriilor etc. au fost incluse în componența Fondului arhivistic de stat. Importanța acestor arhive constă în faptul că dezvăluie rolul politic, economic și cultural al bisericii în Rusia burghezo-moșierească.

Prin decretul din 29 iulie 1919 s-a inaugurat sistemul de intervenție a statului și în problema păstrării și folosirii materialelor din fondurile particulare.

Cînd s-au format secțiile Fondului arhivistic de stat unic, în componența secției a III-a (maritimă-militară) au fost incluse toate fondurile arhivistice militare, printre care și materialele documentare ale primului război mondial din 1914—1918. Aceste materiale documentare au căpătat o deosebită însemnătate pentru studierea și folosirea experienței primului război mondial.

Încă înainte de apariția decretului privind reorganizarea și centralizarea activității arhivistice, Guvernul Sovietic a pus problema creării unei arhive speciale de stat pentru predarea spre păstrare a tuturor actelor legislative și a altor acte ale Statului Sovietic.

O dată cu măsurile privind concentrarea documentelor instituțiilor sovietice, s-au luat măsuri și pentru păstrarea documentelor Armatei Roșii. Chiar din primele luni ale organizării Armatei Roșii, s-a pus problema stringerii materialelor referitoare la organizarea și la acțiunile ei militare.

A fost elaborat proiectul pentru crearea unei arhive speciale pe lângă Inspectoratul General al Armatei Roșii, sub denumirea: „Viața Armatei Roșii, și condițiile în care aceasta ia ființă și activează”.

Astfel în anii 1918—1920 s-au luat toate măsurile pentru concentrarea tuturor materialelor documentare ale Armatei Roșii, parte componentă a fondurilor arhivistice ale epocii sovietice.

Stringerea documentelor foto-cinematografice care reflectă evenimentele istorice în legătură cu pregătirea și înfăptuirea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, iar după aceea a documentelor privitoare la luptele Armatei Roșii pe fronturile războiului civil, s-a început chiar din primii ani ai Puterii Sovietice. În perioada 1918—1920 această acțiune a decurs planificat și nu s-a urmărit scopul creării unei arhive speciale foto-cinematografice, ale cărei materiale să fie folosite de generațiile viitoare.

La 27 august 1919 Consiliul Comisariilor Poporului a elaborat decretul semnat de V. I. Lenin „Despre trecerea industriei și comerțului cinematografic și fotografic sub conducerea Comisariatului Învățămîntului Public”, pe baza căruia serviciul foto-cinematografic pe întreaga Rusie a naționalizat industria particulară foto-cinematografică.

Naționalizarea a asigurat păstrarea multor colecții prețioase de documente foto-cinematografice, atît din epoca prerevoluționară, cît și din cea sovietică.

Dacă organizării arhivelor din capitală li s-a acordat mare atenție încă înainte de apariția decretului din 1 iunie 1918, nu același lucru se poate spune despre arhivele guberniale și

județene. Situația acestora cerea crearea unor unități de arhivă oficiale recunoscute de lege, lucru ce s-a putut realiza abia după publicarea decretului Consiliului Comisarilor Poporului, semnat de V. I. Lenin în 31 martie 1919, privind aprobarea „Regulamentului fondurilor arhivistice guberniale”.

Potrivit acestui decret, în componența Fondului arhivistic gubernial unic intra „toate arhivele și registraturile” aflate în orașele guberniale și județene, care în virtutea decretului din 1 iunie 1918 intrau sub administrarea Direcției Generale a Arhivelor Statului.

Capitolul IV (p. 90–112) se ocupă de *Rezolvarea problemelor expertizării valorii științifice și practice a materialelor documentare. Activitatea metodică și de publicare a arhivelor*. Expertiza materialelor documentare are drept scop selecționarea documentelor pentru păstrare permanentă și eliminarea acelor care nu trebuie să fie păstrate.

La organizare, în componența Fondului arhivistic de stat unic intrau 3 complexe de bază: primul complex cuprindea „lucrările curente” ale tuturor instituțiilor, întreprinderilor și organizațiilor desființate sau transformate în urma victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, precum și actele instituțiilor sovietice după expirarea termenelor de păstrare; al doilea complex cuprindea materialele documentare care reprezentau „arhiva de instituție”, lucrările încheiate ale întreprinderii sau ale organizației — „arhiva departamentală”; al treilea complex cuprindea tot arhive departamentale formate istoric, dar care și-au pierdut legătura cu lucrările curente ale acestor departamente, de exemplu, Arhiva fostului Minister de Justiție din Moscova și altele.

Înainte de a fi incluse în Fondul arhivistic de stat unic, toate aceste materiale trebuie să fie verificate de către arhiviștii sovietici.

Directivile Guvernului Sovietic referitoare la problema expertizei valorii științifice și practice a materialelor documentare au fost formulate în decretul Consiliului Comisarilor Poporului din 31 martie 1919 „Despre păstrarea și distrugerea dosarelor arhivistice”, care prevede un sistem strict centralizat de organizare a acestei ac-

tivități prin Direcția Generală a Arhivelor.

Decretul stabilește următoarele categorii de materiale pentru a fi distruse: a) materialele care n-au importanță la studierea istoriei relațiilor diplomatice, politice, economice, sociale etc.; b) materialele uniforme ca fond și formă, din care se va păstra câte un exemplar. Din aceste materiale trebuie să fie scoase înainte de distrugere diferitele documente ce urmează să fie păstrate, precum și autografele, modelele de sigilii, hîrtia timbrată, împriimatele etc.

Cu toate condițiile grele în care arhiviștii din Petrograd și Moscova trebuiau să lucreze în iarna anului 1919–1920, în unele servicii ale secțiilor Fondului arhivistic de stat unic, s-a dus munca de cercetare științifică legată de întocmirea culegerilor de documente și inventare a materialelor documentare celor mai importante. Astfel la inventarierea materialelor documentare ale fostului Minister de Externe au fost dezvăluite documente foarte prețioase din punct de vedere științific referitoare la răscoala din Ustiujsk din anul 1648, la răscoala din Pskov din anul 1651 și altele.

Situația în care se aflau materialele documentare ale Fondului arhivistic de stat unic a determinat caracterul muncii metodice din cadrul tuturor secțiilor și serviciilor chiar și din cadrul Direcției Generale a Arhivelor Statului. Munca se ducea după normele și instrucțiunile elaborate în aceste arhive în perioada de pînă la revoluție. Situația era cu totul alta în serviciile secțiilor cu depozite nou înființate pentru fondurile preluate de la arhivele departamentale desființate, cuprinzînd adesea materiale nesistematizate, neinventariate, care necesitau rezolvarea diferitelor probleme cu caracter științific, metodic, tehnic și administrativ. Astfel a apărut necesitatea elaborării unor instrucțiuni și norme speciale, a căror aplicare să introducă o uniformizare în munca arhivistică. Pe baza indicațiilor noii conduceri a Direcției Generale a Arhivelor Statului, la 4 ianuarie 1921 a apărut instrucțiunea privitoare la preluarea, repartizarea și inventarierea fondurilor și materialelor arhivistice. S-a elaborat, de asemenea, o instrucțiune metodică pentru selecționarea fondurilor arhivistice in-

trate sub administrarea Direcției Generale a Arhivelor Statului. Din inițiativa unui grup de arheografi din Petrograd au fost elaborate „Normele de publicare a documentelor”, datorită cărora munca arhivistică capătă un caracter pe deplin științific și metodic.

În capitolul V (p. 113—120), *Pregătirea cadrelor de lucrători arhiviști și întărirea conducerii în activitatea arhivistică*, se arată că una din problemele cele mai grele și în același timp cea mai importantă în domeniul construcției arhivistice, în primii ani ai Puterii Sovietice, a fost problema cadrelor de lucrători arhiviști, capabili să aplice principiile de bază ale centralizării activității arhivistice sovietice și să pună arhivele în slujba poporului.

Lucrătorii arhiviști din arhivele de pînă la revoluție ca și reprezentanții intelectualității vechi din instituțiile științifice se comportau diferit față de măsurile Puterii Sovietice.

Partea mai influentă a istoricilor și arhiviștilor s-a rupt de masă chiar din primele zile ale Revoluției din Octombrie și a trecut la sabotarea construcției arhivistice, iar în urmă a participat la diferite acțiuni antisovietice; o altă parte, mai numeroasă, a oscilat mult timp și s-a încadrat de-abia mai târziu în slujba Puterii Sovietice; a treia grupă de arhiviști, legată de intelectualitatea progresistă, s-a unit cu poporul și a început să lucreze în mod cinstit sub îndrumarea Puterii Sovietice.

Totuși situația cadrelor s-a menținut gravă timp îndelungat.

De aceea chiar de la înființarea Direcției Generale a Arhivelor Statului s-a ridicat problema pregătirii cadrelor pentru arhive.

În acest scop, la sfîrșitul anului 1918, s-au organizat la Petrograd și Moscova cursuri de pregătire. Programul acestor cursuri a fost astfel întocmit încît să dea în cel mai scurt timp cunoștințe cu caracter general de istorie, istoricul instituțiilor de stat, istoricul diferitelor arhive, metodică prelucrării materialelor documentare, disciplinele istorice auxiliare, precum și istoricul și conținutul arhivelor de peste hotare.

Aceste cursuri au dat tinerilor arhiviști un minimum de cunoștințe de care aveau nevoie în condițiile în care la arhive se ducea munca pentru

concentrarea și sistematizarea inițială a materialelor.

După reorganizarea Direcției Generale a Arhivelor Statului și crearea Arhivei de Stat a R.S.F.S.R., s-a început acțiunea de atragere spre munca arhivistică a istoricilor tineri, comuniști și comsomoliști.

Sfîrșitul războiului civil și schimbarea situației cerea noi forme și noi metode organizatorice în activitatea din diferitele domenii ale construcției sovietice. În fața arhivelor s-au pus probleme noi și complicate privind concentrarea în cel mai scurt timp a fondurilor arhivistice necesare organelor conducerii de stat în activitatea lor economică, diplomatică și culturală. De asemenea unitățile de arhivă trebuiau să asigure condițiile necesare pentru cercetarea științifică multilaterală a materialelor documentare privind lupta de clasă în Rusia, istoria Partidului Comunist și a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Pentru aceasta, Guvernul Sovietic a creat instituții speciale: Comisia pentru publicarea operelor lui V. I. Lenin, Comisia pentru adunarea, studierea și prelucrarea documentelor privind istoria Revoluției din Octombrie și a Partidului Comunist (b) Rus ș.a.

Pentru asigurarea îndeplinirii acestor sarcini a fost schimbată conducerea Direcției Generale a Arhivelor Statului, deoarece conducerea oportunistă din anii 1918—1920 se sprijinea în activitatea sa pe elemente străine de clasă, dușmănoase politicii Puterii Sovietice, amenințînd să pricinuiască pagube serioase Fondului arhivistic de stat unic, justei lui organizări și folosirii lui în interesul întăririi și dezvoltării în continuare a Statului Sovietic.

Cu participarea directă a lui V. I. Lenin, în toamna anului 1920, a fost numit istoricul M. N. Pokrovski, vechi comunist, care a participat la întocmirea decretului din 1 iunie 1918.

Noua conducere a început imediat revizuirea tuturor cadrelor din unitățile centrale și de pe teritoriu.

Capitolul VI (p. 121—134) tratează despre *Înființarea Arhivei de Stat din R.S.F.S.R. Organizarea concentrării și studierii materialelor documentare istorice de partid*. Înființarea Arhivei de Stat din R.S.F.S.R. este hotărîtă în sesiunea colegiului Direcției Generale din 17 septembrie 1920 pentru păstrarea documentelor celor mai importante din

R.S.F.S.R., precum și a celor mai prețioase materiale istorice ale regimurilor anterioare. Funcționează cu 4 servicii: 1) Depozitul cu acte vechi, care cuprindea documentele cele mai importante pentru politica internă și externă a Rusiei până în secolul XVIII inclusiv; 2) Depozitul documentelor de stat ale istoriei moderne ruse (sec. XIX începutul secolului XX până la 1 martie 1917); 3) Depozitul documentelor privind istoria revoluției și a mișcării sociale (până la 1 martie 1917); 4) Arhiva Revoluției (proletare) din Octombrie, cuprinzând documentele de după 1 martie 1917.

Organizarea Arhivei de Stat din R.S.F.S.R. a avut o importanță deosebită în construcția ulterioară a Arhivelor, precum și în formarea noilor cadre de arhiviști înarmați cu teoria marxist-leninistă, capabili să rezolve curajoș problemele muncii arhivistice în mod științifico-organizatoric, teoretic și metodic.

După directivele Comitetului Central al Partidului Comunist (b) Rus la 30 octombrie 1919, s-a format pe lângă Editura de Stat o comisie pentru publicarea operelor lui V. I. Lenin. Această comisie s-a ocupat de detectarea și stringerea manuscriselor operelor lui Lenin și ale tuturor documentelor referitoare la activitatea sa de partid și literară: manuscrisele rapoartelor, proiectele rezoluțiilor, însemnările, scrisorile, decretele etc. Această a pus bazele Institutului V. I. Lenin și a arhivei de pe lângă acest institut — înființat prin hotărârea Comitetului Central al Partidului din anul 1923.

În septembrie 1920 s-a înființat Institutul de Istorie a Partidului (comisia de adunare, studiere și prelucrare a documentelor privind istoria Partidului Comunist și a Revoluției din Octombrie), iar în luna decembrie a aceluiași an, Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist (b) Rus, la propunerea lui Lenin, a hotărât înființarea în Republica Sovietică a „Primului muzeu de marxism din lume”, care în următorii ani a fost transformat în Institutul Marx-Engels. Aceste trei instituții au constituit nucleul actualului Institut de marxism-leninism de pe lângă Comitetul Central al P.C.U.S., în componența căruia intră Arhiva Centrală a Partidului, ale cărei documente reprezintă un tezaur pentru studierea teoriei, istoriei și

practicii luptei revoluționare internaționale pentru victoria comunismului.

Capitolul VII (p. 134—157), se ocupă de *Activitatea arhivistică în Ucraina, Bielorusia, Transcaucazia și în alte republici sovietice*. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, care a lichidat jugul național și a stabilit egalitatea în drepturi și prietenia frățească între popoare, a avut o însemnătate hotărâtoare în ridicarea nivelului politic, economic și cultural al maselor muncitoare din republicile sovietice naționale.

Politica guvernului țarist, a claselor exploatare urmărea să nimicească orice idee de stat la aceste popoare, să deformeze cultura lor, să înăbușe dezvoltarea limbii naționale. În aceste condiții nu putea fi vorba de o grijă din partea guvernului țarist pentru păstrarea și concentrarea materialelor documentare care reflectă soarta diferitelor popoare conlocuitoare. Țarismul avea interes să se păstreze numai actele care reflectau activitatea instituțiilor guvernale și județene ale aparatului de stat.

Numai victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a dat posibilitatea să se pună în mod real problema păstrării materialelor documentare care reflectau trecutul istoric al popoarelor multinaționale ale Statului Sovietic. Construcția arhivistică în Ucraina s-a lovit de condiții grele din cauza războiului civil care se desfășura pe teritoriul său. Guvernele contrarevoluționare care se schimbau mereu au pricnuit mari pagube fondurilor de arhivă. O parte din documente a fost distrusă în timpul luptelor, o altă parte a fost dusă peste hotare de către naționaliștii burghezi și de către intervenționiști, iar o mare parte a fost folosită ca materie primă în fabrici.

Numai izgonirea bandelor de gardiști albi și a burghezilor naționaliști de pe teritoriul Ucrainei a salvat izvoarele documentare ale istoriei poporului ucrainean de totala lor distrugere.

Prima instituție sovietică care s-a ocupat de organizarea muncii arhivistice în U.R.S.S. a fost Secția arhivistică a Comitetului pentru păstrarea monumentelor vechi și de artă din Ucraina, înființată la Harkov pe lângă Comisariatul Învățămîntului Public. În februarie 1919. De asemenea s-au organizat secții de arhivă pe lângă comisiile

guberniale privind protecția monumntelor vechi și de artă.

Decretul din 3 aprilie 1919 al Consiliului Comisarilor Poporului din R.S.S.U. stabilește cele mai severe măsuri pentru asigurarea păstrării arhivelor.

În decembrie 1920 și-a început activitatea la Kiev, Direcția Arhivelor de Stat pe întreaga Ucraină. Au fost, de asemenea, organizate arhive guberniale și județene.

S-a hotărât, în același timp, crearea unei arhive speciale privind istoria mișcării revoluționare, la baza căreia au fost puse fondurile de arhivă ale Administrației guberniale de jandarmi din Harkov, ale Secției raionale de siguranță din Harkov și altele.

La sfârșitul anului 1920 s-a instituit pe lângă C.C. al P.C. (b) comisia care să se ocupe de istoria Revoluției din Octombrie și a P.C. (b) U. (Institutul de istorie a partidului). Spre deosebire de Institutul de istorie a partidului creat în septembrie 1920 în R.S.F.S.R., Institutul de istorie a partidului din Ucraina dispunea de aceleași drepturi ca și Direcția Arhivelor pe întreaga Ucraină nu numai în privința studierii, ci și a concentrării și păstrării materialelor documentare referitoare la istoria Partidului comunist și la mișcarea revoluționară din Ucraina.

În ce privește situația din Bielorussia, încă din prima perioadă a războiului, arhivele instituțiilor au fost evacuate parțial în interiorul țării, iar fondurile rămase au suferit pagube mari. Arhivele instituțiilor de pînă la revoluție și ale organizațiilor și instituțiilor create în perioada cînd Bielorussia era ocupată de gărzile albe și de intervenționiști au fost distruse sau duse peste hotare.

Se remarcă faptul că în anul 1918 s-au întreprins unele acțiuni pentru salvarea arhivelor de pe teritoriul guberniei Moghilev prin numirea unui împuternicit de la Direcția Generală a Arhivelor din R.S.F.S.R. Cu ajutorul autorităților sovietice locale, împuternicitul a reușit să ia în evidență și parțial să concentreze materialul documentar, circa 1 milion de unități de păstrare.

Munca planificată privind organizarea activității arhivistice din R.S.S.B.

s-a început abia după eliberarea Minskului (8 iulie 1920). Formele de organizare a construcției arhivistice în R.S.S.B. se aseamănă cu formele construcției arhivistice din R.S.S.U., cu deosebire că Secția arhivistică din R.S.S.B. era mai independentă, fiind în esență unicul organ de administrare a arhivelor.

Organizarea muncii planificate privind activitatea arhivistică pe teritoriul Gruziei a început mai tîrziu decît în R.S.S. Bielorussia. Faptul se explică prin condițiile speciale create în Transcaucazia după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

În condiții foarte grele s-a dus munca de organizare a activității arhivistice în republicile sovietice din Asia Centrală și Kazahstan.

După victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în Letonia, Lituania și Estonia, Puterea Sovietică nu a reușit ca în timpul scurt dinaintea ocupării acestor republici de către armatele intervenționiste străine să ia măsuri de salvare și organizare a arhivelor.

Nu mai citeva fonduri ale instituțiilor sovietice și ale instituțiilor pre-revoluționare au fost transportate în R.S.F.S. Rusă.

După cum se vede din conținutul lucrării, toată munca arhivistică, legile fundamentale privind reorganizarea și centralizarea activității arhivistice, preluarea, păstrarea, selecționarea etc., în primii ani ai dictaturii proletare, au fost strîns legate de numele mare-lui Lenin.

Lucrarea lui V.V. Maksakov este rezultatul unei munci neobosite în domeniul activității arhivistice, la organizarea căreia autorul a luat parte chiar din primii ani de după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

Lucrarea este recomandată de Consiliul științific al Institutului istorico-arhivistic din Moscova ca manual pentru istoria construcției arhivistice în U.R.S.S. Însemnătatea acestei lucrări este, însă, mult mai mare, deoarece este vorba de un studiu temeinic, dedicat unei cercetări profunde a istoriei construcției arhivistice în primii ani ai Puterii Sovietice.

A. DAMASCHIN

Archivni Časopis (Revista Arhivelor), 1—4, Praga, 1960, p. 252

Studiile și contribuțiile apărute în paginile acestei reviste, în cursul anului 1960, sînt variate, interesante și au o cuprinzătoare problematică. Demn de amintit, în primul rînd, este studiul lui Zdeněk Fiala, intitulat: „O diplomatică sau două” (*Diplomatika Jedna — nebo dvě?*, nr. 1, p. 1—17). Ținînd seama că, în ultimul timp, se aud tot mai des glasuri în legătură cu intensificarea cercetărilor numai în sfera diplomatiei moderne, autorul se întreabă dacă metodele de lucru, folosite pînă acum în diplomatica medievală, sînt suficiente pentru îndeplinirea acestei sarcini. Pusă astfel problema, ea generează o alta, tot atît de importantă, care de altfel formează obiectul acestei interesante contribuții, și anume: dacă pentru cercetările arhivistice moderne și contemporane nu va fi nevoie să se creeze o *nouă disciplină* cu metode proprii de lucru. Avînd cu totul alt conținut, noua disciplină ar rămîne legată de diplomatica medievală doar cu numele, cu definiția.

Însă crearea unei noi discipline științifice cere motive și situații obiective, fapt de care autorul își dă perfect de bine seama și de aceea întreprinde o analiză judicioasă a tuturor premizelor care duc la această concluzie. În primul rînd, caută să demonstreze faptul că studiul diplomatic din sfera diplomatiei „medievale” are în principiu un alt obiectiv decît studiul similar din cadrul „noii” discipline. Dacă între sferelor de cercetare există deosebiri calitativ esențiale, în acest caz, istoricul marxist e îndreptățit să justifice crearea noii discipline. Însă de aici izvorăște o altă problemă, aceea a deosebirilor de fond și formă a materialului diplomatic. Rezolvîndu-se pozitiv această chestiune, ar mai rămîne să se vadă în ce măsură e nevoie să se găsească „noile procedee și metode” pentru studiile din domeniul diplomatiei sec. XVI—XX.

Pornind de la vechea definiție a diplomatiei medievale redusă la formula: *ars diplomata vera et falsa discernendi*, adică arta de a distinge documentul fals de cel autentic, autorul urmărește conceptul de lărgire a acestei simple definiții la unii din specialiștii veacului trecut. La început, s-a înregistrat tendința, întru totul justi-

ficată, ca diplomatica să fie încorporată între „științele exacte”. Mai apoi, noua disciplină și-a elaborat singură metode și principii de lucru proprii, transformîndu-se într-o disciplină auxiliară a istoriei. Însă dezvoltarea societății omenestii, pe de o parte, și noile procedee metodice, pe de altă parte, au impus diplomatiei, la sfîrșitul sec. al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, necesitatea de a-și lărgi cîmpul de activitate. Discuția a început în paginile revistei „Archiv für Urkundenforschung” (1908) (K. Brandi, Bresslau, Tangl, Steinecke, O. Redlich) și a fost lărgită considerabil de două contribuții fundamentale: H. O. Meisner, *Grundriss der Geschichtswissenschaft* și Below Meinecke, *Handbuch der mittelalterlichen und neueren Geschichte*. Analizînd noile concepții și contribuții asupra materialului diplomatic medieval și modern, autorul conchide că din punct de vedere calitativ nu există deosebiri esențiale între cele două diplomatie, „veche” și „nouă” și dacă unele deosebiri există, ele au un caracter tehnic de mică importanță, ceea ce înseamnă că la prelucrarea materialului de arhivă, începînd din sec. al XVI-lea, pe lîngă metodele verificate ale diplomatiei medievale, va trebui să se folosească și alte procedee și metode, care izvorăsc din caracterul specific al materialului modern și contemporan.

În sfîrșit, în partea a doua a expunerii sale, Fiala se ocupă de creșterea *cantitativă* a materialului diplomatic, începînd din sec. al XIV-lea pînă în secolul nostru și ajunge la constatarea că examinarea internă și externă a actelor rămîne elementul de bază și pentru diplomatica modernă și contemporană. Una din căile principale pentru prelucrarea diplomatică a materialului de arhivă mai nou o constituie *determinarea tipurilor* din punct de vedere al evoluției istorice. E vorba de expunerea istorică a unui tip de act, în așa fel încît caracteristicile lui să poată fi determinate, din punct de vedere diplomatic, în modul cel mai sigur. În această privință, terminologia constituie deseori o dificultate, deoarece e greu de renunțat la vechile denumiri. Însă în determinarea tipului de act, mai intervine și dificultatea determi-

nării grupei căreia urmează să-i aparțină. E vorba de un document de cancelarie, de registre cadastrale, circuli, manifeste, acte provenite de la autcri-tăți etc. În concluzie, autorul mărturi-sește că n-a avut intenția să facă propuneri „originale” ci să formuleze cite-va probleme și sugestii în legătură mai ales cu obiectul diplomatiei moderne și contemporane, care ar putea forma o bază de discuție.

O expunere foarte interesantă pentru arhivistica noastră constituie sarcinile celui de al doilea cincinal arhivistic (*Kukolům druhě archivni petilětky*, nr. 4, p. 189—197). Planul de cinci ani (1961—1965) prevede o serie de îndato-ri și obligații, pe care arhivistica ce-hoslovacă va trebui să le îndeplinească în perioada desăvârșirii construirii so-cialismului. Sarcinile izvorăsc din si-tuația reală a diferitelor categorii de arhive și tind către realizarea unei arhivistici socialiste ale cărei țeluri au fost formulate astfel: o totală accesibi-litate la materialul de arhivă, folosirea multilaterală a documentelor din arhi-ve pentru necesitățile și sarcinile so-cietății socialiste, mai ales în domeniul politic, în lupta împotriva dușmanilor dinlăuntrul și din-afară, împotriva con-cepțiilor false, care izvorăsc din edu-cația și prejudecățile republicii bur-gheze, pentru dezvoltarea științelor is-torice și a altor cercetări științifice, pentru construirea industriei și agri-culturii socialiste și pentru activitatea cultural-educativă. Pentru a fi atinse aceste țeluri, planul arhivistic de pers-pectivă precizează căile și procedeele de urmat pentru ca arhivistica cehoslo-vacă să se situeze, în munca pentru desăvârșirea socialismului, la nivelul celorlalte sectoare de producție socia-listă. Sarcinile trasate se referă la un întreg complex de probleme nu numai cu caracter organizatoric ci și științific a căror importanță pentru dezvoltarea arhivelor din Cehoslovacia nu poate scăpa nimănui. De aceea, pentru infor-marea justă a arhivelor noastre, ar-ticolul ar merita să fie tradus în în-tregime.

Cunoscutul arhivist ceh, Zdenek Samberger se ocupă de o problemă actuală și de o deosebită importanță pentru cei care lucrează în sectorul istoriei contemporane. Contribuția sa se intitulează: „Cu privire la proble-matica editării materialului de arhivă din sectorul istoriei contemporane”

(*K problematice vydávámí edic z nej-novějšího archivního materiálu*, nr. 3, p. 125—129). De la început, autorul subliniază faptul că publicarea unor astfel de documente este o acțiune foarte importantă și răspunde unor necesități actuale. Mai întâi, e vorba de „contribuția științelor istorice și a arhivelor la înfăptuirea revoluției cul-turale din țara noastră”, spune Sam-berger. În al doilea rând, prin publi-carea acestor materiale problemele po-litice din ultimele decenii devin acce-sibile maselor largi de cititori, mai ales în măsura în care crește rolul hotărâtor al clasei muncitoare și al Partidului Comunist Cehoslovac în pe-rioda desăvârșirii construcției socia-liste. Însfîșit, documentul din sectorul istoriei contemporane constituie un ma-terial judicios și de o mare putere documentară în problemele legate de lupta împotriva capitalismului. Cu toate acestea autorul recunoaște că există o anumită neîncredere în edi-tarea acestor izvoare.

În ceea ce privește, formele de edi-tare a documentelor, Samberger distin-ge mai întâi ediții alcătuite după cri-teriu selectionării sau ediții neselec-ționate. Urmează apoi edițiile în care documentele sînt alese numai dintr-un singur fel de material arhivistic (de pildă, ziare, manifeste, circuli etc.) sau dimpotrivă, materialul e selecționat din diferite tipuri de documente. Alte ediții își pot depista materialul dintr-un singur fond arhivistic sau din mai multe fonduri. Însfîșit, țî-nîndu-se seama de criteriul tematic, o ediție de izvoare poate fi *monote-matică* (de pildă, colecția documentelor privitoare la evenimentele de la Mîn-chen) sau *polotematică*, atunci cînd pe lîngă o tematică mai largă conțin-utul ediției include și o perioadă de timp corespunzătoare (s-ar putea cita aci ediția izvoarelor privitoare la ecoul Marii Revoluții din Octombrie și for-marea primei Republici Cehoslovace).

Pornind de la relația care există între scopul și criteriile de alcătuire a oricărei ediții de izvoare, autorul precizează că, din acest punct de ve-dere, colecțiile de documente se gru-pează în trei categorii: a) în primul rînd, așa-zisele ediții științifice, alcă-tuite după toate exigențele metodice și criticii de texte și destinate unui cerc îngust de specialiști; b) în al

doilea rînd, ediții științifico-populare însoțite de aparat critic, însă destinate cadrelor școlare și cu scop propagandistic; c) înșirîșit, ultima categorie e însoțită numai de note explicative și e adresată maselor largi de cititori. În încheierea articolului său, Samberger subliniază însemnătatea diferitelor criterii și procedee de lucru a căror aplicare ridică indiscutabil valoarea științifică a colecției respective: e vorba de regeste, care trebuie să răspundă la întrebările: *unde, cînd, cine, cui, ce și cum*, și să exprime pe lîngă apartenența politică și istorică și apartenența de clasă a documentului, de aparatul critic, notele explicative, de ordinea documentului din cuprinsul colecției, care poate fi: cronologică, tematică, tematico-cronologică, cronologico-tematică etc.

De o problemă asemănătoare se ocupă și J. Radiwský în articolul său intitulat: „Cu privire la editarea izvoarelor de arhivă din sec. XVI—XVIII (*K vydávání archivních pramenů pro 16—18 století*, nr. 3, p. 130—135). După ce face o prezentare a situației de pînă acum în acest sector — subliniind îndeosebi lipsurile vechilor ediții de documente — autorul propune publicarea a trei categorii de ediții: a) editarea registrelor cadastrale; b) editarea documentelor privitoare la răscoalele țărănești din anii 1680 și 1775 și c) editarea tabelelor provenite de la bresle și manufacturi. „Inventarele izvoarelor privind istoria mișcării muncitorești“ (*Zoznámy prameňov k dejinám robotníckého hnutia*, nr. 3, p. 155—157) se intitulază contribuția lui Josef Mazúr. De la început, autorul expune pe etape acțiunea de inventariere a documentelor în legătură cu istoria muncitorească din Slovacia. Începută în 1949, inventarierea a inclus actele care se referă la tema de mai sus, începînd din 1395 și pînă în 1945. În legătură cu aceasta, Josef Mazúr relevă o serie de neajunsuri rezultate mai ales din insuficiența pregătire a arhivarilor regionali. Abia în urma decretului din 1954, s-a ameliorat situația cadrelor și arhivelor din Slovacia. În urma acestui fapt și mai ales pentru a se pune la dispoziția cercetătorilor materialele de arhivă, privind istoria Partidului Comunist din Slovacia, administrația arhivelor a redactat, în colaborare cu Institutul de

istorie a partidului, un complex de directive pentru prelucrarea arhivistică a materialului. Cele 14 puncte, care formează obiectul unei circulări, precizează în primul rînd denumirea de „inventar“ sau aceea de „conșpect al actelor“ referitoare la mișcarea muncitorească și la istoria Partidului Comunist din Slovacia. Circulara conține și indicații de felul cum trebuie alcătuit un astfel de inventar. El trebuie să cuprindă, pe fonduri, materialele din perioada 1867—1945; fondurile trebuie în prealabil prelucrate, puse la punct, iar regestele urmează să fie redactate concis și cuprinzător. Mișcarea muncitorească nu trebuie tratată separat de problemele țărănești. Din punct de vedere tehnic inventarul trebuie să conțină următoarele rubrici: număr de ordine, cota actului, regestul, numărul pachetului. Indicațiile mai prevăd ca inventarul să cuprindă nu numai actele fondului original, ci și corespondența primită de la alte autorități similare sau superioare. Înșirîșit, inventarul se redactează în patru exemplare. Pentru indicarea diferitelor organizații și instituții publice, se pot folosi prescurtările stabilite în prealabil.

În continuare, e vorba tot de o problemă arhivistică din Slovacia. Iozef Watzka, prezintă o contribuție la problema inventarierii fondurilor de arhivă ale jupelor pînă la 1922 (*Príspevok k problémom inventarizácie archivných fondov žúp do r. 1922*, nr. 2, p. 65—70). Ținînd seama de importanța problemelor arhivistice, pe care le ridică stadiul actual de dezvoltare a societății cehoslovace, Administrația arhivelor slovace a organizat în zilele de 8—10 octombrie 1959, la Cestovce, un seminar metodic. Problema centrală a discuțiilor a fost inventarierea materialului de arhivă provenit de la vechea organizare administrativă a jupelor pînă la 1922. Autorul arată că la inventarierea materialelor de pînă la 1867 trebuie să se țină seama, în primul rînd, de „Normele de bază pentru prelucrarea materialului de arhivă“, și în al doilea rînd de experiența fiecărui arhivist. Însă condiția esențială a inventarierii o constituie organizarea completă a materialului. Fiind vorba de o instituție, ca jupa, care a funcționat vreme îndelungată, e absolut necesar ca rînduirea materialului să se facă după

principiul periodizării. Mai ales că această unitate administrativă și-a schimbat competența după fazele de dezvoltare ale societății și după formele generale ale administrației de stat. În consecință, autorul propune următoarea periodizare: 1849 — sfârșitul feudalismului, 1860 — dispariția absolutismului, 1867 — dualismul austro-ungar și 1918 — apariția Republicii Cehoslovace. În felul acesta materialul arhivistic se împarte de la sine în cinci perioade: 1) perioada feudalismului; 2) perioada absolutismului; 3) perioada provizorie; 4) perioada dualismului și 5) perioada Republicii Cehoslovace. În continuare, Jozef Watzka analizează și regroupează materialul dinlăuntrul fiecărei perioade de mai sus. De pildă, materialul de arhivă din prima perioadă se împarte, după competența jupelor, în două secții: administrativă și judecătorească. Lăgind existența actelor de semnificația unor evenimente sociale și politice care le-au generat, autorul legitimează în mod științific criteriile propuse pentru inventarierea acestor fonduri.

„Cu privire la metodele actuale pentru alcătuirea planurilor de selecționare ale ministerelor și oficiilor centrale“ (*K. některým současným metodám Sestavování skartačních plánů ministerstev a ústředních úradů*, nr. 1, p. 18—23), se intitulează o scurtă contribuție semnată de Bohumil Kut. E vorba, în primul rând, de critice aduse, pe la sfârșitul anului 1957, vechilor directive de selecționare folosite de unele ministere și instituții centrale de stat. De fapt, la această dată erau încă valabile instrucțiunile de selecționare publicate în 1953, la care s-au mai adăugat și altele în anii următori. Însă, din cauza marilor transformări, care au avut loc în industrie ca și în general în toată economia națională a țării, normele de selecționare nu mai corespundeau realității. De aceea, în urma măsurilor de unificare a arhivelor statului, printre alte probleme care se cereau grabnic soluționate, a fost și aceea a selecționării. Transformările organizatorice, care au avut loc în 1958 în cadrul diferitelor ministere, ca și noua competență, izvorită din natura acestor relații interdepartamentale, au impus ministerelor necesitatea elaborării unor noi planuri de selecționare a materialelor de arhivă. Prima instituție, care

a trecut la reorganizarea sistemului de selecționare, a fost Ministerul Combustibilului. A urmat apoi la rând Ministerul Sănătății și Ministerul Construcțiilor. Directivele de selecționare a diferitelor materiale scriptice au fost alcătuite folosindu-se metoda colaborării colective.

Despre „Conservarea hirtiei“ scrie Jozef Nuhliček (*Konservace papíru*, nr. 2, p. 82—92). Autorul începe prin a expune procedeele folosite în producția hirtiei și trece apoi la protecția hirtiei față de microorganisme. Printre alte numeroase mijloace pentru distrugerea acestora, autorul recomandă și curenți electrici de înaltă frecvență. Însă hirtia e atacată și de insecte, de rozătoare, de praf și de lumină, — e vorba de razele ultraviolete —, împotriva cărora se preconizează o serie de chimicale și procedee verificate. Cu toate acestea, documentele pe hirtie au fost atacate în trecut de diferiți dușmani și „măcinate de vreme“. Ele se cer acum restaurate și conservate. Hirtia trebuie curățită și documentele completate. În această privință autorul expune o serie de metode de conservare, printre care „scheletizarea“ și „laminarea“ documentelor. Autorul afirmă că „laminarea“ e fără îndoială cea mai eficientă metodă de conservare. Această metodă, destul de complicată, se aplică cu succes în momentul de față în Arhiva centrală de stat din Bratislava, cu ajutorul unui laminator de tip F, fabricat la Zagreb, în Jugoslavia. În partea finală a articolului său, autorul vorbește despre conservarea documentelor pe hirtie și de conservarea hărților și planurilor, în genere. Spațiul restrâns, îngăduit de obicei unei astfel de recenzii, nu ne permite să redăm pe larg elementele cu care vehiculează autorul în cadrul expunerii sale. Ne mulțumim să profilăm conținutul, subliniind elementele principale, și în felul acesta să atragem atenția celor interesați.

Același autor, a cărui competență în această materie e dovedită de nivelul științific al expunerii sale, completează sfera problemelor legate de conservarea documentelor tratând de astă dată despre peceți și documente pe pergament. (*Konservace pergamenových dokumentů a pečeti*, nr. 4, p. 208—221). La început, autorul face un istoric al producției de pergament, începând din sec. II în er. n. și până

în epoca modernă. Se pare că scrierea pe una din fețele pieilor de animale, de pe care se curăța părul, era cunoscută chiar mai înainte de această dată. Însă abia grecii și romanii au cunoscut o tehnologie mai înaintată a acestui produs, fabricat în orașul Pergam, Asia Mică, de unde și-a luat și denumirea de pergament. Autorul arată amănunțit procedeele folosite pentru producerea pergamentelor în țările din sudul Europei (Italia, Spania și sudul Franței), cât și-n Europa centrală. Ele se confecționau din tot felul de piei de vite, mai ales din piele de vițel (charta vitulina). Destul de frecvent era și pergamentul din piele de oaie (charta ovina), cât și cel din piele de capră (charta caprina). Foarte scump era pergamentul produs din pielea fătului, încă nenăscut (charta non nata, virginea). De obicei, pergamentul era folosit în culoarea lui naturală; abia pe la sfârșitul primului mileniu a început să i se aplice culoarea galbenă, sinilie și purpură. Pentru obținerea pergamentului, pielea de vită era supusă unui complicat proces chimic, care s-a perfecționat continuu, în tot cursul evului mediu. Documentele scrise pe pergament s-au păstrat fie întinse, neîndoite, sau păturite, pentru a ocupa un spațiu mai mic. Altele, mai ales cele de dimensiuni mari, se păstrau în formă de suluri, ceea ce era o continuare a celei mai vechi forme de carte (rotulus).

În ceea ce privește sistemul de conservare a pergamentelor, autorul stăruie asupra primejdiilor care amenință existența documentelor. Ele trebuie apărute de foc, umezeală, praf, de influența razelor ultraviolete și de vietățile care plutesc în văzduh. De obicei, pergamentele sînt înfășurate în hîrtie de calitate superioară și așezate în cutii metalice, iar geamurile de la ferestrele depozitelor sînt vopsite în albastru sau portocaliu, pentru a opri pătrunderea razelor ultraviolete. Prezența în proporții mari a oxidului de sulf în atmosferă, mai cu seamă în centrele industriale, constituie o primejdie pentru documentele pe pergament. De aceea, arhivele nu trebuie situate în regiunile industriale. Cu toate acestea, ultimele experiențe făcute în Anglia, în cursul anului 1959, au dovedit că oxidul de sulf în cantitate obișnuită nu vatămă pergamentele

și nici hîrtia fabricată înainte de 1750. Însușit, luminozitatea încăperilor, aerisirea, căldura de la 15°—20°C., la o stare de umiditate relativă de 50—60%, constituie laolaltă alte condiții de luptă împotriva insectelor și mucegaiului. Pentru fiecare din vietățile care atacă astfel de documente, autorul menționează un antidot de natură chimică.

Trecînd la operația atît de necesară restaurării documentelor, Jozef Nuhliček se ocupă cu mijloacele de regenerare a pergamentelor și cu completarea lipsurilor, pentru a le reda înfățișarea inițială. Există, de asemenea, și procedee eficace pentru a împiedica desăvîrșirea procesului de transparență a documentelor pe pergamente. Partea a doua a acestui interesant articol, consacrată problemelor legate de istoria și semnificația pecetilor, de tehnologia conservării, de jurămintele și înregistrarea lor. Articolul, însoțit de reproduceri, constituie o contribuție foarte instructivă pentru arhiviști în genere.

Josef Bartoš se ocupă într-un articol despre „Catalogarea și regestrarea actelor prezidiale aparținînd autorităților districtuale. (*Katalogisace a regestrování presidiálních spisů okresních úradů*, nr. 3, p. 148—155), în care analizează importanța politică a acestor acte și propune ca, la efectuarea acestor două operațiuni, să se țină seama de următoarele realități:

a) în operațiile de catalogare și regestrare a actelor prezidiale de arhivă, arhivistul trebuie să aibă în vedere faptul istoric, cauzele și consecințele lui;

b) să sesizeze faptul esențial determinat în timp și spațiu, ca și apartenența de clasă;

c) inserarea conținutului în catalog, precizîndu-se caracterele interne și externe ale actului.

d) folosirea instrumentelor auxiliare de lucru de către cercetători.

Autorul conchide în mod just că arhivistul trebuie să fie un mijlocitor între act și cercetător, în sensul de a-i atrage atenția asupra celor mai importante elemente din cuprinsul actului.

Într-un articol scurt, însă substanțial, Eliška Antořová — Cánová subliniază însemnătatea culegerilor de studii regionale pentru arhive și arhiviști, (*Archivy a regionální vlastivědné sborníky*, nr. 2, p. 76—82). Autoarea de-

monstrează că astfel de materiale, privind istoria locală, puse în circulație, prezintă o deosebită importanță nu numai pentru istorici, ci și pentru arhiviști.

Având o tematică mai largă sau mai restrinsă, după împrejurări și abundența izvoarelor, aceste colecții pun la dispoziția specialiștilor materiale, e adevărat cu caracter regional, însă nu lipsite de interes științific. Astfel stînd lucrurile, autoarea îndeamnă arhiviștii să participe la elaborarea colecțiilor de studii locale, nu numai pentru cunoașterea trecutului ci și pentru ridicarea nivelului cultural al regiunii însăși.

O importanță locală prezintă articolul lui Jaroslav Vrbata despre „Unele caracteristici ale administrației politice din așa-numita jumătate germană în anii 1938–1945” (*Některé rysy cývoje politické správy v tak zvané říšské župě sudetské v letech 1938–1945*, nr. 2, p. 70–76). E vorba de arhiva provenită de pe urma administrației publice germane în regiunea sudetă. Din punct de vedere politic, importanța unei astfel de arhive e în afară de orice discuție. De altfel, autorul nu face altceva decît să scoată în relief semnificația politică a acestei arhive și să împartă evoluția administrației politice din această regiune în cinci perioade, începînd de la 1 octombrie 1938 pînă la 9 mai 1945.

„Arhive asociate pe întreprinderi — calea arhivelor de pe lîngă întreprinderi în cursul viitorului plan cincinal” (*Sdružené podnikové archivy — cesta podnikového archivnictví v příští pětiletce*, nr. 4, p. 202–206), se intitulează un articol datorit lui Bohumil Kut. Autorul caută să demonstreze necesitatea asocierii arhivelor, aparținînd întreprinderilor, pe baza unor principii noi, arătînd în același timp și ce anume s-a realizat în această privință în Republica Socialistă Cehoslovacă. Acțiunea este abia la început și pentru realizarea acestei sarcini trebuie să se aibă în vedere următoarele :

1) Arhivele asociate pe întreprinderi se organizează pe o regiune limitată din punct de vedere economic și administrativ ;

2) Ele iau ființă în cadrul unei unități de producție sau pe ramuri înrudite ;

3) Întreprinderile trec la înființarea acestor asociații cu asentimentul unității economice de producție.

*
*
*

În ziua de 17 septembrie 1959 a avut loc la Praga o consfătuire a Consiliului științific al Arhivelor, cu care prilej s-a discutat o serie de probleme importante pentru bunul mers al arhivelor cehoslovace. Z(denek) Š(amberger) (*Ze zasedání vědecké archivní rady*, nr. 1, p. 35–38). S-a discutat mai întîi activitatea publicistică a arhivelor, stabilindu-se caracteristica legată de conținutul și întinderea acestei activități. Spre deosebire de situația de dinainte de război, cînd se punea accentul pe ediții de izvoare, astăzi se dă o mare însemnătate îmbunătățirii mijloacelor de acces la arhive. De asemenea, la consfătuire s-a acordat o deosebită atenție ghidurilor, care în ultimii ani au îmbogățit simțitor literatura arhivistică cehă. S-a opinat însă ca aparatul critic și indicii să fie redactați după un sistem unitar, ceea ce nu s-a făcut pînă acum. În același timp, a fost criticat nivelul scăzut al ghidurilor destinate arhivelor raionale. Ar fi de dorit ca ele să atingă nivelul științific al ghidurilor publicate de arhivele de stat.

Discutîndu-se metodele folosite la redactarea instrumentelor auxiliare de lucru, s-a recunoscut faptul că administrația arhivelor s-a străduit să elaboreze astfel de instrumente însă cu caracter metodic. Ele au rostul să ridice nivelul metodic al muncii în arhive. Un preopinent a adăugat ca aceste publicații să se îndrepte în primul rînd către fondurile de arhivă cele mai noi și cu caracter economic.

În ceea ce privește editarea colecțiilor de documente, participanții la consfătuire au admis principiul ca în viitor să se dea prioritate actelor din epoca modernă și contemporană, mai ales că astfel de ediții constituie unul din mijloacele cele mai eficace pentru întărirea conștiinței socialiste și ajută în mod nemijlocit la îndeplinirea sarcinilor politice și culturale. În concluzie, s-a constatat că asemenea con-

sfătuiri sînt rodnice și facilitează schimbul de experiență între diferitele unități arhivistice.

Pe lângă studiile și contribuțiile amintite mai sus, Revista Arhivelor din Cehoslovacia pe 1960, mai conține numeroase recenzii și diferite informa-

ții din sfera preocupărilor arhivistice. Subliniem însă lipsa materialului documentar de arhivă, care ar trebui totuși să-și găsească loc în paginile acestei interesante reviste.

TR. IONESCU-NIȘCOV

Izvestia na Dărjavnite Arhivi (Buletinul Arhivelor Statului) nr. 3/1959, 280 p.; nr. 4/1960, 323 p., Sofia

Arhivele Statului din R.P. Bulgaria reprezintă una din instituțiile cele mai tinere de acest fel din țările de democrație populară. Cu toate acestea revista pe care o publică formează un periodic de o remarcabilă valoare științifică, bine alcătuit și interesant scris.

Cel de al 3-lea număr al revistei Arhivelor Statului din R.P. Bulgaria are următorul conținut: *Articole*, cuprinzînd editorialul și două studii teoretice asupra muncii sau a realizărilor obținute în domeniul organizării diferitelor fonduri arhivistice; *Documente* în care se publică un număr de acte referitoare la o anumită problemă, precedate de un studiu introductiv, în care se trag concluzii bazate pe materialul anexat; *Comunicări* asupra unor documente sau fonduri de arhivă, în care diverși arhiviști prezintă un fond oarecare, scoțînd în relief elementele informative importante, fără a le însoți, de astă dată, de material documentar; *Recenzii și bibliografie* și *Scurte informații* asupra diferitelor fonduri intrate recent în arhivele de stat din orașele țării.

Editorialul, care deschide publicația, prezintă în lumina Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar din 1958 sarcinile ce revin întregului popor bulgar în dezvoltarea economiei naționale și implicit și cercetărilor științifice. Principala sarcină constă în împlinirea celui de al II-lea cincinal într-un termen mai scurt adică în 3—4 ani. Aceasta înseamnă nu numai dublarea producției industriale globale a țării (în 1962 — față de 1957), ci și o datorie de onoare față de întregul lagăr socialist, o contribuție de seamă pentru asigurarea unei pondere mai mari în balanța de forțe de pe arena mondială, o victorie a forțelor păcii — sarcină trasă de Congresul XXI al P.C.U.S.

Acest salt uriaș nu este realizabil numai prin efortul muncitorilor din producție, ci un loc de seamă va juca aci și știința socialistă. Cercetătorii științifici nu pot da studii cu totul rodnice bazîndu-se numai pe cunoașterea practicii construirii socialismului, ci ei trebuie să cunoască și istoria dezvoltării fiecărei ramuri a economiei naționale, ceea ce nu este posibil fără o serioasă documentare. În continuare, editorialul arată ce fonduri documentare anume se pot găsi în bogatele depozite ale arhivelor, invitînd pe colaboratorii științifici ai tuturor institutelor de cercetări să facă apel la acest tezaur documentar.

Legat de această problemă este articolul următor, semnat de N. Pelovska și intitulat *Despre larga folosire a materialelor documentare păstrate în Arhivele Statului*. Autoarea arată fondurile mai importante ce se află în păstrarea Arhivelor Statului precum și formele de popularizare, ce le face cunoscute cercetătorilor științifici. Sînt interesante și unele date cifrice din acest articol. Astfel, aflăm că pînă în anul 1958 s-au înregistrat 4707 fonduri conținînd 619.964 unități arhivistice, ceea ce reprezintă abia 8% din întregul tezaur documentar al Bulgariei. Pentru ca acest material să poată intra cu adevărat în circuitul științific, adică pentru a putea fi lesne cercetat, el trebuie organizat sistematic. Din nefericire pînă acum au trecut prin această prelucrare numai 1560 de fonduri cu 324.542 unități arhivistice, adică doar o treime din totalul documentelor existente.

Tocmai despre alcătuirea unor asemenea inventare scrie Ev. Simeonova în articolul său *Inventarele materialelor documentare din Arhivele Statului*. Este un articol de tehnică arhivistică care conține îndrumări foarte utile pentru funcționarii de arhivă și

care încheie seria articolelor din acest volum.

Rubrica de documente se începe cu studiul lui I. Simeonova intitulat *Controlul obștesc și muncitoresc în întreprinderile industriale capitaliste în perioada de la 9 sept. 1944 și pînă la naționalizarea industriei*. Deși în această direcție s-a mai scris pînă acum (în special în revista Istoriceski Pregled — organ al Institutului de istorie al Academiei Bulgare) și deși documentele publicate nu aduc elemente cu totul noi, micul studiu al I. Simeonova și cele 29 de documente ce-l însoțesc contribuie pentru o și mai bună cunoaștere a acestei probleme cu diferitele ei aspecte. Astfel documentele conțin date interesante asupra înființării acestui control, asupra caracterului și rolului pe care l-au jucat grevele muncitorești după 9 septembrie 1944, asupra luptei clasei muncitoare pentru refacerea economiei naționale etc. Interesantă este de exemplu greva de la tipografia S. T. Cea-răkiev, unde se tipărea ziarul lui Nikola Petkov, stilul reacțiunii din Bulgaria. La 13 mai 1945 cînd muncitorii n-au mai vrut să culegă articolele acestuia deoarece conțineau calomnii la adresa puterii populare, Nikola Petkov a intrat în tipografie încercînd să-i forțeze. Cînd patronul tipografiei a înlăturat pe muncitorul K. Kirov, președintele sindicatului, muncitorii au declarat grevă care a durat două zile și s-a încheiat cu succes deplin.

Un alt articol interesant este semnat de D. B. Kohen intitulat *Finanțarea trupelor germane de ocupație în Bulgaria și reflectarea acestei finanțări asupra economiei bulgare în anii 1941-1944*. Pe baza celor 44 documente, ce se dau în anexă, se arată că guvernele bulgare au acordat trupelor germane un credit de 7.029.000.000 leva, suma reală fiind cu 10 milioane leva mai mare. Autorul dovedește că în anul 1941 trupele germane din Bulgaria au încasat 3.296.507.377 leva. Este de asemenea interesant faptul că din aceste sume s-au cheltuit pentru întreținerea trupelor germane, prin furnizarea unor materiale la prețuri normale, mai puțin de jumătate, adică 3.187.322.000 leva. Cu restul sumei germanii au cumpărat direct de la producători la

prețuri nenormate și adeseori cu sila, mari cantități de vite, carne, păsări, făină, legume, ouă, furaje, etc. chiar dacă acordurile comerciale încheiate interzeau aceasta în mod special. Mai mult, germanii au cumpărat chiar și numeroase articole importate de Bulgaria din Germania, devalizînd pur și simplu piața și producînd inflație. Cît de grea era situația în care ajunsese piața bulgară în vara anului 1944 arată deosebit de elocvent documentul nr. 39. Este vorba de ordinul ministrului de război dat la 3 iulie 1944 în care se dispunea — caz fără precedent în Bulgaria — ca soldații să poarte în cazarmă încălțăminte cu talpă de lemn, tirlici sau pur și simplu să umble desculți.

Rubrica de documente se încheie cu scurta dar foarte importantă contribuție a lui K. Karateodorova *Documente de la Hagi Dimitri în legătură cu cetele conduse de acesta în anii 1864 și 1868*. Autoarea, cunoscută printr-o serie de articole referitoare la perioada renașterii Bulgariei, aduce prin documentele publicate, date foarte importante pentru alcătuirea unei biografii complete a cunoscutului căpitan de haiduci. În afară de vestita ceată pe care a condus-o împreună cu Ștefan Karagea și cu care a trecut din România în Bulgaria în iulie 1868, Hagi Dimitri a fost și stegarul altei cete care a trecut în Bulgaria cu 4 ani mai înainte, în anul 1864. Primele documente publicate de Karateodorova se referă tocmai la această perioadă din viața lui Hagi Dimitri, petrecută în România, de legăturile sale cu Rakovski, care se găsea atunci la București, etc. Celelalte documente ce se publică sînt de asemenea în legătură cu alte evenimente importante din viața emigrației bulgare din România.

Urmează o serie de scurte prezentări ale unor fonduri de arhivă sau documente. Astfel, Iotov, Goranova și Ștefanova prezintă *Documente despre războiul de apărare a patriei 1944-1945*. Autorii arată situația socială economică a populației din munții Rodopi pînă în 1944, pe baza unor fonduri de arhivă păstrate în orașul Plovdiv, în special fondurile Ștefan Sișkov. D. Diankov prezintă fondul de arhivă *Dirrecția apeductului Rila-Sofia*, iar M. Nikolova pune în va-

loare documente deosebit de importante în legătură cu *Comuna de la Russe 1919—1921*. Este vorba de perioada în care orașul a fost condus de un consiliu comunal cu majoritatea absolută comunistă. K. Gheorghiev atrage atenția cercetătorilor asupra unor fonduri importante provenite din arhivele Ministerului Învățământului și Culturii și din care se desprind date foarte importante relative la situația învățământului în Bulgaria și anume *Documente relative la învățământ din perioada eliberării Bulgariei și pînă la marea Revoluție Socialistă din Bulgaria, 1878—1917*.

Un fond important este *Fondul arhivistic N. Tanov* despre care Tr. Trifonov prezintă date interesante. Cele 1700 de scrisori, articole și manuscrise cuprind date foarte interesante referitoare la istoria Bulgariei din ultimele decenii ale secolului trecut și primele decenii ale secolului nostru. Rubrica se încheie cu prezentarea fondului de arhivă „*Petăr Zlatev Gruev*” de către V. Ianceva și în care găsim date importante referitoare la activitatea acestui fruntaș al vieții culturale de la finele secolului trecut.

La rubrica „Recenzii și bibliografie”, găsim prezentarea lucrării *Procesul de la Leipzig și solidaritatea internațională în lupta împotriva fascismului, 1933—1934. Documente și materiale*. Sofia, 1958, ediția Partidului Comunist Bulgar. Alături de interesante documente, voluminoasa lucrare (827 pagini) cuprinde și o serie de articole.

Una din deficiențele periodicelor științifice din R.P. Bulgaria este lipsa recenziilor sau numărul cu totul insuficient de recenzii și prezentări de cărți, fapt constatat și cu ocazia analizei activității Revistei *Istoričeski Pregled* făcută de Comitetul de redacție. În Bulgaria apar o serie întrerăgă de lucrări științifice sau de publicații de izvoare despre care atît cititorul bulgar, ca și nu mai vorbim de cel străin, nu este decît rareori informat. Această lipsă a început să fie lichidată abia în ultimul timp și de aceea se publică acum unele recenzii referitoare la lucrări care au apărut cu ani în urmă. Chiar în acest caz ele sînt cu totul bine venite. O asemenea recenzie este aceea semnată de St. Maslev asupra publicației *Izvoare ale istoriei bulgare* ce apare în Edi-

tura Institutului de Istorie a Academiei Bulgare. Maslev analizează în profunzime volumul de izvoare grecești apărut în anul 1954 și cel de izvoare latine apărut în 1958, relevînd valoarea acestor lucrări și propune unele îndreptări în ceea ce privește respectivele traduceri în limba bulgară.

Numărul 3 al revistei se încheie cu semnalarea unor fonduri de arhivă care au intrat în filialele arhivelor statului din orașele Blagoevgrad, Vrața, Kolarovgrad, Plovdiv, Plevna, Russe, Haskovo, Tîrnova.

Volumul 4/1960 al Buletinului Arhivelor Statului din R.P. Bulgaria este o publicație științifică în care articolele, documentele sau prezentările unor fonduri arhivistice se completează prin numeroase comunicări, recenzii sau informații asupra muncii și organizării arhivelor din alte țări.

Seria articolelor din acest volum este deschisă de editorialul intitulat *Spre un avînt hotărîtor în munca arhivistică* și care în mare parte reprezintă un program de lucru. Popularizînd ultimele hotărîri ale partidului și guvernului, se scoate în evidență importanța frontului ideologic, unde potrivit hotărîrii plenarei din 14 ianuarie 1961, munca trebuie îmbunătățită. Se arată rolul pe care-l are aci munca arhiviștilor — acela de a asigura păstrarea tezaurului documentar, de a asigura multilaterală lui folosire și popularizare. Se trec în revistă unele realizări de pînă acum, din care reținem faptul că numai în anul 1959 au intrat în Arhivele Statului circa 2000 de fonduri, fără a cuprinde în această cifră și pe acelea care au fost pregătite în întreprinderi și instituții cu ajutorul lucrătorilor de la filialele Direcției Generale a Arhivelor.

Editorialul enumeră sarcinile de viitor printre care cea mai importantă este crearea condițiilor necesare pentru o largă folosire a unui număr cît mai mare de documente. Pentru aceasta este necesar să se scurteze procesul complex al muncii cu materialul documentar — de la instituție și pînă la cercetătorul științific — în sensul ca ultimul să fie pus totdeauna în fața unui material organizat. În afară de aceasta, vechile fonduri, intrate de mult în arhive, trebuie puse în ordine pentru a putea fi cercetate.

Aceste două probleme fundamentale sînt analizate, trasindu-se unele sarcini imediate în spiritul hotărîrilor plenarei din 14 ianuarie 1961.

În legătură cu principala sarcină D. Diankov dă unele îndrumări precise în articolul său *Pentru o organizare corectă a materialelor documentare în dosare și fonduri*. Autorul arată în mod concret, pe 14 pagini, principiile după care trebuie să se conducă lucrătorii ce organizează și conduc arhive în instituții și întreprinderi, dînd și unele exemple. Subliniind importanța organizării arhivelor, necesitatea lichidării subaprecierii acestei munci din partea unor conducători de instituții, a ridicării calificării lucrătorilor ce lucrează în acest sector și a colaborării permanente cu Arhivele Statului, articolul lui Diankov este o adevărată lecție de arhivistică — practică și teoretică.

K. Gheorghiev abordează problema „*Publicării izvoarelor documentare în periodice*”. Este vorba nu numai de reviste pur științifice — publicații ale unor institute ale Academiei Bulgare — ci și de gazete mai mult sau mai puțin literare. Pe bună dreptate — subliniază autorul — deși problema publicării izvoarelor documentare nu este nouă în R.P. Bulgaria, totuși nici pînă astăzi nu există anumite reguli și îndrumări precise referitoare la metoda de publicare a acestor materiale în diferitele periodice. De aceea fiecare institut, ba chiar și fiecare cercetător în parte, publică astfel de materiale după metoda sa proprie, ceea ce se reflectă în mod nefavorabil scăzînd valoarea științifică a unor asemenea ediții. Dacă o astfel de situație a existat în primii ani ai revoluției și în U.R.S.S., încă din anul 1919 s-au făcut încercări de a se elabora principii și metode de editare a documentelor. În anul 1959 Direcția Generală a Arhivelor Statului, în colaborare cu Institutul de istorie al Academiei de Științe a U.R.S.S. au elaborat *Principiile generale pentru publicarea documentelor din fondurile Arhivelor Statului din U.R.S.S.* Completări s-au adus și în anii 1956 și 1960. Astfel de principii și metode — afirmă autorul dînd bibliografia corespunzătoare — au fost stabilite și în țările de democrație populară Cehoslovacia, Polonia, R.D. Germană sau R.P. Romînă. Pentru țara noastră se

trimite la *Introducerea Corpusului de documente* publicat de Academia R.P.R. Un rol important în rezolvarea problemelor referitoare la editarea izvoarelor l-a avut și Conferința Institutelor și Comisiilor de istorie a partidului de pe lîngă Comitetele Centrale ale partidelor comuniste și muncitorești ținută la București în anul 1959.

Autorul reușește să rezolve unele probleme ale editării izvoarelor în periodice și subliniază necesitatea respectării cîtorva principii fundamentale aplicate de mult în arheografia sovietică. Numeroasele exemple concrete fac lectura articolului lui K. Gheorghiev plăcută și, mai ales, convingătoare.

Seria articolelor se încheie cu expunerea lui D. Mințev, care pledează încă o dată pentru *Încetarea expunerii documentelor originale* în standuri și expoziții, așa cum se mai practică încă în unele muzee din R.P. Bulgaria, cum ar fi muzeele raionale din Tirnova, Sliven, Varna, ș.a.

Un loc important îl ocupă în volum publicațiile de documente, însoțite de mici studii introductive. Astfel Tv. și L. Dimitrov tratează problema *Brigăzilor culturale și de muncă pentru ajutorarea satelor din regiunea Sofiei* (1945—1946), trîgînd concluzii interesante pe baza unui material documentar publicat în continuare. Cele 25 de documente, dintre care unele date de autori, sînt însoțite de note și de un indice de localități.

Despre jefuirea Bulgariei și ruinarea economiei țării (în ceea ce privește cultivarea tutunului) de către Germania hitleristă în timpul celui de al doilea război mondial (1940—1944) s-a scris puțin pînă acum. De aceea articolul cu același titlu publicat de D. B. Kohen prezintă o deosebită importanță. Se arată metodele aplicate de imperialismul german în colaborare cu guvernul bulgar pentru exploatarea cultivatorilor de tutun, precum și unele aspecte din lupta celor din urmă. Studiul lui Kohen, de o mare importanță pentru istoria economică a Bulgariei, este însoțit de 21 de documente din Arhiva Centrală de Stat, Arhiva Ministerului de Interne și Arhiva orașului Sofia. În afară de aceste documente, autorul a folosit și altele, la care face trimiteri, dar pe care nu le publică din cauza lipsei de spațiu.

O contribuție importantă la cunoașterea *Răscoalelor soldaților de pe front în timpul primului război mondial* (1915—1918) o constituie articolul cu acest titlu publicat de I. Iotov și însoțit de 15 documente. Interesante pentru noi sînt mai ales acele documente care arată atitudinea soldaților bulgari de pe frontul românesc. Astfel, la finele lunii noiembrie 1916, Divizia I bulgară a primit ordin să treacă Dunărea pe la Șiștov și Somoș. Declarația de război și ordinul de a trece Dunărea pe teritoriul țării noastre au făcut să crească nemulțumirile soldaților care erau împotriva participării Bulgariei la războiul imperialist. Aceste frământări au ajuns pînă la răscoale fățișe. Răscoala soldaților din regimentul 25 Dragoman a durat de la 21 la 24 noiembrie 1916 și și-a găsit expresia în nesupunerea la ordinele comandanților, la descărcarea armelor în aer etc. Răscoala avea drept scop să silească comandanții să renunțe la trecerea Dunării. Soldații au declarat deschis că nu vor să lupte pentru interese străine și că vor trage în orice ar încerca să li se opună. După înfrîngerea răscoalei numeroși soldați au fost condamnați la moarte prin împușcare sau la muncă silnică pe viață.

Pe baza a două documente din arhiva istorică a Bibliotecii Naționale V. Kolarov din Sofia, Kirila Karateodorova dă citeva date biografice asupra lui V. Iordanov, fruntaș revoluționar bulgar din răscoala de la Stara-Zagora din 1875.

Spre deosebire de rubrica intitulată „Documente” și care cuprinde ultimele patru contribuții de care s-a vorbit mai sus, constînd în publicarea unor documente precedate de un studiu introductiv, în rubrica următoare „Revista fondurilor arhivistice și a documentelor” se prezintă o serie de mici studii neînsoțite de această dată de material documentar. Unele dintre ele semnalează fonduri intrate în diferite arhive din țară. Cu acest prilej arhivistul, procedînd la recepționarea sau la organizarea lor, relevă unele aspecte mai importante și care reprezintă puncte de plecare pentru viitoare articole sau lucrări mai mari. În sfîrșit, alți cercetători ridică anumite probleme, lămuresc episoade mai puțin cunoscute sau trag concluzii bazate

pe spicuirea mai mult sau mai puțin adîncită a unor fonduri arhivistice organizate sau neorganizate. Astfel, K. Gheorghiev se ocupă de *Activitatea Frontului Patriei pentru refacerea economică a raionului Plovdiv* (1944—1952), T. Zașeva prezintă *Activitatea Uniunii Studenților din anii* (1930—1944, S. Borisov dă date asupra *Consiliilor comunale comuniste din fostul județ al Sumenului* (1920—1934), N. Jecev atrage atenția asupra unor documente în legătură cu mișcarea revoluționară din a doua jumătate a anului 1876. Interesante sînt și contribuțiile lui V. Budeva, R. Nikolova, E. Dimitrova și R. St. Nikolova — în colaborare cu B. Jelev. Primele două conțin date despre creșterea vitelor în regiunea Plovdiv sau despre producția de bumbac din regiunea Haskovo, pe cînd ultimele prezintă două fonduri de arhivă — al societății Granitoid și fondul Dr. V. Radoslavov.

Dintre toate aceste contribuții, deosebit de interesantă este pentru noi comunicarea lui Jecev bazată pe bogatul fond *Hristo și Evloghie Gheorghiev* din arhiva Academiei Bulgare, fond încă neinventariat complet pînă astăzi, ca și pe alte fonduri. Este vorba de anumite liste de emigranți bulgari din România care au participat la răscoala din aprilie 1876 sau la războiul sirbo-turc din același an. După nereușita acestor încercări ei s-au retras tot în patria lor adoptivă, în așteptarea altui moment oportun pentru reînceperea luptei. În aceste liste se dau o mulțime de date despre localitățile de origină ale emigranților, despre starea lor materială, despre meseriile pe care le exercită, etc.

O mențiune specială trebuie, de asemenea, făcută pentru judicioasa prezentare a fondului Dr. V. Radoslavov (fost ministru și prim ministru al Bulgariei), care cuprinde între altele importante documente referitoare la participarea Bulgariei la războaiele balcanice sau la primul război mondial.

La rubrica „Comunicări” se fac scurte prezentări (în cîteva rînduri) ale noilor fonduri intrate în Arhivele Statului din diferitele orașe ale țării. În lipsa unui catalog general, aceste semnalări sînt extrem de utile pentru informarea cercetătorilor.

Volumul se încheie cu o recenzie și cu unele informații asupra arhivelor

din străinătate (ultimele cuprinse în rubrica Cronică). Aceste informații sînt interesante și pentru cititorii din alte țări. Semnalăm contribuția lui E. Simeonova asupra noului regulament al Arhivelor Statului din U.R.S.S. sau impresiile prof. D. Kosev și N. Todorov despre arhivele din Belgia.

Cel de al patrulea volum al Buletinului anual publicat de Direcția Ar-

hivelor Statului din R.P. Bulgaria arată rezultatele obținute în urma noii organizări a acestor arhive, precum și realizările de pînă acum. Parcurgînd acest interesant și valoros volum, cititorul își poate crea lesne convingerea că în țara vecină și prietenă munca și studiile arhivistice se află în plină dezvoltare.

C. N. VELICHI

Levél-tári Közlemények

(Comunicări arhivistice. Revista Centrului Național al Arhivelor. Anul 31, Editura Academiei, Budapesta 1960, 380 pag.).

Acest număr din revista Centrului Național al Arhivelor din Budapesta aduce mult material istoric contemporan. Lucrările prezentate se ocupă, în marea lor majoritate, cu probleme de istorie contemporană, în special cu perioada de după eliberare. Prin aceste lucrări se umple un gol de mult simțit în conținutul anterior al revistei și care trebuia de mult lichidat, deoarece viața nouă, socialistă, cere și de la lucrătorii din arhive prezentarea științifică, pe bază de documente deținute de Arhivele Statului, a evenimentelor care au pregătit și au pus bazele organizării socialiste a Ungariei în toate domeniile.

Vom încerca prezentarea lucrărilor mai importante, care aduc o contribuție nouă la cunoașterea problemelor pe care le-a rezolvat clasa muncitoare din țara vecină prietenă în punerea bazelor socialismului.

Lucrările se axează pe problemele legate de activitatea revoluționară care s-a desfășurat după eliberarea Ungariei de sub jugul fascist (activitatea organelor de reformă agrară, administrația de grad inferior și mijlociu în agricultură, rolul comitetelor de uzină în începerea producției industriale, activitatea institutelor financiare etc.).

Seria lucrărilor din acest volum începe cu articolul lui Degré Alajos, *Începuturile administrației în comitatul Zala, după eliberare*. Se dau date amănunțite, pe baza materialelor arhivistice existente în depozitele Arhivelor Statului din Zalaegerszeg, referitor la toate pagubele suferite de co-

munele din jur din cauza furiei trupelor fasciste germane în retragere, care au distrus sistematic toate podurile și podețele din acest județ. Din această cauză s-a întrerupt toată circulația în acest județ presărat cu multe piraie, riuri și livezi mlăștinoase. Mai mult de trei săptămîni județul, care e situat dincolo de Dunăre, n-a avut nici o legătură cu guvernul național provizoriu de la Debrecin format imediat după eliberarea orașului. După eliberare în multe comune, plăși și orașe s-au format comitete naționale care au preluat conducerea administrației. Din aceste comitete au făcut parte reprezentanți ai Partidului Comunist Ungar și ai partidelor Social-Democrat, Național-Tărănesc, partidul Micilor-Agriculi, ca și reprezentanții sindicatelor și alte elemente democratice. Organizarea administrației în multe localități a pornit de la aceste comitete naționale.

De exemplu, în orașul Nagykanizsa, chiar în ziua eliberării, la 5 aprilie 1945, s-a format organizația locală a Partidului Comunist și după trei zile s-a constituit comitetul național, din care au făcut parte 4 reprezentanți ai Partidului Comunist, 4 social-democrați, 3 din partea sindicatelor etc.

Pe teritoriul județului respectiv majoritatea localităților aveau puțini locuitori, agricultura se făcea cu metode primitive și din această cauză sărăcia era mare. Rolul conducător în aceste locuri, înainte de eliberare, l-au avut chiaburii, o mare influență exercitînd și aparatul administrativ. Zilerii și servitorii — deși au avut sentimente revoluționare, — de pe moșiile familiilor Esterházy, Festetics, Andrassy și ale instituțiilor eclesiastice, nu erau organizați. Pe aceste teritorii s-a deșteptat cu greu conștiința

țărănimii și la fel de greu s-au creat organele populare.

În capitala județului, unde funcționa numai industria mică pentru nevoile populației, muncitorii au fost slab organizați, din care cauză a întârziat constituirea organelor populare. Din aceste cauze, în multe părți aparatul burghez a început să funcționeze încă înainte ca organele populare să fi avut posibilitatea de a interveni. Partidele muncitorești au avut aici mult de luptat pentru constituirea comitetelor naționale, pentru îndrumarea acestor comitete, pentru ridicarea autorității lor și executarea hotărârilor luate de acestea. Această luptă s-a terminat cu victoria din toamna anului 1945.

Lupta comitetelor naționale conduse de Partidul Comunist nu a însemnat încă distrugerea aparatului de stat burghez; s-au creat însă premisele pentru curățirea aparatului de stat de elementele reacționare.

În articolul lui Krizsán László, *Organizarea Sfatului pentru reglementarea dreptului de proprietate și a activității pentru pământ din județul Pest*, se descrie aplicarea dispozițiilor cuprinse în ordinul nr. 33.000 din 28 martie 1945, al Ministerului Agriculturii referitor la înființarea Sfatului pentru reglementarea dreptului de proprietate asupra pământului. Acest ordin circular s-a aplicat cu 13 zile după ce a apărut ordinul referitor la împărțirea pământului la țăranii săraci.

În scopul rezolvării acestei probleme s-a înființat Sfatul Național pentru reglementarea dreptului de proprietate asupra pământului, care avea în subordine organele județene și comunale.

Sfatul județului Pest se compunea din 10 membri din care făceau parte și delegații Sindicatului Muncitorilor agricoli.

Acest Sfat se ocupa cu supravegherea activității comisiilor locale de pregătire a reformei agrare care întocmeau listele celor ce urmau să primească pământ etc.

Autorul descrie în continuare modul de organizare și funcționare a Sfatului Național, activitatea Serviciilor acestuia. Aceasta este o încercare în literatura de specialitate din Ungaria, de a prezenta o lucrare asupra isto-

riei unor organe de stat îndrumate de partidul comunist care au rezolvat visul milenar al țăranimii sărace, — împărțirea pământurilor moșierești prin reforma agrară.

Remarcăm activitatea pozitivă a arhiviștilor maghiari care au preluat în păstrare la Arhivele Statului și au prelucrat deja aceste materiale contemporane.

În trei articole: *Organele de împărțire a pământului și funcționarea lor în județul Somogy, Administrația agricolă de grad mijlociu și inferior după eliberare și Direcțiile agricole din județele Hajdu și Bihar în anii 1949—1950*, se reflectă preocuparea autorilor pentru prezentarea aspectelor celor mai variate ale istoriei noilor organe ale puterii de stat.

În ultima lucrare, a lui Komorocz György pe lângă partea pur istorică se descriu și lucrările de registratură și de arhivare la noile direcții agricole. Se arată amănunțit toate metodele întrebuintate, specificându-se că s-a continuat metoda clasică austriacă a numerelor de bază, despărțită de numerele de înregistrare. La numerele de bază se concentrău pe probleme actele înregistrate, așa că fiecare act avea pe lângă numărul de înregistrare și numărul de bază. Pe lângă registrul de intrare și ieșire s-au întrebuintat indicii pe probleme și nume (persoane și localități). În registrul de intrare figura o rubrică în care se aplica cu un sigiliu termenul de păstrare, care era de maximum 10 ani. Autorul precizează că din fericire nu s-a găsit nimeni care să fi respectat termenul de selecționare, fiindcă altfel nu ar fi rămas niciun act din acest fond.

Trebuie amintită aici o constatare, care are importanță în munca arhivistică pentru determinarea existenței unor instituții sau întreprinderi și care se află din textul sigiliului cu antet și dată aplicat pe acte. La registratura direcțiilor agricole se întrebuinta în continuare același sigiliu folosit de autoritățile burgheze. Mai mult, și în registrul de intrare numărarea s-a început cu numărul unu, iar registrul s-a întrebuintat în continuare. Această metodă trebuie abandonată — spune autorul — fiindcă nu poate furniza date precise pentru determinarea perioadei de existență a unei instituții sau întreprinderi.

Articolul lui Sárközi Zoltan, *Rolul comitetelor de întreprindere în reluarea producției industriale după eliberare*, aduce date importante pentru cunoașterea perioadei eroice de refacere a țării. În părțile Ungariei eliberate în primele zile comitetele de întreprindere au început să funcționeze încă înainte de constituirea Guvernului național și de apariția primului decret cu privire la organizarea acestora.

Din lucrare rezultă că primele comitete s-au înființat în orașul Szolnok. Aici directorul de la Fabrica de Zahăr S.P.A. a fugit la 8 octombrie 1944 și a predat conducerea fabricii comitetului de muncă al întreprinderii. În 1945, acest comitet s-a transformat în comitet sindical, iar problemele de conducere au fost preluate de către comitetul de conducere a fabricii.

Directorul tehnic între timp s-a întors, dar comitetul nu a permis reîntoarea lui în fabrică. Acestea au fost primele semne de trezire a conștiinței revoluționare a clasei muncitoare. Un decret important al Guvernului Național Provizoriu, care funcționa la Debrecin, a fost decretul cu privire la fixarea drepturilor comitetelor de întreprindere. Acest decret a apărut la 3 zile după eliberarea Budapestei și în esență a însemnat participarea activă a muncitorimii la conducerea întreprinderilor. Decretul a prescris înființarea comitetelor la întreprinderile care aveau cel puțin 50 de angajați. Competința lor s-a extins la toate problemele legate de relațiile de muncă. Înființarea și activitatea comitetelor a fost și o armă practică importantă pentru realizarea programului Frontului independenței care prevedea pentru masele muncitorești, 8 ore de muncă, concediu plătit, încheierea contractelor colective, majorarea salariilor etc. În general aceste comitete au avut un rol hotărâtor în dezvoltarea revoluției populare în primii ani de după eliberarea Ungariei.

Un alt articol despre activitatea comitetelor de întreprindere este scris de Jenei Károly și se referă la *Activitatea comitetelor din instituțiile financiare în anii 1945—1948*.

Aceste două lucrări dau date istorice despre activitatea comitetelor, fără să se ocupe însă și de latura ar-

hivistică a problemei. Ar fi fost utilă prezentarea sistemului de registratură întrebuițată de aceste comitete și prin ce împrejurări și în ce stare au ajuns în depozitele Arhivelor Statului arhivele create de ele.

O lucrare interesantă este a lui Bakács István, *Probleme de organizare a arhivelor familiale*.

Autorul face un studiu comparativ cu inventarele arhivelor familiale din diferite țări: U.R.S.S., Belgia, Cehoslovacia, Olanda, Austria etc. De exemplu se prezintă conșpectul arhivei familiei Voronkov din Rusia. Membrii acestei familii în mare parte au funcționat în diplomație. Actele formate în timpul serviciului diplomatic au fost clasate nu după membrii familiei, ci s-au împărțit în 9 grupe, pe probleme. Alte inventare au întrebuițat sistemul clasării materialelor pe actele membrilor familiei, formînd la fiecare cite un fond aparte.

Materialele din arhivele familiale, în general, s-au cristalizat în jurul problemelor personale, sau a celor patrimoniale. Asta înseamnă, că toate actele dintr-o arhivă familială trebuie puse în legătură cu activitatea unui membru al familiei sau cu administrarea unei moșii.

La marii moșieri din Ungaria în cursul sec. al XVIII-lea se dezvoltă organul central de administrare a bunurilor, care mai târziu se va transforma în administrația moșiilor familiale. Se pune întrebarea dacă aceste materiale vor fi manipulate ca fonduri separate, vor forma o singură unitate, sau se vor separa fondurile pe domenii și așa vor fi numerotate și trecute în inventar etc.

Autorul propune ca arhiva organului administrativ central să se socotească fond aparte, indiferent dacă a fost organ central sau nu. Face însă o confuzie la metoda de clasare a materialului în lipsa registrelor ajutoare, propunînd ca materialul să fie clasat pe grupe de probleme, adică fonduri. Credem că este greșită propunerea cînd se confundă grupele de probleme cu noțiunea fondului, chiar dacă problemele înșirate se vor găsi în mai multe fonduri ale aceleiași familii, principiul unității fondului neputîndu-se confunda cu unitatea problemelor. Problemele vor rămîne ca jaloane ale conținutului fondurilor

și nu fonduri în sine. Autorul nu recunoaște caracterul de colecție al arhivelor familiale. După dînsul, toate actele formate în cadrul activității unui membru al familiei sau a unui domeniu, bazat pe un drept patrimonial, sau a unui organ administrativ a domeniului respectiv, va fi declarat ca fond separat, iar arhiva familială va forma colecția acestor fonduri. El propune chiar o schemă de organizare a arhivelor familiale pe categorii de fonduri.

Lucrarea vechiului arhivist Föglein Antal, *Arhivele județelor în prima jumătate a secolului al XIX-lea* aduce date interesante despre organizarea arhivelor județelor din fosta monarhie Austro-Ungară.

Trebuie precizat de la început, că această lucrare întregeste lucrările autorului apărute în volumele anterioare ale Comunicărilor arhivistice (Levéltári Közlemények, 1958) și din această cauză există goluri în prezentarea datelor referitoare la măsurile luate pentru organizarea arhivelor comitatelor în timpul Mariei Terезia și a lui Iosif al II-lea. Sînt prezentate date noi despre arhivele comitatelor; cele despre măsurile de

expertizare sînt foarte prețioase pentru a cunoaște cantitatea și conținutul arhivelor comitatelor din Banat și Transilvania, în secolul al XIX-lea.

O preocupare permanentă a revistei a devenit problema publicării de izvoare. În acest sens Földi Tamas publică *Documente referitoare la istoria industriei grele din 1945—1946. Din materialul arhivistice al Ministerului industriei*. Lucrarea începe cu prezentarea de date istorice asupra dezvoltării industriei maghiare imediat după eliberare. Se evidențiază clar în această muncă activitatea Partidului Comunist Ungar și a sindicatelor muncitorești.

Autorul publică extrase ample din documentele cercetate în Arhiva Ministerului Industriei în anii 1954—1956 (care se află deja în depozitele Arhivelor Statului din Budapesta), în vederea publicării unei monografii despre industria de mașini din Ungaria.

Volumul se încheie cu recenzii bogate despre volumele apărute în literatură de specialitate din mai multe țări.

AL. RUSU

Archivmitteilungen, nr. 1—4/1960, Berlin

Revista „Archivmitteilungen“, în primele patru numere din anul 1960, publică, la fel ca în anii precedenți, un material de specialitate judicios ales, cu probleme izvorite din nevoile practice.

În primul număr, dr. Botho Brachmann, de la Institutul de arhivistică — Potsdam, semnează un studiu privind *Dezvoltarea arhivisticii socialiste în Republica Democrată Germană*, asupra căruia vom insista. Autorul arată că după zdrobirea fascismului în 1945 și după transformările social-economice ce au urmat, au fost create condiții de dezvoltarea unei arhivisticii socialiste.

Rezoluția Comitetului Central al Partidului Socialist Unit German din 5 iulie 1955, privitoare la îmbunătățirea cercetării și învățămîntului în Republica Democrată Germană, arată că arhiviștii și istoricii pot să aducă un sprijin eficient în lupta pentru victoria socialismului, pentru democrație și unificare pașnică.

Arhivele germane în perioada de la 1949, cînd a luat ființă Republica Democrată Germană, pînă în 1959 s-au găsit într-o fază de organizare, urmărindu-se adunarea materialului risipit în timpul războiului, ordonarea și inventarierea lui. Străduințele arhiviștilor și arhivarilor diplomați la cea de a treia sesiune arhivistică germană de la Schierke, din martie 1959¹⁾, conferințele directorilor de la Administrația Arhivelor Statului și planificarea de perspectivă pe perioadă 1959—1965, au scos pe primul plan rolul activ al arhivelor în desăvîrșirea transformărilor socialiste. În planul de șapte ani (1959—1965) acest proces se va desfășura din plin în activitatea arhivistică teoretică și practică pentru a contribui la munca

¹⁾ Asupra sesiunii de la Schierke, s-au arătat pe scurt temele discutate în recenzia revistei „Archivmitteilungen“ 1959, în nr. 1/1960 al Revistei Arhivelor

creatoare în rezolvarea sarcinilor științifice, politice, economice și culturale ale statului german de democrație populară.

Se pune de la început întrebarea ce anume deosebește arhivistica socialistă de cea burgheză. Păstrarea, ordonarea și darea în folosință a materialului de arhivă, dau loc pretutindeni la aceleași probleme; arhivistica socialistă, însă, cuprinde o problemă deosebită, care după părerea autorului, cuprinde următoarele criterii esențiale:

1. Funcțiunea ei politico-ideologică și statală,

2. Funcțiunea științific-culturală,

3. Funcțiunea economică și practică a arhivelor în Republica Democrată Germană.

1. *Funcțiunea politico-ideologică și statală*, care este criteriul distinctiv decisiv față de arhivistica burgheză, cuprinde patru serii de probleme:

a) *Poziția arhivelor în statul socialist*. Pe lângă rolul lor administrativ și științific, în statul socialist arhivele au și un rol politic și economic. Arhivistica socialistă contribuie la sarcinile statului socialist de a desființa exploatarea și asuprirea omului de către om, de a crea noi relații sociale și a ridica continuu nivelul de viață al întregului popor.

În statul burghez arhivele sînt subordonate scopului menținerii și consolidării relațiilor de proprietate burgheze și participă direct sau indirect la întărirea ordinii capitaliste. De aici rezultă o îngustare a activității arhivistului, care nu se identifică cu interesele poporului. O expoziție arhivistică cu un caracter larg în țările capitaliste nu poate fi realizată decît cel mult cu piese vechi, ca obiecte de curiozitate sau cu teme limitate.

În țările socialiste arhivele au un mare rol în lămurirea opiniei publice. Astfel, crimele împotriva umanității săvîrșite de naștiți în timpul războiului și judecate în procesele de la Nürenberg, au putut fi dovedite cu un bogat material documentar etc.

Se poate afirma că formarea și dezvoltarea arhivelor nu poate fi separată de structura socială economică a societății. Arhivistica unui stat este un produs al procesului integral social de producție și poate influența într-o mare măsură acest proces. Su-

perioritatea arhivisticii socialiste este confirmată și de zi prin posibilitățile pe care le oferă, prin calitatea și organizarea ei.

b) *Organizarea arhivelor și Fondul Arhivistic de Stat* formează a doua problemă privind funcția politico-ideologică și statală a arhivelor. Și în această privință organizarea socialistă centralizată a arhivelor prezintă o superioritate evidentă. Fondul Arhivistic de Stat al U.R.S.S. prezintă un maximum de concentrare nu numai în comparație cu țările capitaliste, dar chiar și cu cele socialiste. O lămurire nouă față de situația actuală a fondului arhivistic în statul sovietic a fost dată de H.C.M. al U.R.S.S. nr. 914 din 13 august 1958, confirmînd organizarea unitară a Fondului Arhivistic de Stat din U.R.S.S. și stabilind rețeaua arhivelor centrale de stat. Se arată aici că Fondul Arhivistic de Stat este totalitatea materialului documentar aparținînd statului sovietic care, independent de timpul cînd a fost creat, de tehnica și modul de transmitere, are o importanță științifică, politică și practică. În U.R.S.S. există, față de arhivele risipite din epoca țaristă, un fond unitar și o conducere centralizată. Punctul de plecare l-a constituit decretul semnat de Lenin, din 1 iunie 1918, și legea din 30 ianuarie 1922, care stabilesc principiul că totalitatea arhivelor de stat de pe teritoriul R.S.F.S.R. formează o unitate.

În Republica Democrată Germană există decretul din 13 iulie 1950 care a creat o organizare unitară a arhivelor și o conducere centrală.

Nu aceeași situație este în țările capitaliste. În Germania de vest situația arhivelor este cea anterioară anului 1945. Arhivele de stat, cele economice sau cele comunale funcționează separat. Arhivele particulare nici nu au un regim legal. În Franța cîteva ministere au arhive organizate în mod propriu, fără a fi înglobate în Arhivele Statului ș.a.m.d.

c) *Fundamentarea filozofico-ideologică și metodologică a muncii arhivistice* este a treia problemă a funcțiunii politico-ideologice și statale a arhivelor. Autorii manualului sovietic precizează că teoria și practica arhivistică în U.R.S.S. „tratează ca disciplină științifică pe temeiul metodologiei marxist-leniniste problemele prelucrării,

păstrării și întregirii, ale organizării științifice și valorificării multilaterale a materialului scris din Fondul Arhivistic de Stat al U.R.S.S. Calitatea superioară a arhivisticii socialiste se manifestă nu numai pe teren socio-logic, ci și pe cel filozofic și metodologic. Activitatea mișcării muncitorești socialiste și a statului de democrație populară se bazează pe materialismul dialectic, care este treapta cea mai înaltă a materialismului filozofic, și care exprimă interesele clasei muncitoare și, în sens larg, ale tuturor oamenilor muncii.

Sînt însă unele prejudecăți în această privință. Se afirmă că munca arhivistică nu are nimic comun cu filozofia și cu concepția despre lume. (Weltanschauung). Problema poziției arhivistului în viața socială, a limitelor muncii sale și a folosului ei social sînt desigur probleme ce trebuie privite într-un cadru larg. Nimic nu trebuie rezolvat în mod dogmatic, ideile contrare socialismului științific, dar nu este mai puțin adevărat că orice știință specială — respectiv arhivistica — nu poate exista independent de filozofie. Dacă aceasta este situația din punct de vedere teoretic, în toate aspectele practice criteriile de muncă arhivistică trebuie să rămînă în mod conștient corespunzătoare concepției despre lume a clasei muncitoare — materialismului dialectic.

d) *Raporturile de muncă între colaboratorii arhivelor socialiste*, formează, în sfîrșit, a patra problemă a funcțiunii politico-ideologice și statale a arhivelor. Proprietatea socialistă a mijloacelor de producție reclamă o nouă atitudine față de muncă. Membrii societății socialiste lucrează în spirit de egalitate și realizările se fac pe baza unui ajutor tovarășesc și reciproc. Forma de muncă în colectiv (analoagă cu munca de brigadă în producție) este forma prin care au fost obținute cele mai frumoase realizări. Prin această muncă se înlătură rutina și rezolvarea șablon, iar interesul pentru lucrări este totdeauna susținut. Totodată este înlăturată deosebirea între felul muncii; astfel un arhivar poate deveni arhivar diplomat, urmînd cursul prin corespondență, iar mai departe poate deveni arhivist.

2) *Funcțiunea științific-culturală* este al doilea criteriu distinctiv al arhi-

visticii socialiste. Arhivele sînt instituții științifice de prim rang, însă abia după Revoluția Franceză din 1789 s-a putut dezvolta funcțiunea științifică a arhivelor în viața statelor moderne ale sec. XIX și XX, la care Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a adus o nouă dezvoltare calitativă. Progresele științei istoriei în domeniul istoriei universale, diplomatiei evului mediu, paleografiei, istoriei economice și inclusiv ale istoriei mișcărilor sociale, n-ar putea fi concepute fără folosirea comorilor istorice păstrate în arhive. Este de la sine înțeles că statul socialist are un mare interes pentru progresul arhivistic și acest progres este integrat în procesul general de muncă științific și culturală. Printre temele științifice ce se pun în fața arhivelor germane se pot enunța următoarele: 1) concursul activ al arhivelor în procesul de formare a conștiinței socialiste; 2) ridicarea la înalt nivel a cercetării și învățămîntului științei istoriei, precum și a științelor auxiliare ale istoriei; 3) sprijinirea luptei împotriva imperialismului vest-german etc.

În afară de acestea, Administrația Arhivelor Statului va sprijini publicațiile științifice, activitatea arhiviștilor în viața culturală, în popularizarea arhivelor etc. Între arhive și Institutul de arhivistică de pe lângă Universitatea Humboldt din Berlin se menține o strînsă legătură în problemele ce se cercetează. De asemenea, în ultimul timp, știința istoriei în Republica Democrată Germană desfășoară o largă activitate pentru cercetarea documentelor privind istoria mișcării muncitorești germane, istoria revoluției germane din 1918 etc.

3) *Funcțiunea economică și practică a arhivelor în Republica Democrată Germană* formează cel de al treilea criteriu distinctiv al arhivisticii socialiste. Arhivele Statului din Republica Democrată Germană pot da un important sprijin în realizarea principalelor obiective economice prevăzute în planul septenal. Ele pot fi folosite ca materiale de planificare și statistică, ca documente de proiectare, pot aduce importante economii în industria forestieră, a căderilor de apă, în depistarea bogățiilor subsolului, la întreținerea străzilor și auto-

stradelor, podurilor, caselor și întreprinderilor industriale etc.

Cu totul altfel se prezintă situația în țările capitaliste, unde arhivele întreprinderilor sînt proprietate privată și nu pot fi folosite decît în interesul patronilor. În realizarea obiectivelor planului septenal (1959—1965), în Republica Democrată Germană se acordă importanță cuvenită arhivelor, folosindu-se valorile documentare în toate aplicațiile practice ce se oferă.

În continuare, Helmuth Lötze, de la Arhiva Centrală — Potsdam, prezintă un referat asupra *Fondurilor de arhivă predate Republicii Democrată Germane de către U.R.S.S., începînd din 1957*. Spre sfîrșitul celui de al doilea război mondial, o parte considerabilă a arhivelor germane era distrusă de război (mai ales prin bombardamentele aeriene) și intenționat de către organele de conducere ale „celui de al treilea Reich”.

Armata Sovietică și organele Administrației Sovietice (S.M.A.D.), după înțetarea luptelor, au contribuit în mod decisiv la salvarea și păstrarea acestui bun cultural. Haosul ce a urmat după prăbușirea u „celui de al treilea Reich”, lipsa unui personal capabil de specialitate, lipsa de spațiu cum și tendința încă existentă de a distruge resturile rămase de pe urma fascismului, a făcut necesar ca acest material să fie luat în păstrare de către U.R.S.S.

În primii ani de după război numeroase fonduri au fost redade Arhivelor regionale, o dată cu înființarea unei administrații antifasciste democratice în fosta zonă de ocupație; după înființarea Republicii Democrată Germane, în 1949, s-au produs cantități masive de arhivă, pe care cea mai mare parte a arhiviștilor germani le considerau pierdute. Autorul prezintă un tabel de fondurile predate de guvernul U.R.S.S., material de mare importanță pentru istoria Germaniei și îndeosebi pentru perioada nazistă și istoria celui de al doilea război mondial. Cantitatea lor se ridică la cîteva milioane de unități arhivistice.

Mai departe Gerhard Schmidt prezintă o dare de seamă asupra *Lucrărilor de ordonare ale Fondului Ministerului saxon de învățămînt public*, lucrări efectuate la Arhiva regională principală din Dresda. După un scurt

istoric al instituției, autorul arată în amănunt cum a folosit principiul de proveniență și cel de înregistrare în ordonarea materialului aparținînd acestui minister. Materialul este de mare importanță pentru studiul învățămîntului în perioada 1831—1933. Se găsește în această arhivă material documentar privind marile personalități ale culturii germane: istoricii Mommsen și Lamprecht, filozoful Wundt, juristul Binding, teologul Harnack, fizicianul Oswald etc.

Piotr Bankowski, de la redacția revistei „Archeion” din Varșovia, face o comunicare privind *Pierderile arhivelor poloneze și secțiilor de manuscrise din biblioteci în cel de al doilea război mondial*. Aceste pierderi au fost incalculabile și pot fi considerate pentru cultura poloneză ca o catastrofă. Pierderile pot fi comparate cu nenorocirea adusă culturii poloneze în timpul războiului suedez din sec. XVII, cu deosebirea că în acel timp pierderile au fost risipite pe cuprinsul întregii țări, pe cîtă vreme în prezent ele s-au concentrat în primul rînd asupra capitalei, asupra Varșoviei.

Înainte de război existau în Varșovia șase arhive centrale (arhive documentare de stat și de mari instituții — a ministerului învățămîntului, a finanțelor și arhiva militară centrală). Distrugerea arhivelor și bibliotecilor în timpul celui de al doilea război mondial s-a desfășurat în trei faze. În prima fază socotită pînă la asediul Varșoviei din septembrie 1939, pierderile au avut loc prin atacurile aviației naziste. În a doua fază, care ține pînă la răscoala din 1 august 1944, pierderile s-au produs prin sustragerile de material documentar de către armata germană de ocupație și transportarea lui în provinciile anexate Germaniei sau direct în Germania. Fondurile Arhivei Centrale Militare au fost socotite pradă de război și transportate cea mai mare parte în Germania. Multe arhive de mare valoare documentară au fost astfel dislocate și pierdute în mod iremediabil. Săptămînile răscoalei din Varșovia și a înăbușirii ei în a doua jumătate a anului 1944, pot fi socotite ca apogeul nimicirii arhivelor. Majoritatea au fost distruse în timpul luptelor de stradă, altele au fost incendiate și îndeosebi a fost distrus

În acest timp materialul Arhivei Istorie. În acest mod au pierit documente de mare valoare istorică, politică, culturală etc. Nu mai puțin au suferit de pe urma războiului și secțiile de manuscrise din biblioteci, în care pe lângă numărul volumelor — circa 15 milioane volume — s-au pierdut și numeroase manuscrise.

Alfred Hahn, de la Arhiva regională din Dresda, face o expunere referitoare la *Arhiva orașului Dresda și soarta ei în cel de al doilea război mondial*. În noaptea de 13—14 februarie 1945 orașul Dresda a fost violent bombardat de către aviația anglo-americană și distrus în cea mai mare parte. Un câmp de ruine pe o suprafață de 29 km² a urmat acestui bombardament, mai multe mii de cetățeni au pierit și aproape toate instituțiile de cultură cu renume mondial au fost transformate în moloz și cenușă. Arhiva orașului data din sec. XIII și era adăpostită în imobilul primăriei. Numai într-o mică măsură a fost dispersată, marea majoritate fiind distrusă în urma acestui bombardament, cînd a pierit însuși directorul ei din acel timp, Dr. Müller Benedict. După 1945, o dată cu instaurarea unei administrații democratice, luptînd cu mari greutăți și prin multe sacrificii situația a fost treptat îmbunătățită; în prezent imobilul este reconstruit, iar arhiva orașului funcționează în cele mai bune condiții.

În nr. 2 al revistei se publică în primul rînd un articol redacțional privind *Munca colectivă în arhivele Statului*. Articolul este un scurt bilanț al realizărilor socialiste prin munca colectivă începînd de la sesiunea arhivistică de lucru de la Schierke, din 19 și 20 martie 1959. Cu această sesiune începe o nouă perioadă în istoria arhivelor germane, unde au fost discutate și precizate perspectivele socialiste în munca arhivistică și sarcinile acestei munci în victoria finală a socialismului în Republica Democrată Germană. Această sesiune a trasat căile și, totodată, a contribuit la formarea conștiinței socialiste a colaboratorilor din arhive. În 1959 s-au obținut rezultate frumoase atît în ordonarea și inventarierea fondurilor, cît și în întocmirea instrumentelor de evidență. S-au putut

satisface în condiții mai bune cerințele și interesul public față de arhive.

În teoria și practica arhivistică au fost aplicate învățătura marxistă cu metoda ei dialectică, lămurindu-se noile relații sociale și poziția arhivistică în statul democrat-popular. Un succes important în formarea unui nou stil de muncă a fost obținut prin organizarea unei brigăzi pentru redactarea manuscriselor documentare referitoare la istoria mișcării muncitorești germane, brigadă formată la Arhiva regională din Dresda în decembrie 1959.

În general, munca în colectiv nu a dus la o nivelare a realizărilor, ci la o stimulare a muncii fiecăruia. Sarcinile de viitor atît cele anuale, cît și cele în cadrul planului septenal urmează a fi realizate, desigur, tot prin stilul socialist de muncă. Autorul trage o serie de concluzii practice de care urmează a se ține seama în viitor.

Articolul următor, semnat de Lisselott Enders, tratează despre *Schimbările granițelor comunale din Brandenburg în a doua jumătate a sec. XIX* schimbări care aveau loc în aceeași regiune după cum proprietățile funciare se fărâmițau sau intrau într-o stăpînire sau alta. Acestea constituiau suficiente motive pentru a determina desele schimbări de organizare și delimitare administrativă ce aveau loc în trecut. Rudolf Jahn, de la editura „Tribüne” din Berlin, scrie în continuare un articol referitor la: *Materialul arhivistic literar din edituri*. Nu este vorba de materialul arhivistic creat de o editură ca întreprindere economică, material care este supus regulilor de expertizare și de arhivare, ci de materialul beletristic. Ciornele și primele redactări, ale unei lucrări literare sînt apărute de legea dreptului de autor, chiar dacă autorul însuși le consideră de o valoare provizorie. Dreptul de autor însoțește o operă literară din momentul nașterii ei; totuși se pune întrebarea cum pot fi păstrate toate formele ei concrete de realizare.

De regulă, nu poate nimeni să oprească pe autor să distrugă schițele, manuscrisele sale etc., înainte sau după definitivarea operei literare.

După diferite schițe, redactări și variante, în mod normal autorul predă manuscrisul unei edituri pentru încheierea unui contract. Pe editor nu-l interesează manuscrisul ca atare, ci numai în măsura în care este legibil și în bună stare; pentru aceasta se obișnuiește în prezent a se cere de la autor lucrarea scrisă la mașină, urmînd a fi supusă lucrărilor de redactare în vederea tipăririi. Acest manuscris-lucrare trebuie să-l intereseze îndeosebi pe arhivistul literar, manuscris ce se păstrează un timp destul de lung la editură. Sînt cazuri cînd prin distrugerea unui manuscris de la editură, nemaexistînd un altul, se pierde orice urmă probatorie de nașterea opereii.

Măsurile legale în vigoare în Republica Democrată Germană prevăd păstrarea unui manuscris literar un anumit termen, după care urmează a fi predat unei arhive literare. Totuși sînt multe lipsuri în măsurile de păstrare a materialului literar ce se creează în edituri și rezolvarea lor rămîne o sarcină de viitor. Un exemplu de străduințe pentru păstrarea comorilor culturii este amintit cel din Uniunea Sovietică. În Arhiva Centrală de Literatură și Artă din Moscova se găsesc numeroase arhive de acest fel și noul decret asupra Fondului Arhivistic de Stat din U.R.S.S., din 13 august 1958, aduce importante precizări în această privință.

Urmează după acestea un articol referitor la *Autoritățile polițienesti locale în sec. XIX și XX și materialul lor arhivistic* de Hans-Ioachim Schreckenbach. În trecutul îndepărtat autoritatea polițienească la *orice ora* subordonată și făcea parte integrantă din autoritatea comunală, iar la sate era un atribut al moșierului feudal. O primă schimbare a acestei situații a format-o reforma lui Stein din 19 noiembrie 1808, care a proclamat pe lîngă principiul autonomiei comunale și caracterul statal al oricărui act polițienesc. Totuși reforma a avut o aplicație restrînsă. Mai tîrziu, în anii 1872 și 1891 au urmat noi legiuri în această privință, precizîndu-se rolul și caracterul autonom al acestor autorități. În general nu a existat însă totdeauna, pe întreaga Germanie, o formă unitară a acestor organe administrative. Arhivele ră-

mase de pe urma lor au o mare importanță pentru istoria locală și istoria patriei.

Tot în nr. 2, Ulrich Hess, de la Arhiva regională Weimar, prezintă un articol despre *Tradiția arhivistică în organizarea administrativă a minelor din Thuringia*. Arhivele miniere au căpătat în ultimii ani un interes științific crescînd. De o mare importanță sînt cele care au aparținut minelor din Thuringia. Autorul face un istoric al organizării administrative a acestor mine începînd cu sec. al XVIII-lea pînă astăzi, fiind prezentate minele fiecărui stat thuringian în parte.

Urmează apoi o descriere a fondurilor de arhivă cu indicarea locurilor unde se găsesc (la Arhiva regională Weimar, care are cea mai mare cantitate, și la subunitățile ei sau la alte arhive), cît și indicarea documentelor izolate anterior sec. al XVIII-lea referitoare la această problemă.

Nr. 3 al revistei este dedicat celei de a patra sesiuni arhivistice germane ținută la Sellin, pe insula Rügen, în cursul lunii februarie 1960, timp de 20 zile.

Eberhard Schetelich, redactor responsabil, prezintă la început o dare de seamă asupra acestei sesiuni, care s-a ocupat mai ales cu planificarea de perspectivă în dezvoltarea arhivisticii primului stat german al muncitorilor și țărănilor și cu temele actuale ale muncii arhivistice teoretice și practice. În prima parte a sesiunii, la care au participat arhiviști și arhivarii diplomați, au fost prezentate o serie de referate din care menționăm pe cel ținut de către Karl Schirdewan, directorul Administrației Arhivelor de Stat, privitor la *Sarcinile Arhivelor Statului în planul septenal arhivistic din Republica Democrată Germană*. Referenul a precizat că scopul principal al planului septenal în domeniul arhivistic este de a crea o știință și o organizare exemplară a arhivelor pe întreaga Germanie și de a pune la dispoziția societății socialiste materialul arhivistic necesar pentru rezolvarea sarcinilor ce îi revin. Expunerea directorului Administrației Arhivelor Statului a fost completată de referatul d-rului Karl Höhnelt despre *Sarcinile grupelor sindicale din întreprin-*

depri pentru realizarea planului septenal al Arhivelor Statului.

A urmat apoi tema *Materialismul istoric, baza muncii de cercetare a arhiviștilor și a istoricilor*, prezentată de Dr. Boto Brachmann, în care printre altele se evidențiază unitatea dintre teorie și practică în munca arhivistă și măsura în care arhivistul poate să desfășoare și o activitate istorică. În continuare Hellmuth Weber (Halle) prezintă evenimentele mai importante din istoria muncitorească germană; Dr. Ulrich Hess (Weimar) vorbește despre „Metodele speciale de ordonarea și inventarierea actelor de stat din sec. XIX și XX”; Dr. Liselott Enders (Potsdam) tratează „Problemele de ordonare în arhivele moșierești și cele de familie în Arhiva regională principală de Brandenburg-Potsdam” etc.

În partea a doua a sesiunii s-au format grupe separate de arhivari diplomați și de arhiviști. Printre temele discutate cu primii au fost: „Sarcinile arhivelor orășenești, raionale, administrative și de întreprinderi în cadrul planului septenal”, raport prezentat de D-rul Höhnell, apoi despre „Sarcinile arhivarului diplomat în darea în folosință a fondurilor de arhivă”, raport prezentat de Heinrich Waldmann (Merseburg), despre „Conservarea și restaurarea arhivaliilor” de Helmuth Koch etc. În partea finală Dr. Karl Höhnell a prezentat o dare de seamă asupra organizării arhivelor în țările prietene. În grupa arhiviștilor s-au discutat temele: „Arhivele și muzeele” apoi „Arhivele și Heraldica” etc.

După referatele de specialitate s-au ținut o serie de conferințe cu teme din diferite discipline ale științei istoriei din Republica Democrată Germană. Astfel, prof. Dr. Max Steinmetz (Jena) a vorbit despre „Sarcinile medievisticii în R.D.G.”; prof. dr. Gerhard Schilfert (Berlin) despre „Experiențe în valorificarea arhivelor de întreprinderi” și, în sfârșit, Dr. Wolfgang Ionas (Berlin) despre „Arhivele și istoria tehnică”.

A patra sesiune a arhiviștilor germani de la Sellin, din februarie 1960, după cum a arătat directorul Administrației Arhivelor Statului a adus o contribuție esențială atât din punct de vedere politic-ideologic, cât în special

științific, pentru dezvoltarea arhivisticii în Republica Democrată Germană.

Mai departe, tot în numărul 3, se publică trei referate ținute la sesiune, enunțate mai sus. Primul tratează despre *Metodele speciale de ordonare și inventariere a actelor de stat din sec. XIX și XX*, prezentat de Ulrich Hess (Arhiva regională principală — Weimar). Autorul descrie unele aspecte ale muncii arhivistice de la Arhiva din Weimar. Această arhivă păstrează materialul fostei provincii turingiene care a suferit foarte multe schimbări administrative atât în sec. al XIX-lea, cât mai ales în sec. al XX-lea. Instituțiile respective au suferit, bineînțeles aceleași transformări, iar fondurile de arhivă au întreruperi fiind continuate de o instituție nou creată și de cele mai multe ori trecute în competența unei alte arhive de stat. Din această cauză nu s-a putut folosi în mod integral, în ordonarea materialului, principiul provenienței. S-a luat în considerație proveniența acolo unde arhiva a avut ultima sa formă organică, în alte cazuri s-a folosit o ordonare cronologică restrinsă, pe probleme etc. Principiile și metodele de lucru nu pot fi, desigur, rigide și abstracte, ci sînt supuse necesităților concrete și numai pe această cale teoria și practica arhivistă vor primi noi impulsuri și se vor găsi în continuu progres.

Un al doilea referat ținut la Sellin și publicat separat are ca subiect *Probleme de ordonare ale arhivelor patrimoniale, moșierești și ale celor de familie la Arhiva regională principală de Brandenburg-Potsdam*, prezentat de Liselott Enders. Prin varietatea lor aceste arhive dau loc la aceleași probleme de ordonare și inventariere. Astfel arhivele patrimoniale și moșierești pot fi formate din documente, acte, hărți și planuri, fotografii etc., la care poate fi folosit, după caz, fie criteriul provenienței, fie cel cronologic, fie cel geografic (la hărți și planuri) etc. La arhivele de familie poate fi folosit, de asemenea, criteriul genealogic, cel cronologic sau cel alfabetic. În sfârșit, ultimul referat publicat tratează despre *Arhivele și Heraldica*. Autorul, Hans Grigumth-Dallmer, prezintă legătura dintre heraldică, sigilografie, și arhive, chestiu-

nea fiind privită îndeosebi din punct de vedere juridic.

În numărul 4 al revistei, Dr. Helmut Lötze, de la Arhiva Centrală — Potsdam, publică un articol despre *Planificarea și organizarea muncii în arhive*, fiind o prescurtare a unui studiu mai larg publicat în „Mélanges-Charles Braibant” Bruxelles, 1959, p. 237—245.

Planificarea și executarea practică a muncii zilnice pentru ordonarea și inventarierea arhivaliilor are ca scop o desfășurare rațională a ei și o optimă folosire a capacității de muncă personală. În trecut nu se puneau această problemă întrucât pe de o parte, arhivele erau descentralizate și fiecare arhivă lucra cel mult după un plan propriu, iar pe de altă parte, arhivistul lucra mai mult ca cercetător istoric, condus de interesele sale științifice personale, — astfel că problemele de arhivă erau lăsate pe un plan cu totul secundar. Acești factori au făcut ca desfășurarea normală a muncii în arhive să fie înlocuită cu un stil de muncă individual și chiar dacă se putea vorbi de o raționalizare a muncii, aceasta se făcea numai într-o mică măsură.

În prezent, și îndeosebi în ultimele decenii, situația s-a schimbat și aceasta mai ales în statele socialiste, care au realizat mari progrese în organizarea arhivelor. În aceste state, pe baza principiului de concentrare a arhivaliilor și centralizării lor administrative, cum și pe baza noii ordini sociale și economice, au luat naștere noi sarcini și noi condiții pentru activitatea arhivistilor. Rezolvarea sarcinilor este determinată aici de principiile planificării socialiste și orientarea spre o muncă în comun, precum și de organizarea mai rațională a arhivelor în legătură cu folosirea tehnicilor moderne.

În Republica Democrată Germană, de la înființarea ei în octombrie 1949, au fost puse bazele unei organizări centralizate a arhivelor, fiind necesară o planificare corespunzătoare pentru toată organizarea arhivelor. Pe baza planurilor de perspectivă, în care sînt schițate scopurile și etapele principale ale activității viitoare, s-a întocmit planul de șapte ani (1959—1965) care prevede sarcinile principale de întregirea fondurilor, de or-

donare și inventariere, obiectivele de muncă științifică, ca și condițiile corespunzătoare de formare a cadrelor, imobile, mijloace financiare etc. Față de aceste prevederi sarcinile se planifică în mod concret în planurile anuale și semestriale.

O normare strictă a muncii de arhivă nu este posibilă, există însă posibilități variate de apreciere a realizărilor. Impotriva stabilirii obiectivelor concrete de muncă s-a obiectat că urmărind cantitatea, s-ar prejudicia calitatea muncii. Acest factor subiectiv trebuie însă combătut energetic. Scopul fixat nu va fi realizat decât dacă se ține seama și de calitate.

Structura cadrelor influențează formele de planificare și de organizare a muncii. O diferențiere și o specializare a cadrelor va permite, desigur, o împărțire rațională a muncii. În Republica Democrată Germană, pe lângă arhiviști s-a căutat să se formeze un personal cu o calificare medie (arhivari diplomați) pentru lucrările de ordonare și inventariere. Mai important este ca această organizare a muncii să fie întregită cu un stil de muncă corespunzător principiilor muncii colective. Trebuie să se ajungă ca fiecare lucrător din arhive să fie atașat muncii, formînd o parte dintr-un tot și, gîndind împreună cu colectivul, să poată să-și dezvolte și inițiativa proprie.

În concluzie problemele de planificare și organizare în munca arhivistă nu trebuie privite izolat, ci în raport cu toate condițiile și împrejurările existente de fapt. În orice caz realizările importante de după război în arhivele germane și, în primul rînd în Arhiva Centrală Potsdam, sînt datorate îndeosebi planificării și organizării judicioase a muncii arhivistice.

În articolul următor, scris de Georg Thieme, se descrie *Munca de arhivă în raionul Gera*, arătîndu-se amănunțit cum s-au dezvoltat și organizat în ultimii ani, potrivit legislației în vigoare, începînd din 1950, arhivele orașenești, de circumscripții, cele administrative și de întreprinderi din acest raion. În articol se prezintă experiența obținută în munca practică și o privire în ansamblu asupra situației arhivelor în raionul menționat.

nat. Urmează articolul semnat de Hugo Cordshagen referitor la *Arhiva regională principală de Mecklenburg, din Schwerin sub Hermann Grotenfeld (1887–1921)*. Perioada de timp din 1887, când H. Grotenfeld a fost numit director al Arhivei de Mecklenburg și pînă în 1921 când a trecut în retragere, este deosebit de importantă pentru dezvoltarea și organizarea acestei arhive. Avînd o pregătire filologic-istorică și o largă experiență arhivistică (înainte de a se încredința conducerea acestei arhive a fost 18 ani arhivar al orașului Frankfurt Grotenfeld a introdus noi metode de muncă și a făcut realizări care poartă și în prezent urmele neșterse ale personalității lui.

În afară de articolele-studii menționate, fiecare număr cuprinde recenzii ale publicațiilor periodice de specialitate apărute în U.R.S.S., R. P. Polonă, Republica Federală Germană etc.; diferite publicații și editări de documente sau monografii istorice etc.

De asemenea, aproape în fiecare număr se găsește o rubrică „Diverse” unde se dau informații foarte interesante cu caracter arhivistic, atît din cuprinsul Republicii Democratice Germane, cit și din străinătate.

Menționăm publicarea la sfîrșitul celui de al patrulea număr a unor

Principii de terminologie arhivistică germană, prelucrare de Heinrich Otto Meisner și Wolfgang Leesch. Știința arhivelor nu are un grad de precizie atît de înalt pentru ca toate noțiunile folosite de ea să poată fi generalizate în cea mai largă măsură. Dimpotrivă, există noțiuni arhivistice care greu pot fi înțelese ca sens, mai ales într-o limbă străină, tocmai pentru că procesul de abstractizare în care s-au format, poate fi foarte variabil de la un popor la altul. Astfel, precizarea terminologiei arhivistice are și o importanță inter-națională, pentru care motiv formează una din preocupările Consiliului Internațional al Arhivelor, în cadrul căruia există un comitet cu această sarcină specială, iar problema a fost discutată, printre altele, la ultima sesiune a „Mesei rotunde” ținută la Varșovia în mai 1961.

Principiile de terminologie publicate în „Archivmitteilungen” oferă înțelegerea justă a multor noțiuni de specialitate foarte nuanțate din arhivistica germană.

Cu acestea terminăm numărul 4 al revistei, rămînd ca ultimule două numere 5 și 6/1960, să fie prezentate într-un număr viitor al „Revistei Arhivelor”.

T. CARAPALEA

Maria Bielinska, *Les archives polonaises en face des besoins de la science historique* (Arhivele polone față de necesitățile științei istorice) *Acta Poloniae Historica* II (1959), p. 231–237.

În revista Institutului de istorie de la Varșovia, „Acta Poloniae Historica”, Maria Bielinska publică un interesant studiu despre actuala organizare a arhivelor polone.

Aceste arhive adăpostesc tezaure nestemate. Se păstrează aici documente datînd din veacul al XII-lea și pînă la 1950. Rafturile în care mapele cu documente sînt așezate au o lungime de 122 km.

Organizarea arhivelor polone, reglementată prin decretul-lege de la 29 martie 1951, se bazează pe sistemul centralizării administrației și al descentralizării fondurilor arhivistice.

În fruntea administrației se află Direcția Generală a Arhivelor Naționale, căreia îi sînt subordonate mai

toate arhivele de pe teritoriul Poloniei. Arhivele comunale, care, pînă la 1951, au avut o administrație separată, au fost atunci înglobate în Arhivele Statului. Sub conducerea Direcției Generale nu se află arhivele Ministerului Afacerilor Străine, ale Ministerului Afacerilor Interne și ale Ministerului Forțelor Armate. Ele au adoptat însă normele de organizare stabilite de Direcția Generală a Arhivelor Naționale. În asemenea condiții, toate fondurile arhivistice din Polonia sînt clasate, inventariate și catalogate după principii uniforme, ceea ce înlesnește mult munca cercetătorilor.

Actualmente, în subordinea Direcției Generale a Arhivelor Naționale

Polone sînt 98 de unități. Fondurile arhivistice sînt constituite după sistemul „apartenenței teritoriale a actului”. În consecință, documentele emanînd de la autoritatea centrală sînt păstrate în arhivele centrale din Varșovia. În arhivele voivodinilor și în cele ale comunelor se află actele privitoare la aceste regiuni sau la aceste localități. Documentele relative la viața economică se găsesc mai ales în depozitele din cele două mari centre industriale ale Poloniei și anume în arhivele de la Katowice și în cele de la Lodz. Actele familiilor boierești sînt în mare număr mai ales în arhivele din Cracovia, Varșovia, Lublin și Wroclav. Cele mai importante arhive pentru istoria orașelor sînt cele de la Cracovia, Poznan, Torun, Gdansk, Wroclav și Lublin.

Din întregul material arhivistic existent în Polonia n-a fost clasat, pînă la sfîrșitul anului 1959, decît 69% și n-a fost inventariat decît 62%. Această situație este o urmare a războiului. În adevăr, arhivele polone au suferit mari pierderi în perioada 1939—1944. Bombardamentele aeriene, incendiile, distrugerile barbare săvîșite de armata hitleristă au pricinuit imense pagube. La sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, arhivele polone erau dispersate și devastate. De aceea, în 1945 a fost necesar să se adune ceea ce fusese salvat și să se procedeze la o nouă inventariere. Așadar, munca a început atunci de la bază. În asemenea împrejurări nu s-a putut clasa și inventaria, în decurs de 15 ani, decît aproximativ două treimi din totalul de 16.000 fonduri arhivistice.

Prin urmare, inovațiile introduse cu acest prilej, a fost și înființarea unui fișier central la Varșovia, la Direcția Generală a Arhivelor Naționale. El cuprinde fișele de inventar ale tuturor documentelor păstrate în arhivele polone. Aceste fișe sînt întocmite în dublu exemplar. Unul din exemplare este clasat după circumscripția teritorială la care documentul se referă. Celălalt exemplar este clasat după problema respectivă.

În studiul pe care-l recenzăm sînt și interesante indicații relative la publicațiile tipărite de Direcția Generală a Arhivelor Naționale din Polonia. La Varșovia, apare revista intitulată „Archeion”, în care sînt discutate chestiunile de specialitate. Începînd din 1954, se tipăresc „Buletine Informative” despre fondurile arhivistice inventariate. Au fost editate și „călăuze”, îndeosebi relative la arhivele centrale. Se află în pregătire *Călăuza actelor moderne din arhivele centrale*, care este programată să fie terminată în 1965. De asemenea, este în pregătire *Călăuza arhivelor statului din voivodina Gdansk*, care va fi de mare folos celor ce studiază istoria economică, întrucît în acele arhive se află documente importante referitoare la porturile Mării Nordului și la comerțul maritim. De la 1958 apare un buletin, în care sînt semnalate lucrările publicate în Polonia și în străinătate, întemeiate pe materiale adunate din arhivele polone. Un asemenea buletin contribuie la coordonarea muncii științifice. Documente istorice sînt editate în volumele colecției „Teki Archiwalne”.

Cu privire la pregătirea tehnică a personalului arhivelor — după cîte relatează Maria Bielinska — în Polonia se consideră că un arhivist, pe lîngă cunoștințe temeinice de istorie și de drept, trebuie să cunoască și mai multe limbi străine. De aceea, în vederea recrutării unor elemente cît mai bine pregătite, a fost înființată o „Școală de Arhivistică”, pe lîngă una din universitățile polone. Autoarea nu precizează numele acestei universități. Totodată, au fost organizate și cursuri speciale pentru funcționarii arhivelor.

În încheierea acestui studiu, Maria Bielinska arată că, în 1958, personalul tehnic al arhivelor a fost asimilat personalului științific al Institutelor de învățămînt superior. Au fost create astfel condiții deosebit de prielnice pentru desfășurarea activității arhivistilor din Polonia.

C. C. ANGELESCU

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

Apare de 2 ori pe an, în 350 pag.

Redacția : București, B-dul 6 Martie, nr. 29 — Telefon 13.37.77

CUPRINSUL

COMUNICĂRI

	Pag.
V. TATOMIR — Folosirea fondului arhivistic al Ministerului Agriculturii, în lumina documentelor Plenarei C.C. al P.M.R. din 30 iunie—1 iulie 1961	3
GH. UNGUREANU — Evidența și folosirea materialelor documentare la instituțiile și întreprinderile din regiunea Iași	13
V. PREDESCU — Un îndreptar arhivistic în sprijinul lucrătorilor din arhive	34
A. PORȚEANU, A. IORDACHE, P. CÎNCEA — Ecoul Comunei din Paris în publicațiile muncitorești socialiste din România (1871—1900)	43
N. CIACHIR — Aspecte din relațiile ruso-române în timpul campaniei dunărene din războiul Crimeii (1853—1854)	77
A. STAN — Forme de luptă a țărănimii muntene sub Regulamentul Organic, până la revoluția din 1848	92
E. și I. SAIZU — Cîteva propuneri privitoare la dezvoltarea economică a orașului Iași (1885)	111
M. APOSTOL — De la Iorgu Caragiale la Teatrul Național din Ploiești	128

DOCUMENTE

I. BOZAC — Arhiva lui Horea	151
S. PORCESCU — O scrisoare necunoscută a lui M. Kogălniceanu	179

ÎMBOGĂȚIREA DEPOZITELOR ARHIVELOR STATULUI

V. VASILESCU — Noi documente intrate în depozitele Arhivei Istoric-Centrale a Statului	183
GH. DUZINCHEVICI — Despre documentele preluate de la muzeul „Bruckenthal” din Sibiu	197
C. TURCU — Îmbogățirea depozitelor Arhivelor Statului din Iași cu materiale documentare în anii 1960—1961	210

DIN EXPERIENȚA ARHIVISTICII SOVIETICE

E. S. ELIZAROVA — Folosirea materialelor documentare în munca de propagandă	223
P. V. ILIN — Participarea cetățenilor la munca arhivelor	228
L. G. SADCICOVA — Să pregătim cadre de arhiviști corespunzători cerințelor vieții	235

CRONICA

N. DINU, A. CORUI — <i>A VI-a Conferință a Mesei Rotunde (Varșovia, 16–19 mai 1961)</i>	239
V. TRANDAF — <i>Întilnirile redacției Revistei Arhivelor cu cititorii</i> . . .	243

RECENZII, NOTE BIBLIOGRAFICE

— <i>Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., 1–2/1961 (V. COSTACHE)</i>	247
— <i>Istoria României, vol. I, 1960 (M. REGLEANU)</i>	251
— V. LIVEANU, 1918. <i>Din istoria luptelor revoluționare din România, 1960 (M. APOSTOL)</i>	260
— <i>Istoria pătrunderii și dezvoltării capitalului străin în România (A. MIHAI)</i>	263
— GEORGE POTRA, <i>Documente privitoare la istoria orașului București (1594–1821). (D. DUCA)</i>	270
— <i>Manuscrise grecești din arhive străine relative la istoria românilor (V. PAPACOSTEA)</i>	274
— NICOLAE ȘUTU, <i>Opere economice, 1957 (C. ANGELESCU)</i>	286
— <i>Istoriесkii Arhiv, 1–6/1960 Moscova (I. GHEORGHIAN și A. COSMA)</i>	290
— V. V. MAKSAKOV, <i>Activitatea arhivistică în primii ani ai Puterii Sovietice, Moscova, 1959 (A. DAMASCHIN)</i>	307
— <i>Archivní Časopis, 1–4/1960, Praga (TR. IONESCU-NIȘCOV)</i>	315
— <i>Izvestia na dărvjavnite Archivi, nr. 3, 4/1960, Sofia (C. VELICHI)</i> . . .	321
— <i>Levéltári Közlemények, 1960, Budapesta (Al. RUSU)</i>	326
— <i>Arhivmitteilungen, 1–4/1960, Berlin, (T. CARAPALEA)</i>	329
— MARIA BIELINSKA, <i>Les archives polonaises en face des besoins de la science historique, 1959, (C. ANGELESCU)</i>	337

СОДЕРЖАНИЕ

Стр

СООБЩЕНИЯ

В. ТАТОМИР — Использование архивного фонда Министерства Земледелия в свете документов Пленума ЦК РРП от 30 июня - 1 июля 1961 г.	3
Т. УНГУРЯНУ — Учет и использование документальных материалов в учреждениях и предприятиях Ясской области	13
В. ПРЕДЕСКУ — Архивный справочник в помощь архивным работникам	34
А. ПОРЦАНУ, А. ИОРДАКЕ, П. КЫНЧЯ — Отражение Парижской Коммуны в рабочей и социалистической печати Румынии (1871—1900)	43
Н. ЧАКИР — К вопросу о русско-румынских отношениях в период Дунайской кампании времен Крымской войны (1853—1854)	77
А. СТАН — Формы борьбы Валахского крестьянства в период действия Органического Регламента революции 1848 г.	92
Е. и И. САЙЗУ — Несколько предложений касающихся экономического развития города Яссы (1885 г.)	111
М. АПОСТОЛ — От Иоргу Караджале до Государственного театра в Плоешта	128

ДОКУМЕНТЫ

И. БОЗАК — Архив Хори	151
С. ПОРЧЕСКУ — Неопубликованное письмо М. Козляничану	179

ОБОГАЩЕНИЕ ХРАНИЛИЩ ГОСУДАРСТВЕННЫХ АРХИВОВ

В. ВАСИЛЕСКУ — Новые документы вошедшие в хранилища Центрального Исторического Государственного архива	183
Г. ДУЗИНКЕВИЧ — О документах поступивших в музей в Сибиу	197
К. ТУРКУ — Обогащение хранилищ Ясского Государственного архива документальными материалами (1960—1961)г.г.	210

ИЗ ОПЫТА СОВЕТСКОГО АРХИВНОГО ДЕЛА

Е. И. ЕЛИЗАРОВА — Использование документальных материалов в пропагандистской работе	223
П. В. ИЛЬИН — Об участии общественности в работе архивов	228
Л. Г. САДЧИКОВА — Готовить кадры архивистов с учетом требований жизни	235

ХРОНИКА

Н. ДИНУ, А. КОРУИ—Шестая конференция Круглого стола архивов (Варшава, 16—19 мая 1961 г.)	239
В. ТРАНДАФ—Встречи сотрудников издательства „Revista Arhivelor” с читателями	213

РЕЦЕНЗИИ, БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ

—Анналы Института Истории Партии при ЦК РРП, 1—2 (1961) (В. КОСТАКЕ)	247
—История Румынии, том I, 1960 (М. РЕГЛЯНУ)	251
—В. ЛИВЯНУ, 1918. Из истории революционной борьбы в Румынии (М. АПОСТОЛ)	260
—История проникновения и развития капитала в Румынии (А. МИХАЙ)	263
—ДЖОРДЖЕ ПОТРА, Документы касающиеся истории города Бухареста (1594—1821). (Д. ДУКА)	270
—Греческие рукописи в зарубежных архивах относящиеся к румынской истории (В. ПАПАКОСТЯ)	274
—НИКОЛАИ ШУЦУ, Экономические произведения, 1957 (К. АНДЖЕЛЕСКУ)	286
—Исторический архив 1—6 (1960) (Ю. ГЕОРГИАН и А. КОСМА)	290
—В. В. МАКСАКОВ, Архивное дело в первые годы советской власти Москва, 1959 (А. ДАМАСКИН)	307
—Archivní časopis 1—4 (1960, Прага) (Т. ИОНЕСКУ-НИШКОВ)	315
—Известия на държавните архиви, т. 3, 4 (1960, София) (К. ВЕЛИКИ)	321
—Ilevellári Közlemények 1960, Будапешт (АЛ. РУСУ)	326
—Arhivmitteilungen 1—4 (1960, Берлин) (Т. КАРАПАЛЯ)	329
—МАРИЯ БИЕЛИНСКА, Les archives polonaises en face des besoins de la science historique 1959, (К. АНДЖЕЛЕСКУ)	337

REVISTA ARHIVELOR

Organ de la Direction Générale des Archives d'État
de la République Populaire Roumaine

Publication semestrielle — nouvelle série, en 350 pages. Rédaction : București,
B-dul 6 Martie, nr. 29 — Téléphone 13.37.77

SOMMAIRE

Page

COMMUNICATIONS

V. TATOMIR — <i>L'utilisation du fonds archivistique du Ministère de l'Agriculture, dans la lumière des documents de la plénière du C.C. du P.O.R. de 30 juin — 1 juillet 1961</i>	3
GH. UNGUREANU — <i>L'évidence et l'utilisation des matériaux documentaires dans les institutions et dans les entreprises de la région de Iassy</i>	13
V. PREDESCU — <i>Un guide archivistique à l'aide des travailleurs des archives</i>	34
A. PORȚEANU, A. IORDACHE, P. CÎNCEA — <i>E'echo de la Commune de Paris dans les publications ouvrières et socialistes de Roumanie (1871—1900)</i>	43
N. CIACHIR — <i>Aspects des relations russo-roumaines pendant la campagne danubienne de la guerre de Crimée (1853—1854)</i>	77
A. STAN — <i>Formes de lutte de la paysannerie valacque au temps du Règlement Organique jusqu'à la révolution de 1848</i>	92
E. et I. SAIZU — <i>Quelques propositions concernant le développement économique de la ville de Iassy (1885)</i>	111
M. APOSTOL — <i>De Iorgu Caragiale au Théâtre d'État de Ploiești</i>	128

DOCUMENTS

I. BOZAC — <i>L'archive de Horea</i>	151
S. PORCESCU — <i>Une lettre inédite de M. Kogălniceanu</i>	179

L'ENRICHISSEMENT DES DÉPÔTS DES ARCHIVES D'ÉTAT

V. VASILESCU — <i>Nouveaux documents entrés dans les dépôts de l'Archive Historique Centrale d'État</i>	183
GH. DUZINCHEVICI — <i>Sur les documents reçus du musée „Brukenthal” de Sibiu</i>	197
C. TURCU — <i>L'enrichissement des dépôts des Archives d'État de Iassy de matériaux documentaires au cours des années 1960—1961</i>	210

DE L'EXPÉRIENCE DE L'ARCHIVISTIQUE SOVIÉTIQUE

E. S. ELIZAROVA — <i>L'utilisation des matériaux documentaires dans l'activité de propagande</i>	223
P. V. ILIN — <i>La participation des citoyens aux travaux des archives</i>	228
L. G. SADCICOVA — <i>Il faut préparer des cadres d'archivistes qui puissent répondre aux exigences de la vie</i>	235

CHRONIQUE

N. DINU, A. CORUI — <i>La VI-e Conférence de la Table Ronde (Varsovie, 16-19 mai 1961)</i>	239
V. TRANDAF — <i>Les rencontres de la Revue des Archives avec ses lecteurs</i>	243

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

— Les annales de l'Institut d'histoire du parti près le C.C. du P.O.R., 1-2/1961 (V. COSTACHE)	247
— Histoire de la Roumanie, vol. I, 1960 (M. REGLEANU)	251
— V. LIVEANU, 1918. De l'histoire des luttes révolutionnaires en Roumanie (M. APOSTOL)	260
— Histoire de la pénétration et du développement du capital étranger en Roumanie (A. MIHAI)	263
— GEORGE POTRA, Documents concernant l'histoire de la ville de Bucarest (1594-1821), (D. DUCA)	270
— Manuscrits greques dans les archives étrangères relatifs à l'histoire des roumains (V. PAPACOSTEA)	274
— NICOLAS SOUTZOU, Oeuvres économiques, 1957 (C. ANGELESCU)	286
— Istoriceskii Arhiv, 1-6/1960, Moscou (I. GHEORGHIAN et A. COSMA)	290
— V. V. MAKSAKOV, L'activité archivistique dans les premières années du Pouvoir Soviétique, Moscou, 1959 (A. DAMASCHIN)	307
— Archivni Casopis, 1-4/1960, Prague (TR. IONESCU-NÎSCOV)	315
— Izvestia na dărvavnite Archivi, 3-4/1960, Sofia (C. VELICHI)	321
— Levéltáry Közlemények, 1960, Budapest (AL. RUSSU)	326
— Archivmitteilungen, 1-4/1960, Berlin (T. CARAPALEA)	329
— MARIE BIELINSKA, Les archives polonaises en face des besoins de la science historique, 1959 (C. ANGELESCU)	337

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN DER GENERALDIREKTION DER STAATSARCHIVE
DER RUMÄNISCHEN VOLKSREPUBLIK

Erscheint zweimal jährlich in 350 Seiten.

Redaktion: Bukarest, B-dul 6 Martie, nr. 29 Fernruf 13.37.77

INHALT

Seite

MITTEILUNGEN

V. TATOMIR — <i>Die Verwertung der Archive des Landwirtschaftsministeriums im Lichte der Dokumente des Plenums der R.A.P. vom 30 Juni—1 Juli 1961</i>	3
GH. UNGUREANU — <i>Evidenzführung und Verwertung der Dokumentarmaterialien in den Institutionen und Betrieben der Region Iassy</i> .	13
V. PREDESCU — <i>Leitfaden zur Unterstützung der auf dem Gebiet der Archivistik Tätigen</i>	34
A. PORȚEANU, A. IORDACHE, P. CÎNCEA — <i>Der Widerhall, den ein Pariser Kommune in der Arbeiter und sozialistischen Publikationen Rumäniens (1871—1900) ausgelöst hat</i>	34
N. CIACHIR — <i>Die russisch-rumänischen Beziehungen in der Zeit des Donau — Feldzuges während des Krimkriegs (1853—1854)</i>	77
A. STAN — <i>Kämpferische Betätigung der walachischen Bauern in der Zeit des „Organischen Reglements“ und bis zur Revolution von 1848</i> .	92
E. und I. SAIZU — <i>Vorschläge zur wirtschaftlichen Entwicklung der Stadt Iassy (1885)</i>	111
M. APOSTOL — <i>Von Iorgu Caragiale bis zum Staatstheater in Ploiești</i> . .	128

DOKUMENTE

I. BOZAC — <i>Das Archiv des Horea</i>	151
S. PORCESCU — <i>Ein unbekannter Brief M. Kogălniceanu</i>	179

BEREICHERUNG DES BESTANDS DER STAATSARCHIVE.

V. VASILESCU — <i>Neue Urkunden des Zentralen Staatlichen Geschicht-archivs</i>	183
GH. DUZINCHEVICI — <i>Aus dem „Brukenthal-Museum“ — Hermanstadt, übernommene Dokumente</i>	197
C. TURCU — <i>Neue Dokumente des Iassyer — Staatsarchivs (in den Jahren 1960—1961)</i>	210

AUS DEN ERFAHRUNGEN DER SOWJETISCHEN ARCHIVISTIK

E. S. ELIZAROVA — <i>Die Verwendung der Dokumentarmaterialien in der Propaganda</i>	223
P. V. ILIN — <i>Teilnahme der Bürger an der archivistischen Arbeit</i> . . .	228
L. S. SADCICOVA — <i>Wir sollen geeignete Archivistenkader, den Lebens-zwecken entsprechend, vorbereiten</i>	235

CHRONIK

N. DINU, A. CORUI — <i>Die VI Tagung am Runden Tisch in Warschau 16–19 mai 1961.</i>	239
V. TRANDAF — <i>Zusammenkünfte der Zeitschrift „Revista Arhivelor“ mit den Leser</i>	243

REZENSIONEN, BIBLIOGRAPHISCHE NOTITZEN

— Jahrbücher des Instituts für Parteigeschichte beim Z. K. der R.A.P. 1–2/1961 (V. COSTACHE)	247
— Geschichte Rumäniens, I Bd 1960 (M. REGLEANU)	251
— V. LIVEANU, 1918, Aus der Geschichte der revolutionären Kämpfe in Rumänien (1960) (M. APOSTOL)	260
— Die Geschichte des Vordringens und der Entwicklung des Kapitals in Rumänien (A. MIHAI)	263
— GEORGE POTRA, Urkunden in Zusammenhang mit der Geschichte der Stadt Bukarest (1594–1821) (D. DUCA)	270
— Griechische Handschriften in ausländischen Archiven über die Geschichte der Rumänen (V. PAPACOSTEA)	274
— NICOLAE ȘUȚU, Wirtschaftliche Werke 1957 (C. ANGELESCU)	286
— Istoriceskii Archiv, 1–6/1960, Moskau (I. GHEORGHIAN und A. COSMA).	290
— V. V. MAKSAKOV, Archivistische Tätigkeit in den ersten Jahren der Sowietmacht, Moskau 1959 (A. DAMASCHIN)	307
— Archivni Časopis, 1–4 1960, Prag (TR. IONESCU-NISCOV)	315
— Izvestiia na dărvavnite Archivi nr. 3, 4/1960, Sofia (C. VELICHI)	321
— Lévéltári Közlemények, 1960, Budapest (AL. RUSU)	326
— Archivmitteilungen 1–4/1960, Berlin (T. CARAPALEA).	329
— MARIA BIELINSKA, Les archives polonaises en face des besoins de la science historique, 1959 (C. ANGELESCU)	337

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN OF THE HEAD DIRECTION OF STATE ARCHIVES
OF THE ROMANIAN PEOPLE'S REPUBLIC

biannual, 350 pages

Editorial office : Bucharest — B-dul 6 Martie, no. 29 — Telephone 13.37.77

CONTENTS

Page

INFORMATION

V. TATOMIR — <i>The use of the Agriculture Ministry archives in the light of the documents of the Plenary session of the C.C. of R.W.P. (30 th of June — 1 st July 1961)</i>	3
GH. UNGUREANU — <i>The registration and the use of the documentary materials at the institutions and enterprises in Iassy region</i>	13
V. PREDESCU — <i>An archival guide, aid for the Public Record keepers</i> .	34
A. PORȚEANU, A. IORDACHE, P. CÎNCEA — <i>The Paris Commune reflected in the working and socialist published works from Rumania (1871—1900)</i>	43
N. CIACHIR — <i>Aspects of the Russian — Rumanian relations at the time of the Danubian Campaign of Crimean War (1853—1854)</i>	77
A. STAN — <i>Sorts of struggle of Wallachian peasantry under the „Regulamentul Organic“ until the 1848 Revolution</i>	92
E. & I. SAIZU — <i>Some proposals concerning the economic development of Iassy (1885)</i>	111
M. APOSTOL — <i>From Iorgu Caragiale to the foundation of State Theatre at Ploiești</i>	128

DOCUMENTS

I. PORCESCU — <i>An unknown letter of M. Kogălniceanu</i>	151
I. BOZAC — <i>Horea's papers</i>	179

NEW ACCESSION OF DOCUMENTS IN THE STATE ARCHIVES

V. VASILESCU — <i>New accession of documents in the repositories of the Central Historical State Archive</i>	183
GH. DUZINCHEVICI — <i>On the documents received from Bruckenthal Museum from Sibiu</i>	197
C. TURCU — <i>Accession of documents in the repositories of the Public Record Office from Iassy (1960—1961)</i>	210

FROM THE EXPERIENCE OF THE SOVIET ARCHIVISTS

E. S. ELIZAROVA — <i>The use of the documentary material for propaganda</i>	223
P. V. ILIN — <i>Pleople's participation to the archive work</i>	228
L. G. SADCICOVA — <i>To prepare new archivists for the necessity of our life</i>	235

NEWS

N. DINU, A. CORUI — <i>The sixth International Conference of Archives (Warsaw 16th 19th May 1961)</i>	239
V. TRANDAF — <i>Meetings of the editorial staff of „Revista Arhivelor“ with its readers</i>	243

BOOK REVIEWS, BIBLIOGRAPHICAL NOTES

— The Annals of the Institute of the History of the Party attached to the C.C. of R.W.P. (V. COSTACHE)	247
— History of Rumania, vol. I, 1960 (M. REGLEANU)	251
— V. LIVEANU, 1918. On the history of the revolutionary struggles from Rumania, 1960 (M. APOSTOL)	260
— <i>On the history of the development and penetration of capital in Rumania</i> (A. MIHAI).	263
— GEORGE POTRA: Records concerning the history of Bucharest (1594–1821) (D. DUCA)	270
— Greek manuscripts from the foreign archives concerning the Rumanian history (V. PAPACOSTEA)	274
— NICOLAE ȘUTU, Economic Works, 1957 (C. ANGELESCU)	286
— Istoriceskii Arhiv, 1–6/1960 Moscow, (I. GHEORGHIAN & A. COSMA)	290
— V. V. MAKSAKOV, The archive activity in the early years of the Soviet Power, Moscow, 1959 (A. DAMASCHIN)	307
— Archivni Časopis, 1–4/1960, Prague (TR. IONESCU-NIȘCOV)	315
— Izvestia na dārjavnite Archivi, no. 3, 4/1960, Sofia (C. VELICHI)	321
— Lévéltári Közlemények, 1–4/1960, Budapest (AL RUSU)	326
— Arhivmitteilungen, 1–4/1960, Berlin (T. CARAPALEA)	329
— MARIA BIELINSKA, The Polish Archives servicing the needs of the history science, 1959 (C. ANGELESCU)	337

